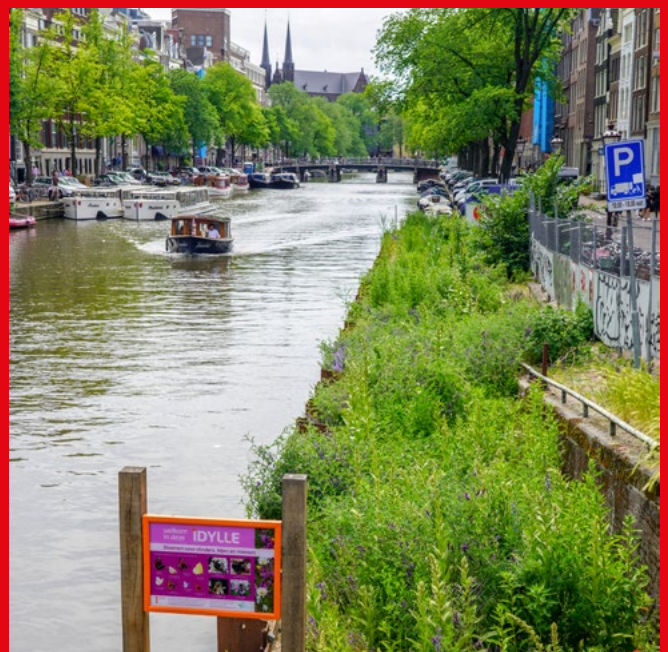

De Staat van de Stad Amsterdam XII

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

Onderzoek en Statistiek (O&S)

De Staat van de Stad Amsterdam XII

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

September 2023

Colofon

Onderzoek en Statistiek (O&S)
Gemeente Amsterdam
www.onderzoek.amsterdam.nl
redactie.os@amsterdam.nl

Eindredactie

Ellen Lindeman, m.m.v. Lotje Cohen en Jeroen Slot

Auteurs

Eliza van der Beek	Anne Huijzer	Ranu Sewdas
Lieselotte Bicknese	Idske de Jong	Bart Sleutjes
Hester Booi	Hetty van Kempen	Harry Smeets
Jorren Bosga	Merel Kieft	Annika Smits
Lotje Cohen	Joris Kligen	Frederique van Spijker
Tanja Fedorova	Ellen Lindeman	Mersiha Tepic
Laura de Graaff	Laure Michon	Sjors Verhaar
Feiko de Grip	Shy-Ann Moehamatdjilil	Nina Vos
Rogier van der Groep	Najib el Moussaoui	Sara de Wilde
Merijn Heijnen	Leyla Reches	Merel van der Wouden
Nathalie Hesseling	Marleen Rijksen	
Renske Hoedemaker	Sara Rubingh	M.m.v. Faye Kornbluh
Marloes de Hoon	Natalie Runtuwene	

Met dank aan

De tegenlezers vanuit verschillende afdelingen van de Gemeente Amsterdam en aan Jeroen Boelhouwer (SCP) en de vele Amsterdammers die hebben meegewerkt aan de enquêtes.

Grafische vormgeving

Vorm de Stad

Fotografie

Fotobank Intranet Amsterdam

Amsterdam, september 2023

Inhoud

Samenvatting in kernpunten	7
Inleiding	15
1. Bevolking en woningmarkt	21
2. Welzijn; de Leefsituatie-index, geluk en tevredenheid	37
3. Economie	47
4. Duurzaamheid	61
5. Mobiliteit	79
6. Gezondheid en zorg	87
7. Participatie in onderwijs	99
8. Participatie in arbeid	115
9. Inkomen	127
10. Maatschappelijke participatie	141
11. Vrijtijdsbesteding	149
12. Politieke participatie	163
13. Leefbaarheid en veiligheid	173
14. Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie	193
15. Conclusies: Amsterdam in perspectief van brede welvaart	201
Bijlage I Methode enquête De Staat van de Stad	210
Bijlage II Domeinen en indicatoren Leefsituatie-index	212

Samenvatting in kernpunten

Dit is de twaalfde rapportage van de tweejaarlijkse monitor De Staat van de Stad Amsterdam van O&S (afdeling Onderzoek en Statistiek, Gemeente Amsterdam). Hierin wordt weergegeven hoe de stad en zijn bewoners ervoor staan in termen van de leefsituatie en participatie van (groepen) Amsterdammers op tal van terreinen. Het gaat daarbij om primaire participatie (op de gebieden onderwijs, inkomen en betaald werk) en sociaal-culturele participatie (maatschappelijke participatie, vrijetijdsbesteding, politiek participatie). Ook is er aandacht voor thema's die daarmee samenhangen: bevolkingssamenstelling, woningmarkt, economie, duurzaamheid, mobiliteit, gezondheid en zorg, en leefbaarheid en veiligheid. De rapportage geeft daarnaast een overzicht van het algemene welzijnsniveau van de inwoners in de vorm van de Leefsituatie-index, het ervaren geluksgevoel, tevredenheid over levensdomeinen en het vertrouwen in de toekomst. De thema's in de monitor sluiten aan bij de brede welvaart 'hier in nu'. Daarnaast is in deze rapportage aandacht gegeven aan de relaties tussen thema's en de brede welvaart 'elders' en 'later'. In hoofdstuk 15 staan daarover conclusies.

De gegevens in de monitor zijn gebaseerd op een daarvoor door O&S opgezette tweejaarlijkse enquête onder volwassen inwoners van de gemeente Amsterdam en op vele andere (interne en externe) gegevensbronnen. Het veldwerk voor de enquête vond plaats van september tot en met december 2022. Hieronder staan de belangrijkste resultaten samengevat in kernpunten vanuit de verschillende hoofdstukken.

1 Bevolking en woningmarkt

Bevolking

- In 2022 nam het inwonertal toe met ruim 36.000 inwoners (+4%), de grootste toename sinds 1921. Dat is inclusief de 20.833 inwoners van Weesp, die sinds 24 maart 2022 bij Amsterdam horen.
- Het aantal geboortes was in 2022 uitzonderlijk laag. Met 9.708 geboortes bereikte de stad het kleinste aantal in de afgelopen 25 jaar.
- Begin 2023 had 41% van de Amsterdammers geen migratieachtergrond. Landelijk is dat aandeel 74%.
- Van de inwoners die wel een migratieachtergrond hebben, is de groep met een Europese migratieachtergrond de grootste (17% van de inwoners). Daarna volgen Azië (10%) en Marokko (9%). Ook landelijk komen de Europese (8%) en Aziatische (6%) migratieachtergrond het vaakst voor.
- In de gehele MRA nam het inwonertal tussen 2013 en 2021 met 7% toe. Die groei zien we vooral bij recente buitenlandse migranten, van 160.000 in 2013 naar 253.000 in 2021 (+58%).
- Van alle nieuwkomers in de MRA heeft de binnenlandse migrant het hoogste inkomen: 39% verdient bruto 60.000 euro of meer per jaar. Onder recente buitenlandse migranten is dit 30% en onder buitenlandse migranten die 10 jaar of langer in Nederland wonen is dat 20%.
- Van alle inwoners die zich in 2022 in de stad vestigden, woont 36% in een zelfstandige woning in de particuliere verhuur en trok 34% in bijwoners die al langer op het adres woonden.
- In Zuidoost is het aandeel nieuwkomers dat introk bij anderen opvallend hoog (46%). Dat geldt in mindere mate ook voor Nieuw-West (39%).
- Naar verwachting bereikt de stad in 2035 het aantal van 1 miljoen inwoners.

Woningmarkt

- De Amsterdamse woningvoorraad nam in 2022 toe met 8.000 nieuwbouwwoningen en 10.000 woningen in Weesp.
- Het snelst groeiende segment is al jaren de particuliere verhuur in de vrije sector. 19% van de woningvoorraad is een particuliere vrije sector huurwoning; van de recent verhuisden betrof 39% een dergelijke woning.
- Recent verhuisden in de particuliere vrije sector betalen gemiddeld €1.466 per maand, 36% van hun inkomen.
- De vraag naar sociale corporatiewoningen is veel groter dan het aanbod; per jaar worden er ongeveer 6.000 van deze woningen aangeboden via WoningNet.
- In 2022 gingen bijna al deze sociale corporatiewoningen naar voorrangskandidaten, doelgroepen en woningzoekenden met een urgentieverklaring.
- Een woning kostte in 2022 gemiddeld 632.000 euro; na jarenlange stijging van de koopprijzen, zijn deze in het vierde kwartaal van 2022 iets gedaald.
- Amsterdam telt weinig grote woningen, 16% is groter dan 100m². In de andere G4 steden ligt dit aandeel dubbel zo hoog (29%-37%).
- Amsterdamse huishoudens geven gemiddeld een 7,7 aan hun woning; de tevredenheid met de woninggrootte is de belangrijkste voorspeller in de tevredenheid over de woning.
- 11% van de huishoudens had in 2022 te maken met energie-armoede; in wijken met veel lage inkomens was dit aandeel dubbel zo hoog (Volewijk, Tuindorp Nieuwendam en Buiksloot, Slotermeer-Zuidwest, Zuid-Pijp en Betondorp).

2 Welzijn: de Leefsituatie-index, geluk en tevredenheid

- Het gemiddelde welzijnsniveau is, na een verslechtering van 2018 op 2020, in 2022 hetzelfde gebleven (Leefsituatie-index van 102 versus 105 in 2018).
- Nu de coronamaatregelen zijn afgeschaft zijn de scores op de domeinen vakantie, en vrijetijdsactiviteiten weer gunstiger, maar nog lang niet alle domeinen zijn terug op het niveau van voor de coronapandemie. De gemiddelde scores op de domeinen sociale participatie en gezondheid dalen zelfs.
- Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) zitten op een aantal leefsituatiedomeinen weer op het niveau van voor de coronamaatregelen of zelfs gunstiger (domein vakantie), maar de domeinen sociale participatie, vrijetijds- en sportactiviteiten en mobiliteit blijven achter.
- De positie van zelfstandigen, studenten/onderwijsvolgenden en AOW-ers is iets gestegen en ligt weer op het niveau van 2018. De ongunstige leefsituatiescore voor arbeidsongeschikten en langdurig zieken, werklozen en huisvrouwen/mannen daalt echter verder.
- De verschillen tussen stadsdelen in de Leefsituatie-index zijn ten opzichte van 2004 kleiner geworden. De dalende tendens sinds corona zet alleen door voor de laagst scorende stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West.
- De dalende trend in het ervaren geluk die vanaf 2010 (toen 80%) zichtbaar is zet door. In 2022 ziet tweederde van de inwoners zichzelf als een (erg) gelukkig mens, in 2018 betrof dit nog driekwart van de Amsterdammers. Het daalt het sterkst voor jongvolwassenen (18 t/m 34 jaar). Dit is een landelijke trend.
- De gemiddelde tevredenheid over het eigen leven is, na een daling van 2018 op 2020, niet veranderd. Wel is men in 2022 veel minder tevreden over de regering en de Nederlandse samenleving, wat een landelijke trend is.
- Veel minder inwoners hebben vertrouwen in de toekomst dan in voorgaande jaren: 62% tegenover 72% in 2020 en 77% in 2018. Het sterkst daalt dit vertrouwen onder vrouwen en onder 25- t/m 34-jarigen.

3 Economie

- De Amsterdamse economie bevindt zich in een fase van herstel na de coronacrisis. Nadat in 2020 voor het eerst in jaren een sterke krimp van het Bruto regionaal product plaatsvond (-6,4%), volgde in 2021 (+6,3%) en 2022 (+8,0%) herstel. De groei is sterker dan in de MRA en in Nederland.
- Het aantal bedrijfsvestigingen is in Amsterdam sinds 2012 gestegen van 113.000 tot 183.000. Deze groei zette ook tijdens de coronacrisis door en was sterker dan landelijk het geval was.
- Het aantal banen groeide tussen 2012 en 2022 van 566.000 tot 736.000. Tijdens de coronapandemie vlakke de groei van het aantal banen wat af.
- De met afstand grootste sector qua aantal vestigingen is Advisering en onderzoek (46.000). Deze sector heeft ook de sterkste groei doorgemaakt sinds 2012 (+59%). Ook qua aantal banen is de sector Advisering en onderzoek de grootste met 127.000 banen.
- Alle secties laten een stabilisatie of kleine groei van het aantal banen zien tussen 2021 en 2022, met uitzondering van de horeca: er zijn in deze periode 1.000 horecabanen verdwenen.
- De meeste vestigingen zijn te vinden binnen de Ring. Alle stadsdelen behalve Weesp kennen een (sterke) groei van het aantal vestigingen en banen. De werkgelegenheid in Centrum veert na een daling tijdens coronajaar 2020 weer op.
- Het aantal zzp'ers in Amsterdam is tijdens de coronajaren verder toegenomen: van 95.000 in 2019 tot ruim 116.000 in 2022. Voor bijna 86.000 zzp'ers is dit eigen bedrijf de belangrijkste inkomensbron. Zzp'ers zijn vooral werkzaam in de kunsten en in advies en onderzoek.
- De energietransitie leidt tot grote investeringen en veranderingen in de werkgelegenheid. Het aandeel duurzame banen in Amsterdam is gestegen van 11,6% in 2021 naar 12,8% in 2022. Het aantal duurzame banen in Amsterdam is vooral te vinden in de sector Handel en reparatie van voertuigen. Er is daarnaast een grotere vraag naar arbeid gerelateerd aan hernieuwbare energie.
- Tien procent van alle banen (waaronder veel klein banen) in Amsterdam en 6% van alle vestigingen in Amsterdam bevinden zich in de toerismesector. Het toerisme dijt langzaam uit naar stadsdelen buiten Centrum.
- In 2022 waren er in Amsterdam 20 miljoen bezoekers, waarvan 7 miljoen verblijfsbezoekers en 13 miljoen dagbezoekers. Daarnaast zijn er ruim 500.000 cruisevarende passagiers. Dat betekent een ruime verdubbeling van het aantal bezoekers ten opzichte van 2021 (+134%), waarbij het aantal verblijfsbezoekers ongeveer even sterk is gestegen (+138%) als het aantal dagbezoekers (+132%).
- Het aantal hotelovernachtingen is begin 2023 weer op het pre-coronaniveau en bedraagt 15,7 miljoen. Het aantal overnachtingen via vakantieverhuur verdubbelde sinds 2021 weer, maar blijft vanwege striktere regulering sterk achter bij pre-coronajaar 2019: naar schatting 759.000.
- Terwijl de toerismesector en vooral de horeca groeit, neemt het aantal verkooppunten in de detailhandelsbranche juist af. Amsterdamse consumenten zijn na corona weer meer in winkels gaan kopen, maar de online trend blijft.
- De sectoren Financiële instellingen, Advies en onderzoek en Informatie en communicatie dragen veel bij in toegevoegde waarde en werkgelegenheid. De sectoren Detailhandel, Horeca en Bouwnijverheid zorgen voor een grote voetafdruk van de stad.

4 Duurzaamheid

- Wereldwijd worden zes van de negen planetaire grenzen overschreden; Amsterdam draagt (nog niet-kwantificeerbaar) hieraan bij door haar consumptie van grondstoffen en spullen.
- Indirecte CO₂-uitstoot door materiaalgebruik is vier keer groter dan de lokale CO₂-uitstoot als gevolg van energieverbruik, binnen de grenzen van Amsterdam.
- Acht op de tien Amsterdammers (van 18 jaar en ouder) maken zich (enigszins) zorgen over klimaat en duurzaamheid.
- Gestage groei in het opwekken van zonne-energie; tempo moet iets versnellen om de doelstelling te behalen.
- Ongeveer een vijfde van de gebouwde omgeving is aardgasvrij, het streven is om volledig aardgasvrij te zijn in 2040
- Een derde van de woningen in de stad heeft een hoog isolatieniveau (bij ook een derde is het energielabel niet bekend); niet-geïsoleerde woningen komen vooral voor onder sociale particuliere verhuur.
- Vooral energiebesparende maatregelen, zoals spaarlampen en (dubbel)glas, vloer- en muurisolatie, zijn populair onder Amsterdammers.
- Materiaalgebruik in de stad moet structureel dalen om bij te dragen aan CO₂-uitstoot reductie buiten de grenzen van de stad
- Voedsel, witgoed en elektronica en fossiele brandstoffen zorgen voor ruim de helft van de CO₂-uitstoot buiten de stad.
- De helft van Amsterdammers geeft aan minder nieuwe spullen te kopen en minder dierlijke producten te eten vanwege klimaat.
- Op veel plekken in Amsterdam extreme hittestress en grondwaterstand (zeer) laag.
- Amsterdam is samen met Schiphol is de grootste PFAS-hotspot van Nederland.
- De uitstoot van fijnstof en stikstofdioxide blijft na een daling tijdens corona nog steeds onder het niveau van 2019.
- Amsterdammers verbruikten in 2021 141 liter water per dag door direct gebruik, maar verbruikten indirect nog eens zo'n 6.900 liter water per dag via de aanschaf van producten.
- Een totaalbeeld van de biodiversiteit in de stad ontbreekt, maar voor verschillende diersoorten zijn inmiddels nulmetingen verricht.
- Duurzaamheidsdoelstellingen, zoals reductie in CO₂-uitstoot door overstap naar hernieuwbare energie, kunnen onbedoelde negatieve neven-effecten hebben zoals energiearmoede of minder toegang tot schone energie onder lage inkomensgroepen. Hier moet voor gewaakt worden.

5 Mobiliteit

- In 2020 en 2021 nam het aantal verplaatsingen binnen Amsterdam sterk af door de coronamaatregelen. Het aandeel reizen met het openbaar vervoer nam af, terwijl er relatief meer gelopen werd.

- Er zijn steeds meer elektrische fietsen in het straatbeeld, maar de toename is minder dan landelijk. Fietsers zijn positief over Amsterdam als fietsstad, maar niet altijd over de mogelijkheden tot het parkeren van de fiets.
- In 2019 moesten snorfietsen (waaronder snor-scooters) op veel plekken naar de rijbaan. Daarna nam, na jaren van toename, het aantal snorfietsen in Amsterdam af. In 2022 was er echter weer een kleine stijging te zien. Het aantal motoren en bromfietsen nam daarentegen de laatste jaren toe.
- Het autobezit is stabiel in Amsterdam. Het aantal elektrische of plug-in hybride personenauto's verdriedubbelde tussen 2019 en 2022. Ongeveer 12% van de geregistreerde personenauto's was in 2022 milieuvriendelijk, dat wil zeggen geheel of gedeeltelijk elektrisch, of rijdend op aardgas of waterstof.
- Het aantal ernstige gewonden in het Amsterdamse verkeer steeg in 2022 naar 1.150, het hoogste aantal in vijf jaar tijd. Het aantal dodelijke verkeersslachtoffers ligt jaarlijks tussen de vijftien en twintig. Toegenomen drukte op voet- en fietspaden is een oorzaak van de stijging van het aantal ongelukken. Ook zijn er zorgen over de opkomst van e-bikes en de snelheidsverschillen die ontstaan met reguliere fietsen.
- Na de periode met coronamaatregelen worden er weer meer ritten gemaakt bij het GVB, maar het aantal is niet op het oude niveau (namelijk 25% minder op werkdagen in 2022 ten opzichte van 2019).
- Op 1 oktober 2021 zijn de nieuwe regels voor zwaar verkeer binnen de centrumring S100 (Zone Zwaar Verkeer) van start gegaan. Het aantal zware voertuigen in de binnenstad is sindsdien verminderd.
- Mobiliteit levert een belangrijke positieve bijdrage aan het welzijn van mensen: het stelt hen in staat banen, voorzieningen en sociale contacten te bereiken en kan daarmee de fysieke en mentale gezondheid verbeteren. Anderzijds kan mobiliteit ook de brede welvaart verlagen, bijvoorbeeld door het veroorzaken van verkeersonveiligheid, geluids-overlast, milieuvervuiling en klimaatverandering.

6 Gezondheid en zorg

- De gemiddelde levensverwachting bij de geboorte neemt toe en is in Amsterdam 81,2 jaar, bijna een half jaar minder dan gemiddeld in Nederland. Vrouwen worden gemiddeld bijna vier jaar ouder dan mannen, maar het verschil wordt minder groot doordat de levensverwachting van mannen sterker stijgt.
- Zeven van de tien Amsterdammers van 18 en jaar en ouder (68%) ervaren een goede gezondheid. Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) ervaren, evenals in 2020, veel minder vaak een goede gezondheid dan voor de coronapandemie (81% versus 91% in 2018).
- Een derde van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft last van één of meer langdurige (ouderdoms)ziekten, aandoeningen of handicaps.

Ouderen (75-plussers 63%), mensen met maximaal een mbo-1 opleiding (54%) en met een laag inkomen (61%) hebben dat vaker.

- Zes op de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (63%) hebben volgens eigen zeggen het coronavirus gehad. Eén op de vijf (20%) ervaart nog steeds negatieve gevolgen van corona. Onder jongvolwassenen (16- tot 25-jarigen) is dit aandeel bijna de helft (48%). Ook heeft ruim een kwart van de Amsterdammers (26%) nog last van de meegemaakte coronagerelateerde gebeurtenissen.
- Ongeveer één op de zes Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft een hoog risico op een angststoornis of depressie (16%), in 2020 was dit aandeel 9%.
- Jongvolwassenen in Amsterdam hebben vaker ernstige psychische klachten (11%) dan elders in het land (9%).
- Amsterdammers van 18 jaar en ouder met een kwetsbare sociaaleconomische status, met een migratieachtergrond (vooral Turks en Surinaams) en vrouwen ervaren minder psychisch welbevinden.
- Bijna een kwart van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder (23%) voelt zich ernstig eenzaam (15% in 2020). Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding en inwoners met een migratieachtergrond voelen zich vaker ernstig eenzaam dan gemiddeld.
- Vier van de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (41%) kampen met (ernstig) overgewicht en landelijk 50% van de volwassenen.
- Meer dan de helft van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder voldoet aan de beweegrichtlijn. Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding veel minder vaak (39%). Driekwart geeft aan plannen of voornemens te hebben om de gezondheid te verbeteren.
- Meer Amsterdammers van 18 jaar en ouder roken dan twee jaar geleden (24% in 2022 en 22% in 2020). Twaalf procent wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol en 16% drinkt overmatig.
- Ook is het xtc-gebruik toegenomen van 12% in 2020 naar 16% in 2020. Het middelengebruik onder jongvolwassenen in Amsterdam ligt hoger dan landelijk.
- Twaalf procent van de 18-plussers heeft vanwege de gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging, vaak vanuit hun eigen sociale netwerk. De helft verwacht zeker hulp van naasten te kunnen krijgen mocht dat nodig zijn, 11% zeker niet. Vooral bij mensen met een kwetsbare sociaaleconomische positie ligt deze verwachting laag.
- Eén op de tien Amsterdammers (10%) verleent mantelzorg. Met name inwoners van 50 jaar en ouder verlenen mantelzorg aan een naaste.
- In 2022 hebben 68.330 Amsterdammers gebruik gemaakt van één of meerdere maatwerkarrangementen in het kader van de Wmo. Veertig procent van de Wmo-cliënten is 75 jaar en ouder. Amsterdammers geven een voldoende voor het aanbod van zorgvoorzieningen en hoe de zorg is geregeld in de stad.

7 Participatie in onderwijs

- Het aantal leerlingen in het Amsterdamse basisonderwijs daalt. In het voortgezet onderwijs is nu nog sprake van een toenemend leerlingenaantal, maar over een aantal jaar zal ook hier het leerlingenaantal dalen. In het speciaal onderwijs stijgt het aantal verwijzingen en op de voorscholen is het aantal leerlingen de afgelopen jaren stabiel.
- Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is er een groot lerarentekort. Dit speelt het sterkst op basisscholen met relatief veel leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand. In het vo zijn de tekorten ongelijk verdeeld over de vakken en tussen de onderwijstypen.
- Het merendeel van de leerlingen op basisscholen haalt het streefniveau voor lees- en taalvaardigheid, maar voor rekenvaardigheid is dit aandeel minder dan de helft van de leerlingen. Het aandeel leerlingen dat het streefniveau voor lees- en rekenvaardigheid haalt is licht gedaald.
- In Amsterdam haalt de helft van de leerlingen een lagere toetscore dan hun schooladvies (overadvisering). Dit is relatief vaak in vergelijking met Nederland. Een kwart haalt juist een hogere score (onderadvies). In Amsterdam wordt het advies van deze leerlingen vaker bijgesteld dan in de rest van Nederland. De niveaus van de schooladviezen die in groep 8 worden afgegeven zijn weer vergelijkbaar met vóór de coronapandemie. Het aantal leerlingen met een vwo-advies stijgt.
- Steeds meer ouders van leerlingen zijn hbo- of wo-opgeleid. Dit heeft gevolgen voor de segregatie in het onderwijs. We zien in het vo dat er meer scholen zijn met veel hbo/wo-opgeleide ouders. In het basisonderwijs zien we dat het aandeel van dit type gesegregeerde scholen stabiel is.
- Vanwege de coronacrisis werden de eindexamens afgelast in schooljaar 2019/'20, met als gevolg dat fors meer leerlingen een diploma haalden in het voortgezet onderwijs. Maar ook na de pandemie slagen nog steeds meer leerlingen voor hun examen dan hiervoor. In het Amsterdamse voortgezet onderwijs wordt relatief veel gestapeld, vooral van vmbo-t naar havo.
- Op de Amsterdamse universiteiten is het studenten-aantal, mede door de komst van internationale studenten, sterk gegroeid in de afgelopen jaren. In het mbo en hbo is het aantal nieuwe studenten daarentegen gedaald.
- Mbo-studenten hebben iets minder vaak studieresultaten dan in voorgaande jaren. Het grote stage-tekort tijdens de coronapandemie is inmiddels gedaald. In vergelijking met de rest van Nederland komen Amsterdamse mbo-starters minder snel aan een baan.

8 Participatie in arbeid

- De omvang van de Amsterdamse potentiële beroepsbevolking (15- tot en met 74-jarigen) nam tussen 2013 en 2022 toe tot 714.000 inwoners (+13%). Met de fusie tussen Amsterdam en Weesp groeide deze in 2022 tot 730.000. Naar verwachting zet de groei de komende jaren door, tot 765.000 in 2030 (+5%).
- Amsterdammers zijn vaak hbo- of wo-opgeleid. In 2022 gaat het om bijna de helft (49%) van de potentiële beroepsbevolking, in 2013 was dit nog 41%. Ook landelijk groeit deze groep, maar blijft het aandeel duidelijk lager (32%). Het aantal Amsterdammers met een mbo (2 t/m 4) opleiding is juist relatief klein.
- De netto arbeidsparticipatie ligt op het hoogste niveau in jaren. In 2022 was 72,8% van de potentiële beroepsbevolking werkzaam, 3,6% was op zoek naar een baan en 23,5% was niet werkzaam en ook niet op zoek naar werk.
- In 2022 had 47% van de werkenden een vast contract, 30% had een tijdelijk of flexibel contract en 23% werkte als zelfstandige. Met het aantrekken van de economie na de coronacrisis neemt vooral het aantal zelfstandigen toe.
- Zelfstandigen zijn in 2022 vaker (zeer) tevreden met hun werk dan werknemers (87% tegenover 80% in 2022). Tijdens de coronacrisis was dit andersom, vooral door de onzekerheid waar zelfstandigen toen mee te maken hadden.
- Ook na corona werken nog veel Amsterdammers thuis. In 2022 gaf 36% van de werkenden aan vooral thuis te werken. Aan het begin van de coronacrisis was dit 59%, voor de coronacrisis maar 6%.
- Eind 2022 zijn er 189 vacatures per 100 werkzoekenden in Amsterdam (landelijk 120/100). In een krappe arbeidsmarkt wisselen mensen vaker van baan, waardoor er weer nieuwe vacatures ontstaan.
- Belangrijke redenen voor de huidige krappe arbeidsmarkt zijn de vergrijzing, een beperkte aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, het grote aantal deeltijdwerkers en de economische groei na de coronacrisis.
- In lijn met de afname van de werkloosheid nam na corona ook het aantal Amsterdammers met een WW- of bijstandsuitkering af tot onder het niveau van voor de pandemie (resp. tot 8.500 en 36.000). Het aantal (gedeeltelijk) arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is de laatste jaren stabiel (circa 33.000 eind 2021).

9 Inkomen

- In 2021 hadden Amsterdamse huishoudens op jaarbasis gemiddeld €48.400 te besteden, €1.000 minder dan gemiddeld in Nederland. Ondanks de coronapandemie is het inkomen van Amsterdamse huishoudens in 2021 gestegen met 8% ten opzichte van 2019, landelijk was dit 6%.
- De inkomensongelijkheid in Nederland is sinds 2013 stabiel over de tijd, maar loopt op in Amsterdam. De inkomensongelijkheid in Amsterdam is

groter dan gemiddeld in Nederland. Er zijn relatief veel Amsterdamse huishoudens met een zeer laag inkomen (17%) of een heel hoog inkomen (15%).

- Amsterdamse huishoudens hadden in 2021 een mediaan vermogen van €11.900: een verdubbeling ten opzichte van 2017 (€6.000). Het mediane vermogen ligt veel lager dan gemiddeld in Nederland (€87.400).
- Elf procent van de Amsterdamse huishoudens had in het najaar van 2021 een problematische schuld (landelijk 8%).
- Ongeveer 5.220 Amsterdammers hadden in 2022 een lopend schuldhulpverleningstraject. In 2021 bedroeg dit aantal 5.681.
- Tijdens de coronapandemie was in april 2021 het aantal Amsterdamse huishoudens met een bijstandsuitkering gestegen met 6% ten opzichte van de periode voor de pandemie. Sindsdien daalt het gebruik van de bijstand weer en ontvingen eind 2022 ruim 36 duizend huishoudens een bijstandsuitkering.
- Op basis van de grens van 120% van het sociaal minimum (SM) heeft één op de vijf Amsterdamse huishoudens een laag inkomen. Voor de bepaling van de groep minima wordt ook een vermogensgrens (maximum) gehanteerd. Op basis daarvan telde Amsterdam ruim 67 duizend minima: 16% van alle huishoudens.
- Gedurende de coronapandemie steeg het aantal huishoudens bij de Amsterdamse voedselbank met 48% naar 2.000 in juli 2021. Dit aantal is weer gedaald tot 1.800 huishoudens in mei 2022.
- Ruim 36% van de Amsterdammers geeft aan moeite te hebben met het rondkomen van het huishoudinkomen. In 2020 was dit aandeel 29%. Ook geeft 38% van de Amsterdammers aan moeite te hebben met het betalen van de energierekening.
- Onder Amsterdammers met een laag inkomen heeft de groep met schulden minder vaak een goede gezondheid (42%) dan de groep zonder schulden (73%). Daarnaast is de groep met schulden vaker sterk sociaal geïsoleerd.

10 Maatschappelijke participatie

- Amsterdammers hebben minder vaak dan Nederlanders gemiddeld wekelijks contact met vrienden, familieleden en burens. Het contact met vrienden en familieleden volgt een dalende trend. Het contact met burens en buurtgenoten is na een lange daling gedurende de periode van coronamaatregelen juist weer toegenomen.
- Tot in de coronaperiode schommelde het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt rond de 13%. Eind 2022, na de opheffing van beperkende maatregelen, ligt dit percentage echter hoger, op 18%.
- Groepen die sinds de coronaperiode aanzienlijk vaker in sociaal isolement leven zijn huisvrouwen en -mannen, werkzoekenden en mensen zonder startkwalificatie, alleenstaanden en eenoudergezinnen, mensen zonder toegang tot internet en jongeren.

- Amsterdamse jongvolwassenen rapporteren vaker negatieve gevolgen van corona dan jongvolwassenen in de rest van Nederland. Zo geven zij vaker aan de coronatijd als (heel) negatief te hebben ervaren, hulp of steun nodig te hebben gehad en dat zij nergens naartoe konden met hun emoties of problemen.
 - In 2020 nam het aandeel Amsterdammers dat vrijwilligerswerk deed af van 39% naar 31%. Nu de coronamaatregelen weer zijn opgeheven, zien we in 2022 een licht herstel naar 33%. Vooral bij sportorganisaties blijft het aantal vrijwilligers achter.
 - Vergelijkbaar met eerdere jaren, verleent in 2022 nagenoeg drie op de vijf Amsterdammers weleens informele hulp.
 - Ruim een kwart van de Amsterdammers zet zich op meerdere manieren in voor de maatschappij (voor vereniging, vrijwilligerswerk, informele hulp). Het gaat dan met name om zzp'ers, bewoners van stadsgebied Weesp, mensen die gemakkelijk rondkomen, hbo- of wo-geschoolden en 65 tot 75-jarigen. Een op de drie neemt aan geen van deze drie vormen van participatie deel.
 - Minder Amsterdammers zeggen zich verwant te voelen met een godsdienst dan in voorgaande jaren. Het aandeel gelovigen daalde van circa 33% in 2016 en 2018 tot 27% in 2022. In 2022 gaat 9% van Amsterdammers regelmatig naar een gebedshuis.
 - Een op de zes Amsterdammers voelt zich weleens gediscrimineerd. Dit geldt vaker voor mensen met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond en homo- of biseksuelen. Discriminatie op basis van ras of huidskleur wordt het vaakst gerapporteerd.
- corona. Zeven op de tien (70%) Amsterdammers tussen 6 en 80 jaar sporten wekelijks. Dat is meer dan landelijk (59%). Sportdeelname neemt af met de leeftijd en toe met het opleidingsniveau. Het kostenplaatje wordt vaker als reden genoemd om niet (meer) te sporten.
- Individueel sporten is de meest populaire vorm (40%), al neemt het aandeel individuele sporters wel af na een sterke stijging tijdens de coronacrisis. Daarnaast sport 29% bij een commerciële aanbieder en 25% als actief lid van een sportvereniging. Vooral in deze verbanden werd tijdens de coronapandemie veel minder gesport.
 - Fitness is de meest populaire sport. Daarnaast zien we een opkomst van urban sports (zoals skateboarden, BMX en calisthenics) en padel.
 - In 2022 heeft 3% van Amsterdammers van 18 jaar en ouder thuis geen toegang tot Wi-Fi. Amsterdammers van 75 jaar of ouder met een laag inkomen hebben dit het minst vaak (64%). Basisopgeleiden, lagere inkomensgroepen en ouderen beschikken het minst vaak over een smartphone en een laptop.
 - Facebook wordt steeds minder vaak gebruikt, vooral onder inwoners tot 30 jaar, die steeds vaker gebruik maken van TikTok.
 - Bijna vier op de tien Amsterdammers heeft een abonnement op een krant (37%). Dit gaat met name om Amsterdammers met een hoog inkomen, hbo- of wo-opgeleiden en 55-plussers.
 - Inwoners van Amsterdam gaan in 2022 weer bijna even vaak op vakantie als in 2018 en gaan net als toen weer graag naar het buitenland. Het hangt sterk samen met het inkomen: het aandeel dat met vakantie gaat onder respondenten met een laag inkomen is een stuk lager dan onder hen met een hoog inkomen.

11 Vrijtijdsbesteding

- Het aandeel Amsterdammers met een hobby ligt in 2022 op 63% en blijft daarmee gelijk aan het niveau in coronajaar 2020, waarin meer Amsterdammers een hobby hadden dan in eerdere jaren.
- Amsterdammers die moeilijk kunnen rondkomen hebben minder vaak een hobby dan zij die gemakkelijk rondkomen (68% tegenover 81%). Hetzelfde geldt voor Amsterdammers met een slechte gezondheid (55% versus 77% van hen met goede gezondheid).
- De mate van cultuurbezoek is nog niet hersteld naar pre-coronaniveau. In 2018 gaf 80% aan ten minste naar één uitgaansgelegenheid te gaan, in 2022 73% en in 2022 blijft dit op 72%.
- Vier van de tien inwoners van Amsterdam (42%) geven in 2022 aan lid te zijn van tenminste één vereniging. In 2018 was dit aandeel nog 52% en in 2020 45%.
- Het lidmaatschap van sportverenigingen neemt onder volwassenen wat af, 26% was lid in 2022. In 2020 lag dit aandeel op 28%. Onder jongeren zien we juist een toename van sportlidmaatschappen.
- De sportdeelname ligt weer op het niveau van vóór

12 Politieke participatie

- Na een hoger rapportcijfer in coronatijd, krijgt de Nederlandse regering gemiddeld een onvoldoende van Amsterdammers. Het Amsterdamse bestuur krijgt, net als in andere jaren, wel een voldoende van de bewoners.
- 62% van de Amsterdammers is geïnteresseerd in de politiek. Dit aandeel is iets gestegen de afgelopen jaren.
- Amsterdammers met politieke interesse beoordelen hun gezondheid vaker als goed, zijn vaker gelukkig en hebben vaker vertrouwen in de toekomst. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het hebben van hulpbronnen als tijd, geld, opleiding en democratische vaardigheden.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad. Amsterdammers met politieke interesse doen dit relatief vaak.
- Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen in 2022 was de historisch lage opkomst een van de belangrijkste uitkomsten, vooral in delen van Nieuw-West en Zuidoost. Bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2023 was de opkomst iets lager dan in

2019 maar ging de aandacht vooral naar de partijpolitieke verschuivingen.

- Amsterdam liet net als in 2019 een volstrekt andere uitslag van de PS-verkiezingen zien dan de provincie. GroenLinks werd opnieuw de grootste partij en de PvdA behaalde een relatief hoge score. BBB behaalde in tegenstelling tot in de provincie en landelijk een beperkt aandeel stemmen.
- GroenLinks blijft het, net als in 2019, goed doen in de centrale delen van Amsterdam, terwijl de PvdA de grootste is geworden aan de randen van Noord, Nieuw-West en in Zuidoost.
- Vanuit het perspectief van Brede Welvaart zijn vertrouwen in instituties en inspraak/verantwoordingsplicht indicatoren die samenhangen met politieke participatie. In EU-verband doet Nederland het relatief goed. In Amsterdam is het vertrouwen in instituties stabiel sinds 2012.

13 Leefbaarheid en veiligheid

Leefbaarheid

- Amsterdammers geven hun buurt gemiddeld een ruime voldoende (2021: 7,6). Dit cijfer, dat de meest gebruikte indicator is voor de leefbaarheid, ligt al enkele jaren rond dit niveau.
- Het aandeel Amsterdammers dat regelmatig contact heeft met buurtgenoten en de sociale cohesie zijn toegenomen. Tijdens de coronaperiode was men meer aangewezen op de directe omgeving. Sociale samenhang tussen bewoners is de belangrijkste voorspeller voor de tevredenheid met de buurt.
- In Centrum staat de leefbaarheid onder druk door de drukte. In 2021, een periode van coronalockdowns, steeg de buurttevredenheid hier weer naar het oude hoge niveau.
- In de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West gaat ontevredenheid met de buurt vaak samen met relatief veel sociale problematiek onder de bevolking op het gebied van onderwijs, werk en/of veiligheid. De buurttevredenheid is in 2021 het laagst in de gebieden Osdorp, Geuzenveld, Slotermeer en Bijlmer-Centrum.
- Weesp is het enige gebied in de gemeente Amsterdam waar het vertrouwen in de ontwikkeling van de buurt afneemt.
- In 2021 geven Amsterdammers voor het eerst een onvoldoende voor overlast van vervuiling. Het gaat hoogstwaarschijnlijk om de overlast van afval.

Veiligheid

- In 2022 registreerde de politie in Amsterdam meer misdrijven dan in coronajaren 2020 en 2021. Zo waren er in Centrum, waar het aantal bezoekers in 2022 weer toenam, meer zakkenrollerijen en straatroven. Toch ligt het aantal misdrijven in de stad nog steeds lager dan in 2019 en de jaren daarvoor.
- Amsterdammers voelden zich in 2022 iets onveiligler dan in 2021. De ervaren overlast bleef gelijk.
- Het aandeel 12- tot en met 17-jarige Amsterdam-

mers dat verdacht is van een misdrijf (gepleegd in Amsterdam) is in 2022 toegenomen ten opzichte van 2021. Het aandeel jongeren in die leeftijdscategorie dat naar Halt werd verwezen daalde juist.

- 36% van de Amsterdammers kent het advies- en meldpunt Veilig Thuis. In 2022 werden 10.195 meldingen van huiselijk geweld gedaan, 3% meer dan een jaar eerder.
- Ondernijnde criminaliteit vormt een bedreiging voor de leefbaarheid in de stad, maar is niet altijd als dusdanig te herkennen. Wel kunnen Amsterdammers situaties zien die zij 'niet plus' achten. Zo ziet of vermoedt 22% van de Amsterdammers winkels of horeca in de buurt waar geen of weinig klanten komen maar die wel blijven bestaan en 20% ziet of vermoedt samenkomsten van verdachte personen in de buurt.
- De helft van de Amsterdammers maakt zich zorgen om de criminaliteit rondom cocaïne.
- In Amsterdam wonen veel verdachten en veroordeelden van een drugsdelict in vergelijking tot andere gemeenten in Nederland. Amsterdamse drugsverdachten plegen relatief weinig delicten buiten de eigen gemeente en in Amsterdam worden weinig drugsdelicten gepleegd door drugsverdachten van buitenaf.

14 Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

- De participatiegraad in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Nieuw-West) ligt lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum, Zuid en stadsgebied Weesp).
- Het gemiddelde welzijnsniveau, in de vorm van de Leefsituatie-index (SLI), is in 2022 voor de relatief laag scorende stadsdelen Nieuw-West en Zuidoost verder gedaald. Voor de relatief hoog scorende stadsdelen Centrum en Zuid is de Leefsituatie-index gelijk gebleven. De verschillen tussen stadsdelen nemen toe. Weesp, als nieuw stadsgebied in de gemeente Amsterdam, heeft het hoogste welzijnsniveau, namelijk een SLI van 107.
- Het absolute verschil tussen het laagst scorende gebied op de Leefsituatie-index (Bijlmer-Centrum, score 94), en het hoogst scorende gebied (Watergraafsmeer, 108) bedraagt 14 punten. In 2020 was dit absolute verschil 10 punten. Op kleiner schaalniveau nemen de verschillen dus nog meer toe dan tussen stadsdelen.
- Het meest onderscheidende kenmerk voor veel vormen van participatie en de leefsituatie is het opleidingsniveau, waarbij een hbo- of woopleiding in veel opzichten (veel) gunstiger uitpakt dan een basisopleiding (maximaal mbo-1) of een middelbaar opleidingsniveau (havo/vwo, mbo-2 t/m -4). Het absolute verschil tussen de SLI-scores van de groep hbo-/wo-opgeleiden en de groep basisopgeleiden is met 21 punten groter dan in 2020 (toen 19 punten).

- In de periode 2020-2022 is de positie van bijstandsgerechtigden in Amsterdam op verschillende indicatoren verder verslechterd in vergelijking tot Amsterdam gemiddeld. Zo zien we grote verschillen in SLI (waarde 85 in 2022 voor de bijstandsgroep, tegenover 102 gemiddeld). Ook is de ervaren gezondheid van de groep bijstandsgerechtigden verder achteruitgegaan, alsook het subjectieve welzijn. De verschillen zijn in deze periode vergroot.
- Tegelijkertijd zorgt het toenemend aantal hbo-/wo-opgeleiden voor segregatie in het onderwijs en voorzieningen en het woningaanbod in de stad zijn sterk gericht op deze groep met vaak een hoog inkomen.
- Het wegtrekken van hbo-/wo-opgeleiden uit andere delen van Nederland naar Amsterdam kan negatieve gevolgen hebben voor de aanwezige voorzieningen, kennis en vaardigheden en de economische vooruitgang en werkgelegenheid aldaar.
- De verhuisstroom van kapitaalkrachten vanuit Amsterdam naar de regio stimuleert het voorzieningsniveau maar zorgt voor concurrentie op de woningmarkt in de regio.
- Veranderingen in de economie en bevolkingsontwikkelingen zullen gevolgen hebben voor de werkgelegenheid; zoals (zorg)personeelstekorten als gevolg van vergrijzing en het verdwijnen en veranderen van banen en gevraagde kennis door verduurzaming en digitalisering.
- De bevolkingsgroei van Amsterdam zorgt voor een bouwopgave die de broeikasgasuitstoot vergroot. Daarbij staan nieuwbouwprojecten nu al onder druk vanwege de stikstofcrisis.
- Mobiliteit is belangrijk vanuit sociaaleconomisch perspectief, in termen van bereikbaarheid van bedrijven, banen, voorzieningen en sociale contacten. Tegelijkertijd kan het brede welvaart negatief beïnvloeden door bijvoorbeeld verkeersonveiligheid, geluidsoverlast en vervuiling.
- Het materiaalgebruik in de stad neemt niet snel genoeg af om de duurzaamheidsdoelstellingen in 2030 te halen.
- Het grootste deel van de Amsterdamse klimaatvoetafdruk ligt elders: 78 procent van de CO₂-emissies is elders uitgestoten om de spullen te maken die in Amsterdam worden geconsumeerd. Voor de watervoetafdruk ligt dat percentage nog hoger, op 98 procent.

15 Conclusies: Amsterdam in perspectief van brede welvaart

- De economie in Amsterdam staat er relatief goed voor, de netto arbeidsparticipatie neemt toe, maar in vergelijking met landelijk is er nog altijd sprake van een lager besteedbaar inkomen en een afnemende maar nog steeds hogere werkloosheid.
- Het geluksgevoel, het vertrouwen in de toekomst en de tevredenheid met de regering zijn afgenomen. Jongeren ervaren vaker psychische klachten. Daarnaast komt ernstige eenzaamheid steeds vaker voor en ook vaker dan landelijk.
- Het na coronatijd blijvend lage aandeel Amsterdamse vrijwilligers baart zorgen voor de continuïteit in bijvoorbeeld sportorganisaties en informele zorgverlening.
- Net als in andere stedelijke gebieden staan in Amsterdam zaken rondom woongenot, milieu en veiligheid onder druk. Er is sprake van woningnood en hoge woonlasten en een relatief minder groene, schone (meer fijnstof) en veilige leefomgeving.
- De groeiende groep van inwoners met een hbo-/wo-opleiding, met vaak een hoog inkomen, heeft vaker betaald werk, een betere gezondheid, voelen zich gelukkiger en kennen een hogere maatschappelijke participatie dan inwoners met een laag inkomen en/of schulden.

Inleiding

Deze rapportage vormt de twaalfde editie van de monitor De Staat van de Stad Amsterdam. De monitor geeft een beeld van hoe de stad en zijn bewoners ervoor staan op tal van terreinen en ontwikkelingen daarin. In deze inleiding worden de doelstellingen en onderzoeksvragen van deze monitor beschreven. Daarnaast worden de opzet en methode van onderzoek kort toegelicht en de opbouw van de rapportage.

Auteur: Ellen Lindeman

De Staat van de Stad Amsterdam is in het jaar 2000 als monitor opgezet vanuit een behoefte aan systematische gegevens over ontwikkelingen op het sociale domein in de stad. De monitor wordt uitgevoerd door O&S (Onderzoek en Statistiek, Gemeente Amsterdam) die eens in de twee jaar daar een rapportage over naar buiten brengt. Dit is inmiddels de twaalfde editie. De vorige edities vindt u op onze website (zie: onderzoek.amsterdam.nl/dossier/staat-van-de-stad). De rapportage De Staat van de Stad Amsterdam biedt een overzicht van hoe de stad er voor staat in termen van de leefsituatie en participatie van inwoners van de gemeente Amsterdam op tal van terreinen. Het gaat daarbij om ontwikkelingen in participatie in de brede zin van het woord, zoals primaire participatie (op de gebieden onderwijs, inkomen en betaald werk) en sociaal-culturele participatie. Het biedt ook een overzicht van thema's die daarmee samenhangen, zoals demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt, economische ontwikkelingen, en de thema's mobiliteit, duurzaamheid, gezondheid en leefbaarheid en veiligheid. In deze rapportage wordt aandacht besteed aan een breed kader van welzijn in de vorm van de brede welvaart. De gegevens in de monitor zijn gebaseerd op een daarvoor opgezette enquête en daarnaast op vele andere (interne en externe) gegevensbronnen.

Doelstellingen en onderzoeksvragen

De monitor De Staat van de Stad heeft drie **hoofddoelstellingen**:

1. Verwerving van gestructureerde informatie over sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad. Zo wordt als het ware een periodieke 'Staat van Amsterdam' binnen het sociale domein gepresenteerd.
2. Afstemming tussen verschillende monitoren. De Staat van de Stad vormt een basismonitor waarbij verschillende basisterreinen van participatie en leefbaarheid bij elkaar gebracht worden die (ten dele) ook afzonderlijk in andere monitoren, dashboards en rapportages aan bod komen.
3. Monitorfunctie. De resultaten van elke Staat van de Stad worden gerelateerd aan die van de voorafgaande metingen (vanaf het jaar 2000). Zo kunnen conclusies over ontwikkelingen in de stad worden getrokken.

De monitor De Staat van de Stad bestaat uit gestructureerde informatie over sociaaleconomische en sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad. Het gaat daarbij om de situatie in de stad als geheel en de positie van verschillende groepen Amsterdammers¹ en verschillende gebieden in de stad en ontwikkelingen daarin. Daarbij staan de volgende **onderzoeksvragen** centraal:

1. Wat is momenteel het algemene welzijnsniveau van volwassen Amsterdammers en groepen Amsterdammers (aan de hand van de Leefsituatie-index, geluk, tevredenheid en vertrouwen in de toekomst)? En welke veranderingen zien we daarin in vergelijking met voorgaande jaren?
2. Hoe is het gesteld met de leefomstandigheden in de stad die samenhangen met participatie (qua bevolkingssamenstelling, woningmarkt, economie, mobiliteit, duurzaamheid, leefbaarheid en veiligheid) en hoe is de gezondheid van Amsterdammers? En in welke mate zijn hier de afgelopen jaren veranderingen in opgetreden?
3. In welke mate participeren (groepen) Amsterdammers in de samenleving op het gebied van onderwijs, arbeid, welvaart, vrijetijdsbesteding, maatschappelijke, culturele en politieke participatie?
4. Hoe is het welzijnsniveau en de participatie van Amsterdammers ruimtelijk verdeeld? Welke verschillen zien we tussen gebieden in de stad en hoe ontwikkelen deze zich door de tijd?
5. Welke groepen hebben een achterstand op één of meer van deze terreinen, gelet op achtergrondkenmerken als leeftijd, geslacht, arbeidsmarktpositie en opleidingsniveau? Wat zijn de kwetsbare groepen in de stad? En welke groepen doen het juist goed? En zijn hier de afgelopen jaren veranderingen in opgetreden?

Thema's: terreinen van participatie en leefbaarheid vanuit brede welvaartspectief

Perspectief vanuit brede welvaart

Brede welvaart (BW) komt steeds meer prominent naar voren in discussies en heeft ook plaats in Amsterdamse beleidsambities, zoals in het Amsterdamse Coalitieakkoord 2022-2026.² Naast materiele welvaart (zoals economische groei en inkomen), gaat het bij brede welvaart juist ook om het welzijn van mensen, dus over gezondheid, toegang tot onderwijs, arbeidsmarktsituatie, milieu, leefomgeving, sociale cohesie, ontplooiing, veiligheid etc. Ook is er bij brede welvaart oog voor hoe het huidige welzijn van inwoners van een land of regio ('hier en nu') samenhangt met het welzijn van mensen buiten de regio ('elders') en het toekomstig welzijn ('later'). Hierbij is aandacht voor verschillen tussen groepen inwoners. Immers de brede welvaart is niet gelijk verdeeld over bevolkingsgroepen.

De opzet van De Staat van de Stad monitor sluit aan bij de in de brede welvaartsgedachte genoemde thema's en vooral aan het 'hier en nu' perspectief. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan verschillen tussen groepen. In deze editie van de monitor leggen we voor de verschillende themahoofdstukken expliciet de link tussen het betreffende thema en

brede welvaart. We gaan hierbij uit van de door het CBS benoemde domeinen en indicatoren in de Brede Welvaartsmonitor, landelijk³ en regionaal.⁴ Daarnaast wordt in deze editie van De Staat van de Stad meer aandacht gegeven aan de samenhang tussen thema's. Het gaat dan ook om hoe ontwikkelingen op het ene terrein gevolgen hebben voor andere terreinen, hoe ze elkaar (kunnen) beïnvloeden. Verwachten we dat verbetering op een thema leidt tot verslechtering op andere thema's of versterkt het elkaar? Voortgang op één domein kan zorgen voor voortgang op andere domeinen. Dan is er sprake van synergie. Voortgang op één domein kan ook zorgen voor achteruitgang op andere domeinen. Dan wordt er gesproken over een afruil. Bijvoorbeeld het bouwen van meer woningen zal ten koste gaan van de hoeveelheid groen of openbare ruimte en heeft gevolgen voor het milieu.

In de vorige edities kwam ook soms het perspectief van 'elders' aan bod, namelijk in de zin van hoe het er in Amsterdam voor staat in vergelijking met elders, maar niet zozeer wat de gevolgen van de huidige situatie in Amsterdam is voor 'elders' en 'later'. Bij 'elders' gaat het om brede welvaart van mensen buiten Amsterdam in Nederland maar ook buiten de grenzen van Nederland. Bij 'later' gaat het om gevolgen voor de toekomst, voor toekomstige generaties. Deze perspectieven werken we meer uit in deze editie. Met name in het hoofdstuk duurzaamheid waarbij duurzaamheid wordt behandeld als onderdeel van brede welvaart. Duurzaamheid gaat hier om het doen voortbestaan van die welvaart voor volgende generaties – de 'later'. Daarbij moet enerzijds de stad behouden worden voor de toekomst en anderzijds moet de stad ervoor zorgen dat de manier van leven in de stad de leefomstandigheden op de planeet niet negatief beïnvloedt. Met andere woorden, de leefomstandigheden op aarde moeten gunstig blijven voor de mensheid, ook in de toekomst. Aan de hand van 'planetaire grenzen' wordt de situatie beschreven. In overige hoofdstukken komt het perspectief van brede welvaart in een slotparagraaf aan de orde en in hoofdstuk 15 worden daarover conclusies getrokken. De indeling van de monitor blijft verder hetzelfde als vorige keren en gaat over dezelfde terreinen van participatie en leefsituatie.

Terreinen van participatie

De afzonderlijke participatierreinen die in deze monitor behandeld worden, bestaan uit een aantal primaire participatievormen en een aantal sociaal-culturele terreinen. Het gaat om de volgende primaire participatievormen met de volgende hoofdthema's:

- **Onderwijs:** onderwijsdeelname en -prestaties van de Amsterdamse jeugd (o.a. toetsresultaten, schoolverzuim, doorstroom, voortijdig schoolverlaten, volwasseneneducatie).
- **Arbeid:** deelname aan betaalde arbeid en een analyse van werkloosheid onder groepen.
- **Inkomen:** inkomens- en uitkeringsgegevens, rondkomen van het inkomen, armoede, schulden en schuldhulpverlening.

Verder gaat De Staat van de Stad in op de volgende sociaal-culturele participatiedomeinen:

- **Maatschappelijke participatie:** waaronder sociale contacten en sociaal isolement, het actief deelnemen aan verenigingsactiviteiten, het verrichten van vrijwilligerswerk en informele hulp, religieuze betrokkenheid en het ervaren van discriminatie.
- **Vrijtijds participatie zoals cultuur en sport:** het hebben van hobby's, internetgebruik, uitgaansactiviteiten en cultuurdeelname, lidmaatschap van verenigingen, sportdeelname en het op vakantie gaan.
- **Politieke participatie:** waaronder politiek vertrouwen, politieke interesse, stemintentie, politieke voorkeur en stemgedrag.

De Staat van de Stad gaat ook over **basisvoorwaarden en gevolgen** van participatie en leefomstandigheden, namelijk:

- **Bevolking en woningmarkt:** beschrijft de algehele context waarin participatie en leefbaarheid plaatsvinden, aan de hand van demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt. De rapportage start dan ook met deze informatie om context te bieden voor de daaropvolgende hoofdstukken.
- **Economie:** de thema's arbeid en inkomen en de mogelijkheden tot participatie hangen nauw samen met de economische situatie en ontwikkelingen daarin. Hierbij gaat het o.a. over de gevolgen van de coronacrisis, de bezoekerseconomie (toerisme) en circulaire economie.
- **Duurzaamheid:** de concentratie en activiteiten van bewoners en bedrijven hebben invloed op het milieu en de duurzaamheid van de stad. Hierbij gaat het om (duurzame) energieverbruik, afval en verontreiniging binnen Amsterdam en de luchtkwaliteit in relatie tot de planetaire grenzen.
- **Mobiliteit:** een goed bereikbare stad en goede mobiliteitsmogelijkheden zijn voorwaarden voor participatie. Verschillende vormen van mobiliteit komen hier aan bod.
- **Gezondheid:** gezondheid is een basisvoorwaarde voor participatie en een belangrijk onderdeel van het welzijn. Daarnaast kan participatie van invloed zijn op de (ervaren) gezondheid. Hierbij wordt gekeken naar levensverwachting, ervaren gezondheid, gevolgen van corona, gerapporteerde aandoeningen, klachten en fysieke beperkingen, leefstijlfactoren, psychisch welzijn (o.a. ernstige eenzaamheid), ontvangen (informele) zorg en verleende mantelzorg.
- **Leefbaarheid en veiligheid:** o.a. het oordeel van Amsterdammers over hun woonomgeving, contact met burens, de ervaren sociale cohesie, overlast, groen in de buurt, onveiligheidsgevoelens, ondermijning en criminaliteitscijfers.

Diversiteit naar achtergrondkenmerken

Om inzicht te krijgen in de groepen die een achterstand hebben op één of meerdere terreinen, of juist een gunstige positie, wordt in de monitor gekeken naar verschillen op de volgende achtergrondkenmerken en (zo mogelijk) naar combinaties daarvan:

- a. Opleiding: hoogst behaald onderwijsniveau, afgesloten met een diploma (basis (max. mbo-1: basisonderwijs, vmbo, mbo-1), middelbaar (havo, vwo, mbo-2 t/m 4), hbo of wo)
- b. Inkomen: maandelijks netto inkomen van het huishouden (in klassen)
- c. Leeftijd (in 7 klassen, al naar gelang het thema verschilt hierin soms de indeling)
- d. Huishoudsamenstelling (alleenwonend, stel zonder kinderen, stel met kinderen, eenoudergezin)
- e. Migratieachtergrond (aan de hand van geboorteland respondent en diens ouders)
- f. Geslacht (man of vrouw, voor de categorie 'anders' is te weinig informatie beschikbaar).

Ad e) Nieuwe indeling naar migratieachtergrond

In navolging van het CBS hanteert O&S een nieuwe indeling naar migratieachtergrond.⁵ Daarbij worden de termen 'bevolking met een westerse of niet-westerse migratieachtergrond' niet meer gebruikt. De hoofdingeling westers/niet-westers is door het CBS vervangen door een indeling in tien groepen op basis van werelddelen en veelvoorkomende immigratielanden. Wij splitsen echter niet op naar de door hen gehanteerde tien groepen van herkomstlanden of werelddelen, maar naar acht. De twee groepen Indonesië en Nederlandse Cariben worden namelijk al snel te klein bij verdere uitsplitsingen en brengen wij dan ook niet in beeld. Inwoners met een herkomst uit Indonesië worden bij Azië ingedeeld en inwoners uit de Nederlandse Cariben worden ingedeeld bij Amerika en Oceanië. Wat ook veranderd is, is dat de herkomst van personen meer wordt bepaald door het land waarin zij zelf geboren zijn. Zo werden voorheen personen die in het buitenland waren geboren, maar van wie beide ouders in Nederland waren geboren, tot de groep zonder migratieachtergrond gerekend. Dat is veranderd: de herkomst van deze personen wordt bepaald door het land waarin zij zijn geboren. Wij onderscheiden de volgende acht herkomstgroepen⁶:

- geen migratieachtergrond
- Europa
- Marokko
- Turkije
- Suriname
- Afrika (exclusief Marokko)
- Amerika en Oceanië
- Azië (exclusief Turkije).

In hoofdstuk 1 wordt nader ingegaan op de grootte en samenstelling van de betreffende groepen in Amsterdam. Wanneer de acht groepen te klein zijn om naar op te splitsen gebruiken we de indeling: geen migratieachtergrond, migratieachtergrond uit Europa, migratieachtergrond vanuit buiten Europa. Bij beschrijving van verschillen tussen groepen naar migratieachtergrond kijken we ook naar mogelijke achterliggende factoren, zoals verschillen in samenstelling qua leeftijd en opleidingsniveau.

Ruimtelijke verschillen

Ook kijken we in de monitor naar ruimtelijke verschillen in de stad die vaak een reflectie zijn van

verschillen in samenstelling van de inwoners op bovenstaande achtergrondkenmerken. Daarbij gaat het om vergelijking tussen de zeven stadsdelen en het stadsgebied Weesp en tussen de 25 gebieden zoals benoemd voor de gebiedsgerichte aanpak van de gemeente. Indien mogelijk en relevant wordt er ook op kleiner gebiedsniveau, zoals wijken en buurten, gerapporteerd (zoals bijvoorbeeld bij het hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid). Per 23 maart 2022 is de gebiedsindeling van de stad veranderd. Vanaf deze dag behoort vestingstad Weesp officieel tot de gemeente Amsterdam. In de nieuwe gebiedsindeling heeft Amsterdam zeven stadsdelen en één stadsgebied: Weesp. Daarnaast telt de stad niet meer 99, maar 110 wijken en worden 518 buurten onderscheiden (zie <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/nieuwe-indeling-naar-wijken-en-buurten-2022>). Meer gegevens over verschillen tussen gebieden is te vinden op onze website (onderzoek.amsterdam.nl), zoals in het Basis Bestand Gebieden Amsterdam (BBGA) en Gebied in Beeld (<https://gebiedinbeeld.amsterdam.nl>).

Daarnaast worden in deze rapportage de gegevens over Amsterdam (zo mogelijk) in regionaal perspectief geplaatst (zoals de MDRA) en vergeleken met die van de andere drie grote steden van de G4 (Rotterdam, Den Haag en Utrecht) en met Nederland gemiddeld.

Naast De Staat van de Stad zijn er door O&S uit-gebrachte monitoren en andere rapportages die nader ingaan op de positie van gebieden in de stad en specifieke doelgroepen zoals jeugd, ouderen, vluchtelingen, vrouwen, lhb, en gebieden (bijv. de Gebiedsanalyses). De Staat van de Stad is in het algemeen (tenzij anders vermeld) gericht op de positie van volwassen Amsterdammers (van 18 jaar en ouder), met uitzondering van de doelgroep in het hoofdstuk Onderwijs.

Methode

De gegevens die in De Staat van de Stad monitor staan zijn op verschillende gegevensbronnen gebaseerd. Veel informatie komt uit een speciaal voor deze monitor opgezette enquête onder inwoners van de gemeente Amsterdammers (inclusief Weesp) van 18 jaar en ouder; De Staat van de Stad enquête. Hieronder staat een korte toelichting op deze bron en de andere meest gebruikte gegevensbronnen.

De Staat van de Stad enquête onder inwoners van 18 jaar en ouder

De enquête is gehouden onder een steekproef van (zelfstandig wonende) inwoners van de gemeente Amsterdam van 18 jaar en ouder. Zij kregen vragen over hun participatie op verschillende terreinen (o.a. arbeid, vrijetijdsbesteding) en hun leefomstandigheden (bijv. huishoudtype, woningtype, gezondheid, huishoudinkomen). De enquête is in de periode september tot en met december 2022 afgenomen. Er is gebruik gemaakt van een 'mixed-method' aanpak; de vragenlijst is zowel online, schriftelijk, telefonisch,

als onder leden van het online Stadspanel en het online Stadspanel afgenomen. Ruim 4.200 Amsterdammers hebben meegedaan aan het onderzoek. Zie verder bijlage I voor een toelichting op de opzet en respons. Deze Staat van de Stad-enquête is de defaultbron, dat wil zeggen als gegevens in deze rapportage afkomstig zijn uit deze enquête dan staat er geen bronvermelding in de tekst en onder de afbeeldingen. Komt de informatie uit een andere bron, dan staat er wel een bron vermeld.

De enquête is afgenomen bij een gestratificeerde steekproef van volwassen inwoners (18 jaar en ouder) van de gemeente Amsterdam. Om op basis van de gegevens van respondenten betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de hele populatie zijn de data gewogen naar achtergrondkenmerken van die populatie zoals woongebied (stadsdelen plus stadsgebied Weesp en de 25 gebieden), type huishouden, leeftijdsgroep, migratieachtergrond en opleidingsniveau. Ook is gecorrigeerd voor methode-effecten. Dit is op dezelfde manier gedaan als in de vier voorgaande edities van De Staat van de Stad. Zie bijlage I voor een verdere toelichting op de toegepaste weging.

Overige bronnen

Naast De Staat van de Stad enquête van O&S zijn voor deze monitor gegevens gebruikt uit andere databestanden, onderzoeksrapportages en monitoren. Het betreft onderzoeken en publicaties van O&S zoals de Amsterdamse Burgermonitor, de Sport-index, de Veiligheidsmonitor, de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB), Wonen in (de regio) Amsterdam (WIA/WIRA) en de Amsterdamse Armoedemonitor. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van gegevens over Amsterdam uit het bevolkingsregister, van de politie, de GGD (de Amsterdamse Gezondheidsmonitor), het CBS (o.a. analyses op beschikbare microdatabestanden) etc. Om de positie van Amsterdam en Amsterdammers te kunnen duiden zijn (voor zover mogelijk) de gegevens vergeleken met beschikbare landelijke gegevens (zoals van het CBS/Statline en het SCP), gegevens over de regio en gegevens over de overige steden uit de G4 (Rotterdam, Den Haag en Utrecht).

Leeswijzer

In 'Samenvatting in kernpunten' worden de belangrijkste bevindingen uit de verschillende hoofdstukken weergegeven.

De rapportage begint met een hoofdstuk over de demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt. Dit geeft context aan de volgende hoofdstukken, het schetst de omgeving waarin de participatie en leefsituatie plaatsvindt.

Hoofdstuk 2 gaat in op het algehele welzijn van Amsterdammers in de vorm van de samengestelde maat van verschillende scores op participatie en leefbaarheid (de Leefsituatie-index), de mate van ervaren geluk en tevredenheid op allerlei aspecten en vertrouwen in de toekomst. Hoofdstuk 3 gaat in op de belangrijkste economische ontwikkelingen, waarna een hoofdstuk over duurzaamheid volgt (hoofdstuk 4) en over mobiliteit (hoofdstuk 5). Hoofdstuk 6 heeft als thema gezondheid en zorg.

Vervolgens wordt nader ingegaan op de primaire participatierreinen: participatie in onderwijs (hoofdstuk 7), arbeid (hoofdstuk 8) en inkomen (hoofdstuk 9).

Daarna komen de sociaal-culturele participatierreinen aan bod: maatschappelijke participatie (hoofdstuk 10), vrijetijd (participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, sport en vakantie, hoofdstuk 11) en politieke participatie (hoofdstuk 12).

De thema's leefbaarheid en veiligheid staan centraal in hoofdstuk 13. Hoofdstuk 14 geeft een totaaloverzicht van participatie en leefbaarheid naar stadsdelen, 25 gebieden en opleidingsniveaus. Daarbij wordt ook ingezoomd op de positie van inwoners met een bijstandsuitkering. Tot slot worden conclusies getrokken vanuit de brede welvaartvisie die in de verschillende hoofdstukken aan bod is gekomen (zie hoofdstuk 15).

In de bijlagen staan toelichtingen op de gebruikte methoden van onderzoek. In bijlage I wordt de onderzoeksmethode van de enquête beschreven en de respons en de weging toegelicht. Bijlage II bevat een overzicht van de clusters en indicatoren van de Leefsituatie-index'.

Bronvermelding

Bij de teksten en afbeeldingen in de rapportage wordt alleen een bronvermelding gegeven als de gegevens niet afkomstig zijn uit De Staat van de Stad enquête.

Noten

- 1 Sinds maart 2022 behoort Weesp tot de gemeente Amsterdam en de inwoners van Weesp (zgn. Weespers) zijn dan ook meegenomen in dit onderzoek. Voor het gemak gebruiken wij in deze rapportage de term Amsterdammers wanneer we de inwoners van de gemeente Amsterdam bedoelen.
- 2 Zie: <https://www.amsterdam.nl/nieuws/coalitieakkoord>
- 3 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023>
- 4 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart>
- 5 Zie: CBS introduceert nieuwe indeling bevolking naar herkomst
- 6 Zie: <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/nieuwe-indeling-naar-herkomst-cbs>

1

Bevolking en woningmarkt

De Amsterdamse bevolkingssamenstelling verandert door geboorte, sterfte, vestiging en vertrek. De bouw van nieuwe woningen kan de bevolkingsgroei versterken. Voor hoeveel huishoudens er plek is in de stad en wat voor huishoudens dat zijn, wordt beïnvloed door politieke keuzes. Een duurzaam en divers woningaanbod maakt van de stad een plek waarin bewoners met verschillende achtergronden en in verschillende levensfasen nog vele generaties lang naast en met elkaar samenleven.

Auteurs: Annika Smits, Feiko de Grip, Najib el Moussaoui & Hester Booi

Kernpunten

Bevolking

- In 2022 nam het inwonertal toe met ruim 36.000 inwoners (+4%), de grootste toename sinds 1921. Dat is inclusief de 20.833 inwoners van Weesp, die sinds 24 maart 2022 bij Amsterdam horen.
- Het aantal geboortes was in 2022 uitzonderlijk laag. Met 9.708 geboortes bereikte de stad het kleinste aantal in de afgelopen 25 jaar.
- Begin 2023 had 41% van de Amsterdammers geen migratieachtergrond. Landelijk is dat aandeel 74%.
- Van de inwoners die wel een migratieachtergrond hebben, is de groep met een Europese migratieachtergrond de grootste (17% van de inwoners). Daarna volgen Azië (10%) en Marokko (9%). Ook landelijk komen de Europese (8%) en Aziatische (6%) migratieachtergrond het vaakst voor.
- In de gehele MRA nam het inwonertal tussen 2013 en 2021 met 7% toe. Die groei zien we vooral terug bij recente buitenlandse migranten, van 160.000 in 2013 naar 253.000 in 2021 (+58%).
- Van alle nieuwkomers in de MRA heeft de binnenlandse migrant het hoogste inkomen: 39% verdient bruto 60.000 euro of meer per jaar. Onder recente buitenlandse migranten is dit 30%

en onder buitenlandse migranten die 10 jaar of langer in Nederland wonen is dat 20%.

- Van alle inwoners die zich in 2022 in de stad vestigden, woont 36% in een zelfstandige woning in de particuliere verhuur en trok 34% in bijwoners die al langer op het adres woonden.
- In Zuidoost is het aandeel nieuwkomers dat introk bij anderen opvallend hoog (46%). Dat geldt in mindere mate ook voor Nieuw-West (39%).
- Naar verwachting bereikt de stad in 2035 het aantal van 1 miljoen inwoners.

Woningmarkt

- De Amsterdamse woningvoorraad nam in 2022 toe met 8.000 nieuwbouwwoningen en 10.000 woningen in Weesp.
- Het snelst groeiende segment is al jaren de particuliere verhuur in de vrije sector. 19% van de woningvoorraad is een particuliere vrije sector huurwoning; van de recent verhuisden betrof 39% een dergelijke woning.
- Recent verhuisden in de particuliere vrije sector betalen gemiddeld €1.466 per maand, 36% van hun inkomen.

- De vraag naar sociale corporatiewoningen is veel groter dan het aanbod; per jaar worden er ongeveer 6.000 van deze woningen aangeboden via WoningNet.
- In 2022 gingen bijna al deze sociale corporatiewoningen naar voorrangskandidaten, doelgroepen en woningzoekenden met een urgentieverklaring.
- Een woning kostte in 2022 gemiddeld 632.000 euro; na jarenlange stijging van de koopprijzen, zijn deze in het vierde kwartaal van 2022 iets gedaald.
- Amsterdam telt weinig grote woningen, 16% is groter dan 100m². In de andere G4 steden ligt dit aandeel dubbel zo hoog (29%-37%).
- Amsterdamse huishoudens geven gemiddeld een 7,7 aan hun woning; de tevredenheid met de woning-grootte is de belangrijkste voorspeller in de tevredenheid over de woning.
- 11% van de huishoudens had in 2022 te maken met energie-armoede; in wijken met veel lage inkomens was dit aandeel dubbel zo hoog (Volewijk, Tuindorp Nieuwendam en Buiksloot, Slotermeer-Zuidwest, Zuid-Pijp en Betondorp).

In dit hoofdstuk beschrijven we recente ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling en de woningmarkt. We kijken naar de veranderingen voor en na de coronapandemie, maar brengen ook langdurige trends in beeld. Daarnaast presenteren we een nieuwe indeling naar migratieachtergrond. Ook is er aandacht voor de ruim 20.000 nieuwe inwoners binnen de gemeentegrenzen: de inwoners van Weesp, en laten we zien hoe en waar nieuwkomers in de stad een plek vinden. We kijken naar de samenstelling van de woningvoorraad en de ontwikkeling van de huur- en koopprijzen.

De Amsterdamse bevolking

Recordhoge bevolkingsgroei, vooral door toevoeging Weesp en door buitenlandse migratie

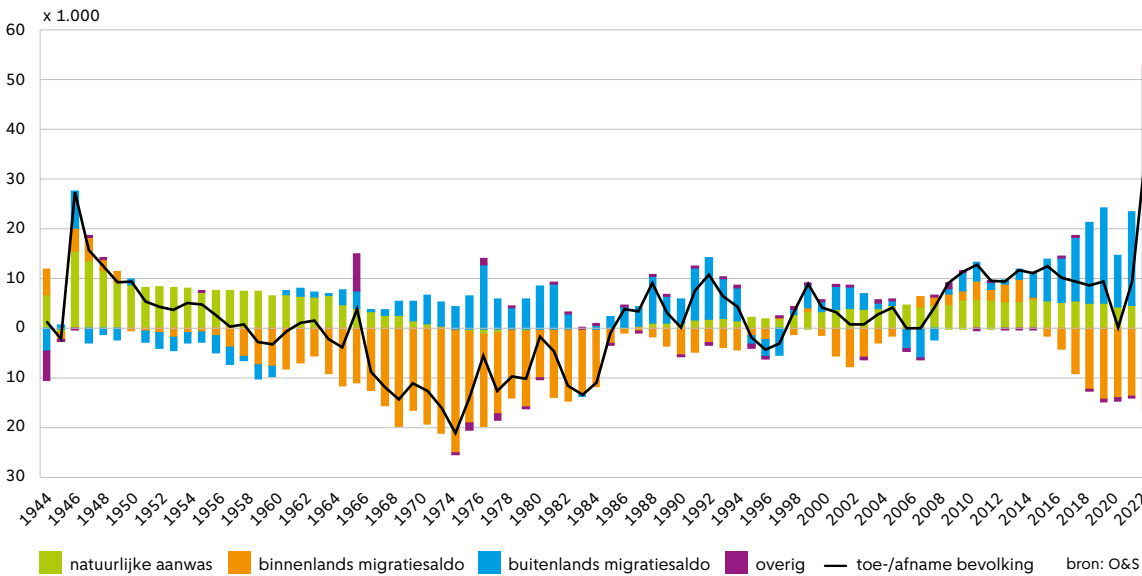
Op 1 januari 2023 telde Amsterdam 918.194 inwoners, ruim 36.000 meer dan een jaar eerder. Dit is de grootste toename van het inwonertal sinds 1921, toen de stad er bijna 42.000 inwoners bij kreeg na de annexatie van Sloten, Watergraafsmeer, Buiksloot, Nieuwendam en Ransdorp. Sinds 24 maart 2022 hoort Weesp bij Amsterdam, waardoor de gemeente

er in één klap 20.883 inwoners bijkreeg. Daarnaast zorgden buitenlandse migratie (+27.479) en natuurlijke aanwas voor groei (+3.763). De binnenlandse migratie viel juist negatief uit; er vertrokken meer mensen vanuit Amsterdam naar gemeenten binnen Nederland, dan andersom (-16.459, zie afb. 1.1). Het totaal van migratie en natuurlijke aanwas leidde tot een groei van 14.783 inwoners, de sterkste demografische groei sinds 1947.

Het binnenlands vertrekoverschot is niet nieuw voor Amsterdam. In de afgelopen 77 jaar was het binnenlands saldo 62 keer negatief en slechts 15 keer positief. Dat laatste was onder andere zo in de periode 2008-2013, toen de woningmarktcrisis ervoor zorgde dat woningeigenaren hun huis niet konden verkopen zonder restschuld, waardoor potentiële vertrekkers langer in de stad bleven wonen. Sinds het einde van deze crisis in 2014 neemt het vertrek uit de stad elk jaar toe.

Tussen 2008 en 2020 nam het inwonertal jaarlijks met gemiddeld 10.000 personen toe. In 2020 leidde de coronapandemie tot wereldwijde onzekerheid, stagneerde de migratie van en naar het buitenland

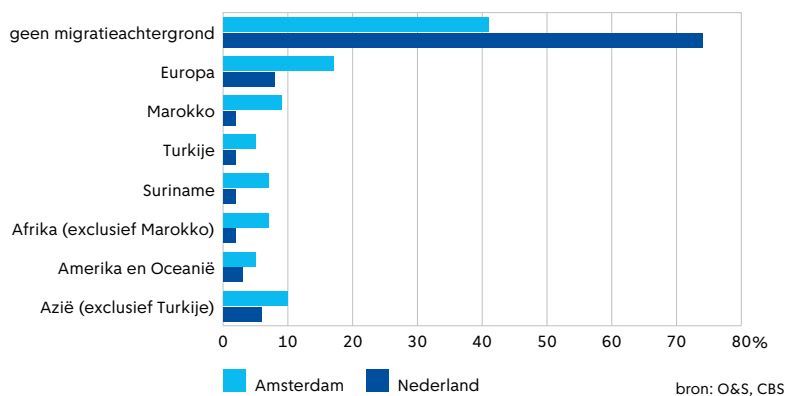
Afb. 1.1 Toe- en afname van de Amsterdamse bevolking naar oorzaak, 1944-2022

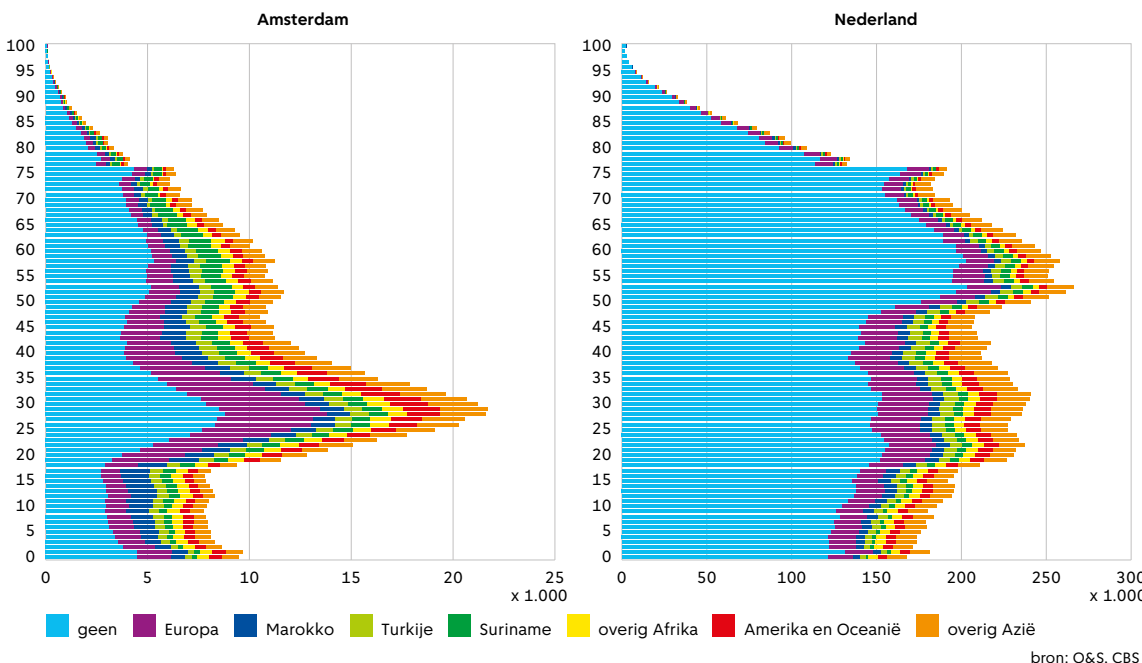
en kwam de groei tot stilstand. In 2021 en 2022 zien we weer een toename van de buitenlandse migratie. Daarbij komt dat de oorlog in Oekraïne leidde tot de komst van zo'n 5.000 vluchtelingen vanuit Oekraïne naar Amsterdam.

Het aantal geboorten in de stad neemt af sinds 2014. Uitzondering hierop is 2021, toen landelijk, en ook in Amsterdam, het geboortecijfer kortstondig piekte (10.667). In 2022 zien we echter een flinke teruggang in het aantal geboortes: 9.708. Dit is het kleinste aantal sinds 1997. Het aantal sterfgevallen is sinds de coronapandemie hoger dan in eerdere jaren. In 2020 kwamen 5.725 Amsterdammers te overlijden, in 2021 waren dat er 5.903 en in 2022 5.945. Gemiddeld over de jaren 2015 tot en met 2019 waren dat er 5.341.

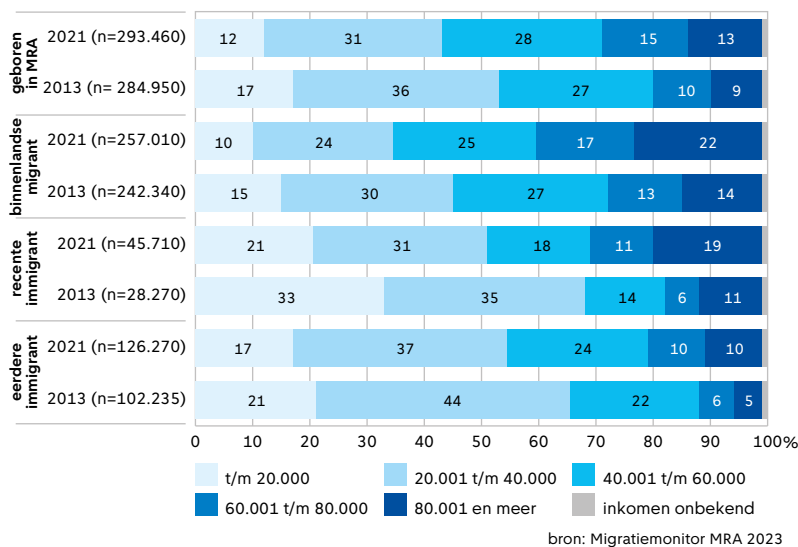
Afb. 1.2 Inwoners naar migratieachtergrond, Amsterdam (2023) en Nederland (2022)

Afb. 1.3 Inwoners naar leeftijd en migratieachtergrond, Amsterdam en Nederland

Afb. 1.4 Werkende inwoners MRA 36-64 jaar in vier groepen, 2013 & 2021, naar bruto jaarinkomen

Nieuwe indeling naar migratieachtergrond

De nieuwe CBS indeling naar migratieonderscheid maakt onderscheid naar 10 groepen van herkomstlanden of werelddelen. Twee van deze groepen, Indonesië en Nederlandse Cariben, brengt O&S niet standaard in beeld omdat de groepen al snel te klein worden bij verdere uitsplitsingen. Inwoners met een herkomst uit Indonesië worden daarom bij Azië ingedeeld en inwoners uit de Nederlandse Cariben worden ingedeeld bij Amerika en Oceanië.

Begin 2023 had 41 procent van de inwoners in de stad geen migratieachtergrond. Van de overige 59% is de groep met een Europese herkomst de grootste (17%), gevolgd door Azië (10%), Marokko (9%), Suriname, Afrika (beide 7%). Amerika en Oceanië (5%) en Turkije (5%). Landelijk ziet deze verdeling er anders uit (zie afb. 1.2). Van de totale Nederlandse bevolking heeft bijna driekwart (74%) geen migratieachtergrond. Onder de mensen met een migratieachtergrond is de groep met een Europese herkomst het grootst (8%), gevolgd door Azië (6%) en Amerika en Oceanië (3%). De overige groepen maken allemaal 2 procent uit van het totaal aantal inwoners.

Als we de inwoners opsplitsen naar leeftijd valt in eerste instantie de verschillende opbouw van Amsterdam versus Nederland op (zie afb. 1.3). Amsterdam heeft relatief meer twintigers en dertigers en minder kinderen.

De grootste verschillen zien we voor 18-plussers tot en met veertigers, en in mindere mate ook voor kinderen. Van alle twintigers en dertigers in de stad heeft 36% geen migratieachtergrond, terwijl dat voor heel Nederland 66% is. Daarna wordt in Amsterdam de grootste groep gevormd door personen met een Europese herkomst anders dan Nederland (23%), een herkomst uit Azië (11%), Afrika (8%), Marokko (7%), Suriname, Amerika en Oceanië, en Turkije (5%).

Voor heel Nederland zien we een andere verdeling naar migratieachtergrond onder de groep twintigers en dertigers. Daar heeft 11% een Europese migratieachtergrond en 7 procent een herkomst uit Azië. Het aandeel met een herkomst uit Amerika en Oceanië is 4 procent en voor de overige groepen is dat 3 procent.

Nieuwe inwoners en inkomen

Tussen 2013 en 2021 nam het inwonertal in de stad toe met 73.000 inwoners, een stijging van 9 procent. In heel de MRA nam het inwonertal toe van 2,35 miljoen naar 2,51 miljoen (+7%). Die groei komt voornamelijk door migratie vanuit het buitenland. Dat is goed te zien als we de totale bevolking van de MRA verdelen in vier groepen (zie afb. 1.4): inwoners die in de MRA geboren zijn, binnenlandse migranten, recente buitenlandse migranten en eerdere buitenlandse migranten. Het aantal recente immigranten in de MRA nam tussen 2013 en 2021 toe van 160.000 naar 253.000 (+58%), een sterkere toename dan die van het aantal binnenlandse migranten (+4%). Het aantal inwoners dat in de MRA geboren is, nam licht toe van 1.317.570 naar 1.322.400 (+0,4%). De groep eerdere immigranten nam toe van 259.700 naar 301.780 (+16%).

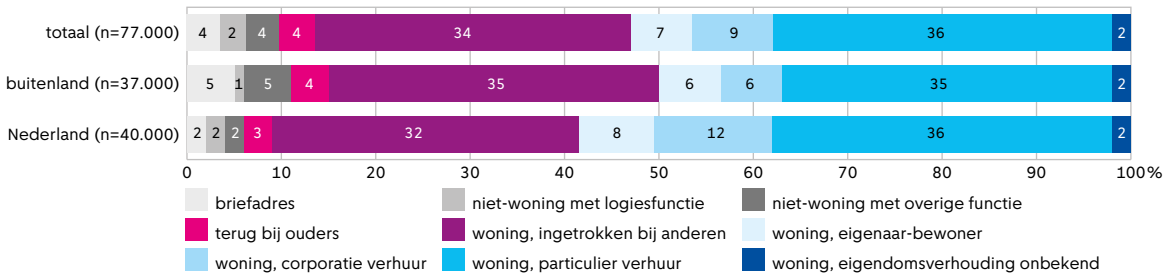
Als we inzoomen op de groep werknemers en zelfstandigen in de MRA, kunnen we de inkomensverdeling van de vier groepen vergelijken. Dat doen we voor 36- tot en met 64-jarigen, zodat eventuele verschillen tussen de vier groepen niet vertekend worden door verschillen in leeftijdsamenstelling van de groepen. Het aandeel werkenden met de hoogste inkomens is het grootst onder de groep binnenlandse migranten. Van deze groep heeft 39% een bruto jaarinkomen van 60.000 euro of meer per jaar. Onder de recente immigranten is dit met 30% een stuk lager en met 20% is dit het laagst onder immigranten die 10 jaar of langer in Nederland wonen.

Ten opzichte van 2013 zijn alle groepen vooruitgegaan in jaarinkomen. De sterkste vooruitgang zien we onder de binnenlandse migranten en recente immigranten. Bij deze groepen zien we de grootste stijging van het aandeel mensen met een inkomen van minimaal 80.000 euro (+8 procentpunt).

Nieuwe inwoners en woonsituatie

Op 1 januari 2023 telde de stad 76.900 personen die er in de loop van 2022 zijn komen wonen. Daarvan verhuisde 51% vanuit Nederland naar Amsterdam; de overige 49% immigreerde vanuit het buitenland. Ruim driekwart (78%) van deze nieuwe inwoners is tussen de 18 en 40 jaar oud. Van de nieuwkomers vanuit Nederland is 59% tussen de 18 en 30 jaar oud. Voor de nieuwkomers vanuit het buitenland is dat aandeel iets lager: 49%.

In afbeelding 1.5 is weergegeven hoe de 76.900 nieuwe inwoners op 1 januari 2023 woonden. De meeste nieuwkomers vonden een plek in de particuliere verhuur (36%). Daarnaast vonden veel mensen een plek door in te trekken bij anderen die al langer op een adres woonden (34%). Verder vond 9% een

Afb. 1.5 In 2022 gevestigde inwoners vanuit Nederland en buitenland naar woonsituatie op 1 januari 2023 (procenten)²

plek in een corporatie huurwoning en 7% woonde in een koopwoning.¹ De verdeling naar woonsituatie verschilt iets tussen de nieuwkomers vanuit het buitenland en die uit Nederland. Zo wonen nieuwkomers vanuit het buitenland iets minder vaak in een corporatie huurwoning of koopwoning (beide 6%) dan de nieuwkomers die vanuit Nederland naar de stad kwamen (12% en 8%). Ook zien we personen die zich vanuit het buitenland vestigden iets vaker terug als houder van een briefadres of op een adres met logiesfunctie (beide 5%) dan personen die vanuit Nederland naar Amsterdam verhuisden (beide 2%). Een briefadres kan aangevraagd worden als tijdelijk adres voor het ontvangen van post, terwijl nog gezocht wordt naar een woning. Tot slot zien we dat nieuwkomers vanuit het buitenland iets vaker intrekken bij anderen (35%) dan nieuwkomers vanuit Nederland (32%).

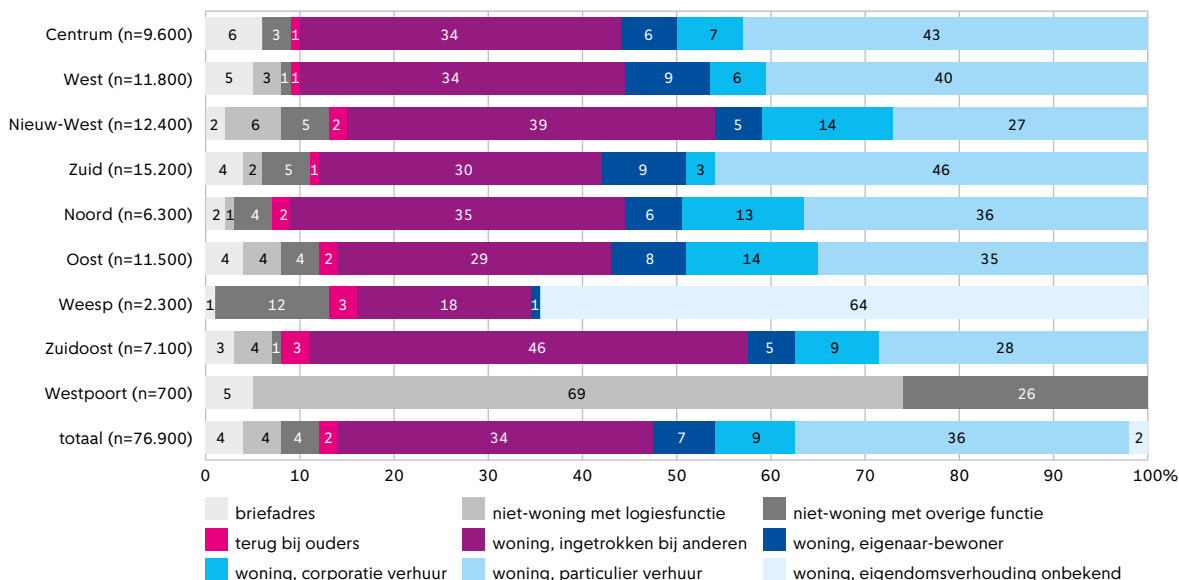
De nieuwe inwoners zijn niet gelijk over de stad verdeeld. De meeste nieuwe inwoners wonen in Zuid, gevolgd door Nieuw-West, West en Oost. Het aandeel nieuwe inwoners op de totale bevolking is echter het grootst voor Westpoort (waar de 700 nieuwe inwoners 69% uitmaken van de totale populatie), Centrum (10,6%), Zuid (10,3%) en Weesp (9,6%).

Daarnaast zien we ook verschillen tussen de stadsdelen met betrekking tot de woonsituatie van de

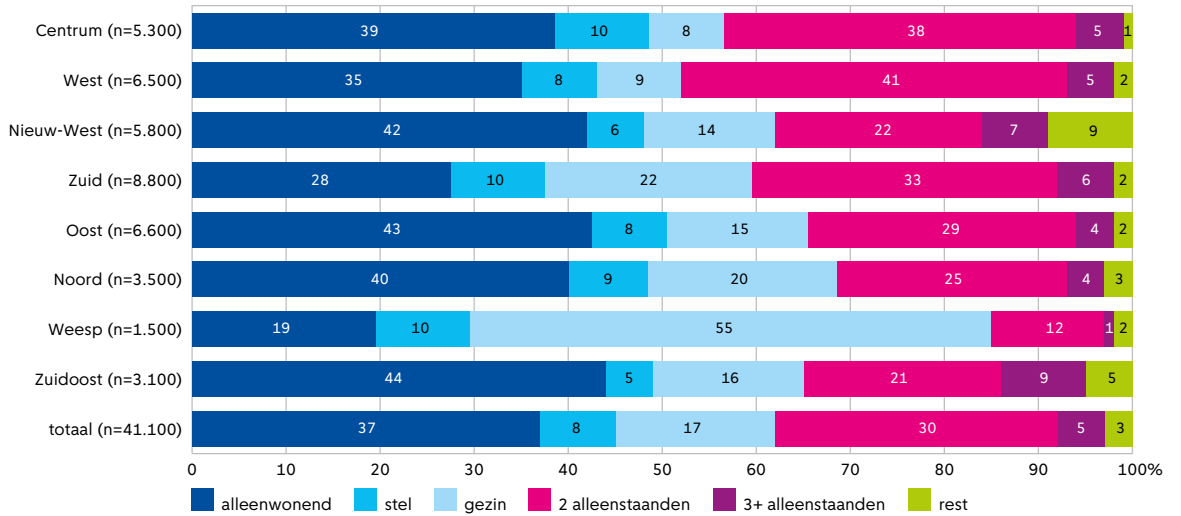
nieuwe inwoners (zie afb. 1.6). Westpoort valt op met 69% van de nieuwe inwoners op een adres met logiesfunctie, en 26% op een adres met een overige functie. Ook opvallend is Weesp. Het hoge percentage nieuwkomers in een woning met onbekende eigendomsverhouding heeft te maken met het ontbreken van administratieve gegevens voor Weesp.³ Los daarvan zien we voor Weesp relatief weinig nieuwe inwoners met een briefadres (1%) en relatief veel nieuwe inwoners op een adres met een overige functie (12%). Het gaat hier om een opvanglocatie voor vluchtelingen uit Oekraïne. Weesp heeft met 18% het kleinste aandeel nieuwkomers dat is ingetrokken bij anderen. Voor heel Amsterdam is dat 34%. In Zuidoost (46%) en Nieuw-West (39%) is dat aandeel relatief groot. Daarnaast zien we in Nieuw-West een relatief groot aandeel op een adres met logiesfunctie. Hiertoe behoort ook het student hotel aan de Jan Gaalenstraat.

Van de 76.900 nieuwe inwoners die weergegeven zijn in afbeelding 1.6, wonen 41.100 personen op een adres met een woonfunctie, zonder het te delen met bewoners die er al eerder hun intrek namen. Van de groep is in afbeelding 1.7 de bewoningsvorm in beeld gebracht, afzonderlijk voor alle stadsdelen. Voor 37% van deze nieuwe inwoners geldt dat ze de enige bewoner van de woning zijn. Dat aandeel is opvallend kleiner voor Weesp (19%) en Zuid (28%).

Afb. 1.6 In 2022 gevestigde inwoners naar woonsituatie en stadsdeel op 1 januari 2023 (procenten)

Afb. 1.7 In 2022 in Amsterdam komen wonen, gevestigd in een woning⁴, naar bewoningsvorm en stadsdeel op 1 januari 2023 (procenten)

Ook opvallend is het hoge aandeel nieuwe inwoners in Weesp dat in gezinsverband woont. Gemiddeld onder de groep nieuwkomers in een woning is dat 17%; in Weesp is dat 55%. Voor een groot deel gaat het hier om de nieuwe bewoners van Weespersluis, waar bijna uitsluitend eengezinswoningen zijn gebouwd. In Zuidoost (9%) en Nieuw-West (7%) zien we de hoogste percentages nieuwe inwoners dat in een woning met 3 of meer alleenstaanden woont.

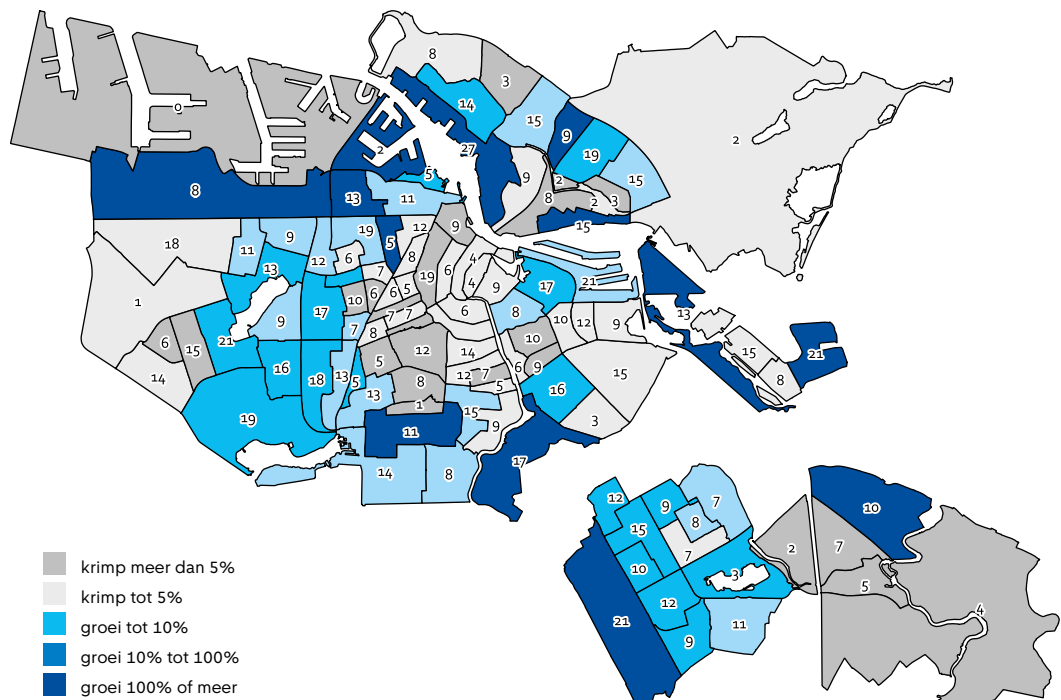
zal dat aantal verder zijn toegenomen naar 1.093.000; dit is meer dan in de vorige prognose verwacht werd. Die groei komt voornamelijk voort uit buitenlandse migratie en de natuurlijke aanwas: meer geboorte dan sterfte. In de prognose wordt rekening gehouden met de bouw van 111.000 woningen tussen 2023 en 2050. Ook Weesp is in de nieuwe prognose meegenomen.

Bevolkingsprognose: voortzetting van de groei

O&S verwacht dat de bevolkingsgroei de komende jaren doorzet. Volgens de huidige prognose zal Amsterdam in 2035 1 miljoen inwoners tellen. In 2050

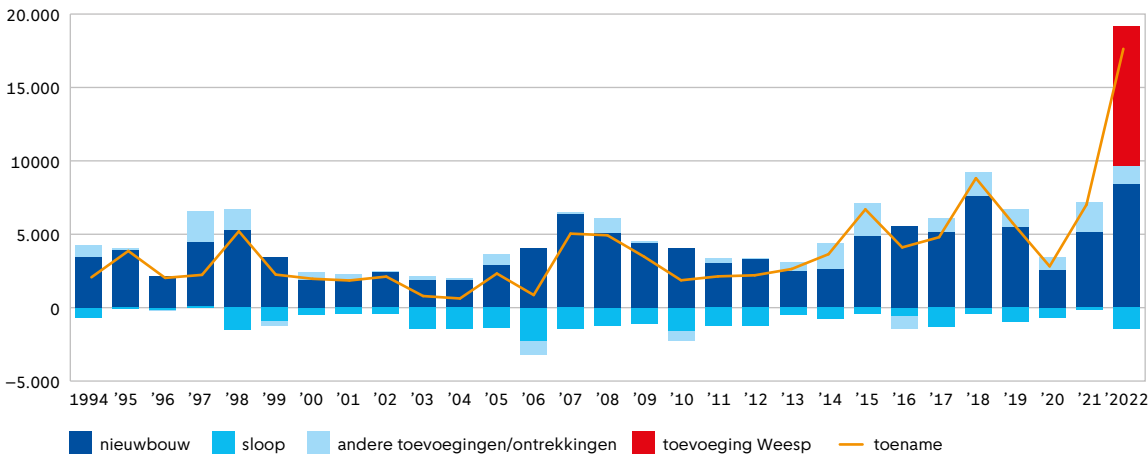
De sterkste groei wordt verwacht in wijken waar veel nieuwe woningen worden gebouwd (zie afb. 1.8). Als we kijken naar de stadsdelen zien we de sterkste groei in Noord (+49.000), Oost (+41.000), Zuidoost (+36.000) en Nieuw-West (+34.000). Voor West

Afb. 1.8 Verwacht inwonertal in 2050 en toe- of afname van inwonertal ten opzichte van 2022 per wijk

bron: O&S, prognose 2023

Afb. 1.9 Verandering van de Amsterdamse woningvoorraad, 1994-2022*

* Het lage aantal nieuwbouw in 2020 is een gevolg van een administratieve fout, het werkelijke aantal nieuwbouwwoningen lag hoger.

bron: O&S

(+16.000), Zuid (+7.400), Weesp (+5.700) en Centrum (+1.200) wordt een geringere groei verwacht. In wijken waar nauwelijks nieuwe woningen bijkomen is weinig doorstroming en zal het inwonertal tot 2050 (licht) afnemen doordat de huidige, oudere, bewoners op termijn komen te overlijden.

De Amsterdamse woningvoorraad

Woningvoorraad in 2022 met 18.000 woningen toegenomen

De Amsterdamse woningvoorraad groeit en telt 474.735 woningen op 1 januari 2023. Sinds 2015 is er een constant hoge nieuwbouwproductie van meer dan 5.000 woningen per jaar (zie afb. 1.9). In 2022 werd een recordaantal nieuwbouwwoningen opgeleverd van 8.383 woningen. Met de toevoeging van Weesp in 2022 is de woningvoorraad in Amsterdam bijna 10.000 woningen groter geworden. Alles bij elkaar genomen is de woningvoorraad in 2022 daarmee met bijna 18.000 woningen toegenomen.

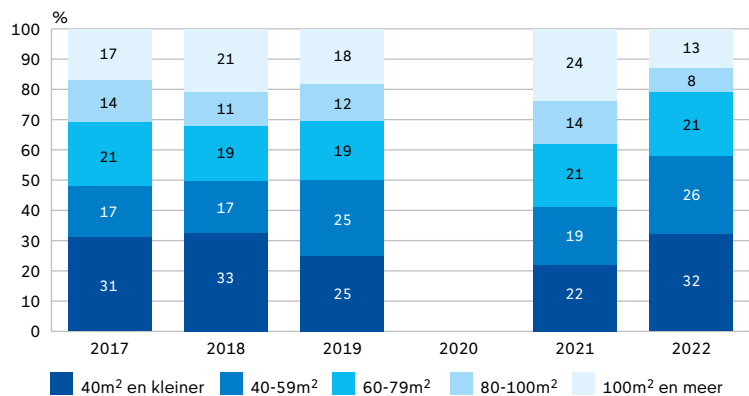
De meeste opgeleverde nieuwbouwwoningen zitten in het kleinste segment

Het aantal nieuwe woningen in 2022 zit met 8.383 ruim boven het streefgetal van het gemeentebestuur om per jaar 7.500 nieuwe woningen in aanbouw te nemen. Het grootste gedeelte van de nieuwe woningen in 2022 zit in het kleinste segment tot 40 m² (32%, zie afb. 1.10) of het op-één-na kleinste segment, tussen 40 m² en 59 m² (26%). Ook in de jaren hiervoor was ongeveer de helft van de nieuwbouw kleiner dan 60 m².

Particuliere vrije sectorverhuur groeit al jaren

Ongeveer 30% van de woningvoorraad in Amsterdam is een koopwoning (zie afb. 1.11). De overige woningen worden verhuurd; 48% van de woningvoorraad wordt in het sociale segment verhuurd en 23% in de vrije sector. Woningen met een huurprijs tot €752 per maand (in 2021) vallen in het sociale segment, daarboven begint de vrije sector. De woningen in dit segment worden vooral door particuliere verhuur-

Afb. 1.10 Nieuwbouw naar oppervlakte, 2017-2022*

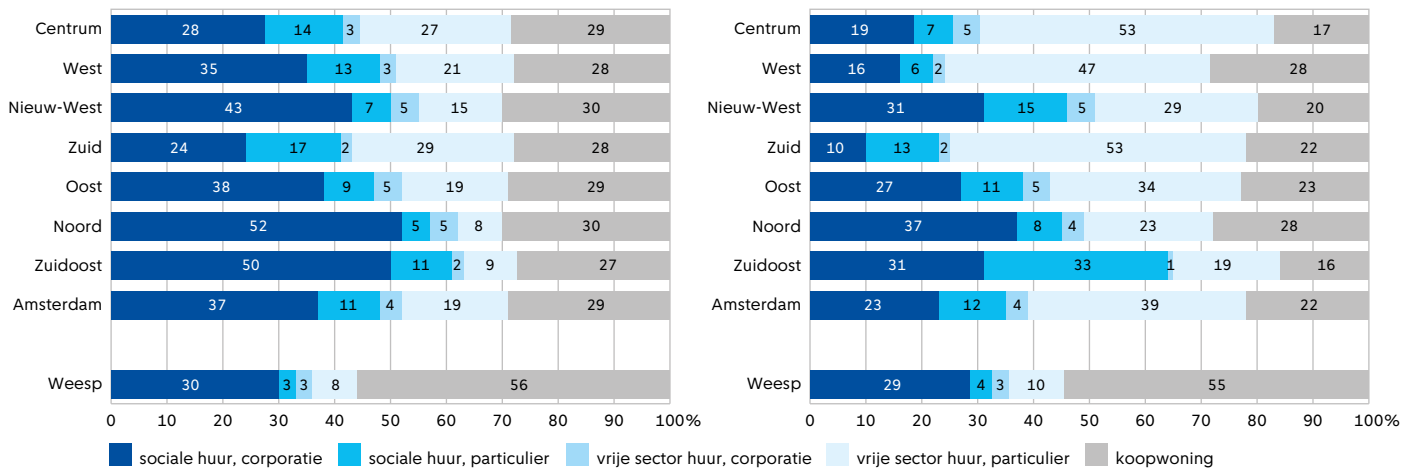
* In 2020 is nieuwbouw niet goed geadmistreerd, dit jaar is daarom weggelaten in de grafiek. bron: O&S

ders aangeboden (19%; 4% door corporaties). Deze particuliere vrijesector woningen vormen een steeds belangrijker deel van de woningvoorraad; in 2013 ging het nog maar om 8%.

Verschillen tussen de stadsdelen zijn er nauwelijks in het aandeel koopwoningen maar wel in de verhouding tussen sociale en vrije sector huur (zie afb. 1.11). In de stadsdelen Zuidoost en Noord ligt het aandeel sociale huur rond de 60%. Deze woningen worden voornamelijk verhuurd door woningcorporaties. In Zuid en Centrum ligt het aandeel sociale huur het laagst (ongeveer 40%) en is een aanzienlijk deel daarvan in eigendom van particuliere verhuurders. De woningvoorraad van Weesp verschilt sterk van die van andere delen van de gemeente, met veel meer koop- en minder huurwoningen. De aanwezige huurwoningen worden vaker dan elders in de gemeente door corporaties (75% tegenover 57%) verhuurd en minder vaak door particulieren.

Voor woningzoekenden is niet zozeer de totale woningvoorraad van belang, maar het deel dat vrij komt op de markt. De rechtergrafiek in afbeelding 1.11 geeft de woningvoorraad weer van bewoners die recent een woning hebben betrokken. Ongeveer

Afb. 1.11 Woningvoorraad naar segment (procenten), 2021 totaal recent betrokken woningen

bron: Wonen in Amsterdam 2021/afd. Wonen/bewerking O&O

vier op de tien huishoudens die recent zijn verhuisd, betrokken een particuliere huurwoning in de vrije sector. Dat is vaak, want van de totale woningvoorraad is slechts 19% een particuliere vrije sector huurwoning. In Centrum en Zuid, de stadsdelen met het hoogste aandeel vrije sectorwoningen, ligt het aandeel recent betrokken particuliere vrijesectorwoningen ook het hoogst, allebei 53%. Weesp verschilt van de rest van de stad, hier komen veel minder particuliere vrijesectorwoningen op de markt en is het aandeel in de vrijkomende woningen vergelijkbaar met dat in de totale voorraad.

Huishoudens die in de particuliere vrije huursector huren, zijn een groot deel van hun inkomen kwijt aan huur (36% tegenover 30% onder alle huurders gemiddeld). Het is vooral een uitwijksegment. Huishoudens die liever zouden kopen, zien zich genoodzaakt te huren (tegen een hoge huur) door een gebrek aan betaalbaar koop aanbod.⁵ Particuliere verhuurders kregen de afgelopen jaren meer mogelijkheden om hun woningen in de vrije sector te verhuren; woningen die voorheen in het sociale segment vielen, kunnen nu bij nieuwe verhuuring vaak in de vrije sector verhuurd worden. De vrije huursector is daardoor gegroeid en de sociale voorraad verhuurd door particulieren gekrompen. Vooral woningzoekenden merken dit, voor hen zijn de mogelijkheden om voor een sociale huurprijs te huren inmiddels beperkt.

Verhuringen via WoningNet; lange wachttijden en daarom nieuw systeem

23% van de recent verhuisden betrok een huurwoning van een corporatie. Dat is relatief weinig ten opzichte van de totale voorraad (37%). In de tellingen van de corporaties gaat het jaarlijks om ruim 12.000 verhuringen van woningen van corporaties. Hieronder vallen ongeveer 1.300 vrije sector huurwoningen en 3.500 studentenwoningen. De overige verhuringen (7.500) zijn reguliere sociale huurwoningen. Een deel daarvan wordt via directe bemiddeling toegewezen, bijvoorbeeld via een instelling (maatschappelijke opvang, begeleid wonen, etc.), het overgrote deel via Woningnet. In totaal worden er jaarlijks ongeveer

6.000 reguliere sociale huurwoningen via WoningNet aangeboden.⁶ De wachttijd voor een sociale huurwoning van een corporatie is lang, gemiddeld staan starters 10 jaar ingeschreven voor zij in aanmerking komen voor een sociale huurwoning in Amsterdam. Een beperkt aantal woningzoekenden met een zeer kwetsbare positie op de woningmarkt kan een urgentieverklaring krijgen om sneller aan woonruimte te worden geholpen. Jaarlijks wordt er binnen de reguliere verhuringen van sociale corporatiewoningen ruimte gereserveerd voor 1.800 verhuringen aan deze kwetsbare groepen met een urgentieverklaring.⁷ Daarnaast kunnen woningen nog gelabeld worden voor bijvoorbeeld ouderen of grote gezinnen. Woningzoekenden die niet onder een urgentieregeling of doelgroep vielen hadden weinig kans op een woning, in 2022 werden slechts 23 woningen zonder enige regeling verhuurd. In 2023 is daarom een nieuw systeem ingevoerd, waarbij je op verschillende manieren punten verzamelt. Die punten worden ingedeeld in vier verschillende categorieën: wachtpunten, zoekpunten, situatiepunten en startpunten.

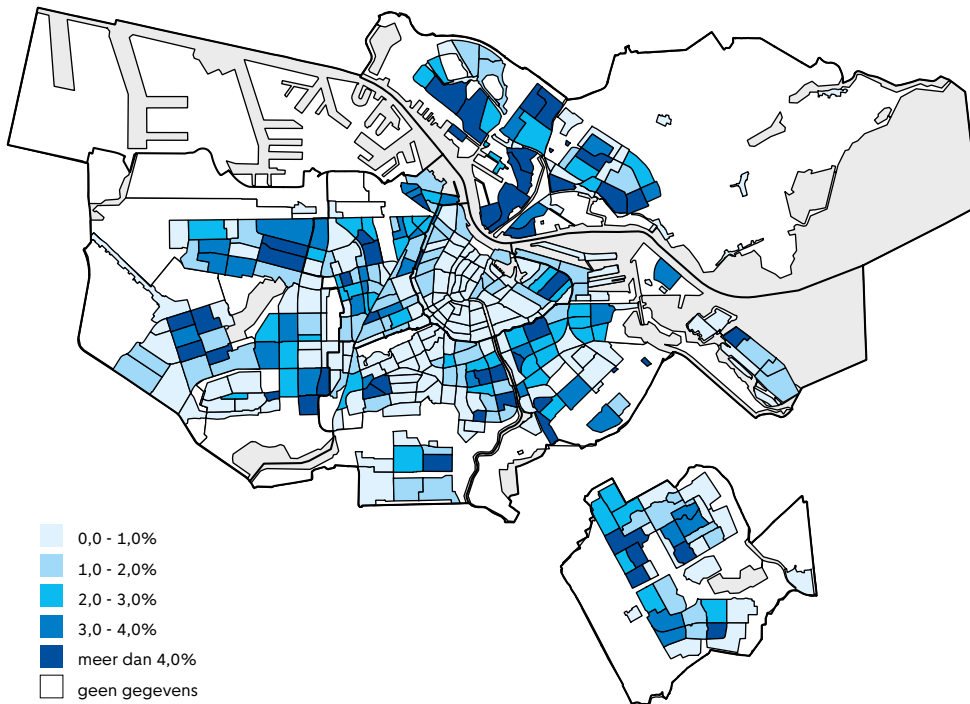
- Wachtpunten: per jaar dat je ingeschreven staat bij WoningNet krijg je 1 wachtpunt.
- Zoekpunten: per maand dat je op vier woningen reageert krijg je 1 zoekpunt (tot een maximum van 30 punten). Bij het niet reageren in een maand verlies je een zoekpunt.
- Situatiepunten: per maand dat je in een bepaalde situatie (bijvoorbeeld een scheiding) krijg je 1 punt. Deze punten moet je zelf aanvragen.
- Startpunten: na afloop van een jongerencontract krijg je 10 startpunten, deze gelden alleen in Amsterdam en Zaanstad.

Dit nieuwe systeem geldt sinds januari 2023 in Amsterdam en omliggende gemeenten. In totaal vallen 278.000 corporatiewoningen onder het nieuwe systeem. Er staan momenteel 450.000 mensen ingeschreven bij WoningNet, waarvan 100.000 mensen actief naar een nieuwe corporatiewoning zoeken.

Toewijzing woningen aan kwetsbare groepen

Jaarlijks worden er 1.800 woningen gereserveerd voor kwetsbare groepen via het Programma Herhuis-

Afb. 1.12 Aandeel van de woningvoorraad dat is toegewezen aan kwetsbare huishoudens, per buurt, 2017-2021

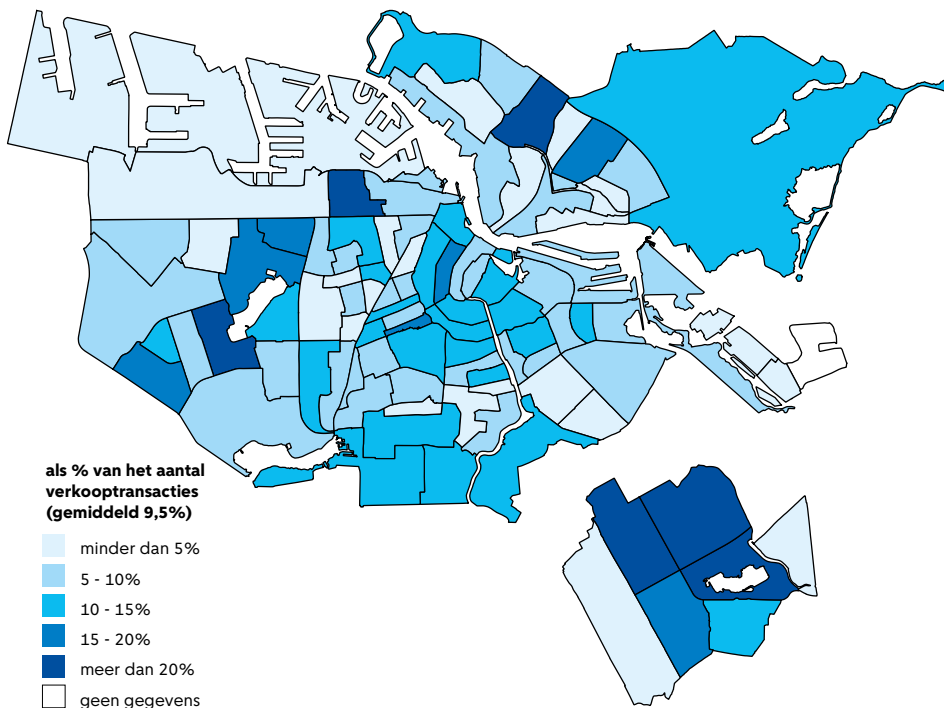

bron: O&S

vesting Kwetsbare Groepen (PHKG). Dit is gericht op het vinden van passende woonoplossingen voor kwetsbare mensen die een urgent woonprobleem hebben en dit niet zelf binnen afzienbare tijd kunnen oplossen. Onder het programma vallen diverse kwetsbare groepen die te verdelen zijn over drie hoofdgroepen: wonen met begeleiding, wonen zonder begeleiding en statushouders. De term

‘begeleiding’ verwijst naar mensen die zelfstandig gaan wonen, maar waarbij het huurcontract in de eerste periode op naam staat van de zorgaanbieder. Bij wonen zonder begeleiding betreft het mensen met een medische of sociale urgentie die geen begeleiding nodig hebben bij het zelfstandig wonen. Statushouders zijn asielzoekers die een verblijfsstatus hebben ontvangen. Van de toewijzingen over

Afb. 1.13 Buy-to-let als aandeel van het aantal verkochte woningen per wijk, 2020

bron: O&S

de periode 2017-2021 ging 35% naar statushouders (9% in tijdelijke projecten voor jonge statushouders), 34% van de toewijzingen ging naar de groep met begeleiding en 31% van de toewijzingen ging naar de groep zonder begeleiding.

De toewijzing van kwetsbare groepen als aandeel van de verhuringen van sociale corporatiewoningen vindt redelijk verspreid over de stad plaats. Maar corporatiewoningen zijn niet gelijkmatig over de stad verdeeld, waardoor deze toewijzingen vaker voorkomen in gebieden met veel corporatiebezit zoals Noord en Nieuw-West (zie afb. 1.12).

Maatregelen in de marktsector om woningen betaalbaar te houden

De landelijke overheid en de gemeente Amsterdam proberen de groei van de vrije sectorverhuur en de stijging van de prijzen met verschillende maatregelen te keren. Landelijk zijn er plannen voor een uitbreiding van de huurprijsregulering naar het middeldure huursegment. De maximale huurprijs wordt dan net als bij de sociale huur gerelateerd aan het puntentaal volgens het Woningwaarderingstelsel. Woningen die volgens dit stelsel een maximale huur van 1.100 euro waard zijn, mogen dan niet meer voor een hoger bedrag verhuurd worden.⁸ Amsterdam overweegt hier in de Aanpak Volkshuisvesting (die in juli 2023 aan de gemeenteraad wordt voorgelegd) een vergunningsplicht aan toe te voegen, met als voorwaarde dat de huurder niet meer dan een middeninkomen verdient. Daarnaast moet de woning met voorrang worden aangeboden aan iemand die een sociale huurwoning achterlaat.

In 2022 voerde de gemeente al de opkoopbescherming in, om de opkoop van woningen voor verhuur door particuliere beleggers (buy-to-let) aan banden te leggen. Woningen met een verkoopprijs van 512.000 euro of meer mogen de eerste drie jaar niet verhuurd worden. Uit onderzoek van O&S blijkt dat in 2020 naar schatting 1.600 woningen werden gekocht om meteen te verhuren.⁹ Het grootste deel van deze woningen zou onder de nieuwe regelgeving niet

meer verhuurd mogen worden, want 79% had een WOZ-waarde onder de opkoopgrens. Buy-to-let woningen zijn vaak relatief klein en de eigenaren hebben vaak meerdere woningen in Amsterdam in bezit. Zij lijken zich te richten op woningen met relatief lage prijzen waar waardevermeerdering op te verwachten is. Het komt verspreid over de stad voor, maar afgezet tegen de woningverkoop vallen vooral Zuidoost en Osdorp-Oost op (zie afb. 1.13).

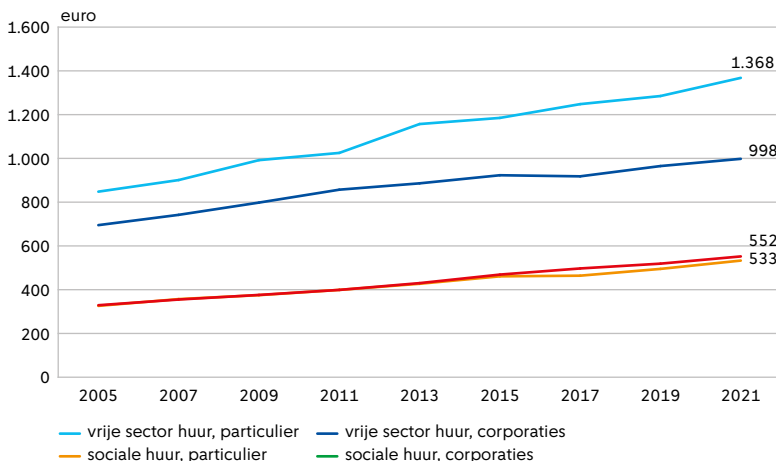
De groei van het particuliere vrije sectorsegment wordt echter ook gedreven door nieuwbouw en doordat vertrekende eigenaar-bewoners hun woning aanhouden voor de verhuur. Dit laatste wordt keep-to-let genoemd en komt vaker voor dan buy-to-let. In 2020 ging het naar schatting om 4.600 woningen. Keep-to-let speelt vooral binnen de ring, in relatief kleine woningen. De gemiddelde huren die betaald worden voor deze woningen zijn fors (€1.400 per maand). Deze huurprijzen zullen in sommige gevallen niet gehandhaafd kunnen worden als de huurprijsregulering wordt uitgebreid. In combinatie met de opkoopbescherming maakt dit particuliere verhuur minder aantrekkelijk, waardoor dit model in de toekomst waarschijnlijk minder populair wordt en huidige verhuurders er voor kiezen hun woningen alsnog te verkopen. De eerste signalen hiervan zijn al zichtbaar: Het Kadaster deed in opdracht van de Volkskrant onderzoek naar het aandeel van alle verkochte woningen dat overgaat van de particuliere huurmarkt naar eigenaar-bewoners. Tussen het vierde kwartaal van 2021 en 2022 groeide dit percentage in de vier grote steden gemiddeld van 5% naar 7%.¹⁰

Huurprijzen vrije sector opnieuw gestegen

Huurhoogte en -verhogingen in het sociale segment zijn meer gereguleerd dan in de vrije sector. Gemiddeld ligt de huur in het sociale segment in 2021 in Amsterdam op €548 per maand, ongeacht of deze woning wordt verhuurd door een particuliere verhuurder of een corporatie. In de vrije sector verhuren corporaties vaak in het middensegment, gemiddeld ligt de huur op €998. De gemiddelde huurprijs bij particuliere verhuurders in het vrije segment ligt aanzienlijk hoger, op €1.386, en is de afgelopen jaren sterk gestegen (zie afb. 1.14). Ook is er een groot verschil tussen huurders die net een contract hebben afgesloten, en zij die al langer ergens wonen. Recente huurders, met een woonduur van maximaal twee jaar, betalen gemiddeld €1.086 (vrije sector corporaties) en €1.466 (vrije sector particulieren).

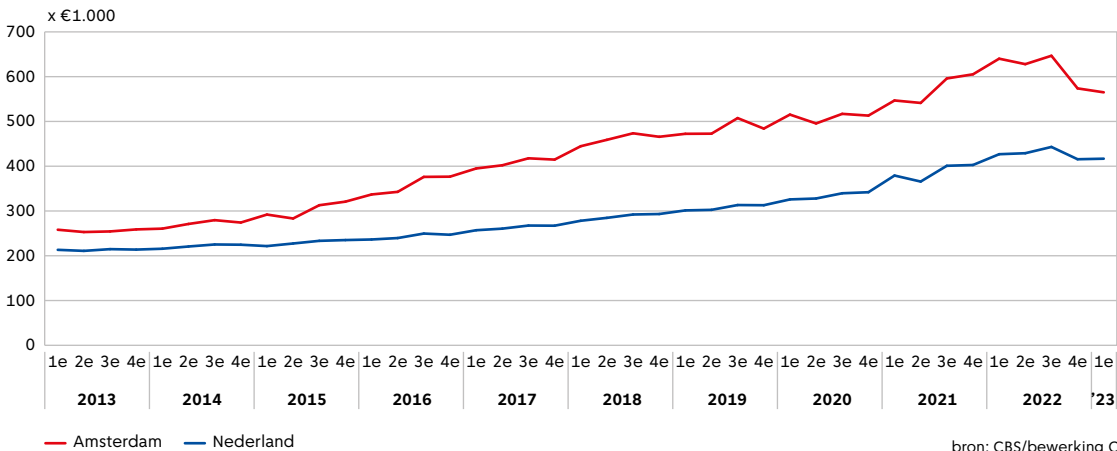
De huurprijs in de particuliere vrije sector is in 2022 en 2023 verder gestegen. Volgens verhuurplatform Pararius betaalden nieuwe huurders in het eerste kwartaal van 2023 5,8% meer dan een jaar eerder. De gemiddelde vierkante meterprijs die zij betalen steeg van €24 naar €26. Dezelfde trend is zichtbaar in de andere grote steden.¹¹ Hoewel de huurprijzen al jaren stegen, speelt nu mogelijk mee dat verhuurders zich terugtrekken uit de particuliere huurmarkt, terwijl de vraag naar huurwoningen groot blijft. Of deze ontwikkeling doorzet en wat het verdere effect is van de huurprijsregulering is nog onzeker.

Afb. 1.14 Gemiddelde huurprijs (kale huur) naar segment, 2005-2021 (€)

bron: Wonen in Amsterdam 2005-2021/afd. Wonen/bewerking O&S

Afb. 1.15 Verkooprijzen van bestaande koopwoningen, Amsterdam en Nederland, 2013-2023

Ontwikkeling kooprijzen

Een koopwoning kostte in 2022 gemiddeld 632.000 euro in Amsterdam. Dat is de helft meer dan gemiddeld in Nederland (€429.000, zie afb. 1.15). Zowel in Amsterdam, als gemiddeld in Nederland namen de prijzen sterk toe, mede als gevolg van de lage rentestand. Halverwege 2022 stegen de hypotheekrentes echter sterk. Woningkopers kunnen daardoor minder geld lenen en dit heeft geleid tot een daling van de prijzen in 2022. Deze daling lijkt in Amsterdam wat groter dan gemiddeld in Nederland. In 2023 zijn de hypotheekrentes weer gestabiliseerd, of de daling van de woningprijzen daarmee van korte duur is, zal moeten blijken.

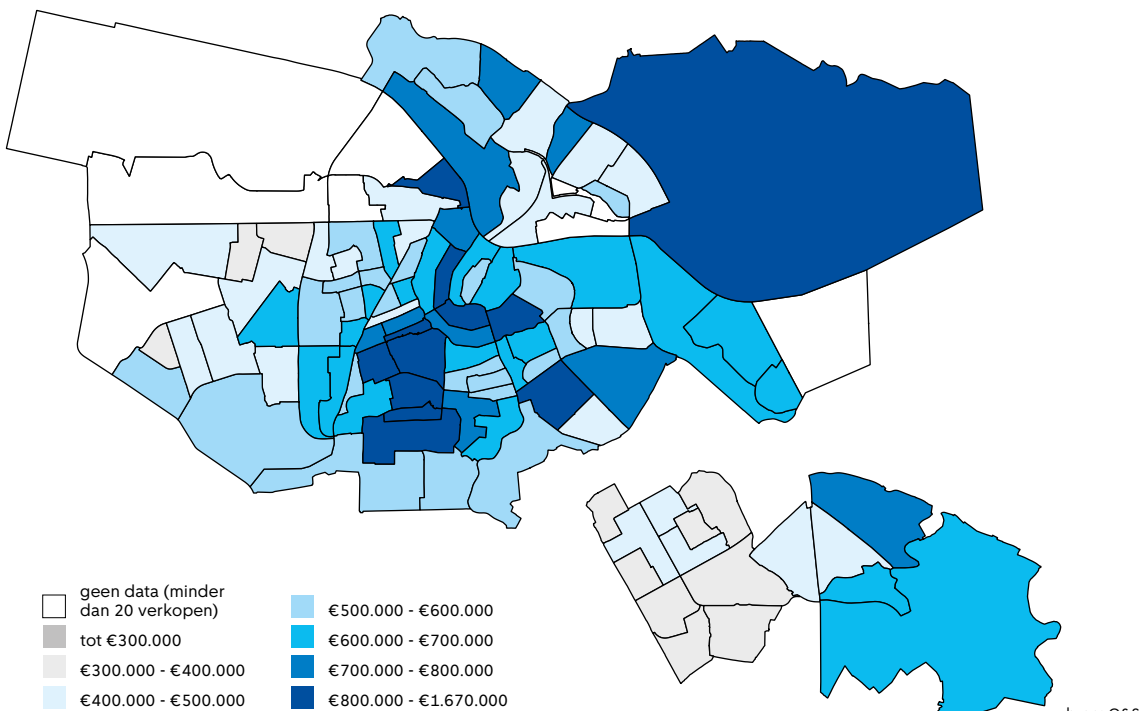
In Amsterdam lopen de woningprijzen sterk uiteen tussen wijken (zie afb. 1.16). In Zuidoost lagen de prijzen het laagst, tussen de €300.000 en €400.000.

In veel wijken van Nieuw-West en Noord lagen de gemiddelde prijzen tussen de €400.000 en €500.000. In Weesp liggen de prijzen rond het Amsterdamse gemiddelde. Verder naar de binnenstad toe lopen de prijzen sterk op. In de Grachtengordel-Zuid, Museumkwartier, Willemspark en Apollobuurt liggen de gemiddeldes boven een miljoen euro, en ook in de aanpalende wijken liggen de prijzen hoog.

Gevolgen van de krapte op de woningmarkt

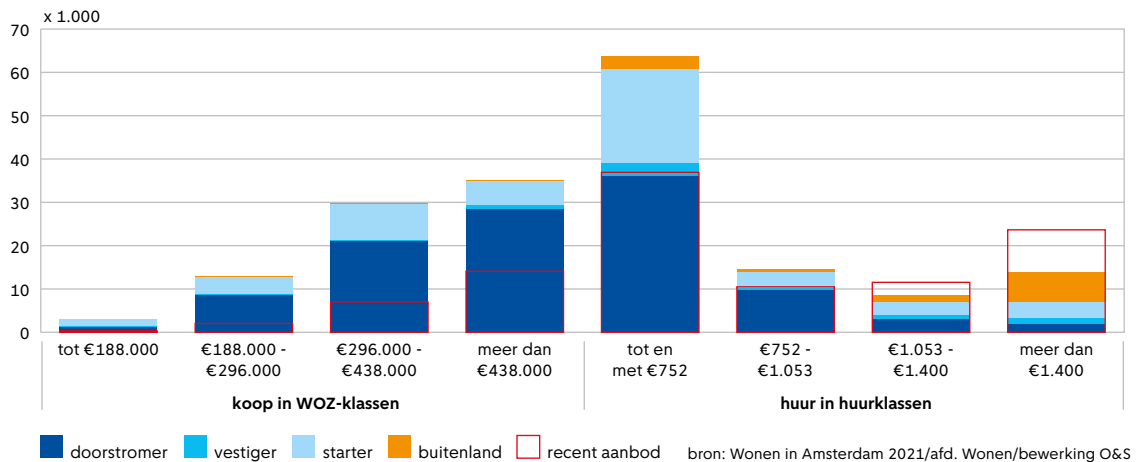
De koop- en huurprijzen in Amsterdam liggen hoog en de wachttijd voor een sociale huurwoning is lang. De vraag naar woningen is vele malen groter dan het aanbod. In het onderzoek Wonen in de Metro-poolregio Amsterdam (WIMRA) wordt een schatting gemaakt van het totale woningaanbod en -vraag (zie afb. 1.17). Dit laat zien dat de tekorten zich voordoen in nagenoeg alle segmenten. Alleen in de duurdere

Afb. 1.16 Gemiddelde verkooprijzen van woningen, 2022

De rode omkadering geeft het woningaanbod aan. De gestapelde kolommen geven de vraag aan. Deze is uitgesplitst naar doorstromers (binnen de MRA), vestigers (uit Nederland, van buiten de MRA), starters en instroom vanuit het buitenland.

Afb. 1.17 Woningaanbod (recent betrokken woningen) en woningvraag van doorstromers, vestigers, starters en woningzoekenden uit het buitenland, 2021

huursegmenten is er meer aanbod dan vraag. Dat betekent niet dat deze woningen leeg blijven staan, maar dat woningzoekenden die liever zouden willen kopen of een huurwoning zoeken in een meer betaalbaar segment, uitwijken naar het dure huursegment. Het merendeel van de huurders in de vrije sector in de metropoolregio Amsterdam wil verhuizen, zij geven aan dat hun woning te duur is (35% in 2021), en dat zij liever zouden willen kopen (47%).¹²

Groeiend aantal daklozen

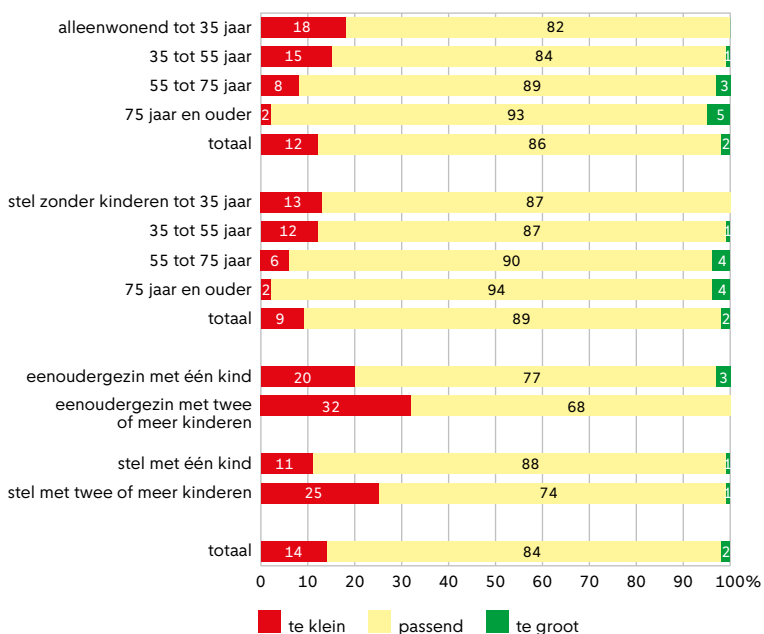
Alle woningzoekenden in Amsterdam hebben dus met deze woningkrapte te maken. Gevolgen hiervan zijn op allerlei terreinen terug te zien en leiden in het uiterste geval tot dakloosheid. Nederland telt in 2021 naar schatting 32.000 daklozen tussen de 18 en 65 jaar.¹³ Het totaal aantal daklozen – inclusief

bijvoorbeeld ook arbeidsmigranten en kinderen – wordt echter veel hoger geschat. Precieze cijfers zijn niet beschikbaar, maar een aanzienlijk deel van de daklozen in Nederland verblijft in Amsterdam. Binnen deze groep is groeiende aandacht voor zogeheten ‘economisch daklozen’, mensen die wel een baan hebben, maar geen woonruimte. In Amsterdam gaat het in 2021 om naar schatting 3.000 economische daklozen.¹⁴ Eind 2022 werd het Nationaal Actieplan Dakloosheid gelanceerd, waardoor meer geld beschikbaar komt om dakloosheid terug te dringen. De ambitie is dat het in 2030 niet meer voorkomt.¹⁵

Jonge huishoudens wonen vaak (te) klein, oudere huishoudens wel eens te groot

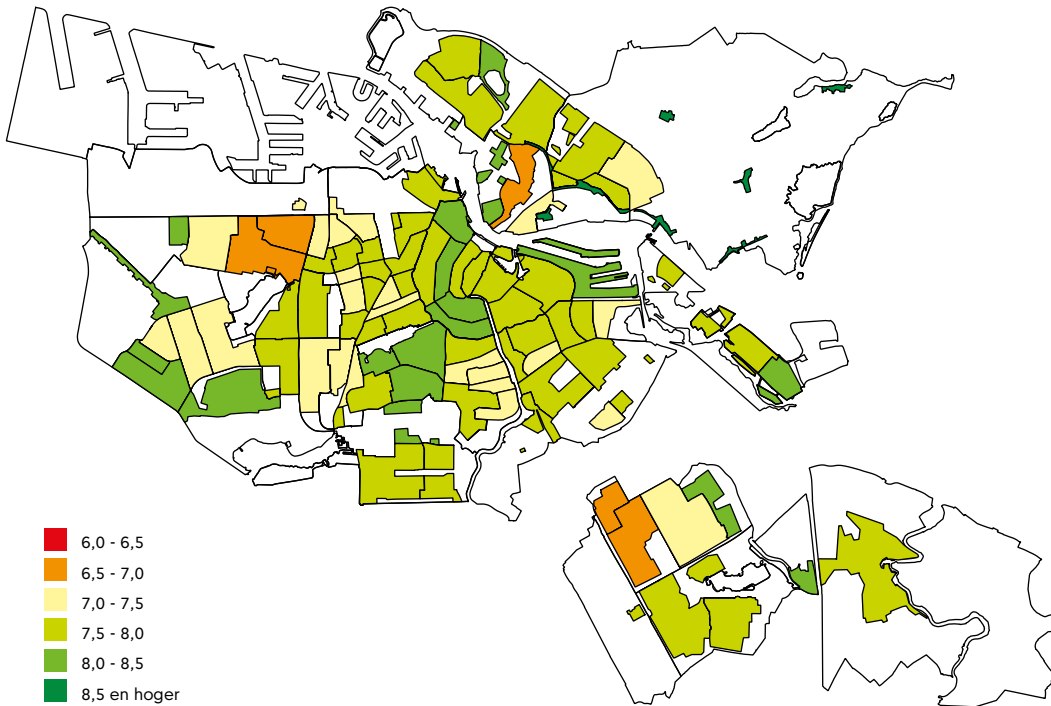
Een van de strategieën waarop wordt ingezet om meer huishoudens passende woonruimte te laten vinden, is het bevorderen van de doorstroom van huishoudens die groter wonen dan zij nodig zouden hebben. Op deze manier komen er weer woningen beschikbaar voor gezinnen of andere grotere huishoudens die juist meer ruimte nodig hebben. In Amsterdam is de groep (te) groot wonende huishoudens echter beperkt. Slechts 16% van alle huishoudens woont in een woning van 100 vierkante meter of meer. Landelijk geldt dit voor 56% van de woningen. Maar ook in de andere drie grote steden zijn beduidend meer grote woningen van 100 vierkante meter of meer (Rotterdam 29%, Den Haag 32%, Utrecht 37%).¹⁶ Ruim een derde (37%) van de Amsterdamse huishoudens woont in een woning kleiner dan 60 vierkante meter. Het woonoppervlak hangt sterk samen met de huishoudensgrootte, maar er is ook een verband met leeftijd. Jonge alleenwonenden en stellen (tot 35 jaar) wonen beduidend kleiner dan oudere huishoudens.

afb. 1.18 Mate waarin huishoudens hun woonoppervlak te klein, passend of te groot vinden, naar huishoudtype, 2021

In Amsterdam vindt 14% van de huishoudens hun woning zelf te klein, blijkt uit Wonen in de Metropoolregio 2021 (zie afb. 1.18). Dit geldt het vaakst voor eenoudergezinnen, zeker als er meerdere kinderen zijn (dan vindt 32% de woning te klein). Eenoudergezinnen wonen ook klein, vergeleken met andere gezinnen. Stellen met meerdere kinderen geven

Afb. 1.19 Tevredenheid met de eigen woning, 2021 (rapportcijfer)

bron: Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2021/O&S

echter ook vaak aan te klein te wonen (25%). Onder alleenstaanden komt dit minder vaak voor (12%), maar daar zien we grote verschillen tussen leeftijdsgroepen. Van de jonge alleenwonenden vindt 18% de woning te klein, onder alleenwonende 55-plussers is dit slechts 5%. Jonge alleenwonenden wonen ook vaak in kleinere woningen zoals studenten- en jongerenwoningen en studio's.

Amsterdamse huishoudens geven zelden aan 'te groot' te wonen. Alleen oudere huishoudens geven dit iets vaker aan; van de stellen ouder dan 55 jaar vindt 4% de eigen woning te groot. Onder alleenwonende 75-plussers is dat 5%. Een deel van deze huishoudens zou willen verhuizen. Uit nader onderzoek naar de potentie hiervan in de sociale huursector blijkt dat er inderdaad een groep ouderen is die graag zouden willen verhuizen naar een meer passende woning, ook omdat hun woning niet geschikt is om oud in te worden. Ouderen die om deze reden willen verhuizen, laten echter niet altijd een grote woning achter, noch zoeken zij altijd een kleine woning.¹⁷

Bewoners koopwoningen zijn het meest tevreden met hun woning

Over het algemeen zijn Amsterdammers tevreden met hun woning, maar woononderzoek WiMRA laat zien dat de tevredenheid tussen 2019 en 2021 wel wat afnam. Het rapportcijfer dat huishoudens hun eigen woning geven ging van een 7,8 naar een 7,7. Dit is mogelijk het gevolg van de coronaperiode waarin het onderzoek werd uitgevoerd, toen bewoners meer thuis waren en mogelijk meer last hadden van tekortkomingen als een krappe woning.

Gemiddeld genomen zijn bewoners van koopwoningen een stuk tevredener met hun woning dan huurders (8,3 versus 7,2). Huurders in de vrije sector geven een 7,6 en sociale huurders een 7,1. Dit patroon zorgt voor een gemiddeld hogere woningtevredenheid in gebieden waar veel koopwoningen zijn en een lagere tevredenheid in delen van de stad met veel sociale huurwoningen (zie afb. 1.19). In Slotermeer-Zuidwest, Volewijck en Bijlmer-Centrum zijn huishoudens met een 6,9 het minst tevreden met hun woning.

De woningtevredenheid hangt samen met verschillende factoren en wordt voor bewoners van huurwoningen deels door andere factoren beïnvloed dan voor bewoners van een koopwoning.¹⁸ Voor huurders gaat het er in de eerste plaats om of de woning passend is qua grootte (niet te klein), gevolgd door de tevredenheid met de buurt waarin de woning staat. Voor bewoners van koopwoningen is dit andersom, voor hen is de grootte van de woning minder een issue omdat de woning vaak groot genoeg is. De omgeving is voor hen de meest bepalende factor. Voor huurders is ook de mate van tevredenheid met de verhuurder belangrijk en voor woningeigenaren het functioneren van de VvE. Verder spelen de betaalbaarheid van de huur of hypotheek en duurzaamheid voor beide groepen een rol. Huurders en eigenaren met een woning met energielabel A of A+ zijn tevredener met hun woning dan anderen. Voor huurders draagt het hebben van een buitenruimte ook bij aan de woningtevredenheid, terwijl dat voor koopwoningen geen onderscheidende factor is. De meeste koopwoningen hebben overigens een buitenruimte, terwijl dit bij huurwoningen minder vaak het geval is.

Sterke stijging energieprijzen zorgt voor energiearmoede bij veel huishoudens

Op het gebied van duurzaamheid worden steeds meer eisen aan woningen gesteld. Amsterdam heeft grote ambities als het gaat om het verduurzamen van de gebouwde omgeving en energiebesparing in woningen is daarin een belangrijke peiler. Meer over de verduurzaming van de woningvoorraad is te vinden in het hoofdstuk Duurzaamheid.

In de loop van 2021 en 2022 werden de financiële gevolgen van slechte isolatie snel groter door de sterke stijging van de energieprijzen. De hoge prijzen hebben bij veel Amsterdamse huishoudens tot financiële zorgen geleid. Naar schatting van TNO waren er in 2022 52.600 Amsterdamse huishoudens (10,6%) in energiearmoede. Hiervan wordt gesproken als huishoudens een laag inkomen en hoge energielasten hebben, of een slecht geïsoleerde woning en niet de middelen om deze zelf te verbeteren. Deze tweede groep loopt een hoog risico op te hoge energielasten en wordt daardoor ook tot de energiearmen gerekend. In 2020 waren er nog 44.600 energiearme huishoudens (9,2%). Deze toename is nog beperkt, zonder compenserende maatregelen van de overheid was de groep energiearmen naar schatting van TNO verdubbeld. Het btw-tarief op energie werd verlaagd, minimaal huishoudens ontvingen €1.800 energietoeslag en alle huishoudens met een eigen energiecontract ontvingen in november en december €190 korting op de energierekening. Maar huishoudens drukten zelf ook de kosten door energie te besparen. In 2022 werd gemiddeld ongeveer 8% gas bespaard door Amsterdamse huishoudens (t.o.v. 2021). In delen van de stad met veel uitkeringsgerechtigden werd er wat minder energie bespaard, mogelijk omdat huishoudens in deze wijken eerder ook al zo min mogelijk verbruikten.¹⁹

Bij lage energieprijzen kwam energiearmoede vrijwel uitsluitend voor onder de laagste inkomensgroep (92% van de energiearme huishoudens in voorjaar '21). Bij hoge energieprijzen wordt een grotere groep getroffen. Huishoudens met een laag inkomen die groter wonen of een groot huishouden hebben, lopen het grootste risico op te hoge energielasten. Ook oudere huishoudens zijn kwetsbaar, doordat zij vaker thuis zijn en om gezondheidsredenen vaker de verwarming aan moeten zetten. Energiearmoede concentreert zich als eerste in gebieden met veel lage inkomens (zie afb. 1.20). De wijken waar in 2022 de meeste huishoudens in energiearmoede leefden zijn Volewijk (23,7%), Tuindorp Nieuwendam (21,9%), Zuid Pijp (21,8%), Sloterveer-Zuidwest (20,6%), Tuindorp Buiksloot (20,3%) en Betondorp (19,5%)

Brede welvaart hier en nu

Wonen is een van de domeinen van brede welvaart zoals het CBS het definieert. Daarbij worden voor het 'hier en nu' de volgende indicatoren onderscheiden: tevredenheid met de woning en de woonquote. De brede welvaart in Amsterdam lijkt op het gebied van wonen sterk samen te hangen met economische welvaart. Zo is er een sterke samenhang tussen de woningtevredenheid en het inkomen en zijn huis-

houdens met een koopwoning een stuk tevredener over hun woning dan huurders in het sociale segment. Eenzelfde verband is zichtbaar in de tevredenheid met de buurt.

De woonquote is het aandeel van het inkomen dat huishoudens kwijt zijn aan wonen. In Amsterdam is dit voor de 10% van de huishoudens meer dan de helft van het inkomen. Dat is vergeleken met de andere gemeenten in de regio veel, in de Metropoolregio gaat het gemiddeld om 7% van de huishoudens. De aantrekkingskracht van Amsterdam is groot en de woningprijzen liggen hoog, en dit leidt tot een groeiende druk op de brede welvaart op het gebied van wonen.

Brede welvaart elders

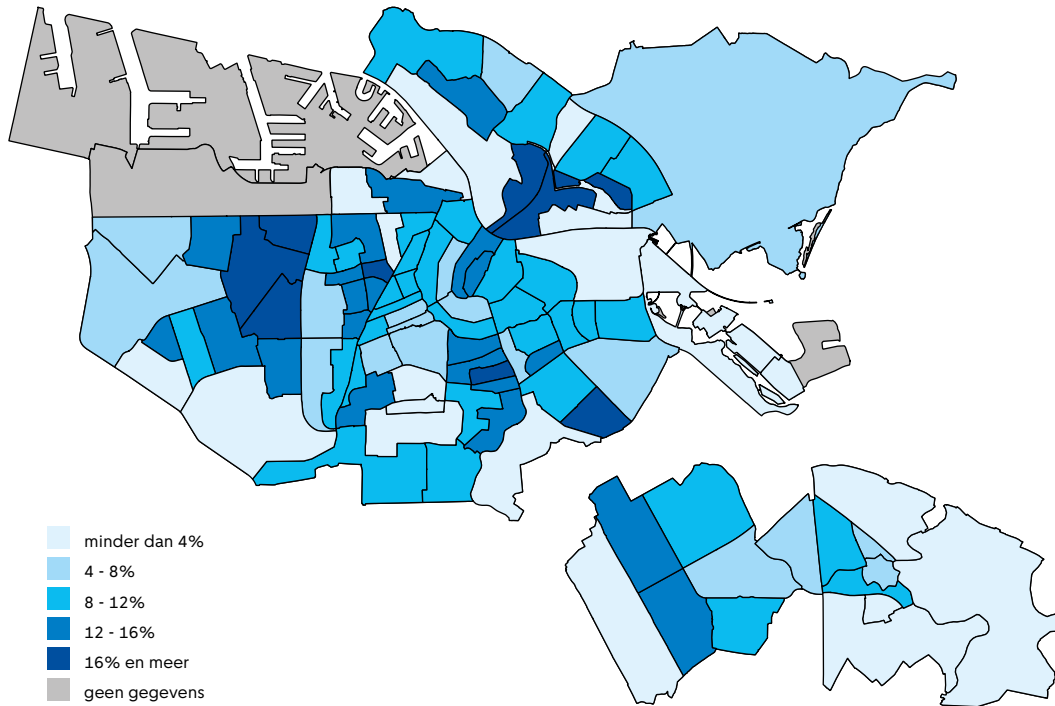
De bevolkingsontwikkeling in Amsterdam is via migratie sterk verbonden met de bevolkingsontwikkeling in andere delen van Nederland en daarbuiten. Amsterdam heeft (net als andere grote steden in de wereld) een grote aantrekkingskracht op jongeren. Zij verlaten andere delen van het land (en daarbuiten) rond hun studieperiode en een deel keert niet meer terug. Vooral regio's aan de randen van Nederland kampen hierdoor met vergrijzing en soms bevolkingsterugloop, vaak resulterend in een afname van voorzieningen. In 2014 initieerde de gemeente Amsterdam een stedenband met drie gemeenten waar de bevolking afneemt (Heerlen, Eemdelta en Sluis), om kennis en ideeën uit te wisselen over de gevolgen van bevolkingsgroei en -krimp.²⁰

Tegelijkertijd is er in andere levensfasen een groeiende verhuisstroom vanuit Amsterdam naar de rest van Nederland. Deze stroom bestaat voor een groot deel uit financieel draagkrachtige huishoudens die op zoek zijn naar meer woonruimte dan zij in Amsterdam kunnen betalen. Deze stroom stimuleert het voorzieningenniveau in de regio's waar zij terecht komen, tot aan de randen van de Randstad.²¹ Maar ook wordt hiermee de druk op de woningmarkt in deze gebieden opgevoerd. Lokale bewoners moeten vaker concurreren met Amsterdammers die, wanneer zij een Amsterdamse woning verkopen, vaak veel kunnen betalen.²² Amsterdam legt daarmee een relatief groot beslag op de brede welvaart elders.

Brede welvaart later

Om ook in de toekomst de brede welvaart op het gebied van wonen te behouden en verbeteren, zijn grote investeringen nodig in de woningvoorraad. Het is van belang om hierbij rekening te houden met de bevolkingsontwikkeling en de verwachte bevolkingsgroei. Een gevarieerd bouwprogramma is nodig om ook gezinnen en ouderen meer mogelijkheden te geven passende huisvesting te vinden. Het streven naar een balans tussen kortdurend verblijf en de mogelijkheid om ergens langer te wonen, met name voor gezinnen, is een belangrijke voorwaarde voor behouden en bevorderen van sociale cohesie in buurten. De recente energiecrisis maakte duidelijk dat investeringen in de verduurzaming van de woningvoorraad noodzakelijk zijn, maar dat niet iedereen dezelfde mogelijkheden om dit te doen. Met name huishou-

Afb. 1.20 Energiearmoede per wijk, 2022

bron: TNO

dens met een lager inkomen hebben weinig middelen en mogelijkheden om hun woning beter te isoleren of duurzamer te verwarmen, ook omdat zij vaker huren en dus afhankelijk zijn van de verhuurder. Toch verbruiken zij minder energie dan hogere inkomens, ook vóór de energiecrisis was dat zo.

Een voordeel van het wonen in steden is dat het dicht bij elkaar wonen zorgt voor minder belasting van het milieu en de natuur.²³ Huishoudens verbruiken minder energie doordat er veel kleinere woningen en appartementen zijn, waar meer warmte wordt

vastgehouden dan in eengezinswoningen doordat er minder buitenmuren zijn. Ook zijn huishoudens in de stad minder afhankelijk van een auto dankzij een dicht OV-netwerk en is de logistiek er efficiënt door schaalvoordelen. Daarbij zorgt compact bouwen voor meer ruimte voor de natuur buiten de stad. De gemeentelijke doelstelling om vooral binnenstedelijk te bouwen draagt daarom bij aan de brede welvaart later, net als de ambitie om de bestaande voorraad beter te benutten en zo de natuur niet meer te belasten met nieuwe bouwactiviteiten dan nodig is.

Noten

- 1 De eigendomssituatie van een woning is alleen eigenaar-bewoner als de eigenaar van de woning er zelf woont (al dan niet samen met gezinsleden en/of andere bewoners). Koopwoningen waar de eigenaar niet zelf woont, zijn als particuliere huurwoning geregistreerd.
- 2 Voor adressen die tot de woningvoorraad behoren is de eigendomsverhouding van 1 januari 2022 gebruikt.
- 3 De eigendomsverhouding van een woning wordt bepaald met behulp van gegevens uit het Kadaster, de BRP en belastinggegevens. Deze gegevens zijn meestal in juli beschikbaar. Omdat bij het schrijven van dit hoofdstuk de eigendomsverhouding voor 1 januari 2023 nog niet beschikbaar was, is die van 1 januari 2022 gebruikt. Voor nieuw opgeverde woningen, zoals de vele koopwoningen in Weesperluis, betekent dit dat de eigendomsverhouding nog niet kon worden vastgesteld.
- 4 Het gaat hier om alle personen in een woning, ongeacht de eigendomsverhouding, exclusief degenen die terug bij ouders gingen wonen of introkken bij anderen. Dit zijn alle blauwe balkjes in afbeelding 1.6.
- 5 Zie ook de publicaties van [Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2021](#).
- 6 Bron: AFWC. *Jaarbericht AFWC 2020*. Amsterdam, 2020.
- 7 Bron: Gemeente Amsterdam. *Programma Huisvesting Kwetsbare Groepen, voortgangsrapportage 2020*. 2020.
- 8 Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken (2022) [Programma betaalbaar wonen](#).
- 9 Bron: Onderzoek & Statistiek. *Keep-to-let en Buy-to-let in Amsterdam*. 2022.
- 10 Bron: De Volkskrant (2023): [Particuliere beleggers zetten huurwoningen in de verkoop, uit angst voor huurbeperving](#).
- 11 Bron: Pararius (2023): [Huurprijs stijgt in grote steden door schaarser huuraanbod](#).
- 12 Bron: O&S. *Wonen in de metropoolregio Amsterdam 2021*.
- 13 Bron: CBS Statline.
- 14 Bron: Onderzoek & Statistiek. *Maatwerk voor economisch daklozen*. 2021
- 15 Bron: Ministerie van VWS (2022): [Nationaal Actieplan Dakloosheid Eerst een Thuis](#).
- 16 Bron: CBS Statline, voorraad woningen, beginstand 2022.
- 17 Bron: O&S. *Sociale huurder van de toekomst*. 2022.
- 18 Dit blijkt uit een regressieanalyse door O&S op basis van de enquête Wonen in de Metropoolregio 2019.
- 19 Bron: Onderzoek & Statistiek. *Aardgasverbruik van huishoudens in de MRA*. 2022.
- 20 Bron: VNG Magazine (2019): [‘Verantwoordelijke hoofdstad’ helpt krimpgemeenten - ‘Amsterdam opende ons de ogen’](#).
- 21 Bron: CBS (2022): [Trek uit de Randstad blijft toenemen](#).
- 22 Hochstenbach, C & R. Arundel. *Spatial housing market polarisation: National and urban dynamics of diverging house values*. *Transactions of the institute of British geographers*. DOI: 10.1111/tran.12346
- 23 bron: <https://www.stad-en-regio.nl/groener-in-de-stad/>

2

Welzijn; de Leefsituatie-index, geluk en tevredenheid

Tijdens de coronapandemie stond het welzijn voor veel mensen onder druk. Hoe is het nu gesteld met het welzijn, de kwaliteit van leven, van de inwoners van Amsterdam? Deze vraag staat centraal in dit hoofdstuk. Daarbij kijken we naar het welzijnsniveau zoals uitgedrukt in de Leefsituatie-index, een maat die iemands positie op verschillende domeinen van participatie en de leefsituatie weergeeft (zie kader). Daarnaast gaat het ook om hoe mensen hun eigen situatie ervaren, hun gevoelens van geluk en tevredenheid en hun vertrouwen in de toekomst.

Auteur: Ellen Lindeman

Kernpunten

- Het gemiddelde welzijnsniveau is, na een verslechtering van 2018 op 2020, in 2022 hetzelfde gebleven (Leefsituatie-index van 102 versus 105 in 2018).
- Nu de coronamaatregelen zijn afgeschaft zijn de scores op de domeinen vakantie, en vrijetijdsactiviteiten weer gunstiger, maar nog lang niet alle domeinen zijn terug op het niveau van voor de coronapandemie. De gemiddelde scores op de domeinen sociale participatie en gezondheid dalen zelfs.
- Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) zitten op een aantal leefsituatie-domeinen weer op het niveau van voor de coronamaatregelen of zelfs gunstiger (domein vakantie), maar de domeinen sociale participatie, vrijetijds- en sportactiviteiten en mobiliteit blijven achter.
- De positie van zelfstandigen, studenten/onderwijsvolgenden en AOW-ers is iets gestegen en ligt weer op het niveau van 2018. De ongunstige leefsituatiescore voor arbeidsongeschikten en langdurig zieken, werklozen en huisvrouwen/-mannen daalt echter verder.
- De verschillen tussen stadsdelen in de Leefsituatie-index zijn ten opzichte van 2004 kleiner geworden. De dalende tendens sinds corona zet alleen door voor de laagst scorende stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West.
- De dalende trend in het ervaren geluk die vanaf 2010 (toen 80%) zichtbaar is zet door. In 2022 ziet tweederde van de inwoners zichzelf als een (erg) gelukkig mens, in 2018 betrof dit nog driekwart van de Amsterdammers. Het daalt het sterkst voor jongvolwassenen (18 t/m 34 jaar). Dit is een landelijke trend.
- De gemiddelde tevredenheid over het eigen leven is, na een daling van 2018 op 2020, niet veranderd. Wel is men in 2022 veel minder tevreden over de regering en de Nederlandse samenleving, wat een landelijke trend is.
- Veel minder inwoners hebben vertrouwen in de toekomst dan in voorgaande jaren: 62% tegenover 72% in 2020 en 77% in 2018. Het sterkst daalt dit vertrouwen onder vrouwen en onder 25- t/m 34-jarigen.

De kwaliteit van leven, het welzijnsniveau, wordt in dit hoofdstuk uitgedrukt met behulp van de Standaard Leefsituatie-index (SLI). De Leefsituatie-index is

Berekening van de Amsterdamse Leefsituatie-index, wijziging in 2022

Om de ontwikkelingen in het welzijnsniveau en in afzonderlijke leefsituatiedomeinen te kunnen weergeven, wordt gewerkt met een index met als indexjaar 2004.¹ In 2004 werd de index op gemiddeld 100 gesteld en voor elke respondent is vervolgens een persoonlijke Leefsituatie-indexscore (SLI) berekend die is afgezet tegen het gemiddelde. Een score van bijvoorbeeld 105 betekent gunstiger dan gemiddeld in 2004, een score van 95 ongunstiger dan gemiddeld in dat jaar.

De SLI wordt sinds 2000 tweejaarlijks berekend op basis van De Staat van de Stad Amsterdam enquête waarin vragen worden gesteld over acht domeinen: woonsituatie (o.a. woningtype en -grootte), sociaal-culturele vrijetijdsactiviteiten (o.a. cultuurparticipatie en hobby's), sociale participatie (o.a. vrijwilligerswerk, sociaal isolement), sportbeoefening, vakantiegedrag, bezit van consumptiegoederen (tot en met 2020), mobiliteit (auto en openbaar vervoer) en gezondheid (zie bijlage III). De scores op elk domein tellen even zwaar mee voor de berekening van de totale index. In de index zijn geen gegevens opgenomen over werk, inkomen en opleiding, deze worden beschouwd als hulpbronnen voor de leefsituatie.

In 2022 is de samenstelling van de Amsterdamse SLI veranderd. Omdat de meeste indicatoren van het domein consumptiegoederen (bezit vaatwasser, magnetron en dvd-speler) niet meer onderscheidend zijn voor de hoogte van de leefsituatie voor verschillende groepen en de gemiddelde score op dit domein de afgelopen jaren niet veranderde, maakt dit domein nu geen onderdeel meer uit van de SLI. Immers bijna iedereen heeft een magnetron en vaatwasser en het bezit van een dvd-speler is niet meer relevant. De betreffende vragen zijn dan ook niet meer opgenomen in De Staat van de Stad enquête.

ontwikkeld door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en wordt gebruikt om samenvattend inzicht te geven in het objectieve niveau van welvaart en welzijn van de bevolking. De index beschrijft de kwaliteit van leven op acht verschillende belangrijke levensdomeinen in één samenvattend getal ten opzichte van het indexjaar. De Amsterdamse Leefsituatie-index is op deze landelijke index gebaseerd. De index is berekend op basis van gegevens uit de tweejaarlijkse De Staat van de Stad enquête die wordt gehouden onder inwoners van 18 jaar en ouder. Het gaat daarbij om vragen over belangrijke levensdomeinen als woonsituatie, mobiliteit, gezondheid en verschillende vormen van participatie (zie kader). De thema's binnen deze domeinen komen in de afzonderlijke hoofdstukken in deze rapportage aan bod (zie de inhoudsopgave). Daarnaast is in De Staat van de Stad enquête gevraagd naar meer subjectieve welzijnsindicatoren zoals ervaren geluk, tevredenheid over verschillende aspecten van het leven en het hebben van vertrouwen in de toekomst. De positie van (groepen) Amsterdammers op de Leefsituatie-index en ervaren tevredenheid, geluk en vertrouwen in de toekomst en de relaties hiertussen staan in dit hoofdstuk centraal.

Het ervaren welzijn, zoals in dit hoofdstuk aan de hand van verschillende aspecten wordt beschreven, sluit aan bij de thema's van de brede welvaart 'hier en nu' zoals door het CBS gedefinieerd (zie ook de inleiding van deze rapportage en zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-sustainable-development-goals-2022/brede-welvaart>). Het thema 'subjectief welzijn' is daarin een van de acht thema's en wordt gedefinieerd als de waardering voor het eigen leven en wordt onder andere gemeten middels de mate waarin mensen tevreden zijn met hun leven.²

Het brede welvaart thema 'wonen', het thema 'gezondheid' en een deel van de indicatoren voor het thema 'samenleving' (namelijk vrijwilligerswerk en sociale contacten) maken onderdeel uit van de Leefsituatie-index. Daarnaast gaat dit hoofdstuk in op de mate waarin welzijn samenhangt met andere thema's van de brede welvaart zoals 'materiele welvaart' (inkomensklassen), 'gezondheid', opleidingsniveau en het hebben van werk (als onderdelen van het brede welvaartsthema 'arbeid en vrijetijd') en met het thema 'samenleving'. De relatie van welzijn met het brede welvaart thema 'veiligheid' komt in het hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid van deze rapportage aan bod.

De Leefsituatie-index

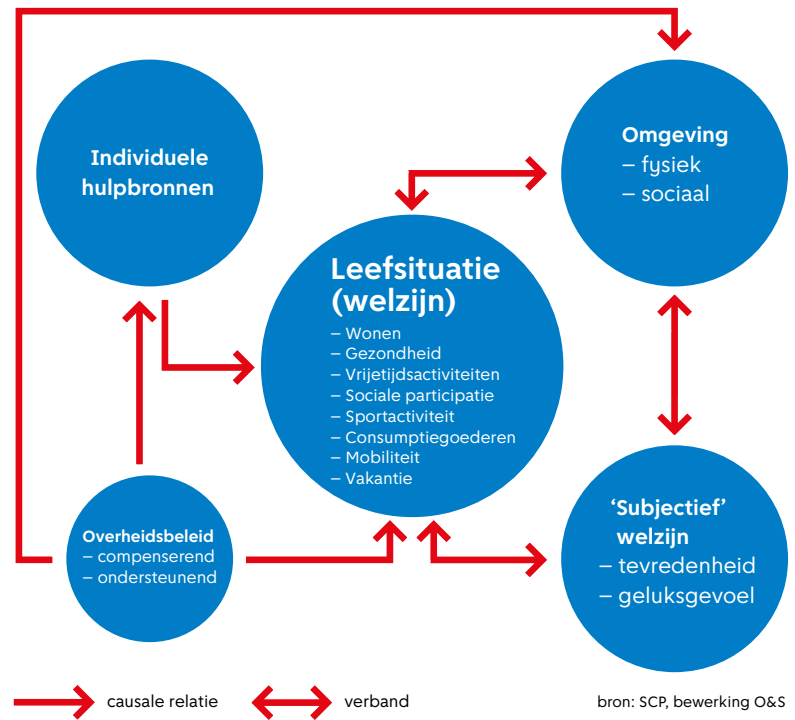
De hoogte van de Leefsituatie-index wordt beïnvloed door individuele hulpbronnen als inkomen, arbeid en opleiding, de fysieke en sociale omgeving en door voorzieningen (bijvoorbeeld zorg- en culturele voorzieningen). Naast deze factoren – die zijn te beïnvloeden door beleid – spelen meer subjectieve factoren een rol, zoals de tevredenheid met de eigen situatie en hoe men tegen de eigen leefomgeving en de maatschappij aankijkt. Het SCP geeft deze relaties weer in een model, zie afbeelding 2.1.

Deze paragraaf gaat in op de ontwikkeling van de gemiddelde Leefsituatie-index en die op de verschillende domeinen. Daarna gaan we in op de situatie van verschillende groepen Amsterdammers waarbij wordt gekeken naar beschikbare hulpbronnen als inkomen, arbeid en opleiding en naar demografische kenmerken als leeftijd, huishoudtype en herkomstgroep. Ook wordt ingegaan op verschillen in de Leefsituatie-index naar woongebied.

Gedeeltelijk herstel op domeinen leefsituatie, maar niet op sociale participatie en gezondheid

De gemiddelde Leefsituatie-index in Amsterdam was in 2020 gedaald, van 105 in 2018 en 2016 naar 102, en is in 2022 gelijk gebleven. De stijgende trend die tot 2018 ten opzichte van 2004 optrad, zet dus niet

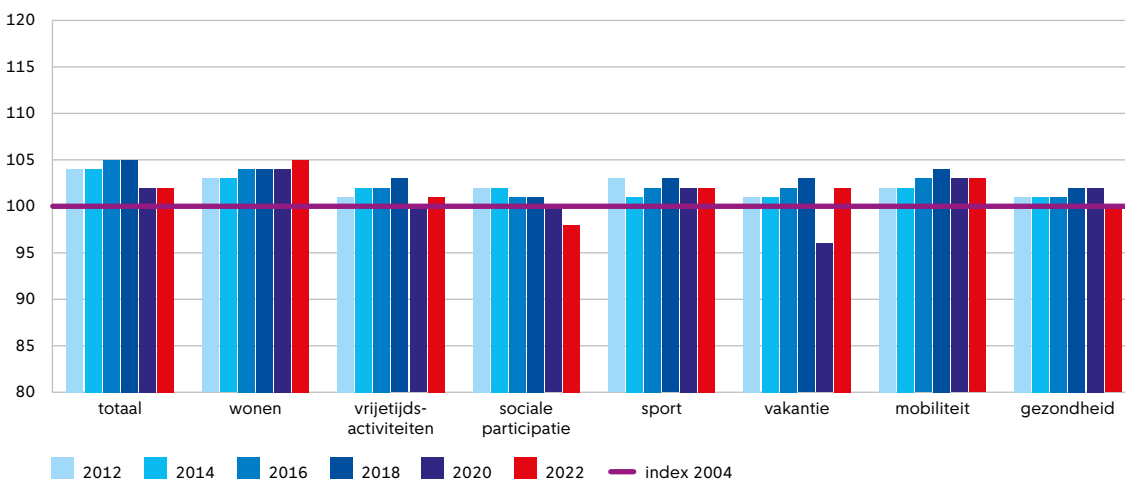
Afb. 2.1 Redeneerschema voor de beschrijving van de leefsituatie (het leefsituatiemodel)

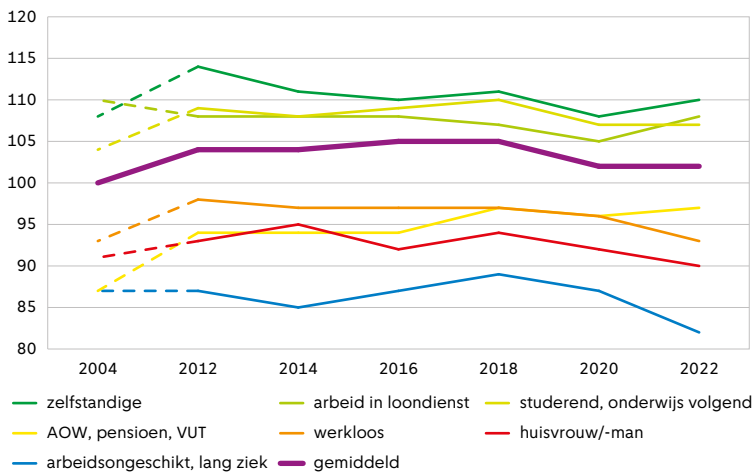
door. Het gemiddelde welzijnsniveau is hiermee nog wel beter ten opzichte van het indexjaar 2004 (102 versus 100). Wel is het zo dat de berekening van de Leefsituatie-index door het weglaten van het domein consumptiegoederen, dit jaar veranderd is (zie kader). Dit kan een onbekende trendbreuk betekenen.³ Beschouwing van de ontwikkelingen op de afzonderlijke domeinen is daarentegen wel goed mogelijk (zie afb. 2.2).

In 2020, een jaar met coronamaatregelen, daalden de gemiddelde scores op de domeinen vakantie, vrijetijdsbestedingen en (in mindere mate) sport, sociale participatie en mobiliteit. Nu de coronamaatregelen voorbij zijn zien we een opleving op de domeinen vakantie en vrijetijdsactiviteiten maar komt het gemiddelde niet op het niveau van voor de corona-

Afb. 2.2 Gemiddelde Leefsituatiescore op de domeinen, tweejaarlijkse cijfers 2012 t/m 2022 (in indexcijfers, gemiddeld 2004=100, afgeronde cijfers)

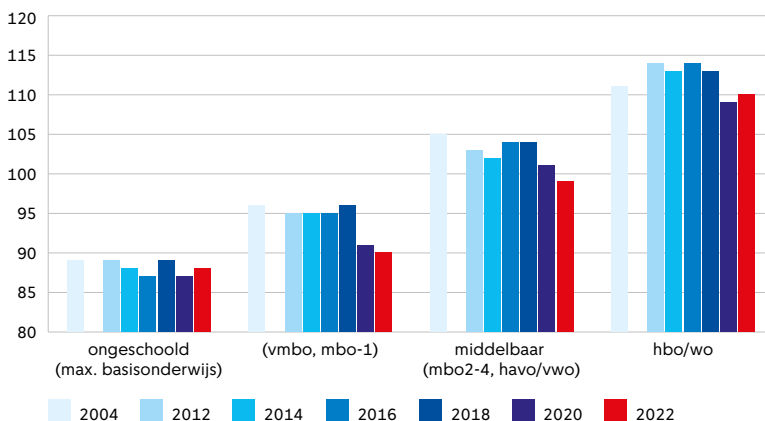

Afb. 2.3 Leefsituatie naar voornaamste bezigheid, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2022 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)*

*Amsterdammers die als voornaamste bezigheid 'werken in familiebedrijf' of 'vrijwilligers-werk' hebben, zijn niet apart als categorie opgenomen in deze afbeelding omdat de aantallen respondenten in de enquête te klein zijn om betrouwbare uitspraken over te kunnen doen.

Afb. 2.4 Leefsituatie naar vier opleidingsniveaus, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2022 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

maatregelen, van 2018. De in 2020 gedaalde scores op sport en mobiliteit zijn op gelijk niveau gebleven. Voor sociale participatie geldt dat de in 2020 ingezette daling doorzet (-1,9). Opvallend is verder de recente daling op het domein gezondheid (-1,4). In de volgende hoofdstukken van deze rapportage zal nader ingegaan worden op de hier geconstateerde ontwikkelingen van thema's binnen de domeinen.

Sterk dalende trend voor arbeidsongeschikten

Inwoners die betaald werk hebben, hebben een meer gunstige leefsituatie dan anderen: een gemiddelde score van 107 versus 96. Dit komt overeen met de resultaten uit 2020. Onder hen die geen betaald werk hebben, hebben arbeidsongeschikten en langdurig zieken de slechtste leefsituatie (score 82) en studenten/onderwijsvolgenden de meest gunstige (score 108, zie afb. 2.3). Voor alle groepen was van 2018 op 2020 een achteruitgang te zien in de Leefsituatie-index, voor zelf-

standigen en werkenden in loondienst het sterkst. De positie van zelfstandigen is inmiddels wat verbeterd en ligt nu op het niveau van 2018, dus de situatie voor de coronacrisis. Zij scoren van alle groepen het hoogst met een indexcijfer van 110. Ook de gemiddelde score op de Leefsituatie-index voor studenten/onderwijsvolgenden en AOW-ers is iets gestegen en ligt nu weer op het niveau van 2018. De ongunstige leefsituatie voor met name arbeidsongeschikten/langdurig zieken en in mindere mate werklozen en huisvrouwen/-mannen blijft een dalende trend vertonen.

Sterke samenhang met opleiding en inkomen

Een belangrijke hulpbron voor de leefsituatie is de genoten opleiding. We zien dan ook dat de leefsituatie onveranderd gunstiger is naarmate men meer jaren opleiding heeft gevolgd (zie afb. 2.4). Ongeschoolde Amsterdammers (met maximaal basisonderwijs) hebben het minst gunstige welzijnsniveau (gem. score 88) en inwoners met een hbo-/wo-opleiding het meest gunstig (score 110). Voor alle type opleidingen was in 2020 sprake van achteruitgang in de gemiddelde score op de Leefsituatie-index en deze is in 2022 nog niet ingehaald. De verschillen met 2020 zijn maar klein en de gemiddelde scores zijn nog lang niet op het niveau van 2018.

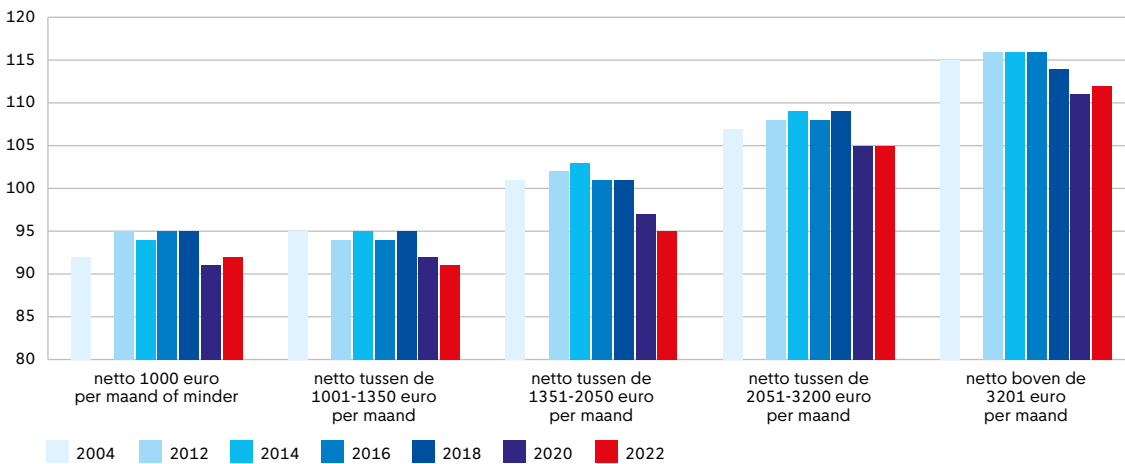
De index varieert ook sterk naar gelang de hoogte van het inkomen, een hulpbron die sterk samenhangt met het opleidingsniveau. Het inkomen is een belangrijke hulpbron voor de leefsituatie en de verschillen in leefsituatie tussen inkomensklassen zijn blijvend groot (zie afb. 2.5). In 2020 trad er voor alle inkomensgroepen een sterke daling op in de Leefsituatie-index die in 2022 niet is hersteld, dat wil zeggen nog niet op het niveau van voor de coronacrisis. De leefsituatie is voor deze groepen niet of nauwelijks veranderd ten opzichte van 2020. Alleen voor de laagste en hoogste inkomensgroep lijkt er sprake van enig herstel, maar de achterstanden op 2018 zijn groot gebleven.

Positie van 35- tot 54-jarigen blijft meest achter op periode voor corona

De mate waarin iemand participeert en diens leefsituatie hangt sterk samen met iemands levensfase en leeftijd. Amsterdammers van 55 jaar en ouder hebben een ongunstigere leefsituatie dan gemiddeld en inwoners onder de 35 jaar scoren hierop bovengemiddeld (zie afb. 2.6). De oudste leeftijdsgroep, 75-plus, heeft de minst gunstige leefsituatie maar hun positie is ten opzichte van 2004 het sterkst van alle leeftijdsgroepen verbeterd (van 81 in 2004 naar 90 in 2022).

In de vorige periode, de meting van 2020, ging de leefsituatie voor alle leeftijdsgroepen achteruit ten opzichte van 2018, het sterkst voor de 45- t/m 54-jarigen en daarna de 35- t/m 44-jarigen. Voor nu (meting 2022) zien we weinig verandering ten opzichte van 2020. De 35- tot 54-jarigen zijn daardoor het meest achtergebleven ten opzichte van 2018. Wel zien we een licht opwaartse trend van 2020 op 2022 voor de groepen van 18 t/m 24 jaar, 45 t/m 54 jaar

Afb. 2.5 Leefsituatie naar vijf inkomensgroepen, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2022 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

en 65-plussers. Zoomen we in op de domeinen, dan zien we dat jongvolwassenen, van 18 t/m 24 jaar, op een aantal domeinen weer ongeveer op het niveau van voor de coronamaatregelen of gunstiger zitten, maar op de domeinen sociale participatie, vrijetijds- en sportactiviteiten en mobiliteit blijven ze achter op het niveau van 2018 (zie afb. 2.7). Voor de groep van 25 t/m 34 jaar zien we dat de vrijetijdsbesteding minder vooruit is gegaan dan gemiddeld en de sociale participatie en gezondheid achteruit is gegaan in vergelijking met 2020. Op dergelijke ontwikkelingen wordt nader ingegaan in de betreffende thema-hoofdstukken.

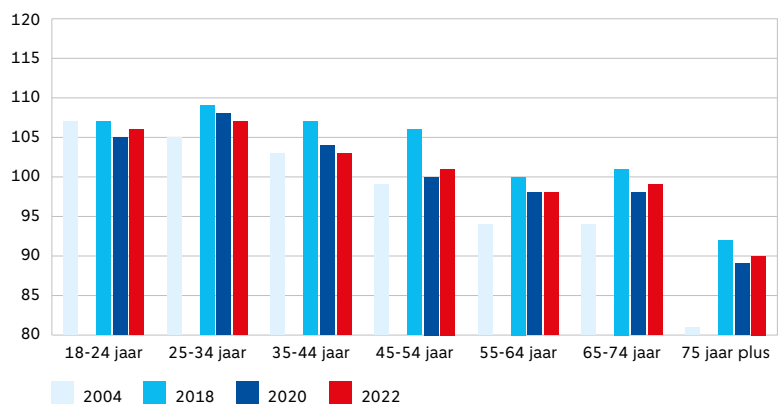
Positie van mannen en (echt)paren relatief gunstig, eenoudergezinnen verder achteruit

De positie op de leefsituatie is voor vrouwen gemiddeld wat ongunstiger dan voor mannen (101 versus 103). De vorige twee metingen was er geen verschil tussen beide. Ten opzichte van 2018 zijn vrouwen er in vergelijking met mannen sterker op achteruitgegaan (resp. -4 en -2 in 2022).

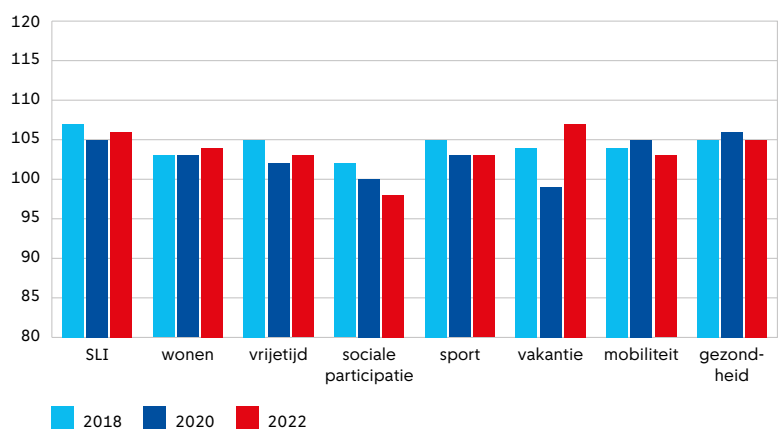
De iets minder gunstige positie van vrouwen in vergelijking met mannen komt niet onder alle leeftijdsgroepen voor, maar wel voor de groep van 25 t/m 34 jaar (106 versus 108), van 55 t/m 64 jaar (97 versus 100) en voor 75 jaar of ouder (89 versus 91). Dat laatste zal samenhangen met de gemiddeld hogere leeftijd van vrouwen in die hoge leeftijdsgroep. Het verschil tussen mannen en vrouwen zien we niet terug onder inwoners met een afgeronde hbo-/wo-opleiding maar wel onder hen met een basisopleiding (max. mbo-1) of gemiddelde opleiding (mbo2-4, havo/vwo).

Het welzijnsniveau verschilt naar type huishouden. Daarbij maakt het het meest verschil of men samenwoont met een partner. De Leefsituatie-index voor (echt)paren zonder kinderen is het meest gunstig (gemiddeld 107) en daarna die van (echt) paren met kinderen (105). De positie van alleenwonenden (d.w.z. een 1-persoonshuishouden) en volwassenen in een eenoudergezin is een stuk minder gunstig (resp. 98 en 95). Inwoners van 75 jaar of ouder die een 1-persoonshuishouden vormen, hebben de minst

Afb. 2.6 Leefsituatie naar leeftijdsgroepen, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2022 (in indexcijfers, gemiddeld 100 in 2004, afgeronde cijfers)

Afb. 2.7 Leefsituatie op domeinen voor jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar), tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2022 (in indexcijfers, gemiddeld 100 in 2004, afgeronde cijfers)

gunstige score (89). Voor de leeftijd tot 35 jaar maakt het minder verschil uit in de SLI-score of men een eenpersoonshuishouden vormt of een meerpersoonshuishouden dan bij andere leeftijdsgroepen. Alle huishoudtypes waren er in 2020 ten opzichte van 2018 in ongeveer gelijke mate op achteruitgegaan.

Van 2020 op 2022 is de gemiddelde leefsituatie-index voor volwassenen in eenoudergezinnen verder afgenomen (van 98 naar 95) en voor de overige type huishoudens ongeveer gelijk gebleven. De achteruitgang voor eenoudergezinnen is te zien op alle leefsituatiedomeinen, met uitzondering van vrijetijdsactiviteiten en vakantie.

Blijvend verschillen tussen herkomstgroepen, veelal samenhangend met opleiding

Evenals andere jaren is het welzijnsniveau laag voor inwoners met een Marokkaanse migratieachtergrond (score 93) en een Turkse achtergrond (96) en het hoogst voor inwoners die geen migratieachtergrond hebben of een migratieachtergrond uit een Europees land (beide 110). Omdat de standaardindeling naar herkomstgroepen veranderd is, is er niet voor alle groepen een 1 op 1 vergelijking mogelijk met het welzijnsniveau van de herkomstgroepen in eerdere jaren. Voor zover we groepen kunnen vergelijken,

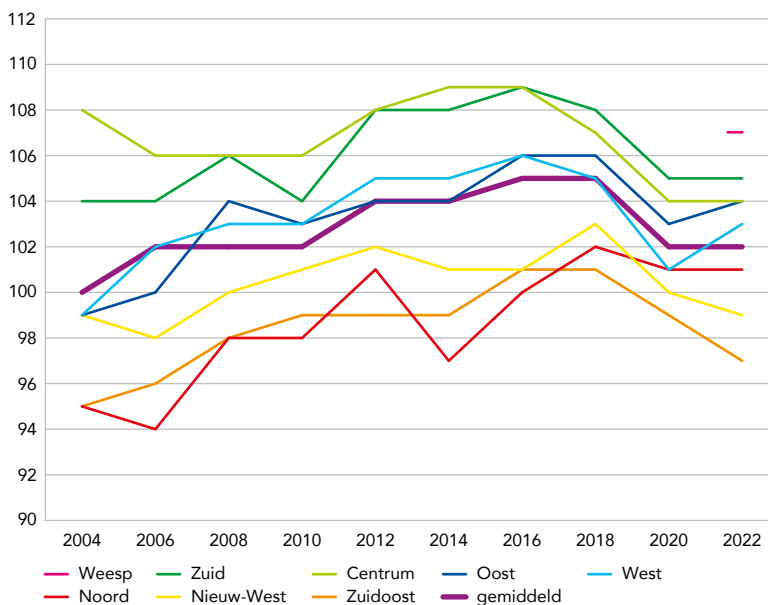
is de score vergelijkbaar met die in 2020 en ligt die evenals in 2020 lager dan in 2018.

Zoals in de vorige Staat van de Stad rapportage beschreven, hangen de verschillen tussen de groepen naar migratieachtergrond samen met de leeftijdssamenstelling en het opleidingsniveau van de groepen. Immers de tweede generatie is doorgaans jonger dan de eerste generatie en heeft ook vaker een middelbare opleiding of een hbo-/wo-opleiding. Wanneer we rekening houden met verschillende opleidingsniveaus dan verkleinen de verschillen tussen groepen naar migratieachtergrond, met name voor diegenen met maximaal een mbo-1 opleiding, maar blijven bestaan. Zo hebben bijvoorbeeld inwoners met een Marokkaanse migratieachtergrond met een hbo-/wo-opleiding gemiddeld een ongunstigere leefsituatie dan inwoners met een vergelijkbare opleiding die geen migratieachtergrond hebben (103 versus 114).

Verschillen tussen de stadsdelen

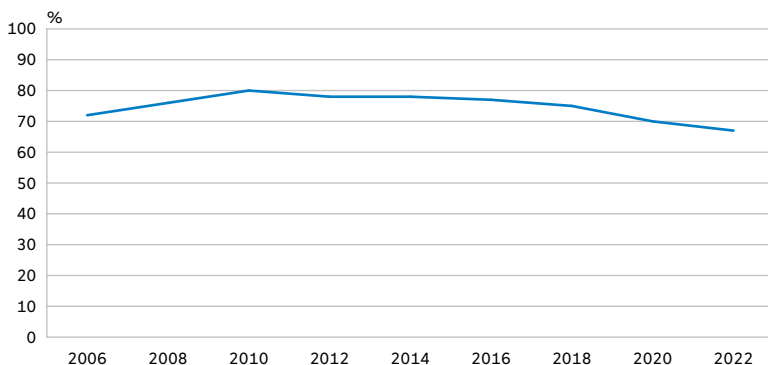
De gevonden verschillen tussen groepen Amsterdammers in hun leefsituatie zien we weerspiegeld in de verschillende gebieden in de stad. Zo is de leefsituatie minder gunstig in gebieden waar veel mensen wonen die over weinig hulpbronnen beschikken en een lage sociaaleconomische status hebben. De inwoners van de stadsdelen die binnen de ring liggen (Centrum, Zuid, West en Oost) hebben dan ook een meer gunstige leefsituatie (samen gemiddeld 104) dan inwoners van stadsdelen buiten de ring (Zuidoost, Noord, Nieuw-West, samen gemiddeld 99). Vooral de inwoners van stadsdelen Centrum en Zuid hebben al jaren gemiddeld een hoge score (zie afb. 2.8). In stadsgebied Weesp is de leefsituatie ook gunstig, de Leefsituatie-index is daar gemiddeld het hoogst van de gemeente Amsterdam, namelijk 107.

Afb. 2.8 Leefsituatie naar delen van de stad, tweejaarlijkse cijfers 2004 t/m 2022 (in indexcijfers, 2004 = 100 gemiddeld, afgeronde cijfers)

*N.B. In 2022 vallen inwoners van Driemond niet meer onder het stadsdeel Zuidoost, maar onder stadsgebied Weesp. De invloed daarvan op de score van Zuidoost is gering.

Afb. 2.9 In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens? 2006-2022 (percentage (erg) gelukkig)

In 2020 ging de leefsituatie in alle stadsdelen achteruit en in 2022 blijven de meeste stadsdelen op ongeveer dezelfde gemiddelde positie staan als in 2020. In stadsdeel West is echter de gemiddelde Leefsituatie-index toegenomen (afgerond +2) en in stadsdeel Zuidoost is de score juist minder gunstig dan in 2020 (-2). De dalende tendens sinds corona lijkt door te zetten in de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West. Kijken we langer terug, namelijk naar het verschil ten opzichte van 2004 (het indexjaar) dan valt op dat de leefsituatie in Centrum duidelijk minder gunstig is dan toen (-4 punten) en in de stadsdelen Noord (+6), Oost (+5) en West (+4) juist gunstiger is geworden. De verschillen tussen de stadsdelen zijn nu ook veel kleiner dan in 2004.

Binnen de stadsdelen bestaan er verschillen in de leefsituatie. In Nieuw-West zijn het met name de gebieden Geuzenveld, Slotermeer (95) en Osdorp (98) waar de gemiddelde leefsituatie ongunstig is en in Geuzenveld, Slotermeer is de index ook blijvend dalend sinds de coronapandemie. In Zuidoost is de index het laagst in Bijlmer-Centrum (94) en ook blijvend dalend sinds de coronapandemie. In Oost scoort het gebied Oud-Oost relatief laag (99), terwijl de rest van de gebieden in dit stadsdeel

gemiddeld of bovengemiddeld scoren. In Zuid valt de gemiddeld relatief lagere score van het gebied Buitenveldert, Zuidas op (99). In de overige stadsdelen zijn de verschillen tussen de gebieden minder groot.

Geluk en tevredenheid

De hiervoor beschreven Leefsituatie-index geeft weer hoe het met mensen gaat op basis van iemands positie op verschillende (participatie- en leef-) domeinen, het zogenoemde 'objectieve' welzijnsniveau. Een andere manier om naar het welzijnsniveau te kijken is na te gaan hoe de inwoners zelf over hun leven denken, hoe ze het ervaren, het 'subjectieve welzijnsniveau'. Dit is eveneens nagevraagd in De Staat van de Stad enquête. Zien zij zichzelf als een gelukkig mens, hoe tevreden zijn ze over verschillende aspecten van hun leven en hoe kijken ze aan tegen de toekomst?

Dalende trend in ervaren geluksgevoel zet door

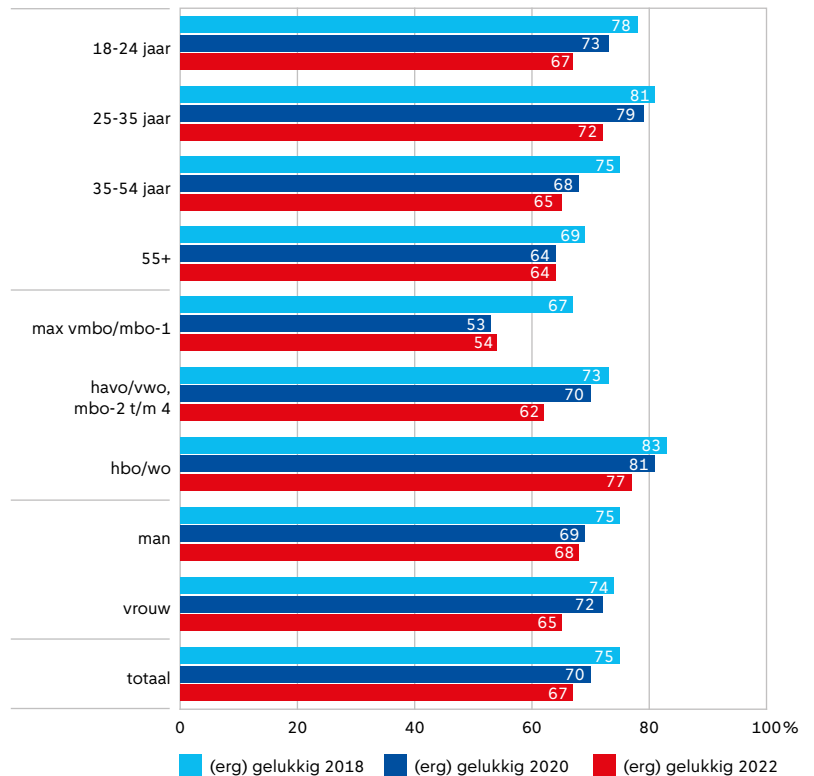
Tweederde van de volwassen inwoners (67%) ziet zichzelf als een (erg) gelukkig mens. Negen procent voelt zich niet zo gelukkig (7%) of ongelukkig (2%). Het overige deel neemt een middenpositie in en voelt zich 'niet gelukkig, niet ongelukkig' (21%, en 4% geen antwoord). Hiermee zet de dalende trend in ervaren geluk die vanaf 2010 zichtbaar is door (zie afb. 2.9). Toen vonden acht van de tien inwoners zichzelf een gelukkig mens, terwijl dat nu geldt voor ongeveer zeven van de tien. De recente daling is echter minder sterk als in 2020 (van 75% in 2018 naar 70% in 2020), een jaar met veel coronamaatregelen die mensen beperkten in hun mogelijkheden. Of men zichzelf al dan niet als een gelukkig mens ziet hangt samen met de objectieve maat van welzijn, de Leefsituatie-index. De score daarop ligt veel hoger voor inwoners die zichzelf als een gelukkig mens zien dan voor inwoners die niet zo gelukkig of ongelukkig zijn (gemiddeld 111 versus 89). Dit verschil is nog groter dan in 2020 (gemiddeld 109 versus 89).

Ervaren geluk hangt samen met sociaaleconomische status, gezondheid en levensfase

Het ervaren geluk hangt sterk samen met de sociaaleconomische status, waarvoor we naar het inkomen en opleidingsniveau kijken. Zo voelt maar de helft van de Amsterdammers met een laag huishoudinkomen (een inkomen tot 1.350 euro) zich (erg) gelukkig tegenover ruim acht van de tien onder hen met een hoog inkomen (een inkomen hoger dan 3.200 euro). Ook Amsterdammers die aangeven (zeer) moeilijk te kunnen rondkomen voelen zich veel minder vaak gelukkig dan zij die (zeer) makkelijk kunnen rondkomen (resp. 42% en 85%).

Inwoners met maximaal een mbo-1 opleiding voelen zich veel minder vaak (erg) gelukkig dan anders opgeleiden. Het aandeel gelukkigen onder hen is echter niet verder gedaald ten opzichte van 2020, een jaar waarin hun geluksgevoel sterk daalde, terwijl dat wel het geval is voor de andere opleidingsgroepen (zie afb. 2.10).

Afb. 2.10 In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens? Naar achtergrondkenmerken, 2018, 2020 en 2022 (percentage (erg) gelukkig)

Het ervaren geluk hangt ook sterk samen met de ervaren gezondheid. Acht van de tien inwoners die een goede gezondheid ervaren, zien zichzelf als een gelukkig mens, tegenover vier van de tien die zich niet gezond voelen (resp. 80% versus 38%). Dit verschil is zelfs iets groter geworden ten opzichte van 2020 (toen resp. 81% en 45%).

Het ervaren geluk hangt samen met iemands levensfase waarin men verkeert. Bij de verschillen tussen leeftijdsgroepen valt op dat jongvolwassenen van 18 tot en met 24 jaar zich minder vaak (erg) gelukkig voelen dan in eerdere jaren en ook minder vaak dan 25- tot en met 34-jarigen (zie afb. 2.9). Landelijk werd in 2021 ook al een afname van ervaren geluk geconstateerd, het sterkst onder jongvolwassenen.⁴ De dalende trend in ervaren geluk zet door voor alle leeftijdsgroepen met uitzondering van 55-plus Amsterdammers, daar blijft het aandeel gelukkigen in 2022 gelijk aan dat in 2020. De verschillen zijn ook groot naar huishoudenstype, waarbij paren het meest gelukkig zijn, vooral paren zonder kinderen (81% en paren met kinderen 72%). Eenoudergezinnen en alleenstaanden zijn het minst vaak gelukkig (resp. 58% en 54%). Van de volwassenen in eenoudergezinnen is zelfs 16% niet zo gelukkig of ongelukkig (versus 9% gemiddeld).

Verder voelen vrouwen zich iets minder vaak gelukkig dan mannen en ook beduidend minder vaak dan in 2020. Voor mannen zagen we een daling in het geluk van 2018 op 2020 die nu niet heeft doorgezet. Ook is er samenhang met iemands migratieachtergrond.

Afb. 2.11 Gemiddelde rapportcijfer voor tevredenheid met het eigen leven en voor verschillende andere aspecten, 2018, 2020 en 2022

	2018	2020	2022
Het leven dat u op dit moment leidt	7,4	7,2	7,2
Uw vrienden en kennissenkring	7,8	7,8	7,7
De opleiding die u heeft gevolgd	7,5	7,5	7,6
Uw woonsituatie	7,4	7,3	7,3
Uw maatschappelijke positie	7,2	7,2	7,2
De financiële middelen van uw huishouden	6,9	7,0	6,8
De Amsterdamse samenleving	6,9	6,8	6,7
De Nederlandse samenleving	7,0	6,9	6,6
Hoe de zorg geregeld is in de stad	6,3	6,7	6,3
Het Amsterdamse bestuur	6,2	6,1	6,0
De regering	5,8	6,4	5,0

Inwoners met een migratieachtergrond voelen zich gemiddeld genomen minder vaak gelukkig dan inwoners die zelf buiten Nederland geboren zijn en/of hun ouder(s) (63% versus 71%). Dat geldt het sterkst voor Amsterdammers met een Oost-Europese achtergrond of een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond (resp. 55%, 56% en 58%).

De verschillen in geluksgevoelens naar achtergrondkenmerken en verschillen in bevolkingssamenstelling zien we terug tussen gebieden in de stad. Inwoners van stadsdelen binnen de ring voelen zich gemiddeld vaker gelukkig dan zij die wonen buiten de ring (69% en 64%). Dat verschil is ook groter dan in 2018 (toen 76% binnen ring en 74% buiten) door de sterkere afname onder bewoners van buiten de ring. Inwoners van stadsdeel Zuid zijn het vaakst gelukkig van alle stadsdelen (73%). Maar de verschillen tussen gebieden in dit stadsdeel zijn groot: variërend van 69% in De Pijp, Rivierenbuurt tot 79% in Oud-Zuid. Inwoners van Zuidoost geven minder vaak aan zich gelukkig te voelen dan gemiddeld (62% versus 67%). De geluksgevoelens van bewoners van de overige stadsdelen en het stadsgebied Weesp liggen rond het gemiddelde. Wat opvalt is het lage aandeel bewoners dat zich gelukkig voelt in Osdorp (53%).

Amsterdammers minder vaak tevreden over eigen leven dan landelijk

Naast het geluksgevoel is in De Staat van de Stad enquête ook gevraagd naar de mate van tevredenheid met het eigen leven in het algemeen en allerlei aspecten van hun leven en de samenleving (zie afb. 2.11). Men geeft gemiddeld een 7,2 als rapportcijfer voor de tevredenheid met het leven dat men op dit moment leidt. Dat is gelijk aan het cijfer in 2020 en iets lager dan in 2018 (toen 7,4). Het gemiddeld rapportcijfer voor het eigen leven schommelt over de jaren niet sterk en ook landelijk gezien is die vrij stabiel.⁵ Amsterdammers zijn minder vaak tevreden over het eigen leven dan landelijk gezien: in 2022 geeft 73% het leven een rapportcijfer van een 7 of hoger, terwijl dat landelijk voor 83% geldt.⁶ Inwoners van Amsterdam zijn ook vaker ontevreden over hun eigen leven dan inwoners van de meeste andere

Nederlandse gemeenten: zij zijn, op Rotterdam en Groningen na, het minst vaak tevreden met het leven van alle Nederlandse gemeenten.⁷ Nederland scoort daarentegen goed op de ranglijst van 19 Europese landen, alleen in Finland is men in 2020 iets vaker tevreden over het eigen leven.⁸

Wat opvalt is dat van de leeftijdsgroepen de 65- t/m 74-jarigen gemiddeld het hoogste rapportcijfer geven voor hun leven (7,5) en dat dit ook in 2022 het meest gestegen is ten opzichte van 2020 (+0,3 punten). Dit zien we ook landelijk terug.⁹ De levens tevredenheid van jongvolwassenen was echter in 2018 nog het hoogst waarna het het sterkst daalde (van 7,7 in 2018 naar 7,1 in 2020) en daarna niet terugveerde (bleef 7,1 in 2022). Landelijk worden, evenals in Amsterdam, ongunstige welzijnsuitkomsten gezien voor de jongste leeftijdsgroepen. Zo zijn 25- tot 35-jarigen minder dan gemiddeld tevreden met hun werk, de hoeveelheid vrije tijd, hun woning en het leven in het algemeen. Ook daalde landelijk het aandeel dat tevreden is met het leven onder 18- tot 25-jarigen en 25- tot 35-jarigen meer dan gemiddeld.¹⁰

Hulpbronnen belangrijk voor tevredenheid

De algemene tevredenheid hangt sterk samen met de objectieve leefsituatie. Diegenen die een onvoldoende voor de tevredenheid met hun eigen leven geven, hebben een lage score op de Leefsituatie-index (89) en diegenen die bovengemiddeld positief zijn over hun leven een hoge score (108). Ook hangt de tevredenheid met het eigen leven sterk samen met het geluksgevoel. Inwoners die zich niet (zo) gelukkig voelen geven hun eigen leven een half zo hoog rapportcijfer als zij die zich gelukkig voelen (4,3 versus 7,9). Ook zij die geen of weinig vertrouwen in de toekomst hebben zijn minder tevreden over hun eigen leven dan zij die (veel) vertrouwen hebben en vice versa.

Uit landelijk onderzoek van het SCP¹¹ komt naar voren dat de mate van tevredenheid sterk afhankelijk is van het beschikken over hulpbronnen en het hebben van problemen. Mensen met meer hulpbronnen zijn in het algemeen meer tevreden met hun leven en aspecten daarvan. Bijvoorbeeld, mensen met een slechte gezondheid geven hun leven bijna een punt lager dan mensen met een goede gezondheid. Ook verschilt de tevredenheid naar hoogte van het inkomen, opleiding en al dan niet betaald werk hebben. En mensen die over weinig regie of over weinig veerkracht beschikken waarderen hun leven met bijna twee punten minder dan mensen die veel regie ervaren of over veel veerkracht beschikken. Ook hangt de mate van tevredenheid negatief samen met het hebben van problemen, vooral bij stapeling van problemen. Zo geven mensen met drie of meer problemen (zoals problemen met het huishouden doen, weinig sociale contacten en financiële problemen) hun leven een 6,6 tegenover een 8,2 onder mensen zonder problemen.

Iets vaker onvoldoende voor eigen financiële situatie

De tevredenheid ligt het hoogst met betrekking tot de eigen vrienden en kennissenkring en de opleiding die men heeft gevolgd (resp. 7,7 en 7,6). Opvallend is

dat de gemiddelde tevredenheid over de financiële middelen in 2022 niet sterk afwijkt van dat in 2018 en 2020, terwijl er nu sprake is van inflatie. Gemiddeld geeft men in alle drie de jaren een rapportcijfer rondom de 7 (in 2022 een 6,8). Wel geeft een iets groter aandeel in 2022 een onvoldoende voor de eigen financiële situatie (24% versus 20% in 2020 en 2018). Dat geldt het sterkst voor inwoners van 18 t/m 34 jaar (24% versus 16% in 2020 en 17% in 2018). In het hoofdstuk Inkomens in deze rapportage wordt nader ingegaan op de financiële situatie van Amsterdammers en ontwikkelingen daarin.

De tevredenheid over hoe de zorg geregeld is in de stad nam toe in coronatijd (6,7 in 2020) maar ligt nu weer op het lagere niveau van 2018 (gemiddeld een 6,3). Inwoners van 75 jaar en ouder zijn gemiddeld tevredener over de zorg dan andere leeftijdsgroepen, zij geven gemiddeld een 6,6, en zijn ook niet minder tevreden dan in 2020. In het hoofdstuk Gezondheid en zorg in is meer te lezen over de huidige gezondheidssituatie van Amsterdammers en zorgvoorzieningen die door hen worden gebruikt.

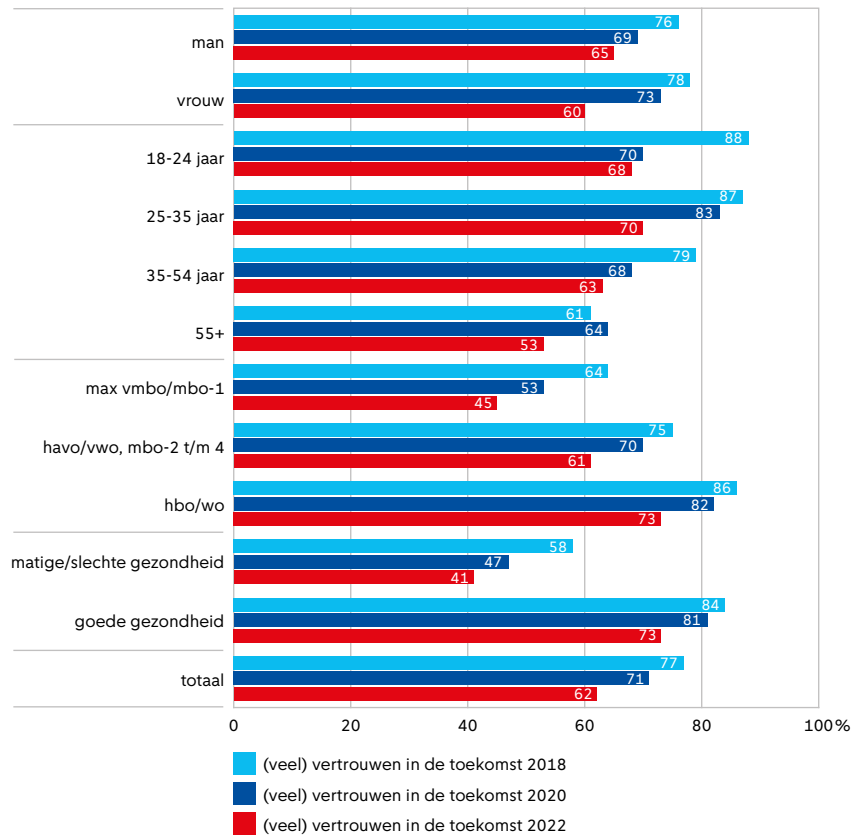
Tevredenheid over de regering neemt af

De tevredenheid over de Nederlandse regering was aanvankelijk in coronatijd (in 2020) gestegen, maar is nu sterk gedaald en ligt onder het niveau van 2018. De regering krijgt gemiddeld een 5 als rapportcijfer en ruim de helft van de respondenten geeft een onvoldoende (56% geeft een 5 of lager, 2018: 34%). Ook de tevredenheid over de Nederlandse samenleving daalt. Deze resultaten sluiten aan bij de door het CBS geconstateerde landelijke trend van een dalend vertrouwen in de Tweede Kamer en in politici.¹² Veel mensen zijn kritisch en zetten vraagtekens bij de wil én het vermogen van de politiek om de grote problemen van dit moment aan te pakken, aldus het SCP. Volgens het SCP daalt dit vertrouwen al langer en is het uniek dat het niet terug veert.¹³ De tevredenheid over het Amsterdamse bestuur en over de Amsterdamse samenleving zijn daarentegen vrij stabiel. Zie ook het hoofdstuk Politieke participatie in deze rapportage.

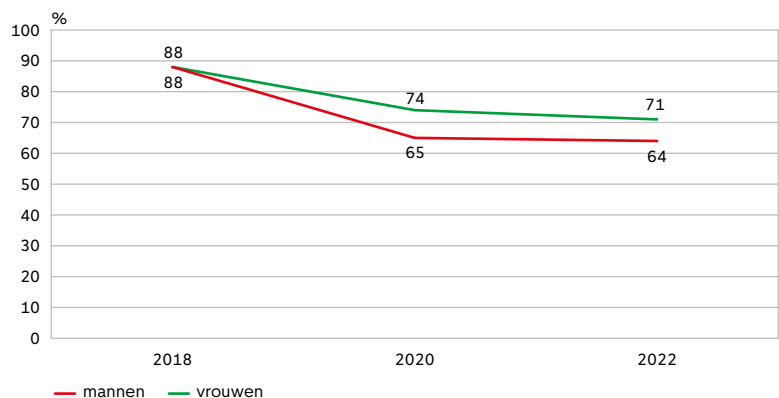
Relatie tevredenheid met geluksgevoel

In het algemeen geldt: hoe tevredener men is over allerlei aspecten van het leven, des te meer ziet men zichzelf als een gelukkig mens. Het ervaren geluk hangt het sterkst positief samen met de tevredenheid over het eigen leven dat men nu leidt en met de tevredenheid met de eigen maatschappelijke positie. Daarna doen de tevredenheid met sociale contacten, met de eigen financiële situatie en de woonsituatie er het meest toe. De mate van tevredenheid met allerlei aspecten van de maatschappij, zoals tevredenheid met de samenleving en met het bestuur, hebben minder effect op het geluksgevoel.

Afb. 2.12 In welke mate heeft u vertrouwen in de toekomst? Naar achtergrondkenmerken, 2018 en 2020 (percentage (veel) vertrouwen)

Afb. 2.13 Ontwikkelingen in vertrouwen in de toekomst onder jongvolwassen mannen en vrouwen (18 t/m 24 jaar), 2018, 2020 en 2022 (procenten (veel) vertrouwen)

Vertrouwen in de toekomst

Vertrouwen in de toekomst verder afgenomen

Zes van de tien volwassen inwoners van de gemeente Amsterdam (62%) hebben (veel) vertrouwen in de toekomst (13% veel vertrouwen en 50% vertrouwen). Daarmee is het vertrouwen lager dan in de jaren ervoor. In 2020 trad er al een daling in het vertrouwen op: van 77% in 2018 naar 71% in 2020. Het vertrouwen in de toekomst nam eveneens af tussen 2008 en 2012, vermoedelijk als gevolg van de economische crisis, maar was daarna tot aan 2018 stabiel. De recente daling in het vertrouwen hangt waarschijnlijk ook samen met de periode waarin we verkeren; zo was er

in 2020 sprake van de coronapandemie en in 2022 de klimaatcrisis (met o.a. stikstofmaatregelen), oorlog in Oekraïne en inflatie.

Het vertrouwen in de toekomst hangt sterk samen met het ervaren geluk. Mensen die (veel) vertrouwen in de toekomst hebben voelen zich ook vaker gelukkig en visa versa. De dalende trend in het vertrouwen in de toekomst sluit dan ook aan bij de dalende trend in het ervaren geluk, al is die laatste trend minder sterk. Ook hangt het vertrouwen in de toekomst positief samen met de tevredenheid over de bevraagde aspecten, het sterkst met de tevredenheid met 'het leven dat u op dit moment leidt'.

Het vertrouwen in de toekomst is lager naarmate de leeftijd hoger is, aflopend van 68% onder 18- t/m 24-jarigen naar 43% onder 75-plussers. Ook zijn de verschillen in vertrouwen tussen groepen naar gevolgde opleiding groot. Zo heeft bijna driekwart van de hbo-/wo-opgeleiden vertrouwen in de toekomst tegenover nog niet de helft van de Amsterdammers met maximaal een mbo-1-opleiding. Een dergelijk verschil geldt ook voor mensen met een goede gezondheid versus hen met een matige/slechte ervaren gezondheid (zie afb. 2.12). Ook geld speelt een rol: het vertrouwen in de toekomst ligt hoger naarmate het inkomen hoger ligt en inwoners die (heel) makkelijk kunnen rondkomen hebben ook meer vertrouwen in de toekomst dan zij die (heel) moeilijk kunnen rondkomen (78% versus 43%). Kijken we naar migratieachtergrond, dan hebben inwoners met een Turkse of Marokkaanse achtergrond minder vaak vertrouwen in de toekomst dan gemiddeld (resp. 49% en 52% versus 62%)

Sterkste daling in vertrouwen toekomst onder vrouwen en jongvolwassenen

De recente daling in vertrouwen zien we onder alle onderzochte groepen inwoners. Wat opvalt is de sterke daling in vertrouwen onder vrouwen (van 73% naar 60%) en onder 25- t/m 34-jarigen (van 83% naar 70%). Het vertrouwen in de toekomst onder de jongste leeftijdsgroep (18 t/m 24 jaar) was van 2018 op 2020 al sterk gedaald. De sterkere daling in vertrouwen in de toekomst voor vrouwen geldt voor bijna alle leeftijdsgroepen, alleen onder de jongste groep (18- tot en met 24-jarigen) is de daling sterker onder mannen. Van hen heeft 64% vertrouwen in de toekomst tegenover 74% van jongvolwassen vrouwen (zie afb. 2.13).

Het dalende vertrouwen in de toekomst is ook terug te zien in alle stadsdelen. Bewoners van de stadsdelen Noord (56%) en Nieuw-West (59%) hebben in 2022 minder vertrouwen in de toekomst dan gemiddeld, evenals inwoners van Weesp (57%). Het vertrouwen in de toekomst ligt in de stadsdelen West en Oost relatief hoog (beide 66%). De verschillen tussen de stadsdelen zijn in 2022 minder groot dan in 2020. Wat verder opvalt is dat onder bewoners van Centrum, in tegenstelling tot die van andere stadsdelen, het vertrouwen in de toekomst van 2018 op 2020 steeg maar in 2022 het sterkst is gedaald (van 78% in 2018 naar 82% in 2020 en 64% in 2022). In Centrum-Oost vond de sterkste daling van alle gebieden plaats.

Noten

- Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *De sociale staat van Nederland 2015*. Den Haag, december 2015. Een overzicht van de ontwikkeling van de SCP Leefsituatie-index sinds 1974 staat in: Boelhouwer, J., *Wellbeing in the Netherlands. The SCP life situation index since 1974*. Den Haag, 2010.
- Een andere indicator voor subjectief welzijn in de CBS Monitor Brede Welvaart is in welke mate inwoners regie ervaren over hun leven. Hier is in De Staat van de Stad Amsterdam enquête niet naar gevraagd en daarom gaan we daar hier verder niet op in.
- Zie ook: Boelhouwer, J. *Wellbeing in the Netherlands*. SCP, juli 2010.
- Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/16/geluksgewoel-bij-jongvolwassenen-afgenomen>
- Bron : SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). *Zicht op zorgen. Kerncijfers over de problemen, hulpbronnen, leefsituatie en ondersteuning van mensen in het sociaal domein*. Den Haag, mei 2023.
- Bron landelijke cijfer: CBS. *Monitor Brede Welvaart*. Mei 2023. Cijfer Amsterdam komt uit De Staat van de Stad Amsterdam enquête.
- Bron: CBS. *Regionale Monitor Brede Welvaart 2022*. December 2022. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart/thema>
- Bron landelijke cijfer: CBS. *Monitor Brede Welvaart*. Mei 2023. Cijfer Amsterdam komt uit De Staat van de Stad Amsterdam enquête.
- Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/20/brede-welvaart-jongvolwassenen-blijft-achter>
- Bron: CBS. *Monitor Brede Welvaart*. Mei 2023.
- Bron: SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). *Zicht op zorgen. Kerncijfers over de problemen, hulpbronnen, leefsituatie en ondersteuning van mensen in het sociaal domein*. Den Haag, mei 2023.
- In het laatste kwartaal van 2022 had 25% van de 15-plussers in Nederland vertrouwen in de Tweede Kamer. Dit is het laagste niveau sinds 2012, toen dit onderzoek voor het eerst werd uitgevoerd. Ook het vertrouwen in politici is met 21 procent aanzienlijk lager dan in voorafgaande jaren. Bron: CBS, 9 mei 2023. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/19/minste-vertrouwen-in-tweede-kamer-in-10-jaar-tijd>
- Zie de kwartaalberichten van het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) over het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB).

3

Economie

De Amsterdamse economie heeft als gevolg van de coronacrisis na jarenlange groei te maken gehad met krimp. Nu de coronacrisis naar de achtergrond lijkt te zijn verdwenen en de maatregelen opgeheven zijn, is het de vraag in hoeverre de economie zich hersteld heeft. Ondertussen staat de stad voor nieuwe uitdagingen als gevolg van de oorlog in Oekraïne en de hoge inflatie, terwijl er ook sprake is van een klimaatcrisis.

**Auteurs: Bart Sleutjes, Rogier van der Groep,
Joris Klingen, Mersiha Tepic & Jorren Bosga**

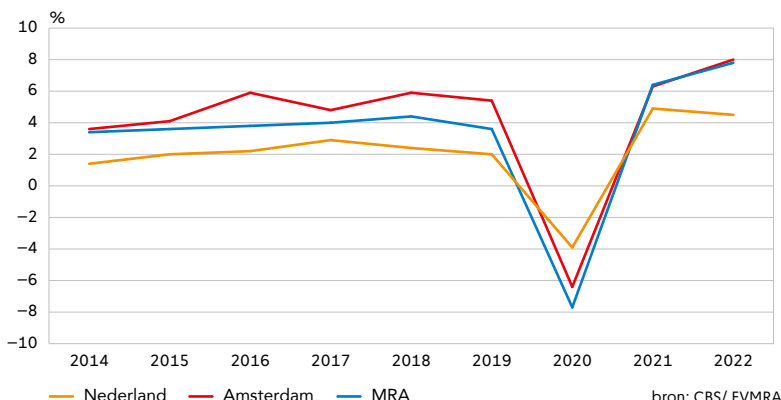
Kernpunten

- De Amsterdamse economie bevindt zich in een fase van herstel na de coronacrisis. Nadat in 2020 voor het eerst in jaren een sterke krimp van het Bruto regionaal product plaatsvond (-6,4%), volgde in 2021 (+6,3%) en 2022 (+8,0%) herstel. De groei is sterker dan in de MRA en in Nederland.
- Het aantal bedrijfsvestigingen is in Amsterdam sinds 2012 gestegen van 113.000 tot 183.000. Deze groei zette ook tijdens de coronacrisis door en was sterker dan landelijk het geval was.
- Het aantal banen groeide tussen 2012 en 2022 van 566.000 tot 736.000. Tijdens de coronapandemie vlakke de groei van het aantal banen wat af.
- De met afstand grootste sector qua aantal vestigingen is Advisering en onderzoek (46.000). Deze sector heeft ook de sterkste groei door-gemaakt sinds 2012 (+59%). Ook qua aantal banen is de sector Advisering en onderzoek de grootste met 127.000 banen.
- Alle secties laten een stabilisatie of kleine groei van het aantal banen zien tussen 2021 en 2022, met uitzondering van de horeca: er zijn in deze periode 1.000 horecabanen verdwenen.
- De meeste vestigingen zijn te vinden binnen de Ring. Alle stadsdelen behalve Weesp kennen een (sterke) groei van het aantal vestigingen en banen. De werkgelegenheid in Centrum veert na een daling tijdens coronajaar 2020 weer op.
- Het aantal zzp'ers in Amsterdam is tijdens de coronajaren verder toegenomen: van 95.000 in 2019 tot ruim 116.000 in 2022. Voor bijna 86.000 zzp'ers is dit eigen bedrijf de belangrijkste inkomensbron. Zzp'ers zijn vooral werkzaam in de kunsten en in advies en onderzoek.
- De energietransitie leidt tot grote investeringen en veranderingen in de werkgelegenheid. Het aandeel duurzame banen in Amsterdam is gestegen van 11,6% in 2021 naar 12,8% in 2022. Het aantal duurzame banen in Amsterdam is vooral te vinden in de sector Handel en reparatie van voertuigen. Er is daarnaast een grotere vraag naar arbeid gerelateerd aan hernieuwbare energie.
- Tien procent van alle banen (waar- onder veel klein banen) in Amsterdam en 6% van alle vestigingen in Amsterdam bevinden zich in de toerismesector. Het toerisme dijt langzaam uit naar stadsdelen buiten Centrum.
- In 2022 waren er in Amsterdam 20 miljoen bezoekers, waarvan 7 miljoen verblijfsbezoekers en 13 miljoen dagbezoekers. Daarnaast zijn er ruim 500.000 cruisepassagiers. Dat betekent een ruime verdubbeling van het aantal bezoekers ten opzichte van 2021 (+134%), waarbij het aantal verblijfsbezoekers ongeveer even sterk is gestegen (+138%) als het aantal dagbezoekers (+132%).
- Het aantal hotelovernachtingen is begin 2023 weer op het pre-corona-niveau en bedraagt 15,7 miljoen. Het aantal overnachtingen via vakantieverblijf verdubbelde sinds 2021 weer, maar blijft vanwege striktere regulering sterk achter bij pre-coronajaar 2019: naar schatting 759.000.
- Terwijl de toerismesector en vooral de horeca groeit, neemt het aantal verkooppunten in de detailhandelsbranche juist af. Amsterdamse consumenten zijn na corona weer meer in winkels gaan kopen, maar de online trend blijft.
- De sectoren Financiële instellingen, Advies en onderzoek en Informatie en communicatie dragen veel bij in toegevoegde waarde en werkgelegenheid. De sectoren Detailhandel, Horeca en Bouwnijverheid zorgen voor een grote voetafdruk van de stad.

Dit hoofdstuk beschrijft de staat van de Amsterdamse economie. Het eerste deel beschrijft de macro-economische trends in de stad en de regio, met in het bijzonder aandacht voor de coronacrisis en het herstel daarna. Vervolgens wordt de sectorstructuur en recente ontwikkelingen daarin beschreven. Daarbij

wordt in het bijzonder aandacht besteed aan het toenemende aantal zzp'ers. Daarna komt de ontwikkeling van circulaire banen aan bod. Ook behandelt dit hoofdstuk de staat van het toerisme in Amsterdam, zowel in termen van werkgelegenheid als bezoekersaantallen. Verder gaat het hoofdstuk in op de winkeldynamiek in de stad. Tot slot wordt de Brede welvaart behandeld: de relatie tussen economische ontwikkelingen in Amsterdam en andere domeinen.

Afb. 3.1 Bruto regionaal product, groei 2014-2022 (procenten)

Economisch herstel na coronacrisis

Economie Amsterdam en MRA harder geraakt tijdens de coronacrisis

De Amsterdamse economie bevindt zich in een fase van herstel na de coronacrisis. De coronacrisis maakte een eind aan een periode van jarenlange economische groei. In 2019 was de economische groei van de gemeente Amsterdam met 5,4% nog aanzienlijk hoger dan die in de MRA (Metropoolregio Amsterdam, 3,6%), Nederland (2,0%) en de EU (1,6%), maar in het jaar 2020 volgde een krimp van -6,4%

(afb. 3.1). Daarmee werd de Amsterdamse economie aanzienlijk harder geraakt door de coronacrisis dan de Nederlandse economie (een krimp van $-3,9\%$) en de EU (een krimp van 6%). Alleen de MRA kende een nog sterkere krimp: $-7,7\%$.

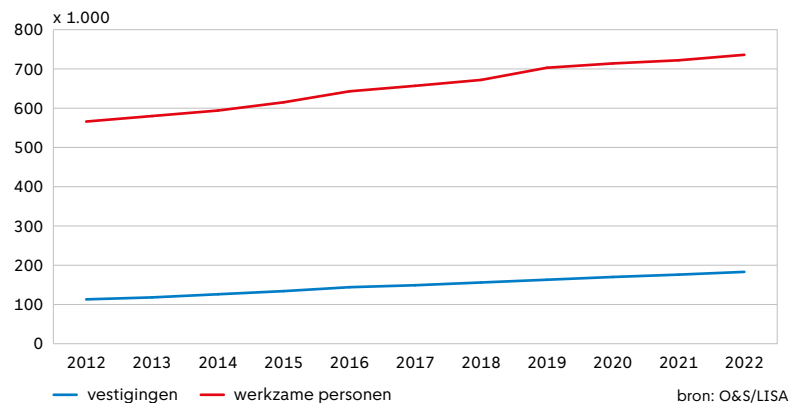
Deze relatief grote impact kan worden verklaard door de sectorstructuur van Amsterdam en de MRA. Sectoren die zwaar zijn geraakt door de contactbeperkingen als gevolg van de coronamaatregelen, zoals Horeca, Cultuur, sport en recreatie en het toerisme, zijn in Amsterdam oververtegenwoordigd in de werkgelegenheid. Daarnaast kent Amsterdam relatief veel flexibele arbeid, die in tijden van crisis het eerst wordt afgestoten. Verder is er in Amsterdam en de regio veel sterk internationaal georiënteerde bedrijvigheid die zwaar door de recessie is geraakt, zoals de sector Vervoer en opslag (luchtvaart) rondom Schiphol. Daar staan sterke clusters tegenover waarvoor de overgang naar thuiswerken relatief gemakkelijk ging, zoals Informatie en communicatie, Financiële diensten en een deel van de Zakelijke diensten.

Opnieuw groei van Bruto regionaal product sinds 2021

Mede door de inzet van steunpakketten van de Nederlandse overheid zijn de gevolgen voor de arbeidsmarkt beperkt gebleven, en met de geleidelijke afbouw van de coronamaatregelen in de loop van 2021 veerde de Amsterdamse economie weer sterk op. In 2021 vond een groei van het bruto regionaal product (brp) plaats van $6,3\%$ en in 2022 een groei van 8% . Daarmee is de groei ongeveer gelijk aan de MRA ($6,4\%$ in 2021 en $7,8\%$ in 2022) en hoger dan de landelijke groei ($4,9\%$ in 2021 en $4,5\%$ in 2022).

Amsterdam en de MRA hebben een sterke concurrentiepositie: de productiviteit is er hoger en sectoren groeien er over het algemeen sneller dan het lande-

Afb. 3.2 Ontwikkeling actieve vestigingen en werkzame personen in Amsterdam, 2012-2022 (aantallen)

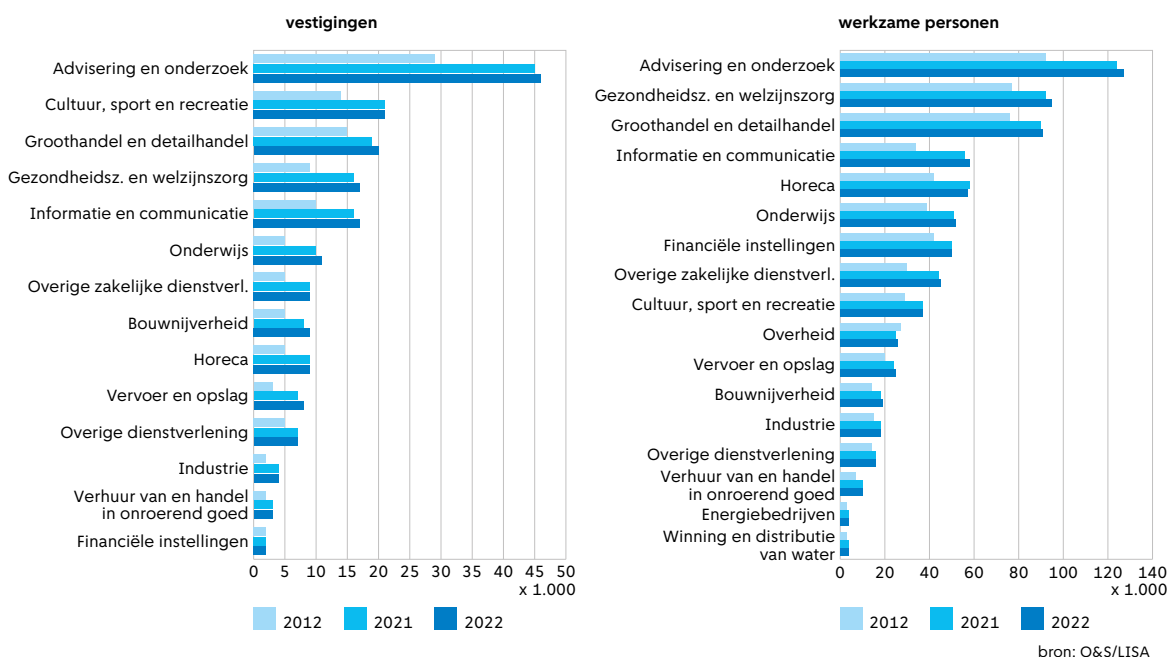
lijk gemiddelde. Als hoogwaardige diensteneconomie kent Amsterdam ook clusters van sectoren die bovengemiddeld snel groeien.

Ontwikkeling aantal vestigingen en banen

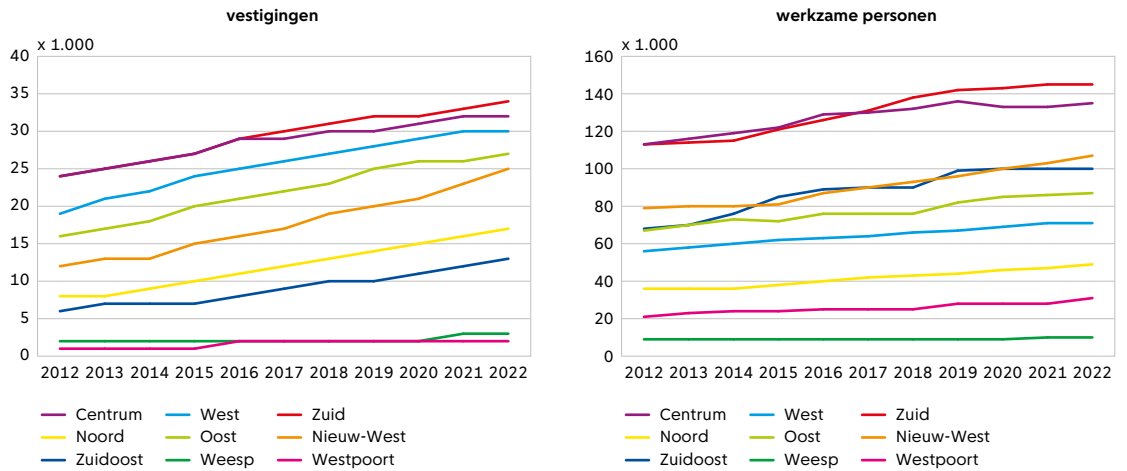
Groei aantal vestigingen en banen, vooral in Advisering en onderzoek

Het aantal bedrijfsvestigingen (inclusief zzp'ers) is in Amsterdam (inclusief Weesp) sinds 2012 gestegen van 113.000 tot 183.000 en die groei verloopt in een vloeiende lijn. Dat is een sterkere groei dan landelijk het geval was. Er waren gedurende deze periode minder faillissementen vergeleken met Nederland en er werden meer vestigingen geopend dan er gesloten werden. Zelfs in coronajaar 2020 nam het aantal bedrijfsvestigingen toe. Tussen 2021 en 2022 nam het aantal vestigingen met 7.000 toe (afb. 3.2). Het aantal banen groeide tussen 2012 en 2022 van 566.000 tot

Afb. 3.3 Aantal actieve vestigingen en werkzame personen naar sector, 2012, 2021 en 2022

Afb. 3.4 Ontwikkeling actieve vestigingen en werkzame personen per stadsdeel, 2012-2022 (aantallen)

bron: O&S/LISA

736.000. Tijdens de coronapandemie vlakke de groei van het aantal banen wat af. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt met enige vertraging op economische ontwikkelingen omdat de omzetsdaling vaak pas maanden later tot aanpassingen van het personeelsbeleid leidt.

De met afstand grootste sector qua aantal vestigingen is Advisering en onderzoek (46.000). Deze sector heeft ook de sterkste groei doorgemaakt sinds 2012 (+59%), parallel aan de sterke toename van het aandeel hbo- en wo-opgeleiden in de stad. De top vijf van grootste sectoren wordt gecompleteerd door Cultuur, sport en recreatie (21.000), groothandel en detailhandel (20.000), gezondheidszorg en welzijnszorg (17.000) en informatie en communicatie (17.000). Vrijwel alle sectoren laten tussen 2021 en 2022 een lichte groei zien (afb. 3.3).

Ook qua aantal banen is de sector Advisering en onderzoek de grootste met 127.000 banen. Daarna volgen Gezondheidszorg en welzijnszorg (95.000 banen), Groothandel en detailhandel (91.000), Informatie en communicatie (58.000) en Horeca (57.000). Alle sectoren laten een stabilisatie of kleine groei van het aantal banen zien tussen 2021 en 2022, met uitzondering van de horeca: er zijn in deze periode 1.000 horecabanen verdwenen. Dat kan niet los worden gezien van de noodgedwongen sluiting van de

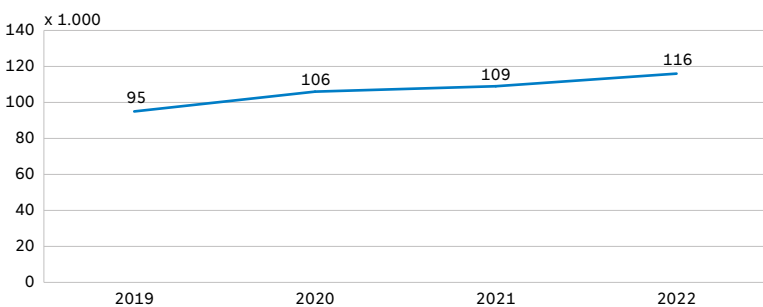
horeca tijdens de coronapandemie en van groeiende personeelstekorten.

Meeste vestigingen binnen de ring, groei aantal vestigingen en banen in meeste stadsdelen

De meeste vestigingen zijn te vinden binnen de ring. Stadsdeel Zuid telt de meeste vestigingen (34.000), gevolgd door Centrum (32.000) en West (30.000). Alle stadsdelen, met uitzondering van Weesp en Westpoort, laten een sterke groei zien tussen 2012 en 2022 (afb. 3.4). De sterkste groei vond plaats in Nieuw-West, met ruim een verdubbeling. Nieuw-West kent ook de sterkste groei sinds 2021: van 23.000 naar 25.000 vestigingen in 2022.

Ook het aantal banen is sinds 2012 in alle stadsdelen toegenomen, met uitzondering van Weesp waar sprake is van een stabiele trend. De sterkste groei vond plaats in Zuid, Centrum, Zuidoost en Nieuw-West. Opvallend is dat sinds de coronapandemie het aantal banen in Centrum aanvankelijk afnam en na 2021 weer licht toenam. De afname kan worden verklaard door de sterke concentratie van horeca en op toerisme gerichte bedrijvigheid in het Centrum, welke het meest te lijden hebben gehad onder de contactbeperkende maatregelen. Zuid liet in dezelfde periode een stagnerende groei zien. In Nieuw-West groeide het aantal banen tijdens de coronapandemie relatief sterk door. Verder valt op dat in Zuidoost ondanks een gestegen aantal vestigingen het aantal banen stagneert.

Afb. 3.5 Ontwikkeling van het aantal zzp'ers, 2019-2022 (aantallen)

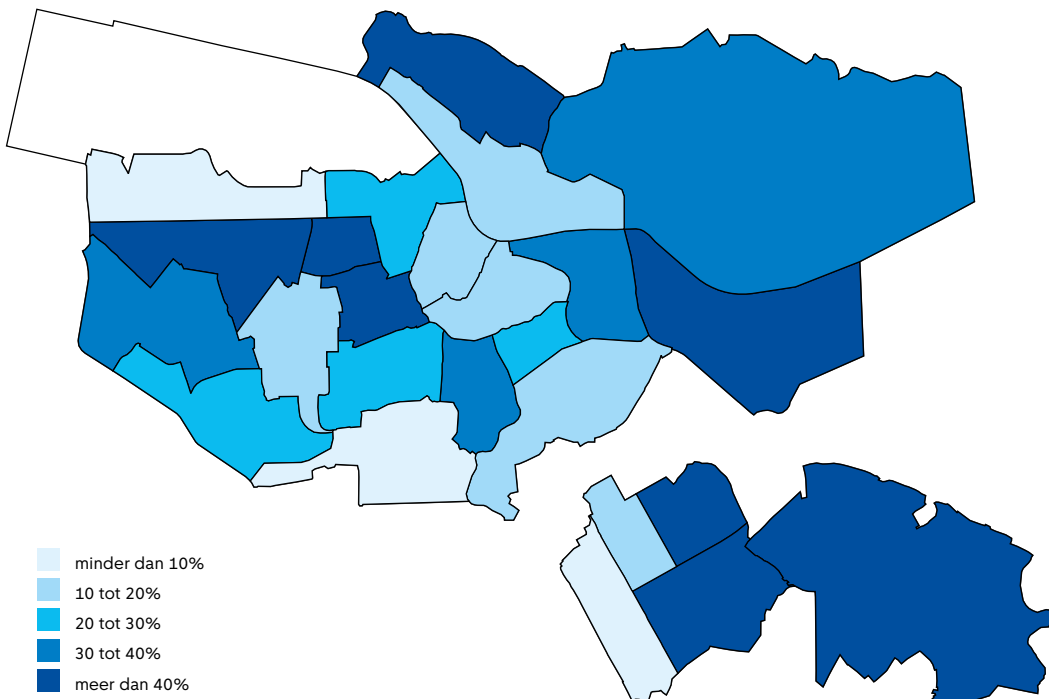

bron: O&S/LISA

Toename aantal zzp'ers, vooral werkzaam in kunst en organisatieadvies

Zzp'ers zijn bedrijven met als rechtsvorm 'eenmanszaak' en één werkzame persoon. Het aantal zzp'ers in Amsterdam is tijdens de coronajaren verder toegenomen: van 95.000 in 2019 tot ruim 116.000 in 2022 (afb. 3.5). Voor 86 procent van de zzp'ers is dit eigen bedrijf de belangrijkste inkomensbron, voor 14% is het eigen bedrijf de tweede inkomensbron. Van die laatste groep heeft 60% daarnaast een vast dienstverband en 11% uitzicht daarop; 15% heeft een tijdelijk contract, 6% werkt als uitzendkracht en nog

Afb. 3.6 Aandeel zzp'ers binnen het totaal aantal werkzame personen, per gebied, 2022 (procenten)

bron: O&S/LISA

eens 6% is zelfstandige met personeel. Ruim 5.300 werkenden hebben twee zzp-bedrijven.

Relatief veel zzp'ers werken in de kunstensector: er zijn bijna 8.200 schrijvers en overige beoefenaars van scheppende kunst (7% van het totaal), en 6.500 beoefenaars van podiumkunst (6%). Ook zijn zzp'ers relatief vaak actief als organisatieadviesbureaus (6.650, 6%). De top 5 van meest voorkomende sectoren wordt gecompleteerd door Overige specialistische zakelijke dienstverlening (4300, 4%) en Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw' (3.900, 3%).

Er is in absolute zin een duidelijke concentratie van zzp'ers zichtbaar in en rond het centrum van de stad. De gebieden met de meeste zzp'ers zijn Oud-West, De Baarsjes (11.409), De Pijp, Rivierenbuurt (9.317), Centrum-West (8.950), Centrum-Oost (7.742) en Oud-Zuid (7.597). In Weesp komen de minste zzp'ers voor (183), en ook Zuidoost, Buitenveldert, Zuidas en Sloterdijk Nieuw-West kennen relatief lage aantallen zzp'ers. Dat komt mede doordat niet al deze gebieden even sterk bewoond zijn.

In verhouding tot het totaal aantal werkzame personen kent Weesp juist de sterkste concentratie zzp'ers (58%), gevolgd door Bos en Lommer (52%). Ook in Bijlmer-Oost, Gaasperdam, Geuzenveld, Slotermeer, Noord-West, IJburg, Zeeburgereiland, en Oud-West, De Baarsjes is meer dan 40% van alle werkzame personen een zzp'er. Dat komt omdat in deze gebieden relatief weinig grotere bedrijven zijn gevestigd en de woonfunctie dominant is. In Centrum-Oost en Centrum-West is respectievelijk 14% en 16% van de banen een zzp'er (afb. 3.6). Dat komt door de sterke concentratie van horeca en detailhandel in deze gebieden.

Dertig procent van zzp'ers vroeg Tozo aan

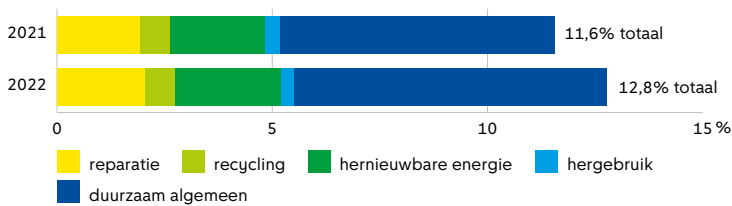
De Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) ondersteunde zelfstandig ondernemers, waaronder zzp'ers, tijdens de coronaperiode zodat zij een betere kans hadden om hun bedrijf te kunnen voortzetten. In het kader van Tozo konden zelfstandigen aanvullende inkomensondersteuning krijgen voor levensonderhoud en/of een lening voor bedrijfskapitaal bij liquiditeitsproblemen. Tozo 1 liep van maart tot en met mei 2020 en Tozo 2 van juni tot en met september 2020. In 2020 vroeg 30% van de zzp'ers Tozo 1 of Tozo 2 aan. Dit zijn circa 27.000 ondernemers. Van 98% van deze zzp'ers bestond het bedrijf in 2021 nog.

Vooraf zzp'ers die actief zijn in de beoefening van podiumkunst (2.450), vervoer per taxi (2.220) en schrijven en overige scheppende kunst (1.990) hebben vaak Tozo aangevraagd. Taxibedrijven hebben relatief het vaakst gebruik gemaakt van Tozo 1 of 2: 78% van deze branche heeft deze tegemoetkoming aangevraagd en toegekend gekregen. Andere sectoren met minimaal 100 vestigingen die relatief vaak Tozo hebben gekregen zijn: Auto- en motorrij scholen (64%), Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie, en Informatieverstrekking op het gebied van toerisme en reserveringsbureaus (beiden 53%).

Werkgelegenheid ten behoeve van duurzaamheid

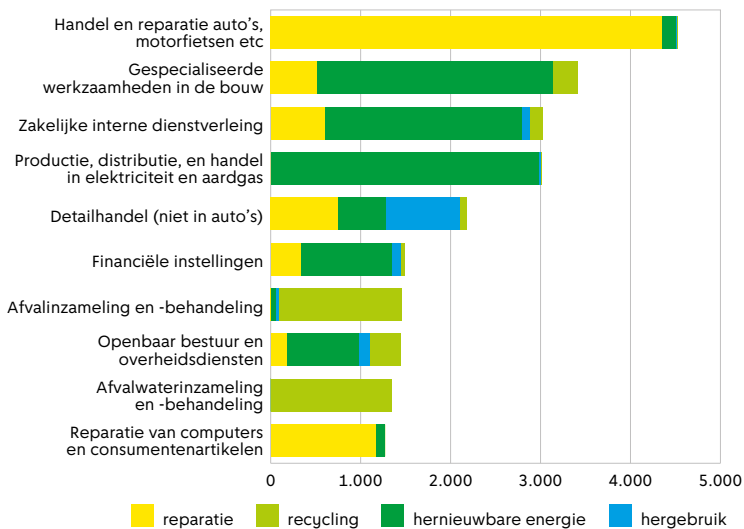
In Amsterdam wordt er hard gewerkt aan verduurzaming, waaronder ook de energietransitie. Dit leidt tot grote investeringen en veranderingen in de werkgelegenheid. Banen in technische sectoren, zoals instal-

Afb. 3.7 Aandeel banen naar duurzaamheidscategorie, 2021-2022 (procenten)

bron: LISA en jobdigger, bewerking O&S

Afb. 3.8 Banen naar duurzaamheidsactiviteit in sectoren met grootste aandeel duurzame banen, 2022 (aantallen)

bron: CBS, bewerking O&S

latie, productie van zonnepanelen en windturbines, en bouwactiviteiten voor isolatie en verduurzaming, groeien als gevolg van de overstap naar duurzame energiebronnen.

In 2021 committeerde de gemeente Amsterdam zich met het Duurzaam herstelplan om 78 miljoen euro te investeren in een pakket maatregelen dat bijdraagt aan de werkgelegenheid en aan de verduurzaming van de stad. Het gaat daarbij om investeringen in onder andere het renoveren en isoleren van panden, het versneld aardgasvrij maken van woningen en in zonnepanelen op daken van corporatiewoningen.

Aandeel duurzame banen gestegen naar 12,8%

Sinds 2021 maakt O&S een inschatting van het aantal banen met duurzaamheidsactiviteiten. Daarvoor wordt voor iedere sector berekend welk aandeel van de banen duurzaamheidsactiviteiten betreft. Er zijn een aantal sectoren waarin alle banen in die sectoren bijdragen aan de energietransitie of de circulaire economie, zoals productie van zonnepanelen of reparatie van goederen. Alle banen in die sectoren worden gezien als duurzaam. Daarnaast wordt voor alle andere sectoren een inschatting gemaakt van het aandeel banen met een focus op duurzaamheid. Dat wordt per sector gedaan door het aandeel vacatures dat in meer of mindere mate duurzaamheidsactiviteiten betreft, te relateren aan het aantal banen in die een sector. Het idee hierachter is dat verduurzaming

plaatsvindt in (bijna) alle sectoren en niet alleen in de sectoren die de kernactiviteiten van duurzaamheid betreffen, zoals productie van hernieuwbare energie of reparatie en levensduurverlenging van goederen. Dus ook banen in een ziekenhuis, die bijvoorbeeld te maken hebben met het aanpassen van processen om minder materiaal te gebruiken of te verspillen, tellen mee als duurzame banen.

Afbeelding 3.7 laat zien dat het aandeel duurzame banen in Amsterdam is gestegen van 11,6% in 2021 naar 12,8% in 2022. Een kleine stijging is te zien in het aandeel banen dat reparatie en hernieuwbare energie betreft maar de toename wordt met name gedreven door groei in banen die te maken hebben met duurzaamheid in het algemeen. Dat wil zeggen dat we op basis van informatie over vacatures in steeds meer sectoren op duurzaamheid gerichte activiteiten tegenkomen. Met andere woorden, er is vooral een toename in banen die iets met o.a. duurzaamheid, biologisch, grondstoffen, voorkomen van verspilling of kortere ketens doen. Dit hoeft niet per se uitvoering op deze gebieden te betreffen maar kan ook te maken hebben met beleids- of strategie-vorming.

Duurzame banen naar sectoren

Het aantal duurzame banen in Amsterdam is met name te vinden in de sector Handel en reparatie van voertuigen, gevolgd door de sector Gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw, Zakelijke dienstverlening en de sector Productie, distributie en handel van energie (zie afb. 3.8). De afbeelding laat zien in welke sectoren welk type duurzaamheidsactiviteiten het meest voorkomen. In de sector Handel en reparatie van voertuigen is reparatie de voornaamste duurzaamheidsactiviteit, terwijl in de bouw, de zakelijke dienstverlening en energievoorziening de duurzaamheidsactiviteiten met name te maken hebben met de overstap naar hernieuwbare energie. De sectoren Afval(water)inzameling en behandeling hebben met name betrekking op de recycling activiteiten. Dat is terug te zien in de subsectoren die daaronder zitten. De banen zijn vooral te vinden in de 'Inzameling van onschadelijk afval en Afvalwaterinzameling en -behandeling'.

Grotere vraag naar arbeid gerelateerd aan hernieuwbare energie

De duurzaamheidstransities vereisen verduurzaming op tal van terreinen in de huidige economie, zoals in de energievoorziening, grondstoffenverbruik en het voedselsysteem. De veranderingen beïnvloeden de manier van werken, produceren, consumeren, voeden, verplaatsen, enzovoort. De duurzame samenleving vraagt om andere productieprocessen, vaardigheden, verdienmodellen, etc. De ontwikkeling in het aandeel vacatures waarin duurzaamheids- en verduurzamingsactiviteiten centraal staan geeft informatie over hoe die veranderingen vorderen.

Afbeelding 3.9 geeft aan hoe de ontwikkeling in duurzame vacatures in Amsterdam verloopt. Het aandeel vacatures dat gericht is op hergebruik en

recycling van spullen en materialen is het laagst in aandeel en schommelt rond 0,7% in het totaal aan online vacatures in Amsterdam. Het aandeel vacatures dat betrekking heeft op activiteiten gericht op reparatie is met zo'n 1,5-2% iets groter in het totaal aan vacatures, maar wordt ook niet gekenmerkt door een grote toename over de periode 2021-2023. Waar wel een grote toename in de vraag naar arbeid te zien is, zijn de vacatures die te maken hebben met de energietransitie of de overstap naar hernieuwbare energie.

Vanaf het begin van de oorlog in Oekraïne, begin 2022, is er een behoorlijke toename te zien in vacatures die met hernieuwbare energie te maken hebben. Dat zijn bijvoorbeeld installateurs van zonnepanelen of warmtepompen, maar het kunnen ook projectmanagers of adviseurs die betrokken zijn bij woningisolatie of adviseurs op het gebied van collectieve warmtesystemen zijn. Ook het CBS constateert dat de omschakeling naar duurzame energie tot een grotere vraag naar arbeid leidt.¹

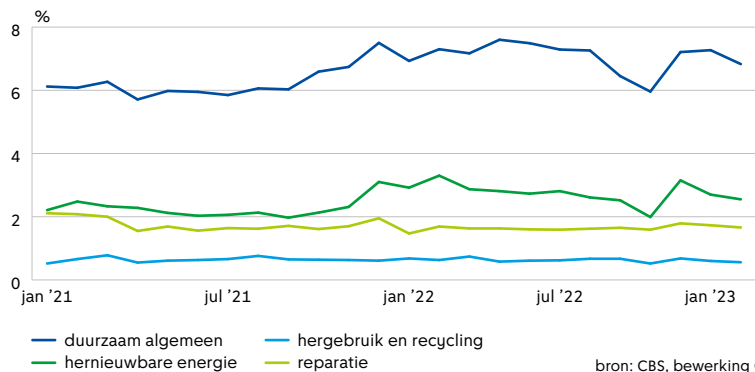
Toerisme in Amsterdam

Hieronder wordt de ontwikkeling van de toerismesector in Amsterdam besproken. Daaronder vallen horeca; cultuur, sport en recreatie; reisbemiddeling, reisorganisatie, toeristische informatie en reserveringsbureaus; en personenvervoer door de lucht. In het eerste deel wordt gekeken naar de aanbodkant, naar de sectoren. In het tweede deel wordt de bezoekersdynamiek besproken.

Tien procent van alle banen in toerisme

De toerismesector is hier gedefinieerd op basis van vestigingen met overeenkomstige SBI-codes.² Het aantal banen en vestigingen in de toerismesector is tot 2019 sterk gestegen om vervolgens te dalen als gevolg van de coronacrisis van 2020 en 2021 (zie afb. 3.10). In 2022 (cijfers over 2023 zijn pas beschikbaar eind 2023) zijn er bijna 73 duizend banen in de toerismesector in Amsterdam. Het aantal vestigingen

Afb. 3.9 Aandeel online vacatures gerelateerd aan duurzaamheid in Amsterdam, 2021-2022 (procenten)

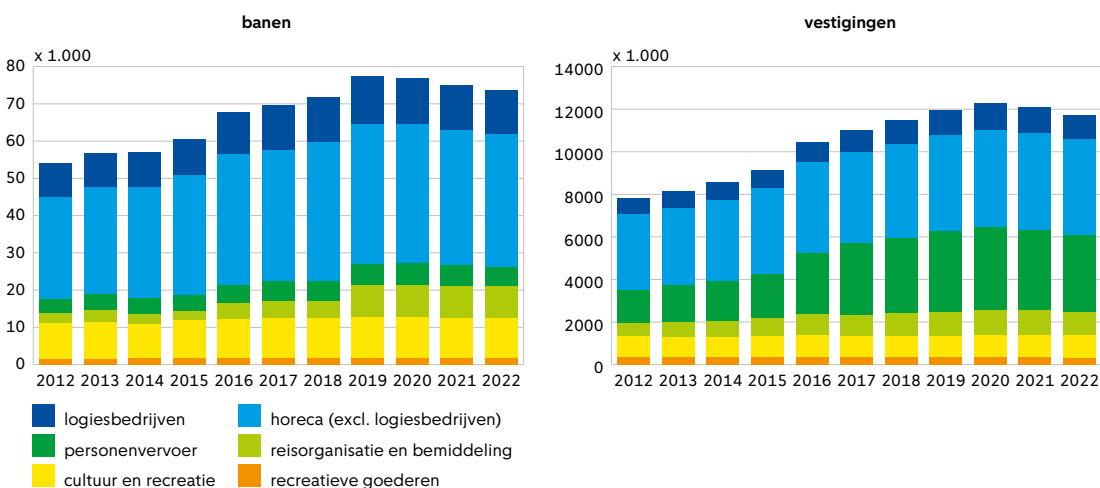
bron: CBS, bewerking O&S

bedraagt iets meer dan 11 duizend vestigingen. Dit komt neer op 10% van alle banen in Amsterdam en 6% van alle vestigingen in Amsterdam.

Wanneer we de tienjaardynamiek in deze sector in twee perioden opdelen, dan wordt de eerste vijf jaar gekenmerkt door onstuimige groei (+44% vestigingen, +29% banen), terwijl de tweede vijf jaar gekenmerkt wordt door gematigde groei (+6% vestigingen en banen). In de rest van de economie nam het aantal banen tussen 2017 en 2022 met 13% en het aantal vestigingen met 24% toe.

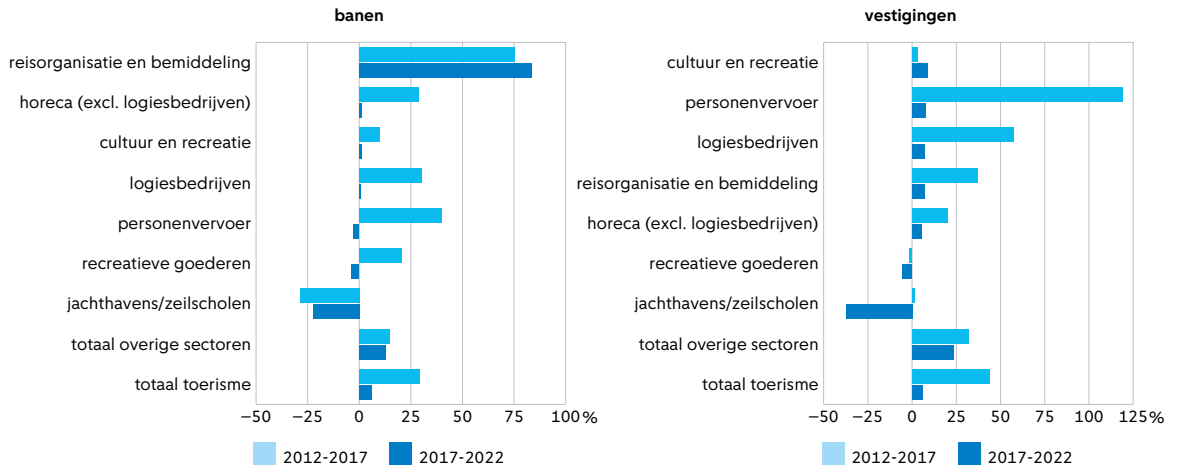
Binnen de toerismesector valt op dat het aantal banen en vestigingen tussen 2012 en 2017 bij bijna alle deelsectoren van de toerismesector toenam (met uitzondering van het aantal vestigingen in de deelsector detailhandel voor recreatieve goederen) met uitschieters bij het personenvervoer (+119% vestigingen) en reisorganisaties en bemiddeling (+75% banen, zie afb. 3.11). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in deze periode de taximarkt verder is geïntegreerd met de komst van Uber, maar daarnaast zijn ook veel zelfstandigen gestart als gids, reisleader of bijvoorbeeld touringcarchauffeur. Daarnaast is een substantieel deel van de nieuwe banen afkomstig van Booking.com, een techbedrijf dat onder reisbemiddeling gecategoriseerd is vanwege de impact die dit

Afb. 3.10 Banen en vestigingen toerismesector, 2012-2022 (aantallen)

bron: O&S/LISA

Afb. 3.11 Ontwikkeling banen en vestigingen deelsector toerisme over 5 jaar; 2012-2017 en 2017-2022 (procenten)

bron: O&S/LISA

bedrijf heeft op de mondiale bezoekerseconomie. Tussen 2017 en 2022 bleef het aantal banen in de deelsector reisorganisatie en bemiddeling nog steeds stijgen (+84% banen). Het aantal banen en vestigingen bij de recreatieve detailhandel daalde verder (-4% banen en -6% vestigingen). Het aantal banen en vestigingen nam in de andere deelsectoren toe met enkele procentpunten.

Naast werkgelegenheid is de toerismesector ook belangrijk in termen van toegevoegde waarde: in 2019, vóór de coronacrisis, bedroeg de toeristische toegevoegde waarde 7 miljard euro.³

Toerisme dijt langzaam uit naar stadsdelen buiten Centrum

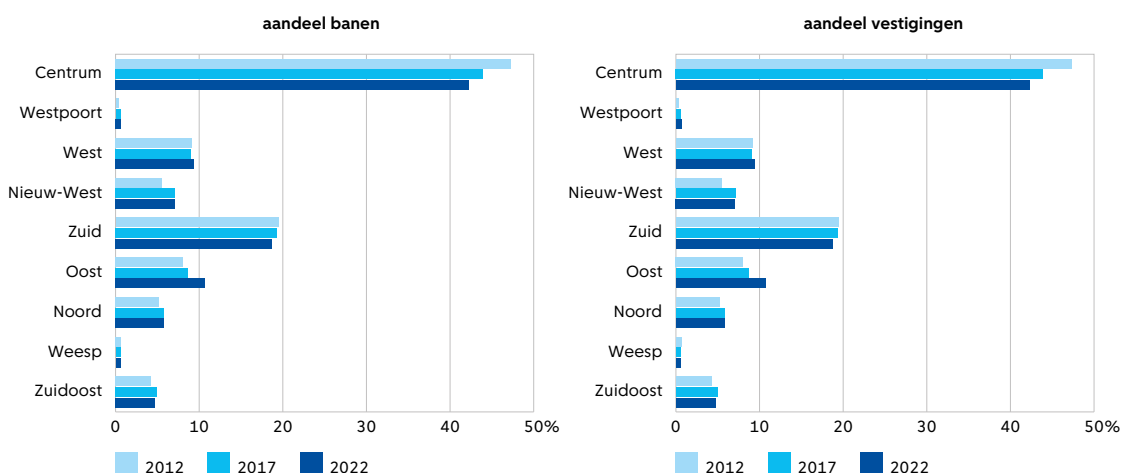
De toerismesector is geclusterd in stadsdeel Centrum. Hier zijn de meeste hotels, souvenirwinkels, cafés en recreatieve voorzieningen te vinden. In 2012 was hier 47% van de banen en 34% van de vestigingen in de toerismesector gevestigd (zie afb. 3.12). In 2022 is dit gedaald naar respectievelijk 42% van het totale aantal banen en 27% vestigingen in deze sector. In stadsdeel Zuid is het aandeel banen en vestigingen ook iets gedaald. In de andere stadsdelen is het aandeel

banen en vestigingen in de toerismesector juist iets gestegen. Gezien het feit dat de toerismesector groeit, moet er geconstateerd worden dat er geen sprake is van spreiding maar van uitdijning van deze sector.

Bijna volledig herstel na coronatijd van aantal bezoekers

In 2022 waren er in Amsterdam 20 miljoen bezoekers, waarvan 7 miljoen verblijfsbezoekers en 13 miljoen dagbezoekers. Daarnaast zijn er ruim 500.000 cruise-passagiers, waarvan niet bekend is of het dag- of verblijfsbezoekers zijn. Dat betekent een ruime verdubbeling van het aantal bezoekers ten opzichte van 2021 (+134%), waarbij het aantal verblijfsbezoekers ongeveer even sterk is gestegen (+138%) als het aantal dagbezoekers (+132%). Daarmee is een duidelijk herstel van het toerisme zichtbaar na de coronacrisis, en ligt het aantal bezoekers weer bijna op het niveau van vóór de coronacrisis. In 2019 waren er nog 22 miljoen bezoekers, het hoogste aantal ooit voor de stad. Als gevolg van de coronacrisis en bijbehorende reisbeperkingen daalde het aantal bezoekers tussen 2019 en 2020 met -61%. Tussen 2020 en 2021 toonde het aantal dagbezoekers een licht herstel (+11%),

Afb. 3.12 Aandeel banen en vestigingen toerisme per stadsdeel, 2012, 2017 en 2022 (procenten)

bron: O&S/LISA

terwijl het aantal verblijfsbezoekers verder daalde (-4%). Met het vervallen van de meeste coronamaatregelen kwam ook het (internationale) verblijfs-toerisme weer op gang (zie afb. 3.13).

Aantal hotelovernachtingen gestegen, maar onder het pre-coronaniveau

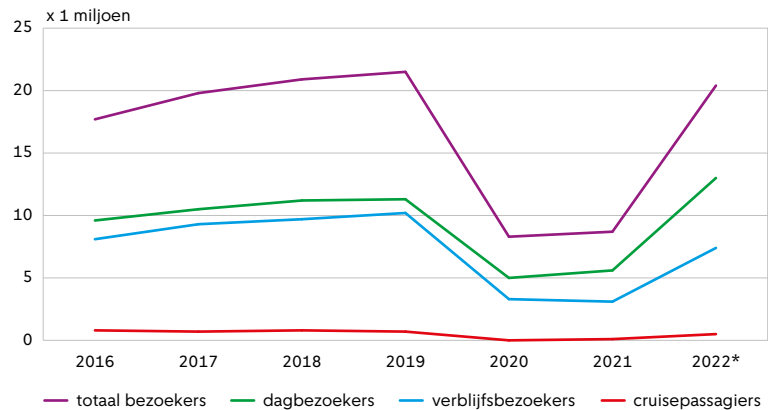
In totaal waren er in 2022 17,1 miljoen overnachtingen van verblijfsbezoekers. Dat is ruim 2,5 keer zo veel als in 2021 (6,6 miljoen), maar nog wel minder dan in pre-coronajaar 2019 (21,8 miljoen). Volgens een recente prognose zal het aantal overnachtingen stijgen naar 20 tot 23 miljoen in 2023 en 22 tot 25 miljoen in 2025.

De meeste toeristische bezoekers die in Amsterdam overnachten verblijven in hotels, hostels of andere accommodaties met hoteldienstverlening. Andere overnachtingsmogelijkheden zijn campings, jachthavens en (kamers in) woningen, die als bed & breakfast of vakantieverhuur via onlineplatforms worden verhuurd. In 2019 bedroeg het aantal hotelgasten in Amsterdam ruim 9 miljoen, goed voor 18,4 miljoen hotelovernachtingen. In 2020 is dit aantal gedaald naar circa 3 miljoen (-68%) gasten en 5,8 miljoen overnachtingen. In 2021 is het aantal hotelgasten verder gedaald naar 2,9 miljoen, een daling van 2% ten opzichte van 2020 en 69% ten opzichte van 2019. In 2022 waren er 15,8 miljoen hotelovernachtingen in Amsterdam, 172% meer dan in 2021 en tegelijkertijd 15% minder dan in het pre-coronajaar 2019. Ter vergelijking: in heel Nederland waren er 70% meer hotelovernachtingen dan in 2021 en 3% minder dan in 2019. In de eerste drie maanden van 2023 ligt het aantal hotelovernachtingen in Amsterdam rond het pre-corona niveau en in heel Nederland boven het pre-corona niveau. Het aantal hotelovernachtingen daalde met -0,5% naar 5,8 miljoen. Het aantal overnachtingen van de buitenlandse en zakelijke bezoekers is sterker gedaald dan het aantal overnachtingen van Nederlanders en vakantiegegers. In 2021 kwam 67% van de hotelovernachtingen door buitenlanders en 18% door zakelijke bezoekers. In 2022, het eerste jaar na de coronacrisis, kwam 80% van de overnachtingen door buitenlanders en 20% door zakelijke bezoekers. In 2019 ging het nog om 84% overnachtingen door buitenlandse gasten en 32% met een zakelijk motief (bron: CBS). Campings en huisjesterreinen zijn samen goed voor circa 100.000 gasten per jaar (berekening O&S op basis van CBS/Waterrecreatie BV).

Aantal overnachtingen via vakantieverhuur gestegen, maar niet op pre-corona niveau

Het aantal gasten dat een woning of een kamer via online platforms huurt is niet exact bekend, maar wordt geschat rond 800.000 in Amsterdam in 2019.⁴ In 2022 waren er naar schatting 223.000 gasten die via Airbnb hebben overnacht. Dat is een verdubbeling ten opzichte van 2021 (109.000). Daarvan hebben 96.000 gasten overnacht in volledige woningen (vakantieverhuur) en 127.000 gasten in kamers (B&B⁵). Samen hebben deze gasten gezorgd voor ruim 759.000 overnachtingen: 326.000 in volledige woningen en 433.000 in kamers.

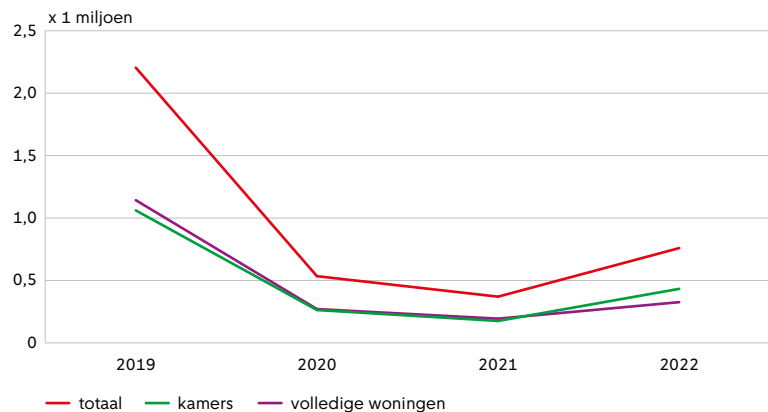
Afb. 3.13 Het aantal bezoekers met toeristisch motief aan Amsterdam, 2016-2022

* voorlopige cijfers

bron: CBS/NBTC//Wonen/OECD/IATA/Schiphol/Oxford Economics

Afb. 3.14 Gastenovernachtingen via Airbnb, 2019-2022 (aantallen)

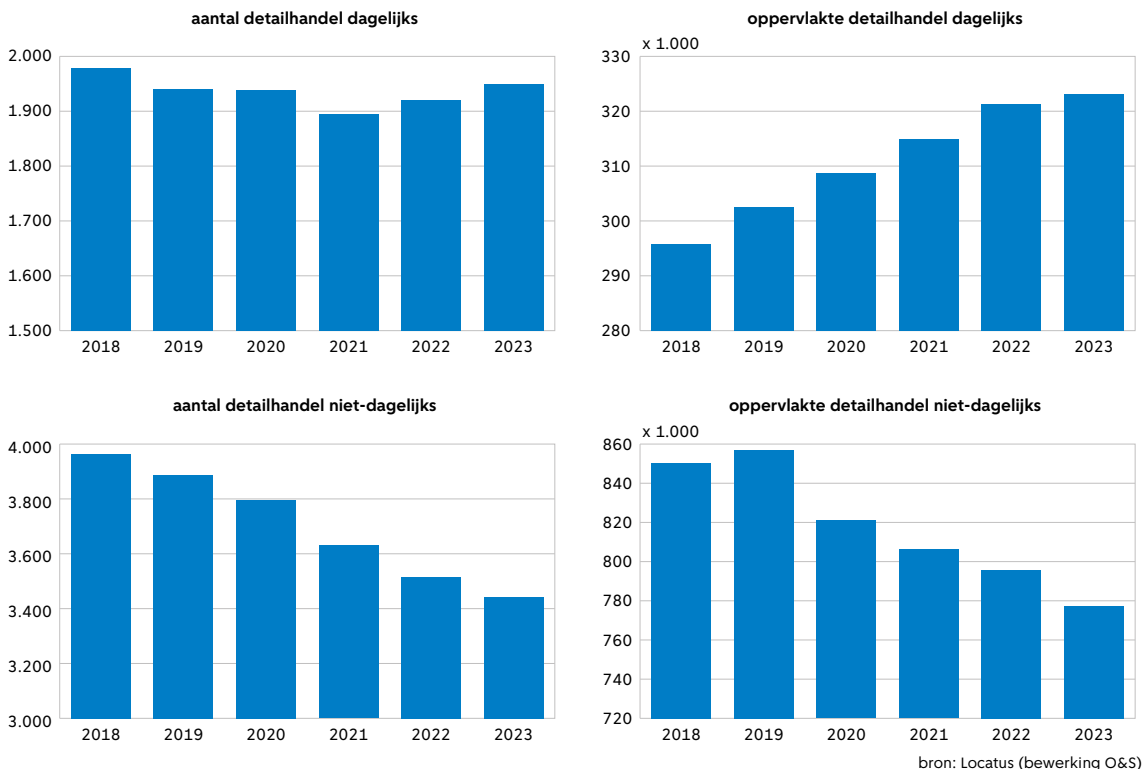

bron: O&S/ Toezicht & Handhaving, Wonen (2022)

Ook het aantal gastenovernachtingen is als gevolg van de coronacrisis sterk gedaald. In 2019, het laatste jaar vóór de coronacrisis, waren er nog 2,2 miljoen gastenovernachtingen via Airbnb. Na 2019 is het aantal gastenovernachtingen door de coronacrisis in een vrije val terecht gekomen: in 2020 waren er bijna 535.000 overnachtingen, en in 2021 is dit verder gedaald naar ruim 370.000. Sinds 2021 is er weer sprake van een verdubbeling (+105%), die verklaard kan worden door het vervallen van de meeste coronamaatregelen met een aantrekkelijk toerisme als gevolg.

Het aantal overnachtingen via Airbnb blijft echter ver achter bij de aantallen vóór de coronacrisis. Ten opzichte van 2019 is er in 2022 sprake van een daling van -66%. Dat kan worden verklaard door het verkleinde aanbod als gevolg van de registratieplicht: verhuurders zijn verplicht een registratienummer aan te vragen, en aanbod zonder registratienummer wordt sinds oktober 2021 verwijderd van het Airbnb platform. Daardoor is de drempel om een woning aan toeristen te verhuren verhoogd.

De trend sinds 2019 is vergelijkbaar voor het aantal verhuurde woningen en kamers. Wel zien we dat de recente stijging van het aantal gastenovernachtingen

Afb. 3.15 verkooppunten en vloeroppervlakte van verkooppunten van geselecteerde branches, 2018-2023 (aantallen en m²)

sterker is bij kamers (146%) dan bij woningen (68%) (zie afb. 3.14). Dit komt doordat kamerverhuur aan minder regels is gebonden dan de verhuur van volledige woningen. Zo kunnen kamers onbeperkt worden verhuurd, terwijl woningen te maken hebben met de 30-dagen regel.

Winkeldynamiek in Amsterdam

Minder winkels maar meer horecavestigingen

Terwijl de toerismesector (en daarbinnen de horeca) groeit en uitdijt, heeft de detailhandel het zwaar, althans de detailhandel voor niet-dagelijkse boodschappen. Het aantal verkooppunten in de detailhandelsbranche is tussen 2018 en 2023 gedaald van 5.944 verkooppunten naar 5.391 verkooppunten. De totale winkelvloeroppervlakte bleef gelijk in de detailhandel, omdat de winkelvloeroppervlakte in het dagelijkse boodschappensegment steeg (een branche die voor groot deel uit supermarkten bestaat), terwijl de winkelvloeroppervlakte bij de niet-dagelijkse detailhandel daalde (zie afb. 3.15).

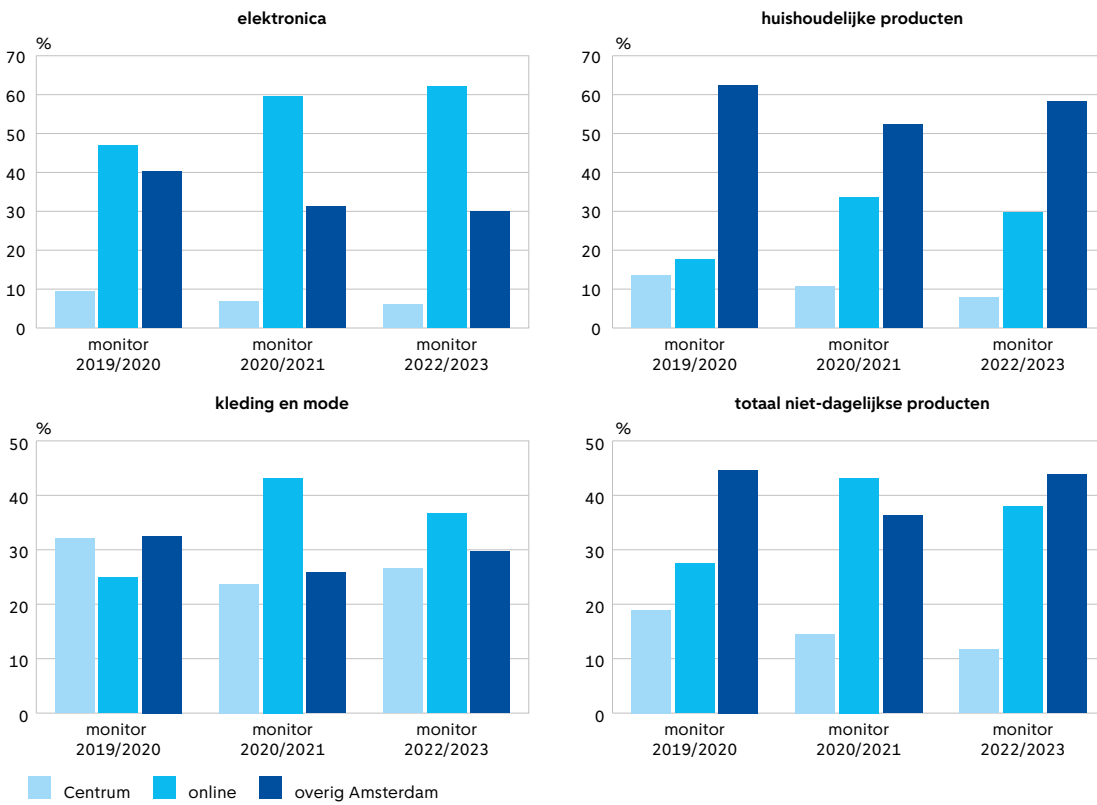
De reden voor deze ontwikkeling (meer winkelmeters voor dagelijkse boodschappen, minder winkelmeters voor niet-dagelijkse producten) is te verklaren aan de hand van veranderend koopgedrag van Amsterdammers, dagjesmensen en toeristen. Samengevat: mensen kopen minder in fysieke winkels en meer online. Om dit proces duidelijk te maken zijn de voorlopige enquêteresultaten gebruikt uit de Monitor Detailhandel aangevuld met data over bestedingsdynamiek van Mastercard.⁶

Bewoners kopen meer in fysieke winkels maar trend online blijft

Uit de Monitor Detailhandel van 2022 bleek dat het aandeel bewoners dat tijdens de coronacrisis in Amsterdam producten kocht was afgenomen, terwijl het aandeel dat online winkelde juist steeg. In het geval van dagelijkse boodschappen (ofwel levensmiddelen) was dit verschil beperkt. Het aandeel inwoners van Amsterdam dat in de gemeente Amsterdam *dagelijkse* boodschappen doet, was enkele procentpunten licht gedaald tijdens de coronacrisis tot 90%, en daarna weer iets gestegen tot 93%.

In het geval van de aanschaf van niet-dagelijkse producten daalde de koopkrachtbinding echter zeer sterk van 64% in 2019 (voor corona) naar 51% in 2021 (ten tijde van de coronacrisis). Met het afbouwen van de coronarestricties lijkt het erop dat inwoners van Amsterdam de fysieke winkel in Amsterdam weer gevonden hebben: uit voorlopige cijfers blijkt dat gedurende de veldwerkperiode 2022-2023 56% een winkel bezocht heeft voor niet-dagelijkse boodschappen. Het aandeel dat online producten aangeschaft heeft, is gedaald van 43% naar 38% (zie afb. 3.16). Dit komt onder andere omdat inwoners van Amsterdam huishoudelijke artikelen en modeartikelen weer in fysieke winkels kopen. Van de eerste productgroep profiteren winkeliers in de winkelcentra in de wijken buiten Centrum en van de tweede groep profiteren winkeliers van kledingzaken in stadsdeel Centrum. Voor beide productgroepen geldt echter dat het koopkrachtbindingspercentage nog niet op het niveau van 2019 is. De trend (meer online, minder fysiek) blijft dus overeind. Kledingzaken in het cen-

Afb. 3.16 Koopkrachtbinding per productgroep en per veldwerkperiode, 2019- 2023 (procenten)

NB: De data over 2022-2023 zijn voorlopige cijfers

bron: Monitor Detailhandel 2023 (O&S)

trum (met daarin het kernwinkelgebied: Kalverstraat, Nieuwendijk, Leidsestraat, Negen Straatjes) lijken dan ook nog niet geheel overtuigend in staat de Amsterdammer terug te winnen.⁷

Weer meer bestedingen in Amsterdam, vooral in horeca

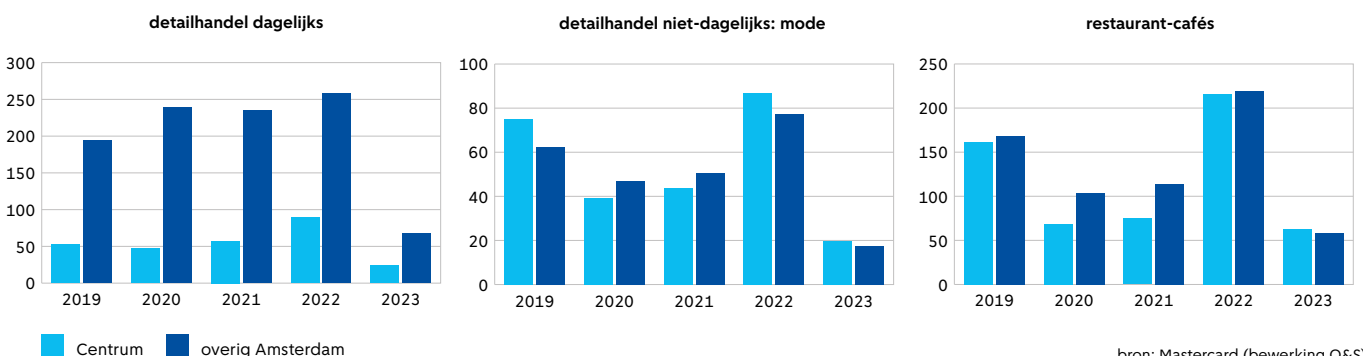
Maar de winkelgebieden in het Centrum zijn uiteraard niet alleen afhankelijk van inwoners van Amsterdam, maar ook van dagjesmensen en van toeristen. Om de bestedingen van meerdere groepen consumenten in Amsterdam in kaart te brengen is gebruik gemaakt van een dataset van Mastercard met informatie over het betalingsvolume en het transactievolume. Het bestedingsvolume (voor niet-dagelijkse boodschappen) is tussen 2019 en 2023 uiteraard eerst gedaald ten tijde van de coronacrisis en daarna weer

gestegen. Deze ontwikkeling past ook goed bij het algemeen geconstateerde economische beeld in Nederland waaruit blijkt dat de consumptieve bestedingen in de vrijetijdsector (i.e. toerisme), horeca en modezaken weer opbeurden, zelfs nadat de inflatie omhoog schoot vanwege de energiecrisis en de oorlog in Oekraïne.

Maar wat ook opvalt is dat het bestedingsvolume voor de drie branches (dagelijkse detailhandel, mode en voor restaurants en cafés) weer op het niveau van 2019 zitten. Dit geldt zowel voor bestedingen in stadsdeel Centrum als buiten stadsdeel Centrum (zie afb. 3.17).

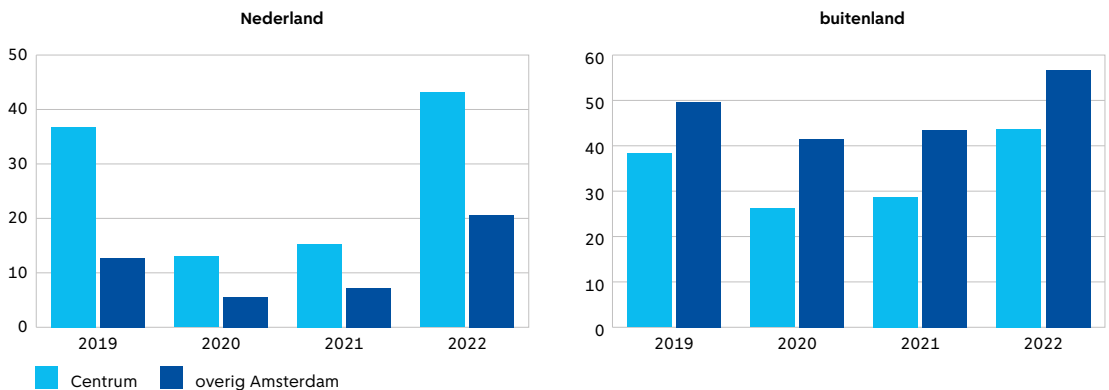
Maar dit komt omdat niet alleen inwoners uit Amsterdam, maar ook dagjesmensen en toeristen in Centrum besteden. Uit afbeelding 3.18 wordt duidelijk dat kaarthouders met een buitenlandse betaalpas weer

Afb.3.17 Bestedingsvolume per productgroep in Centrum en overig Amsterdam, 2019-2022 (geïndexeerd)

bron: Mastercard (bewerking O&S)

Afb. 3.18 Bestedingsvolume Detailhandel mode in Centrum en overig Amsterdam met Nederlandse en buitenlandse betaalpassen, 2019-2022 (geïndexeerd)

evenveel in Centrum besteden aan mode gerelateerde producten als kaarthouders met een Nederlandse betaalpas.

Resumerend valt dus op dat inwoners van Amsterdam de fysieke winkel weliswaar weer herontdekt hebben 'na corona', maar dat nog niet leidt tot een massale terugkeer naar de binnenstad om te winkelen. Transactiedata laten zien dat bestedingen in Centrum wel weer boven het niveau van 2019 zitten, ook met betrekking tot de modesector. Het gaat hier echter wel om bestedingen van zowel inwoners van Amsterdam, dagjesmensen en toeristen.

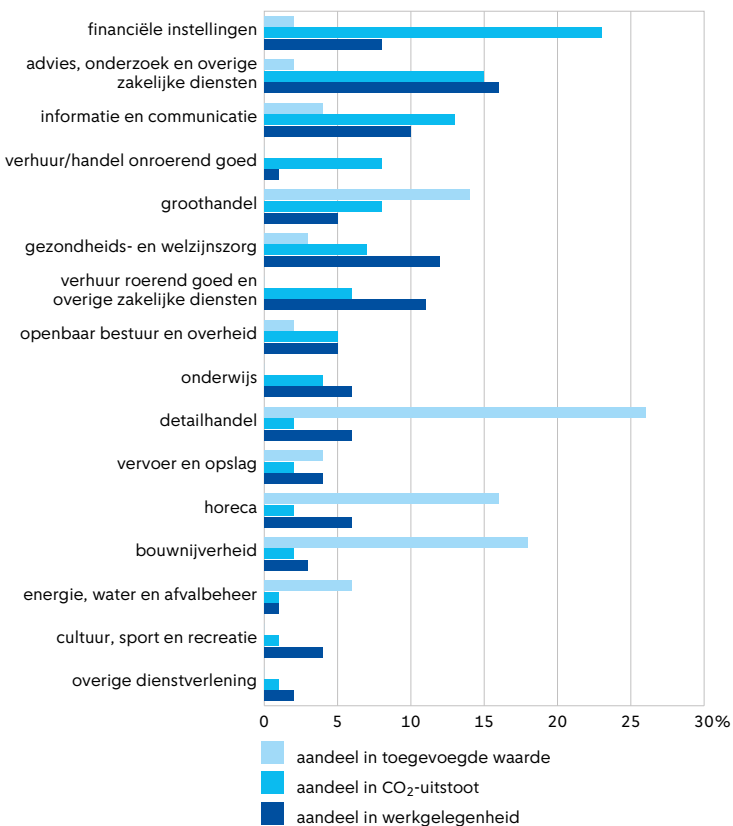
Brede welvaart; relatie Amsterdamse economie en economische ontwikkelingen met andere domeinen

De ontwikkelingen in de (Amsterdamse) economie hebben betrekking op tal van andere domeinen in de maatschappij. Bijvoorbeeld, met economische groei stijgt meestal ook de werkgelegenheid. Dit zorgt voor lagere werkloosheid en (hoger) inkomen dat voor veel mensen bij kan dragen aan persoonlijk welzijn. Groei in materiële welvaart vergemakkelijkt ook investeringen in publieke voorzieningen of voorzieningen die zorgen voor een evenwichtigere inkomensverdeling. Tegelijkertijd gaat economische groei ook vaak gepaard met aanspraak op natuurlijke hulpbronnen. Door het gebruik van het natuurlijke kapitaal als hulpbron, maar zonder deze mee te nemen in de kosten, zorgen bepaalde sectoren in de economie voor ecologische uitputting. Vooral sectoren met veel grondstoffengebruik dragen hieraan bij. Het is dan ook van belang om te kijken naar bijvoorbeeld de CO₂-uitstoot die niet alleen maar lokaal uit wordt gestoten (scope 1&2) maar ook elders (in de keten (scope 3)), dat onderliggend is aan het grondstoffengebruik.

Vanuit het brede welvaartsperspectief gezien zou het nodig zijn om naast de toegevoegde waarde die een sector bijdraagt aan de economie en de werkgelegenheid die het genereert ook te kijken naar de ecologische schade die het (op de mondiale schaal) veroorzaakt. Dit geeft zicht op welke economische activiteiten de gunstigste bijdrage leveren aan de brede welvaart en waar afruil tussen brede welvaardsdomeinen gemaakt moet worden.

De verdienstelijking van de Amsterdamse economie kan positief zijn. De sectoren Financiële instellingen, Advies, onderzoek en zakelijke diensten en Informatie en communicatie leveren een grote toegevoegde waarde aan de Amsterdamse economie en dragen in grote mate bij aan de werkgelegenheid. Deze sectoren hebben een relatief klein aandeel in de CO₂-uitstoot. Er kunnen echter ook indirecte effecten plaatsvinden. Een voorbeeld is het financieren van de winning en productie van fossiele grondstoffen door de financiële sector. Op dit moment is hier weinig zicht op.

Afb. 3.19 Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en CO₂-uitstoot per sector, Amsterdam, 2020 (procenten)

*de CO₂-uitstoot vanuit het consumptieperspectief; CO₂-uitstoot binnen en buiten de stad (in de keten) van verbruik van materialen en grondstoffen in de economie, exclusief export (dat elders wordt geconsumeerd)

Niet alle dienstensectoren zijn hetzelfde. Er zijn dienstensectoren die juist bijdragen aan veel materiaalconsumptie, onder andere door bijvoorbeeld consumenten. In sectoren zoals Detailhandel en Horeca (toerisme), die na de coronacrisis weer een groei laten zien, gaat er bijvoorbeeld veel materiaal (voedsel en consumptiegoederen) om, dat wegens de hoeveelheid een behoorlijke voetafdruk kent. Afbeelding 3.19 laat zien dat dit sectoren zijn die relatief gezien een kleine toegevoegde waarde genereren voor de Amsterdamse economie, maar wel bijdragen aan werkgelegenheid. Gezamenlijk dragen deze sectoren 34 procent bij aan de CO₂-uitstoot. De vraag is of de afruil tussen economische groei en inkomen aan de ene kant en de ecologische schade aan de andere kant in dit geval gerechtvaardigd is. Dit geeft aan dat lang niet alle dienstsectoren weinig ecologische schade veroorzaken. Groei binnen de dienstsectoren die bijdragen aan bijvoorbeeld de levensduurverlenging van spullen en materialen (bijvoorbeeld reparatie, verhuur, product as a service), kan juist positief zijn voor de voetafdruk van de Amsterdamse economie.

Innovatie (bijvoorbeeld op het gebied van materiaal/productkeuzes of verdienmodellen) is van belang bij veel sectoren om ervoor te zorgen dat de noodzakelijke groei die voor werkgelegenheid en inkomen zorgt, niet ten koste gaat van de ecologische staat en daarmee op de langere termijn leefbaarheid op aarde. De circulaire economie monitor van Amsterdam laat zien dat voor de consumptie van alle materialen en grondstoffen in Amsterdam, de kosten die gemaakt hadden moeten worden om milieuschade te voorkomen, 42% bovenop de betaalde prijs lagen in 2020 (bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/dossier/circulaire-economie>). Door deze kosten niet mee te nemen, wordt het alleen maar duurder om over tijd te moeten compenseren voor de ecologische schade. Uitstellen van verandering draagt dus alleen maar bij aan hogere kosten in de toekomst om met de gevolgen van klimaatverandering en schaarste van grondstoffen om te gaan.

Noten

- 1 <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-arbeidsmarkt/vacatures>
- 2 SBI-codes is de standaard bedrijvencode waarmee bedrijven worden ingedeeld op basis van hoofdactiviteit. De selectie SBI-codes die gebruikt worden om de toerismesector te definiëren is te vinden op <https://onderzoek.amsterdam.nl/dossier/toerisme>
- 3 Bron: CBS (2021): Toerismerekeningen: Gemeente Amsterdam
- 4 Een objectovernachting is een overnachting van een of meer personen in bijvoorbeeld een gehele woning of een privékamer. Er valt een inschatting te maken van het minimale aantal objectovernachtingen doordat bij de recensies een publicatiedatum is vermeld. Bij de berekening van het aantal objectovernachtingen en gasten doen we een aantal aannames, gebaseerd op andere studies naar het aantal overnachtingen via Airbnb. 1) 80% van de gasten laat een review achter. De genoemde 80% is een schatting van het minimale aantal gebruikers dat een recensie schrijft. Er wordt uitgegaan van 80% zodat er een schatting van het minimale aantal objectovernachtingen kan worden gegeven, aangezien dit aandeel in werkelijkheid hoogstwaarschijnlijk lager ligt. 2) Gasten verblijven gemiddeld 3,4 nachten in een Airbnb accommodatie (bron: Ecorys 2018: Toerisme in Amsterdam; Vandaag en morgen). Dat betekent dat gasten van Airbnb gemiddeld langer blijven dan gasten van hotels en pensions (ca. 2 nachten). Op basis van de gemiddelde capaciteit van de listings schatten we het gemiddeld aantal gasten per boeking op 3 personen voor woningen, en 2 personen voor kamers. Het aantal gasten wordt berekend door het opgehoogde aantal reviews te vermenigvuldigen met de gemiddelde capaciteit (3 of 2 personen). Het aantal objectovernachtingen wordt berekend door het opgehoogde aantal reviews te vermenigvuldigen met de gemiddelde verblijfsduur (3,4 nachten). Het aantal gastenovernachtingen wordt berekend door het aantal objectovernachtingen te vermenigvuldigen met de gemiddelde capaciteit (3 of 2 personen).
- 5 De afdeling Wonen beschouwt kamers die via Airbnb worden verhuurd als B&B, zie ook: <https://openresearch.amsterdam.nl/page/85736/toeristische-verhuur-van-woonruimte-2021>
- 6 Eind 2023 zijn de definitieve cijfers van de Monitor Detailhandel 2023 bekend. Voor deze berekening is gebruik gemaakt van de antwoorden op de consumentenenquête van de eerste 1.000 respondenten die zijn geïnterviewd in het najaar van 2022. In totaal worden er gedurende anderhalf jaar ongeveer 4.000 inwoners van Amsterdam geïnterviewd.
- 7 Zie ook: <https://www.parool.nl/amsterdam/wie-winkelt-er-nog-in-de-binnenstad-charmeoffensief-moet-amsterdammer-terug-lokken-bd778ca5/> ; <https://www.parool.nl/amsterdam/is-het-tij-voor-de-leeglopende-leidsestraat-nog-te-keren-amsterdammers-hebben-hier-steeds-minder-te-zoeken-bd-8d0ed3/>

4

Duurzaamheid

In dit hoofdstuk wordt duurzaamheid behandeld als onderdeel van Brede Welvaart. Duurzaamheid gaat hier om het doen voortbestaan van die welvaart voor volgende generaties – de ‘later’. Dat betekent enerzijds dat de stad behouden moet worden voor de toekomst, en anderzijds dat de leefomstandigheden op de planeet gunstig moeten blijven voor de mensheid.¹ Die omstandigheden worden bepaald door ‘planetaire grenzen’, waar wij als stad weer invloed op hebben door onze keuzes. In dit hoofdstuk worden deze grenzen beschreven en voorzien van context en cijfers uit de stad.

Auteurs: Jorren Bosga & Mersiha Tepic

Kernpunten

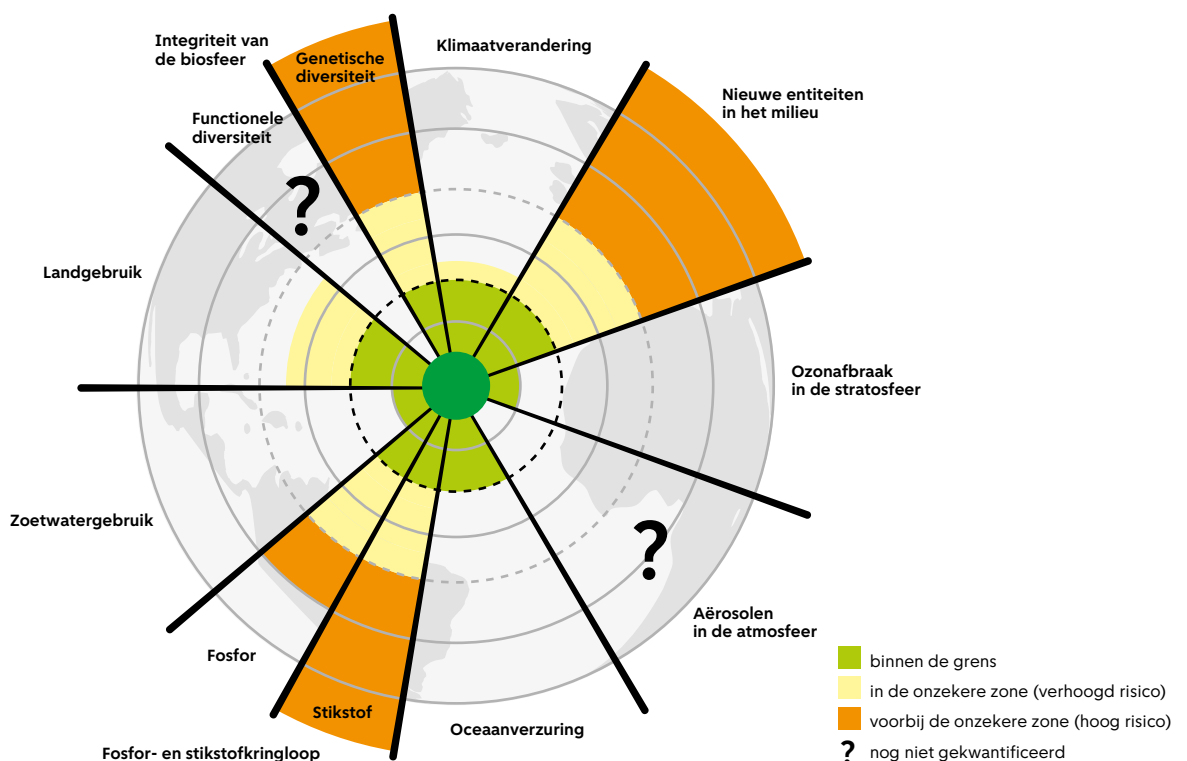
- Wereldwijd worden zes van de negen planetaire grenzen overschreden; Amsterdam draagt (nog niet-kwantificeerbaar) hieraan bij door haar consumptie van grondstoffen en spullen.
- Indirecte CO₂-uitstoot door materiaalgebruik is vier keer groter dan de lokale CO₂-uitstoot als gevolg van energieverbruik, binnen de grenzen van Amsterdam.
- Acht op de tien Amsterdammers (van 18 jaar en ouder) maken zich (enigszins) zorgen over klimaat en duurzaamheid.
- Gestage groei in het opwekken van zonne-energie; tempo moet iets versnellen om de doelstelling te behalen.
- Ongeveer een vijfde van de gebouwde omgeving is aardgasvrij, het streven is om volledig aardgasvrij te zijn in 2040
- Een derde van de woningen in de stad heeft een hoog isolatieniveau (bij ook een derde is het energielabel niet bekend); niet-geïsoleerde woningen komen vooral voor onder sociale particuliere verhuur.
- Vooral energiebesparende maatregelen, zoals spaarlampen en (dubbel)glas, vloer- en muurisolatie, zijn populair onder Amsterdammers.
- Materiaalgebruik in de stad moet structureel dalen om bij te dragen aan CO₂-uitstoot reductie buiten de grenzen van de stad
- Voedsel, witgoed en elektronica en fossiele brandstoffen zorgen voor ruim de helft van de CO₂-uitstoot buiten de stad.
- De helft van Amsterdammers geeft aan minder nieuwe spullen te kopen en minder dierlijke producten te eten vanwege klimaat.
- Op veel plekken in Amsterdam extreme hittestress en grondwaterstand (zeer) laag.
- Amsterdam is samen met Schiphol is de grootste PFAS-hotspot van Nederland.
- De uitstoot van fijnstof en stikstofdioxide blijft na een daling tijdens corona nog steeds onder het niveau van 2019.
- Amsterdammers verbruikten in 2021 141 liter water per dag door direct gebruik, maar verbruikten indirect nog eens zo'n 6.900 liter water per dag via de aanschaf van producten.
- Een totaalbeeld van de biodiversiteit in de stad ontbreekt, maar voor verschillende diersoorten zijn inmiddels nulmetingen verricht.
- Duurzaamheidsdoelstellingen, zoals reductie in CO₂-uitstoot door overstap naar hernieuwbare energie, kunnen onbedoelde negatieve neveneffecten hebben zoals energiearmoede of minder toegang tot schone energie onder lage inkomensgroepen. Hier moet voor gewaakt worden.

Zes van de negen planetaire grenzen worden overschreden

De planetaire grenzen geven aan wat nodig is om mondiaal de omstandigheden van het Holoceen te

behouden – dat is de periode waarin de menselijke beschaving de afgelopen duizenden jaren tot bloei is gekomen. Een overschrijding van de grenzen leidt tot een fundamentele verandering van de planeet,

Afb. 4.1 Model van planetaire grenzen

Bron: Stockholm Resilience Center

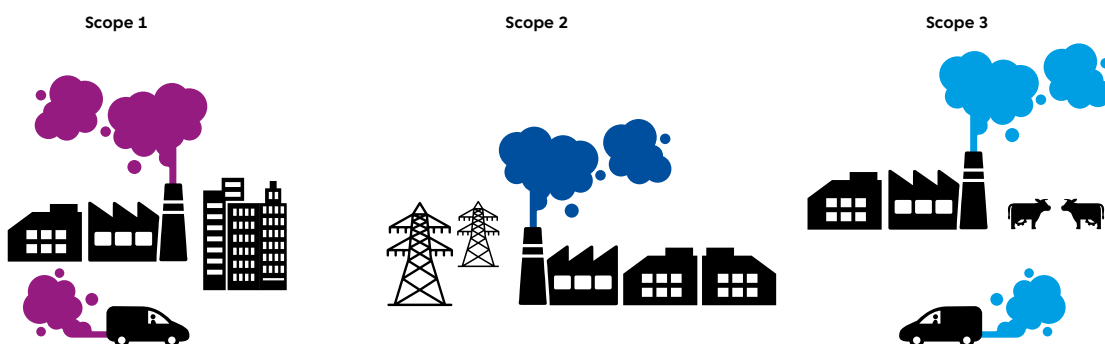
met mogelijk grootschalige en onomkeerbare ecologische schade tot gevolg. Een bekend voorbeeld van zo'n grens is klimaatverandering: als de concentratie broeikasgassen te lang te hoog is leidt dat tot opwarming van de planeet – wat weer zeespiegelstijging, droogtes, en extreem weer veroorzaakt.

Er zijn tot nu toe negen van deze 'planetaire grenzen' geïdentificeerd (zie afb. 4.1 voor het overzicht van de planetaire grenzen). Hoe meer van die grenzen we overschrijden, hoe verder we weg raken van de enige set aan omstandigheden waarvan we zeker weten dat ze gunstig zijn voor de mens. Dat is een groot risico voor de brede welvaart van latere generaties, en per definitie dus minder duurzaam. Op dit moment worden mondiaal zes van de negen planetaire grenzen overschreden.²

Amsterdam bestaat in een wederkerige relatie met de buitenwereld: de stad beïnvloedt de buitenwereld, en de buitenwereld beïnvloedt Amsterdam. Om de leefbaarheid en zelfs het voortbestaan van de stad veilig te stellen moet Amsterdam dus rekening houden met haar invloed op de planetaire grenzen, en moet ze zich tegelijkertijd aanpassen aan een wereld waarin die planetaire grenzen worden overschreden. Zo moet de CO₂-uitstoot bijvoorbeeld fors naar beneden terwijl de openbare ruimte al wordt aangepast aan extremer weer ten gevolge van klimaatverandering. In dit hoofdstuk besteden we dan ook aandacht aan de druk die Amsterdam uitoefent op de planetaire grenzen. Wat wordt er gedaan om die druk te verminderen? Hoe staat de stad ervoor? Is er voldoende kennis om deze vragen te beantwoorden? Tegelijkertijd behandelen we lokale duurzaamheidsthema's, zoals groen in de stad en klimaatadaptatie. Vanwege overlap in thematiek, komt de beschrijving van een aantal van de lokale omstandigheden terug in het hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid. In dit hoofdstuk worden gerelateerde thema's samen besproken, telkens vergezeld van een kader met een korte toelichting op de relevante planetaire grenzen. De thema's zijn:

- Klimaatverandering en oceaanverzuring,
- Door de mens gemaakte stoffen, aerosolen, fosfor en stikstof
- Zoetwatergebruik
- Landgebruik en leven op aarde

Afb. 4.2 Uitleg betekenis van scope 1, 2 en 3 CO₂e uitstoot

bron: O&S

Klimaatverandering

Het klimaat is in feite de hoeveelheid en de verdeling van energie op het aardoppervlak. In een samenspel tussen land, water, en atmosfeer wordt die energie over de planeet verdeeld en resulteert in verschillen in onder andere temperatuur, neerslag, en luchtdruk. Deze omstandigheden bepalen op lokaal niveau welke kansen het leven krijgt. Deze grens is samen met de grens 'Leven op aarde' de belangrijkste, omdat vrijwel alle onderdelen van het mondiale ecosysteem afhankelijk zijn van het klimaat.

Als het klimaat wereldwijd warmer wordt, dan leidt dat tot onder andere zeespiegelstijging, extremer weer, en verandering van neerslagpatronen. En dat klimaat is nu aan het opwarmen door broeikasgassen die door de mens worden uitgestoten. De planeet is al 1,1 graad warmer dan in 1900. De mensheid heeft in het klimaatakkoord van Parijs besloten onder de 2 graden opwarming te willen blijven, met een streven naar 1,5 graad.

De grens is gedefinieerd als de concentratie CO₂ in de atmosfeer van voor de industriële revolutie: op 350 parts per million (ppm). Volgens het IPCC was de concentratie in 2019 410 ppm.

Oceaanverzuring

Oceanen zijn verantwoordelijk voor het verwijderen van ongeveer een kwart van de menselijke CO₂-uitstoot. CO₂ lost op in zeewater, en de koolstof wordt opgenomen door het zeeleven. Een consequentie hiervan is dat oceanen verzuren. Als de zuurgraad teveel stijgt, dan sterft het koraal en lossen de schelpen van schelpdieren op. Zij vormen een belangrijk onderdeel van het mariene ecosysteem en de voedselketen, dus hun verlies zou grote gevolgen kunnen hebben voor het leven in de oceanen.

Deze grens wordt bepaald door de verzadigingswaarde van aragoniet (waar schelpen van gemaakt zijn) in het water. Die verzadigingsgraad (Ω) is gedaald van 3,44 Ω voor de industriële revolutie naar 2,9. Bij een waarde lager dan 1 lossen schelpen op, maar het aanmaken van schelpen wordt al eerder moeilijker. Daarom staat de grens op 2,75 Ω .

Nu ligt de waarde binnen de grens, maar of dat zo blijft hangt af van een succesvolle reductie in CO₂-uitstoot. Omdat deze grens net als Klimaatverandering met name afhankelijk is van CO₂-uitstoot, worden deze in dit hoofdstuk samen behandeld.

Klimaatverandering en oceaanverzuring

CO₂-uitstoot door materiaalgebruik is vier keer groter dan de uitstoot door energieverbruik, binnen stadsgrenzen

De uitstoot van broeikasgassen wordt vaak ingedeeld in drie 'scopes'. In scope 1 zitten alle directe emissies

binnen een gebied, bijvoorbeeld door verkeer binnen de stad. Scope 2 bevat emissies door energieverbruik in de stad (ook als die elders plaatsvinden). Alle andere indirecte emissies vallen in scope 3. Dat zijn bijvoorbeeld emissies buiten de stad door winning, productie, en vervoer van alle in de stad geconsumeerde spullen.

In afbeelding 4.3 is te zien dat het lichtblauwe vlak lichtelijk kleiner wordt over tijd. Dit geeft aan dat de scope 1 en 2 uitstoot gestaag afneemt over tijd. Daar zijn de huidige beleidsdoelstellingen op gericht: De gemeente Amsterdam wil de CO₂-uitstoot op haar grondgebied met 60 procent terugdringen in 2030 en tot 95 procent in 2050, ten opzichte van het peil-

jaar 1990. De uitstoot die we als stad elders veroorzaken door ons materiaalgebruik is vier keer groter dan de uitstoot die we middels energie- en brandstofverbruik (scope 1 en 2) veroorzaken. De CO₂e-emissie in de keten als gevolg van ons materiaalgebruik is namelijk 78 procent van alle bekende uitstoot die we als stad veroorzaken.

Voor een drastische daling in CO₂-uitstoot moeten de economische groei en grondstoffengebruik niet meer dezelfde trend volgen

Door de manier waarop de scope 3 CO₂-uitstoot hier berekend is, bestaat er een sterke relatie tussen het materiaalgebruik in de stad en de scope 3 uitstoot (zoals weergegeven in Afbeelding 4.3). Hoe meer (vervuilende) materialen we gebruiken, hoe hoger de uitstoot. Het is dan ook mogelijk om naar materiaalgebruik te kijken als een benadering van broeikasgasuitstoot. Over het algemeen is er een gelijke trend in economische groei en direct grondstoffengebruik te zien. Afbeelding 4.4 laat zien dat het bruto regionaal product (brp), net zoals het direct grondstoffengebruik, ook een groei vertoont in de periode tussen 2015 en 2019 en een daling in 2020 ten opzichte van 2019. Ten opzichte van 2019 is het grondstoffengebruik in de Amsterdamse economie in 2020 met 16 procent gedaald. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de coronapandemie en wijst niet op een structurele trendverandering. De ontwikkeling is niet per se evenredig. In sommige jaren groeide de economie harder dan het grondstoffengebruik en in andere jaren was het juist andersom. Dit kan te maken hebben met de onderliggende ontwikkelingen per sector. Sommige sectoren zijn namelijk meer materiaalintensief dan andere en in Amsterdam zijn de minder materiaal-intensieve sectoren zoals zakelijke diensten, cultuur, sport en recreatie en informatie en communicatie relatief grote sectoren in de economie.

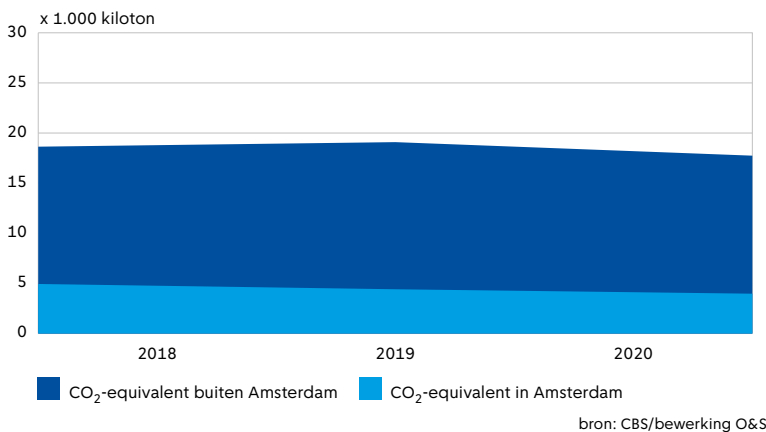
Van alle consumptie van materiaal verloopt drie kwart via dienstverlenende bedrijven

Materiaalconsumptie is het deel van het grondstoffengebruik dat we in de stad opmaken. Dat betreft bijvoorbeeld al het voedsel, kleding, bouw materiaal en brandstof dat we als bewoners en bezoekers in de stad gebruiken. Afbeelding 4.5 laat zien dat 75 procent van materiaalconsumptie plaatsvindt via dienstverlenende bedrijven (dat kan om bouwbedrijven maar ook horeca gaan), 17 procent via huishoudens en 5 procent betreft materiaalconsumptie door overheid en investeringen van bedrijven in vaste activa. De scope 3 uitstoot in afbeelding 4.3 is alleen berekend over de materiaalconsumptie. De verdeling van consumptie over verschillende partijen in de maatschappij is een grove benadering van de verdeling van verantwoordelijkheid voor uitstoot van de scope 3 CO₂e.

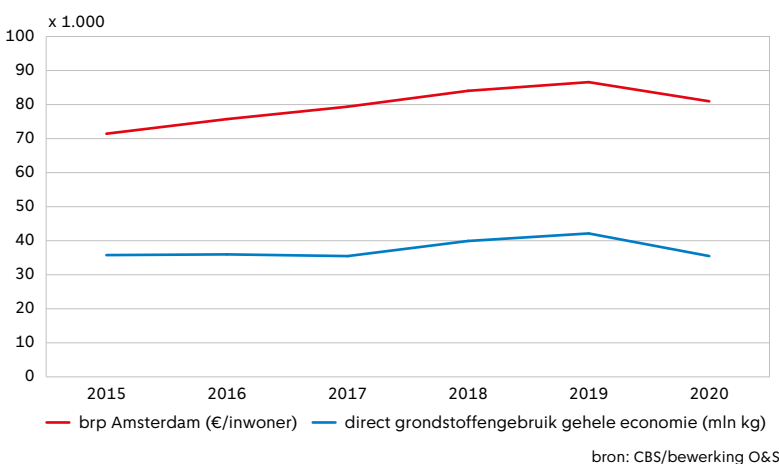
De zakelijke markt en huishoudens verantwoordelijk voor de helft van de CO₂-uitstoot veroorzaakt door energieverbruik in de stad

De scope 1&2 uitstoot daalt gestaag over de jaren, zoals het lichtblauwe vlak in afbeelding 4.3 laat zien.

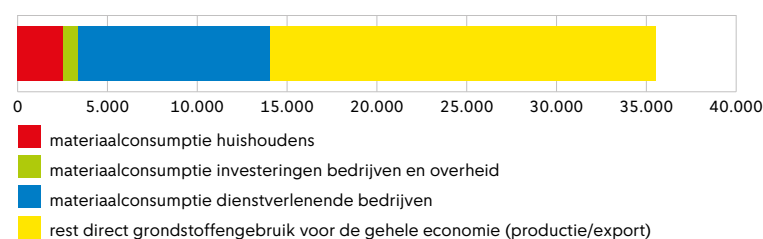
Afb. 4.3 Uitstoot van CO₂e in en voor Amsterdam, 2018-2020

Afb. 4.4 Direct grondstoffengebruik voor de gehele economie en economische groei in Amsterdam, 2015-2020

Afb. 4.5 Direct grondstoffengebruik voor de gehele economie verdeeld naar gebruik, Amsterdam, 2020

De uitstoot daalt met name door groener elektriciteitsverbruik: stroom uit steenkool wordt vervangen door stroom uit zon en wind. In afbeelding 4.6 wordt de scope 1&2 uitstoot uitgesplitst naar specifieke categorieën. De figuur laat zien dat de grootste uitstoot wordt veroorzaakt door elektriciteitsverbruik, gas- en warmteverbruik in de zakelijke markt (25 procent), gevolgd door elektriciteitsverbruik, gas- en warmteverbruik door huishoudens in woningen (25 procent). CO₂-uitstoot door mobiliteit heeft ook een aandeel van ongeveer een vijfde op de totale scope 1 & 2 CO₂-uitstoot. Ook afvalverbranding door AEB veroorzaakt een groot deel van de uitstoot (10 procent).

Acht op de tien Amsterdammers maken zich enigszins zorgen over klimaat en duurzaamheid

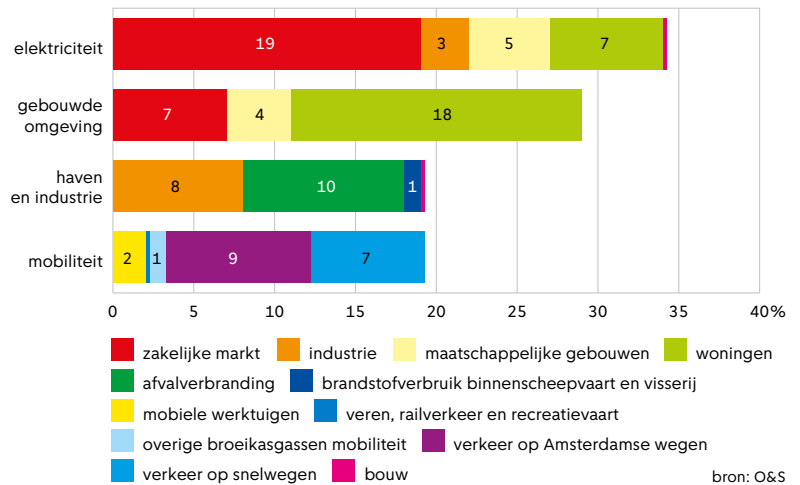
Beleidsmatige ambities en plannen kunnen alleen effect hebben als er in de samenleving ook draagvlak en steun is voor de voorgenomen veranderingen. In De Staat van de Stad enquête 2022 is aan Amsterdammers gevraagd in hoeverre ze zich zorgen maken om zaken die met klimaatverandering en duurzaamheid te maken hebben. Bijna de helft van de Amsterdammers (47 procent) geeft aan zich veel zorgen te maken hierover. Nog eens 35 procent maakt zich enige zorgen. Zo'n 13 procent maakt zich weinig tot geen zorgen en 6 procent weet het niet. Ook een groot deel, zo'n drie vijfde van de Amsterdammers, geeft aan het idee te hebben dat het eigen gedrag invloed kan hebben op zaken zoals de klimaatverandering. Ongeveer een vijfde denkt geen invloed te kunnen hebben op klimaatverandering met het eigen gedrag en nog eens een vijfde weet het niet.

Het energietransitie programma

CO₂-uitstoot reductie doelstellingen binnen de grenzen van de stad

De gemeente Amsterdam wil de CO₂-uitstoot op haar grondgebied met 60 procent terugdringen in 2030 en tot 95 procent in 2050, ten opzichte van het peiljaar 1990. Om dit te bereiken heeft de stad specifieke doelen op het vlak van hernieuwbare energieopwekking en het aardgasvrij maken van woningen en andere gebouwen. In het volgende gedeelte wordt

Afb. 4.6 Scope 1&2 CO₂-uitstoot naar transitiepad en uitstootcategorie (procenten), Amsterdam, 2021

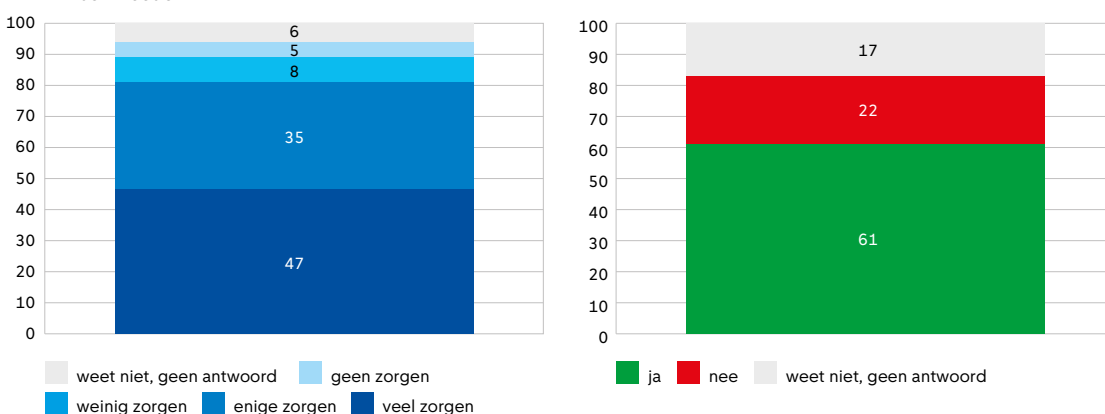
de voortgang op een aantal van deze maatregelen belicht.

Duurzame energie; tempo van opgesteld zonvermogen opvoeren om doelen te behalen

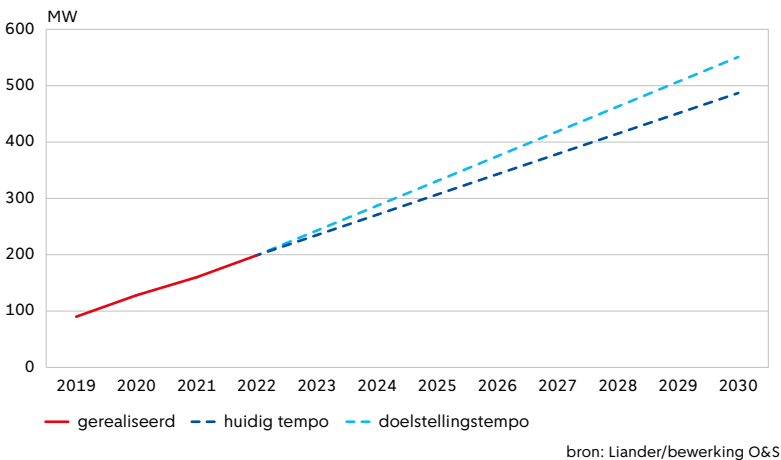
Het duurzaam opwekken van elektriciteit kan helpen om de CO₂-uitstoot veroorzaakt door elektriciteitsverbruik (zo'n 32 procent van de totale scope 1&2) te verminderen. De gemeente Amsterdam heeft dan ook de doelstelling om in 2023 250 megawatt (MW) aan zonnepanelen op de daken te hebben, en in 2030 de helft van alle geschikte daken benut te hebben voor zonne-energie (550 MW). Het uiteindelijke doel is om in 2040 al het geschikte dakoppervlak optimaal te benutten voor zonne-energie (1.100 MW). Eind 2022 lag er 199 MW aan opgesteld vermogen van zonnepanelen in Amsterdam. Dat is ongeveer zo'n 600.000 zonnepanelen. Jaarlijks komt er gemiddeld 36 MW aan opgesteld vermogen bij. Per jaar zou er ongeveer 50MW (150.000-170.000 zonnepanelen) extra opgesteld vermogen moeten worden gerealiseerd om de doelstelling voor 2030 te halen.

Amsterdam heeft de ambitie om in 2030 in totaal 127 MW aan windenergie te realiseren. Daarom

Afb. 4.7 Mate waarin Amsterdammers zich zorgen maken over klimaatverandering en dit met eigen gedrag denken te kunnen beïnvloeden

Afb. 4.8 Opgesteld vermogen zonne-energie in Amsterdam, 2019-2022

wordt er in 7 zoekgebieden onderzoek gedaan naar de milieueffecten van windturbines. Op basis van de resultaten wordt in het Programma Windenergie in 2024 besloten in welke gebieden windturbines ontwikkeld kunnen worden en onder welke voorwaarden. Hierna volgt met initiatiefnemers de verdere ruimtelijke inpassing, bouw en exploitatie van nieuwe windturbines in de gebieden. Het opgesteld vermogen van windturbines in Amsterdam is sinds 2021 gelijk gebleven en betreft een gezamenlijk opgesteld vermogen van 75 MW. Hiermee kunnen ongeveer 75 duizend Amsterdamse huishoudens van stroom worden voorzien. Dat betekent dat er nog 52 MW extra windvermogen gerealiseerd moet worden. De verwachting is dat er in 2024 8 of 9 MW extra

windenergie opgewekt kan worden met de realisatie van windmolens op het rioolwaterzuiveringsterrein langs de Westpoortweg waarvoor vergunningen zijn verleend. In 2023 komt er meer duidelijkheid over de mogelijke locaties en toegestane hoogtes voor windturbines in het Westelijk Havengebied. Het Havengebied is ook onderdeel van de onderzoeken in de Plan-MER.

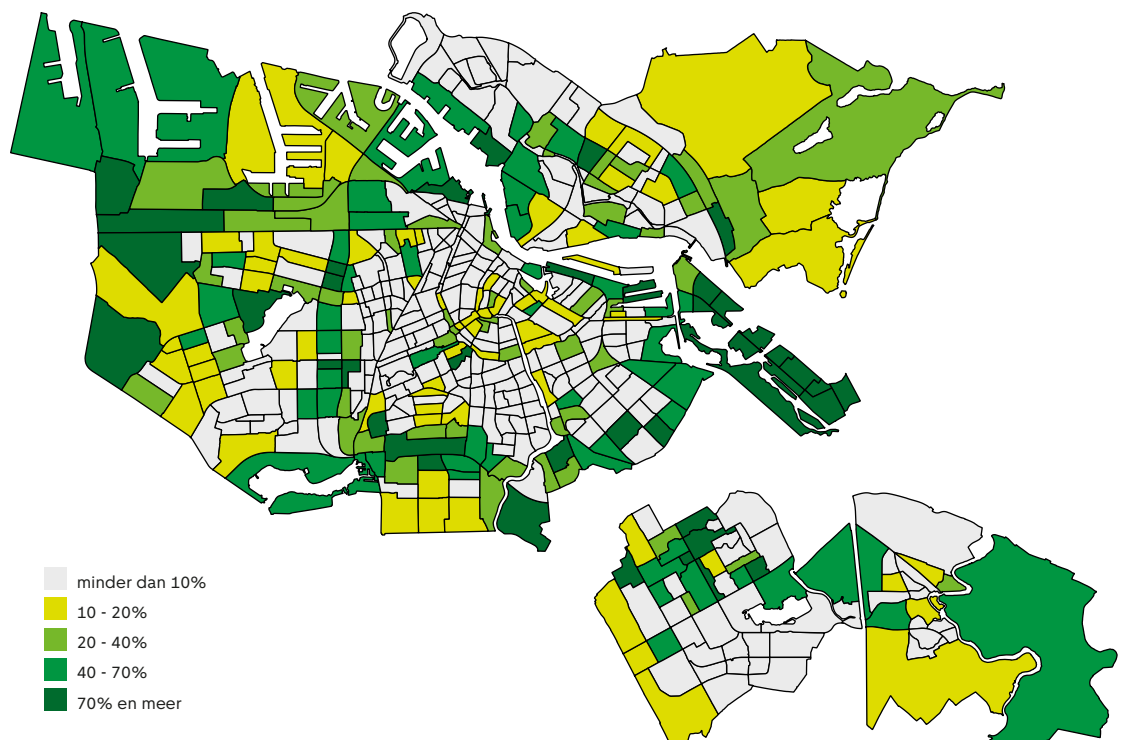
De ontwikkeling van windenergie in het gebied Noorder IJ-plas zijn al eerder gestart en daarom in een vergevorderd stadium. Door het college van B&W is een positief advies aan de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied gegeven over de vergunningverlening. Naar verwachting wordt dit najaar de ontwerp-vergunning voor 3 windturbines ter inzage gelegd.

Daarnaast werkt de gemeente samen met Liander en andere stakeholders aan uitbreiding en verzwaaring van het elektriciteitsnet om het geschikt te maken voor de toenemende lokale opwekking van duurzame energie. Er is een taskforce congestie gevormd waarin gemeente Amsterdam samenwerkt met Liander, Tennet en het Havenbedrijf Amsterdam om de elektriciteitsinfrastructuur aan te passen aan de behoefte van toekomstige vraag en aanbod van elektriciteit.

Ongeveer een vijfde van de gebouwde omgeving aardgasvrij

De gebouwde omgeving heeft zo'n 30 procent aandeel in de scope 1&2 CO₂-uitstoot in de stad. Door het vervangen van aardgas als verwarmingsbron door middel van alternatieve warmtebronnen kan een reductie in de uitstoot door de gebouwde omgeving

Afb. 4.9 Aandeel aardgasvrije woningequivalenten per buurt, feb 2023

plaatsvinden. Ook energiebesparing en isolatiemaatregelen dragen hieraan bij. Gemeente Amsterdam heeft de doelstelling om aardgasvrij³ te zijn in 2040. Gebouwen die vanaf 2020 zijn gebouwd, zijn sowieso aardgasvrij. Voor gebouwen afkomstig uit 2019 of eerder wordt er gekeken naar het aandeel dat aardgasvrij is. In februari 2023 waren er 60.000 woningen en 49.000 woningequivalenten bij utiliteitsbouw aardgasvrij volgens Liander. Dit staat gelijk aan 109.000 woningequivalenten.⁴ Dat wil zeggen dat 19 procent van de woningequivalenten in Amsterdam aardgasvrij is. Dit aandeel ligt hoger bij utiliteitsbouw (34 procent) dan bij woningen (14 procent). Het aandeel aardgasvrije woningequivalenten is niet gelijkmatig verdeeld over de stad, omdat met name de aanwezigheid van het warmtenet bepalend is voor het wel of niet aardgasvrij zijn van gebouwen. Zeeburg en IJburg zijn bijvoorbeeld aangesloten op het warmtenet, net als de buurten rondom de ring in West en delen van Noord en Zuidoost. Dit zijn tevens de wijken met relatief de meeste aardgasvrije woningequivalenten (zie afb. 4.9). De gemeente wil het aantal aardgasvrije woningequivalenten uitbreiden naar 260.000 in 2030. Jaarlijks moeten er gemiddeld ongeveer 22.000 woningequivalenten van het aardgas af om het doel van 2030 te bereiken.

Een derde van de woningen in de stad heeft een hoog isolatieniveau

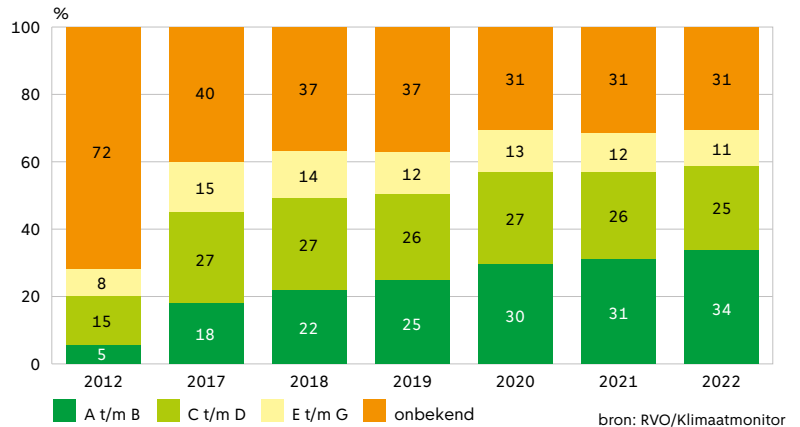
Een andere manier om de scope 1&2 uitstoot door de gebouwde omgeving te verminderen is door energie te besparen. Een van de manieren om energiebesparing te realiseren is het verbeteren van het isolatieniveau van gebouwen. Met het isolatieoffensief stimuleert de gemeente bewoners, maar ook midden-, en kleinbedrijf en maatschappelijke instellingen om energie te besparen.

Tien jaar geleden was het isolatieniveau voor bijna drie kwart van de woningen onbekend. Over tijd is dat verbeterd maar het is nog altijd voor ongeveer 30 procent van de woningen onbekend. Een derde van de woningen in Amsterdam heeft een energielabel A t/m B (zie afb. 4.10). Het aandeel woningen met een A t/m B-energielabel neemt gestaag toe over de tijd (gemiddeld met zo'n 3 procentpunt toe per jaar). Voor een deel komt dit ook door nieuwbouw die aan strengere richtlijnen moet voldoen en daarmee ook meteen het hoogste energielabel krijgt. Dit varieert per jaar. Soms gaat dit vooral om nieuwbouw, in andere jaren komt dit vooral door verbetering van het isolatieniveau van bestaande woningen. Uit het Wonen in de MRA-onderzoek blijkt dat niet-geïsoleerde woningen vooral voorkomen onder sociale particuliere verhuur.

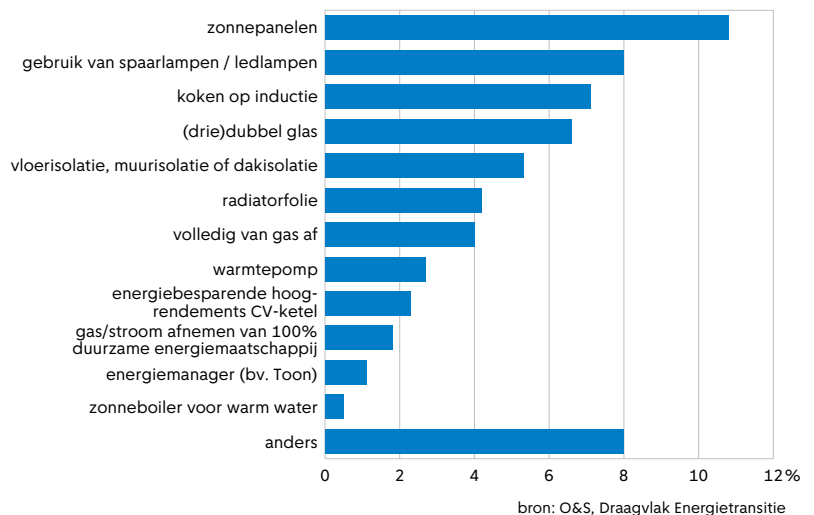
Naast zonnepanelen, vooral energiebesparende maatregelen populair onder Amsterdammers

In een draagvlakonderzoek onder bewoners van Amsterdam wordt er door O&S jaarlijks gevraagd welke verduurzamingsmaatregelen genomen worden. In het onderzoek van 2023 geeft ruim een derde aan (36 procent) dat er in het huishouden en/of de VvE plannen zijn om de komende twaalf maanden (nog) meer energiebewuste maatregelen te nemen. De

Afb. 4.10 Aandeel woningen naar energielabel, Amsterdam, 2012- 2022

Afb. 4.11 Welke maatregelen worden overwogen?, Amsterdam, 2023 (n=1.660)

helft heeft geen plannen om te verduurzamen de komende twaalf maanden en 14 procent weet het niet of heeft geen antwoord gegeven.

We zien dat het aandeel met plannen om te verduurzamen verband houdt met inkomen en woonsituatie. Met name woningeigenaren met een inkomen van meer dan €3.050 netto per maand zijn het vaakst van plan om in het huishouden of VvE te verduurzamen. Net zoals in 2020 en 2022 waren ook in 2023 de twee populairste maatregelen het plaatsen van zonnepanelen en het gebruik van spaar-/ledlampen (zie afb. 4.11). Acht procent noemt andere dan genoemde duurzame plannen, zoals de thermostaat lager zetten, korter douchen, dikkere kleding dragen, tochtstrips, het aanbrengen van beplanting, dikke en dubbele vitrage, meer isoleren, renovatie van ramen en daken, efficiënter maken van radiatoren door ventilatoren en een klok thermostaat te plaatsen, slimme radiatorknoppen, sensoren en tijdschakelaars, maar ook maatregelen buiten de woning, zoals de overweging van elektrische (deel)auto en het aanleggen van een laadpaal. Hiermee lijken Amsterdammers niet alleen stappen te ondernemen om te verduurzamen, maar vooral ook om energie(kosten) te besparen.

Overgrote meerderheid Amsterdammers steunt de overstap naar duurzame energie

Amsterdammers vinden de overstap naar duurzame energie steeds vaker een goede zaak. In 2019 ging dit om 75 procent van de respondenten, in 2020 om 78 procent, in 2022 betrof dit 85 procent en in 2023 geldt dit voor 88 procent (zie afb. 4.12).

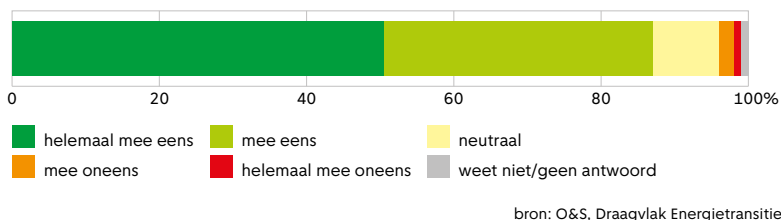
Het circulaire economie programma

Door halvering van het materiaalgebruik CO₂-uitstoot reductie buiten de grenzen van de stad bereiken

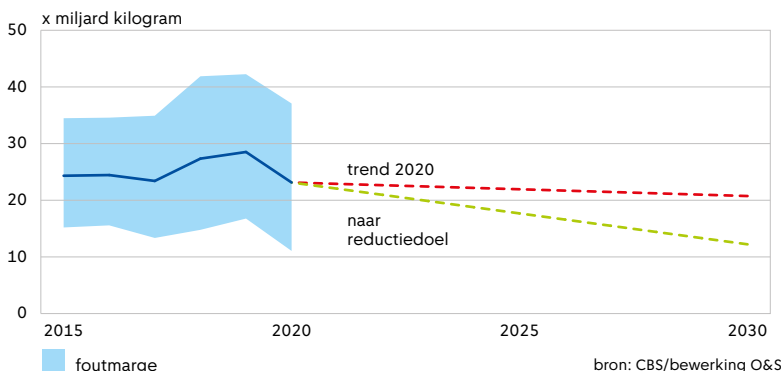
Naast het verminderen van energieverbruik en het nemen van maatregelen om de overstap naar duur-

zame energie te maken is er ook het doel om het algehele materiaalgebruik te verminderen. Het circulaire beleid is erop gericht om in 2030 een halvering van het gebruik van nieuwe grondstoffen te bereiken, en om in 2050 een volledig circulaire stad te zijn. In Agenda Circulair zijn verschillende maatregelen opgenomen om materiaalgebruik te verminderen, om materiaalverspilling te voorkomen, levensduur van materialen en spullen te verlengen en recycleren te bevorderen. Voorbeelden zijn de Voedselstrategie waaronder de eiwittransitie (verschuiving van dierlijke naar meer plantaardige en alternatieve eiwit in productie en consumptie), structurele ondersteuning voor kringloopbedrijven en repaircafe's en bestaande woningvoorraad beter benutten om minder te hoeven bouwen.

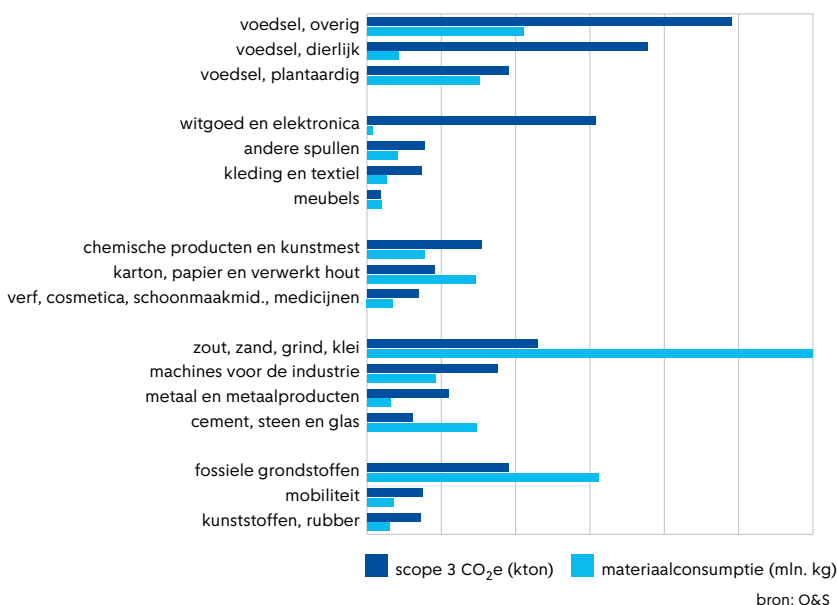
Afb. 4.12 Ik vind de overstap naar duurzame energie een goede zaak, Amsterdam, 2023 (n=1.660)

Afb. 4.13 Nieuw niet-hernieuwbaar grondstoffengebruik, Amsterdam, 2015-2020

Afb. 4.14 Uitstoot van scope 3 CO₂e (kton) en materiaalconsumptie (mln kg) naar productgroepen, Amsterdam, 2020

Materiaalgebruik in de stad moet structureel dalen om bij te dragen aan CO₂-uitstoot reductie buiten de grenzen van de stad en zo klimaatopwarming te temperen

Met name het gebruik van nieuwe en niet-hernieuwbare grondstoffen veroorzaakt milieueffecten die voor druk op de planetaire grenzen zorgen. Over de periode waarvoor data beschikbaar is over materiaalgebruik in Amsterdam (2015-2020), zien we een lichte daling in nieuw niet-hernieuwbaar grondstoffengebruik; van 24,3 miljard kilo in 2015 naar 23,2 miljard kilo in 2020. Deze daling is nog niet structureel te noemen. In het jaar 2020 zijn er ruim 5 miljard kilogram minder nieuwe niet-hernieuwbare grondstoffen gebruikt in de Amsterdamse economie in vergelijking met 2019. De coronapandemie heeft waarschijnlijk invloed gehad op het grondstoffengebruik in de periode van begin 2020 t/m halverwege 2022. Zo'n tijdelijke reductie in grondstoffengebruik laat zien dat verandering wel mogelijk is maar vergt wel een behoorlijke systemische verandering.

Nieuw niet-hernieuwbaar grondstoffengebruik vormt ongeveer 65 procent van het totale grondstoffengebruik in de Amsterdamse economie. Het totale grondstoffenverbruik, dus inclusief hernieuwbare grondstoffen wordt ook wel aangeduid als Direct grondstoffengebruik (voor de economie) zoals weergegeven in afbeelding 4.13. Van dit Directe grondstoffengebruik wordt maar een deel (40 procent) geconsumeerd in de stad. Dat is het materiaal dat door huishoudens, de overheid, en bedrijven die spullen nodig hebben voor de bedrijven voor bedrijfsvoering of diensten (denk aan bouwbedrijven of restaurants) wordt verbruikt in de stad. Zoals hierboven genoemd, is de scope 3 uitstoot alleen berekend over de materiaalconsumptie. Afbeelding 4.14 laat de CO₂-uitstoot naar een aantal grote productgroepen zien. Van alle productgroepen veroorzaakt voedselproductie en vervoer in het algemeen de meeste CO₂-uitstoot. Dit heeft te maken met het feit dat het om grote hoeveelheden gaat en dat komt doordat voedsel dagelijks genuttigd wordt. Daarnaast wordt er ook relatief veel CO₂ uitgestoten per kilo voedsel, vanwege het intensieve karakter van het verbouwen, produceren en vervoeren van voedsel. Van de voedselproducten heeft voedsel met een dierlijke oorsprong, zoals

vlees en zuivel, een hogere CO₂-uitstoot per kilo dan andere typen voedsel. Voedsel overig, waaronder bewerkt voedsel en dranken, kent een hoge CO₂-uitstoot vooral vanwege het gewicht ofwel omdat hier veel van wordt genuttigd.⁵

Van de andere goederensoorten zorgen witgoed en elektronica, zout, zand, grind en klei en fossiele brandstoffen voor hoge CO₂-uitstoot in de keten. Bij witgoed en elektronica komt dit doordat er per kilo zeer veel CO₂ uit wordt gestoten tijdens de winning en productie. De CO₂-uitstoot bij zout, zand, grind en klei is heel laag per kilo maar er wordt heel veel van dit materiaal gebruikt. Vooral bij het winnen en verplaatsen van zout, zand, grind en klei wordt er veel energie verbruikt wat bijdraagt aan de CO₂-uitstoot.

De helft van Amsterdammers geeft aan minder nieuwe spullen te kopen en minder dierlijke producten te eten vanwege klimaat

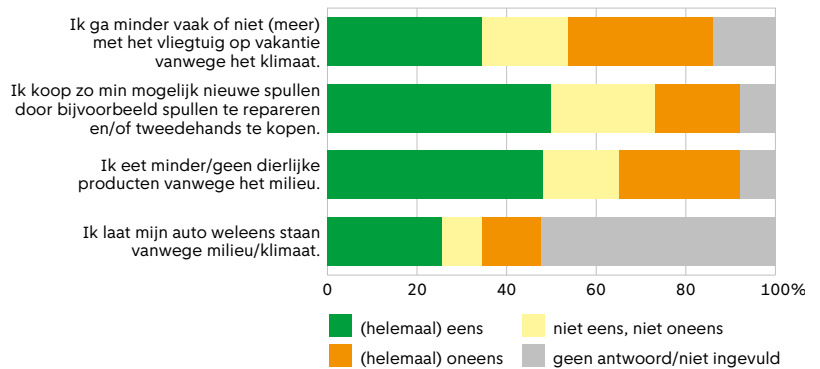
Het bovenstaande geeft een hoog-over beeld van het materiaalgebruik in de stad en is gebaseerd op transportstatistieken en modelmatige inschattingen. In De Staat van de Stad enquête is aan Amsterdammers zelf gevraagd in welke mate men andere consumptiekeuzes maakt vanwege milieu en klimaat (zie afb. 4.15). Ongeveer de helft van de Amsterdammers geeft aan minder of geen dierlijke producten te eten vanwege het milieu en het klimaat. Daarnaast geeft ook de helft aan zo min mogelijk nieuwe spullen te kopen door spullen te laten repareren of tweedehands te kopen. In veel mindere mate geeft men aan minder of niet meer met het vliegtuig op vakantie te gaan; maar een derde geeft aan op dit vlak te minderen. Een groot deel van de respondenten heeft helemaal geen auto. Mede daardoor zien we dat men het minst vaak aangeeft weleens de auto te laten staan vanwege het milieu en klimaat.

Het programma klimaatadaptatie

Omgaan met de gevolgen van klimaatverandering

Tot zover zagen we voortgang op een aantal maatregelen om reductie in energieverbruik te realiseren, de houding en gedrag van Amsterdammers ten opzichte van klimaatverandering en energieverbruik. Daarnaast zagen we de voortgang op het materiaalgebruik in de stad, met welk materiaalgebruik we voor meeste CO₂-uitstoot buiten de stad zorgen en wat de Amsterdammers zelf zeggen over maatregelen om materiaalverbruik te verminderen. Zoals hierboven aangegeven is het doel om klimaatverandering tegen te gaan middels maatregelen en aanpassingen in de economie en gedrag om CO₂-uitstoot te reduceren. Tegelijkertijd treft Amsterdam ook maatregelen om zich voor te bereiden op mogelijke gevolgen van klimaatverandering, zoals extreme hitte, droogte, wateroverlast door hevige buien en kans op overstroming. Om deze reden heeft de gemeente Amsterdam ook de ambitie geformuleerd om in 2050 zo goed mogelijk voorbereid te zijn op de gevolgen van klimaatverandering.⁶ Dit wordt klimaatadaptatie genoemd. Onderstaand wordt in het kort beschreven

Afb. 4.15 In hoeverre bent u het (on)eens met de volgende stellingen?

in welke mate en op welke plekken in de stad risico's bestaan en wat er zoal gedaan wordt om de risico's te verminderen.

Op veel plekken in Amsterdam extreme hittestress en grondwaterstand (zeer) laag

Hittestress wordt in kaart gebracht op basis van de gemiddelde gevoelstemperatuur op 1 juli. De hittestresskaart⁷ laat zien dat op veel plekken in Amsterdam, met name in de binnenstad, de gevoelstemperatuur minimaal 40 graden aantikt op een hittestresstestdag (1 juli, gekozen door RIVM als representatieve dag). Dat is vaker het geval in steden omdat daar vaak meer steen dan groen aanwezig is. Steen houdt warmte vast en straalt dit uit. Om hittestress tegen te gaan moeten er meer groene, koele en schaduwrijke plekken gecreëerd worden in de stad.

Door te weinig regen en veel verdamping (door hitte) ontstaat droogte, dat tot bodemdaling, funderingsproblemen en verhoogde zoutgehalte in de bodem kan leiden. De grondwaterstanden worden in Amsterdam in ongeveer 2500 peilfilters gemeten. Bij 45 procent van de meetpunten ligt de Gemiddeld Laagste Grondwaterstand (GLG) laag of zeer laag. Met name stadsdeel Centrum, de buurt ten zuiden van het Vondelpark, een deel van de Houthavens, en het gebied rondom de Linnaeuskade in Oost kampen met lage grondwaterstanden. Een van de manieren om met droogte om te gaan is zorgen dat regenwater goed opgenomen kan worden.

Groen, wateropvangcapaciteit en waterkeringen belangrijk om wateroverlast te beperken

Een aantal gebieden in Amsterdam, zoals in de Rivierenbuurt, de Bellamybuurt en rond A5 Westrandweg Noord, kennen extreem urgente regenwaterknelpunten. Dat wil zeggen dat er straten of buurten te maken hebben met sterk verhoogde kans op overlast en schade bij extreme neerslag omdat het water onvoldoende opgevangen, vastgehouden of weggevoerd kan worden. Deze kwetsbare plekken worden aangepakt door bijv. de afvoer te vergroten (het riool), te zorgen voor betere infiltratie middels meer groen en minder steen of door het verhogen van tijdelijke opvangcapaciteit.

In Amsterdam is er in een beperkt aantal gebieden een kleine overstromingskans. Bijvoorbeeld aan de oostkant van stadsdeel Noord is er een kleine kans van 1/300 tot 1/3.000 per jaar op overstroming. De kans op een overstroming is door reeds getroffen maatregelen klein. Het is belangrijk de bestaande waterkeringen in Amsterdam goed te onderhouden of waar nodig sterker te maken. Waterschappen zorgen hiervoor en er wordt gekeken hoe extreme wateroverlast het beste opgevangen kan worden.

Door de mens gemaakte stoffen in het milieu

Deze grens gaat om niet-natuurlijke stoffen: hiertoe behoren plastics, maar ook allerlei chemische stoffen. Deze stoffen hebben op veel verschillende manieren invloed op processen in het mondiale ecosysteem. Zo kan plastic dat in zee belandt een gevaar vormen voor vissen en andere zeedieren doordat ze het opeten of erin verstrikt raken of grote stukken plastic breken af tot microplastics die vervolgens in de voedselketen terecht komen. Zo komen deze stoffen ook weer bij mensen terecht – microplastics zitten tegenwoordig in ons bloed, onze darmen, en onze hersenen⁸. De effecten zijn in veel gevallen nog onbekend, maar sommige stoffen in microplastics worden gekoppeld aan kanker, afname van de vruchtbaarheid, en neurologische aandoeningen.⁹ Omdat de productie van chemische stoffen en plastics – en dus de introductie van deze stoffen in het milieu – veel sneller groeit dan de mondiale capaciteit om hier veilig mee om te gaan, wordt gesteld dat deze planetaire grens ruim wordt overschreden.¹⁰

Aerosolen in de atmosfeer

Aerosolen zijn deeltjes in de lucht. Sommige aerosolen zijn natuurlijk, zoals de kleine waterdruppeltjes in wolken, en andere worden door de mens geproduceerd, zoals roet of fijnstof. Aerosolen kunnen zonlicht reflecteren, maar ook invloed uitoefenen op de waterkringloop. Sommige aerosolen hebben ook gezondheidseffecten. Zo veroorzaakt fijnstof longziekten, zoals longkanker en astma. Het staat vast dat verandering in de aerosolen in de lucht invloed heeft op het mondiale ecosysteem, maar de precieze interacties zijn nog onduidelijk. Daarom is deze grens in ieder geval mondiaal nog niet gekwantificeerd. Lokaal zijn er – uit gezondheidsoverwegingen – echter wel doelstellingen voor bijvoorbeeld fijnstof. Omdat er overlap is tussen door de mens gemaakte stoffen in het milieu en aerosolen worden deze grenzen in dit hoofdstuk samen behandeld.

Fosfor- en stikstofkringloop

Fosfor en stikstof zijn beide belangrijke voedingsstoffen voor planten, en ze worden daarom veelvuldig gebruikt in kunstmest. Te veel van deze stoffen (ook wel vermisting genoemd) is echter slecht voor de natuur, omdat het ertoe leidt dat bepaalde soorten andere soorten verdringen. In water met veel fosfor en/of stikstof groeien algen bijvoorbeeld goed. Die zorgen dan voor een vermindering van zuurstof in het water, waardoor andere planten en dieren doodgaan.

Mondiaal worden de grenzen voor zowel stikstof als fosfor overschreden, maar er zijn sterke lokale verschillen. Zo is de vermisting in Europa veel groter dan elders. Binnen Europa is de Nederlandse stikstofuitstoot het hoogst: per hectare stoten we ongeveer 4 keer zo veel uit als het EU-gemiddelde.¹¹

Door de mens gemaakte stoffen, aerosolen, fosfor en stikstof

Omdat deze planetaire grenzen veelomvattend zijn, is het lastig om een compleet beeld te schetsen van de bijdrage van Amsterdam. Desalniettemin zijn er een aantal relevante thema's waar cijfers over beschikbaar zijn: plastic, PFAS, fijnstof en vermisting door Amsterdams materiaalgebruik.

Plastic komt veel voor in zwerfafval in Amsterdam

Volgens het Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions (AMS) halen schoonmaakdiensten dagelijks 3.500 kilo plastic afval uit het water in de binnenstad. Het opvissen en verwijderen van drijvend afval kost de gemeente jaarlijks zo'n €3,2 miljoen euro.¹²

Binnen het programma Amsterdam Plastic Smart City is een nulmeting gedaan van het zwerfafval in de stad. Op 66 plekken in de stad is in augustus en november 2022 zwerfafval verzameld. Gemiddeld werden er per plek per meting zo'n 60 stukken zwerfafval gevonden. Het leeuwendeel van dit afval bestaat uit plastic, en een kleiner deel uit karton, papier, glas, of blik. Met name sigarettenpeuken – die hoofdzakelijk uit plastic bestaan – komen veel voor. Ze zijn goed voor ongeveer de helft van al het zwerfafval. In augustus werd er 60 procent meer zwerfafval gevonden dan in november, dit is waarschijnlijk een seizoenseffect.

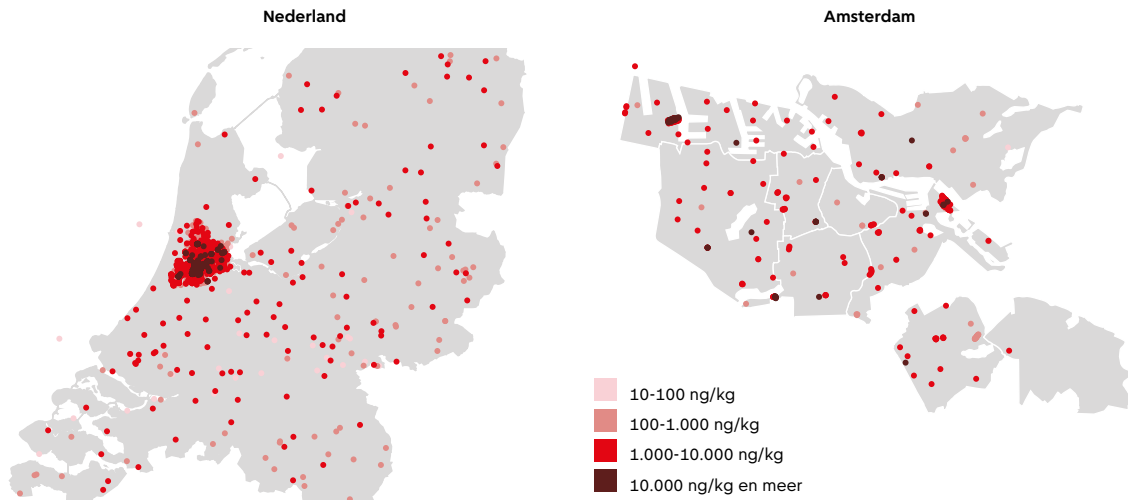
Andere steden zoals Rotterdam en Utrecht hebben ook programma's om (plastic) zwerfafval terug te dringen, maar goede gegevens om vergelijkingen mee te maken zijn helaas niet beschikbaar.

Amsterdam met Schiphol grootste gerapporteerde PFAS-hotspot van Nederland

PFAS is een verzamelnaam voor door de mens gemaakte chemische stoffen (met een perfluorverbinding) die naast heel veel nuttige toepassingen ook een negatief effect op milieu en gezondheid kunnen hebben. PFAS zit bijvoorbeeld in anti-aanbaklagen, waterdichte coatings, en blusschuim, en wordt bij mensen gelinkt aan hoger risico op kanker en verminderde vruchtbaarheid. Inmiddels wordt PFAS vrijwel overal in het milieu, in dieren, en in mensen aangetroffen. Op Europees niveau wordt PFAS-productie en -gebruik steeds meer gereguleerd om te voorkomen dat de hoeveelheid PFAS in het milieu verder toeneemt. Naar schatting kost PFAS-vervuiling de Europese gezondheidszorg jaarlijks tussen de 52 en 84 miljard euro.¹³

Recent onderzoek van een Europees collectief van journalisten laat zien dat rondom Amsterdam en dan met name op Schiphol de grootste PFAS-vervuilingen van heel Nederland zijn gemeten (zie afb. 4.16).¹⁴ Er is hier wel sprake van een 'sampling bias' – er worden in Amsterdam meer metingen verricht dan elders dus daardoor lijkt het veel. Dat neemt niet weg dat de Amsterdamse grond en het water meer vervuild is met PFAS dan elders in het land. In 2021 rapporteerde het AD dat de concentratie PFAS in het Amsterdamse kraanwater varieerde van 6 tot 17 nanogram

Afb. 4.16 PFAS-verontreinigingen in Nederland en in Amsterdam

bron: Le Monde (2023), op basis van gegevens ODNZKG

per liter.¹⁵ De Europese voedselveiligheidsautoriteit (EFSA) adviseert maximaal 4 nanogram per liter. Waternet investeert om de concentratie PFAS in het drinkwater omlaag te brengen. Een deel van de actieve koolfilters op de waterzuiveringen wordt sneller schoongemaakt, waardoor de hoeveelheid PFAS in het drinkwater af zal nemen.¹⁶

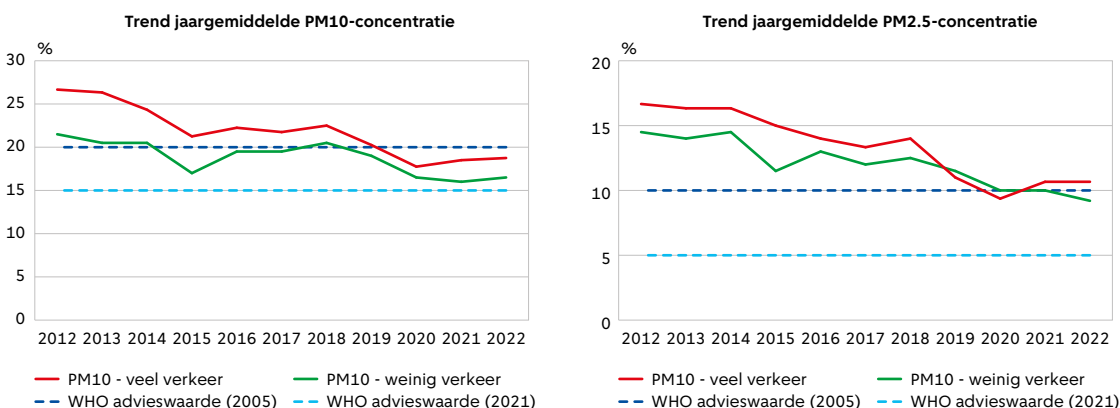
Naast de watervoorziening heeft ook de bouw in Amsterdam te maken met PFAS: elke keer als er grond verplaatst moet worden, dient te worden vastgesteld of deze grond vervuild is. Als dat zo is, moet de grond worden gereinigd. In Amsterdam gebeurt dat bij de depots van de Grondbank, waar jaarlijks zo'n 350.000 ton grond wordt gekeurd op PFAS. Uit een analyse van deze cijfers (peildatum 1 december 2020) blijkt dat 1,2 procent van de onderzochte grond (2.870 ton) PFAS boven de landelijke hergebruiknorm van 3 µg/kg ds bevat. Deze concentratie is echter lager dan de maximaal toegestane waarde in Amsterdam. Een aanvullende 0,5 procent grond werd direct afgevoerd omdat het wel een te hoog PFAS gehalte had.¹⁷ De norm voor grond is met 3 µg/kg 750 keer ruimer dan voor drinkwater.

Met name rondom Schiphol zijn concentraties PFAS extreem hoog. De oorzaak hiervan is een brand in 2008 waarbij PFAS-houdend blusschuim is ingezet. Via de Ringvaart heeft deze stof zich vervolgens verspreid naar het water en de grond in het Amsterdamse Bos, waar ook hoge concentraties PFAS worden gerapporteerd.

Fijnstofconcentraties nemen af, maar zitten nog boven de WHO-advieswaarde

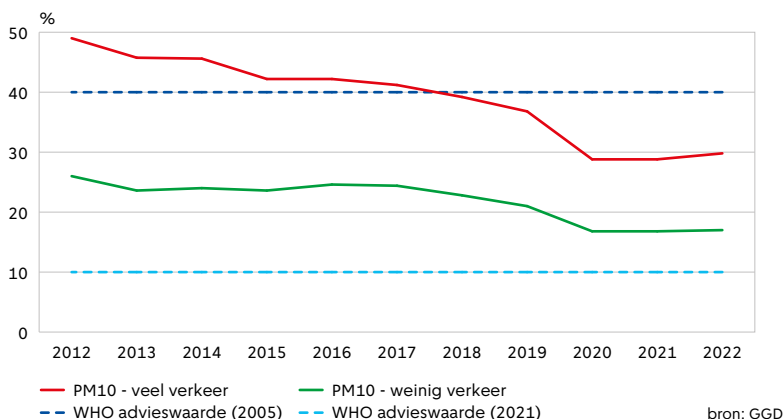
Fijnstof – ook wel *particulate matter* – zijn kleine deeltjes die vrijkomen onder andere door uitstoot van verkeer. Er wordt onderscheid gemaakt in deeltjes van 10 µm (PM10) of kleiner en deeltjes van 2,5 µm of kleiner (PM2.5). Hoe kleiner het deeltje, hoe schadelijker voor de gezondheid. In Amsterdam zijn de concentraties fijnstof de afgelopen negen jaar geleidelijk afgenomen. De grootste daling was in 2020, vooral ten gevolge van de coronamaatregelen en het afgenomen verkeer. In 2021 volgde een stijging, maar de concentratie bleef onder het niveau van 2019. De verwachting is dat de komende jaren de concentraties fijnstof zullen dalen.

Afb. 4.17 Fijnstofconcentraties Amsterdam, 2012-2021

bron: GGD

Afb. 4.18 Stikstofdioxide jaargemiddelde concentratie Amsterdam, 2012-2021

De wettelijk vastgelegde maximaal toegestane concentraties voor fijnstof zijn 40 microgram/m³ (µg/m³) als jaargemiddelde voor PM10 en 25 µg/m³ als jaargemiddelde voor PM2.5. De huidige concentraties zitten hier ruim onder. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) hanteert echter strengere – niet juridisch bindende – advieswaardes die in 2021 nog eens zijn aangescherpt ten opzichte van die van 2005. Voor PM10 is dat een waarde van 15 µg/m³, voor PM2.5 is dat 5 µg/m³. Op geen van de meetpunten in Amsterdam werd tot nu toe deze advieswaarde behaald – alle meetstations rapporteerden hogere waarden. De dalende trend is echter op alle meetstations statistisch significant. Op de meetpunten met veel verkeer daalden de concentraties jaarlijks met gemiddeld 0,78 µg/m³ over de afgelopen 10 jaar. En op de meetpunten met weinig verkeer dalen de concentraties met gemiddeld 0,54 µg/m³ over de afgelopen 10 jaar.¹⁸ De belangrijkste oorzaak hiervan is het schoner worden van het verkeer in Amsterdam en elders in ons land en Europa.

Naast de lokale uitstoot van fijnstof, komt er ook fijnstof vrij bij de winning en productie van alle spullen die in Amsterdam worden gebruikt. Dit gebeurt vooral bij de productie van voedsel, witgoed en elektronica, en kunststoffen. Het is niet bekend hoe groot die uitstoot precies is, maar de kosten die nodig waren geweest om de indirecte uitstoot in 2020 te voorkomen worden geschat op zo'n 37 miljoen euro.¹⁹

Uitstoot stikstofdioxide in 2020 en 2021 flink gedaald, maar nog steeds ruim boven WHO-advieswaarde

Stikstof(di)oxide wordt in de stad vooral veroorzaakt door verkeer, en kan schadelijk zijn voor de gezondheid. De stikstofdioxide in de lucht slaat uiteindelijk neer en draagt zo bij aan de stikstofcrisis. De uitstoot van stikstofdioxide is in 2021 vergelijkbaar met de uitstoot in 2020 (zie afb. 4.18). Door de coronamaatregelen lag de uitstoot in deze jaren aanzienlijk lager in de jaren ervoor – hoewel er ook daarvoor al een dalende trend te zien was. De gemeten concentraties zitten ruim onder de WHO-advieswaarde van 2005, maar deze advieswaarde is in 2021 aangescherpt

naar een concentratie van 10 µg/m³. Hier zitten alle 154 meetpunten in 2021 juist ruim boven, met een gemiddelde concentratie van 26,1 µg/m³ op straatlocaties, en 18,8 µg/m³ op locaties met weinig verkeer.

Luchtvervuiling in Amsterdam kost de maatschappij in 2018 een miljard euro

In 2020 becijferde onderzoeksbureau CE Delft dat de maatschappelijke kosten van luchtvervuiling – fijnstof, ozon, en stikstofdioxide – in Amsterdam in 2018 ruim 1 miljard euro bedroegen. In deze kosten zitten onder meer de verloren werkdagen door ziekte, de gezondheidszorg die extra nodig is en het verlies aan arbeidskrachten die eerder komen te overlijden als gevolg van luchtvervuiling.²⁰ Relevant hierbij is dat luchtverontreiniging bij uitstek een grensoverschrijdend fenomeen is en dat bijvoorbeeld meer dan 50 procent van de Amsterdamse concentraties fijnstof bestaat uit fijnstof dat afkomstig is van buiten de gemeente. De maatschappelijke kosten van de indirecte luchtvervuiling – dus dezelfde kosten als hierboven, maar dan voor luchtvervuiling die elders plaatsvindt om spullen te maken die in Amsterdam worden gebruikt – zijn hier niet in meegerekend.

Fosfor en stikstof uit afvalwater verwijderd, terugwinning komt langzaam op gang

In 2022 werd 90 procent van het fosfor en 86 procent van de stikstof uit het Amsterdamse afvalwater verwijderd. Landelijk liggen de gemiddeldes respectievelijk op 88 en 85 procent. De Amsterdamse rioolwaterzuivering (RWZI West) loosde via het gereinigde afvalwater (het effluent) 42 ton fosfor en 477 ton stikstof in het Noordzeekanaal. Hiermee voldoet de rioolwaterzuivering aan de normen voor zuivering van afvalwater. Al het afvalwater dat in RWZI West wordt gezuiverd is afkomstig uit huishoudens en bedrijven in Amsterdam, en niet uit de landbouw. Sinds een aantal jaar is gestart met het terugwinnen van fosfor uit het afvalwater. In 2022 werd 106 ton van het fosforhoudende mineraal struviet teruggevoerd. Dit struviet wordt ingezet als kunstmest. Op dit moment is het percentage fosfor dat wordt teruggewonnen nog klein: 3 procent. Hiermee kan een gebied van 582 hectare – ruim 800 voetbalvelden – bemest worden. Met dit initiatief is een belangrijke start gemaakt om de fosforkringloop te sluiten, en Waternet verwacht dat door verdere optimalisatie de terugwinning in de komende jaren zal toenemen. Stikstof wordt niet teruggewonnen uit afvalwater. Hier is ook minder noodzaak toe omdat stikstof geen schaarse grondstof is, terwijl fosfor dat wel is.²¹

Zoetwatergebruik

De gemiddelde Amsterdammer verbruikte in 2021 141 liter water per dag. Dat is 12 liter meer dan de gemiddelde Nederlander.²² Dat komt onder andere omdat er in Amsterdam meer mensen zijn die alleen wonen. Hoe minder mensen in een huis wonen, hoe hoger het watergebruik per persoon. Het meeste water wordt verbruikt door gebruik van de douche (60,1 L/dag), WC (29,4 L/dag), en wasmachine (17,2

De grens voor zoetwatergebruik wordt gedefinieerd als de hoeveelheid water die uit rivieren, meren, en grondwater wordt onttrokken. Mondiaal wordt de grenswaarde van 4000 km³ per jaar nog niet overschreden – jaarlijks gebruik wordt geschat op 2600 km³. Regionaal zijn er echter grote verschillen: in sommige gebieden (zoals in Zuid-Spanje, Italië, India, en China) wordt er zoveel water door mensen gebruikt dat er niet genoeg overblijft om het regionale ecosysteem stabiel te houden. In 2022 was voor Europa de ergste droogte ooit gemeten. In Nederland is volgens het RIVM 'snelle actie nodig om drinkwatertekort in 2030 te voorkomen'.

L/dag).²³ In heel Amsterdam wordt jaarlijks ruim 90 miljard liter water gebruikt, dat zijn bijna 550 olympische zwembaden per dag.²⁴

De vraag naar drinkwater neemt toe omdat de bevolking en de economie groeien. Waternet verwacht dat de drinkwatervraag in 2040 met 15 procent is toegenomen ten opzichte van 2022. Tegelijkertijd staat in heel Nederland het aanbod juist onder druk door verontreiniging en klimaatverandering. Daarom waarschuwde het RIVM in april 2023 dat er dringend actie nodig is om drinkwatertekorten in de toekomst te voorkomen.²⁵ Waternet is in dat kader samen met andere waterbedrijven op zoek naar nieuwe waterbronnen.²⁶ In de stad werkt Waternet samen met de gemeente om onder andere regenwater goed te verwerken. Door klimaatverandering worden regenbuien steeds extremer, en daarom is het belangrijk dat het water goed weg kan stromen uit de openbare ruimte. Omdat het tegelijkertijd ook droger wordt, is het ook belangrijk dat regenwater vervolgens goed geborgen wordt voor gebruik. De gemeente ondersteunt daarom Amsterdammers in het regenbestendig maken van hun tuin, en zorgt voor waterberging in de openbare ruimte door bijvoorbeeld meer groen aan te leggen.²⁷

Het water dat in Amsterdam wordt gebruikt is niet het enige zoetwater waar de Amsterdammers gebruik van maken. Ook voor de productie van voedsel en bepaalde spullen is veel water nodig. Zo kost een spijkerbroek bijna 5000 liter om te maken²⁸, en voor 100 gram Nederlands rundvlees is 650 liter nodig. In 2020 werd door huishoudens in Amsterdam zo'n 28 kiloton aan kleding en textiel aangeschaft. De samenstelling hiervan is onbekend, maar de watervoetafdruk is waarschijnlijk aanzienlijk. Daarnaast werd in 2020 zo'n 144 kiloton dierlijk voedsel geconsumeerd door huishoudens, met naar schatting een watervoetafdruk van 560 miljard liter.²⁹ Dat is ruim tien keer meer dan het directe watergebruik in Amsterdam in 2021. In het algemeen is zo'n 98 procent van het watergebruik indirect, verwerkt in producten die men aanschaft.³⁰ Voor de Amsterdammer zou dit betekenen dat naast 141 liter direct watergebruik er elke dag nog eens zo'n 6.900 liter water nodig is. Of dat problematisch is hangt sterk af van waar het

voedsel en de spullen zijn geproduceerd. Vlees dat in Nederland wordt geproduceerd concurreert voor water onder andere met de vraag naar drinkwater. Dat is nu nog geen groot probleem, maar volgens het RIVM kunnen die tegengestelde belangen in de toekomst gaan botsen. Kleding – en dan met name katoenen kleding – wordt vaak geproduceerd in gebieden waar water al schaars is. In die gevallen heeft de watervoetafdruk van Amsterdammers een negatieve invloed op ecosystemen elders ter wereld.

Landgebruik & Leven op aarde

Landgebruik

De planetaire grens voor landgebruik gaat vooral over bebossing. Met name naaldbossen en het tropisch regenwoud vervullen een belangrijke rol in het stabiel houden van het mondiale klimaat, en bossen huisvesten een groot aandeel van de biodiversiteit op aarde. De indicator die wordt gebruikt is het percentage bebost land in de tropische, gematigde, en boreale (subarctische) zones. De grens staat op 75 procent, want onder deze waarde neemt het risico op zichzelf versterkende effecten toe. Zo zou het tropisch regenwoud in de Amazone bij een bepaalde hoeveelheid ontbossing vanzelf in omvang afnemen en worden vervangen door savanne. Op dit moment is er nog zo'n 62 procent aan bos wereldwijd over.

Leven op aarde

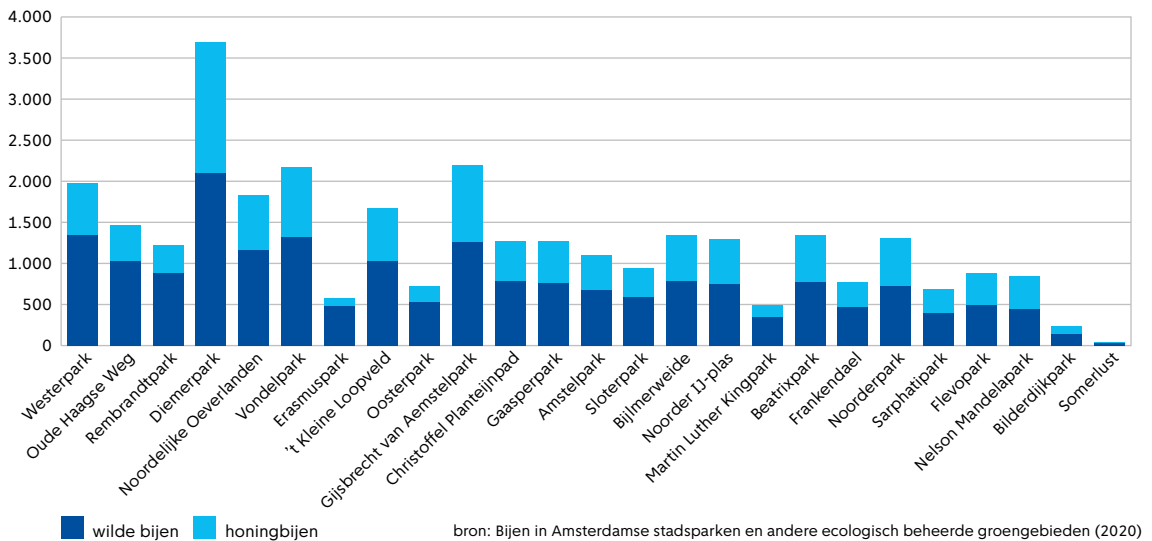
In de wetenschap heet deze grens 'de integriteit van de biosfeer', en dat gaat in feite over of het leven op aarde nog in goede staat is. Dit is, samen met klimaatverandering, de belangrijkste grens. Levende organismen zijn cruciaal in het stabiel houden van het mondiale ecosysteem. Planten nemen bijvoorbeeld stikstof en CO₂ op, en produceren zuurstof. Zo creëert het leven de randvoorwaarden voor ander leven. Dit wordt functionele biodiversiteit genoemd. Het is belangrijk dat deze functies worden vervuld, maar het is ook belangrijk dat er genoeg diversiteit is binnen en tussen soorten. Hoe diverser, hoe veerkrachtiger, en hoe beter bestand het leven is tegen grote veranderingen. Dit wordt genetische biodiversiteit genoemd.

Genetische en functionele biodiversiteit zijn erg lastig te meten op mondiaal niveau, dus de grens is voor nu gedefinieerd als de uitstervingsnelheid van soorten. De eenheid hiervan is aantal uitgestorven soorten per miljoen soorten per jaar (E/MSY). De 'veilige' snelheid van de afgelopen duizenden jaren is ongeveer 1 E/MSY. De verwachting is dat we deze eeuw op de 1.000-10.000 MSY zitten. Er wordt daarom gesproken van de 'Sixth Mass Extinction'. De vorige massale uitstervingsgolf was 66 miljoen jaar geleden, toen de dinosaurussen uitstierven als gevolg van een grote asteroïde. De huidige uitstervingsgolf wordt veroorzaakt door de mens.

Kosten om ontbossing door Amsterdamse consumptie te vermijden geschat op jaarlijks 250 miljoen euro

Naast het landgebruik binnen de stad zelf hebben Amsterdammers ook invloed op het landgebruik elders. Alle spullen die in de stad worden gebruikt maar buiten de stad worden gemaakt hebben mogelijk effect op het landgebruik en de bebossing elders ter wereld. Voor de gemiddelde Nederlander is 0,62 hectare land nodig, wat gezien het hoge welvaartsniveau relatief laag is. Dat komt doordat veel voedsel

Afb. 4.19 Aantal getelde bijenexemplaren per in 2019 en 2020 onderzocht gebied, opgedeeld in honingbijen en wilde bijen. De gegevens zijn van links naar rechts gesorteerd op afnemend aantal honingbijen.

bron: Bijen in Amsterdamse stadsparken en andere ecologisch beheerde groengebieden (2020)

uit Europa komt, waar de landbouw (en tuinbouw) een hoge productie per hectare heeft. Daarom is het meeste land nodig voor hout en papier (ruim 40 procent), en wordt een derde gebruikt voor voedsel.³¹ In 2020 werd er in Amsterdam bijna 700 kiloton karton, papier, en hout gebruikt. In datzelfde jaar werd er ruim 2.000 kiloton aan voedsel geconsumeerd. Hoeveel verandering van landgebruik en verlies van biodiversiteit dat precies teweegbracht is niet bekend, maar naar schatting zouden de kosten om de resulterende ontbossing te vermijden zo'n 250 miljoen euro zijn.³²

194 soorten vogels in Amsterdam

Het groen in Amsterdam biedt een leefgebied voor een verscheidenheid aan dieren en planten – dit is de biodiversiteit van de stad. De biodiversiteit als geheel is in de stad lastig te meten omdat het erg arbeidsintensief is om metingen te verrichten voor alle soorten op voldoende plekken in de stad. Daarom worden er hier een aantal soorten uitgelicht waar wel goede gegevens over beschikbaar zijn: vogels, bijen, en vleermuizen.

In de Vogelatlas Amsterdam zijn in de periode 2020-2021 194 soorten vogels vastgesteld. Hiervan zijn 161 soorten wintervogels, en 141 soorten broedvogels. Er is dus enige overlap: wintervogels kunnen ook broedvogels zijn. Vooral in Amsterdam Noord en rond de Amstel zijn veel verschillende soorten te vinden, zoals bij de Watergang in Varkensland (66 soorten broedvogels) en het Landje van Geijssel (79 soorten wintervogels).³³ Ook de Amsterdamse parken huisvesten verschillende soorten broedvogels: in 2019 zijn in 19 Amsterdamse parken van 78 soorten broedvogels in het totaal 6236 territoria vastgesteld. Daarvan komen er tien voor op de Rode Lijst (koekoek, ransuil, matkop, boerenzwaluw, snor, spotvogel, nachtegaal, grauwe vliegenvanger, huismus en kneu). Zes soorten zijn in alle 19 parken vastgesteld. Het betreft houtduif, merel, pimpelmees, koolmees, boomkruiper en ekster.³⁴

In Nederland worden 83 soorten vogels gevolgd in

stedelijke gebieden, en hiervan gaan er meer soorten achteruit dan vooruit. Op de slechtvalk na is er sprake van afname onder soorten zoals de huismus, spreeuw en gierzwaluw. In de inventarisatie gierzwaluwen 2013-2017 wordt de populatie in Amsterdam op 2.600 broedparen geschat. De enige soortgroep die echt toeneemt binnen de stad betreft de groep water- en moerasvogels. Deze soorten trekken vanuit buitengebieden steeds meer naar de stad. Kleine mantelmeeuwen en zilvermeeuwen zijn hiervan voorbeelden – door predatie door vossen en verstoring door mensen trekken koloniën van de kust richting stedelijk gebied.³⁵

120 soorten bijen gevonden in nulmeting

Tussen 2019 en 2022 zijn elk jaar in 17 verschillende groengebieden in de gemeente Amsterdam systematisch tellingen verricht van het aantal bijensoorten, resulterend in 51 onderzochte gebieden. In totaal werden daar 120 verschillende soorten bijen en hommels gevonden. De honingbij is in de meeste Amsterdamse gebieden de meest talrijke bijensoort en maakt als zodanig een groot aandeel uit (van 12 procent tot 77 procent) van het totaal aan bijen dat in de gebieden geteld is tijdens het onderzoek. Dit kan voor sommige andere bijensoorten een probleem zijn, omdat ze moeten concurreren met de honingbij. In Nederland komen 360 soorten bijen voor, waarvan meer dan de helft dreigt te verdwijnen.³⁶ In de onderzochte periode zijn in Amsterdam 15 verschillende soorten bedreigde bijen gevonden.

Vleermuizenpopulatie lijkt stabiel

In 2022 werden 5.855 vleermuizen in de gemeente Amsterdam gespot, verdeeld over ruim 8 verschillende soorten. Dit aantal is vergelijkbaar met dat in 2021. In 2020 was er een dip van 3.810 vleermuizen na de 6.910 die in 2019 werden gerapporteerd. Over die vier jaren zijn zo'n 85 procent van alle meldingen van de gewone dwergvleermuis. Andere soorten zoals de gewone grootoorvleermuis of de meervleermuis zijn veel zeldzamer. Deze inventarisaties bestaan deels

uit meldingen van vrijwilligers, dus het is lastig vast te stellen of de fluctuaties in de vleermuispopulaties te wijten zijn aan de vleermuis of het meetgedrag van de vrijwilligers. Nationaal gaat het de afgelopen decennia in ieder geval goed met de vleermuis – sinds 1980 is er sprake van een vrij constante toename in de aantallen van verschillende soorten vleermuisen.

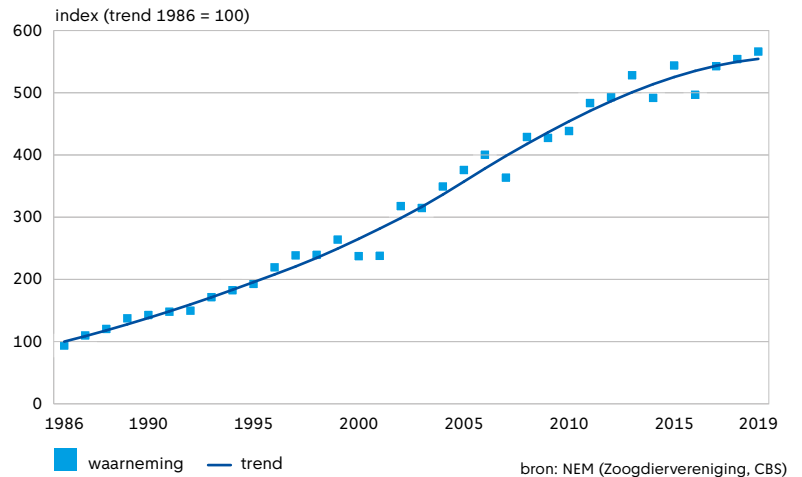
Nog onvoldoende bekend over landgebruik en biodiversiteit binnen en buiten de stad

Het meten van de biodiversiteit in de stad is erg tijdsintensief. Bovenstaande cijfers voor bijen en vogels vormen de nulmetingen waar de komende jaren de ontwikkelingen tegen moeten worden afgezet. Daarom is het nu nog niet mogelijk om trends te beschrijven en te bepalen hoe het met de biodiversiteit in Amsterdam gesteld is. Andere grote steden zoals Utrecht en Rotterdam hebben net als Amsterdam plannen om de biodiversiteit te verbeteren, maar ook daar ontbreekt het op dit moment aan gegevens om monitoring op te baseren. In de Groenvisie 2020-2050 staat wel hoe Amsterdam de komende decennia wil vergroenen. Er wordt onder andere ingezet op vergroening van de openbare ruimte, nieuw bos en parken, en meer natuur en voedselbossen om de stad heen. Met het beleidskader Hoofdgroenstructuur wordt beoogd het groen in de stad te beschermen en te versterken. Meer onderzoek is nodig om goed te volgen wat de effecten hiervan zullen zijn op de biodiversiteit in de stad. Daarnaast zijn de effecten van de stad op landgebruik en biodiversiteit elders ter wereld ook nog onvoldoende bekend. Beter zicht hierop is nodig om de juiste afwegingen te maken in het herstellen en behouden van het leven op aarde waar Amsterdam direct of indirect invloed op heeft.

Brede welvaart; relatie tussen broeikasgasvermindering met andere domeinen

In dit hoofdstuk is met name het 'later' van de brede welvaart besproken. Door te bespreken hoe Amsterdam invloed uitoefent op de planetaire grenzen, wordt een beeld geschetst van de manier waarop Amsterdam de toekomstige leefbaarheid op aarde beïnvloedt. Zoals in dit hoofdstuk uitgelegd

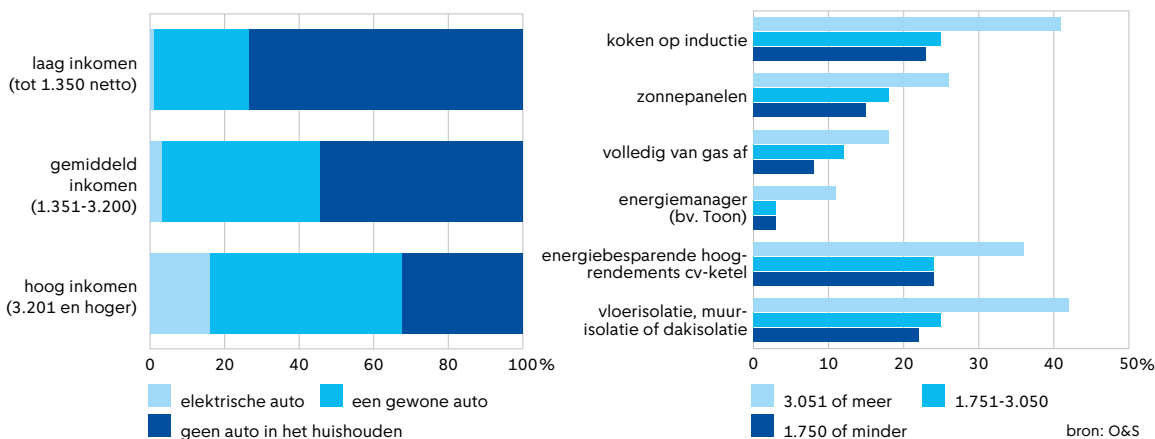
Afb. 4.20 Vleermuisen in Nederland

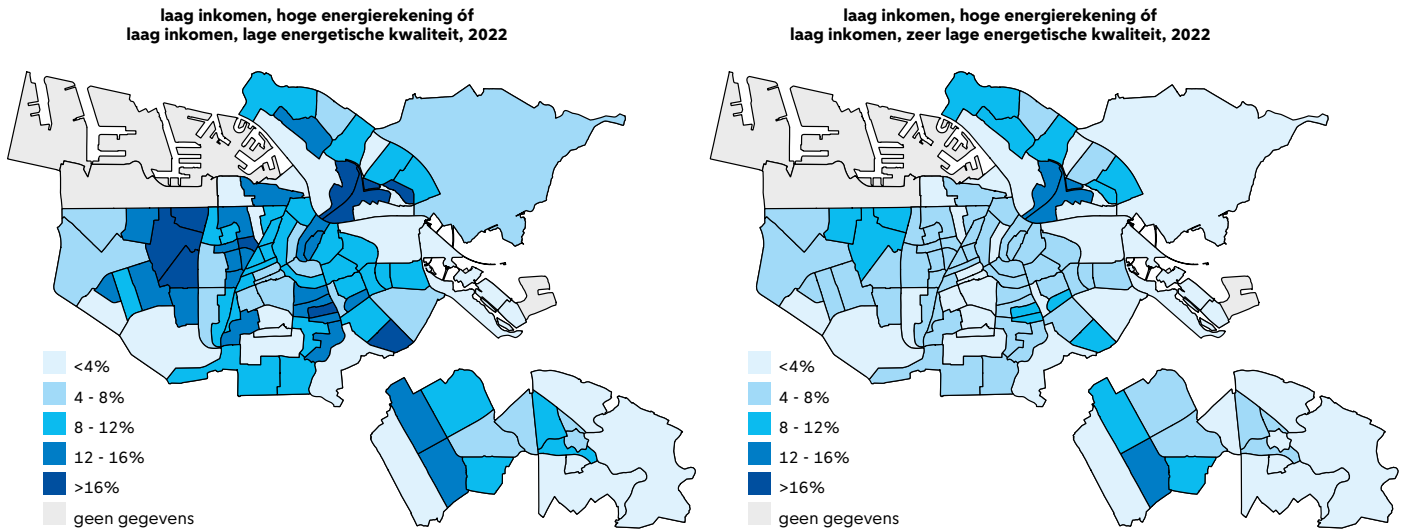
vormt broeikasgasuitstoot een van de belangrijkste speerpunten om de druk op klimaatverandering te beperken. (Inter)nationaal en regionaal worden hier maatregelen voor genomen. De veranderingen die daarbij plaatsvinden hebben vaak ook gevolgen voor andere domeinen dan alleen klimaat, natuur en milieu. In bepaalde gevallen kunnen verandering die voor minder broeikasgasuitstoot zorgen ook positieve effecten hebben op andere vlakken, zoals bijvoorbeeld gezondheid. Veranderingen in dieet en voedselconsumptie kunnen voor beperkingen in broeikasgasuitstoot zorgen maar ook bijdragen aan een gezonder dieet en daarmee gezondheidsproblemen ten gevolge van bijvoorbeeld overgewicht verminderen.

In andere gevallen kunnen acties om broeikasgasuitstoot te verminderen onbedoeld negatieve neven-effecten hebben. De overstap naar schone energie vermindert op termijn de broeikasgasuitstoot, maar vergt vaak nieuw materiaalgebruik, wat in eerste instantie leidt tot méér uitstoot. Daarnaast vragen verduurzamingsmaatregelen deels investeringen die niet voor alle groepen in de maatschappij mogelijk zijn. Afbeelding 4.21 laat zien dat hogere-inkomensgroepen vaker de investering kunnen maken om

Afb. 4.21 Energiëtransitie maatregelen naar inkomensgroepen (procenten)

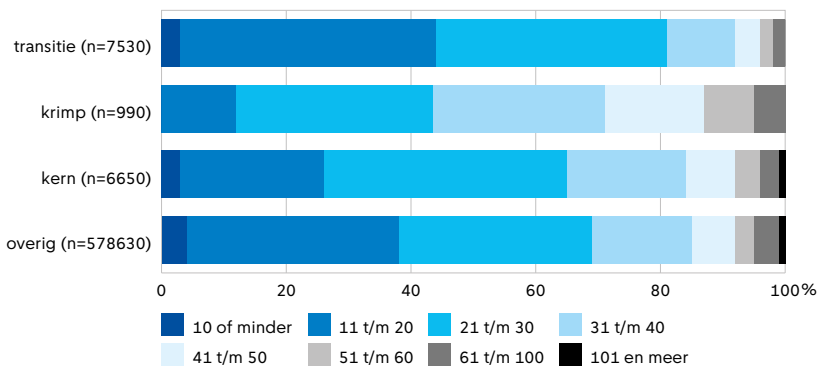

Afb. 4.22 Energiearmoede

bron: O&S

Afb. 4.23 Banen in Amsterdam naar uurloonklasse (in euro) van werkenden, 2020 (procenten)

bron: O&S

bijvoorbeeld een elektrische auto aan te schaffen. Ook als het gaat om maatregelen om de woning te verduurzamen of over te stappen naar meer hernieuwbare energie, dan zijn het de hogere-inkomensgroepen die maatregelen nemen zoals bijvoorbeeld koken op inductie, extra/goede isolatie of zonnepanelen. Dit roept de vraag op of bepaalde groepen niet buiten de boot vallen als het gaat om toegang tot energie wanneer de transitie verder vordert.

Aangezien niet alle groepen in de samenleving beschikken over de mogelijkheden om te investeren in verduurzaming, kunnen ze ook minder besparen en lopen ze zonder compensatie veel meer kans op energiearmoede als de prijzen van fossiele energie blijven stijgen. Afbeelding 4.22 (links) laat zien dat energiearmoede zich ten eerste concentreert in gebieden met veel lage inkomens. Daarnaast concentreert het zich in gebieden met slecht geïsoleerde woningen. Afbeelding 4.22 (rechts) laat zien dat in delen van Noord en Zuidoost de meeste huishoudens met een laag inkomen in de 15 procent minst energiezuinige woningen (vooral energielabel E en F) wonen. Tussen 2020 en 2022 is energiearmoede het

sterkst toegenomen in sterk stedelijke gebieden. Dit hangt samen met een groot aandeel lage inkomens. In sterk stedelijke gebieden is de energierekening doorgaans lager omdat huizen vaak kleiner en minder vaak vrijstaand zijn. Bij hoge energieprijzen wordt ook voor lage inkomens in sterk stedelijke gebieden de rekening hoog en komt er een relatief grote groep energiearmen bij. Compensatiemaatregelen door de overheid hebben de groei van energiearmoede sterk afgeremd in 2022.

Nog een domein waar veranderingen te verwachten zijn als gevolg van de verschillende duurzaamheids-transities is arbeid. Met toenemende investeringen in schone energie of veranderingen in productieprocessen verandert vaak ook het werk dat men doet. Dat geldt niet voor alle sectoren in dezelfde mate. Zo moeten ten gevolge van de energietransitie sommige sectoren veranderen – dit noemen we transitiesectoren. Afbeelding 4.23 laat zien dat juist in deze sectoren vaker dan gemiddeld een lager uurloon wordt verdiend. Het lagere uurloon heeft ook te maken met opleidingsniveau. De mate waarin deze groep kwetsbaar is, is afhankelijk van de wendbaarheid van deze werknemers om zich aan te passen aan de nieuwe vraag in arbeid.

De verduurzamingsmaatregelen hebben dus een effect op verschillende thema's in de stad, maar andersom hebben andere thema's ook invloed op de verduurzamingsopgave. Zo zorgt de bevolkingsgroei van Amsterdam voor een bouwopgave die de broeikasgasuitstoot vergroot. Innovatie op het vlak van wonen, bijvoorbeeld door clustering (combinatie van functies en menging van verschillende bewoners doelgroepen), kan ervoor zorgen dat minder nieuw gebouwd moet worden en heeft potentie om tevredenheid met de woonsituatie te verhogen. Daarnaast zorgt een groeiende economie voor een stijgend welvaartsniveau, wat weer leidt tot meer consumptie, met meer druk op de planetaire grenzen tot gevolg.

Noten

- 1 Duurzaamheid zoals hier besproken streeft naar het behoud van de huidige leefomstandigheden van de mens, en is vooralsnog met name gericht op het beperken van de ecologische schade die door de mens wordt aangericht. De afgelopen eeuw is echter al zoveel schade aan de natuur toegebracht dat onze leefomgeving enorm verschaald is en zal blijven, ook al brengen we toekomstige schade terug naar nul. Het is dus niet voldoende om 'minder slecht' te doen, maar we moeten ook 'meer goed' gaan doen. Zo is het nodig om de huidige massale soortensterfte een halt toe te roepen, maar tegelijkertijd moet die biodiversiteit hersteld worden om weer op het oorspronkelijke niveau te komen.
- 2 Bron: Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., ... & Sörlin, S. (2015). *Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet*. *Science*, 347(6223), 1259855.
- 3 Een adres is aardgasvrij wanneer er een elektrischeaansluiting aanwezig is, maar geen aardgasaansluiting (ook geen kookgas en geen centrale voorziening op pandniveau).
- 4 Een woningequivalent is gedefinieerd aan de hand van het oppervlak en het gebruiksdoel. Elke woning representeert één woningequivalent (ongeachte de grootte van de woning), voor utiliteitsbouw (gebouwen zonder woonbestemming zoals kantoren, winkels, fabrieken) wordt per 130 m² oppervlakte een woningequivalent gerekend.
- 5 Waarschijnlijk is de milieu-impact van voedsel in de werkelijkheid enkele fracties lager, omdat in deze categorie ook water, bier en wijn zitten. Deze vertegenwoordigen een groot deel van al het voedsel, maar hebben lagere milieu-impact dan gemiddeld.
- 6 Bron: *Strategie klimaatadaptatie Amsterdam*, februari 2020, p.4.
- 7 Bron: Kaart Klimaatadaptatie, Gemeente Amsterdam. Online: <https://maps.amsterdam.nl/klimaatadaptatie/>
- 8 Bron: Kopatz, V., Wen, K., Kovács, T., Keimowitz, A. S., Pichler, V., Widder, J., ... & Kenner, L. (2023). *Micro-and Nanoplastics Breach the Blood-Brain Barrier (BBB): Biomolecular Corona's Role Revealed*. *Nanomaterials*, 13(8), 1404.
- 9 Bron: Adrienne Matei, *Plastic is already in blood, breast milk, and placentas. Now it may be in our brains*. *The Guardian*, 2023. Online: <https://www.theguardian.com/commentis-free/2023/may/01/plastic-is-already-in-blood-breast-milk-and-placentas-now-it-may-be-in-our-brains>
- 10 Bron: Persson, Linn, et al. 'Outside the safe operating space of the planetary boundary for novel entities.' *Environmental science & technology* 56.3 (2022): 1510-1521.
- 11 Bron: Stikstof: alles wat je moet weten, Milieucentraal. Online: <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/milieuproblemen/stikstof-in-de-lucht-en-bodem/>
- 12 Bron: Solving the Urban Plastic Soup, AMS Institute. Online: <https://www.ams-institute.org/urban-challenges/circularity-urban-regions/solving-the-urban-plastic-soup/>
- 13 Bron: Goldenman, G., Fernandes, M., Holland, M., Tugran, T., Nordin, A., Schoumacher, C., & McNeill, A. (2019). *The cost of inaction: A socioeconomic analysis of environmental and health impacts linked to exposure to PFAS*. Nordic Council of Ministers.
- 14 Bron: The Forever Pollution Project, 2023. Online: <https://foreverpollution.eu/>
- 15 Bron: Algemeen Dagblad, 2021. Online: <https://www.ad.nl/amsterdam/te-veel-pfas-in-amsterdams-drinkwater-maar-volgens-het-rivm-is-kraanwater-niet-ongezond-af17117d/>
- 16 Bron: Waternet, *RIVM: drinkwater voldoet aan eisen maar verlaag PFAS*, 2022. Online: <https://www.waternet.nl/nieuws/2022/oktober/rivm-advies-drinkwater-voldoet-aan-eisen-maar-verlaag-pfas/>
- 17 Bron: Gemeente Amsterdam, *Voortgangsrapportage PFAS & Stikstof*, 2021. Online: https://openresearch.amsterdam/image/2021/3/23/voortgangsrapportage_pfas_en_stikstof_voorjaar_2021.pdf
- 18 Bron: GGD Amsterdam, *Meetresultaten luchtkwaliteit*, 2021. Online: www.luchtmeetnet.nl/nieuws
- 19 Bron: Onderzoek & Statistiek, Monitor Circulaire Economie, 2023. Online: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/milieu-effecten-van-materiaalgebruik-in-amsterdam-2023>
- 20 Bron: CE Delft. Online: <https://www.parool.nl/amsterdam/onderzoek-ruim-eeen-miljard-euro-aan-gezondheidsschade-door-vervuilde-lucht-amsterdam-b244b5c5/>
- 21 Bron: mailcorrespondentie Waternet, opgevraagd 21 juli 2023.
- 22 Bron: Vewin, Watergebruik Thuis, 2021. Online: <https://www.vewin.nl/SiteCollection-Documents/Publicaties/Cijfers/Vewin-Watergebruik-Thuis-2021.pdf>
- 23 Bron: CBS, Watergebruik Thuis (WGT) 2021 Waternet, 2023. Online: <https://www.waternet.nl/siteassets/service/drinkwater/rapportage-watergebruik-thuis-2021-waternet-v1.2.pdf>
- 24 Bron: mailcorrespondentie Waternet, opgevraagd 21 juli 2023.
- 25 Bron: RIVM, Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030 - knelpunten en oplossingsrichtingen, 2023. Online: <https://www.rivm.nl/publicaties/waterbeschikbaarheid-voor-bereiding-van-drinkwater-tot-2030>
- 26 Bron: Waternet. Online: <https://www.waternet.nl/nieuws/2023/juni/waterbedrijven-zoeken-naar-oplossing-voor-drinkwatertekort/>
- 27 Bron: Amsterdam Rainproof. Online: <https://www.rainproof.nl/>
- 28 Bron: Vos, R. O. (2019). *The spatially explicit water footprint of blue jeans: Spatial methods in action for sustainable consumer products and corporate management of water*. *Case Studies in the Environment*, 3(1), 1-14.
- 29 Bron: Voedingscentrum, Watergebruik. Online: <https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/watergebruik.aspx>; RIVM, Voedselconsumptiepeiling, 2021. Online: <https://www.wateetnederland.nl/resultaten/voedingsmid-delen/vlees>; Onderzoek & Statistiek, Monitor Circulaire Economie, 2023. Online: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/milieu-effecten-van-materiaalgebruik-in-amsterdam-2023>; Berekening gaat uit van Nederlands vlees, verdeeld over rund, varken, en kip zoals in de Voedselconsumptiepeiling.
- 30 Bron: *Watereducatie.nl*. Online: <https://watereducatie.nl/nieuws/watervoetafdruk>
- 31 Bron: PBL, Compendium voor de Leefomgeving, 2022. Online: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0075-voetafdruk-landgebruik>
- 32 Bron: Onderzoek & Statistiek, Monitor Circulaire Economie, 2023. Online: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/milieu-effecten-van-materiaalgebruik-in-amsterdam-2023>
- 33 Bron: Vogelatlas Amsterdam, Online: <https://maps.amsterdam.nl/vogelatlas?LANG=nl>
- 34 Bron: Broedvogelrapport Amsterdamse Parken, 2019. Online: <https://openresearch.amsterdam.nl/page/56312/broedvogelrapport-amsterdamse-parken-2019>
- 35 Bron: PBL, Compendium voor de Leefomgeving, 2022. Online: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl1585-trend-fauna-stad?ond=20877>
- 36 Bron: Rijksoverheid, Bescherming bijen en andere bestuivers. Online: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/bescherming-bijen-en-andere-bestuivers>

5

Mobiliteit

Dit hoofdstuk beschrijft de stand van zaken en ontwikkelingen rond de mobiliteit in Amsterdam. In 2020 en 2021 veranderde door maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus het reisgedrag van Amsterdammers, bezoekers en toeristen ten opzichte van voorgaande jaren. Zo nam het aantal gemaakte verplaatsingen nam af en werd er minder met het openbaar vervoer gereisd. Inmiddels zijn de maatregelen verdwenen en is de drukte in de stad weer toegenomen.

Auteur: Merijn Heijnen

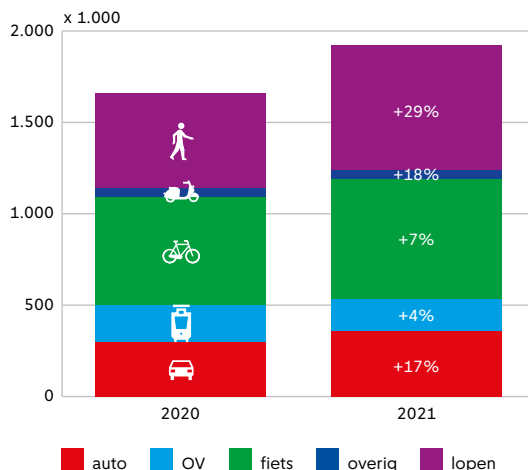

Kernpunten

- In 2020 en 2021 nam het aantal verplaatsingen binnen Amsterdam sterk af door de coronamaatregelen. Het aandeel reizen met het openbaar vervoer nam af, terwijl er relatief meer gelopen werd.
- Er zijn steeds meer elektrische fietsen in het straatbeeld, maar de toename is minder dan landelijk. Fietsers zijn positief over Amsterdam als fietsstad, maar niet altijd over de mogelijkheden tot het parkeren van de fiets.
- In 2019 moesten snorfietsen (waaronder snorscooters) op veel plekken naar de rijbaan. Daarna nam, na jaren van toename, het aantal snorfietsen in Amsterdam af. In 2022 was er echter weer een kleine stijging te zien. Het aantal motoren en bromfietsen nam daarentegen de laatste jaren toe.
- Het autobezit is stabiel in Amsterdam. Het aantal elektrische of plug-in hybride personenauto's verdrievubbelde tussen 2019 en 2022. Ongeveer 12% van de geregistreerde personenauto's was in 2022 milieuvriendelijk, dat wil zeggen geheel of gedeeltelijk elektrisch, of rijdend op aardgas of waterstof.
- Het aantal ernstige gewonden in het Amsterdamse verkeer steeg in 2022 naar 1.150, het hoogste aantal in vijf jaar tijd. Het aantal dodelijke verkeersslachtoffers ligt jaarlijks tussen de vijftien en twintig. Toegenomen drukte op voet- en fietspaden is een oorzaak van de stijging van het aantal ongelukken. Ook zijn er zorgen over de opkomst van e-bikes en de snelheidsverschillen die ontstaan met reguliere fietsen.
- Na de periode met coronamaatregelen worden er weer meer ritten gemaakt bij het GVB, maar het aantal is niet op het oude niveau (namelijk 25% minder op werkdagen in 2022 ten opzichte van 2019).
- Op 1 oktober 2021 zijn de nieuwe regels voor zwaar verkeer binnen de centrumring S100 (Zone Zwaar Verkeer) van start gegaan. Het aantal zware voertuigen in de binnenstad is sindsdien verminderd.
- Mobiliteit levert een belangrijke positieve bijdrage aan het welzijn van mensen: het stelt hen in staat banen, voorzieningen en sociale contacten te bereiken en kan daarmee de fysieke en mentale gezondheid verbeteren. Anderzijds kan mobiliteit ook de brede welvaart verlagen, bijvoorbeeld door het veroorzaken van verkeersonveiligheid, geluids- en milieuvuiling en klimaatverandering.

Als eerste komen in dit hoofdstuk de verplaatsingen van Amsterdammers aan bod, in het bijzonder de vervoerwijzekeuze (de verhouding tussen de gebruikte vervoermiddelen, ook 'modal split' genoemd) en de ontwikkeling van het aantal gemaakte bewegingen. Daarna worden actuele ontwikkelingen besproken met betrekking tot het bezit en gebruik van motorvoertuigen in Amsterdam, zoals de daling van het aantal snorfietsen na jaren van toename. Vervolgens worden onder andere deelvervoer, de verkeersveiligheid en tevredenheid over het openbaar vervoer behandeld.

Afb. 5.1 Verhouding vervoermiddelen bij verplaatsingen door bewoners van Amsterdam op een werkdag, 2020 en 2021

bron: Onderweg in Nederland (ODIN) 2020, 2021

Verplaatsingen en vervoerwijzekeuze

Aantal dagelijkse verplaatsingen gedaald tijdens coronamaatregelen

Onder invloed van digitalisering van werk, winkelen en dienstverlening daalde de afgelopen decennia het aantal verplaatsingen dat Amsterdammers gemiddeld op een dag van, naar of binnen de stad maken. In 2005 werden er gemiddeld nog 3,1 verplaatsingen per dag gemaakt, in 2019 was dit gedaald tot 2,5 verplaatsingen gemiddeld. In het voorjaar van 2020 werden landelijke maatregelen genomen om verspreiding van het coronavirus te voorkomen, zoals sluiting van horeca en scholen. Ook werden Nederlanders opgeroepen om zoveel mogelijk thuis te blijven. Het gemiddeld aantal dagelijkse verplaatsingen dat Amsterdammers maakten daalde dat jaar tot 1,9. In 2021 nam het aantal verplaatsingen weer iets toe: 2,2 gemiddeld per dag. Dit is een toename van 16%.¹ Sinds het voorjaar van 2022 zijn er geen coronamaatregelen meer, waardoor aannemelijk is dat er sindsdien weer meer verplaatsingen gemaakt zijn.

Daling reizen met openbaar vervoer in 2020 en 2021, toename verplaatsingen te voet

Niet alleen het aantal vervoersbewegingen dat inwoners van Amsterdam in 2020 en 2021 maakten was anders dan 2019, ook de vervoerswijze en gemaakte kilometers verschilden ten opzichte van eerdere jaren. Zo werd in 2019 nog 15% van de verplaatsingen gemaakt met het openbaar vervoer, maar in 2020 en 2021 was dit gedaald tot 10%. Ook het aandeel reizen met de fiets (32% in 2021) en auto (21%) nam in deze periode iets af. Het aandeel verplaatsingen dat

te voet werd gemaakt nam daarentegen toe van bijna een kwart (22%) in 2019 tot ruim een derde (35%) in 2021. Ook in het aantal dagelijkse verplaatsen door Amsterdammers is lopen de enige vervoerswijze die een toename laat zien ten opzichte van 2019 (van 0,6 dagelijkse verplaatsingen gemiddeld naar 0,8 in 2021). De totale afstanden die in deze jaren werden afgelegd daalden sterk, zo halveerde de gemiddelde afstand die met het openbaar vervoer werd gemaakt (zie afb. 5.1). Bezoekers van Amsterdam maakten in totaliteit vaker gebruik van de auto dan van het openbaar vervoer om naar de stad te komen, maar het aandeel verschilt per locatie van vertrek. Voor 2022 zijn dergelijke cijfers over de verplaatsingen nog niet beschikbaar.

Het mobiliteitsgedrag van Amsterdammers varieert per stadsdeel en hangt samen met kenmerken als leeftijd, opleidingsniveau en reismotief. In het Centrum, West, Oost en Zuid wordt het meest gefietst of gelopen, terwijl in Noord, Nieuw-West en Zuidoost bewoners zich vaker verplaatsen met de auto of het openbaar vervoer. Jongeren tot 30 jaar maken relatief veel gebruik van het openbaar vervoer. Midden- en hoogopgeleide inwoners kiezen het vaakst voor de fiets, terwijl lager opgeleide inwoners meer lopen en vaker kiezen voor de auto.²

Fietsten en fietstevredenheid

Fietsgebruik gestegen, een meerderheid fietst vaak door de stad

Het gebruik van de fiets is de afgelopen decennia gestegen. Aan het eind van de vorige eeuw werd nog geen kwart van alle verplaatsingen door inwoners van Amsterdam met de fiets gemaakt, de afgelopen jaren ligt het aandeel verplaatsingen met de fiets rond een derde.³ Een meerderheid van de inwoners van Amsterdammers (56%) gaf in 2022 aan vaak door de stad te fietsen, daarnaast doet 15% dit soms en 7% zelden.⁴ Amsterdam wil de toenemende stroom fietsers de ruimte geven door straten in te richten als fietsstraat, waar auto's te gast zijn. In de afgelopen jaren zijn onder andere de Sarphatistraat en de Weteringschans als fietsstraat ingericht.

De populariteit van de fiets komt ook tot uiting in de gemeten tevredenheid van fietsers. Ondervraagde fietsers gaven in 2021 Amsterdam als fietsstad gemiddeld een 7,3 als rapportcijfer. De fietsrit die ze net gemaakt hadden gaven ze dat jaar gemiddeld een 7,1.⁵

Er wordt steeds meer elektrisch gefietst, maar Amsterdam nog onder landelijk gemiddelde

De elektrische fiets is in Nederland al jarenlang aan een opmars bezig. In 2022 maakte landelijk bijna 30% van de fietsers gebruik van een elektrische fiets, maar in sterk stedelijke gebieden lag dit percentage nog op 14%.⁶ Mogelijk komt dit omdat in de stad voorzieningen vaker dichtbij zijn. Toch bepalen ook in Amsterdam in toenemende mate de elektrische fietsen het straatbeeld. Met name het gestegen aantal

fatbikes valt op, te herkennen aan de dikke banden. Zij vormen voor een alternatief voor de scooter, waarvoor een helmplicht geldt (sinds 2019 in Amsterdam en vanaf 2023 landelijk). Exacte cijfers over de verkoop van fatbikes zijn er niet, omdat ze vaak worden aangeboden als (reguliere) elektrische fiets.⁷

Tevredenheid over fietsparkeren verschilt sterk per locatie

Het fietsparkeren in Amsterdam blijft ten opzichte van de algemene fietstevredenheid echter achter in waardering en kreeg van fietsers zowel in 2020 als in 2021 gemiddeld een 6,0.⁸ De waardering voor de omstandigheden waarin de fiets geparkeerd kan worden verschilt sterk per locatie. Wanneer het gaat om de voorzieningen voor het parkeren van de fiets in de eigen buurt dan geven inwoners van Amsterdam gemiddeld een 5,7 als rapportcijfer. In de wijk Sloterdijk Nieuw-West zijn de bewoners het meest positief hierover, zij geven gemiddeld een 6,9. In de wijk Overtroomse Sluis in West is het gemiddelde cijfer het laagst (4,6).⁹

Om het parkeren van de fiets in de stad makkelijker te maken en de parkeercapaciteit te verhogen zijn de afgelopen jaren meerdere inpandige en ondergrondse openbare fietsenstallingen geopend. Zo is in mei 2021 een ondergrondse stalling bij het Leidseplein geopend met plek voor bijna 2.000 fietsen. Op deze plek nam de tevredenheid over het parkeergemak meteen sterk toe.¹⁰ Begin 2023 zijn de twee nieuwe ondergrondse stallingen geopend bij het Centraal Station, waar in totaal plek is voor ongeveer 11.000 fietsen. In 2021 was het Centraal Station nog een plek waar fietsers relatief ontevreden waren over het parkeren. In de nieuwe stallingen kan onder andere in- en uitgecheckt worden met een OV-chipkaart, bankpas of fietstag. Een ruime meerderheid van de gebruikers is tevreden over de manier waarop in- en uitgecheckt kan worden bij gemeentelijke stallingen.¹¹

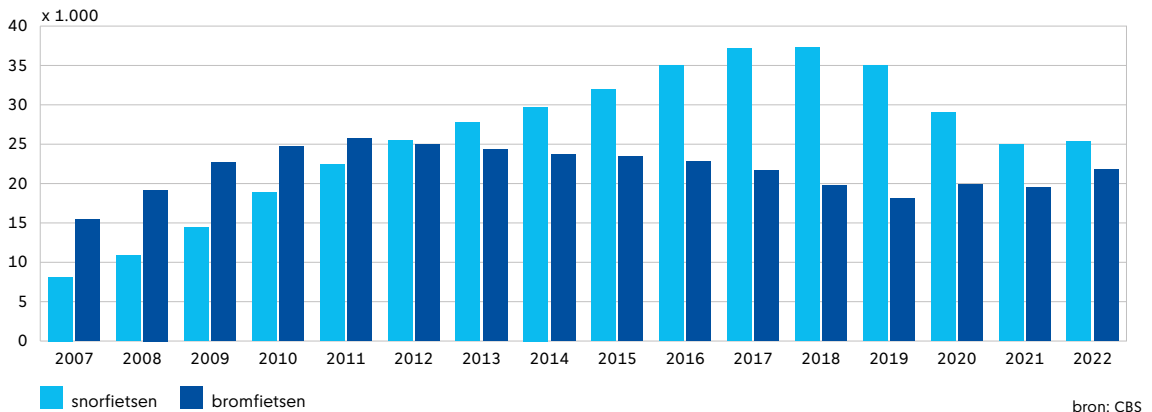
Bezit en gebruik van motorvoertuigen

Daling geregistreerde snorfietsen zet niet voort, toename bromfietsen en motorfietsen

In 2019 en 2020 daalde, na jaren van stijging, het aantal geregistreerde snorfietsen (waaronder snor-scooters) in Amsterdam. Dit gebeurde na het besluit om op veel plekken binnen de ring A10 het voor snorfietsers te verplichten om, met helm op, gebruik te maken van de rijbaan. Het doel van deze maatregel was het rustiger en veiliger maken van de fietspaden in Amsterdam. Inmiddels is de daling echter afgevlakt en in 2022 nam het aantal snorfietsen in de stad weer toe, met ruim 400 ten opzichte van een jaar eerder. Het is daarmee de eerste toename sinds 2018, zie afbeelding 5.2

In de tussentijd is het aantal bromfietsen met een kwart toegenomen, van 18.000 in 2019 tot bijna 25.000 in 2022. Voorafgaand aan 2019 daalde het aantal bromfietsen nog jaarlijks. Voor bromfietsers

Afb. 5.2 Aantal snorfietsen en bromfietsen in Amsterdam, 2007-2022

was het al veel langer verplicht om met helm gebruik te maken van de rijbaan en voor sommige Amsterdammers lijkt de snellere bromfiets een alternatief te zijn geworden voor de snorfiets. Met de toename van het aantal bromfietsen en doordat het aantal snorfietsen niet langer daalt wordt het steeds drukker met tweewielers op de rijbaan. Dit wordt verder versterkt door de stijging van het aantal in Amsterdam geregistreerde motorfietsen: van ruim 18.000 in 2016 tot meer dan 20.000 in 2022, een toename van 11%.

Gemiddelde autobezit de afgelopen jaren stabiel, toename van elektrische auto's

Voor de uitbraak van het coronavirus kwamen er jaarlijks gemiddeld ongeveer duizend personenauto's bij in Amsterdam.¹² Vanaf 2020 steeg in twee jaar tijd echter het aantal personenauto's in de stad met meer dan 12.000. Daarmee waren er begin 2022 in totaal bijna 250.000 personenauto's in Amsterdam. Omdat ook het aantal inwoners in Amsterdam in de afgelopen jaren toenam is het gemiddelde autobezit in deze periode amper veranderd: sinds 2015 heeft ongeveer een kwart van de volwassen Amsterdammers een auto. Wel is dit aandeel lager dan aan het begin van de eeuw, zo had in 2003 nog 31% van de volwassen Amsterdammers een auto. Met name jongeren tot 30 jaar hebben minder vaak een auto dan voorheen.¹³ Deze cijfers betekenen dat huishoudens in Amsterdam gemiddeld beschikken over 0,4 auto, het laagste aantal van alle gemeenten in Nederland. Zowel landelijk als in de Metropoolregio Amsterdam ligt het gemiddelde op één auto per huishouden. Ook het percentage 17-plussers met een rijbewijs is in Amsterdam het laagst van Nederland: 61% in 2023, tegen 80% landelijk.¹⁴ Van de Amsterdammers met een niet-elektrische auto laat 44% de auto weleens staan om zo bij te dragen aan een beter milieu (zie ook het hoofdstuk over duurzaamheid).¹⁵

Het aantal elektrische auto's neemt al jarenlang toe. Zo waren er in Amsterdam eind 2022 bijna 30.000 elektrische of plug-in hybride auto's terwijl het er in 2019 nog geen 10.000 waren, een verdriedubbeling in drie jaar tijd. Van de Amsterdammers met één of meerdere auto's in het huishouden geeft inmiddels 16% aan een volledig elektrische of hybride auto

te hebben.¹⁶ Ongeveer 12% van de geregistreerde personenauto's in Amsterdam was in 2022 milieuvriendelijk, dat wil zeggen geheel of gedeeltelijk elektrisch, of rijdend op aardgas of waterstof.¹⁷ Het aantal parkeerplekken in de openbare ruimte waar de auto opgeladen kan worden neemt de afgelopen jaren al toe: in 2019 waren het er 3.000, begin 2023 is dit meer dan verdubbeld tot 7.000. Ruim een kwart van deze laadplekken bevindt zich in stadsdeel Zuid. Tot 2030 zijn er nog 6.000 extra laadplekken beoogd.

Parkeren auto

Aantal plekken op straat afgenomen, meer P+R-locaties

Met de Agenda Autoluw (vastgesteld in 2020) wil Amsterdam het autoverkeer in de stad verminderen, om zo meer leefruimte te creëren en de luchtkwaliteit te verbeteren. Een onderdeel van de agenda is het opheffen van parkeerplekken op straat, om daar ruimte te maken voor bijvoorbeeld fietsparkeren of groen. In 2022 hebben in totaal 1.376 parkeerplekken een andere invulling gekregen, hoofdzakelijk in de stadsdelen Zuid, Centrum, Nieuw-West en Noord. Sinds 2019 zijn in Amsterdam 5.461 parkeerplekken verdwenen. De doelstelling is om 7.000 tot 10.000 parkeerplekken te hebben opgeheven in 2025, ten opzichte van het aantal in 2019.¹⁸ Inwoners van Amsterdam gaven in 2021 het aanbod van parkeervoorzieningen in hun buurt gemiddeld een 6,5 als rapportcijfer. Stadsdeel Oost werd het best beoordeeld (6,8), in Centrum werd het laagste gemiddelde gegeven (5,9).¹⁹

Voor bezoekers aan Amsterdam is het parkeren op afstand bij een P+R-locatie een alternatief voor het parkeren op straat. Bij P+R wordt geparkeerd aan de rand van de stad en kan dit voordelig wanneer de reis wordt vervolgd met het openbaar vervoer. Het aantal P+R-locaties is in 2021 uitgebreid met P+R Zeeburg III en P+R Boven 't Y. Daarmee is er inmiddels op tien plekken in Amsterdam een P+R. De parkeerders gebruiken P+R zowel voor woon-werkverkeer, als voor toeristische doeleinden, winkelen of bezoek aan vrienden of familie. Zij zijn doorgaans tevreden:

alle P+R-locaties kregen in 2022 een gemiddeld rapportcijfer dat uiteenloopt van 7,2 tot 8,2. Dit is een stabiel beeld: ook in de vier voorgaande jaren kreeg elke P+R-locatie telkens minimaal een 7 als gemiddeld rapportcijfer.²⁰ In juli 2023 zijn de tarieven verhoogd om P+R kostendekkend te maken. Wel zal de voorwaarde dat voor een voordelig tarief naar het centrumgebied gereisd moet worden in de toekomst komen te vervallen.²¹

Deelvervoer

Kwart van Amsterdammers zonder eigen auto gebruikt weleens deelauto

Het gebruik maken van een deelauto kan een alternatief zijn voor het bezit van een personenauto. In 2022 gaf 3% van de volwassen Amsterdammers aan vaak een deelauto te gebruiken. Daarnaast gebruikt 9% soms een deelauto en 9% doet dit zelden. Hiermee is het aandeel dat weleens gebruik maakt van een deelauto iets gestegen ten opzichte van 2020, toen 2% vaak, 9% soms en 7% zelden een deelauto gebruikte. De overige Amsterdammers maken geen gebruik van een deelauto of hebben geen rijbewijs. Onder Amsterdammers in een huishouden zonder eigen auto is het gebruik van deelauto's iets groter: 3% doet dit vaak, 11% soms en 12% zelden.²²

In 2022 waren er 2.700 deelauto's (waarvan ruim 1.200 met een vaste standplaats) en 700 elektrische deelscooters in Amsterdam. Ongeveer de helft van de automobilisten die weleens gebruik maken van een deelauto geeft aan door het aanbod inmiddels minder voertuigen te bezitten, of te overwegen het aantal eigen voertuigen te verminderen. Vanaf 2025 moeten alle deelauto's in Amsterdam uitstootvrij zijn.²³ Sinds de zomer van 2021 lopen voor een periode van twee jaar kleinschalig experimenten met 500 deelfietsen en buurtbakfietsen.²⁴ Ook zijn medio 2023 bij de Amsterdamse stations ruim 2.800 OV-fietsen beschikbaar voor verhuur. Door de opening van de nieuwe stallingen bij het Centraal Station kent die locatie inmiddels in totaal ruim 1.500 OV-fietsen, samen met station Utrecht Centraal de hoogste concentratie in Nederland.²⁵

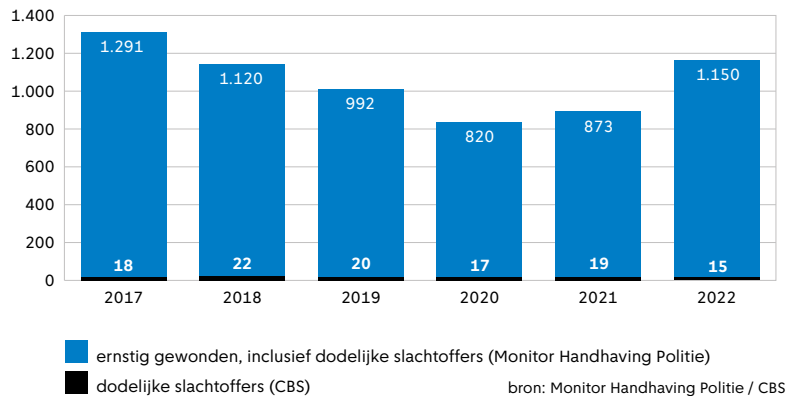
Zwaar verkeer

Afname van zware voertuigen in het centrumgebied

Om bruggen en kademuuren te ontlasten is in oktober 2021 het beleid met betrekking tot zwaar verkeer in het centrum van de stad aangescherpt. Sindsdien bestaat de Zone Zwaar Verkeer uit het hele gebied binnen de centrumring S110. In dit gebied is een ontheffing nodig om met een voertuig van meer dan 7,5 ton te rijden. Voertuigen die zwaarder dan 30 ton zijn kunnen geen ontheffing aanvragen. Ook zijn er gedragsregels opgesteld voor het zware verkeer.

Tussen het begin van 2020 en de tweede helft van 2022 is het gemiddelde aantal voertuigen met een toegestane maximum massa van meer dan 7,5 ton

Afb. 5.3 Verkeersslachtoffers in Amsterdam, 2017-2022

in het zonegebied gedaald naar ruim duizend per werkdag, een daling van 20%. Binnen deze groep is het aantal voertuigen met een gewicht van meer dan 30 ton in dezelfde periode met ongeveer 60% afgenomen, van gemiddeld ruim 250 naar ongeveer honderd voertuigen per werkdag. Doelstellingen dat minimaal 90% van het zware verkeer de juiste routes gebruikt en minimaal 90% voldoet aan een gewichtsverklaring werden bij steekproeven in 2022 beide gehaald.²⁶

Verkeersveiligheid

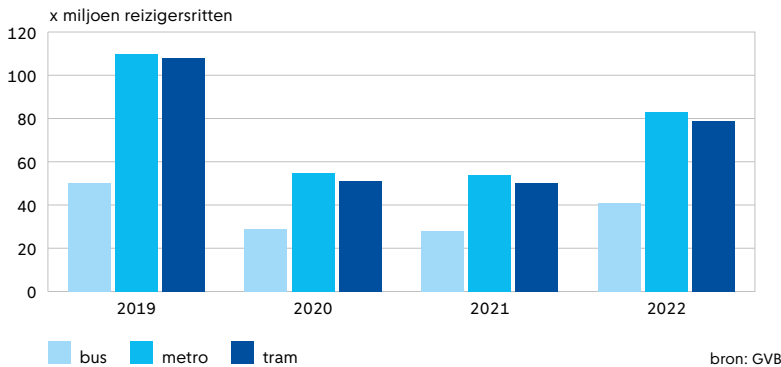
Aantal verkeersslachtoffers toegenomen, zorgen om toename elektrische fietsen

Het aantal fietsongevallen daalde in de periode 2018-2021 in Amsterdam met meer dan een derde (37%) ten opzichte van de drie jaar ervoor.²⁷ De verplaatsing van snorfietsers naar de rijbaan heeft hieraan bijgedragen.²⁸ In andere grote steden in Nederland was de afname in deze periode relatief minder groot, of was er juist sprake van een toename.

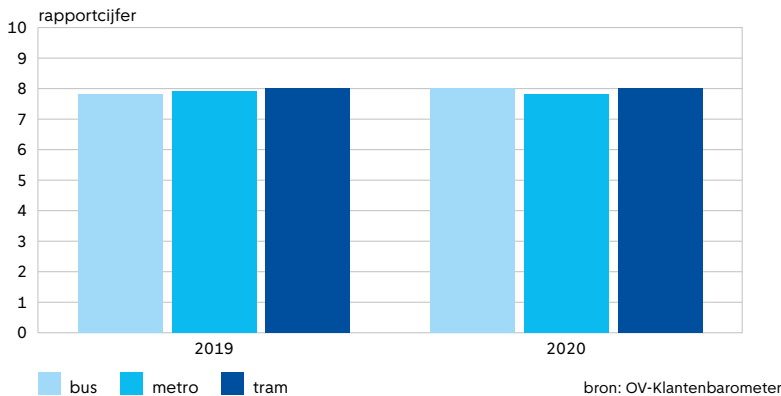
In 2022 nam het aantal ernstig gewonden in het Amsterdamse verkeer echter weer toe, naar 1.150 tegen gemiddeld 900 in de drie voorgaande jaren.²⁹ De toegenomen drukte op voet- en fietspaden wordt een belangrijke reden genoemd voor deze stijging. Riskant gedrag in het verkeer zou in een meerderheid van de gevallen de oorzaak zijn van de ongelukken. Zo blijkt uit cameratoezicht dat er nog altijd veel scooters op fietspaden rijden waar dit niet mag.³⁰ Automobilisten zijn in de stad voornamelijk als tegenpartij betrokken bij ongevallen met fietsers en voetgangers. De meeste ongevallen met fietsers gebeuren door snelheidsverschillen, het ontbreken van vrijliggende fietspaden op wegen waar auto's 50 kilometer per uur mogen rijden en snelheids-overtredingen. Jaarlijks vallen er in Amsterdam tussen de vijftien en twintig dodelijke verkeersslachtoffers.

Er zijn zorgen over de opkomst van e-bikes en de snelheidsverschillen die ontstaan met reguliere fietsen. Uit metingen blijkt dat opgevoerde e-bikes gemiddeld 13 kilometer per uur sneller rijden dan reguliere fietsen, en dat opgevoerde e-bikes in

Afb. 5.4 Aantal reizigersritten bij GVB naar vervoersvorm, 2019-2022

Afb. 5.5 Rapportcijfer totaaloordeel voor OV-rit in Amsterdam, 2019 en 2022

sommige gevallen snelheden tot 42 kilometer per uur kunnen halen.³¹ In combinatie met de veelal smalle fietspaden in Amsterdam kan dit tot onveilige situaties leiden. De gemeente Amsterdam pleit ervoor een maximumsnelheid van 20 kilometer per uur in te voeren voor elektrische fietsen en bestuurders van snelle elektrische fietsen moeten verleid worden op de rijbaan te fietsen. Het is echter niet duidelijk of fietsen op een elektrische fiets in het algemeen risicovoller is dan fietsen zonder trapondersteuning: landelijke studies op dit onderwerp laten verschillende uitkomsten zien.³² Wel was landelijk het aantal verkeersdoden in 2022 onder fietsers hoger dan in voorgaande jaren, met name onder 75-plussers is een toename te zien. Steeds meer ouderen kiezen voor de (elektrische) fiets als vervoersmiddel.³³

Voor auto's wordt in de komende jaren op steeds meer plekken een maximumsnelheid van 30 kilometer per uur ingevoerd, met als doel dat deze voor 80% van de rijbanen in Amsterdam geldt. De verwachting is dat door het beperken van de snelheid het aantal ongelukken zal afnemen met 20% tot 30%.³⁴

Een aanzienlijk deel van de inwoners van de gemeente Amsterdammers maakt zich zorgen over de eigen verkeersveiligheid. In een onderzoek uit 2021 geeft 67% van de ruim 3.000 deelnemers aan het onderzoek aan zich bezorgd te voelen in het Amsterdamse verkeer, 19% zelfs zeer bezorgd.³⁵ Daarnaast vindt

83% dat te hard rijden leidt tot verkeersonveilige situaties. De Rozengracht, Linnaeusstraat en Middenweg, de Osdorperweg en het Meester Visserplein zijn veelgenoemde onveilige plekken.

Openbaar Vervoer

Coronamaatregelen doen het aantal ritten in het openbaar vervoer dalen na recordjaar

Tijdens de coronacrisis was er een sterke daling van het aantal gemaakte ritten in het openbaar vervoer in Amsterdam. In 2020 en 2021 was het aantal ritten dat reizigers maakten bij het GVB (exclusief de veren) gehalveerd ten opzichte van het recordjaar 2019: het aantal jaarlijkse ritten daalde van 267 miljoen naar 133 miljoen.³⁶ In 2022 nam het aantal gemaakte ritten weer toe naar 204 miljoen, maar de aantallen bleven daarmee nog achter ten opzichte van de periode voor corona.³⁷ Bij het GVB waren er in 2022 op een gemiddelde werkdag 25% minder ritten dan in 2019. Als mogelijke oorzaken worden het toegenomen thuiswerken sinds corona en de opkomst van de e-bike genoemd.³⁸

Amsterdam streeft ernaar dat alle haltes voor iedereen toegankelijk zijn, dus ook voor mensen met een fysieke of visuele beperking. Aan het begin van 2023 was 27% van de haltes volledig toegankelijk. Amsterdam en de Vervoerregio Amsterdam streven ernaar om tot 2030 jaarlijks tientallen haltes extra toegankelijk te maken, zodat in 2030 bijna tweederde (63%) van de Amsterdamse haltes aan de normen voor toegankelijkheid voldoet.³⁹

Ritten in het openbaar vervoer worden positief beoordeeld

Reizigers die gebruik maken van het openbaar vervoer in Amsterdam zijn doorgaans tevreden over de gemaakte rit. Tussen 2019 en 2022 ging de gemiddelde beoordeling voor busritten in Amsterdam van een 7,8 naar een 8,0. Metroritten krijgen gemiddeld een 7,8 (tegen een 7,9 in 2019) en ritten met de tram worden onveranderd gemiddeld met een 8,0 beoordeeld. De rapportcijfers voor de ritten in het Amsterdamse openbaar vervoer verschilden in 2022 niet of nauwelijks van de landelijke gemiddeldes.⁴⁰ Amsterdammers gaven in 2021 het aanbod van openbaar vervoer in hun buurt gemiddeld een 7,7. Na Purmerend heeft Amsterdam hiermee het hoogste rapportcijfer in de Metropoolregio.⁴¹ De sociale veiligheid in het Amsterdamse openbaar vervoer werd door Amsterdammers in 2022 gemiddeld beoordeeld met een 7,6. In 2021 en 2020 was dit een 7,7.⁴²

Mobiliteit en brede welvaart

Mobiliteit heeft op meerdere manieren invloed op de brede welvaart, constateert het Planbureau voor de Leefomgeving. Enerzijds levert mobiliteit een belangrijke positieve bijdrage aan het welzijn van mensen: het stelt hen in staat banen, voorzieningen en sociale contacten te bereiken en het kan daarmee de fysieke

en mentale gezondheid verbeteren. Mobiliteit kan echter ook de brede welvaart verlagen, bijvoorbeeld door het veroorzaken van verkeersonveiligheid, geluidsoverlast, milieuvervuiling en klimaatverandering.⁴³ In de landelijke Monitor Brede Welvaart heeft de enige direct aan mobiliteit gerelateerde indicator betrekking op reistijdverlies door files en vertraging. Ook in de index Brede Welvaart in de Metropoolregio Amsterdam (MRA) hebben de indicatoren rondom mobiliteit te maken met reistijd van woon/werkverkeer. In de index is opgenomen dat de gemiddelde reistijd voor woon/werkverkeer onder Amsterdammers 45 minuten is (op twee andere gemeenten na de langste reistijd in de MRA). Daarnaast is in de index opgenomen dat Amsterdammers een gemiddelde afstand van 2,1 kilometer hebben tot een hoofdverkeersweg. Bij 5 van de andere 31 gemeenten in de MRA is dat gemiddeld een langere afstand.⁴⁴ De baten van mobiliteit, of bijvoorbeeld aspecten rondom verkeersveiligheid, zijn vooralsnog niet opgenomen in de landelijke monitor of in de regionale index.

In het Amsterdamse coalitieakkoord van 2022, dat brede welvaart als uitgangspunt heeft, is het thema 'verkeer en vervoer' opgenomen in het hoofdstuk 'verantwoorde groei'. Meerdere voornemens rond dit thema zijn verbonden aan de brede welvaart van de inwoners van Amsterdam. Zo heeft de agenda

Autoluw tot doel meer ruimte te geven aan fietsers en voetgangers en aan groen in de stad, wat bijdraagt aan een leefbare omgeving. Anderzijds kan dit op sommige plekken gevolgen hebben voor de bereikbaarheid per auto. Er wordt daarom belang aan gehecht dat het mogelijk blijft met de auto bij Amsterdammers op bezoek te gaan. Ook is er in het coalitieakkoord aandacht voor een verbetering van de verkeersveiligheid, bijvoorbeeld door te streven naar een maximumsnelheid van 30 kilometer per uur. Met het uitbreiden van het aantal elektrische laadpalen en het stimuleren van uitstootvrij vervoer wil Amsterdam de impact van het verkeer op de luchtkwaliteit terugdringen.

Daarnaast zijn er algemene trends in het verkeer met invloed op de brede welvaart. De opkomst van de elektrische fiets kan zorgen voor meer lichaamsbeweging, wanneer deze gebruikt wordt in plaats van de auto of bromfiets. Ook kunnen elektrische fietsen ervoor zorgen dat ouderen langer mobiel zijn en gemakkelijker voorzieningen of sociale contacten kunnen bereiken. Over de uitwerking van de toename van elektrische fietsen op de daadwerkelijke verkeersveiligheid is geen eenduidig beeld. Het toenemende aandeel van elektrische auto's kan zowel de uitstoot als de geluidsoverlast van het verkeer in Amsterdam terugdringen.

Noten

- 1 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2021.
- 2 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2021.
- 3 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2021.
- 4 Bron: O&S. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2022*.
- 5 Bron: O&S. *Monitor Fietstevredenheid 2021*, februari 2022.
- 6 Bron: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. *Factsheet elektrisch fietsen in Nederland*, november 2022.
- 7 Bron: Verkeersnet. *Zorgen om toename snelle fatbikes*, 9 november 2022.
- 8 Bron: O&S. *Monitor Fietstevredenheid 2021*, februari 2022.
- 9 Bron: O&S. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2021*.
- 10 Bron: O&S. *Monitor Fietstevredenheid 2021*, februari 2022.
- 11 Bron: O&S. *Enquête automatische toegangssystemen fietsenstallingen*, juni 2022.
- 12 Bron: CBS.
- 13 Bron: CBS. *Onderzoek Onderweg in Nederland (ODIN)*, 2021.
- 14 Bron: CBS.
- 15 Bron: O&S. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2022*.
- 16 Bron: O&S. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2022*.
- 17 Bron: Rijksoverheid. Dashboard regionale klimaatmonitor, via <https://klimaatmonitor.databank.nl/dashboard>
- 18 Bron: <https://amsterdam-autoluw-magazine.readz.com/editie-5-meer-ruimte-minder-parkeerplekken>
- 19 Bron: O&S. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2021*.
- 20 Bron: O&S. *Klanttevredenheid P+R 2022*, december 2022.
- 21 Bron: web.archive.org: *P+R-tarieven gaan omhoog*, 8 mei 2023.
- 22 Bron: O&S. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2022*.
- 23 Bron: Gemeente Amsterdam. *Rapportage deelmobiliteit 2022*, oktober 2022.
- 24 Bron: <https://www.amsterdam.nl/deelvervoer/deelfiets/>
- 25 Bron: ovfietsbeschikbaar.nl
- 26 Bron: Gemeente Amsterdam. *Evaluatie aanscherping Zone Zwaar Verkeer*, februari 2023.
- 27 Bron: Parool. *Minder fietsongevallen in Amsterdam, e-bike mogelijk nieuw risico*, 23 mei 2022.
- 28 Bron: Gemeente Amsterdam. *Evaluatierapportage Snorfiets naar de rijbaan*, december 2019.
- 29 Bron: Gemeente Amsterdam. *Monitor uitvoering maatregelen verkeersveiligheid 2022*, mei 2023.
- 30 Bron: Parool. *Gemiddeld drie ernstige ongelukken per dag*, 16 juni 2023.
- 31 Bron: Parool. Fietsersbond: *'E-bike rijdt veel te hard, vaak betrokken bij ongevallen'*, 17 november 2022.
- 32 Bron: Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV). *Factsheet elektrische fietsen en speed-pedelects*, mei 2022.
- 33 Bron: <https://nos.nl/artikel/2471835-meeste-verkeersdoden-sinds-2008-vooral-toename-onder-75-plussers>
- 34 Bron: Gemeente Amsterdam. *Uitvoeringsprogramma 30 km. per uur in de stad*, 2022.
- 35 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdammers en hun beleving van de verkeersveiligheid*, 2021.
- 36 Bron: GVB. *Jaarverslag 2021*, mei 2022.
- 37 Bron: GVB. *Jaarverslag 2022*, mei 2023.
- 38 Bron: NRC. *Aantallen ov-passagiers nog steeds flink lager dan voor de coronacrisis*, 22 maart 2023.
- 39 Bron: web.archive.org: *Amsterdam zet vaart achter aanpassen ov-haltes*, 20 maart 2023.
- 40 Bron: Kennisplatform CROW. *OV-Klantenbarometer 2022*, maart 2023.
- 41 Bron: O&S. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2021*.
- 42 Bron: O&S. *Monitor sociale veiligheid openbaar vervoer 2022*, maart 2023.
- 43 Bron: Planbureau voor de Leefomgeving. *Brede welvaart en mobiliteit*, november 2021.
- 44 Bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/interactief/brede-welvaart-mra>

6

Gezondheid en zorg

Gezondheid is een basisvoorwaarde voor participatie en een belangrijk onderdeel van het welzijn en vice versa kan participatie in de maatschappij de gezondheid bevorderen. In de vorige Staat van de Stad rapportage stond dit hoofdstuk sterk in het teken van de coronapandemie. De pandemie had toen een sterke impact op de gezondheid en het welzijn, maar werkt dit verder door? We gaan daar op in met vragen als: Hoe staat het er nu voor met de fysieke en psychische gezondheid en de leefstijl van (groepen) inwoners van Amsterdam? En hoe vaak ontvangen zij informele zorg en gemeentelijke zorgvoorzieningen?

Auteurs: Ellen Lindeman, Ranu Sewdas en Frederique van Spijker

Kernpunten

- De gemiddelde levensverwachting bij de geboorte neemt toe en is in Amsterdam 81,2 jaar, bijna een half jaar minder dan gemiddeld in Nederland. Vrouwen worden gemiddeld bijna vier jaar ouder dan mannen, maar het verschil wordt minder groot doordat de levensverwachting van mannen sterker stijgt.
- Zeven van de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (68%) ervaren een goede gezondheid. Jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) ervaren, evenals in 2020, veel minder vaak een goede gezondheid dan voor de coronapandemie (81% versus 91% in 2018).
- Een derde van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft last van één of meer langdurige (ouderdoms) ziekten, aandoeningen of handicaps. Ouderen (75-plussers 63%), mensen met maximaal een mbo-1 opleiding (54%) en met een laag inkomen (61%) hebben dat vaker.
- Zes op de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (63%) hebben volgens eigen zeggen het coronavirus gehad. Eén op de vijf (20%) ervaart nog steeds negatieve gevolgen van corona. Onder jongvolwassenen (16- tot 25-jarigen) is dit aandeel bijna de helft (48%). Ook heeft ruim een kwart van de Amsterdammers (26%) nog last van de meegemaakte coronagerelateerde gebeurtenissen.
- Ongeveer één op de zes Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft een hoog risico op een angststoornis of depressie (16%), in 2020 was dit aandeel 9%.
- Jongvolwassenen in Amsterdam hebben vaker ernstige psychische klachten (11%) dan elders in het land (9%).
- Amsterdammers van 18 jaar en ouder met een kwetsbare sociaaleconomische status, met een migratieachtergrond (vooral Turks en Surinaams) en vrouwen ervaren minder psychisch welbevinden.
- Bijna een kwart van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder (23%) voelt zich ernstig eenzaam (15% in 2020). Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding en inwoners met een migratieachtergrond voelen zich vaker ernstig eenzaam dan gemiddeld.
- Vier van de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (41%) kampen met (ernstig) overgewicht en landelijk 50% van de volwassenen.
- Meer dan de helft van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder voldoet aan de beweegrichtlijn. Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding veel minder vaak (39%). Driekwart geeft aan plannen of voornemens te hebben om de gezondheid te verbeteren.
- Meer Amsterdammers van 18 jaar en ouder roken dan twee jaar geleden (24% in 2022 en 22% in 2020). Twaalf procent wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol en 16% drinkt overmatig.
- Ook is het xtc-gebruik toegenomen van 12% in 2020 naar 16% in 2020. Het middelengebruik onder jongvolwassenen in Amsterdam ligt hoger dan landelijk.
- Twaalf procent van de 18-plussers heeft vanwege de gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging, vaak vanuit hun eigen sociale netwerk. De helft verwacht zeker hulp van naasten te kunnen krijgen mocht dat nodig zijn, 11% zeker niet. Vooral bij mensen met een kwetsbare sociaaleconomische positie ligt deze verwachting laag.
- Eén op de tien Amsterdammers (10%) verleent mantelzorg. Met name inwoners van 50 jaar en ouder verlenen mantelzorg aan een naaste.
- In 2022 hebben 68.330 Amsterdammers gebruik gemaakt van één of meerdere maatwerkarrangementen in het kader van de Wmo. Veertig procent van de Wmo-cliënten is 75 jaar en ouder. Amsterdammers geven een voldoende voor het aanbod van zorgvoorzieningen en hoe de zorg is geregeld in de stad.

In dit hoofdstuk gaan we in op de (gezonde) levensverwachting van Amsterdammers, de ervaren gezondheid, last hebben van langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps en de ervaren psychische gezondheid. Ook gaan we in op de gevolgen van de coronapandemie. Daarna gaan we in op leefstijlfactoren en op de formele en informele hulp die Amsterdammers (kunnen) ontvangen vanwege de gezondheid en op het geven van mantelzorg. Tot slot komt het gebruik van gemeentelijke (zorg)voorzieningen aan bod. De resultaten zijn, tenzij anders wordt vermeld, gebaseerd op De Staat van de Stad enquête 2022 van O&S onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder.

Levensverwachting en jaren in gezondheid

De gemiddelde levensverwachting bij de geboorte is in de gemeente Amsterdam 81,2 jaar. Dat is bijna een

half jaar minder dan gemiddeld in Nederland (81,7 jaar, gemiddeld over periode 2017-2020, bron: CBS/RIVM). Vrouwen worden gemiddeld 3,7 jaar ouder dan mannen: de leeftijdsverwachting bij geboorte van vrouwen in de GGD-regio Amsterdam¹ is 83,5 jaar tegenover 79,8 jaar onder mannen. Landelijk is het verschil tussen vrouwen en mannen 3,2 jaar. De levensverwachting is de afgelopen decennia toegenomen, bijvoorbeeld 4,4 jaar in Amsterdam in vergelijking met 20 jaar terug (2017-2020 versus 1997-2000). Bij mannen nam de levensverwachting in de afgelopen 20 jaar sterker toe dan bij vrouwen (resp. 5,2 en 3,7 jaar in de GGD-regio Amsterdam). Het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen is daardoor minder groot geworden.

De gezonde levensverwachting wordt door het RIVM uitgedrukt in te verwachten jaren met een als goed ervaren gezondheid en in te verwachte jaren zonder lichamelijke beperking. De levensverwachting bij geboorte in Amsterdam (in 2020) zonder lichamelijke

beperkingen is gemiddeld 69,3 jaar, landelijk 71,4 jaar. Bij geboorte is de levensverwachting in jaren van een goede ervaren gezondheid gemiddeld 64,6 jaar, landelijk 66,9 jaar. Inwoners van de gemeente Amsterdam hebben dus een ruim 2 jaar kortere gezonde levensverwachting dan landelijk gezien.²

Vrouwen hebben een hogere levensverwachting dan mannen, maar landelijke cijfers laten zien dat vrouwen een lagere gezonde levensverwachting hebben dan mannen. Zij leven korter in een als goed ervaren gezondheid, dat wil zeggen korter zonder matige of ernstige beperkingen en korter zonder chronische ziekten en korter in een goede geestelijke gezondheid. De jaren die vrouwen langer leven dan mannen, leven ze dus niet in goede gezondheid. Landelijke cijfers laten verder zien dat de (gezonde) levensverwachting sterk samenhangt met de genoten opleiding. Bijvoorbeeld, mannen met een afgeronde hbo-/wo-opleiding leven bijna 6 jaar langer dan mannen die basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding hebben en voor vrouwen is het verschil tussen beide groepen ruim 4 jaar. Gaat het om jaren in gezondheid, dan is het verschil in gezonde levensverwachting tussen beide opleidingen zelfs bijna 15 jaar.³

Ervaren gezondheid en fysieke beperkingen

Zeven van de tien volwassenen ervaren een goede gezondheid

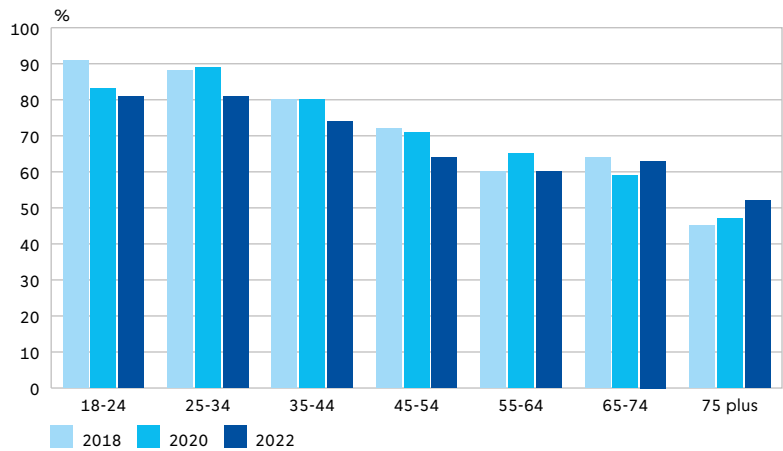
Zeven van de tien inwoners van de gemeente Amsterdam van 18 en jaar en ouder (68%, 2020 73%, 2018 74%) vinden over het algemeen de eigen gezondheid (zeer) goed (zie afb. 6.1). Twee van de tien (22%, 2020 18%) ervaren een matige gezondheid en 7% vindt de gezondheid (zeer) slecht (2020 6%).⁴ Daarmee is men iets minder vaak positief over de eigen gezondheid dan in eerdere jaren. Dat zien we ook terug in de Corona Gezondheidsmonitor van de GGD Amsterdam.⁵

Vrouwen vinden hun gezondheid iets minder vaak (zeer) goed dan mannen en zijn ook minder vaak positief over hun gezondheid dan in 2020 (resp. 74% en 67% versus 76% en 73% in 2020).

Uiteraard hangt de ervaren gezondheid sterk samen met de leeftijd: zo ervaren acht van de tien 18- tot met 34-jarigen een goede gezondheid, tegenover zes van de tien 55-plussers en vijf van de tien 75-plussers. Onder alle leeftijdsgroepen, met uitzondering van 65-plussers, zien we eveneens een lichte afname in het aandeel dat een goede gezondheid ervaart. In 2020 zagen we nog een sterke afname in de ervaren gezondheid van jongvolwassenen (18 tot en met 24 jaar) ten opzichte van 2018. Nu blijft die redelijk stabiel, wat wil zeggen dat de ervaren gezondheid van jongvolwassenen nog steeds slechter is dan voor de coronapandemie (81% in 2022 versus 83% in 2020 en 91% in 2018).

Ook sociaaleconomische status speelt een grote rol bij de ervaren gezondheid; we zien grote verschillen

Afb. 6.1 Goed ervaren gezondheid naar leeftijd, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

hierin naar behaalde opleiding en naar inkomensklassen. Zo ervaren circa acht van de tien inwoners met een hbo-/wo-opleiding een goede gezondheid, tegenover vijf van de tien met een vmbo-/mbo-1 opleiding. Tussen de inkomensklassen zijn de verschillen eveneens groot: terwijl 88% van de mensen met een hoog inkomen (boven €3.200 netto per maand) zich (heel) gezond voelt, is dit 69% bij mensen met een gemiddeld inkomen (€1.351-3.200 netto per maand) en 47% onder hen met een laag inkomen (tot €1.350 netto per maand). Binnen de leeftijdsgroepen speelt sociaaleconomische status ook een rol: bijvoorbeeld circa de helft van de 65-plussers met een lage sociaaleconomische status voelt zich goed gezond tegenover circa driekwart van die groep met een hoge sociaaleconomische status.

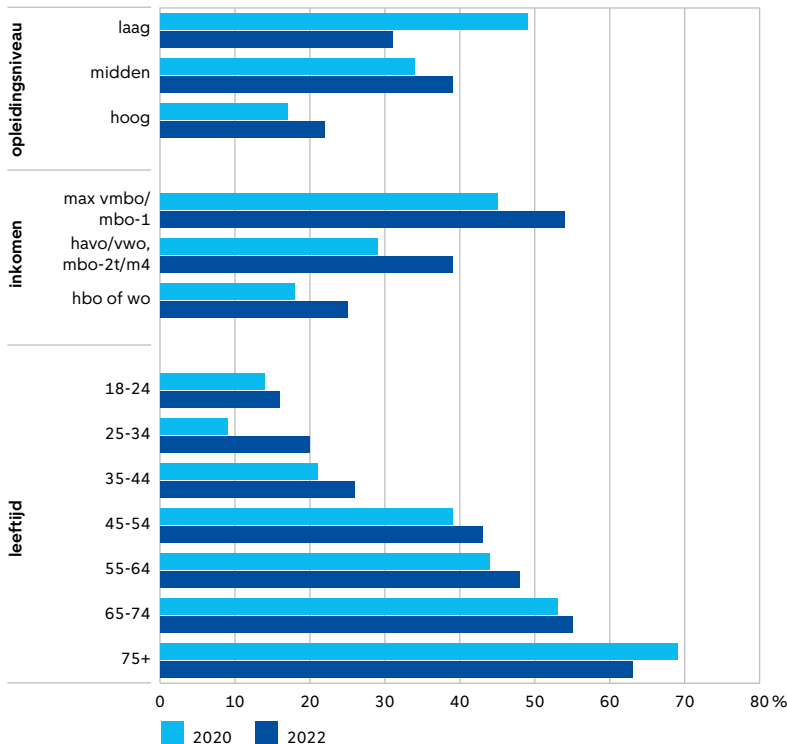
Inwoners met een migratieachtergrond vanuit buiten Europa voelen zich minder vaak gezond (61%) dan inwoners met een migratieachtergrond vanuit Europa (76%) of die zonder een migratieachtergrond (77%). Dat geldt het sterkst voor inwoners met een Surinaamse, Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond (resp. slechts 53%, 53% en 57% van hen ervaart een goede gezondheid).

Verder zijn er verschillen in ervaren gezondheid tussen gebieden in Amsterdam die verband houden met de bevolkingssamenstelling. Inwoners van de stadsdelen Zuidoost (63%), Noord (64%) en Nieuw-West (64%) en (in mindere mate) die van Weesp (67%) voelen zich minder vaak gezond dan gemiddeld, terwijl inwoners van de stadsdelen Zuid (77%), West (77%) en Centrum (75%) zich juist relatief vaak gezond voelen. Deze verschillen zijn, evenals in 2020, groter dan in 2018. Ook zijn er grote verschillen tussen de 25 gebieden, waarbij in Gaasperdam, Osdorp, Aker, Sloten, Nieuw-Sloten en Noord-West relatief de minste mensen met een goede ervaren gezondheid wonen (allen rond de 60%).

Een derde heeft een langdurige ziekte, aandoening of handicap

Een derde van de inwoners van 18 jaar en ouder geeft aan last te hebben van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps (zie afb. 6.2).

Afb. 6.2 Last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap naar opleidingsniveau, inkomen en leeftijd, 2020 en 2022 (procenten)

Het kan daarbij ook gaan om ouderdomsklachten of specifieke ouderdomsziekten. Dit aandeel is in 2022 iets hoger dan in 2020 (33% versus 28%).

Het aandeel mensen dat last heeft van een ziekte of aandoening stijgt sterk naarmate mensen ouder worden: van 16% van de 18- tot en met 24-jarigen tot zes van de tien van de 75-plussers (63%). Het begint duidelijk toe te nemen vanaf 45 jaar. Evenals bij de ervaren gezondheid zijn hier de verschillen naar opleiding en inkomen groot, zelfs nog groter dan in 2020. Iets meer dan de helft (54%) van de mensen met maximaal een vmbo-1 opleiding heeft last van een langdurige ziekte of aandoening/handicap tegenover een kwart (25%) van de mensen met een hbo-/wo-opleiding. Daarnaast hebben mensen met een laag inkomen hier vaker last van (61%) dan mensen met een middeninkomen (39%) of hoog inkomen (22%). In stadsdeel Noord komt een dergelijke aandoening het vaakst voor, samen met stadsgebied Weesp (resp. 44% en 43%), en in stadsdeel West het minst vaak (28%).

Het hebben van een dergelijke aandoening hangt samen met de ervaren gezondheid. Zo ervaart 58% van de mensen met een langdurige ziekte of aandoening een matige of slechte gezondheid versus 11% onder hen die niet een dergelijke aandoening hebben. En andersom: van de mensen met een matige of slechte gezondheid heeft 73% een dergelijke aandoening en onder mensen met een goede gezondheid is dat 20%.

Ook ondervinden veel mensen belemmeringen in hun dagelijkse leven als gevolg van langdurige ziekten, aandoeningen en handicaps. Driekwart van de Amsterdammers met een langdurige ziekte, aandoening

of handicap (74%) voelt zich (licht tot sterk) belemmerd bij het uitvoeren van dagelijkse werkzaamheden thuis. Ruim driekwart (78%) geeft aan zich belemmerd te voelen in de vrijetijdsbesteding (zoals sporten en reizen). Van werkenden en studerende met een langdurige ziekte, aandoening of handicap geeft 70% aan zich bij deze activiteiten (werk/studie) belemmerd te voelen. Dit laatste is iets meer dan in 2020 (toen 63%).

Gevolgen van corona

Vanaf het voorjaar 2020 was er sprake van een coronapandemie die uiteindelijk in het voorjaar van 2023 tot een gewoon virus in Nederland werd verklaard en is de laatste openbare testlocatie gesloten. De coronapandemie bevindt zich in een andere fase; het virus gaat nog steeds rond maar dat leidt niet acuut tot een te hoge druk op de zorg. Vanaf eind maart 2023 wordt er door de GGD geen aanvullende informatie meer over mensen met een positieve coronatestuitslag en over coronasterfgevallen verzameld. Wel wordt het virus door middel van rioolwateronderzoek gevolgd om een mogelijke opleving van het virus op tijd te herkennen. Het RIVM test een paar keer per week het rioolwater op virusdeeltjes bij drie zuiveringsinstallaties in Amsterdam (Zie: <https://coronadashboard.rijksoverheid.nl/gemeente/GM0363/rioolwater>).

De pandemie en de coronamaatregelen hebben veel invloed op de stad en haar inwoners gehad, zo bleek uit de vorige Staat van de Stad rapportage. Naast gevolgen voor de economie en werkgelegenheid ging het onder andere om invloed op het welzijn, de leefstijl en gezondheid van Amsterdammers. En ook nu zien we dat veel van deze effecten nog doorwerken (zie ook de andere hoofdstukken in deze Staat van de Stad rapportage).

Sterke negatieve effecten van coronapandemie op jonge Amsterdammers

Zes op de tien volwassen inwoners van de gemeente Amsterdam (63%) heeft volgens eigen zeggen het coronavirus gehad. Onder jongvolwassenen (18-34 jaar) geldt dat voor driekwart. Zes procent van de respondenten in dit GGD-onderzoek heeft post-covid klachten. Dat wil zeggen dat men langer dan 3 maanden geleden besmet is geweest met het virus en nu nog klachten heeft. Het komt het meest voor in de leeftijdsgroep 50-64 jaar (11%). Ook inwoners die een migratieachtergrond hebben van buiten Europa hebben vaker last van post-covid klachten dan gemiddeld (8%). Vrouwen hebben iets vaker dergelijke klachten dan mannen (7% versus 5%). Inwoners met een hbo-/wo-opleiding hebben juist minder vaak last van post-covid klachten (5%) dan inwoners met andere opleidingsniveaus. Ook inwoners van Weesp hebben relatief weinig post-covid klachten (4%).

Uit de Corona Gezondheidsmonitor van de GGD Amsterdam blijkt dat één op de vijf Amsterdammers van 18 jaar en ouder in het najaar 2022 alleen nog negatieve gevolgen ervaart van de coronaperio-

de. Negatieve gevolgen die sommigen ervaren zijn bijvoorbeeld het verminderd contact met vrienden en familie. Vrouwen (21%) ervaren vaker negatieve gevolgen van de coronaperiode dan mannen (18%).

Het effect van de coronapandemie blijkt vooral groot voor de gezondheid en het welzijn van jongvolwassenen (zie ook hoofdstuk 2). Uit de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen 2022 van de Amsterdamse GGD⁶ blijkt dat bijna de helft (48%, landelijk 43%) van de Amsterdamse jongvolwassenen aangeeft dat de invloed van corona (heel) negatief was. Bijna driekwart (73%) had door de coronaperiode hulp of steun nodig, tegenover ongeveer twee derde (64%) van alle jongvolwassenen in Nederland.

Kwart van volwassenen ervaart positieve gevolgen van corona

Bijna een kwart van de volwassen inwoners (23%) ervaart in najaar 2022 alleen nog positieve gevolgen van de coronaperiode. Sommigen noemen de mogelijkheden om thuis te werken of onderwijs te volgen als positieve gevolg. Amsterdammers met een hbo-/wo-opleiding ervaren vaker positieve gevolgen van de coronaperiode dan Amsterdammers met andere opleidingsniveaus. Mogelijk hebben de beroepen en functies die gerelateerd zijn aan opleidingsniveaus hiermee te maken: bij praktische beroepen is het vaak niet mogelijk om thuis te werken.

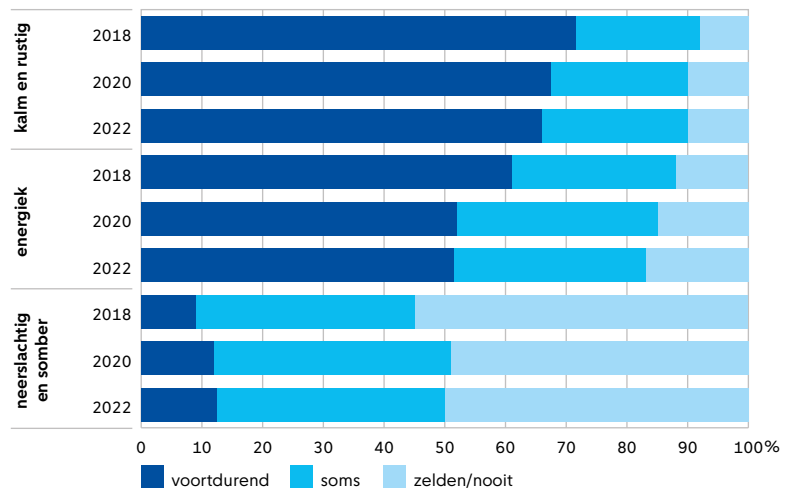
Kwart heeft nog last van de meegemaakte coronagerelateerde gebeurtenissen

Ook heeft ruim een kwart van de volwassen inwoners (26%) nog last van de meegemaakte coronagerelateerde gebeurtenissen. Dit gaat vaak om gebeurtenissen, zoals een ziekenhuisopname, of overlijden van een naaste door corona. Amsterdams jongvolwassenen hebben net iets vaker dan gemiddeld in Nederland nog last van één of meer coronagerelateerde gebeurtenissen (18% versus 15%) en 13% ervaart negatieve gevolgen van uitgestelde zorg.

Mentale gezondheid

In de Corona Gezondheidsmonitor van de GGD wordt gesignaleerd dat de mentale gezondheid in de stad is verslechterd. Inwoners hebben vaker een hoog risico op een angststoornis of depressie: in 2020 was dat 9% en in 2022 16%. Jongeren tussen 18 en 34 jaar (20%) hebben vaker een hoog risico op angststoornis of depressie dan andere leeftijdsgroepen (16% of lager). Onder inwoners van 65 jaar of ouder komen deze klachten het minst vaak voor (8%). Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding (24%) hebben veel vaker ernstige angst- of depressieve klachten dan Amsterdammers met een afgeronde hbo- of wo-opleiding (11%). Een hoog risico op een angststoornis of depressie komt ook vaker voor bij Amsterdammers met een migratieachtergrond buiten Europa (23%) dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (9%). Een hoog risico op een angststoornis of depressie komt het vaakst voor onder Amsterdammers wonend in de stadsdelen

Afb. 6.3 Kalm en rustig, energiek, en neerslachtig en somber voelen, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

Nieuw-West (20%), West (20%) en Zuidoost (18%).

In De Staat van de Stad enquête is gevraagd naar hoe men de afgelopen vier weken heeft gevoeld. De helft van de volwassen inwoners van de gemeente Amsterdam voelde zich (periode sept.-dec. 2022) zelden tot nooit neerslachtig of somber (zie afb. 6.3). Het aandeel dat zich zelden of nooit neerslachtig en somber voelt, daalde tussen 2018 en 2020 en is nu vrijwel gelijk gebleven. Zes op de tien (52%, 2020: 52%) voelde zich voortdurend of meestal energiek. Dit is een afname ten opzichte van vier jaar geleden (2018: 61%). Tweederde voelde zich voortdurend of meestal kalm of rustig (66%). Het aandeel dat zich voortdurend of meestal kalm of rustig voelt is ook afgenomen (2020: 68%, 2018: 72%).⁷

Mensen die zich psychisch goed voelen, ervaren hun gezondheid ook vaak als goed, en vice versa, zo blijkt uit De Staat van de Stad enquête. De mate waarin men zich energiek voelt hangt, van deze drie metingen van psychische gezondheid, het sterkst samen met de mate waarin men zich gezond voelt.

Mannen zijn positiever over hun psychische gezondheid dan vrouwen; zij geven vaker aan zich zelden tot nooit neerslachtig of somber te voelen dan vrouwen (54% versus 45%), voelen zich meer voortdurend of meestal kalm of rustig (71% tegenover 61%) en energiek (58% tegenover 48%). Opvallend is dat vrouwen in de jongste leeftijdscategorie (van 18-24 jaar) zich bijna twee keer zoveel vaak neerslachtig voelen als mannen van die leeftijd. Bij de overige leeftijdsgroepen is dit verschil lang niet zo groot.

Minder psychisch welbevinden bij Amsterdammers met een lage sociaaleconomische status

De ervaren psychische gezondheid hangt ook sterk samen met sociaaleconomische status. Inwoners met maximaal een mbo-1 opleiding ervaren minder vaak een goed psychische gezondheid op de drie stemmingen waarnaar is gevraagd dan anders opgeleiden. De verschillen hierin naar opleidingsniveaus zijn ook groter dan in 2020, terwijl ze in 2020 juist kleiner waren dan in 2018. Zo voelt één op de vijf van deze

groep zich voortdurend/meestal neerslachtig of somber (20%) tegenover nog geen één op de tien onder hen met een afgeronde hbo- of wo-opleiding (9%). Inwoners met maximaal een mbo-1 opleiding voelen zich ook vaker voortdurende/meestal neerslachtig of somber dan in 2020 (toen 15% 'voortdurend'). Ook voelen ze zich minder vaak kalm en rustig. Inwoners met een afgeronde hbo- of wo-opleiding voelen zich daarentegen vaker voortdurend/meestal energiek en kalm en rustig dan anderen.

Dezelfde soort patronen in ervaren psychische gezondheid zien we terug naar inkomensklassen, waarbij inwoners met een lager inkomen een minder goede psychische gezondheid ervaren dan zij met meer inkomen. Zo voelde 22% van diegene met een laag inkomen (tot 1.350 euro netto per zich de afgelopen 4 weken voortdurend/meestal neerslachtig of somber (versus 8% onder de hoogste inkomensgroep (boven 3.200 euro netto). Bovendien voelde ongeveer een kwart van hen zich zelden/nooit energiek (26% versus 10% onder de hoogste inkomensgroep). En ook hier zien we grotere verschillen tussen de inkomensklassen in ervaren sombere gevoelens en in zich energiek voelen dan in 2020.

Inwoners met Turkse en Surinaamse achtergrond zijn relatief vaak somber

Het grootste verschil zien we bij inwoners met een Turkse migratieachtergrond, van hen voelt drie op de tien zich vaak somber of neerslachtig (31% versus 13% gemiddeld en 10% onder hen zonder migratieachtergrond). Ook inwoners met een Surinaamse migratieachtergrond hebben deze sombere gevoelens relatief vaak (20%). Dit sluit aan bij de resultaten van een langlopend onderzoek van het Amsterdam UMC en de GGD waarin de oorzaken van gezondheidsverschillen tussen verschillende groepen Amsterdammers worden onderzocht. Hieruit is gebleken dat depressieve klachten het meest voorkomen bij Amsterdammers met een Turkse (24%) en Hindoeïstische-Surinaamse (19%) migratieachtergrond.⁸ Bij Amsterdammers zonder migratieachtergrond is dit aandeel 6%. Volgens de onderzoekers is er een verband tussen depressieve klachten van Amsterdammers met een migratieachtergrond en ervaren discriminatie.⁹ Verder onderzoek moet nog uitwijzen of dit betekent dat discriminatie een oorzaak van depressie is. Cijfers over door Amsterdammers ervaren discriminatie komen overigens in het hoofdstuk Maatschappelijke participatie van deze rapportage aan bod.

Jongvolwassenen nog steeds relatief vaak last van sombere gevoelens

In de vorige rapportage zagen we ook dat de groep 18- t/m 24-jarigen in 2020 vaker neerslachtige en sombere gevoelens hadden dan in 2018 en ook vaker dan oudere Amsterdammers. Eén op de vijf had in 2020 voortdurend neerslachtige gevoelens, tegenover rond de één op de tien onder de overige leeftijdsgroepen. Dit is in 2022 onveranderd; de jongvolwassenen hebben nog steeds relatief vaak en vaker dan voor de coronapandemie neerslachtige gevoelens. Dit is in lijn met de Corona Gezondheidsmonitor

Jongvolwassenen 2022 van de GGD¹⁰ waaruit blijkt dat een op de negen Amsterdamse jongvolwassenen (16-25 jaar) ernstige psychische klachten heeft. Dat is meer dan gemiddeld in Nederland (11% versus 9%). Ook is zes op de tien (57%) van de Amsterdamse jongvolwassenen (heel) vaak gestrest, landelijk is dit minder (48%). Wel voelt 80% van de Amsterdamse jongvolwassenen zich voldoende weerbaar. Vergelikbaar met landelijke cijfers, komt ernstige eenzaamheid voor bij 27% van de Amsterdamse jongvolwassenen. Het hebben van suïcidegedachten komt ook even vaak voor als gemiddeld in Nederland: bijna een derde heeft de laatste 12 maanden een enkele keer tot heel vaak suïcidegedachten gehad.

Eenzaamheid toegenomen; bijna een kwart voelt zich ernstig eenzaam

Eenzaamheid kenmerkt zich door een negatief en onplezierig gevoel en gaat vaak gepaard met het gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties. Chronische eenzaamheid kan leiden tot uiteenlopen van de fysieke en psychische klachten, zoals depressie, slaapproblemen, hart- en vaatziekten, en cognitieve achteruitgang.¹¹ De coronapandemie heeft een grote impact gehad op eenzaamheid. Uit recent onderzoek van de GGD, de Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022, blijkt dat het aandeel Amsterdammers van 18 jaar en ouder dat zich (zeer) sterk eenzaam voelt, is gestegen van 15% in 2020 naar 23% in 2022. Ernstige eenzaamheid komt in Amsterdam vaker voor dan gemiddeld in Nederland (14%).

Eenzaamheid is een probleem dat in alle levensfasen voor kan komen. Amsterdammers tussen 35 en 64 jaar voelen zich het vaakst ernstig eenzaam (26%). Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding voelen zich vaker ernstig eenzaam (33%) dan Amsterdammers met een afgeronde hbo- of wo-opleiding (18%). Amsterdammers met een migratieachtergrond buiten Europa (32%) en binnen Europa (28%) voelen zich vaker ernstig eenzaam dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (11%). Ernstige eenzaamheid komt het vaakst voor in Zuid-oost (34%), Nieuw-West (25%) en Noord (25%) en het minst in Weesp (12%) en Oost (19%).¹² De mate waarin Amsterdammers sociale contacten hebben en de mate van sociaal isolement komen aan de orde in hoofdstuk 10 'Maatschappelijke participatie'.

Leefstijlfactoren

In deze paragraaf wordt beschreven wat de leefstijl is van volwassen Amsterdammers op het gebied van middelengebruik, bewegen en het hebben van overgewicht. De gegevens in deze paragraaf komen, tenzij anders vermeld, uit de Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022 van de GGD Amsterdam.

Vier van de tien Amsterdammers kampen met overgewicht

Vier van de tien Amsterdammers van 18 jaar en ouder (41%) hebben overgewicht (inclusief obesitas). Dat

wil zeggen dat deze personen een BMI¹³ van 25 of hoger hebben. Dit is vergelijkbaar met het aandeel in 2020 (39%). Twaalf procent van de Amsterdammers heeft obesitas, een zeer ernstig overgewicht (BMI hoger of gelijk aan 30). Landelijk ligt het aandeel dat overgewicht heeft hoger, namelijk 50% en heeft 16% obesitas.

Mannen hebben vaker (ernstig) overgewicht dan vrouwen (45% versus 38%, zie afb. 6.4), terwijl obesitas juist onder vrouwen vaker voorkomt (11% versus 13%). In de leeftijdscategorie tussen 18 en 34 jaar (26%) komt overgewicht minder vaak voor dan in de leeftijdscategorie 35 jaar en ouder (46% of hoger). Amsterdammers met basisschool of een vmbo/mbo-1 opleiding (60%) hebben veel vaker overgewicht dan Amsterdammers met een afgeronde hbo- of wo-opleiding (33%). Overgewicht komt vaker voor bij Amsterdammers met een migratieachtergrond buiten Europa (50%) dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond of een Europese migratieachtergrond (beiden: 35%). Overgewicht komt het vaakst voor in de stadsdelen Zuidoost (57%), Nieuw-West (49%) en Noord (46%) en het minst in stadsdeel West (32%).

Meer dan de helft van de Amsterdammers voldoet aan beweegrichtlijn

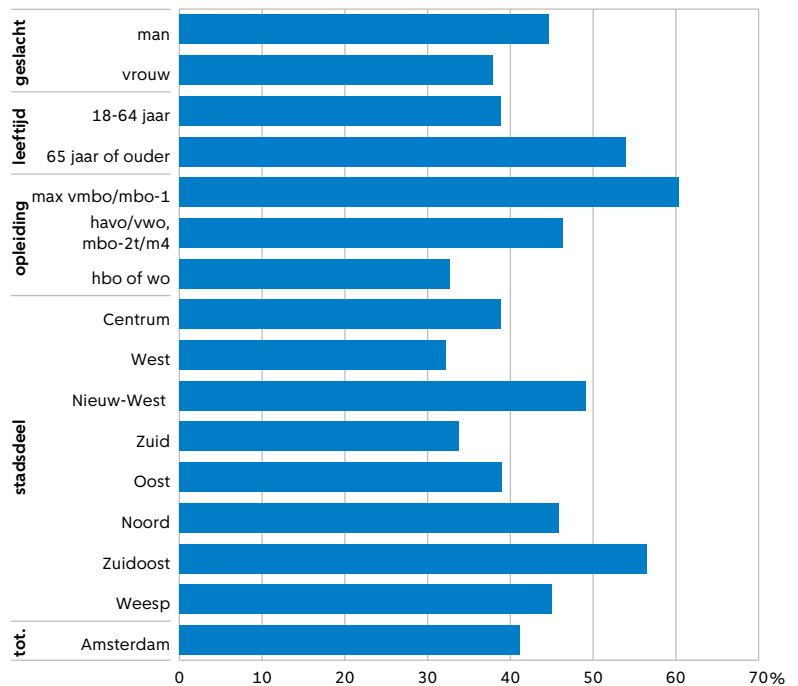
Meer dan de helft van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder voldoet aan de beweegrichtlijn.

Volgens deze beweegrichtlijn van 2017 gaat het bij volwassenen om wekelijks minstens 2,5 uur matig intensieve inspanning te doen, zoals wandelen en fietsen, verspreid over diverse dagen, en minstens tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten.¹⁴ Mannen voldoen hier iets vaker aan dan vrouwen (58% versus 54%). Inwoners tussen 18 en 64 jaar (60%) voldoen vaker aan de richtlijn dan ouderen van 65 jaar en ouder (39%). Ook doet opleidingsniveau ertoe, met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding (39%) voldoen minder vaak aan de richtlijn dan Amsterdammers met een afgeronde hbo- of wo-opleiding (63%). Amsterdammers zonder migratieachtergrond (58%) en met een migratieachtergrond binnen Europa (60%) voldoen iets vaker aan de richtlijn dan Amsterdammers met een migratieachtergrond buiten Europa (52%). In de stadsdelen Zuid (65%), Centrum (63%), West (60%), en Oost (60%) voldoet het grootste aandeel Amsterdammers aan de richtlijn.

Driekwart van de Amsterdammers is van plan de gezondheid te verbeteren

Driekwart van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder (74%) heeft plannen of voornemens om binnenkort de gezondheid te verbeteren. Vrouwen (75%) geven iets vaker aan dan mannen (72%) om de gezondheid te verbeteren. Ouderen van 65 jaar en ouder (56%) geven minder vaak aan om de gezondheid te verbeteren dan Amsterdammers die jonger zijn dan 65 jaar (77%). Ook geven Amsterdammers met een hbo-/wo-opleiding (76%) vaker aan de gezondheid te verbeteren dan Amsterdammers met andere opleidingsniveaus (72% of minder).

Afb. 6.4 Aandeel Amsterdammers met (ernstig) overgewicht naar achtergrondkenmerken en stadsdelen, 2022 (procenten)

bron: GGD Amsterdam

Amsterdammers met laag inkomen eten minder vaak gezond vanwege de kosten

Een enquête van O&S in juli 2022 onder 528 Amsterdammers laat zien dat de betaalbaarheid en consumptie van gezonde voeding vooral samenhangt met de financiële middelen van mensen en minder met keuzes en afwegingen met betrekking tot voedsel en kenmerken daarvan.¹⁵ Personen met een laag inkomen eten relatief minder vaak gezond: ze eten minder groente en drinken vaker drankjes met suiker dan andere respondenten. De reden hiervoor is voornamelijk financieel, want ondervraagden met een laag inkomen geven aan dat zij gezonder zouden eten als ze meer financiële middelen zouden hebben. Zij geven twee keer minder geld uit aan boodschappen elke week dan anderen, ook als we rekening houden met de aanwezigheid van kinderen. Een derde van de groep met een laag inkomen heeft soms meegemaakt dat er niet genoeg geld was om een gezonde maaltijd te eten en 23% vaak – veel meer dan onder de totale groep. Alarmerend is daarnaast dat 40% aangeeft minder te eten of een maaltijd over te slaan omdat er niet genoeg geld voor eten is (onder de totale groep is dit 13%). Voor 55% van de respondenten met een laag inkomen gebeurt dit bijna elke maand, voor 38% vaker.

Middelengebruik lager dan voor de coronaperiode

Het tabaksgebruik en overmatig alcoholgebruik onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder is in 2022 hoger dan in 2020, maar lager dan in 2016 (voor de coronaperiode). Het aandeel Amsterdammers dat rookt is toegenomen van 22% in 2020 naar 24% in 2022, maar gedaald in vergelijking met 2016 (27%).

Twaalf procent van de volwassen Amsterdammers rookt dagelijks en twee procent is een zware roker. Mannen (30%) roken vaker dan vrouwen (19%). In de leeftijdscategorie 18 tot en met 34 jaar wordt het meest gerookt (30%). Amsterdammers met een havo-/vwo- of een mbo-2 t/m -4 diploma roken relatief meer (29%) dan Amsterdammers met basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding (25%) en Amsterdammers met een afgeronde hbo-/wo-opleiding (21%). Amsterdammers roken relatief meer dan gemiddeld in Nederland (17%).

Er zijn verschillende ontwikkelingen te zien in het drugsgebruik onder volwassen Amsterdammers. Het aandeel Amsterdammers dat xtc gebruikt is toegenomen van 12% in 2020 naar 16% in 2022 en is ook hoger dan in 2016 (14%). Het gebruik van cannabis (22%) en cocaïne (10%) is gelijk gebleven in de afgelopen twee jaren en ook vergelijkbaar met 2016. Het gebruik van lachgas is verder afgenomen van 5% in 2020 naar 2% in 2022.

Twaalf procent van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder is een zware drinker van alcohol. Daarbij gaat het om het drinken van zes of meer glazen alcohol voor mannen en vier of meer glazen voor vrouwen op minimaal één dag per week. In 2020 was dit aandeel 11% en 14% in 2016. Amsterdammers met basisschool of vmbo-/mbo-1 opleiding zijn minder vaak zware drinkers (7%) dan Amsterdammers met een afgeronde hbo- of wo-opleiding (14%). Zestien procent van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder drinkt overmatig, dit is een verdubbeling ten opzichte van 2020 (7%). Een overmatige drinker ben je wanneer je als man meer dan 21 of als vrouw meer dan 14 glazen alcohol per week drinkt.

Genotmiddelengebruik jongvolwassen vraagt aandacht

De GGD vraagt aandacht voor het genotmiddelengebruik van Amsterdamse jongvolwassenen. Uit de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen 2022¹⁶ blijkt namelijk dat 26% van de 16- tot 25-jarige Amsterdammers een zware drinker is (tegenover 21% landelijk), wat betekent dat er minstens een keer per week zes glazen of meer per dag wordt gedronken (mannen) of vier glazen of meer per dag (vrouwen). Er wordt meer gerookt dan landelijk (31% versus 26%). Daarnaast ligt het drugsgebruik hoger dan gemiddeld in Nederland, 23% heeft in de laatste vier weken cannabis gebruikt, 11% xtc en 7% cocaïne.

Hulp vanwege gezondheid

In deze paragraaf wordt ingegaan op welke hulp en zorg Amsterdammers vanwege hun gezondheid ontvangen en het geven van mantelzorg. Het gaat daarbij om zelfrapportages in enquêtes (o.a. (te kunnen) ontvangen hulp, gegeven mantelzorg, tevredenheid over zorg) en over registratiegegevens van door de gemeente verstrekte voorzieningen (o.a. Wmo-voorzieningen).

Eén op acht inwoners ontving hulp vanwege gezondheid

Twaalf procent van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft vanwege de gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging. Het gaat daarbij zowel om hulp vanuit het eigen netwerk (informele hulp) als om professionele hulp (vanuit gemeente of overheid) en particuliere hulp (zelf geregeld en betaalde hulp). Dit komt overeen met de resultaten uit de enquête van 2020 en 2018. Inwoners die last hebben van een langdurige aandoening/ziekte of ouderdomsklachten hadden relatief vaak hulp (26%) evenals inwoners met een ervaren matige of slechte gezondheid (resp. 20% en 47%).

Vrouwen ontvangen iets vaker hulp vanwege hun gezondheid dan mannen (16% versus 10%). Het ontvangen van hulp vanwege de gezondheid gaat vooral spelen vanaf 75 jaar: ruim een derde van de 75-plussers (35%) ontvangt dergelijke hulp, terwijl dit onder de overige leeftijdsgroepen rond het gemiddelde ligt. Het ontvangen van dergelijke hulp hangt ook samen met het opleidingsniveau en inkomensklassen. Inwoners met een hbo-/wo-opleiding ontvangen de helft minder vaak hulp vanwege hun gezondheid dan zij met een mbo-1 opleiding. Dit zal samenhangen met de gemiddeld genomen betere gezondheid van die eerste groep.

In zes van de tien gevallen van deze hulp (61%) gaat het om informele hulp, namelijk hulp ontvangen van gezinsleden, familieleden, vrienden, kennissen of burens. In drie van de tien gevallen (30%) is er sprake van professionele hulp zoals thuiszorg (niet-particulier) en bij 13% gaat het om particuliere hulp. Dit is vergelijkbaar met in 2020, alleen is er nu wat minder vaak sprake van particuliere hulp (17% in 2020 en 23% in 2018). Bij hulpontvangers met een hbo- of wo-opleiding gaat het relatief vaak om particuliere hulp (26%).

Helpt verwacht zeker hulp van naasten te kunnen krijgen, 11% zeker niet

Denken Amsterdammers dat zij bij hun naaste omgeving (familie, vrienden, kennissen, burens) terecht kunnen wanneer zij hulp vanwege hun gezondheid nodig zouden hebben? De helft denkt dat dat zeker het geval is en ruim een kwart (28%) denkt misschien. Een klein deel verwacht dat zij zeker geen hulp kunnen krijgen (11%) en een even groot deel weet het niet of gaf geen antwoord op de vraag. Men is er iets minder vaak zeker van die hulp te kunnen krijgen dan in 2020 (50% versus 56% in 2020, en 52% in 2018). Ouderen zijn minder zeker van deze hulp. Van de 75-plussers meent zelfs twee op de tien (18%, zie afb. 6.5) dat ze zeker niet dergelijke hulp kunnen krijgen. Ook alleenstaanden en volwassenen in eenoudergezinnen verwachten minder vaak dat ze hiervoor zeker een beroep kunnen doen op hun omgeving (resp. 45% en 40%). Het beschikking over een netwerk voor hulp hangt ook sterk samen met de sociaaleconomische status: circa vier op de tien inwoners met maximaal een mbo-1 opleiding en/of

een laag inkomen verwacht zeker daarover te kunnen beschikken versus zes op de tien met een hbo-/wo-opleiding en/of een hoog inkomen. Inwoners met een migratieachtergrond denken wat minder vaak zeker dergelijke hulp te kunnen krijgen (47% versus 56% onder 'geen migratieachtergrond') en zij geven vooral vaker aan het (nog) niet te weten (13% versus 6%). Dat laatste geldt het sterkst voor inwoners met een Marokkaanse of andere Afrikaanse migratieachtergrond (beide 21%).

Eén op de tien verleent mantelzorg

Informele zorg is zorg die wordt gegeven door mensen die dat onbetaald doen en niet doen als hun beroep. Een speciale vorm van informele hulp is mantelzorg. Mantelzorg is zorg en ondersteuning aan een naaste die chronisch ziek is, hulpbehoevend of een beperking heeft. De gemeente spreekt van mantelzorg wanneer er langdurig, intensief en onbetaald zorg en ondersteuning gegeven wordt aan iemand met wie de mantelzorger een persoonlijke band heeft.

Uit de GGD Gezondheidsmonitor komt naar voren dat in 2022 één op de tien volwassen Amsterdammers mantelzorg heeft verleend (10%). Het gaat daarbij om zorg voor van minimaal 3 maanden en/of minimaal 8 uur in de week. In 2020 was het aandeel vrijwel even hoog, namelijk 9%. De nasleep van corona heeft geen duidelijk effect gehad op het aandeel mantelzorgers in de stad. Met name Amsterdammers uit de leeftijdscategorieën tussen 50 en 64 jaar (16%) en tussen 65 en 74 jaar (15%) verlenen mantelzorg. Net als in 2020 wordt mantelzorg relatief het minst verleend door Amsterdammers uit de leeftijdscategorie tussen 18 en 34 jaar (4%).

Mantelzorg verlenen kan van grote invloed zijn op het dagelijks leven van de mantelzorgers, omdat het vaak wordt gecombineerd met bijvoorbeeld zorgtaken voor kinderen en/of werk. Meer dan één op de vijf mantelzorgers voelt zich tamelijk zwaar, zeer zwaar, of overbelast als mantelzorger (22%).

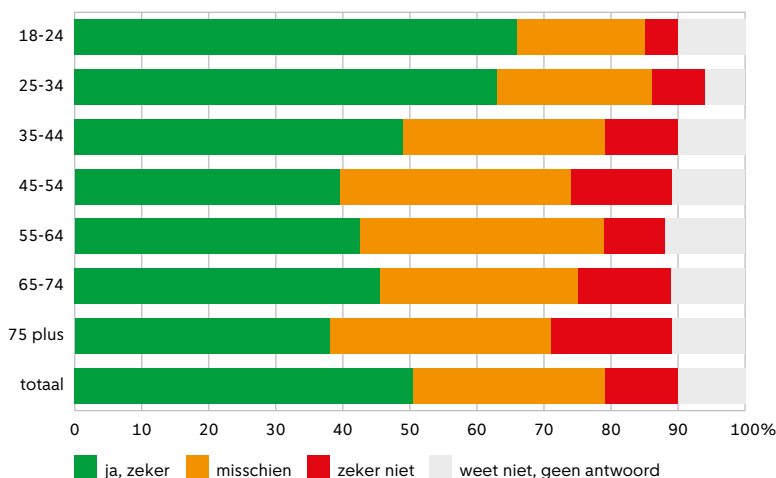
Gebruik gemeentelijke zorgvoorzieningen

Ruim 68 duizend gebruikers Wmo-maatwerk

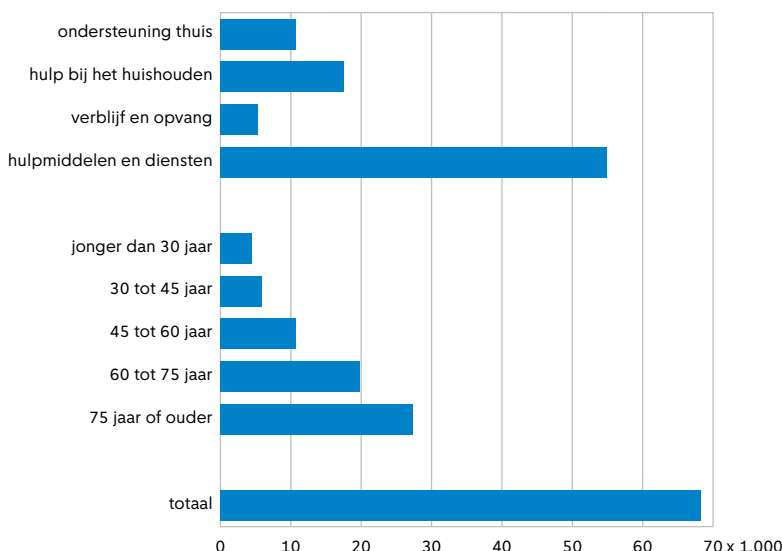
Vanaf 2015 voorziet de gemeente Amsterdam binnen het kader van de Wet maatschappelijk ondersteuning (Wmo) verschillende zorgvoorzieningen om ervoor te zorgen dat mensen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. Deze paragraaf beschrijft het gebruik van Wmo-voorzieningen. De gegevens hierover zijn afkomstig van CBS Statline.¹⁷

In 2022 waren er in Amsterdam 68.330 cliënten met één of meerdere maatwerkarrangementen in het kader van de Wmo (zie afb. 6.6). Het gaat bijvoorbeeld om ondersteuning thuis (begeleiding en dagbesteding), hulp bij huishouden, verblijf en opvang (bijvoorbeeld een plaats in een beschermde woonomgeving), en hulpmiddelen en diensten. Volgens een bevolkingsprognose van O&S zal het aantal Amster-

Afb. 6.5 Verwachting hulp kunnen krijgen van naasten naar leeftijd, 2022 (procenten)

Afb. 6.6 Aantal cliënten met een maatwerkarrangement in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) naar type maatwerkarrangement en leeftijd, 2022

bron: CBS statline

dammers van 65 jaar en ouder toenemen van 122.965 (13% van de bevolking) in 2023 naar 190.497 (17%) in 2050. Door groei van het aantal ouderen zal naar verwachting ook de zorgvraag sterk toenemen. Het gebruik van Wmo-voorzieningen neemt namelijk toe naarmate de leeftijd toeneemt. In 2022 was 40% (27.320 cliënten) van de Wmo-gebruikers 75 jaar en ouder.

Gebruikers maatwerkarrangementen Jeugdwet

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de jeugdhulp.¹⁸ Dit gaat over maatwerkarrangementen die vallen onder de Jeugdwet, zoals jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering. In 2022 waren in Amsterdam 14.847 cliënten met een leeftijd tot 24 jaar die gebruik hebben gemaakt van één of meerdere maatwerkarrangementen in het kader van de Jeugdwet.¹⁹ Ruim 36% van deze gebruikers (5.339 cliënten) heeft een leeftijd tussen 13 en 17 jaar, en 30% een leeftijd tussen 9 en 12 jaar (4.456 cliënten).

Ondersteuning door buurtteams

Sinds april 2021 heeft Amsterdam buurtteams waar inwoners terecht kunnen voor vragen over onder andere zorg en gezondheid. Daarnaast gaat het ook om hulp op het gebied van wonen, werk, geld, ontmoeten en veiligheid. De 34 buurtteams bieden zowel kort- als langdurende ondersteuning aan Amsterdammers van 18 jaar en ouder. In 2022 hebben de buurtteams ruim 55.000 keer informatie of advies verstrekt, ruim de helft meer dan in 2021. Het vaakst ging het om onderwerpen met betrekking tot financiën, daarna zorg en wonen. In 2022 werd aan Amsterdammers ruim 21.300 keer ondersteuning geboden nadat informatie & advies is gegeven door het buurtteam. Dat is ongeveer hetzelfde aantal als in 2021.

De buurtteams bieden ook regievoering bij de Wmo. In 2022 ging het om hulp aan 1.200 Amsterdammers bij hun Wmo-aanvraag of -levering. Daarnaast zijn met de komst van de buurtteams voormalige cliënten ambulante ondersteuning vanuit zorgaanbieders naar buurtteams overgedragen. Eind 2022 zijn in totaal 3.380 Amsterdammers overgegaan naar buurtteamondersteuning (2.900 in 2021 en 480 in 2022). De overdracht van bestaande cliënten naar buurtteams was daarmee in 2022 bijna afgerond (nog 295 te gaan in 2023). Voor nieuwe cliënten wordt afgewogen of ondersteuning door het buurtteam voldoende is of dat meer specialistische aanvullende ondersteuning vanuit zorgaanbieders nodig is. Daarbij streeft de gemeente naar 80% buurtteamondersteuning en 20% aanvullende ondersteuning door zorgaanbieders wat in 2022 bijna is behaald (namelijk instroom van 25% aanvullende ondersteuning).²⁰

In juli 2022 is een cliëntervaringsonderzoek uitgevoerd met als doel om de eerste ervaringen van Amsterdammers met het buurtteam in kaart te brengen. Hierbij is gekeken naar de tevredenheid over de toegankelijkheid van het buurtteam, de informatie die wordt meegegeven vanuit het buurtteam, het contact met het buurtteam en de voorgestelde ondersteuning van het buurtteam. De respondenten zijn over het algemeen het meest tevreden over de voorgestelde ondersteuning (73%) en de toegankelijkheid (67%). De respondenten zijn iets minder tevreden over de informatie die wordt meegegeven (57%) en het contact (59%). Uit dit onderzoek kwam verder naar voren dat het voor de respondenten nog niet altijd duidelijk is wat het buurtteam voor hen kan betekenen en dat de samenwerking met andere maatschappelijke organisaties soms nog ontbreekt. Ook kwam naar voren dat de openingstijden iets ruimer kunnen en dat de wachttijd soms te lang is. Ondanks deze ontwikkelpunten beveelt tweederde van de respondent het buurtteam aan bij andere Amsterdammers.^{21,22}

Voldoende voor het aanbod zorgvoorzieningen en hoe de zorg geregeld is in de stad

In het onderzoek Wonen in Amsterdam 2021 is gevraagd aan bewoners wat ze vinden van het aanbod van zorgvoorzieningen in de buurt. Bewoners in Amsterdam gaven hiervoor een gemiddeld rapportcijfer van 6,8. In stadsdeel Zuid (7,1), Centrum (7,0) en West (7,0) zijn de bewoners iets meer tevreden over

het aanbod dan gemiddeld in Amsterdam. Bewoners in stadsdeel Nieuw-West (6,5) en Noord (6,6) zijn juist iets minder tevreden over het aanbod dan gemiddeld in Amsterdam.

In De Staat van de Stad enquête is gevraagd wat men vindt van hoe de zorg is geregeld in de stad (zie ook hoofdstuk 2) Gemiddeld gaf men in 2022 een 6,3 als rapportcijfer voor hoe de zorg geregeld is in de stad. Dat is minder positief dan in 2020, toen men gemiddeld een 6,7 gaf, maar evenveel als in 2018. Dertig procent is niet tevreden met hoe de zorg geregeld is in de stad, zij geven daarvoor een onvoldoende als rapportcijfer.

Inwoners met een ervaren matige of slechte gezondheid zijn gemiddeld minder tevreden met hoe de zorg geregeld is in de stad dan inwoners met een ervaren goede gezondheid (rapportcijfer 5,7 versus 6,5). Hetzelfde geldt voor mensen met een chronische ziekte, aandoening of handicap (6,0 versus 6,4 onder anderen). Inwoners van 75 jaar en ouder geven gemiddeld een hoger rapportcijfer voor de zorg dan andere leeftijdsgroepen (6,6 en 6,7 in 2020). Opvallend is verder dat inwoners met een laag inkomen (tot 1.350 euro netto per maand) gemiddeld een minder goed rapportcijfer geven voor hoe de zorg in de stad geregeld is dan mensen met een hoog inkomen (3.201 of hoger), namelijk een 5,8 versus 6,6.

Ervaring met zorgvoorzieningen onder mensen met dementie en hun mantelzorgers

Door de vergrijzing bereiken mensen steeds vaker een hogere leeftijd, waardoor meer mensen te maken krijgen met chronische aandoeningen zoals dementie. Volgens schattingen van O&S waren in Amsterdam in 2022 tussen de 5.400 en 6.400 mensen met dementie.²³ Het aantal mensen met dementie in 2050 zal volgens de prognose liggen tussen de 12.700 en 13.600. Dit betekent dat volgens deze schattingen het aantal mensen met dementie in 2050 zal zijn verdubbeld.

O&S heeft in 2022 in opdracht van stadsdeel Zuid onderzocht wat de ervaringen van mensen met dementie en hun mantelzorgers zijn met de zorgvoorzieningen in de stadsdelen Zuid en Centrum.²⁴ Uit dit kwalitatieve onderzoek kwam naar voren dat er veel hulp beschikbaar is en dat de casemanager bij het vinden van geschikte hulp kan helpen. De geïnterviewden zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de hulp die zij ontvangen. Maar er is ontevredenheid over onder andere de lange wachttijden bij huishoudelijke hulp en de thuiszorg, vinden zij dat er ook te lange wachttijden zijn voor verpleeg- en verzorgingshuizen en willen zij dat de huisarts een meer centrale rol vervult. Uit de interviews is verder gebleken dat de samenwerking van de mantelzorgers met de professionals over het algemeen goed gaat.

Gezondheid in relatie tot brede welvaart

Het thema gezondheid is een van de acht thema's van de huidige brede welvaart in Nederland zoals

beschreven door het CBS: *Gezondheid is sterk bepalend voor de kwaliteit van leven. Zowel de daadwerkelijke gezondheid als de ervaren gezondheid. Een (chronische) ziekte beperkt onder meer iemands mogelijkheden om actief en volwaardig deel te nemen aan de samenleving. De levenskwaliteit wordt ook in belangrijke mate bepaald door (gezonde) voeding. Eén van de grootste problemen op dat vlak is momenteel bijvoorbeeld dat van overgewicht.*²⁵

Het CBS heeft in de Regionale Monitor Brede Welvaart 2022 vier indicatoren geselecteerd om het onderdeel gezondheid van de brede welvaart 'hier en nu' weer te geven.²⁶ Op grond van deze indicatoren en de CBS-cijfers is de gezondheid van Amsterdammers in 2020 beter dan landelijk op twee van de vier indicatoren en op 1 ongunstiger:

- In 2020 heeft 39% van de inwoners van Amsterdam overgewicht, terwijl dat landelijk voor 49% van de bevolking geldt. Het aandeel met overgewicht is landelijk de laatste jaren (periode 2012-2020) licht toegenomen, terwijl het voor Amsterdam ongeveer hetzelfde is gebleven.
- Verder hebben inwoners van Amsterdam minder vaak dan landelijk een of meer langdurige ziekten of aandoeningen: 29% versus 32% in 2020.
- Op de derde indicator 'ervaren gezondheid' scoort Amsterdam vrijwel gelijk aan landelijk: 79% van de Amsterdammers voelt zich gezond in 2020 en landelijk 79% van de bevolking.²⁷ Voor beide populaties geldt dat dit percentage is gestegen ten opzichte van eerdere jaren.
- Op de vierde indicator, 'levensverwachting', heeft Amsterdam een wat ongunstigere positie dan landelijk. Zo ligt de levensverwachting in Amsterdam in 2019 0,7 jaar lager dan landelijk (81,1 jaar versus 81,8 jaar).

Als indicator voor de brede welvaart 'later' neemt het CBS ervaren gezondheid (indicator tot 2021) en gezonde levensverwachting voor mannen en vrouwen (indicator vanaf 2022) als onderdeel van het menselijk kapitaal. Eerder in dit hoofdstuk kwam al aan de orde dat inwoners van de gemeente Amsterdam een ruim 2 jaar kortere gezonde levensverwachting heb-

ben dan landelijk gezien.²⁸ Het aandeel inwoners dat een goede gezondheid ervaart is in de loop der jaren toegenomen wat samenhangt met een gemiddeld hogere (gezonde) levensverwachting, gemiddeld hoger opleidingsniveau van de bevolking (zie hoofdstuk Participatie in arbeid) en betere gezondheidsvoorzieningen. Op grond daarvan is te verwachten dat de ervaren gezondheid en de (gezonde) levensverwachting zich in het algemeen verder positief zullen ontwikkelen, maar dat de verschillen in gezondheid tussen groepen groot blijven. Dat gezondheidsverschillen naar sociaaleconomische status groot en hardnekkig zijn, is in dit hoofdstuk beschreven en komt ook in het hoofdstuk 'Inkomen' aan de orde. Anderzijds hebben we te maken met een toenemende vergrijzing van de bevolking en gezondheidszorg die door de toenemende vraag, bezuinigingen en tekorten aan zorgpersoneel onder druk staat. Als gevolg hiervan zal de druk op mantelzorgers en vrijwilligers verder toenemen met mogelijke gevolgen voor deze informele zorgverleners zelf (overbelasting en uitval) en diegenen die zorg behoeven. In het hoofdstuk 'Maatschappelijke participatie' wordt ook beschreven dat het aantal vrijwilligers is afgenomen. Op grond van deze laatste ontwikkelingen is te verwachten dat het percentage dat een goede gezondheid ervaart in de toekomst zal afnemen. Het is moeilijk te voorspellen welke ontwikkelingen de overhand zullen hebben en wat de effecten zullen zijn voor kwetsbare groepen.

De Gemeente Amsterdam is zich bewust van dergelijke ontwikkelingen en de grote gezondheidsverschillen tussen groepen inwoners en zet zich in om deze verschillen te verkleinen.²⁹ Zo is het programma Amsterdam Vitaal & Gezond³⁰ opgezet, een samenwerkingsverband van Gemeente Amsterdam, zorgverzekeraar Zilveren Kruis, Sigra, Cliëntenbelang Amsterdam en Elaa. Het programma richt zich op de doelgroepen chronisch zieken, jeugd en gezin, mentale gezondheid en ouderen. En heeft als ambitie: 'In 2040 hebben alle Amsterdammers gelijke kansen op een goede gezondheid. En kwetsbare groepen hebben er tien gezonde levensjaren bij.'

Noten

- 1 Cijfers over de levensverwachting naar geslacht zijn niet bekend voor de gemeente Amsterdam, alleen voor de GGD-regio Amsterdam waaronder naast Amsterdam ook Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn vallen. De gemiddelde levensverwachting bij de geboorte ligt in deze gehele regio gemiddeld iets hoger dan in de gemeente Amsterdam (resp. 81,7 en 81,2 periode 2017-2020).
- 2 Bron RIVM, cijfers 2017-2020.
- 3 Zie: volksgezondheidszorg.nl, bron: CBS Statline, 2017-2020.
- 4 Een klein deel van de respondenten (3%) gaf geen oordeel over de eigen gezondheid in De Staat van de Stad enquête en deze groep is buiten de verdere analyses gehouden.
- 5 Bron: GGD Amsterdam. *Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022*. Amsterdam, juni 2023.
- 6 GGD Amsterdam. *Jongvolwassenen en de coronaperiode Amsterdam. Resultaten van de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen*. Amsterdam, 2022.
- 7 Percentages exclusief het aantal mensen dat geen antwoord heeft gegeven.
- 8 Bron: UZ Ikram, MB Snijder, TJL Fassaert, AH Schene, AE Kunst, K Stronks. The contribution of perceived ethnic discrimination to the prevalence of depression. *Eur J Public Health* 2015;25:243-8.
- 9 Bron: <https://amsterdamumc.org/nl/vandaag/vraag-naar-de-roots-van-je-patient.htm>
- 10 GGD Amsterdam. *Jongvolwassenen en de coronaperiode Amsterdam. Resultaten van de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen*. Amsterdam, 2022.
- 11 Bron: <https://www.movisie.nl/publicatie/preventie-eenzaamheid>
- 12 Bron: GGD Amsterdam. *Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022*. Amsterdam, juni 2023.
- 13 BMI staat voor Body Mass Index. Daarbij wordt iemands gewicht in kilogrammen gedeeld door het kwadraat van iemands lengte in meters. Uit deze berekening komt een getal waaraan te zien is of iemand een gezond gewicht heeft of niet. Een BMI tussen de 20 en 25 wordt als gezond beschouwd. Bij een BMI onder de 18,5 wordt gesproken van ondergewicht. Een BMI van 25 of hoger wordt als overgewicht beschouwd. Bij een BMI van 30 of hoger is sprake van ernstig overgewicht of obesitas.
- 14 Bron: www.gezondheidsraad.nl
- 15 Bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/betaalbaarheid-gezonde-voeding>
- 16 GGD Amsterdam. *Jongvolwassenen en de coronaperiode Amsterdam. Resultaten van de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen*. Amsterdam, 2022.
- 17 Bron: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85043NED/table?dl=92411>
- 18 Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdhulp/jeugdhulp-bij-gemeenten>
- 19 Bron: Datateam Onderwijs, Jeugd, Zorg en Diversiteit. Gemeente Amsterdam, juli 2023.
- 20 Bron: Gemeente Amsterdam. *Buurtteam Amsterdam in beeld 2022*. Maart 2023.
- 21 Bron: Meetellen Amsterdam. *Eerste ervaringen met Buurtteam Amsterdam: eindrapportage clientervaringsonderzoek*. Juli 2020. <https://wijknetwerken.amsterdam/buurtteams/onderzoek-eerste-clientervaringen-buurtteams/>
- 22 Onafhankelijke onderzoeksteams van Meetellen Amsterdam en het Centrum voor Clientervaringen hebben in opdracht van de gemeente en in samenwerking met de buurtteamorganisaties het eerste Cliëntervaringsonderzoek (CEO) bij Buurtteam Amsterdam uitgevoerd.
- 23 Bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/expertisenetwerken-dementie-stadsdelen-centrum-en-zuid>
- 24 Idem.
- 25 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023>
- 26 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart/thema>. In de recente landelijke monitor Brede welvaart 2023 van het CBS gaat het over gezonde levensverwachting voor mannen en vrouwen apart (naast de indicator totaal overgewicht) maar daar hebben we geen Amsterdamse cijfers over. De regionale monitor 2023 is ten tijde van dit schrijven nog niet beschikbaar.
- 27 Voor de ervaren gezondheid en de ervaren langdurige ziekten geldt dat de CBS-cijfers ten aanzien van Amsterdam anders zijn dan de cijfers uit De Staat van de Stad Amsterdam enquête. Om vergelijking met landelijke cijfers mogelijk te maken zijn hier de CBS-cijfers aangehouden.
- 28 Bron RIVM, cijfers 2017-2020.
- 29 Zie: <https://www.ggd.amsterdam.nl/beleid-onderzoek/nota-volksgezondheid/>
- 30 Zie: <https://vitaalgezond.amsterdam/>

7

Participatie in onderwijs

Onderwijs is een belangrijke vorm van participatie. Ongeveer één op de vijf Amsterdammers volgt onderwijs: van voorschool tot de basisschool en van de middelbare school tot een vervolgopleiding. In dit hoofdstuk staan de ontwikkelingen in onderwijsdeelnemers en -prestaties van deze Amsterdammers centraal.

Auteurs: Leyla Rechtes, Sara Rubingh, Frederique van Spijker, Joris Kligen, Laura de Graaff, Shy-Ann Moehamatdjilil, Sjors Verhaar, Merel van der Wouden en Lotje Cohen

Kernpunten

- Het aantal leerlingen in het Amsterdamse basisonderwijs daalt. In het voortgezet onderwijs is nu nog sprake van een toenemend leerlingenaantal, maar over een aantal jaar zal ook hier het leerlingenaantal dalen. In het speciaal onderwijs stijgt het aantal verwijzingen en op de voorscholen is het aantal leerlingen de afgelopen jaren stabiel.
- Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is er een groot lerarentekort. Dit speelt het sterkst op basisscholen met relatief veel leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand. In het vo zijn de tekorten ongelijk verdeeld over de vakken en tussen de onderwijstypen.
- Het merendeel van de leerlingen op basisscholen haalt het streefniveau voor lees- en taalvaardigheid, maar voor rekenvaardigheid is dit aandeel minder dan de helft van de leerlingen. Het aandeel leerlingen dat het streefniveau voor lees- en rekenvaardigheid haalt is licht gedaald.
- In Amsterdam haalt de helft van de leerlingen een lagere toetscore dan hun schooladvies (overadvisering). Dit is relatief vaak in vergelijking met Nederland. Een kwart haalt juist een hogere score (onderadvies). In Amsterdam wordt het advies van deze leerlingen vaker bijgesteld dan in de rest van Nederland. De niveaus van de schooladviezen die in groep 8 worden afgegeven zijn weer vergelijkbaar met vóór de coronapandemie. Het aantal leerlingen met een vwo-advies stijgt.
- Steeds meer ouders van leerlingen zijn hbo- of wo-opgeleid. Dit heeft gevolgen voor de segregatie in het onderwijs. We zien in het vo dat er meer scholen zijn met veel hbo/wo-opgeleide ouders. In het basisonderwijs zien we dat het aandeel van dit type gesegregeerde scholen stabiel is.
- Vanwege de coronacrisis werden de eindexamens afgelast in schooljaar 2019/'20, met als gevolg dat fors meer leerlingen een diploma haalden in het voortgezet onderwijs. Maar ook na de pandemie slagen nog steeds meer leerlingen voor hun examen dan hiervoor. In het Amsterdamse voortgezet onderwijs wordt relatief veel gestapeld, vooral van vmbo-t naar havo.
- Op de Amsterdamse universiteiten is het studentenaantal, mede door de komst van internationale studenten, sterk gegroeid in de afgelopen jaren. In het mbo en hbo is het aantal nieuwe studenten daarentegen gedaald.
- Mbo-studenten hebben iets minder vaak studiesucces dan in voorgaande jaren. Het grote stagetekort tijdens de coronapandemie is inmiddels gedaald. In vergelijking met de rest van Nederland komen Amsterdamse mbo-starters minder snel aan een baan.

De ontwikkelingen in onderwijsdeelname en -prestaties van de Amsterdammers staan centraal in dit hoofdstuk. We beschrijven de ontwikkeling van leerlingen en studenten in de voor- en vroegschoolse educatie, het basis- en voortgezet onderwijs en het mbo, hbo en wo. Daarbij is er aandacht voor schooladviezen, leraren, eindexamenresultaten, verzuim en voortijdig schoolverlaten. In de laatste paragraaf is er aandacht voor de relatie van onderwijs met brede welvaart.

Voor- en vroegschoolse educatie

Voorschoolse educatie is bedoeld voor alle Amsterdamse kinderen van twee tot vier jaar en vindt plaats in de kinderopvang. Met een speciaal educatief programma worden zij goed voorbereid op de basisschool. Kinderen met een doelgroepindicatie¹ hebben vanwege een (risico op) taal- of onderwijsachterstand extra baat bij de voorschool, zij worden door het Ouder- en Kindteam gestimuleerd om

hiernaartoe te gaan. Voegschoolse educatie vindt plaats op de basisschool en is bedoeld voor kinderen met een taal- of onderwijsachterstand uit groep 1 en 2. Op 1 december 2022 waren er 290 voorscholen in de stad waar ruim 6.980 peuters naartoe gingen. Dit aantal is stabiel in vergelijking met eerdere jaren.

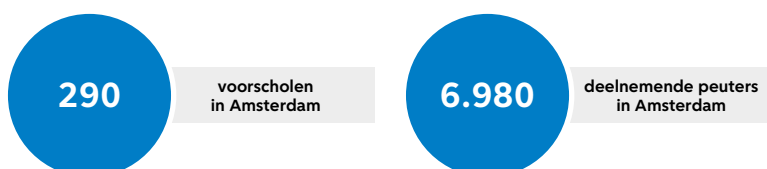
Deelname voorschool stabiel

Gemeenten zijn verplicht om voorschool aan te bieden voor peuters van 2,5 tot 4 jaar. Ongeveer 2.940 van de 12.320 Amsterdamse peuters hebben een doelgroepindicatie (24%). Het bereik onder deze doelgroepputers is weinig veranderd de afgelopen jaren. In 2022 ging 71% van deze doelgroepputers naar een voorschool. Er zijn daarbij weinig verschillen tussen de stadsdelen. Ook niet-doelgroepputers kunnen naar de voorschool. Onder deze groep is het bereik ook weinig veranderd de afgelopen jaren, 40% van deze peuters ging in 2022 naar de voorschool.

Speciaal onderwijs

Naast het reguliere basisonderwijs bestaat er voor kinderen in de basisschoolleeftijd die moeilijk leren of gedrags- of opvoedkundige problemen hebben het speciaal basisonderwijs (sbo). Zij worden hier in principe voorbereid op het reguliere voortgezet onderwijs. Daarnaast is er voor kinderen in de leerplichtige leeftijd (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) dat verdeeld is in vier clusters: cluster 1 voor kinderen met een visuele handicap, cluster 2

Afb. 7.1 Voorscholen en deelnemende peuters in Amsterdam, december 2022

bron: OJZD, gemeente Amsterdam

voor dove of slechthorende kinderen, cluster 3 voor kinderen met een verstandelijke beperking en langdurig zieke kinderen en cluster 4 voor kinderen met ernstige stoornissen of ernstige gedragsproblemen. In totaal gaan 4.800 leerlingen naar een speciale basisschool of naar het (voortgezet) speciaal onderwijs.

Passend basisonderwijs

De overheid wil dat alle kinderen, ook kinderen die extra ondersteuning nodig hebben of een handicap hebben, een passende plek krijgen in het onderwijs. Amsterdamse scholen werken hiertoe in regionaal verband samen met scholen in Diemen binnen het Samenwerkingsverband Amsterdam-Diemen. De regionale samenwerking tussen Amsterdam en Diemen betreft, naast het passend onderwijs in de reguliere scholen, ook het speciaal basisonderwijs (sbo) en (voortgezet) speciaal onderwijs clusters 3 en 4 (zie afb. 7.3). Als leerlingen specialistische ondersteuning nodig hebben bij het leren kunnen leerlingen worden doorverwezen naar het speciaal basisonderwijs (elf scholen in Amsterdam) en naar het (voortgezet) speciaal onderwijs (31 scholen in Amsterdam).

Aantal leerlingen speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs stijgt

In schooljaar 2022/'23 volgen 1.235 leerlingen onderwijs op één van de elf sbo-scholen in Amsterdam, dit is 2% van alle leerlingen in het primair onderwijs. Het aantal leerlingen in het sbo daalde lange tijd, maar is sinds 2018/'19 weer licht aan het stijgen en daarna vrij stabiel gebleven. In de andere G4-gemeenten steeg het aantal leerlingen in het sbo eveneens. Alleen de voorlopige cijfers voor 2022/'23 laten in Den Haag en Utrecht een lichte daling van het leerlingenaantal zien (zie afb. 7.4).

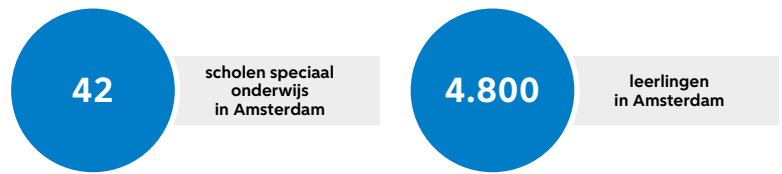
In het (v)so is het aantal leerlingen na een periode van daling weer aan het stijgen in Amsterdam (zie afb.7.5). Tussen 2016/'17 en 2022/'23 is het leerlingenaantal gestegen met 18%; van 3.000 leerlingen naar ruim 3.500 leerlingen. In Den Haag (24%), Rotterdam (11%) en Utrecht (8%) steeg het leerlingenaantal ook.

Daling aantal overstappers sbo en stijging aantal overstappers so vanuit het reguliere basisonderwijs

In schooljaar 2020/'21 zijn er 238 leerlingen overgestapt van het reguliere basisonderwijs naar het speciaal basisonderwijs (sbo) in Amsterdam. Dit is een daling van 20% in vergelijking met de 297 leerlingen die in schooljaar 2018/'19 zijn overgestapt naar het sbo (afb 7.6). Het aantal leerlingen dat vanuit het reguliere basisonderwijs naar het speciaal onderwijs (so) wordt doorverwezen is sinds schooljaar 2018/'19 juist gestegen (respectievelijk van 153 naar 179 leerlingen). Uit additionele gegevens van het Samenwerkingsverband Primair Onderwijs Amsterdam-Diemen blijkt dat het merendeel van deze leerlingen naar cluster 4 is doorverwezen.

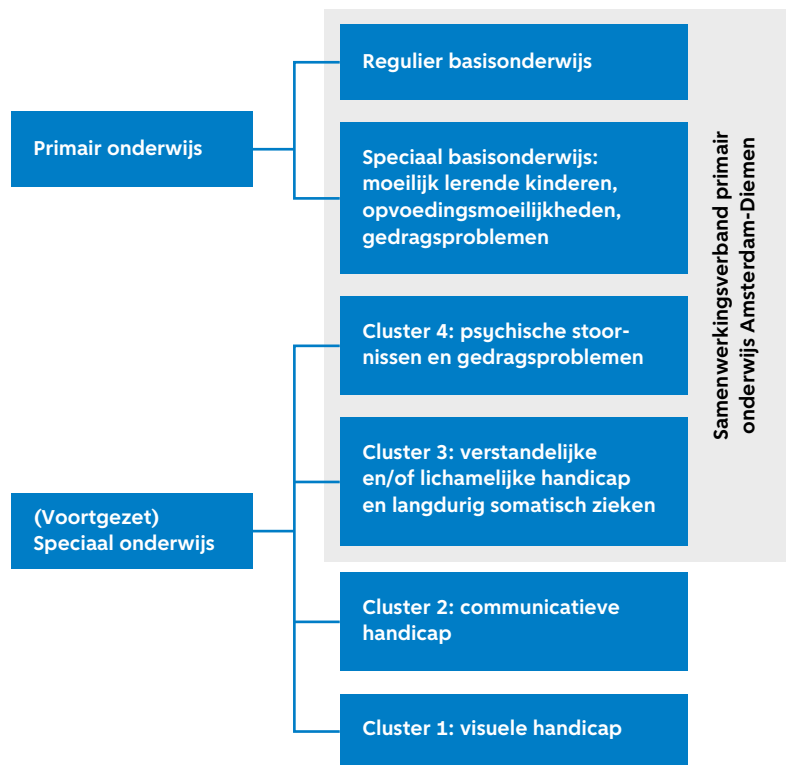
Leerlingen die naar het sbo en so worden doorverwezen zijn voor het merendeel jongens, hebben een

Afb. 7.2 Scholen en leerlingen, speciaal basisonderwijs en (voortgezet)speciaal onderwijs, 2022/'23

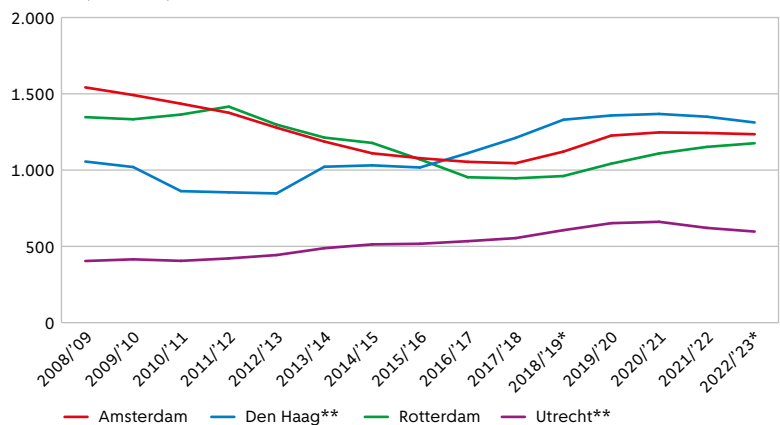

bron: DUO

Afb. 7.3 Regulier basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs

Afb. 7.4 Leerlingen op speciaal basisonderwijs, naar schoolregio, 2008/'09-2022/'23 (aantallen)

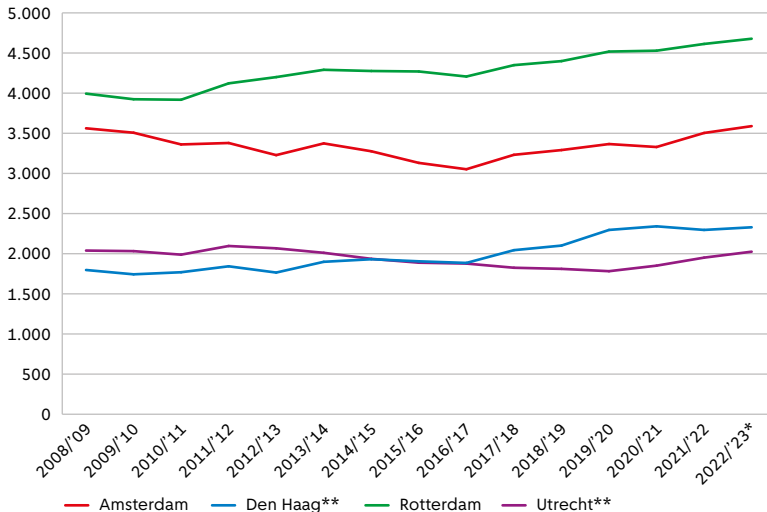
*voorlopige cijfers

**scholen in de gemeente, niet enkel in de stad bron: 2008/'09-2016/'17: CBS, 2017/'18-2022/'23 DUO

lage sociaaleconomische status, komen relatief vaak uit éénoudergezinnen en hebben vaker een migratieachtergrond. Daarnaast worden leerlingen op scholen

met veel leerlingen met een risico op onderwijsachterstand en waar veel kinderen en leraren wisselen van school vaker doorverwezen naar het s(b)o.²

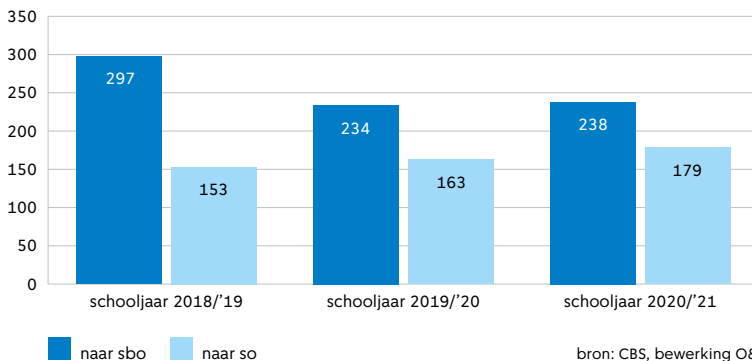
Afb. 7.5 Leerlingen op (voortgezet) speciaal onderwijs, naar schoolregio, 2008/09-2022/23 (aantallen)

*voorlopige cijfers

**scholen in de gemeente, niet enkel in de stad bron: 2008/09-2016/17: CBS, 2017/18-2022/23 DUO

Afb. 7.6 Aantal leerlingen dat is overgegaan of wordt doorverwezen naar het s(b)o, in Amsterdam en Diemen 2018/19-2020/21

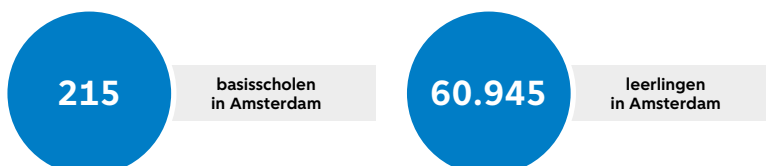

bron: CBS, bewerking O&S

Basisonderwijs

In schooljaar 2022/23 zijn er in de gemeente Amsterdam, inclusief Weesp, 215 basisscholen waar ongeveer 61.000 leerlingen naartoe gaan. Het aantal basisschoolleerlingen daalt al een aantal jaren in de stad als gevolg van een lager geboortecijfer (zie hoofdstuk 1). Zelfs na de gemeentelijke fusie met

Afb.7.7 Scholen en leerlingen basisonderwijs, 2022/23

bron: OCW/DUO

Weesp (dat 1.000 basisschoolleerlingen telt) is het leerlingenaantal 0,3% lager in schooljaar 2022/23 dan twee jaar ervoor. Deze dalende trend doet zich ook in andere grote steden in Nederland voor. De prognose voor Amsterdam is dat de daling van het aantal leerlingen doorzet tot in schooljaar 2026/27, naar verwachting zullen er dan iets minder dan 56.900 leerlingen zijn. Daarna zal het aantal leerlingen weer toenemen.³

Leerlingen gaan vaker naar een gemengde basisschool

Amsterdamse basisschoolleerlingen hebben vaker hbo/wo-opgeleide ouders (minstens één van de ouders is hbo of wo opgeleid) dan voorheen. In schooljaar 2020/21 had ruim de helft (53%) van de leerlingen ouders met een hbo- of wo-diploma, acht jaar eerder gold dit voor 44% van de leerlingen. De stijging van het aandeel leerlingen met hbo/wo-opgeleide ouders in Amsterdam zien we terug in de samenstelling van de basisscholen. Het aantal scholen waarop een klein deel van de ouders een hbo- of wo-diploma heeft (20% of minder), neemt af. Er zijn steeds minder leerlingen die op dit type gesegregeerde school zitten. Een vijfde van de leerlingen gaat naar een school waarvan het grootste deel van de ouders een hbo- of wo-diploma heeft (80% of meer). Dit aandeel is in de afgelopen zes schooljaren vrijwel stabiel gebleven. Door deze twee ontwikkelingen is het aandeel leerlingen dat naar een gemengde basisschool gaat, qua opleidingsniveau van de ouders, toegenomen. In schooljaar 2020/21 ging twee derde van de leerlingen naar zo een gemengde basisschool (zie afb. 7.8).⁴

Merendeel van de leerlingen haalt het streefniveau voor leesvaardigheid

In groep 8 maken leerlingen de centrale eindtoets waarin hun basisvaardigheden voor lezen en rekenen worden getoetst. De resultaten worden gebruikt om een advies af te geven voor het niveau in het voortgezet onderwijs. Het aandeel leerlingen dat het streefniveau⁵ haalt verschilt per type vaardigheid.

In de afgelopen twee jaar was het aandeel leerlingen in Amsterdam dat het streefniveau haalt het hoogst voor leesvaardigheid (zie afb. 7.9). In 2021/22⁶ haalde 70% van de leerlingen het streefniveau en in 2020/21 lag dit aandeel iets hoger, namelijk op 73%. Voor taalvaardigheid haalde 59% van de leerlingen het streefniveau, wat ongeveer gelijk is gebleven met het jaar ervoor (58%). Het aandeel dat het streefniveau haalt was het laagst voor de vaardigheid rekenen. In 2021/22 was dit 42% van de leerlingen en is daarmee lichtelijk gedaald ten opzichte van het jaar ervoor (45%). Het landelijke aandeel leerlingen dat het streefniveau haalt ligt ongeveer gelijk aan dat in Amsterdam (73%, 62%, 42% respectievelijk voor lees-, taal- en rekenvaardigheid landelijk).

Wanneer we kijken naar de leerlingenpopulatie, dan zien we dat het aandeel leerlingen dat het streefniveau haalt verschilt per school: naarmate het aandeel leerlingen met een risico op onderwijs-

achterstand (de schoolweging)⁷ op een school hoger is, daalt het aandeel leerlingen dat het streefniveau haalt. Er is daarentegen ook variëteit tussen scholen met dezelfde schoolweging. Zo zijn er ook scholen met veel leerlingen met een risico op onderwijsachterstand, die toch een relatief hoog aandeel leerlingen hebben dat het streefniveau haalt.

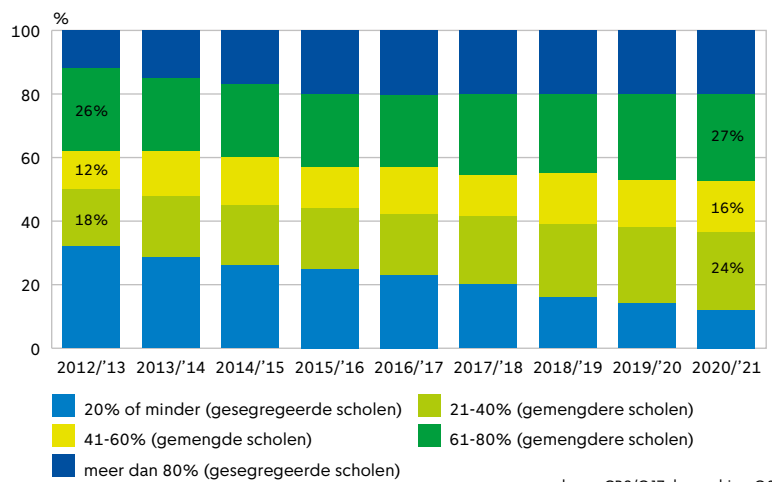
Adviezen volgen weer de trend van voor de coronapandemie

Na de basisschool gaan kinderen rond twaalfjarige leeftijd naar het voortgezet onderwijs. Zij krijgen in groep 8 een basisschooladvies voor het te volgen niveau op de middelbare school. Wanneer de centrale eindtoets in groep 8 een hoger advies uitwijst dan het eerder gegeven advies van de school, hebben leerlingen recht op een heroverweging van dit schooladvies. Vanwege de scholensluiting hebben leerlingen in schooljaar 2019/'20 geen Cito-toets gemaakt en konden de basisschooladviezen niet worden herzien. Dit heeft als gevolg gehad dat leerlingen gemiddeld lagere adviezen hebben gekregen dan in eerdere jaren. Het aandeel leerlingen met een vwo-advies daalde het sterkst, van 27% in 2018/'19 naar 25% in 2019/'20. In de jaren daarna was er wel weer een herzieningsmogelijkheid op basis van de eindtoets. Dat is terug te zien in de verdeling van de adviezen die nu weer de trend volgt van voor de pandemie: ieder advies wordt weer bijna net zo vaak gegeven als toen. Het aandeel vwo-adviezen blijft stijgen, 29% van de leerlingen kreeg in schooljaar 2021/'22 dit advies (zie afb. 7.10).

Helpt hoge toetsresultaten leidt tot bijgesteld advies

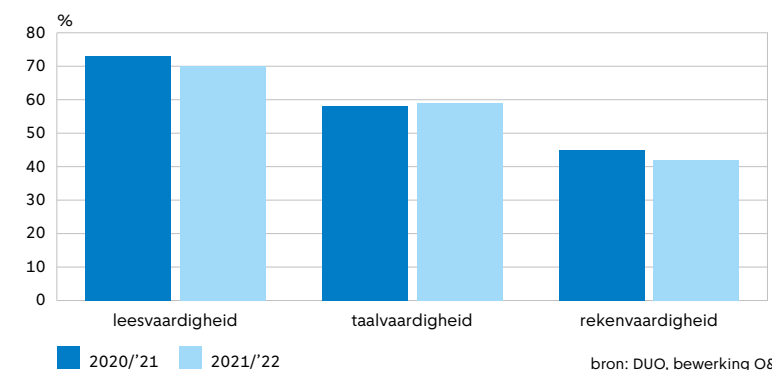
Bij 22% van de kinderen wees de centrale eindtoets in 2021/'22 op een hoger advies dan het schooladvies, dat is vergelijkbaar met eerdere jaren (zie afb. 7.11). Deze leerlingen hebben hierna recht op een heroverweging van dit advies. In Amsterdam is in schooljaar 2021/'22 bij de helft van deze groep het advies bijgesteld. In Nederland krijgt gemiddeld ongeveer een kwart van de leerlingen een bijgesteld advies na een hogere toetsuitslag. Bij de helft van de Amsterdamse kinderen (50%) wees de eindtoets op een lager advies dan het schooladvies. Ook dit aandeel heeft altijd al hoog gelegen in Amsterdam in vergelijking met het landelijk gemiddelde (35%).

Afb.7.8 Verdeling leerlingen over scholen naar aandeel kinderen met ouders met een hbo- of wo-diploma op school, schooljaar 2012/'13-2020/'21 (procenten)

bron: CBS/OJZ, bewerking O&S

Afb. 7.9 Aandeel leerlingen in Amsterdam dat het streefniveau haalt per type vaardigheid 2020/'21-2021/'22 (procenten)

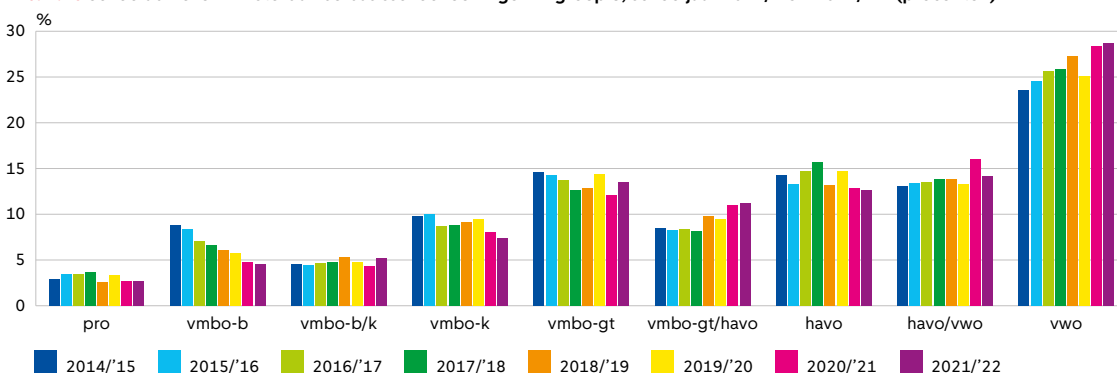

bron: DUO, bewerking O&S

Een vijfde van de basisschoolleerlingen wisselt minimaal een keer van school

Schoolwisselingen kunnen een negatief effect hebben op de resterende schoolloopbaan van leerlingen.⁸ Daarnaast kan een instabiele leerlingenpopulatie ook gevolgen hebben voor scholen zelf. Van de leerlingen die in schooljaar 2018/'19 t/m 2020/'21 in groep 8 zaten is gemiddeld bijna een vijfde (19%) van de leerlingen één of meer keer van school gewisseld sinds groep 3 (zie afb. 7.12). Van

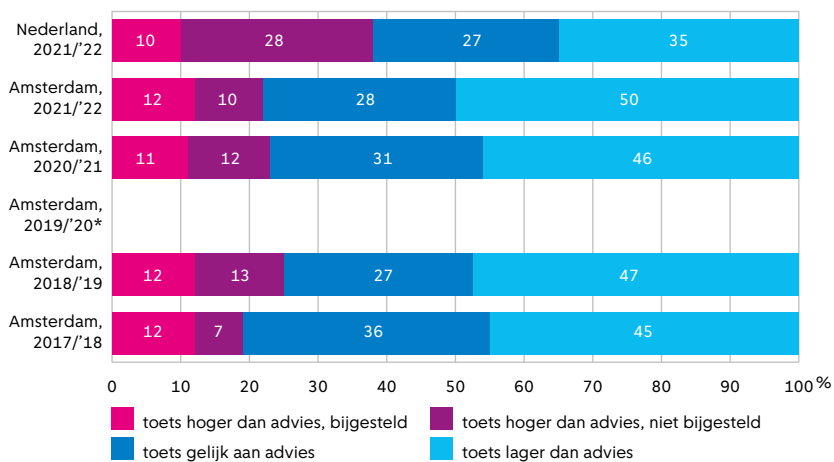
Afb. 7.10 Schooladviezen Amsterdamse basisschoolleerlingen in groep 8, schooljaar 2014/'15 - 2021/'22 (procenten)

bron: CBS, bewerking O&S

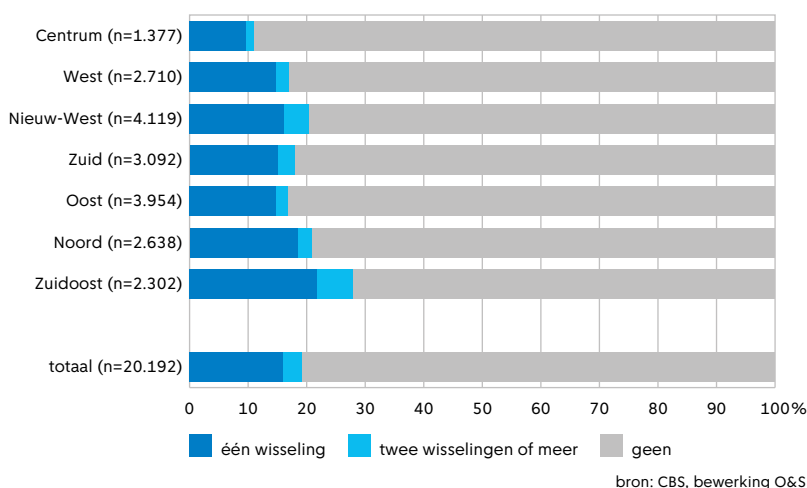
alle wisselingen kan 30% worden verklaard door verhuizingen, overige redenen voor een schoolwisseling zijn uit de beschikbare gegevens niet te achterhalen. Leerlingen wisselen voornamelijk tussen groep 3 en 4 en groep 4 en 5. In Zuidoost wisselen leerlingen het vaakst van school en ook vaker meerdere keren. Leerlingen van hbo- of wo-opgeleide ouders wisselen het minst vaak van basisschool.

Afb.7.11 Aandeel leerlingen dat een hoger, gelijk of lager advies op de centrale eindtoets haalt dan het schooladvies in Amsterdam en Nederland, schooljaar 2017/'18-2021/'22 (procenten)

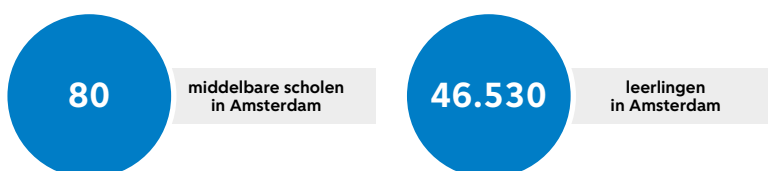
* Vanwege de coronapandemie is er in schooljaar 2019/'20 geen eindtoets afgenomen, deze gegevens ontbreken daarom in de bovenstaande figuur. bron: DUO, bewerking O&S

Afb. 7.12 Aandeel leerlingen dat van basisschool is gewisseld in Amsterdam tussen groep 3 en groep 8 per stadsdeel, cohort 2018/'19 t/m 2020/'21 (procenten)⁹

bron: CBS, bewerking O&S

Afb.7.13 Scholen en leerlingen voortgezet onderwijs, 2022/'23

bron: OCW/DUO

Voortgezet onderwijs

De gemeente Amsterdam telt in schooljaar 2022/'23 (inclusief Weesp) 80 middelbare scholen waar ruim 46.500 leerlingen naartoe gaan. Het aantal leerlingen in het Amsterdamse vo stijgt al een aantal jaar en daar zijn sinds 2022 ruim 1.700 extra leerlingen bijgekomen door de samenvoeging met Weesp. In de nieuwste leerlingenprognose van O&S wordt verwacht dat deze stijging doorzet en uiteindelijk zal leiden tot ongeveer 47.200 leerlingen in schooljaar 2024/'25. De verwachting is dat het leerlingenaantal in de jaren daarna weer wat zal afnemen, door een lager geboortecijfer en het vertrek uit de stad van gezinnen.¹⁰

Voldoende plek, maar niet op alle scholen

De Centrale Loting en Matching in Amsterdam heeft als doel om zoveel mogelijk leerlingen op hun voorkeurschool te kunnen plaatsen.¹¹ Op 4 april 2023 vond de Centrale Loting en Matching plaats voor het komende schooljaar. Bijna 8.000 leerlingen deden mee om op een van de 9.837 beschikbare plaatsen terecht te komen.¹² Daarmee zijn er dus meer plaatsen dan leerlingen, dit leidde er mede toe dat ruim driekwart van de leerlingen (78%) in 2023 werd ingeloot op de school van eerste voorkeur. In 2022 lag dit met 75% wat lager.¹³ Het aandeel leerlingen dat op één van de scholen in de top vijf is geplaatst is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Aantal havo en vwo-leerlingen blijft toenemen

Het aantal havo en vwo-leerlingen op Amsterdamse middelbare scholen blijft stijgen (zie afb. 7.14). Inmiddels zit bijna 70% van de leerlingen op havo of vwo, terwijl dit in schooljaar 2008/'09 52% van de leerlingen betrof. In Den Haag en Utrecht is ook sprake van een forse stijging van het aantal havo- en vwo-leerlingen, in Rotterdam is deze stijging minder sterk.

Het aantal leerlingen op de niveaus vmbo-b en vmbo-k (leerjaar 3-4) is in dezelfde periode gedaald van 41% naar 27%. Ook in Rotterdam zien we een sterke daling van het aantal vmbo-b en vmbo-k leerlingen. In Utrecht is na een eerdere daling het aantal vmbo-b en vmbo-k leerlingen juist weer toegenomen sinds 2010/'11, terwijl dit in Den Haag vrij stabiel is.

Onderwijssegregatie in het voortgezet onderwijs neemt toe

In acht jaar tijd is het aandeel leerlingen in het voortgezet onderwijs met hbo- of wo-opgeleide ouders (minstens één van de ouders is hbo- of wo-opgeleid) toegenomen, van 38% in schooljaar 2012/'13 naar 51% in schooljaar 2020/'21.

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat kinderen van diverse achtergronden elkaar ontmoeten op school. Echter zien we het groeiend aandeel leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders in Amsterdam ook terug in de samenstelling van de scholen. Zo zijn er steeds meer scholen bijgekomen in de stad met een leerlingenpopulatie met meer

dan 80 procent hbo- of wo-opgeleide ouders. In schooljaar 2012/'13 zat 2% van de leerlingen op een school met deze populatie, in schooljaar 2020/'21 ging het om 22%. We zien deze leerlingpopulatie voornamelijk terug op de havo/vwo en vwo-scholen in de stad. Het andere uiterste zijn de scholen met 20 procent of minder leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders. Het aantal leerlingen op scholen met deze samenstelling is gedaald van 29% in schooljaar 2012/'13 naar 15% in schooljaar 2020/'21. Het aandeel leerlingen op gemengdere tot meest gemengde scholen daalde ook in die periode, van 69% naar 64% (zie afb. 7.15).

Invloed van examenmaatregelen coronapandemie op aandeel behaalde diploma's

In schooljaar 2019/'20 werd het centraal examen afgelast vanwege de coronacrisis, leerlingen konden op basis van enkel hun schoolexamens een diploma behalen.¹⁴ De twee daaropvolgende examenjaren (2021 en 2022) mochten leerlingen het eindresultaat van één vak buiten beschouwing laten als zij daarmee kunnen slagen voor het diploma.¹⁵ Mede door deze maatregelen zien we een afwijkend patroon in het aandeel geslaagden. In schooljaar 2019/'20 lagen de slagingspercentages fors hoger dan in eerdere schooljaren (zie afb.7.16). Ook in de twee daaropvolgende examenjaren zien we voor een deel van de niveaus een hoger aandeel geslaagden dan voor de coronapandemie. Het aandeel geslaagden met een vmbo-t-diploma is tussen schooljaar 2018/'19 en 2021/'22 het sterkst gestegen, van 86% naar 90%.

Amsterdamse leerlingen stromen steeds minder vaak af

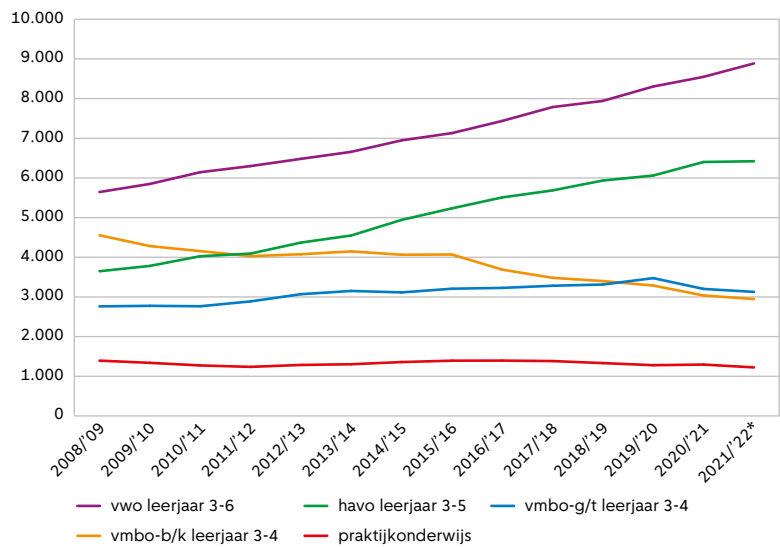
In Amsterdam groeit de groep leerlingen die een diploma behaalt dat gelijk is aan het basisschooladvies (doorstroom). Onder leerlingen met een havo- of vmbo-t-advies zien we daarnaast ook een stijging in het aandeel dat een hoger diploma heeft behaald dan het basisschooladvies (opstroom). Op alle schoolniveaus is een afname te zien in het aandeel leerlingen dat een diploma behaalt op een niveau dat lager is dan het basisschooladvies (afstroom). Vooral bij de leerlingen met een vmbo-k of vmbo-t advies stomen er minder leerlingen af dan voorheen (zie afb.7.17).¹⁶

Leerlingen stapelen relatief vaak in Amsterdam

Na het behalen van een diploma in het voortgezet onderwijs kunnen leerlingen ervoor kiezen om door te leren en nog een tweede diploma in het voortgezet onderwijs te halen, voordat de overstap naar vervolgonderwijs wordt gemaakt. Deze leerlingen worden stapelaars genoemd. Het stapelen van diploma's in het voortgezet onderwijs gebeurt voornamelijk van vmbo-b naar vmbo-k, van vmbo-t naar havo, en van havo naar vwo.¹⁷ Er wordt nauwelijks gestapeld van vmbo-k naar vmbo-t. Dat komt met name door de mogelijkheid om met een vmbo-k diploma in te stromen bij mbo-4-opleidingen, waardoor het stapelen met een vmbo-t diploma geen extra mogelijkheden biedt voor vervolgonderwijs.

In het Amsterdamse voortgezet onderwijs wordt relatief veel gestapeld, zowel vergeleken met Neder-

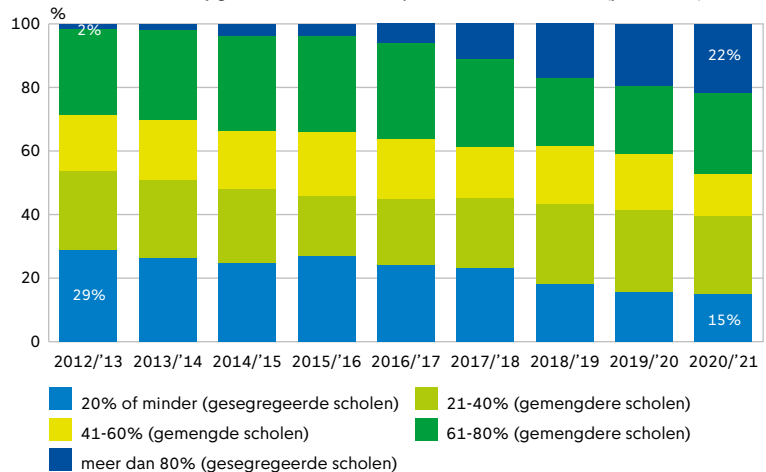
Afb. 7.14 Leerlingen per niveau op Amsterdamse middelbare scholen, 2007/'08-2021/'22 (aantallen)

*voorlopige cijfers

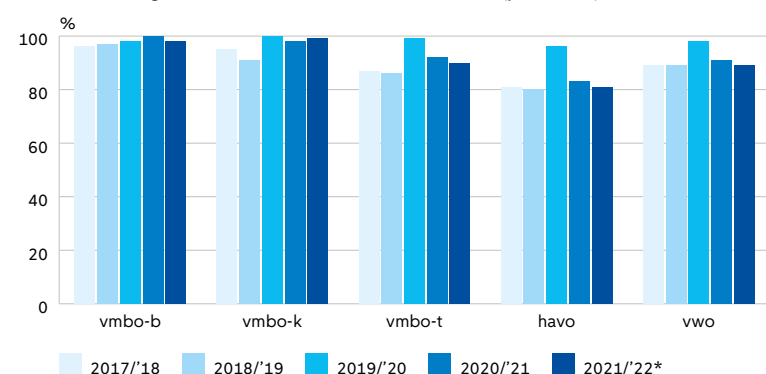
bron: CBS Statline

Afb. 7.15 Verdeling leerlingen over middelbare scholen naar aandeel kinderen met hbo- of wo-opgeleide ouders schooljaar 2012/'13-2020/'21 (procenten)

bron: CBS, bewerking O&S

Afb. 7.16 Geslaagden in Amsterdam, 2017/'18 - 2021/'22 (procenten)

*voorlopige cijfers

bron: CBS Statline

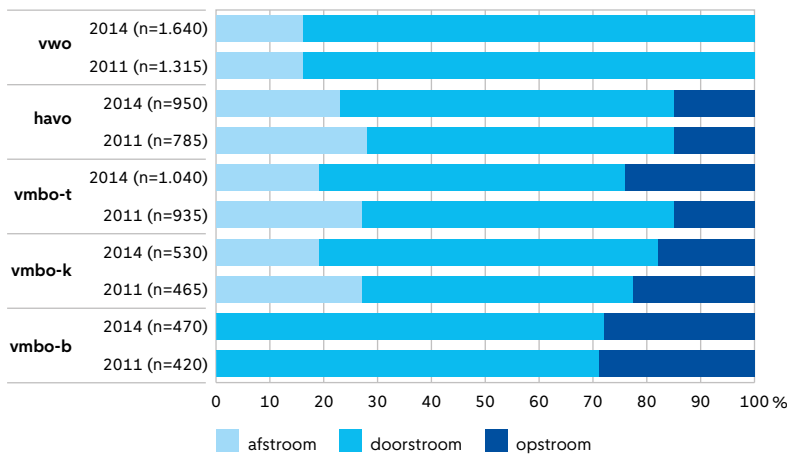
land als geheel als met andere grote steden (zie afb. 7.18). Vooral van vmbo-t naar havo is een populaire stapelroute: 14% van de leerlingen die in schooljaar 2011/'12 tot en met 2015/'16 zijn gestart op het

vmbo-t hebben naast een vmbo-t diploma ook een havodiploma gehaald. Amsterdamse gediplomeerde havisten maken ook geregeld de overstap naar het vwo. Van de leerlingen die in schooljaar 2011/'12 tot en met 2015/'16 zijn gestart met havo heeft 6% naast een havodiploma ook een vwo-diploma gehaald. Alleen in Utrecht is het aandeel stapelaars met een havo- en vwo-diploma groter.

In Amsterdam wordt vaker gedoubleerd dan landelijk, met name op de havo

Gemiddeld doubleert ongeveer 9% van de Amsterdamse leerlingen een keer tussen leerjaar één en het voorexamenjaar, dit wordt ook wel zittenblijven genoemd (zie afb. 7.19). In Nederland zien we een lager percentage doubleurs (jaarlijks ongeveer 7%). Jongens doubleren vaker dan meisjes, dit geldt voor vrijwel alle onderwijsniveaus en zien we zowel landelijk als in Amsterdam.

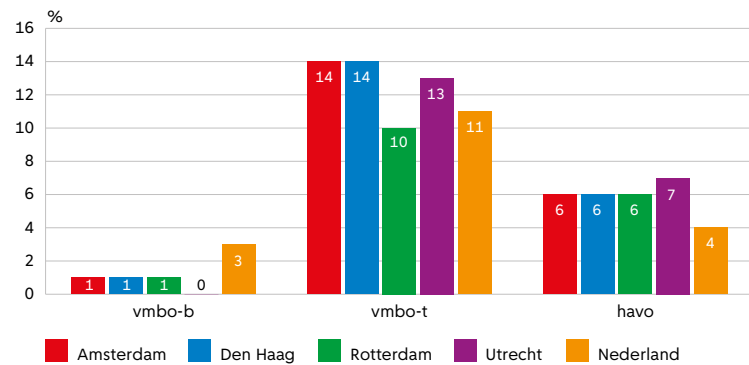
Afb. 7.17 Behaalde diploma's van leerlingen ten opzichte van het basisschooladvies, gestart in schooljaar 2011/'12 t/m 2014/'15 (procenten)

bron: CBS, bewerking O&S

Het aandeel doubleurs is het grootst op de havo en vooral in het vierde leerjaar. In de overgang van schooljaar 2020/'21 naar 2021/'22 bleef bijna één op de vijf leerlingen in havo 4 zitten (19%), landelijk betrof dit 16%. Zowel op het vmbo-t, de havo en het vwo ligt het aandeel doubleurs tussen schooljaar 2020/'21-2021/'22 flink hoger dan het jaar ervoor. Deze ontwikkeling zien we ook landelijk terug en kan mogelijk worden verklaard door uitgesteld zittenblijven.¹⁸ Na de eerste schoolsluiting aan het eind van schooljaar 2019/'20 vanwege de coronapandemie golden soepelere overgangseisen voor leerlingen en bleven minder leerlingen zitten dan in de jaren ervoor. Op vmbo-b 3 en vmbo-k 3 valt op dat het aandeel doubleurs in Amsterdam is gedaald ten opzichte van de jaren voor de coronapandemie. Deze ontwikkeling zien we landelijk niet terug.

Afb. 7.18 Aandeel stapelaars in de G4-steden en landelijk per onderwijsniveau (eerste diploma), gestart op het vo tussen 2011/'12 en 2015/'16 (procenten)

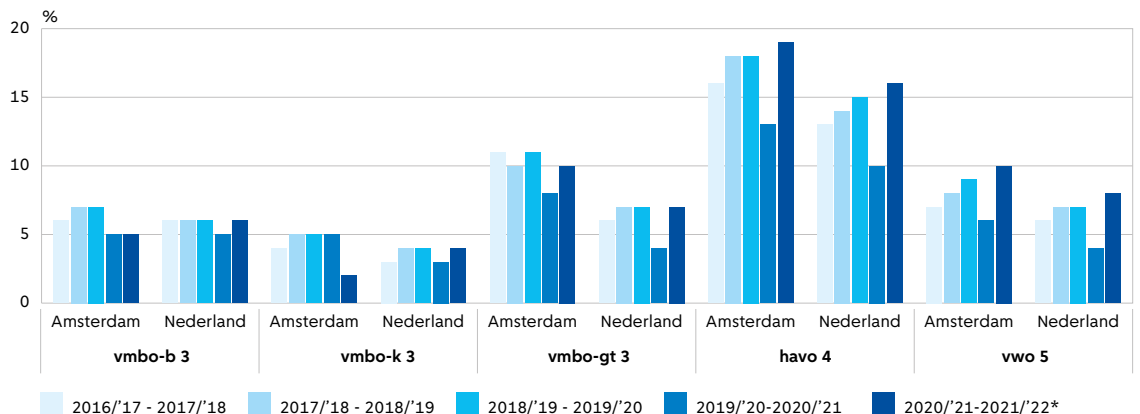
bron: CBS, bewerking O&S

Leraren

In schooljaar 2020/'21 werkten er ruim 9.200 leraren en 400 schooldirecteuren in het Amsterdamse primair-, speciaal- en voortgezet onderwijs. In het primair (inclusief speciaal) onderwijs waren ongeveer 5.265 leraren werkzaam, zij vervulden in totaal 4.045 voltijdsbanen (vte). Ten opzichte van schooljaar 2016/'17, toen er nog 4.280 vte werden gevuld (door 5.445 leraren), is dit aantal licht gedaald (-5,5%). Ook in Den Haag en Rotterdam is het aantal vte afgenomen, terwijl dit in Utrecht is gestegen.

In het voortgezet onderwijs waren 3.945 docenten werkzaam die gezamenlijk 3.030 vte vervulden. Zowel het aantal leraren als het aantal vte is in de

Figuur 7.19 Doubleurs voorlaatste jaar middelbare school per niveau, Amsterdam en Nederland (procenten)

*voorlopige cijfers

bron: CBS Statline

afgelopen vijf jaar nauwelijks veranderd. In Den Haag en Utrecht is het aantal vte juist sterk toegenomen, in Rotterdam is het aantal docenten licht gedaald.

Instroom nieuwe leraren licht gestegen, uitstroom leraren licht gedaald

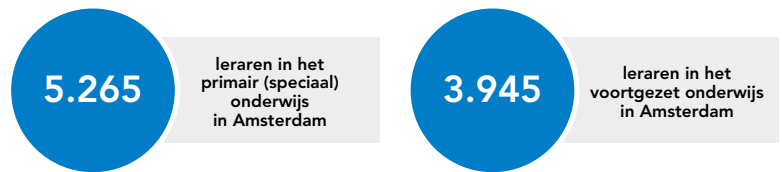
Tussen schooljaar 2016/'17 en 2019/'20 is de jaarlijkse uitstroom van het aantal leraren uit het Amsterdamse primair onderwijs licht gedaald, van -755 naar -695 leraren (zie afb. 7.21). Dit zijn leraren die met pensioen gaan of het (Amsterdamse) onderwijs verlaten. In dezelfde periode is de instroom van nieuwe leraren (starters en leraren die vanuit een andere stad in Amsterdam komen werken) licht gestegen, van 630 naar 665 leraren. De afgelopen drie jaar compenseert de instroom (bijna) volledig de uitstroom.

In het voortgezet onderwijs is de uitstroom van docenten tussen schooljaar 2016/'17 en 2019/'20 ook licht gedaald, van -530 naar -485 docenten. In het meest recente schooljaar 2020/'21 startten er voor het eerst flink meer docenten in het Amsterdamse voortgezet onderwijs dan dat er uitstroonden (een toename van 120 docenten).

Zowel in het primair als voortgezet onderwijs kiest een kwart tot drie op de tien uitgestroomde leraren voor het werken in het onderwijs in een andere stad. De uitstroom is het grootst onder de lerarengroep onder de 35 jaar.¹⁹

Uit een enquête in de zomer van 2022 onder docenten van het Amsterdamse voortgezet onderwijs blijkt dat een derde van hen overweegt het onderwijs (deels) te verlaten, vooral docenten die weinig werkplezier ervaren overwegen dit. Amsterdamse docenten beoordelen de voldoening die zij uit hun werk halen met een 7,1, het werkplezier scoort met een 6,9 iets lager. Docenten vinden tijd en ruimte om hun leerlingen te begeleiden en ondersteunen het belangrijkste aspect om het werk aantrekkelijk te maken, maar ervaren hier in de praktijk te weinig tijd voor op school. In de enquête geven docenten die een onderwijsbaan buiten de stad overwegen aan dat zij dit met name doen vanwege de werkdruk in Amsterdam maar ook vanwege aspecten die met de reis naar de stad te maken hebben, zoals bereikbaarheid van de werkplek, de reistijd en de reiskosten.²⁰

Afb. 7.20 Aantal leraren in het primair en voortgezet onderwijs in Amsterdam 2020/'21

bron: CBS, bewerking O&S

Lerarentekort hoger op scholen met veel kinderen met een risico op onderwijssachterstand

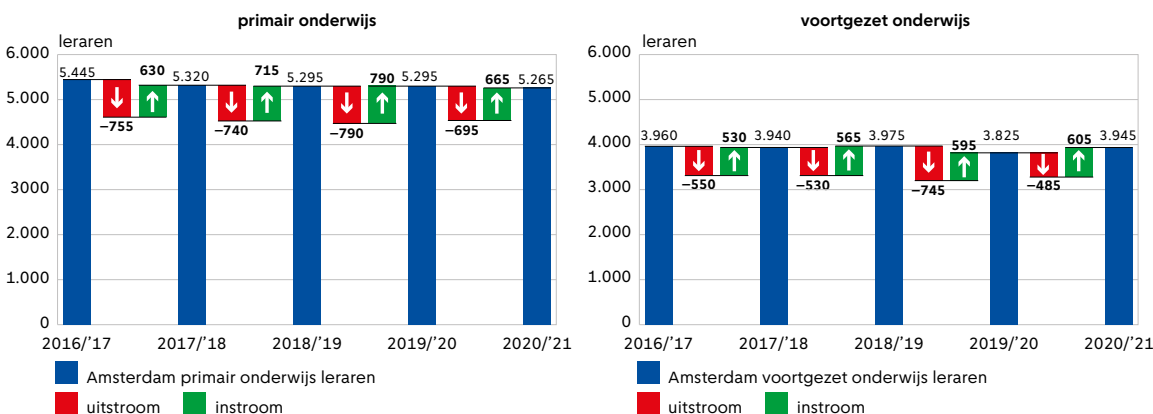
Per oktober 2022 was er een tekort aan leraren van 16,8% (702 vte) in het basisonderwijs in Amsterdam, een jaar eerder was dit 15,3%.²¹ Op basisscholen met relatief veel leerlingen met een risico op een onderwijssachterstand vertrekken (veel) meer leraren dan gemiddeld, en deze scholen hebben over het algemeen vaker een hoger lerarentekort dan scholen met weinig leerlingen die risico lopen. In oktober 2022 kwam het Amsterdamse voortgezet onderwijs 181 voltijd docenten tekort. Het tekort in het voortgezet onderwijs, inclusief het praktijkonderwijs en de internationale schakelklassen, was 6,9%. Dit lerarentekort is ongelijk verdeeld over de verschillende onderwijstypen.²²

Recent lichte stijging bij lerarenopleidingen voor primair onderwijs, daling voor voortgezet onderwijs

Het aantal Amsterdamse studenten (studenten die studeren aan een Amsterdamse instelling of in Amsterdam wonen) dat een opleiding volgt tot leraar in het primair onderwijs is, na tijldang een dalende trend, weer aan het stijgen; van 1.500 studenten in studiejaar 2017/'18 naar 1.850 studenten in studiejaar 2021/'22 (zie afb. 7.22). Ook in de andere G4-steden zien we een recente stijgende trend.

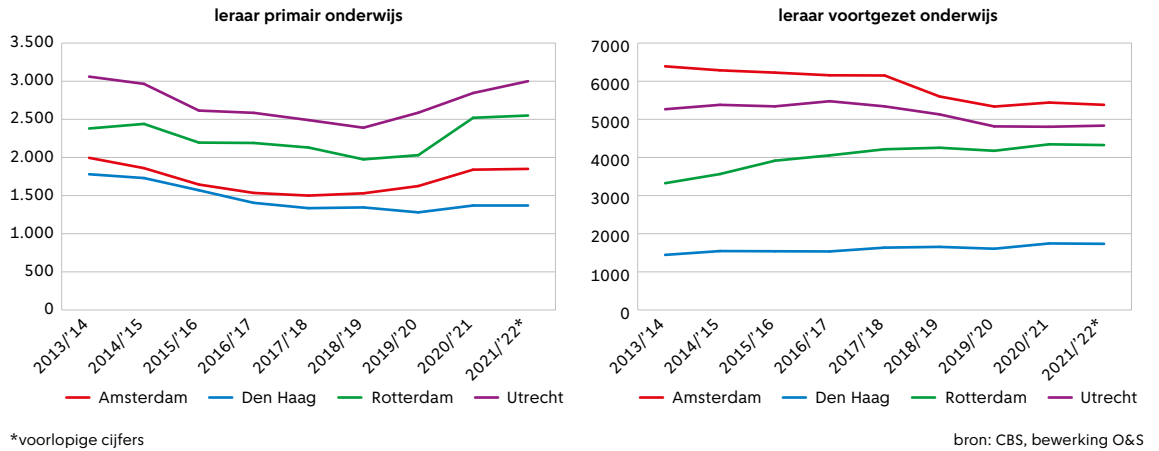
Het aantal Amsterdamse studenten die een opleiding volgen voor het voortgezet onderwijs is tussen studiejaar 2013/'14 en 2021/'22 juist met -16% afgenomen, van 6.390 naar 5.380 studenten. Deze daling is sterker dan in Utrecht (-8%) en in Rotterdam en Den Haag is het aantal studenten juist gestegen (met respectievelijk +30% en +20%). Voor alle steden geldt dat het aantal studenten aan lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs is toegenomen sinds de coronapandemie in schooljaar 2020/'21.

Afb. 7.21 In- en uitstroom leraren Amsterdam naar richting onderwijs, schooljaar 2016/'17 t/m 2019/'20 (procenten)

bron: CBS, bewerking O&S

Afb. 7.22 Aantal studenten in de G4 die een lerarenopleiding volgen naar richting onderwijs, 2013/'14-2021/'22

Middelbaar Beroepsonderwijs

Amsterdam telt in studiejaar 2022/'23 in totaal vier mbo-instellingen²³ met bij elkaar ruim 40.300 studenten.²⁴ Dit is vergelijkbaar met een jaar eerder. Wel zien we dat het aantal nieuwe inschrijvingen in het mbo daalt. Deze daling zien we met name bij mbo-niveau 3 opleidingen²⁵ en opleidingen binnen de sector Economie.²⁶

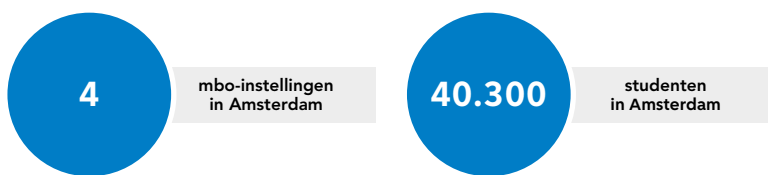
Op het mbo kunnen studenten kiezen voor de beroepsopleidende leerweg (BOL) of de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Bij een BOL-opleiding krijgt een student vier dagen per week les en is er één dag stage, bij een BBL-opleiding werkt een student vier dagen en is er één lesdag. Het merendeel van de studenten op de drie grootste Amsterdamse mbo-instellingen²⁷ volgt een BOL-opleiding (80%).

Het aantal studenten op deze instellingen dat een BBL-opleiding volgt is de afgelopen jaren toegenomen van 6.227 studenten in studiejaar 2018/'19 naar 7.360 studenten in studiejaar 2022/'23 (+18%). Het aantal BOL-studenten is in deze periode vrijwel gelijk gebleven (-1%).

Twee derde van de mbo-studenten in Amsterdam behaalt studiesucces

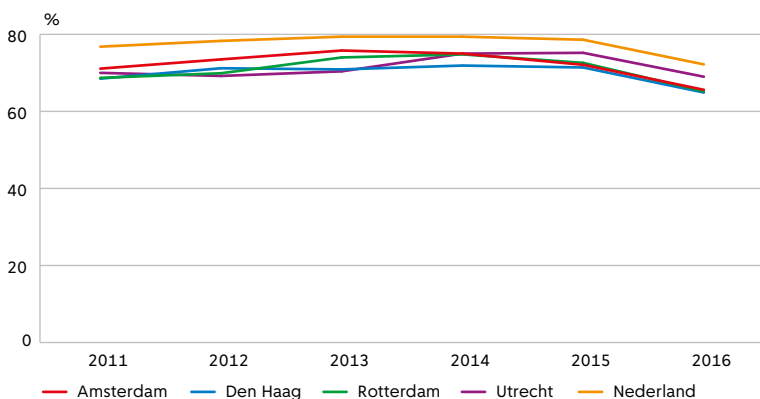
Van de studenten die in studiejaar 2016/'17 zijn gestart met een mbo-opleiding, heeft twee derde vijf jaar later (in studiejaar 2021/'22) studiesucces behaald (66%). Dit is lager dan gemiddeld in Nederland (72%). Studenten behalen studiesucces als zij een diploma halen binnen de tijd die ervoor staat plus eventueel een jaar extra.²⁸ Studenten op niveau 2 hebben het vaakst studiesucces (73%). Tussen de verschillende sectoren is er nauwelijks verschil. Het aandeel studenten dat studiesucces behaald is gedaald ten opzichte van eerdere jaren. Dit geldt ook voor andere G4-steden en gemiddeld in Nederland (zie afb. 7.24). Deze daling is ook terug te zien op de verschillende niveaus en sectoren. Alleen het aandeel studenten op niveau 2 dat studiesucces behaalt, is stabiel ten opzichte van een jaar eerder.

Afb. 7.23 Instellingen en studenten Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo), 2022/'23

bron: DUO

Afb. 7.24 Studiesucces mbo-studenten naar G4, 2011/'12 - 2016/'17 (procenten)

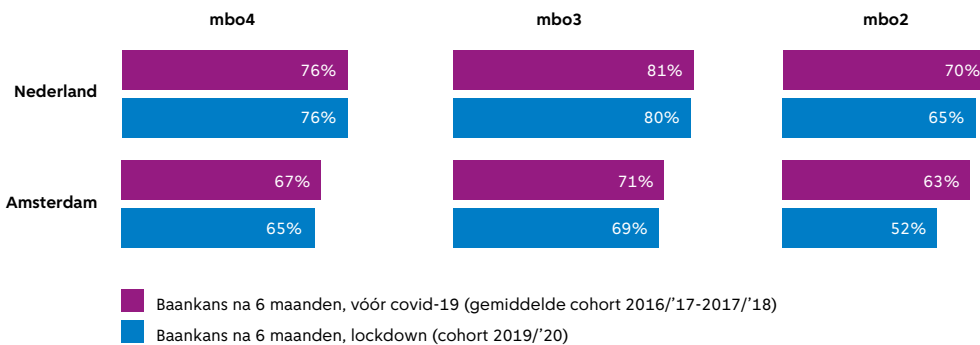
bron: CBS/ Amsterdamse mbo-instellingen, bewerking O&S

Studenten die na hun eerste jaar nog aan dezelfde instelling studeren behalen vaker hun diploma binnen de tijd die ervoor staat.²⁹ Net als landelijk zien we in Amsterdam³⁰ een stijging van het aandeel studenten die in het tweede jaar op dezelfde instelling ingeschreven staan (namelijk 79%). Voor studenten die een niveau 3 of niveau 4 opleiding volgen geldt dit het vaakst (87% en 86%) en voor studenten op niveau 1 het minst vaak (70%).

Tekort aan stages gedaald in Groot-Amsterdam

Stages zijn van belang voor een goede onderwijsloopbaan en het behalen van een diploma. Gedurende het eerste jaar van de coronapandemie was het moeilijker om stageplekken voor mbo-studenten te vinden.³¹ De piek in het aantal stagetekorten lag in oktober 2020 met een tekort aan 4.800 stageplekken. Deze piek was vooral terug te zien bij niveau 4 opleidingen en bij BOL-studenten. Sindsdien zijn de

Afb. 7.25 Aandeel mbo-starters van Amsterdamse en Nederlandse instellingen met een baan van minimaal 20 uur per week zes maanden na afstuderen, gemiddelde afstudeercohort 2016/'17-2017/'18 en cohort 2019/'20 (procenten)

bron: CBS/ Amsterdamse mbo-instellingen, bewerking O&S

tekorten flink gedaald tot een tekort van ongeveer 450 stageplekken in maart 2022. Dit is vergelijkbaar met de andere regio's. Het stagetekort was in maart het grootst voor niveau 2 opleidingen.

Uit landelijk onderzoek van het Verwey-Jonker instituut³² blijkt daarnaast dat een kwart van de mbo-studenten tijdens het zoeken naar een stage (soms) discriminatie ervaren heeft of hierover twijfelt. Zo hebben vrouwen (bij gelijke cv en werkervaring) meer kans op een positieve reactie van een stagebedrijf dan mannen. Sollicitanten met een naam die verwijst naar een migratieachtergrond hebben juist minder kans op een positieve reactie. Discriminatie bij het solliciteren voor een stage of tijdens de stage kan leiden tot studievertraging en minder vertrouwen in de toekomst voor het vinden van een (passende) baan.

Aandeel werkende mbo-starters ligt lager dan landelijk, impact van coronamaatregelen groter

Wanneer Amsterdamse mbo-studenten zijn afgestudeerd vinden ze structureel minder vaak een baan dan gemiddeld in Nederland (zie afb. 7.25).³³ Van de Amsterdamse studenten die afstudeerden in 2017 of 2018 had 71% na zes maanden een baan gevonden, gemiddeld in Nederland was dit 81%. Aan het begin van de coronapandemie daalde het aandeel werkende mbo-starters sterker in Amsterdam dan landelijk. Vooral afgestudeerden met een niveau-2-diploma werden geraakt door de pandemie, 52% van de starters die in de zomer van 2020 met dit diploma de arbeidsmarkt op kwamen vond in de zes maanden daarna werk, tegenover 63% van deze starters in de twee jaren ervoor. Sinds de eerste vaccinatiecampagne in de tweede helft van 2021 is het aandeel mbo-starters met een baan weer gestegen en grotendeels hersteld.

Het aandeel werkende hbo- en wo-starters in Amsterdam is tijdens de coronapandemie juist licht gestegen. Het verschil in uitgangspositie op de arbeidsmarkt tussen mbo-starters en starters vanuit het hoger onderwijs is daarmee wat vergroot. Dit komt overeen met het landelijke beeld.

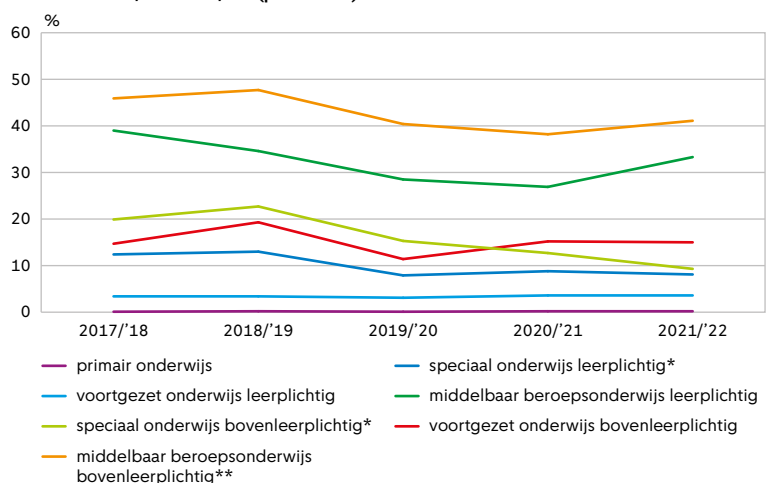
Verzuim, startkwalificatie en voortijdig schoolverlaters

In schooljaar 2021/'22 woonden er in Amsterdam in totaal ruim 112.100 leerplichtige leerlingen (5 t/m 17 jaar) en bovenleerplichtige leerlingen (18 t/m 22 jaar, zonder diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo-2-niveau) die onderwijs volgden in het primair, voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs.³⁴ Bij 3,2% van deze leerlingen is er sprake van relatief verzuim volgens de afdeling Onderwijs van de gemeente Amsterdam. Dit is vergelijkbaar met eerdere jaren. Er is sprake van relatief verzuim als leer-, - of kwalificatieplichtige kinderen of jongeren ingeschreven staan op school, maar tijdens schooltijd verzuimen. Ook veel veelvuldig te laat komen wordt hiertoe gerekend.

Verzuimpercentage van de verschillende schoolsoorten

Er zijn grote verschillen tussen schoolsoorten in het verzuim te zien (zie afb. 7.26). In het mbo is het verzuim het hoogst, voor zowel leerplichtigen (33%) als

Afb. 7.26 Meldingen van verzuimende leerlingen op Amsterdamse scholen per schoolsoort, 2017/'18-2021/'22 (procenten)

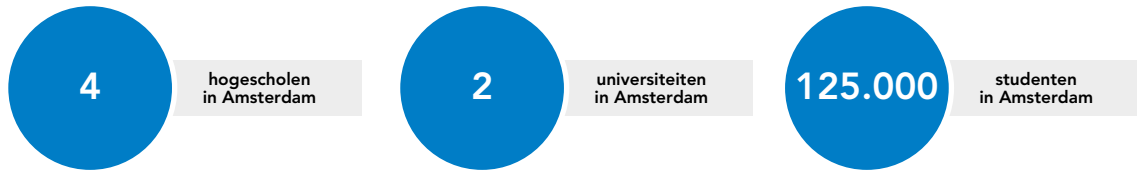

* speciaal onderwijs, clusters 1-3 inclusief cluster 4-leerlingen tot 12 jaar

** mbo bovenleerplichtig, inclusief Voortgezet Algemeen Volwassenenonderwijs

bron: Jaarverslag leerplicht afdeling Onderwijs, schooljaar 2021/'22

Afb. 7.27 Aantal instellingen en studenten hbo en wo, 2022/'23

bron: DUO

bovenleerplichtigen (41%). In het primair onderwijs is het aandeel het laagst (0,2%). Onder bovenleerplichtigen in het speciaal onderwijs is sinds schooljaar 2018/'19 een dalende trend te zien en deze ontwikkeling heeft zich in schooljaar 2021/'22 voortgezet. In het mbo leek er een daling ingezet te zijn in schooljaar 2020/'21, maar de cijfers over schooljaar 2021/'22 laten toch weer een stijging zien van het verzuim.

Ontwikkelingen aandeel voortijdig schoolverlaters

Verzuim kan een signaal zijn voor voortijdig schooluitval. Er is sprake van voortijdig schooluitval als jongeren van 12 tot 23 jaar het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Een startkwalificatie is een diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo-2-niveau. Van alle jongeren van 18 t/m 22 jaar heeft in 2021 71% een startkwalificatie, in 2018 betrof dit 62%. Daarbij zien we dat hoe ouder een jongere is, hoe vaker zij een startkwalificatie hebben. In 2021 had 80% van de 23-jarigen een startkwalificatie tegenover 44% van de 18-jarigen.³⁵

Voortijdig schoolverlaten wordt als een maatschappelijk probleem gezien omdat het de arbeidsparticipatie en sociale aansluiting van jongeren belemmert. Het aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters is in schooljaar 2021/'22 gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar. Van de 12 tot 23-jarige Amsterdammers heeft 3,2% het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten, tegenover 2,4% het schooljaar ervoor. Hiermee is dit aandeel op het hoogste niveau sinds schooljaar 2013/14 (3,4%). In de studie jaren 2019/'20 en 2020/'21 zijn vanwege coronamaatregelen meer leerlingen en studenten overgegaan dan gebruikelijk.

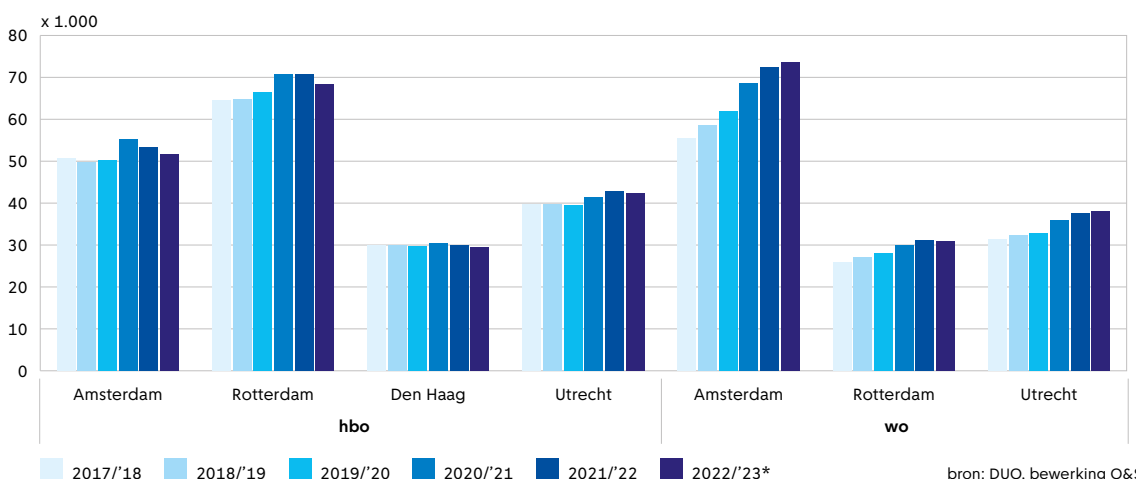
In 2021/'22 is zowel landelijk (2,3%), in Utrecht (2,2%), in Den Haag (2,9%) het aandeel voortijdig schoolverlaters lager dan in Amsterdam (3,2%). In Rotterdam (3,4%) is het aandeel juist iets groter. Het aandeel voortijdig schoolverlaters is in Amsterdam hoger in het mbo (9,6%) dan in het vo (0,8%).

Hbo en wo

Amsterdam heeft vier hogescholen en twee universiteiten.³⁶ In studiejaar 2022/'23 telt de stad meer dan 125.000 hbo- en universitaire studenten. Dit aantal is de afgelopen vier jaar gestegen met ruim 16% door een flinke toename in het aantal universitaire studenten, van ruim 58.000 in studiejaar 2018/'19 naar bijna 74.000 studenten in studiejaar 2022/'23. Het aantal hbo-studenten daarentegen is de afgelopen jaren juist gedaald, van ruim 55.000 naar 51.000 hbo-studenten tussen studiejaar 2020/'21 en 2022/'23 (zie afb. 7.28).

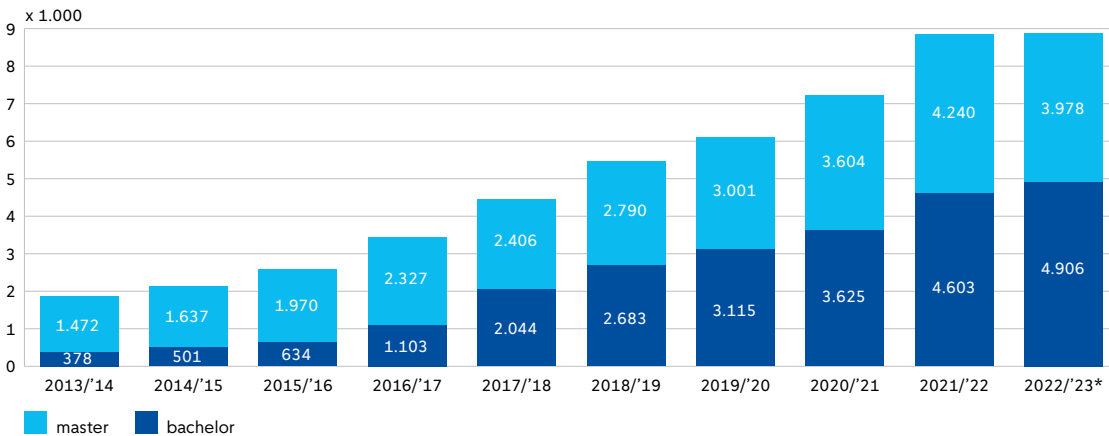
Amsterdam heeft in vergelijking met de andere G4-steden de meeste wo-studenten. In Rotterdam studeren de meeste hbo-studenten. Ook in Utrecht is het studentenaantal in het hbo en wo de afgelopen twee jaar gestegen. In Rotterdam is de laatste twee jaar een afname te zien. In Den Haag is het aantal hbo studenten stabiel. Het aandeel vrouwen in het hbo en wo in Amsterdam is net als in vorige jaren groter dan het aandeel mannen (55% is vrouw). Ook in de andere G4-steden ligt het aandeel vrouwen hoger dan het aandeel mannen.

Afb. 7.28 Hbo- en wo-studenten in de vier grote steden, 2017/'18-2022/'23 (aantallen)

bron: DUO, bewerking O&S

Afb. 7.29 Internationale studenten op de twee Amsterdamse universiteiten, 2013/'14-2022/'23 (aantallen)

* Voorlopige cijfers

bron: Vereniging van Universiteiten

Stijging instroom internationale studenten aan de universiteiten

Het aantal internationale studenten dat op de twee Amsterdamse universiteiten instroomt, is de afgelopen jaren sterk gestegen (zie afb. 7.29).³⁷ In het huidige studiejaar (2022/'23) tellen zij gezamenlijk ongeveer 8.900 internationale studenten, een derde van het totaal aantal wo-studenten. Dit is een verdubbeling van het aantal internationale studenten ten opzichte van het studiejaar 2017/'18 en een vierde van de totale stijging van studenten op de universiteiten. De toename van het aantal internationale studenten is in studiejaar 2022/'23 voor het eerst afgevlakt en bleef nagenoeg gelijk aan het jaar ervoor. Vooral het aantal internationale studenten dat een bachelorsopleiding volgt is flink toegenomen; van ongeveer 2.000 studenten in 2017/'18 naar ruim 4.900 studenten in het huidige studiejaar. Dit is iets meer dan de helft van alle internationale studenten op de universiteiten. Deze stijging is vooral te zien in de sectoren 'economie' en 'gedrag en maatschappij'.

De universiteiten geven aan dat ze niet opgewassen zijn tegen de enorme toestroom van internationale studenten. Ook op de woningmarkt is er een tekort aan woningen voor studenten.³⁸ Daarom voeren de universiteiten inmiddels een afschrikbeleid en waarschuwen ze internationale studenten niet te komen als ze een maand van tevoren geen kamer hebben.³⁹ De studentenaantallen laten nog geen effecten zien van dit beleid. Ook landelijk is er beleid ingevoerd om het aantal internationale studenten dat naar Nederland komt beter te kunnen beheersen.⁴⁰ Zo komen er extra mogelijkheden om een numerus fixus in te zetten op (anderstalige) trajecten binnen opleidingen. Ook heeft de minister instellingen gevraagd om de Nederlandse taal te behouden en te versterken.

Studiesucces in het hbo vergelijkbaar met gemiddeld in Nederland

Van de studenten die in studiejaar 2016/'17 aan een hbo-opleiding in Amsterdam zijn gestart, heeft ongeveer de helft een diploma gehaald binnen vijf jaar. Dit is vergelijkbaar met de jaren ervoor en het landelijk

gemiddelde (49%).⁴¹ Vrouwen en studenten met vwo als vooropleiding halen vaker een diploma binnen vijf jaar. Cijfers over het studiesucces op het wo zijn helaas nog niet bekend.⁴²

Volwasseneneducatie

In Amsterdam was in 2020 naar schatting 16% van de personen tussen de 16 en 65 jaar laaggeletterd (tegenover 12% in Nederland).⁴³ Omgerekend gaat het om 100.000 laaggeletterde personen: zij hebben moeite met het lezen en/of schrijven van eenvoudig Nederlands (taalniveau B1/ 2F). Laaggeletterdheid kan een belemmering vormen voor participatie. Deze belemmering kan zich uiten in een onderwijsachterstand, een grotere afstand tot de arbeidsmarkt en in de mate van zelfredzaamheid in het algemeen.

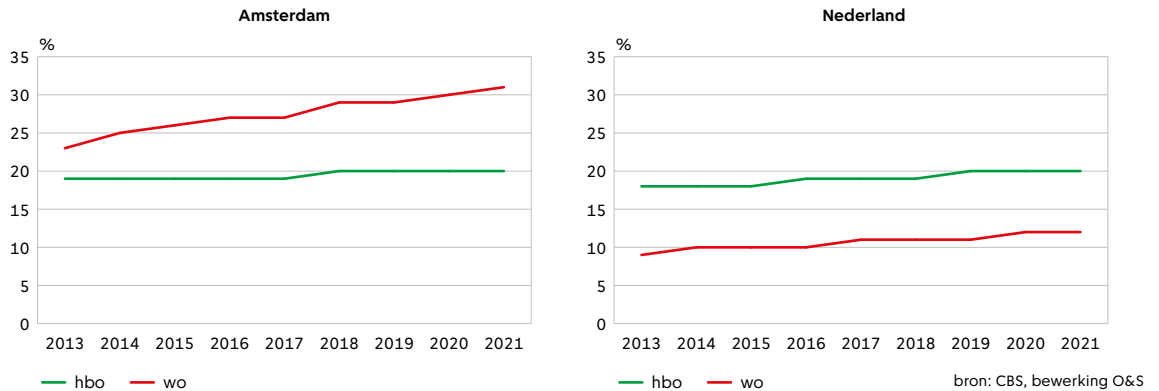
Jaarlijks biedt de gemeente Amsterdam educatietrajecten aan haar volwassen inwoners zodat zij hun plek in de Amsterdamse samenleving kunnen versterken. Er zijn verschillende taaltrajecten, waarin ook rekenvaardigheid en digitale vaardigheden opgenomen zijn voor wie dit nodig heeft. In 2021 zijn ruim 5.300 Amsterdammers een taaltraject van de gemeente Amsterdam gestart.⁴⁴ Dit zijn met name Amsterdammers die Nederlands als tweede taal hebben.⁴⁵

Van de deelnemers die hun cursus in 2021 hebben afgerond, heeft 28% het basaal taalniveau A2 behaald. Daarnaast zit 24% nu op het B1/2F niveau, wat betekent dat zij gezien worden als geletterd. De overige deelnemers hebben een vervolgcursus nodig om het basale taalniveau te behalen.

Onderwijs en brede welvaart

De ongelijke verdeling van brede welvaart in de stad is sterk gerelateerd aan het opleidingsniveau van inwoners.⁴⁶ Het CBS benoemt dan ook het aandeel inwoners met een hbo-/wo-opleiding als een van de indicatoren van het domein 'arbeid en vrije tijd' van

Afb. 7.30 Aandeel hbo- en wo- opgeleiden Amsterdammers en Nederlanders (18 jaar en ouder, zonder studenten)

brede welvaart. Ook maakt het onderdeel uit van het onderdeel 'menselijk kapitaal' voor 'later'.⁴⁷ Het effect van de genoten opleiding zien we terug in verschillende themahoofdstukken in deze rapportage en in hoofdstuk 14 'Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie' wordt hier dieper op ingegaan.

Het diploma waarmee Amsterdammers het onderwijs verlaten bepaalt hun opleidingsniveau. Het aandeel hbo- en wo-opgeleiden stijgt in de stad. In 2005 betrof dit 44% van de Amsterdammers en in 2020 gold dit voor 62% van alle inwoners tussen de 15 en 75 jaar.⁴⁸ Deze stijging is vooral terug te zien in het aandeel Amsterdammers die een wo-diploma heeft. Tegelijkertijd zien we dat deze stijging niet overal in de stad heeft plaatsgevonden. Het aandeel hbo- en wo-opgeleiden is het grootst in de stadsdelen Centrum en Zuid en het laagst in Zuidoost en Nieuw-West. In vergelijking met Nederland ligt het aandeel hbo-/wo-opgeleiden in Amsterdam hoog (41% versus 62%). Ook de stijging van dit aandeel in de afgelopen jaren is in Amsterdam relatief hoog. Dit heeft deels ook te maken met de eerdere besproken toename van (internationale) studenten in het hoger onderwijs.

Behalve voor 'hier en nu' gaat het bij brede welvaart ook om 'later'. Vanuit het perspectief van onderwijs is zoals eerder besproken segregatie een zorg. Net als alle inwoners van de stad zijn steeds meer ouders van leerlingen hbo- of wo-opgeleid. Dit heeft gevolgen

voor de segregatie in het onderwijs. Als we kijken naar de samenstelling op basis van het ouderlijk opleidingsniveau dan zien we dat er vooral in het vo meer scholen zijn met een hoge concentratie van hbo-/wo-opgeleide ouders. De leerlingen op deze scholen hebben daardoor minder kans op het ontmoeten van kinderen met ouders met een ander opleidingsniveau. Terwijl het Amsterdamse college dergelijke ontmoetingen belangrijk vindt.⁴⁹

Een andere zorg is het lerarentekort. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is er sprake van een groot lerarentekort. Op basisscholen met relatief veel leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand is het lerarentekort groter dan scholen met weinig leerlingen die risico lopen. Daarbij zien we dat niet alle leerlingen in het basisonderwijs het streefniveau voor basisvaardigheden behalen. Voor rekenvaardigheid is dit minder dan de helft van de leerlingen. Het aandeel leerlingen dat het streefniveau voor lees- en rekenvaardigheid haalt, is daarnaast ook lichtelijk gedaald.

Naast deze cognitieve resultaten zijn er alarmerende signalen over het welzijn van Amsterdamse jongvolwassenen (16-25 jaar). Zes op de tien ervaart (heel) vaak stress en ook zes op de tien jongvolwassenen heeft psychische klachten.⁵⁰ Dit is vaker dan gemiddeld in Nederland. Deze ontwikkelingen zullen we ook in de toekomst blijven volgen.

Noten

- 1 Het proces van indicatiestelling en toeleiding wordt uitgevoerd door medewerkers van het Ouder- en Kindteam op het Ouder- en Kindercentrum. Een jeugdarts of jeugdverpleegkundige 0-4 van de GGD of van de Stichting Amsterdamse Gezondheidscentra (SAG) stelt op basis van criteria vast of een kind een risico op een taalachterstand heeft. Er wordt daarbij gekeken naar het opleidingsniveau van de ouders, de aanwezigheid van een taalrijke omgeving en laag inkomen. Kinderen met een (risico op) taal- of onderwijsachterstand krijgen een vve-indicatie. De jeugdverpleegkundige verzorgt ook de toeleiding naar de voorschool, zij geeft informatie over het aanbod van voorscholen in de buurt en helpt met de aanmelding.
- 2 Bron: O&S. *Overstappers so en sbo in beeld*. Amsterdam mei 2021.
- 3 Bron: O&S. *Leerlingenprognose BO, 2022/23*. Amsterdam mei 2021.
- 4 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/segregatiemonitor-primair-en-voortgezet-onderwijs-2020-21>
- 5 Het referentiekader lezen, rekenen-wiskunde en taal bestaat uit fundamentele niveaus en streefniveaus. Het fundamentele niveau is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen. Het streefniveau is voor leerlingen die meer aankunnen. De signaleringswaarden voor het aandeel leerlingen dat het streefniveau haalt zijn afhankelijk van de schoolweging.
- 6 Voor het schooljaar 2019/20 zijn er geen gegevens beschikbaar omdat er vanwege de coronamaatregelen geen toetsen zijn afgegeven. Door discrepantie in de normering zijn de referentieniveaus voor de schooljaren 2018/19 en 2020/21 niet volledig vergelijkbaar over de gehele linie heen. Om deze reden vergelijken we alleen de schooljaren 2020/21 en 2021/22 met elkaar.
- 7 De maat die de Inspectie van het onderwijs hanteert om de leerlingenpopulatie van een school in kaart te brengen. Op basis van het opleidingsniveau van de ouders, het gemiddeld opleidingsniveau van alle moeders op school, het land van herkomst van de ouders, de verblijfsduur van de moeder in Nederland en of ouders in de schuldsanering zitten. [CBS Schoolweging, 2019-2021](#)
- 8 Bron: O&S. *Basischoolleerlingen die van school wisselen in Amsterdam*. Amsterdam december 2022.
- 9 Een deel van deze leerlingen heeft een afwijkende schoolloopbaan en deze zijn buiten beschouwing gelaten bij de analyses. Het gaat hier om leerlingen die niet al vanaf groep 3 regulier onderwijs volgen. Dit zijn kinderen die vanuit het buitenland naar Amsterdam zijn verhuisd of eerst privé of thuisonderwijs hebben gevolgd. Daarnaast zijn leerlingen die tussen groep 3 en groep 8 één of meerdere jaren niet in registratiebestanden voorkomen buiten beschouwing gelaten. Zij zijn tussentijds naar het buitenland verhuisd, privé of thuisonderwijs gaan volgen of van school gegaan.
- 10 Bron: O&S. *Leerlingenprognose VO, 2022/23*. Amsterdam mei 2021.
- 11 Dit houdt in dat de leerlingen allereerst een voorkeurslijst maken van maximaal twaalf scholen. Vervolgens krijgt elke leerling een lotnummer en hierna worden alle leerlingen op volgorde van hun lotnummer een voor een geplaatst. Bij elke leerling wordt eerst gekeken naar de school die bovenaan de voorkeurslijst staat, en als deze school al vol is wordt er gekeken naar de tweede voorkeur en dan naar de derde voorkeur en zo door. Voor het plaatsen van de leerlingen wordt een wiskundig algoritme gebruikt (<https://www.verenigingosvo.nl/thema/overstap-po-vo/>).
- 12 Dit zijn leerlingen die in Amsterdam naar een middelbare school gaan, dus ook leerlingen die niet in Amsterdam wonen. Scholen in Weesp doen niet mee met de Centrale Loting en Matching.
- 13 <https://www.verenigingosvo.nl/wp-content/uploads/2023/04/PERSBERICHT-06042023-website-OSVO.pdf>
- 14 Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/24/besluit-centrale-eindexamens>
- 15 Bron: <https://www.examenblad.nl/2022/nieuws/2022-02-18-maatregelen-coronavirus-centrale-examens-vo-2022>
- 16 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/factsheet-schoolloopbaan-en-schooladviezen-met-onder-en-overadvisering>
- 17 Per 1 augustus 2020 geldt de wet 'Wet gelijke kans op doorstroom naar havo en vwo'. Dit betekent dat leerlingen die zijn geslaagd voor eindexamen vmbo-gl of vmbo-tl met een extra vak worden toegelaten tot de havo. Havisten kunnen zonder voorwaarden doorstromen naar het vwo. Eerder hanteerden scholen bijvoorbeeld de regel dat alleen leerlingen met een minimaal gemiddeld eindexamencijfer deze doorstroom mochten maken, nu is er dus sprake van een drempelloze doorstroom. <https://www.vo-raad.nl/nieuws/amvb-doorstroom-recht-vmbo-havo-en-havo-vwo-gepubliceerd>.
- 18 De Staat van het Onderwijs 2023. Inspectie van het Onderwijs.
- 19 Bron: O&S. *Monitor Amsterdamse leraren 2023*. Amsterdam juni 2023
- 20 Onderzoek & Statistiek (2023). *De Staat van het Amsterdamse Voortgezet Onderwijs 2022*.
- 21 Bron: Gemeente Amsterdam en BBO. *Monitor Programma Noodplan lerarentekort 2022*.
- 22 Centerdata (2022) Personeelstekorten in het primair onderwijs. Nederland. en Centerdata (2023). Personeelstekorten in het voortgezet onderwijs. Nederland.
- 23 Een vijfde mbo-instelling in Amsterdam is het Wellantcollege. Deze studenten worden echter niet op een locatie in Amsterdam geregistreerd, dus zij zijn niet meegenomen in de aantallen.
- 24 Het hout en meubileringscollege heeft vestigingen in Amsterdam en Rotterdam, de helft van de studenten zijn hier toegekend aan de Amsterdamse locatie op basis van de verdeling van eerdere jaren. Zie ook <https://www.hmcollege.nl/wp-content/uploads/2022/09/Jaarverslag-HMC-2021-met-bijlagen.pdf>
- 25 Een opleiding op niveau 3 wordt een vakopleiding genoemd. Vakopleidingen duren drie jaar, studenten met een vmbo-kader diploma of hoger kunnen starten op dit niveau.
- 26 Zie ook <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/hoe-verloopt-de-onderwijsloopbaan-van-een-mbo-student-in-amsterdam>
- 27 Omdat studenten van het hout- en meubileringscollege staan ingeschreven in Rotterdam, kan deze instelling niet meegenomen worden bij uitsplitsingen naar BOL en BBL.
- 28 Voor niveau 4 studenten is dit bijvoorbeeld vijf jaar.
- 29 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/eerste-studiejaar-cruciaal-voor-succes-in-het-mbo>
- 30 Omdat er geen specifieke locatiegegevens beschikbaar zijn voor de overige G4-steden, is voor deze vergelijking een selectie gemaakt op basis van de woonplaats van studenten.
- 31 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/mbo-onderwijsloopbanen-van-verschillende-groepen-studenten-en-stagetekorten>
- 32 Bron: Verwey Jonker Instituut. Ongelijke kansen op de stagemarkt. Maart 2021. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2021/06/220330_Ongelijke_kansen_op_de_stagemarkt-WEB.pdf
- 33 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/arbeidsmarktpositie-mbo-starters-tijdens-covid-19>
- 34 Bron: *Jaarverslag leerplicht afdeling Onderwijs, schooljaar 2021/22*
- 35 Bron: Erisa, OJZD.
- 36 Het betreft reguliere hogescholen met hun hoofdvestiging in Amsterdam, namelijk de Hogeschool van Amsterdam, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Interconfessionele Pabo Amsterdam/Alkmaar en Gerrit Rietveld Academie Amsterdam.
- 37 Bron: vsnu.nl
- 38 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/studenten-en-jongeren-in-amsterdam>
- 39 [https://www.parool.nl/amsterdam/weer-meer-internationale-studenten-we-moeten-instroom-gaan-beheersen--b758e268/#:~:text=De%20Universiteit%20van%20Amsterdam%20\(UvA,dus%20niet%20de%20Nederlandse%20nationaliteit](https://www.parool.nl/amsterdam/weer-meer-internationale-studenten-we-moeten-instroom-gaan-beheersen--b758e268/#:~:text=De%20Universiteit%20van%20Amsterdam%20(UvA,dus%20niet%20de%20Nederlandse%20nationaliteit)

- 40 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/04/21/maatregelen-om-komst-internationale-studenten-beter-te-beheersen-en-sturen>
- 41 Bron: vereniginghogescholen.nl
- 42 Per 2023 is het beleid van OCW ten aanzien van levering van gegevens aan de onderwijskoepels gewijzigd. Hierdoor zijn er momenteel geen nieuwe cijfers beschikbaar over het studiesucces in het wo en wordt enkel studiesucces in het hbo besproken.
- 43 Bron: <https://geletterdheidinzicht.nl/>
- 44 Bron: Werk en Participatie Gemeente Amsterdam. Jaarrapportage Taaloffensief 2021.
- 45 Bron: Werk en Participatie Gemeente Amsterdam. Tussentijdse rapportage Taaloffensief 2022.
- 46 Zie ook: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023#5>
- 47 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023#2>
- 48 Bron: *Economische Verkenningen 2021*, CBS, bewerking SEO.
- 49 Bron: 'Amsterdams Akkoord' Coalitieakkoord PvdA/GroenLinks/D66. Mei 2022.
- 50 GGD Amsterdam. *Jongvolwassenen en de coronaperiode Amsterdam. Resultaten van de Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen. Amsterdam, 2022*

8

Participatie in arbeid

In 2022 zijn er meer Amsterdammers aan het werk dan ooit tevoren (520.000) en is de werkloosheid laag (4,8%). Tegelijkertijd zijn veel werkgevers op zoek naar personeel. Oorzaken voor de krapte zijn onder meer de vergrijzing, een beperkte aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, deeltijdwerk en de sterke economische groei na de coronacrisis. Dit hoofdstuk beschrijft dergelijke ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Ook wordt beschreven in welke mate verschillende groepen Amsterdammers meedoen op de arbeidsmarkt, wat voor soort banen zij hebben en hoe zij hun werk ervaren.

Auteurs: Feiko de Grip, Marleen Rijkse, Renske Hoedemaker en Idske de Jong

Kernpunten

- De omvang van de Amsterdamse potentiële beroepsbevolking (15-tot en met 74-jarigen) nam tussen 2013 en 2022 toe tot 714.000 inwoners (+13%). Met de fusie tussen Amsterdam en Weesp groeide deze in 2022 tot 730.000. Naar verwachting zet de groei de komende jaren door, tot 765.000 in 2030 (+5%).
- Amsterdammers zijn vaak hbo- of wo-opgeleid. In 2022 gaat het om bijna de helft (49%) van de potentiële beroepsbevolking, in 2013 was dit nog 41%. Ook landelijk groeit deze groep, maar blijft het aandeel duidelijk lager (32%). Het aantal Amsterdammers met een mbo (2 t/m 4) opleiding is juist relatief klein.
- De netto arbeidsparticipatie ligt op het hoogste niveau in jaren. In 2022 was 72,8% van de potentiële beroepsbevolking werkzaam, 3,6% was op zoek naar een baan en 23,5% was niet werkzaam en ook niet op zoek naar werk.
- In 2022 had 47% van de werkenden een vast contract, 30% had een tijdelijk of flexibel contract en 23% werkte als zelfstandige. Met het aantrekken van de economie na de coronacrisis neemt vooral het aantal zelfstandigen toe.
- Zelfstandigen zijn in 2022 vaker (zeer) tevreden met hun werk dan werknemers (87% tegenover 80% in 2022). Tijdens de coronacrisis was dit andersom, vooral door de onzekerheid waar zelfstandigen toen mee te maken hadden.
- Ook na corona werken nog veel Amsterdammers thuis. In 2022 gaf 36% van de werkenden aan vooraf thuis te werken. Aan het begin van de coronacrisis was dit 59%, voor de coronacrisis maar 6%.
- Eind 2022 zijn er 189 vacatures per 100 werkzoekenden in Amsterdam (landelijk 120/100). In een krappe arbeidsmarkt wisselen mensen vaker van baan, waardoor er weer nieuwe vacatures ontstaan.
- Belangrijke redenen voor de huidige krappe arbeidsmarkt zijn de vergrijzing, een beperkte aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, het grote aantal deeltijdwerkers en de economische groei na de coronacrisis.
- In lijn met de afname van de werkloosheid nam na corona ook het aantal Amsterdammers met een WW- of bijstandsuitkering af tot onder het niveau van voor de pandemie (resp. tot 8.500 en 36.000). Het aantal (gedeeltelijk) arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is de laatste jaren stabiel (circa 33.000 eind 2021).

Dit hoofdstuk gaat eerst in op de mate waarin verschillende groepen Amsterdammers participeren op de arbeidsmarkt en hoe dit zich ontwikkelt. Daarna wordt gekeken naar hoe Amsterdammers werken: Welk deel is werknemer en welk deel is zelfstandige, in welke sectoren werkt men en hoe ontwikkelen het inkomen en de werktevredenheid zich? Vervolgens wordt dieper in gegaan op de tekorten op de arbeidsmarkt en de oorzaken hiervan en wordt de ontwikkeling van het aantal uitkeringsgerechtigden (WW, bijstand en arbeidsongeschiktheid) beschreven. Er wordt afgesloten met een analyse van de rol van arbeid in de brede welvaart in het hier en nu, later en elders op de wereld.

De Amsterdamse beroepsbevolking

Om cijfers over de arbeidsmarkt goed te kunnen interpreteren is eerst inzicht nodig in de ontwikkelingen in de potentiële groep werkenden in Amsterdam. Dit is iedereen tussen de 15 en 74 jaar.

Potentiële beroepsbevolking groeit en wordt ouder

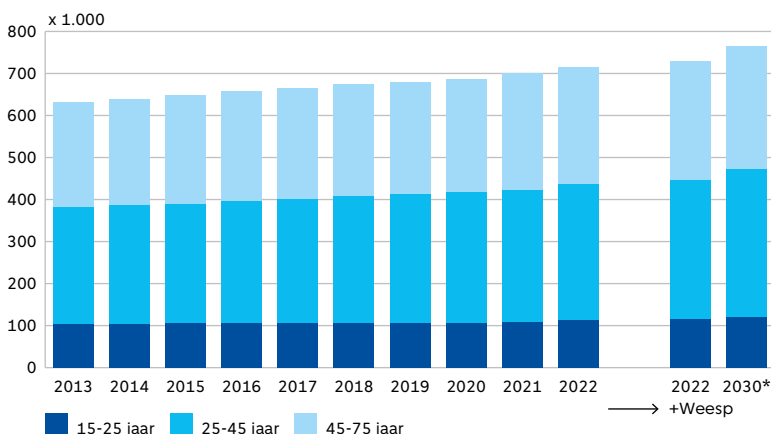
In 2022 zijn er in Amsterdam (exclusief Weesp) ruim 714.000 inwoners tussen de 15 en 74 jaar; de potentiële beroepsbevolking. Deze groep is in de afgelopen 10 jaar (sinds 2013) met 13% gegroeid. Het aantal 25- tot 45-jarigen groeit het hardst (+15%), gevolgd door de leeftijdsgroep 45-75 (+12%, zie afb. 8.1). De jongste groep, 15- tot 25-jarigen, groeit met 11% minder hard. De bevolking wordt gemiddeld genomen dus ouder en het aantal jongeren dat de arbeidsmarkt betreedt is kleiner dan het aantal werkenden dat de pensioengerechtigde leeftijd bereikt.

Naar verwachting zal de bevolking de komende jaren verder groeien. Met de fusie van Amsterdam en Weesp zijn er in 2022 730.000 inwoners tussen de 15 en 74 jaar. Volgens de laatste prognose van O&S zijn dit er 765.000 in 2030, een stijging van 5% t.o.v. 2022. Het aantal 25- tot 45-jarigen blijft naar verwachting het snelst toenemen (7%). De groei van de jongste groep remt nog wat meer af, tot 3%.

Amsterdamse potentiële beroepsbevolking relatief vaak hbo- of wo-opgeleid

Bijna de helft (49%) van de Amsterdamse 15- tot en met 74-jarigen heeft in 2021 een afgeronde hbo- of wo-opleiding. In 2013 ging het nog om 41% (zie

Afb 8.1 Potentiële beroepsbevolking 2013-2022 en prognose 2030*, leeftijdsgroepen (aantallen x 1.000)

* 2022 en prognose inclusief Weesp

bron: CBS, bewerking O&S

afb. 8.2). Ook landelijk groeit het aantal hbo en wo'ers, maar blijft het aandeel duidelijk lager (32%). Er zijn in Amsterdam relatief weinig inwoners met een mbo (2 t/m 4) diploma (29% tegenover 42% landelijk). Ook inwoners met maximaal een vmbo/mbo-1-diploma zijn ondervertegenwoordigd, maar dit verschil is kleiner (22% tegenover 27%). Van de G4 steden lijkt de bevolking van Utrecht qua opleiding het meest op die van Amsterdam. Rotterdam en in mindere mate Den Haag hebben meer inwoners met een vmbo/mbo-1 of mbo 2 t/m 4 diploma.

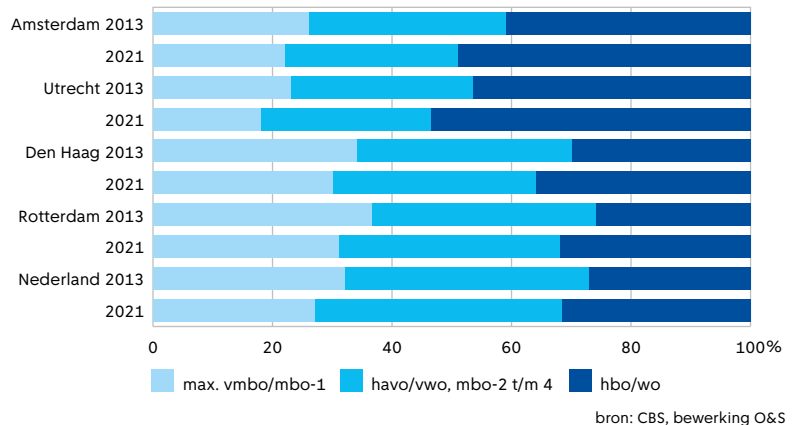
Het grote aandeel hbo- en wo-opgeleiden in Amsterdam zien we terug in het niveau van de banen die Amsterdammers hebben. In de sterk op zakelijke dienstverlening en minder op industrie gerichte Amsterdamse economie zijn er veel banen met het hoogste beroepsniveau (niveau 4, zie afb. 8.2). In deze banen worden analytische vaardigheden gevraagd die vooral aansluiten bij hbo- en wo-denkniveau. Door de sterke groei van het aantal wo-opgeleiden in Amsterdam worden zij binnen dit beroepsniveau de laatste jaren steeds meer de norm.

Participatie in arbeid op hoogste niveau in jaren

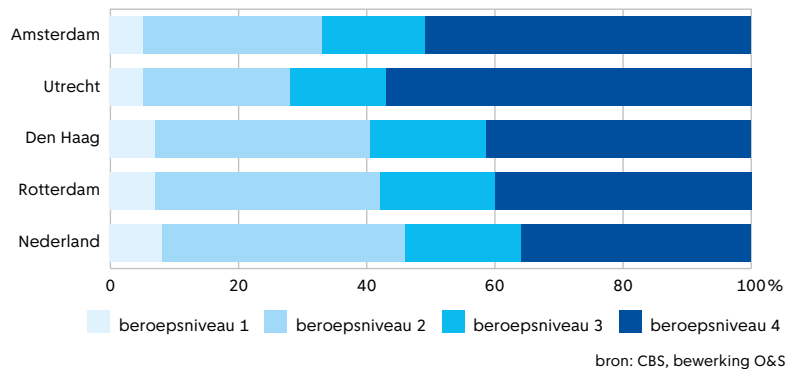
In 2022 heeft 72,8% van de Amsterdammers tussen 15 en 75 jaar betaald werk voor minimaal 1 uur per week. Daarmee ligt de arbeidsparticipatie op het hoogste niveau in jaren (zie afb. 8.4). Na twee jaren van dalende arbeidsparticipatie als gevolg van de coronacrisis is het herstel in 2022 dermate sterk dat deze weer boven het niveau van 2019 (70,4%) uitkomt. Vergeleken met inwoners van de andere G4 steden was het werk van Amsterdammers relatief kwetsbaar voor de impact van de coronacrisis, vooral door het grotere belang van op toerisme gerichte werkgelegenheid. Het herstel in 2022, dat overigens al in het laatste kwartaal van 2021 werd ingezet, compenseert dit weer. Het verschil in arbeidsparticipatie tussen de G4 steden hangt sterk samen met het eerder beschreven verschil in opleidingsniveau van de potentiële beroepsbevolking. Hbo- en wo-opgeleiden hebben het vaakst betaald werk, gevolgd door mbo 2 t/m 4 opgeleiden. Vmbo/mbo 1 opgeleiden behoren het vaakst tot de niet-beroepsbevolking (niet werkend of werkzoekend) en zijn ook relatief vaak op zoek naar werk.

Amsterdammers met een vmbo/mbo 1 opleiding hebben in 2022 wel veel vaker werk dan in 2013 (zie afb. 8.5). Dit is onder andere het gevolg van het aantrekken van de werkgelegenheid na de vorige economische crisis van 2009-2012, waarin deze groep ook relatief vaak het werk had verloren. Ook onder de rest van de bevolking zorgde de aantrekkende economie voor een dalende werkloosheid en stijgende arbeidsdeelname. Een andere oorzaak daarvoor is de stijging van de pensioenleeftijd. Deze is sinds 2013 stapsgewijs verhoogd, waardoor het aandeel werkende 60-plussers toenam. De niet-beroepsbevolking werd hierdoor kleiner. Vanaf 2020 is de pensioenleeftijd niet meer gestegen waardoor er de afgelopen tijd meer mensen de arbeidsmarkt verlieten. Dit heeft bijgedragen aan de huidige krapte.

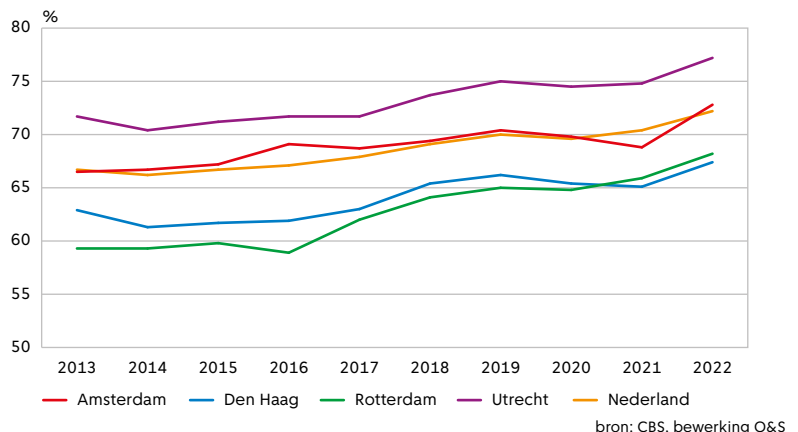
Afb. 8.2 Opleidingsniveau bevolking 15-74 jaar, 2013-2021

Afb. 8.3 Beroepsniveau van de werkzame beroepsbevolking, 2022

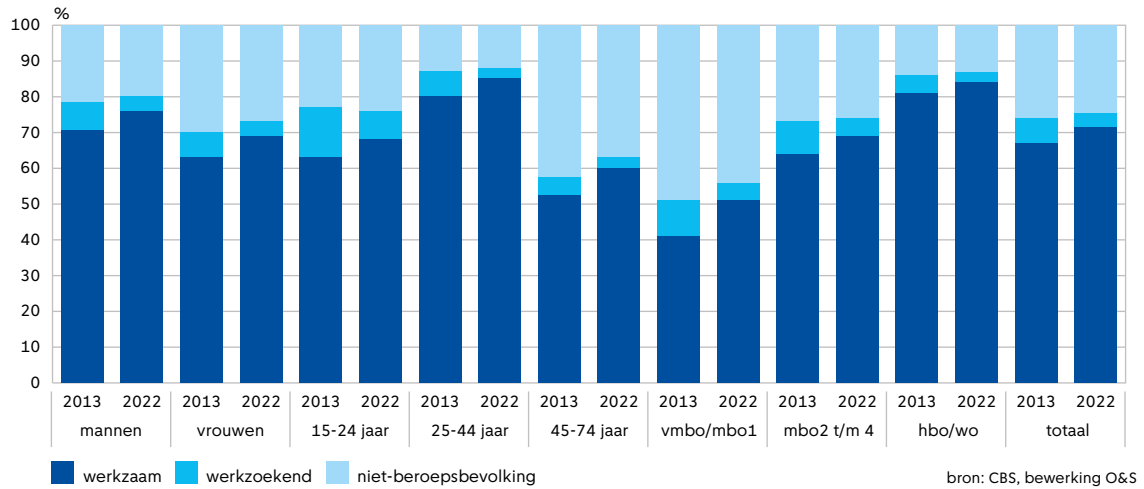

Afb. 8.4 Ontwikkeling netto arbeidsparticipatie in de G4-steden en Nederland, 2013-2022 (procenten)

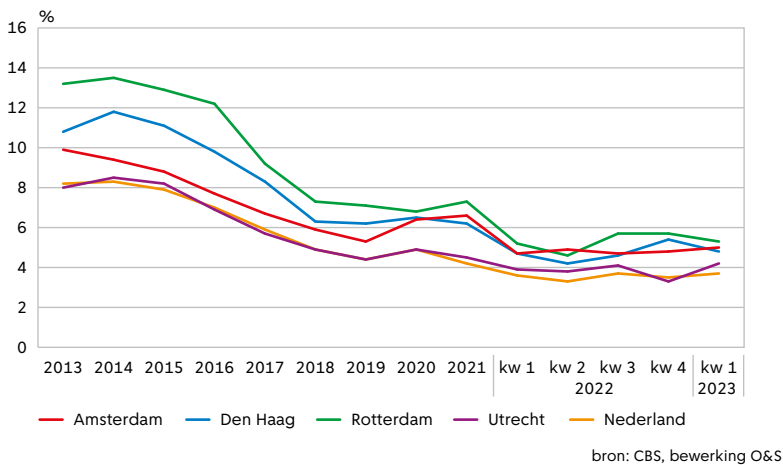

De groei in de arbeidsdeelname van mannen en vrouwen ontloopt elkaar niet veel, maar werkende vrouwen hebben wel steeds vaker een voltijdsbaan (35 uur per week of meer). Werkte in 2013 nog 40% van de werkende vrouwen fulltime, in 2022 is dat 48%. De toename is vooral sterk onder hbo- en wo-opgeleide vrouwen. Onder mannen is het aandeel fulltime-werkenden hoger en meer stabiel (71% in 2021; 69% in 2013). Gemiddeld werkt 60% van de Amsterdamse werkenden fulltime. Landelijk is dat 52%. Er wordt in Nederland relatief veel in deeltijd gewerkt, maar in Amsterdam is dat aandeel dus lager. Dit hangt samen met het opleidingsniveau van de bevolking en daarnaast met het feit dat er in Amsterdam

Afb. 8.5 Netto arbeidsparticipatie naar achtergrondkenmerken, 2013-2022 (procenten)

Afb. 8.6 Ontwikkeling werkloze beroepsbevolking in de G4-steden en Nederland, 2013-2022 (procenten)

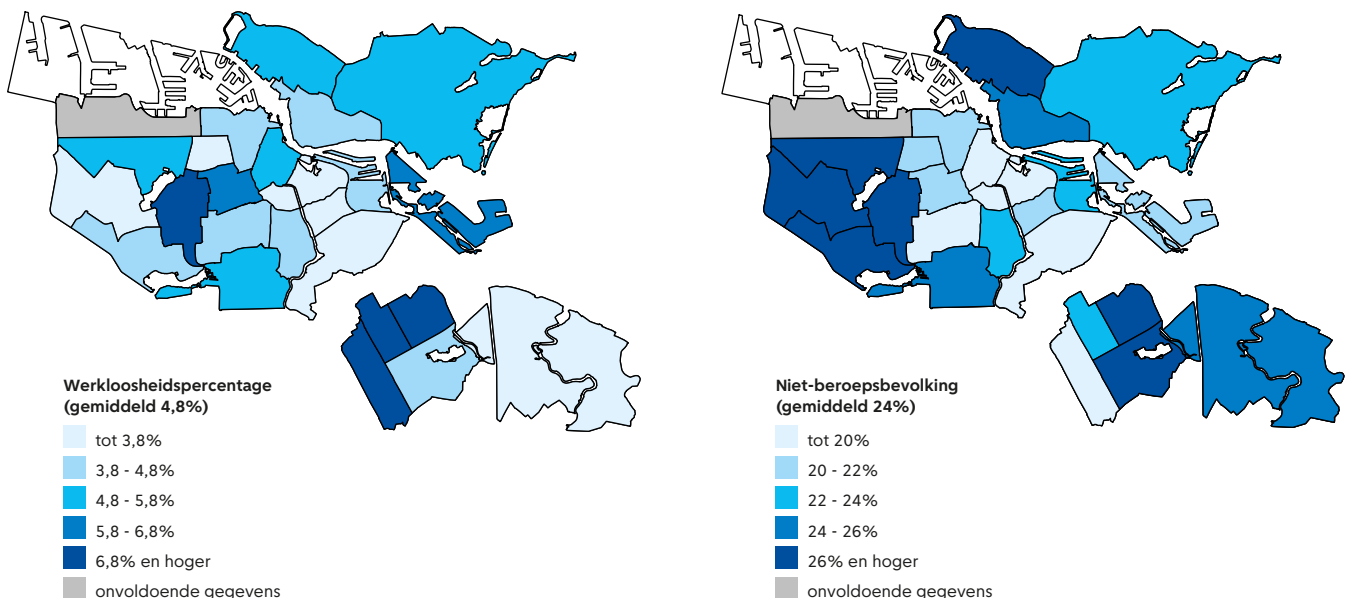

veel alleenwonenden zijn en relatief weinig gezinnen. In gezinnen werkt een van de partners vaak parttime of niet.

Werkloosheid sinds einde coronacrisis stabiel op laag niveau

De werkloze beroepsbevolking bestaat uit inwoners die geen betaald werk hebben, daar wel actief naar op zoek zijn en binnen twee weken kunnen beginnen. Na twee jaar van toegenomen werkloosheid daalt deze in 2022 tot onder het niveau van voor de coronacrisis. Gemiddeld was 4,8% van de beroepsbevolking werkloos (26.000) personen. In 2021 ging het nog om 6,6%. Vanaf het eerste kwartaal van 2022 ligt de werkloosheid stabiel op een laag niveau, met nauwelijks schommelingen per kwartaal. Onder jongeren (15 t/m 26 jaar) is de werkloosheid met 8,8% het hoogst. Zij wisselen vaak van (bij)baan dus zijn vaker op zoek naar werk en hebben daarnaast vaak

Afb. 8.7 Werkloosheid en niet-beroepsbevolking in de 25 GGW-gebieden, 2022 (procenten)

weinig baan zekerheid, waardoor ze meer risico lopen hun baan te verliezen als er minder werk is. De jeugdwerkloosheid is wel sterk afgenomen sinds corona, in 2021 ging het nog om 12,4%. Ook 55-65 jarigen zijn relatief vaak werkloos (5,4%). In alle andere leeftijdsgroepen ligt het percentage tussen de 3 en 4%. Ook naar opleidingsniveau zijn er verschillen. Onder basis-opgeleiden is de werkloosheid relatief hoog, maar wel sterk afgenomen (van 14,9% in 2021 naar 8,4% in 2022). Ook onder mbo 2 t/m 4 opgeleiden is de werkloosheid hoger dan gemiddeld (6,7%). Onder hbo en wo-opgeleiden is deze het laagst (3,1%).

Verschillen binnen de stad

In alle stadsdelen daalde het aandeel werkzoekenden behalve in Zuid, waar het werkloosheidspercentage stabiel maar laag bleef (4,5%, zie afb. 8.7 links). In de andere stadsdelen neemt de werkloosheid af met tussen -1,7 procentpunt (Centrum) en -2,7 procentpunt (Nieuw-West). Net als in 2021 is de werkloosheid het hoogst in Zuidoost (6,7%; was 9,0%). Het gaat om 8,0% in Bijlmer-Oost, 7,8% in Bijlmer-Centrum en 7,5% in Bijlmer-West. In Gaasperdam is de werkloosheid juist laag (4,3%). Andere gebieden met een relatief hoge werkloosheid zijn Slotervaart (6,9%), IJburg (6,2%) en Oud-West/De Baarsjes (5,8%). Het laagst is de werkloosheid in Bos en Lommer (2,8%), Weesp (3,5%), Centrum-Oost (3,6%) en Watergraafsmeer (3,6%).

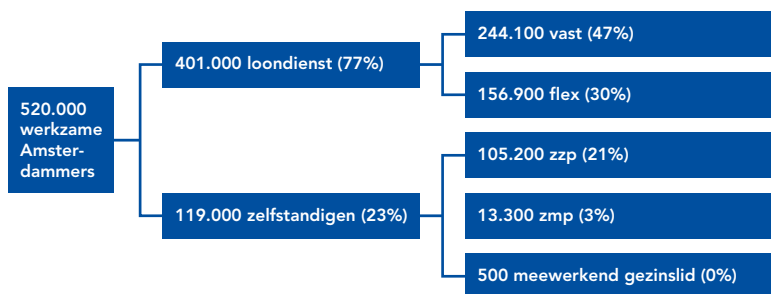
Het werkloosheidspercentage geeft weer hoeveel mensen op zoek zijn naar werk maar dit niet (snel) kunnen vinden. De gebieden met een hoge werkloosheid zijn echter niet de gebieden waar de minste mensen meedoen op de arbeidsmarkt. Hiervoor kijken we naar de niet-beroepsbevolking, iedereen die niet werkt en daar ook niet naar op zoek is (zie afb. 8.7 rechts). Een kwart (24%) van alle 15-75-jarigen behoort tot deze groep. De niet-beroepsbevolking is het grootst in Gaasperdam (35%), Osdorp (33%), Geuzenveld, Slotermeer (30%), Noord-West (30%) en Bijlmer-West (30%).

Arbeidsmarktpositie van werkenden

Aandeel zelfstandigen blijft groeien

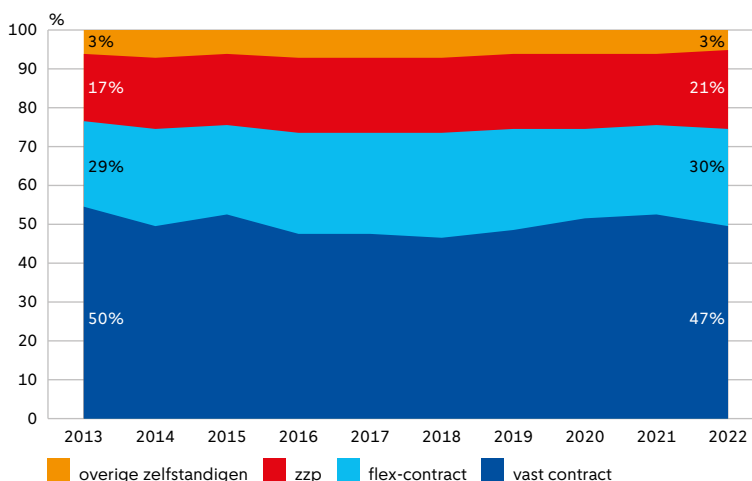
Van de 520.000 werkzame Amsterdammers heeft in 2022 bijna de helft (47%) een vast contract in loondienst (als iemand meerdere banen heeft kijken we voor deze cijfers naar de baan waaraan de meeste uren worden besteed). Het andere deel heeft een flexibele arbeidsrelatie (zie afb. 8.8). Dat wil zeggen dat zij werken in loondienst met een tijdelijk contract of als zelfstandige. Die eerste groep, met een tijdelijk dienstverband, is het grootst (30%). Het aandeel zelfstandigen is kleiner maar groeit al jaren gestaag. In 2022 gaat het om 23% van de werkenden, tegenover 20% in 2013. De groei zit vooral in het aantal zelfstandigen zonder personeel. Ruim 105.000 Amsterdammers zijn werkzaam als zzp'er (21%) en zo'n 13.000 Amsterdammers hebben een bedrijf met personeel (zmp; 3%). Al sinds begin deze eeuw richt landelijk beleid en regelgeving zich op het

Afb. 8.8 Werkzame Amsterdammers naar soort contract, 2022

bron: EBB CBS

Afb. 8.9 Werkende Amsterdammers naar positie in de werkring, 2013-2022

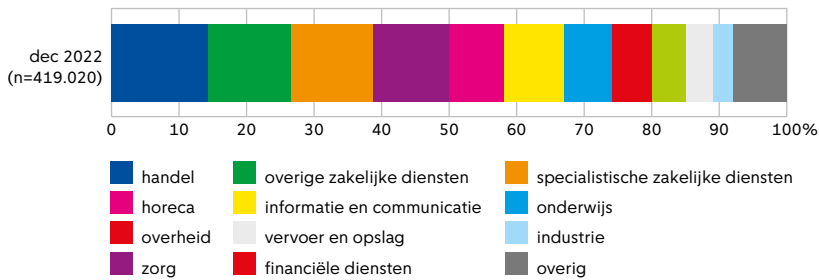

bron: CBS, bewerking O&S

stimuleren en faciliteren van ondernemerschap (denk aan fiscale voordelen zoals de zelfstandigenaftrek en de afschaffing van de verzekering voor zelfstandigen tegen arbeidsongeschiktheid; op dit moment zijn er plannen om deze weer in te voeren).

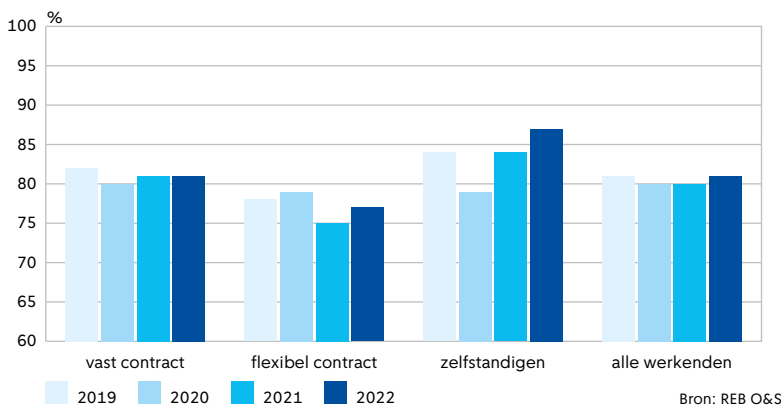
Tot aan de coronacrisis groeide ook het aantal werkenden met een tijdelijk contract. Door landelijk beleid was het ook aantrekkelijker geworden om werknemers in tijdelijke dienst te nemen en houden. Als gevolg van beide trends waren er steeds meer werkenden met weinig baanzekerheid.¹ Vooral deze flexibele schil verloor tijdens corona zijn werk. Met het herstel van de economie kwam een deel van de tijdelijke contracten weer terug, maar nog niet tot het niveau van 2019. Het aantal zelfstandigen blijft wel toenemen. Het lijkt erop dat werkenden er vaker zelf voor kiezen als zelfstandige te werken omdat deze optie weer aantrekkelijk voelt nu het aantal klussen groot is. In de Regionale Enquête Beroepsbevolking 2022 geven recent (in het afgelopen jaar) gestarte Amsterdamse zelfstandigen vaker dan in 2021 aan zelfstandige te zijn geworden omdat ze meer konden verdienen (28% tegenover 16%). Vooral mbo 2 t/m 4 opgeleiden, 55-plussers en jongeren zijn in 2022 vaker dan voor de coronacrisis (2019) zelfstandige.

Afb. 8.10 Amsterdammers (incl. Weesp) werkend in loondienst, uitgesplitst naar zeven grootste sectoren, december 2022

bron: CBS, bewerking O&S

Afb. 8.11 Aandeel van de werkenden dat aangeeft tevreden of zeer tevreden te zijn met het werk, naar type dienstverband, 2019-2022

Bron: REB O&S

Werkenden naar locatie en sector

Twee op drie Amsterdamse werknemers werkt in Amsterdam zelf

Twee derde (67%) van de Amsterdamse werknemers werkt ook in de stad. Nog eens 19% werkt in de Metropoolregio Amsterdam, buiten Amsterdam. Andere gemeenten waar veel Amsterdammers werkzaam zijn, zijn de G4 gemeenten. Utrecht (3%) is daarvan de belangrijkste werklocatie voor Amsterdammers, in Rotterdam en Den Haag werkt elk 1% van de Amsterdammers.

Grootste aandeel werkenden in loondienst werkzaam in handelssector

Doordat het grootste deel van de Amsterdammers in de stad zelf werkzaam is, zien we het karakter van de Amsterdamse economie duidelijk terug in de sectoren waarin inwoners werken. Eind 2022 werkt het grootste aandeel Amsterdamse werknemers in de sector Handel² (14%), gevolgd door Verhuur en overige zakelijke diensten³ (12%), Specialistische zakelijke diensten⁴ (11%) en gezondheids- en welzijnszorg (11%, zie afb. 8.10).

Grootste stijging in aandeel werkenden in loondienst in de sector informatie en communicatie

De afgelopen jaren (tussen 2018 en 2022) was de sector informatie en communicatie⁵ de sterkst groeiende sector onder Amsterdammers in loondienst. Ook het aandeel Amsterdammers dat in de specia-

listische zakelijke dienstverlening en de financiële sector werkt steeg. Sectoren waarin het aandeel werkenden terugliep zijn de overige zakelijke diensten en de horeca. In beide sectoren verloren veel werknemers hun baan tijdens de coronapandemie. De horeca liet daarna een sterk herstel zien, waardoor het aandeel van deze sector maar beperkt afnam. De sector overige zakelijke diensten herstelde minder sterk, vooral het aantal Amsterdammers dat werkt bij schoonmaakbedrijven, bij uitzendbureaus, in de arbeidsbemiddeling en bij reisbureaus en reisorganisaties nam af. Verder valt op dat het aandeel Amsterdammers werkend in de zorg afnam. De personeelstekorten in deze sector zijn juist relatief groot (zie volgende paragraaf).

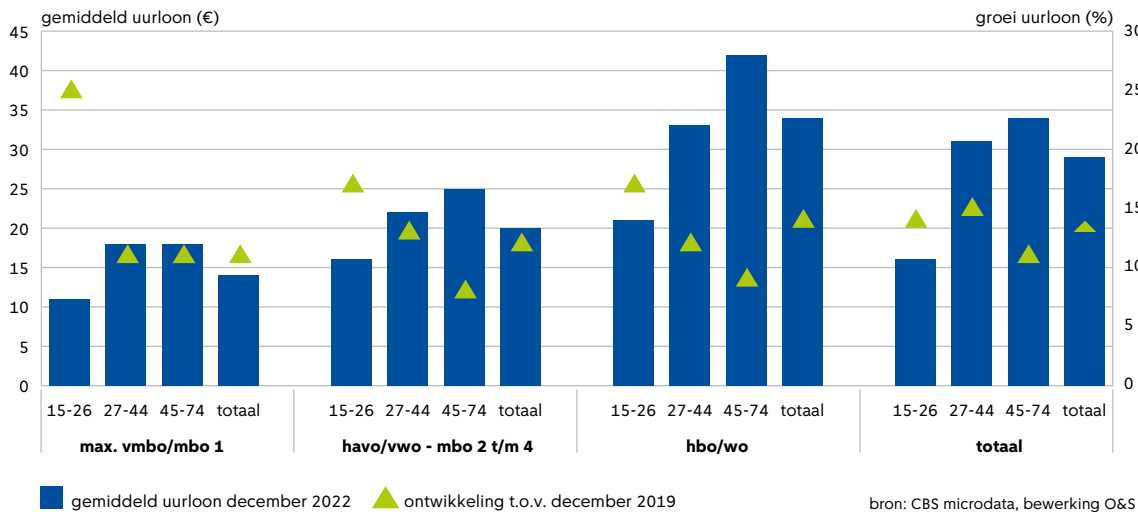
Werkomstandigheden

Werktevredenheid hangt samen met het gevoel op het juiste niveau te werken, baanzekerheid en inkomen

De meeste Amsterdammers zijn tevreden met hun werk. In 2022 geeft gemiddeld ruim een kwart (28%) van de werkenden aan zeer tevreden te zijn en nog eens ruim de helft (53%) is tevreden. Een groep van 4% is ontevreden en 2% is zeer ontevreden. De overige 14% is niet tevreden en ook niet ontevreden. Een belangrijke voorspeller van de werktevredenheid is of iemand het gevoel heeft niet onder- of overgekwalificeerd te zijn voor het werk dat diegene doet.⁶ Van de werkenden die vinden dat ze precies genoeg kennis en vaardigheden hebben is 86% (zeer) tevreden met het werk en 4% (zeer) ontevreden. Van de werkenden die het gevoel hebben ondergekwalificeerd te zijn is een kleinere groep van 70% (zeer) tevreden en 9% is (zeer) ontevreden. Ook werkenden die zich overgekwalificeerd voelen zijn minder vaak (zeer) tevreden (72%) en vaker (zeer) ontevreden (9%). Een andere factor die samenhangt met werktevredenheid is de manier waarop iemand werkzaam is: zelfstandig ondernemers zijn het meest tevreden, gevolgd door werkenden met een vast contract. Werkenden met een flexibel contract zijn het minst tevreden (zie afb. 8.11). Verder speelt het inkomen een rol, werkenden met een hoger inkomen zijn gemiddeld genomen vaker tevreden.

De coronacrisis heeft de afgelopen jaren vooral gevolgen gehad voor de werktevredenheid van werkenden die met onzekerheid te maken kregen. Waar de werktevredenheid onder werkenden met een vast contract stabiel bleef, daalde deze onder zelfstandigen en werknemers met een tijdelijk dienstverband. Zelfstandigen zijn normaal gesproken vaak (zeer) tevreden, maar in het eerste coronajaar 2020 daalde dit percentage van 84% naar 79%. Onder werkenden met een flexibel dienstverband nam de werktevredenheid in het eerste coronajaar juist wat toe. Hier speelt echter mee dat veel werkenden met een flexibel contract hun werk daadwerkelijk verloren, terwijl dit cijfer alleen de werktevredenheid van degenen die hun werk behielden weergeeft. Het daarop volgende jaar daalde de werktevredenheid onder deze groep

Afb. 8.12 Gemiddeld uurloon naar opleidingsniveau en leeftijdsgroep, in december 2022 en ontwikkeling ten opzichte van december 2019

wel, om in 2022 weer te herstellen. Onder zelfstandigen nam de werktevredenheid in 2021 en 2022 weer sterk toe.

Uurloon neemt toe met de leeftijd, maar niet voor werkenden zonder startkwalificatie

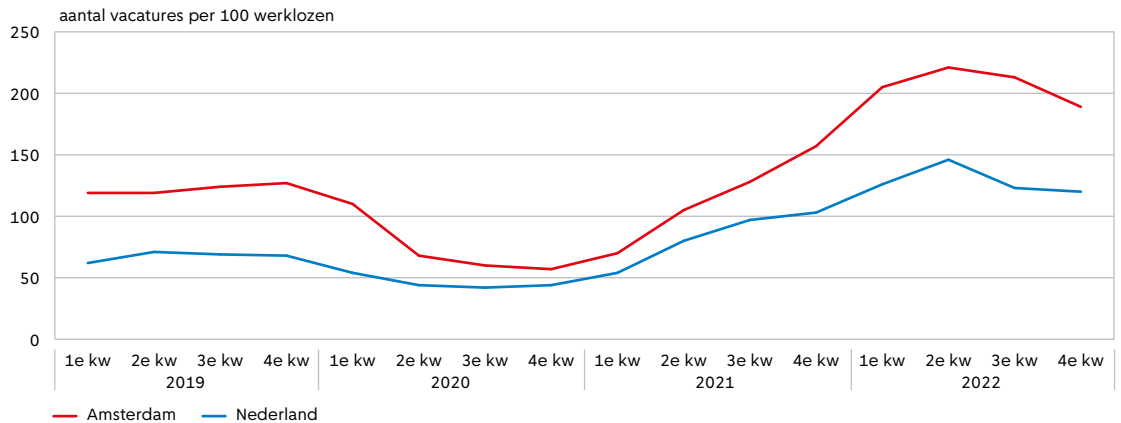
In december 2022 bedroeg het gemiddelde bruto uurloon van Amsterdamse werknemers €29. Iemands inkomen hangt sterk samen met het opleidingsniveau en de leeftijd. Afbeelding 8.12 laat zien dat werkenden gemiddeld genomen meer verdienen naarmate zij ouder zijn. Dit geldt echter niet in dezelfde mate voor alle opleidingsniveaus. Vooral voor werkenden zonder startkwalificatie (maximaal vmbo/mbo-1) is het perspectief op inkomensgroei naarmate iemand langer werkt beperkt. In deze groep verdienen werkenden boven de 45 jaar gemiddeld evenveel als werkenden tussen de 27 en 44 jaar. Onder havo/vwo en mbo 2 t/m 4 opgeleide werkenden neemt het gemiddelde uurloon wel per leeftijdsgroep toe, maar niet in dezelfde mate als onder hbo-/wo-opgeleiden.

Tussen december 2019 en december 2022 nam het gemiddelde uurloon van Amsterdamse werknemers toe met 13%. Dit is redelijk in lijn met de toename van de brutolonen zoals vastgelegd in landelijke cao's. Deze stegen in 2020 met 2,9%, in 2021 met 2,1% en in 2022 met 3,3%.⁷ De toename van CAO-lonen in 2022 is de grootste stijging sinds 2008. Hierin is vooral de reactie op de hoge inflatie terug te zien, die met deze stijging echter maar ten dele wordt gecompenseerd. De consumentenprijzen stegen in 2022 met liefst 10%. Tussen 2019 en 2022 gingen hbo/wo opgeleiden er het meest op vooruit. Hun loon steeg gemiddeld met 14%. Onder havo/vwo en mbo 2 t/m 4 opgeleiden steeg het uurloon met 12% en onder werkenden zonder startkwalificatie ging het om 11%. Het uurloon van jonge werknemers (tot 26 jaar), die op elk opleidingsniveau het minste verdienen, nam relatief gezien wel het sterkst toe. Hierin is ook de stijging van het minimumloon en minimumjeugdloon, dat elk jaar in januari en juli verhoogd wordt, terug te zien.

Naast verschillen naar opleidingsniveau en leeftijd zijn er grote verschillen in lonen tussen sectoren. Amsterdamse werknemers bij financiële instellingen verdienen met afstand het meest. Het gemiddelde uurloon ligt hier op €44. Hierna volgt de sector advisering en onderzoek (€37 per uur) en de sector informatie en communicatie (€36). In deze sector stegen de lonen de afgelopen jaren sterk, met 18%. Sectoren met lage uurlonen werken relatief veel jongeren. Het gaat om de horeca (€16 per uur), verhuur en overige zakelijke dienstverlening (€22; onder andere uitzendwerk) en groot- en detailhandel (€23). Een sector waar de loongroei de afgelopen jaren achterbleef is cultuur, sport en recreatie (gemiddeld 3%). Het gemiddelde uurloon ligt hier op €26.

Ook na corona werken nog veel Amsterdammers thuis

Als gevolg van de maatregelen om verspreiding van het coronavirus te voorkomen werkten Amsterdammers vanaf maart 2020 veel meer thuis. Dit zien we terug in de resultaten van de Regionale Enquête Beroepsbevolking in de afgelopen jaren. In 2019 en het eerste kwartaal van 2020 gaf nog maar een fractie van de werkenden aan vooral thuis te werken (6%). Aan het begin van de coronacrisis liep dit op tot 59% (kwartaal 2 van 2020). In de loop van 2021 en 2022 nam dit aandeel wat af, maar ook na de coronacrisis blijft het aandeel in 2022 stabiel rond de 36%. Er zijn wel grote verschillen tussen sectoren. Waar thuiswerken in de horeca, de zorg, het onderwijs en de bouw bijvoorbeeld niet meer gangbaar is en vaak ook niet kan, komt het in de IT-sector, bij financiële instellingen en bij de overheid nog veel voor. Het zijn vooral de hbo- en wo-opgeleide Amsterdammers die nog aangeven vooral thuis te werken (46% van deze groep). Onder basis- en mbo 2 t/m 4 opgeleiden is dit aandeel lager (13% en 20%).

Afb. 8.13 Spanningsindicator arbeidsmarkt: aantal vacatures per 100 werkzoekenden in Amsterdam en Nederland, 2019-2022*

*Voor Amsterdam zijn vacatures uit de regio Groot-Amsterdam genomen en het aantal werkzoekenden uit de gemeente Amsterdam.

Voor Nederland gaan deze beide cijfers over heel Nederland. Hierdoor zijn de twee lijnen niet direct met elkaar te vergelijken;

de gegevens geven wel een beeld van de ontwikkeling van de spanningsindicator in Amsterdam en Nederland door de tijd heen.

bron: UWV/CBS,

bewerking O&S

Tekorten op de arbeidsmarkt

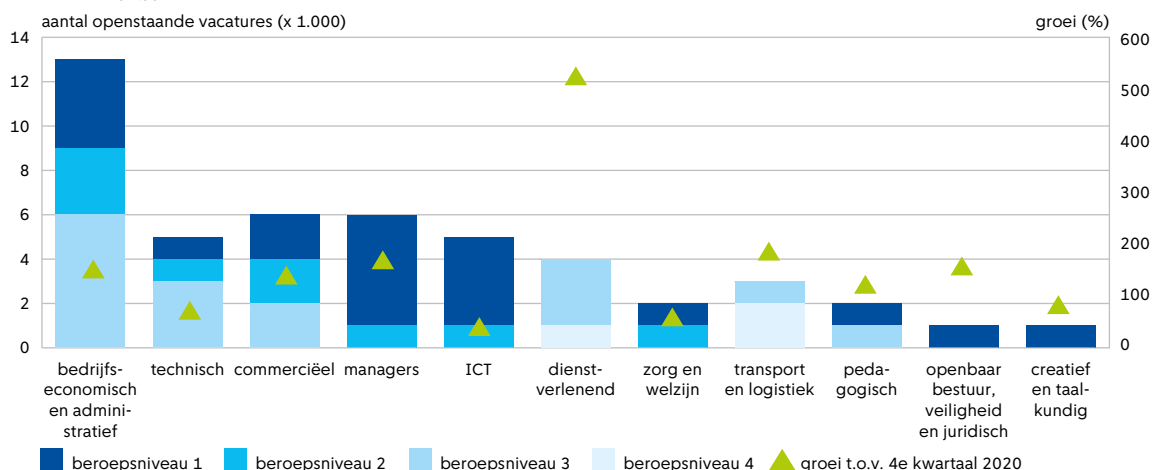
Tijdens de coronacrisis nam de werkloosheid toe terwijl het aantal openstaande vacatures afnam. Vanaf het vierde kwartaal van 2020 nam het aantal vacatures juist sterk toe en nam de het aantal werklozen of werkzoekenden af. Deze twee gegevens geven de spanning op de arbeidsmarkt weer: het aantal openstaande vacatures per 100 werkzoekenden. Vanaf het tweede kwartaal van 2021 waren er in Amsterdam weer meer vacatures dan werkzoekenden (zie afb. 8.13). Daarna nam de spanning op de arbeidsmarkt een jaar lang in hoog tempo toe, tot er in het tweede kwartaal van 2022 meer dan twee keer zoveel vacatures als werkzoekenden waren (221 vacatures per 100 werkzoekenden). Sindsdien neemt de spanning weer wat af, maar deze blijft zeer hoog. In Amsterdam nam de arbeidsmarktspanning na de coronacrisis sneller toe dan landelijk.

Naast de grote vraag naar personeel neemt het aantal vacatures ook toe door een toegenomen 'banen-carroussel'. Dit is een zichzelf versterkend effect in een

krappe arbeidsmarkt: Vooral werknemers met een vast contract wisselen dan vaker van baan dan in een ruime arbeidsmarkt, omdat ze makkelijker elders aan de slag kunnen. Iedereen die van baan verandert laat daarmee weer een vacature achter, waarvan het steeds vaker langer duurt voordat deze is ingevuld.⁸ Deze banen-carroussel is na corona harder gaan draaien. In 2022 gaf 14% van de werkende Amsterdammers in de Regionale Enquête Beroepsbevolking aan het afgelopen half jaar van baan te zijn gewisseld, waarvan dat voor 87% de eigen keuze was. In coronajaar 2020 veranderde maar 10% van baan, waarvan 70% vrijwillig.

Meeste openstaande vacatures in bedrijfs-economische beroepen en hogere beroepsniveaus

In totaal staan er eind 2022 49.000 vacatures online open in de arbeidsmarktregio Groot-Amsterdam. De beroepsklasse waarin de meeste vacatures openstaan zijn bedrijfseconomische en administratieve beroepen. Dit hangt er mee samen dat in deze beroepsklasse de meeste mensen werken. Er vallen

Afb. 8.14 Aantal openstaande vacatures per beroepsklasse en beroepsniveau in 2022 kwartaal 4, en groei aantal vacatures t.o.v. 2020 kwartaal 4

bron: UWV, bewerking O&S

veel verschillende beroepen onder, enkele grote qua aantal vacatures zijn logistieke planners, bedrijfskundigen en organisatieadviseurs en accountants. Andere beroepsklassen waarin veel vacatures openstaan zijn technische beroepen, commerciële beroepen, managers en ICT-beroepen (zie afbeelding 8.14). In alle beroepsklassen is het aantal vacatures toegenomen sinds het vierde kwartaal van 2020, toen het aantal openstaande vacatures door corona een dieptepunt bereikte. Sindsdien is de groei in dienstverlenende beroepen met afstand het sterkst (ruim 500%), hier is het herstel van de horecasector in terug te zien. Ook worden er veel meer managers gezocht dan twee jaar daarvoor. De vraag naar ICT-beroepen bleef ook tijdens corona relatief hoog, hierdoor is de groei na corona niet zo sterk als in andere beroepsklassen. Vier op de tien (40%) vacatures zijn op beroepsniveau 4, het gaat om complexe gespecialiseerde taken waarvoor hbo of wo-denkniveau gevraagd wordt. Vacatures in managers- of ICT-beroepen en creatieve en taalkundige beroepen zijn meestal op dit beroepsniveau. Een op de vijf (19%) vacatures is op beroepsniveau 3, hiervoor wordt middelbaar of hoger onderwijs gevraagd. Het aantal vacatures op niveau 2 is ook relatief groot (35%), hiervoor is lager of middelbaar onderwijs nodig. Op beroepsniveau 1 (geen of vmbo/mbo 1 onderwijs volstaat) staan maar weinig vacatures open (6%). Dit zijn vooral vacatures in de dienstverlenende en transport en logistieke beroepen.

Oorzaken van de tekorten

Uit verschillend onderzoek blijkt dat er een aantal structurele oorzaken aan de huidige krappe arbeidsmarkt ten grondslag liggen. Het gaat om de vergrijzing van de (beroeps)bevolking, het hoge aandeel deeltijdwerkers in Nederland en een beperkte aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, onder meer veroorzaakt door doorlopende technologische ontwikkelingen^{9 10}. Een niet structurele oorzaak voor de krapte is de sterke economische groei na de coronacrisis. Op elke oorzaak wordt hieronder kort in gegaan.

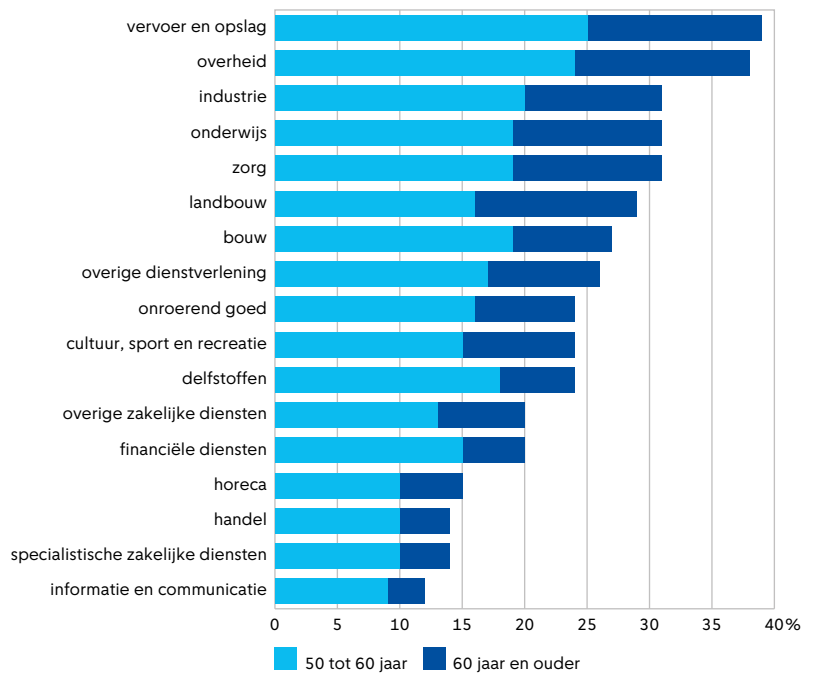
Economische groei

De sterke economische groei na de coronacrisis hangt er mee samen dat veel sectoren na de lockdowns hun diensten weer konden aanbieden en de wereldhandel minder beperkt was. Daarnaast zit er veel geld in de economie door grote overheidsinvesteringen (onder andere om mensen tijdens corona aan het werk te houden) en een lage rentestand die investeren aantrekkelijker maakt.

Deeltijdwerk

Het grote aantal deeltijdwerkers kwam eerder in dit hoofdstuk al aan bod, dit is onder Amsterdammers lager dan gemiddeld in Nederland maar ook in deze regio kan minder deeltijdwerk bijdragen aan het verkleinen van personeelstekorten.

Afb. 8.15 Aandeel werkenden van 50-60 jaar en 60 jaar en ouder per sector, Amsterdammers werkend in loondienst, 2022

bron: CBS, bewerking O&S

Vergrijzing

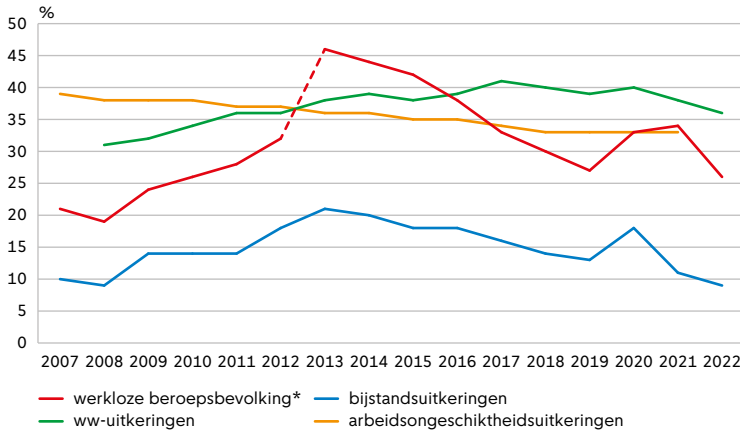
Vergrijzing van de (beroeps)bevolking houdt in dit verband in dat de uitstroom van ouderen uit het arbeidsproces groter is dan de instroom van jongeren, waardoor het arbeidsaanbod afneemt. De toegenomen arbeidsdeelname van ouderen en vrouwen en het hogere gewerkte aantal uren wegen hier niet tegenop. De sectoren waar de meeste Amsterdammers ouder dan 50 jaar in werken, en waar de komende jaren dus veel mensen met pensioen zullen gaan, zijn vervoer en opslag, de overheid, industrie, het onderwijs en de zorg (zie afb. 8.15).

Aansluiting vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

De beperkte aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt houdt in dat niet alle vacatures direct vervuld kunnen worden door werkzoekenden omdat er een andere opleiding, vaardigheden of werkervaring worden gevraagd dan werkzoekenden meebrengen. Vraag en aanbod moeten bovendien op regionaal niveau zoveel mogelijk op elkaar aansluiten, omdat er doorgaans binnen een bepaalde straal naar personeel en naar werk gezocht wordt.

Doorlopende technologische veranderingen zorgen ervoor dat de vaardigheden van de beroepsbevolking snel verouderd kunnen raken en niet meer aansluiten bij wat werkgevers zoeken. Een deel van de werkenden loopt hierdoor op de wat langere termijn het risico om hun baan te verliezen. Voor zowel werkenden als werkzoekenden kan (om) scholing naar sectoren waarin de tekorten groot zijn het perspectief op de arbeidsmarkt vergroten. In de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB) worden vragen gesteld over de bereidheid tot omscholing. Hieruit blijkt dat 69% van alle werkzame Amsterdam-

Afb. 8.16 Ontwikkeling van het aantal WW-, arbeidsongeschiktheids- en bijstands-uitkeringen en het aantal personen in de werkloze beroepsbevolking in Amsterdam, 2007-2022

* De werkwijze voor het verzamelen van de gegevens over werkloosheid is recentelijk herzien door CBS. Hierdoor ontstaat een trendbreuk in de data tussen 2012 en 2013.

bron: WPI (bijstand) en CBS Statline, bewerking O&S

mers (misschien) bereid is zich te laten omscholen als dat nodig zou zijn om de positie op de arbeidsmarkt te behouden. De bereidheid tot omscholing is het grootst onder werknemers die aangeven dat zij zich zorgen maken over het behoud van hun huidige baan. Hiervan is 83% bereid zich te laten omscholen. Onderzoek uit 2021 vindt een vergelijkbare omscholingsbereidheid in Nederland als geheel. Dit onderzoek constateert ook dat juist werkenden in sectoren waar werk dreigt te verdwijnen als gevolg van automatisering wat minder vaak bezig zijn met bij- en omscholing.¹¹

Onder werkzoekenden is de omscholingsbereidheid nog groter dan onder werkenden. In totaal geeft 82% aan bereid te zijn tot omscholing. Voor 47% geldt dat zij hier ook zelf financieel aan zouden willen bijdragen. Voor 35% geldt dat zij dit niet willen of kunnen. Door de overheid gefinancierde (om)scholing kan deze mensen helpen om het arbeidsmarktperspectief te vergroten.

De omscholingsbereidheid onder zelfstandigen (55%) is een stuk lager dan onder werknemers (78%). Dit kan te maken hebben met beperktere mogelijkheden. Voor zelfstandigen is de drempel naar omscholing hoger dan voor werknemers, omdat zij geen werkgever hebben die de scholing kan faciliteren en hier zelf uren voor moeten vrij maken. Werknemers met een flexibele arbeidsrelatie hebben een wat hogere omscholingsbereidheid (80%) dan werknemers met een vast contract (76%). Ook voor werknemers met een flexcontract is het aanbod aan scholing vanuit de werkgever vaak beperkter dan voor werkenden met een vast contract.

Amsterdammers met een werkloosheids- (WW), bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering

Aantal uitkeringen eind 2022 lager dan voor de coronapandemie

Tijdens de coronapandemie kwamen veel Amsterdammers zonder werk te zitten. Met name jongeren en Amsterdammers met maximaal een mbo-opleiding raakten relatief vaak hun baan kwijt. In 2020 steeg hierdoor zowel het aantal werklozen als het aantal mensen met WW-uitkering (zie afb. 8.16). Deze ontwikkeling onderbrak de daling in de werkloosheidscijfers die na de kredietcrisis van 2008 werd ingezet. Ook het aantal huishoudens met een bijstandsuitkering lag eind 2020 iets hoger dan voor de pandemie. Zoals eerder benoemd was het effect van corona op de arbeidsmarkt echter kortdurend. In de loop van 2022 vervielen de meeste coronamaatregelen en nam de krapte op de arbeidsmarkt snel toe. Tegen het einde van dat jaar waren er minder werklozen dan voor de pandemie. De daling van het aantal WW-uitkeringen begon al in 2021. Dit komt mogelijk doordat de uitkering voor een deel van de WW-ers na de minimale duur van drie maanden weer afloopt, of doordat een deel van de mensen die hun baan verliezen (nog) geen recht hebben op WW of hier geen gebruik van maken. Daarnaast wordt niet iedereen met een uitkering beschouwd als werkloos. Men moet daarvoor actief op zoek zijn naar werk en daar direct beschikbaar voor zijn. Ook het aantal huishoudens met een bijstandsuitkering ligt in december 2021 en 2022 weer lager dan voorafgaand aan de pandemie.

Aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen blijft stabiel

De ontwikkeling van het aantal Amsterdammers met een arbeidsongeschiktheidsuitkering werd tot 2018 gekenmerkt door een gestage daling. De laatste jaren is het aantal in Amsterdam stabiel (zie afb. 8.16); landelijk stijgt het aantal arbeidsongeschikten.¹² Dit komt onder andere door de stijging van de pensioenleeftijd waardoor meer ouderen gebruik maken van een arbeidsongeschiktheidsuitkering en door een groei in de populatie verzekerden (werkenden in loondienst en mensen in de WW) als gevolg van de conjunctuur.¹³ Vanaf 2020 had ook de coronapandemie invloed op het aantal mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Het UWV verklaart de verhoogde instroom in deze periode op basis van zowel directe effecten (meer zieken als gevolg van corona) als indirecte effecten (personeelstekort en de uitvoeringspraktijk van het UWV zelf tijdens de lockdowns) van de pandemie.¹⁴

Eind 2021 telt Amsterdam circa 33 duizend (gedeeltelijk) arbeidsongeschikten. Mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering zijn relatief vaak ouder: ruim twee derde van de uitkeringsontvangers is tussen de 47 en 65 jaar oud (vanaf de pensioengerechtigde leeftijd ontvangt men geen arbeidsongeschiktheidsuitkering meer). Bijna de helft van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen bestaat uit WIA-uitkeringen, de huidige uitkering voor men-

sen die door ziekte niet of minder kunnen werken. Mensen die voor 2004 arbeidsongeschikt zijn geraakt krijgen een WAO-uitkering. Zij vormen ruim een kwart van de Amsterdamse arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Deze groep wordt kleiner doordat steeds meer van hen de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Verder kent Nederland de Wajonguitkering, voor mensen die arbeidsongeschikt zijn geraakt voordat zij een arbeidsverleden konden opbouwen.¹⁵ Eind 2021 telde Amsterdam ruim achtduizend inwoners met een Wajonguitkering, dit zijn zowel jongeren als ouderen. Circa 200 Amsterdammers ontvangen een WAZ-uitkering (arbeidsongeschiktheidsuitkering voor zelfstandigen). Sinds 2004 is de WAZ niet meer toegankelijk voor nieuwe instroom, dus deze groep krimpt. Van alle personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is het merendeel volledig arbeidsongeschikt; een op de vijf arbeidsongeschikten heeft gedeeltelijk arbeidsvermogen.

Arbeid en brede welvaart

Arbeid als factor in de brede welvaart hier en nu

Het welzijn hangt voor veel mensen sterk samen met het hebben van passend werk en een toereikend inkomen en de zekerheid om dat te behouden. Aan de andere kant is het hebben van vrije tijd belangrijk voor de ervaren levenskwaliteit. Werk en vrije tijd moeten in balans zijn. Daarom vormt arbeid samen met vrije tijd één van de domeinen van brede welvaart in het hier en nu zoals het CBS het definieert. Duidelijk is dat het hebben van werk positief samenhangt met het geluksgevoel van Amsterdammers. Driekwart (75%) van de Amsterdammers met betaald werk geeft aan zich een gelukkig of zeer gelukkig mens te vinden. Onder Amsterdammers zonder betaald werk is dit maar de helft (48%).¹⁶

Binnen arbeid kijkt CBS naar de volgende indicatoren om het niveau van brede welvaart te bepalen: het opleidingsniveau van de bevolking, de netto arbeidsparticipatie, de werkloosheid en de tevredenheid met het werk. Eerder in dit hoofdstuk werd al duidelijk dat een gunstige positie op de arbeidsmarkt sterk samenhangt met het opleidingsniveau. Over het algemeen zijn Amsterdammers relatief vaak hbo- of wo-opgeleid (49% tegenover 32% landelijk) en heeft deze groep vaker betaald werk dan inwoners met andere opleidingsniveaus. Dit schept mogelijk de verwachting dat Amsterdammers veel vaker betaald werk hebben, oftewel dat de netto arbeidsparticipatie hier hoger ligt dan landelijk en de werkloosheid laag. Het werkloosheidspercentage ligt echter boven het Nederlands gemiddelde (4,8% tegenover 3,5%) en hoewel de arbeidsparticipatie in 2022 voor het eerst sinds 2016 hoger is dan landelijk (72,8% tegenover 72,2%), is het verschil klein. Dit heeft ermee te maken dat Amsterdammers zonder startkwalificatie (max. mbo 1) en met mbo 2 t/m 4 opleidingsniveau minder vaak werk hebben dan mensen met hetzelfde opleidingsniveau buiten Amsterdam. Gemiddeld genomen hebben Amsterdammers dus een goede uitgangspositie op de arbeidsmarkt, maar voor be-

aalde groepen is deze juist minder goed dan elders in het land.

Eerder werd duidelijk dat de tevredenheid met werk na een dip tijdens corona (vooral bij zelfstandigen en flexwerkers) hersteld is naar het niveau van daarvoor. In 2022 is 81% van de werkenden (zeer) tevreden. Onder werknemers (vast en tijdelijk contract samen) is dit (80%) en onder zelfstandigen 87%. Er zijn landelijke cijfers over de werktevredenheid onder werknemers, die laten zien dat de werktevredenheid vergelijkbaar is met Amsterdam: 79% van de Nederlandse werknemers is tevreden of zeer tevreden.¹⁷ Binnen de Europese Unie neemt Nederland op dit gebied een subtop-positie in (7^e). De werktevredenheid is het hoogst in Finland.

Arbeid als factor in de invloed van Amsterdam op de brede welvaart elders

Het CBS bekijkt in haar benadering van brede welvaart geen specifiek aan arbeid gerelateerde indicatoren als het gaat om de invloed van Amsterdam op de brede welvaart 'elders'. Toch heeft het werk van Amsterdammers op veel manieren gevolgen voor het leven op andere plekken in de wereld. Een manier die we hier uitlichten is het werken in sectoren die bijdragen aan de circulaire economie of de energietransitie.¹⁸ Te denken valt aan banen waar hergebruik van materialen een kernactiviteit vormt zoals reparatieshops of handel in tweedehands spullen, of aan installateurs van zonnepanelen en banen in de bouw waar isolatie centraal staat. De ecologische voetafdruk van Amsterdam wordt kleiner naarmate de Amsterdamse economie meer op dit soort activiteiten gericht is. Het aandeel Amsterdammers werkend in loondienst dat werkzaam is in dit soort volledig duurzame sectoren is op dit moment nog klein (1,7%). Het grootste deel van deze houdt zich bezig met activiteiten rondom reparatie (43%) en hernieuwbare energie (39%). Een kleiner aandeel Amsterdammers doet werk rondom recycling (15%) en hergebruik (5%).

Arbeid in brede welvaart later

Het CBS kijkt naar menselijk kapitaal als een dimensie voor de brede welvaart 'later'. De aanwezigheid hiervan zegt namelijk iets over de arbeidsproductiviteit en hoe goed een samenleving in staat is om de huidige welvaart in de toekomst te behouden of vergroten. Indicatoren hiervoor zijn opnieuw het opleidingsniveau – hierop scoren Nederland en daarbinnen Amsterdam hoog – en het aantal uren dat werkenden maken per week. Hierop scoort Nederland binnen de EU juist laag (15^e van de 27 landen). Eerder werd duidelijk dat Amsterdammers relatief veel uren werken, doordat er relatief veel alleenwonenden zijn en weinig gezinnen. Binnen Nederlandse gezinnen werkt een van de partners relatief vaak minder of helemaal niet.

Om het menselijk kapitaal van werkenden op peil te houden is ook het volgen van werk gerelateerde scholing belangrijk. Zelfstandigen hebben minder mogelijkheden om tijdens het werk scholing te volgen, zij moeten dit zelf zien te organiseren terwijl er voor werknemers vaak programma's beschikbaar

zijn. Van de Amsterdamse zelfstandigen geeft in 2022 26% aan het afgelopen jaar een werk gerelateerde training of cursus te hebben gevolgd. Onder werknemers met een vast contract is dit 49% en onder werknemers met een flexibel contract 34%. Eerder in dit hoofdstuk werd al duidelijk dat ook de bereidheid tot omscholing lager is onder zelfstandig

ondernemers. De OECD¹⁹ waarschuwde er in recent onderzoek voor dat Amsterdam door het grote aandeel zelfstandigen (24% tegenover 15% landelijk) meer risico loopt dat een deel van de werkende bevolking scholingsachterstanden oploopt. Het grote aandeel zelfstandigen vormt daardoor een mogelijke kwetsbaarheid voor de brede welvaart 'later'.

Noten

- 1 Bron: Commissie Regulering van Werk (2020). *In wat voor land willen wij werken?*
- 2 Hieronder valt o.a. groot- en detailhandel en reparatie van auto's
- 3 Hieronder valt o.a. de verhuur van auto's, consumentenartikelen, machines en overige roerende goederen, uitzendbureaus en reisorganisaties.
- 4 Hieronder valt o.a. accountancy, architecten, marktonderzoek, industrieel ontwerp en veterinaire dienstverlening
- 5 Hieronder valt o.a. uitgeverijen, productie van films en tv-programma's, telecommunicatie en dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie en informatietechnologie
- 6 Blijkt uit een regressieanalyse op basis van de Regionale Enquête Beroepsbevolking 2022, met als afhankelijke variabele de werktevredenheid gemeten op een vijfpuntschaal. Onafhankelijke variabelen zijn geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, inkomen, aansluiten kennis en vaardigheden op het werk, het werken als zelfstandige en gewerkte uren.
- 7 Bron: CBS (2023). *De Arbeidsmarkt in cijfers 2022*.
- 8 Bron: UWV (2023). *Heeft de 'Great Resignation' ook in Nederland toegeslagen?*
- 9 Bron: CBS (2023). *De Arbeidsmarkt in cijfers 2022*.
- 10 Bron: Stigter, A. en Wilthagen, T (2022). *Arbeidsdeelname kan en moet fors omhoog* (ESB 107)
- 11 Bron: Jansen et al. (2021). *Bij- en omscholing en automatisering in Nederland: Kansen en beperkingen*.
- 12 Bron: CBS Statline.
- 13 Bron: UWV (2019). *Volumeontwikkelingen najaar 2019*.
- 14 Bron: UWV (2022). *Volumeontwikkelingen najaar 2022*.
- 15 De Wajong is vanaf 1 januari 2015 alleen nog toegankelijk voor jongeren die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn. Nieuwe jongeren met gedeeltelijk arbeidsvermogen vallen sinds 2015 onder de Participatiewet en niet langer onder de Wajong.
- 16 Bron: *Regionale Enquête Beroepsbevolking O&S*.
- 17 Bron: CBS (2023). *Brede welvaart: natuur en samenleving onder druk*.
- 18 O&S heeft de CBS-afbakening gebruikt voor duurzame sectoren. Hiervoor is een sub selectie van specifieke SBI-codes/bedrijfstakken binnen de bredere SBI-codes gemaakt. De werkgelegenheid van een aantal bedrijfsactiviteiten wordt zo in zijn geheel als duurzame werkgelegenheid gekenmerkt.
- 19 Bron: OECD (2022). *Policy Options for Labour Market Challenges in Amsterdam and Other Dutch Cities*.

9

Inkomen

Dit hoofdstuk beschrijft de financiële situatie van de Amsterdamse huishoudens. Wat is het gemiddelde inkomen van Amsterdamse huishoudens en kunnen zij daar goed mee rondkomen? Hoeveel behoren tot de minima, hoeveel hebben er schulden en zochten hulp daarbij? En wat zijn de ontwikkelingen daarin? In 2021 heeft ongeveer één op de vijf Amsterdamse huishoudens een laag inkomen en één op de tien heeft een problematische schuld. Naar verwachting zullen meer huishoudens risico lopen op financiële problemen als gevolg van de inflatie en de hoge energieprijzen.

Auteurs: Ranu Sewdas, Marloes de Hoon en Renske Hoedemaker

Kernpunten

- In 2021 hadden Amsterdamse huishoudens op jaarbasis gemiddeld €48.400 te besteden, €1.000 minder dan gemiddeld in Nederland. Ondanks de coronapandemie is het inkomen van Amsterdamse huishoudens in 2021 gestegen met 8% ten opzichte van 2019, landelijk was dit 6%.
- De inkomensongelijkheid in Nederland is sinds 2013 stabiel over de tijd, maar loopt op in Amsterdam. De inkomensongelijkheid in Amsterdam is groter dan gemiddeld in Nederland. Er zijn relatief veel Amsterdamse huishoudens met een zeer laag inkomen (17%) of een heel hoog inkomen (15%).
- Amsterdamse huishoudens hadden in 2021 een mediaan vermogen van €11.900: een verdubbeling ten opzichte van 2017 (€6.000). Het mediane vermogen ligt veel lager dan gemiddeld in Nederland (€87.400).
- Elf procent van de Amsterdamse huishoudens had in het najaar van 2021 een problematische schuld (landelijk 8%).
- Ongeveer 5.220 Amsterdammers hadden in 2022 een lopend schuldhulpverleningstraject. In 2021 bedroeg dit aantal 5.681.
- Tijdens de coronapandemie was in april 2021 het aantal Amsterdamse huishoudens met een bijstandsuitkering gestegen met 6% ten opzichte van de periode voor de pandemie. Sindsdien daalt het gebruik van de bijstand weer en ontvingen eind 2022 ruim 36 duizend huishoudens een bijstandsuitkering.
- Op basis van de grens van 120% van het sociaal minimum (SM) heeft één op de vijf Amsterdamse huishoudens een laag inkomen. Voor de bepaling van de groep minima wordt ook een vermogensgrens (maximum) gehanteerd. Op basis daarvan telde Amsterdam ruim 67 duizend minima: 16% van alle huishoudens.
- Gedurende de coronapandemie steeg het aantal huishoudens bij de Amsterdamse voedselbank met 48% naar 2.000 in juli 2021. Dit aantal is weer gedaald tot 1.800 huishoudens in mei 2022.
- Ruim 36% van de Amsterdammers geeft aan moeite te hebben met het rondkomen van het huishoudinkomen. In 2020 was dit aandeel 29%. Ook geeft 38% van de Amsterdammers aan moeite te hebben met het betalen van de energierekening.
- Onder Amsterdammers met een laag inkomen heeft de groep met schulden minder vaak een goede gezondheid (42%) dan de groep zonder schulden (73%). Daarnaast is de groep met schulden vaker sterk sociaal geïsoleerd.

In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens de volgende thema's aan de orde: ontwikkeling in inkomens, economische ongelijkheid, ontwikkeling in vermogens, de prevalentie van problematische schulden, bijstandsgebruik, armoede en kwetsbaarheid onder Amsterdammers.

De in dit hoofdstuk geschetste thema's rondom inkomens sluiten aan bij het thema materiele welvaart zoals het CBS het formuleert als een van de acht thema's van brede welvaart: *De materiële welvaart wordt gevormd door het inkomen dat mensen te besteden hebben, en de goederen en diensten die zij met dit inkomen kunnen aanschaffen en waarmee zij zelf invulling en kleur kunnen geven aan hun leven.* In dit hoofdstuk gaan we na hoe inkomen samenhangt met

andere levensdomeinen. Omdat veel inkomens- en vermogensgegevens gebaseerd zijn op de belastingaangifte, is 2021 veelal het meest recente jaar.

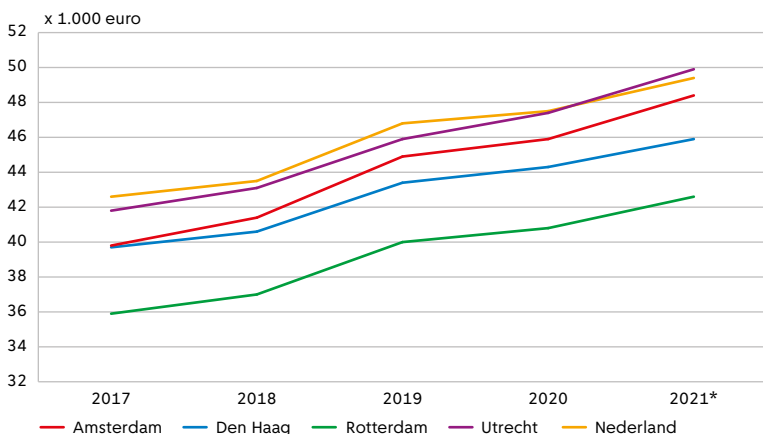
Inkomensontwikkeling

Ondanks coronapandemie lichte stijging van gemiddeld inkomen in 2021

In 2021 hadden Amsterdamse huishoudens op jaarbasis gemiddeld 48.400 euro te besteden. Het CBS hanteert de volgende definitie van besteedbaar inkomen: het bruto-inkomen verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies inkomens- en ziektekostenverzekeringen, en belastingen op inkomen en vermogen. In Amsterdam ligt het gemiddeld besteedbaar inkomen 1.000 euro onder het Nederlandse gemiddelde (zie afb. 9.1). Met uitzondering van Utrecht ligt ook in de overige G4-steden het besteedbaar inkomen onder het Nederlandse gemiddelde. In Rotterdam ligt het besteedbaar inkomen met 42.600 euro het laagst.

Tussen 2017 en 2021 is het besteedbaar inkomen gestegen voor alle G4-steden. Opmerkelijk is dat het besteedbaar inkomen licht steeg gedurende de coronapandemie (2020-2021). In Amsterdam steeg het gemiddeld besteedbaar inkomen in 2021 met 8% ten opzichte van 2019. Landelijk was deze stijging 6%. Steunmaatregelen die werden genomen om de economische gevolgen van de pandemie te verzachten hebben hier mogelijk aan bijgedragen. Daarnaast spelen ook de vastgelegde loonstijgingen in cao's een rol in de stijging van de inkomens.² Cijfers over 2022 komen naar verwachting in het najaar 2023 beschikbaar.³

Afb. 9.1 Ontwikkeling gemiddeld besteedbaar jaarinkomen van huishoudens (excl. studenthuishoudens) in de G4 en Nederland, 2017-2021 (x 1.000)

* betreft voorlopige cijfers

bron: CBS Statline

Gestandaardiseerd inkomen in Amsterdam boven het landelijke gemiddelde

Om rekening te houden met de verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden, wordt het besteedbaar inkomen omgerekend naar een gestandaardiseerd inkomen. Met een gestandaardiseerd inkomen worden alle inkomens vergelijkbaar gemaakt met het inkomen van een eenpersoonshuishouden. Dit geeft voor Amsterdam een ander beeld. Rekening houdend met huishoudgrootte en samenstelling liggen de inkomens in Amsterdam hoger dan het Nederlandse gemiddelde en hoger dan in de andere G4-steden. Bovendien laat de ontwikkeling in gestandaardiseerd inkomen voor Amsterdam ook een sterkere stijging zien dan in de overige G4 (zie afb. 9.2). Voor Den Haag wordt zelfs een daling waargenomen. In 2021 is in Amsterdam het verschil met Nederland 6 punten boven de Nederlandse index (106 versus 100).

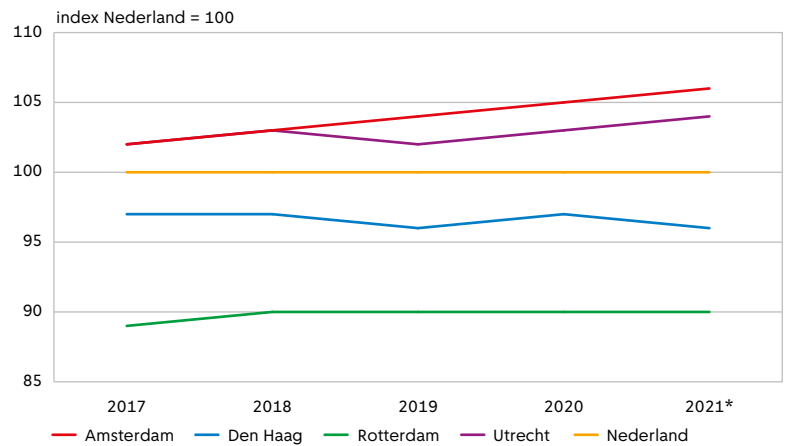
Door het gestandaardiseerde inkomen van huishoudens af te zetten tegen het Amsterdamse gemiddelde is inzicht te geven in de ruimtelijke spreiding van de inkomens over de stad (zie afb. 9.3). Huishoudens in de wijken Willemspark, Apollobuurt, en Grachten-gordel-Zuid hadden de hoogste inkomens in 2021. In Bijlmer-Centrum, Volewijk, Slotermeer-Noordoost en Slotermeer-Zuidwest liggen de inkomens van huishoudens het laagst.

Inkomensongelijkheid

Inkomensongelijkheid het grootst in Amsterdam

In de grote steden is de verdeling van inkomen meer gepolariseerd dan in Nederland als geheel. Er zijn relatief veel stedelingen met een heel laag of een heel

Afb. 9.2 Ontwikkeling gestandaardiseerd inkomen in de G4 (exclusief studentenhuishoudens), 2017-2021 (index Nederland = 100)

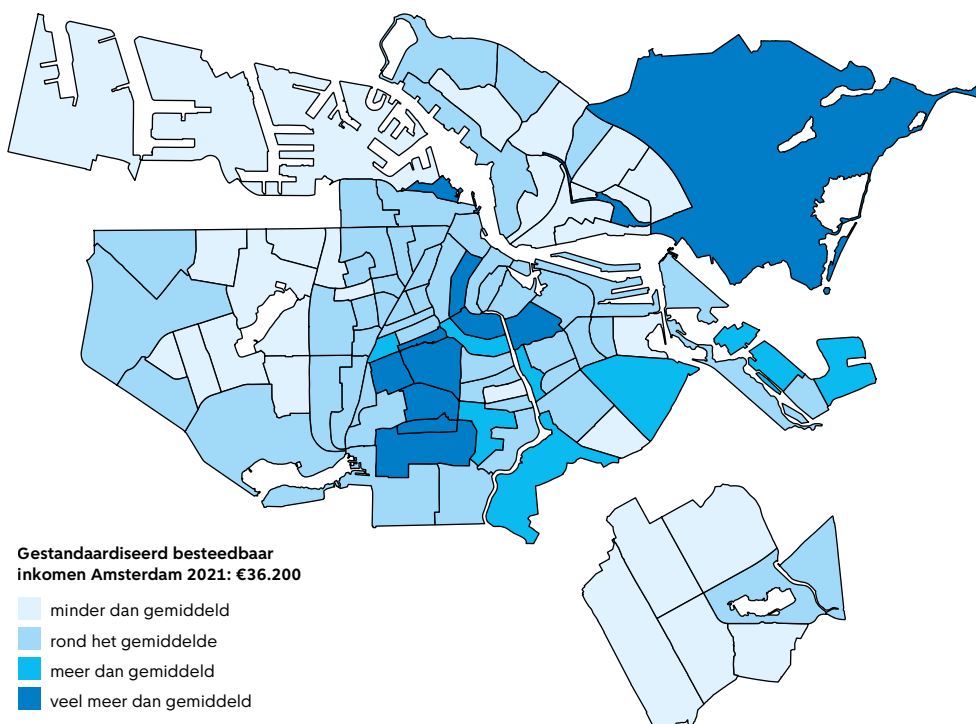

* betreft voorlopige cijfers

bron: CBS Statline, 2023

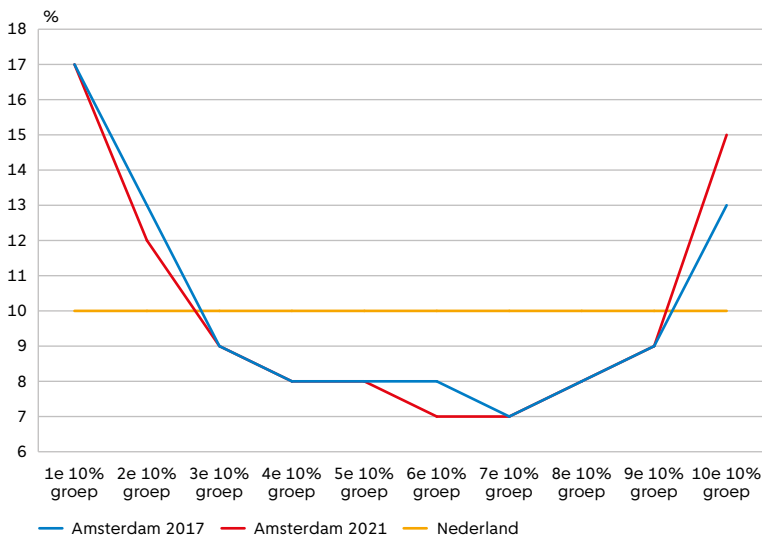
hoog inkomen. Middeninkomens komen juist relatief weinig voor. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag is het aandeel met een zeer laag inkomen (een inkomen tot en met het tiende percentiel in Nederland), 17% (in 2021). In Utrecht is dit iets lager, namelijk 12%. Het aandeel huishoudens met een heel hoog inkomen (vanaf het 90e percentiel in Nederland) is in Amsterdam het grootst met 15%, gevolgd door Utrecht met 14%. In Den Haag en Rotterdam bedraagt het aandeel hoge inkomens respectievelijk 11% en 8%. Op basis van het aandeel met een zeer hoog of een zeer laag inkomen stellen we vast dat de inkomensongelijkheid in Amsterdam het grootst is van alle G4 steden. In Amsterdam is het aandeel met een heel hoog inkomen bovendien toegenomen: van 13% in 2017 naar 15% in 2021 (zie afb. 9.4). De toename van

Afb. 9.3 Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen Amsterdamse huishoudens naar wijk (exclusief studentenhuishoudens), 2021

bron: CBS Microdata

Afb. 9.4 Inkomensverdeling Amsterdamse huishoudens ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde,* 2017 en 2021 (procenten)

* De Nederlandse huishoudens zijn op basis van hun gestandaardiseerd besteedbaar inkomen verdeeld in tien even grote groepen (decielen, gele lijn). Vervolgens is bepaald welk aandeel van de Amsterdamse huishoudens een gestandaardiseerd besteedbaar inkomen heeft tussen de inkomensgrenzen van deze decielen. bron: CBS Statline, 2023

Afb. 9.5 Inkomensongelijkheid (Gini-coëfficiënt*) in Amsterdam en Nederland, 2013, 2017 en 2021 (hoe hoger des te meer inkomensongelijkheid)

	2013	2017	2021
Amsterdam	0,32	0,37	0,37
Nederland	0,29	0,29	0,29

*Een maatstaf voor ongelijkheid die tussen de 0 en 1 ligt. Bron: CBS, 2023
Hoe dichter bij 0 hoe gelijkjer de verdeling. De maatstaf is gevoelig voor veranderingen rond het gemiddelde.

het aantal inwoners met een hbo/wo-diploma zou dit kunnen verklaren. Ook zien we steeds meer hbo/wo-opgeleide stellen in de stad. Zij hebben vaak ook een hoog inkomen. Het aandeel huishoudens met twee hbo/wo-opgeleiden partners met een hoog inkomen is toegenomen van 8% in 2013 naar 11% in 2021 (bron: CBS, 2023).

De inkomensongelijkheid is ook terug te zien in de Gini-coëfficiënt. De Gini-coëfficiënt drukt de inkomensongelijkheid uit in een waarde tussen de 0 en 1. Hoe dichter bij de 0 hoe gelijkjer de verdeling.⁴ Tabel 9.5 laat zien dat de inkomensongelijkheid in Nederland stabiel is over de tijd, maar oploopt in Amsterdam. In 2021 ligt in Amsterdam de inkomensongelijkheid met een Gini-coëfficiënt van 0,37 ver boven de landelijke van 0,29.

Inkomensongelijkheid gaat vaak samen met veel hoge inkomens

Grote inkomensongelijkheid gaat veelal samen met een hoog gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen. Hoe hoger het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen des te meer verschil er is tussen huishoudens in inkomen. Afbeelding 9.6 laat deze

relatie zien voor de Amsterdamse gebieden. Net als voorgaande jaren valt een aantal gebieden daarbij op: De Aker/Nieuw Sloten, IJburg/Zeeburgereiland, en Oud-Zuid. In deze gebieden is de ongelijkheid (iets) lager dan verwacht op basis van het gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen. Dit zijn mogelijk gebieden met veel middeninkomens.

Minderjarige bijstandskinderen en minderjarige miljonairkinderen

De ongelijkheid in Amsterdam is ook terug te zien in het aantal minderjarige bijstandskinderen en minderjarige miljonairkinderen in de stad. Eind 2019 woonden in Amsterdam in absolute zin de meeste miljonairkinderen én bijstandskinderen van alle gemeenten in Nederland.⁵ Amsterdam telt ruim 10.000 miljonairkinderen en ruim 21.000 bijstandskinderen.

Inkomensongelijkheid werkt door in de volgende generatie

De ongelijkheid onder minderjarige kinderen heeft ook invloed op de verdere levensloop. Het Dashboard Ongelijkheid in Amsterdam⁶ geeft inzicht in de samenhang tussen de omstandigheden waarin kinderen opgroeien en de uitkomsten in de verdere levensloop. Op basis van het inkomen van de ouders en het inkomen van de kinderen op volwassen leeftijd (30 jaar en ouder) kan worden vastgesteld dat er een samenhang bestaat. Hoe lager het inkomen van de ouders, hoe lager het inkomen van het kind als ze volwassen zijn. Kinderen uit gezinnen met een hoog inkomen en/of ouders met een hbo-/wo opleiding hebben vaker meer hulpbronnen tot hun beschikking, zoals kennis, geld en contacten, dan kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en/of ouders met een basisschool of een vmbo-/mbo-1 opleiding.⁷ Daarmee blijft de inkomensongelijkheid intergeneratieel in stand.

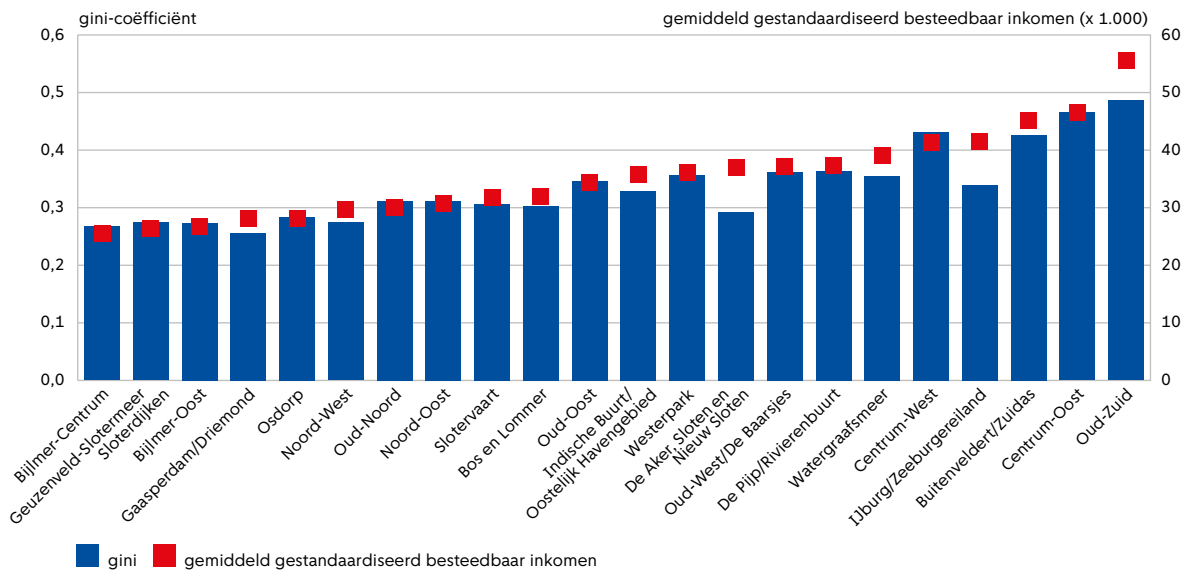
Vermogen

Toename vermogens in Amsterdam, maar lager dan in andere grote steden

Amsterdamse huishoudens hadden in 2021 een gemiddeld vermogen van 260.800 euro: bijna 100.000 euro meer dan in 2017 (167.000 euro).⁸ Het is belangrijk om naast het gemiddelde ook de mediaan van het vermogen te bekijken, omdat het gemiddelde gevoelig is voor extreme waarden. De mediaan is het middelste getal in een reeks van vermogens van laag naar hoog gesorteerd. Dat betekent dat precies de helft van de populatie een lager of gelijk vermogen heeft, en precies de helft een hoger vermogen dan de mediaan.

Amsterdamse huishoudens hadden in 2021 een mediaan vermogen van 11.900 euro: een verdubbeling ten opzichte van 2017 (6.000 euro). In de andere grote steden en gemiddeld in Nederland behelst de toename in die periode zelfs een verdrievoudiging of meer. In 2019 ligt het mediane vermogen in Amsterdam hoger dan in Rotterdam (10.400 euro), en lager dan in Utrecht (26.900 euro) en Den Haag (22.100 euro). Het

Afb. 9.6 Inkomensongelijkheid* en gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar inkomen naar gebied (exclusief studenten-huishoudens), 2021

* De Gini-coëfficiënt drukt de ongelijkheid uit in een waarde tussen de 0 en 1. Hoe dichter bij de 0 hoe gelijkjer de verdeling.

bron: CBS microdata

mediane vermogen in Nederland ligt ook veel hoger dan in Amsterdam, namelijk op 87.400 euro.

Aandeel Amsterdammers met een negatief vermogen hoger dan landelijk

Het lagere mediane vermogen in de grote steden ten opzichte van het landelijke gemiddelde is onder andere te verklaren door het grote aandeel huishoudens met een negatief vermogen. In 2021 had 23% van de Amsterdammers een negatief vermogen. In Nederland is dit aandeel 13%. Het hebben van een negatief vermogen betekent dat de totale waarde van de schulden van een persoon hoger is dan de totale waarde van hun bezittingen (zie ook paragraaf 'problematische schulden').

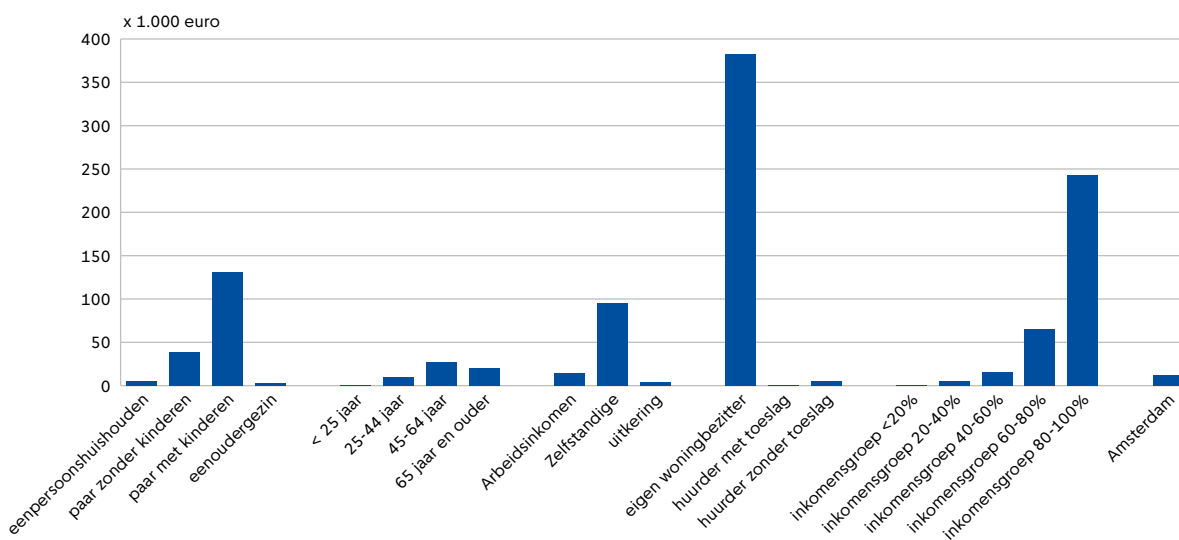
Aandeel miljonairs iets hoger dan het landelijk gemiddelde

Tegelijkertijd zien we dat in Amsterdam het aandeel met een vermogen van meer dan 1.000.000 euro iets hoger ligt dan in de andere grote steden en gemiddeld in Nederland. In Amsterdam is dit aandeel in 2021 5% en landelijk is dit 4%. Het mediane vermogen van de Amsterdamse miljonairs is 1.642.400 euro, het gemiddelde is 3.280.100 euro. Dit is iets lager dan in 2017: toen bedroeg het mediane vermogen van Amsterdamse miljonairs 1.681.100 euro en het gemiddelde 3.457.600.

Vermogensongelijkheid in Amsterdam relatief groot

De vermogensongelijkheid is in Amsterdam (Gini-coëfficiënt 0,86) groter dan gemiddeld in Nederland

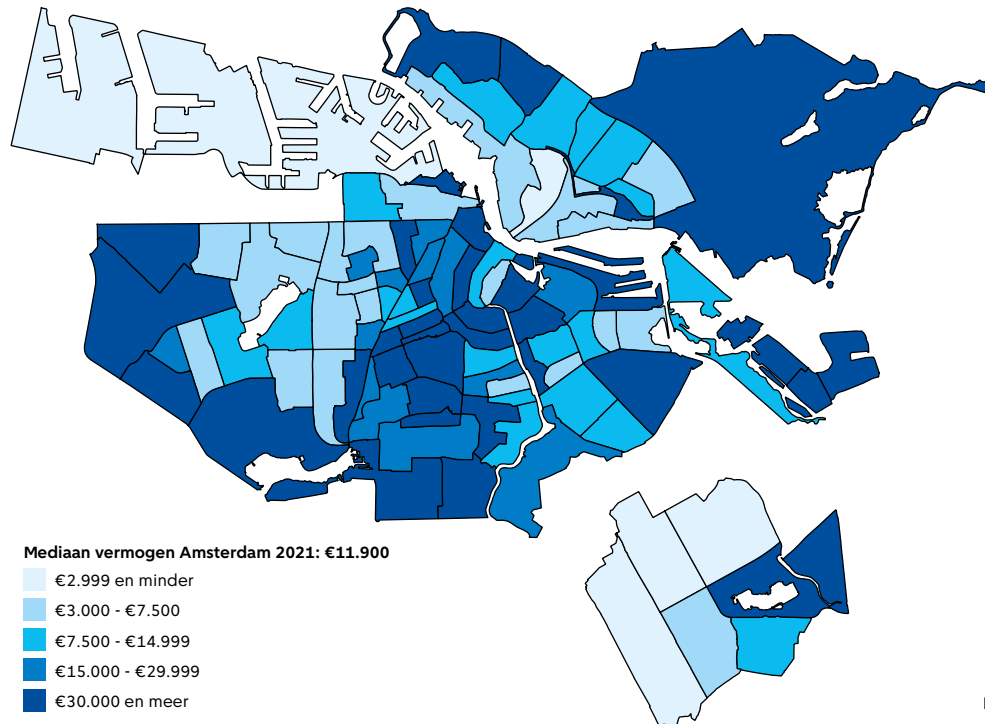
Afb. 9.7 Doorsnee (mediaan) vermogen van Amsterdamse huishoudens naar achtergrondkenmerken, 2021* (euro)

* betreft voorlopige cijfers

bron: CBS Statline, 2023

Afb. 9.8 Doorsnee (mediaan) vermogen van huishoudens naar wijk, 2021 (euro)

bron: CBS microdata

(Gini-coëfficiënt 0,74). In Rotterdam (0,84), Den Haag (0,80) en Utrecht (0,75) is de vermogensongelijkheid ook groter dan gemiddeld in Nederland en iets lager dan gemiddeld in Amsterdam.

De hoogte van het mediane vermogen hangt samen met het woningbezit en inkomen: eigen woningbezitters, zelfstandigen en Amsterdammers in de hoogste inkomensgroep hebben de grootste vermogens (zie afb. 9.7). Groepen met een relatief klein vermogen zijn: alleenstaanden, eenoudergezinnen, jongeren (jonger dan 25 jaar), Amsterdammers met een uitkering, huurders met huurtoeslag en lage inkomensgroepen.

Er bestaan grote verschillen in de mediane vermogens tussen Amsterdamse wijken (zie afb. 9.8). Wijken met de kleinste mediane vermogens (vermogen onder de 3.000 euro) zijn Amstel III/Bullewijk, Westelijk Havengebied, Bijlmer-Centrum, Bijlmer-Oost, en Volewijk. In Amsterdam-Zuid en Noord liggen de wijken met de grootste mediane vermogens (vermogen meer dan 400.000 euro), namelijk Prinses Irenebuurt, Apollobuurt en Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk. De verschillen tussen wijken in mediane vermogens hebben (deels) te maken met het gemiddeld inkomen en woningbezit in die wijken (zie ook paragraaf 'inkomensontwikkeling', afb. 9.3 en afb. 9.6).

Problematische schulden

Eerder in de dit rapport (zie paragraaf 'vermogens') is vastgesteld dat 23% van de Amsterdammers een negatief vermogen oftewel een betalingsachterstand of schuld heeft. In deze paragraaf besteden we aan-

dacht aan financiële problemen van Amsterdammers, meer specifiek aan de groep met problematische schulden.

Geregisteerde problematische schulden relatief veel voorkomend in Amsterdam

Met behulp van registraties over betalingsachterstanden bij de Belastingdienst, de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB), BKR-registraties van betalingsachterstanden en schuldregelingen, wanbetalers van de zorgverzekering, de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP) en het Centraal Curatele en Bewind Register (CCBR) is afgeleid welke huishoudens te maken hebben met geregisteerde problematische schulden. Per registratie is bepaald wanneer er sprake is van problematische schulden. Deze data bevatten geen gegevens over betalingsachterstanden bij energieleveranciers en woningcorporaties. Leningen die informeel zijn afgesloten (bij familie, vrienden of kennissen) worden uiteraard ook niet centraal geregistreerd en blijven dus buiten beschouwing.⁹

In afbeelding 9.9 is zowel voor Nederland in het geheel als voor de grote steden afzonderlijk de trend in het aandeel huishoudens met geregisteerde problematische schulden weergegeven. Geregisteerde problematische schulden komen vaker voor bij huishoudens in de grote steden dan gemiddeld genomen in Nederland, Utrecht uitgezonderd. In Amsterdam bedroeg het aandeel met geregisteerde problematische schulden in najaar 2021 11%.

Opvallend is dat overal vanaf omstreeks 2018 een lichte daling te zien is in het aandeel huishoudens met geregisteerde schulden; een daling die door-

zette tijdens de coronapandemie. In 2021 lijkt de trend te keren en neemt het aandeel huishoudens met problematische schulden licht toe. Deze toename is volgens het CBS toe te wijzen aan de toename van het aantal personen met een openstaande schuld bij de Belastingdienst. Tijdens de coronapandemie was er namelijk een tijdelijke invorderingsstop van toeslagen door de Belastingdienst.

Naarmate het aantal kinderen in het huishouden toeneemt, neemt ook de kans op geregistreeerde problematische schulden toe. Dit maakt dat juist kinderen relatief vaak te maken hebben met financiële nood in het huishouden. Opgroeien in dergelijke financiële stress beperkt mogelijk hun ontwikkeling. Onder de huishoudens met geregistreeerde problematische schulden is het aandeel waar sprake is van Jeugdhulp, -bescherming en/of reclassering ruim tweemaal zo hoog als gemiddeld (5% versus 2%). Schuldenproblematiek kent dus een samenhang met problemen rondom zorg en opgroeien van de kinderen. Deze waarnemingen zijn afkomstig uit het dashboard Schuldenproblematiek in beeld van het CBS.¹⁰

Eén op de tien Amsterdammers ervaart problematische schulden, stabiel aandeel sinds 2019

In toevoeging op de objectieve maat voor problematische schulden, namelijk geregistreeerde problematische schulden, publiceert O&S jaarlijks over schulden die door Amsterdammers zelf als problematisch worden ervaren. De volgende paragrafen gaan over Amsterdammers die behoren tot de groep met problematische schulden op basis van een subjectieve vaststelling: zij die in de enquête (Regionale enquête beroepsbevolking (REB)) aangeven dat zij een schuld of betalingsachterstand hebben en dit zelf problematisch vinden. Amsterdammers die enkel bij DUO een studieschuld hebben worden niet tot de groep met problematische schulden gerekend.

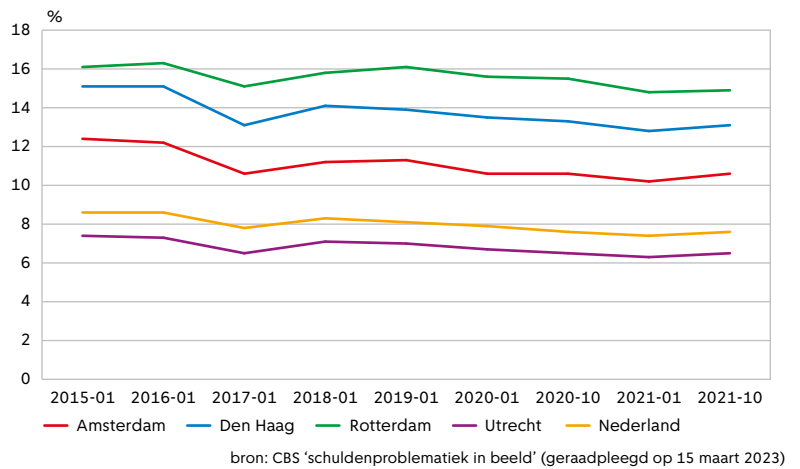
Ongeveer 23% van de Amsterdammers heeft te maken met schulden of betalingsachterstanden. Dit wordt lang niet in alle gevallen door hen zelf als een probleem gezien. Op basis van de REB stellen we vast dat het aandeel Amsterdammers met schulden die zij als problematisch ervaren in 2021 10% bedroeg. Dit percentage bleef stabiel in de periode 2019-2021.^{11,12}

Het hebben van schulden hangt in de regel samen met de hoogte van het inkomen. Zo ligt het aandeel met problematische schulden onder Amsterdammers met een laag inkomen (minder dan 120% van het sociaal minimum) met 19% bijna twee keer zo hoog als gemiddeld. In de paragraaf over 'financiële knel, gezondheid en sociale participatie' wordt verder ingezoomd op deze lage inkomensgroep.

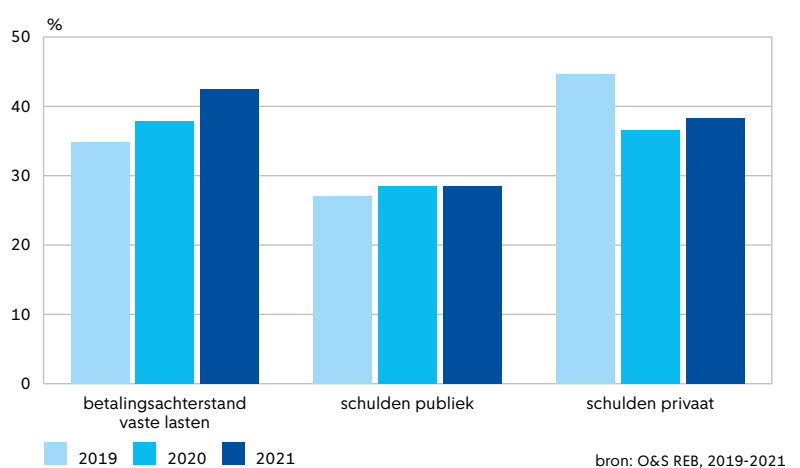
Toename in betalingsachterstanden vaste lasten van 2019 op 2021

In bijna de helft van de gevallen van Amsterdammers die problematische schulden ervaren bedraagt de schuld minder dan 5.000 euro. De aard van de schulden is uiteenlopend. Een betalingsachterstand

Afb. 9.9 Aandeel huishoudens met problematische geregistreeerde schulden, G4 versus Nederlands gemiddelde, januari 2015-oktober 2021

Afb. 9.10 Aandeel met betalingsachterstand vaste lasten, publieke schulden, private schulden van alle Amsterdammers met problematische schulden, 2019-2021

in vaste lasten gaat om een achterstand in het betalen van de huur, hypotheek, energie- of waterrekening, ziektekostenverzekering of een achterstand in het betalen van gemeentelijke belastingen. Onder private schulden vallen leningen bij een bank of financier, schulden bij een postorderbedrijf, rood staan en schulden bij familie of vrienden. Onder publieke schulden vallen schulden bij de belastingdienst of het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB, boetes) en achterstanden bij het aflossen van de studieschuld. Van alle schuldeisers hebben we een hergroepering gemaakt zoals gepresenteerd in afbeelding 9.10. Tussen 2019-2021 heeft hierin een verschuiving plaatsgevonden. In 2019 waren private schulden nog het vaakst voorkomend, gevolgd door betalingsachterstanden van vaste lasten en publieke schulden. In 2021 komen vaste lasten het vaakst voor, gevolgd door private schulden. Publieke schulden komen in alle jaren bij iets minder dan 30% van de Amsterdammers met problematische schulden voor.

Niet alle Amsterdammers met ervaren problematische schulden ontvangen hulp bij het oplossen hiervan. In 2021 ontvingen vier op de tien van hen hulp van familie/vrienden/kennis of van formele schuldhulpverlening. Onder Amsterdammers met een laag inkomen

ligt dit aandeel iets hoger: ongeveer één op twee. De helft van de Amsterdammers met een laag inkomen en problematische schulden ontvangt dus geen hulp.

Aantal vroegsignaleringen blijft stijgen, aantal schuldhulpverleningstrajecten min of meer stabiel

Op basis van enquêtedata stellen we vast dat ongeveer vier op de tien van de Amsterdammers met problematische schulden hierbij hulp ontvangt. Andere bronnen die inzicht verschaffen in hulpverlening aan Amsterdammers met schulden zijn de registraties van verschillende actoren die betrokken zijn bij gemeentelijke schuldplichtpreventie en schuldhulpverlening.

In het Jaarverslag schuldhulpverlening 2022¹³ zijn trendcijfers te vinden over onder andere de meldingen vroegsignaleringen¹⁴, het aantal Amsterdammers in boeteregime CAK, en het gemiddelde bedrag dat gesaneerd is via de Kredietbank Amsterdam. De Amsterdamse Vroeg signalering-aanpak bestaat al langer dan tien jaar. In die tijd is zowel het aantal vroegsignaleringen als het bereik van de aanpak sterk gestegen. In 2022 werden bijna 30.000 Amsterdammers bereikt. Tegelijkertijd is het aantal beslagleggingen op Participatiewet-uitkeringen en het aantal woningontuimingen gedaald, wat mogelijk toe te schrijven is aan de inzet op preventie. Toch worden niet alle huishoudens waarbij sprake is van vroegsignalering bereikt (ruim 10.000 Amsterdammers). Aan het eind van 2022 hadden ongeveer 5.220 Amsterdammers (5.681 in 2021) een lopend schuldhulpverleningstraject.

Bijstandsuitkeringen

Dalend aandeel bijstandsuitkeringen

In december 2022 leven 36 duizend Amsterdamse huishoudens van een bijstandsuitkering.¹⁵ De bijstand is bedoeld voor huishoudens die niet in aanmerking komen voor andere uitkeringen of studiefinanciering en is het laatste financiële vangnet voor huishoudens. De hoogte van de uitkering hangt af van de samenstelling van het huishouden. In 2022 bedroeg een bijstandsuitkering voor bijvoorbeeld een alleenstaande €1.092 netto per maand.¹⁶ Vanaf 1 januari 2023 is het wettelijk minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen met 10 procent verhoogd.

Het aantal Amsterdamse huishoudens met een bijstandsuitkering steeg kortdurend tijdens de coronapandemie. De piek vond plaats in april 2021, toen lag het aantal uitkeringen bijna 6% hoger dan vlak voor de pandemie in januari 2020. Sindsdien daalt het gebruik van de bijstand echter weer en eind 2022 ligt het gebruik van de bijstand ruim lager dan voor de pandemie. Afbeelding 8.15 in hoofdstuk Participatie in arbeid toont de ontwikkeling van het aantal huishoudens met een bijstandsuitkering in de afgelopen jaren. Hoofdstuk 14 bespreekt de leef-situatie van huishoudens met een bijstandsuitkering.

Niet alle huishoudens die op basis van hun inkomensituatie recht hebben op een bijstandsuitkering

maken hier ook gebruik van. Van de Amsterdamse rechthebbende huishoudens ontvangt 34% geen bijstandsuitkering.¹⁷ Het niet-gebruik ligt hiermee in Amsterdam gelijk aan dat in Nederland.¹⁸ Niet-gebruik van de bijstand is hoger onder huishoudens met een relatief hoog inkomen (tot de bijstandsnorm) voor wie de uitkering dus een kleinere aanvulling op het inkomen zou vormen. Ook onder jongeren en rechthebbenden met een inkomen als zelfstandige komt niet-gebruik relatief vaak voor.

De algemene bijstand wordt toegekend op maand-basis. Een derde van de niet-gebruikers maakt gedurende een aangesloten periode van een jaar of langer geen gebruik van de bijstand, terwijl zij hier wel recht op hebben. Langdurig niet-gebruikers zijn juist relatief vaak mensen met inkomen in de buurt van de bijstandsnorm. Verder zijn onder de langdurig niet-gebruikers relatief veel ouderen en mensen met kinderen.

Amsterdamse Experiment met de bijstand

In 2018 is het Amsterdamse Experiment met de Bijstand gestart om te onderzoeken of een premie klanten met een bijstandsuitkering prikkelt om (parttime) werk te zoeken.¹⁹ De looptijd van het experiment was van 1 februari 2018 tot 1 maart 2021. Deelnemers aan het experiment konden een deel van hun bijverdiensten uit parttime werk behouden naast hun uitkering (met een maximum van 200 euro per maand, in de vorm van een tweejaarlijkse premie). De resultaten laten zien dat de bijverdienpremie Amsterdamse bijstandsgerechtigden stimuleert om parttime te gaan werken. Deelnemers aan het experiment participeerden vaker in parttime werk dan vergelijkbare niet-deelnemers. Deelnemers aan het experiment stroomden ook vaker uit naar werk (met een inkomen boven bijstandsniveau) dan vergelijkbare niet-deelnemers. De duurzaamheid van het werk ligt ook hoger voor de experimentgroep dan voor de vergelijkingsgroep. Duurzaamheid van het werk is hierbij gedefinieerd als minimaal zes maanden aangesloten aan het werk, boven de bijstandsnorm.

Armoede

Verwachte groei van de minimapopulatie blijft voorsnog uit

In dit hoofdstuk kwam al aan bod dat Amsterdam zowel een groot aandeel huishoudens met een heel hoog als een groot aandeel huishoudens met een heel laag inkomen telt. De Gemeente Amsterdam ondersteunt deze huishoudens. Om de doelgroep van het gemeentelijk armoedebelief in beeld te brengen gebruiken we in de statistiek de inkomensgrens van 120% van het sociaal minimum (SM), die de gemeentelijke inkomensgrens het beste benaderd. Sinds begin 2023 is de inkomensgrens voor armoederege-lingen in Amsterdam opgetrokken en zullen we de grens van 130% SM gebruiken. In deze rapportage hanteren we de 'oude grens' van 120%, omdat deze van toepassing was op de beschreven periode.

In 2020 had 20% van de Amsterdamse huishoudens een laag inkomen. Dit betrof ruim 82 duizend huishoudens. Voor de bepaling van de groep minima wordt ook een vermogensgrens (maximum) gehanteerd die eveneens gelijk is aan de bijstandsnorm. Op basis daarvan telde Amsterdam ruim 67 duizend minima: 16% van alle huishoudens in 2020 (zie afb. 9.10). Hiermee kwam een einde aan de daling van het aandeel minima zoals waargenomen sinds 2014. Vanaf 2019 blijft het aandeel minima ongeveer gelijk en groeit de absolute omvang van de groep minima als gevolg van bevolkingsgroei.

In de vorige editie van De Staat van de Stad rapportage werd een relatieve toename van de minima-groep voorspeld op basis van de ontwikkelingen in onder andere de werkloosheid. Van een toename is echter (nog) geen sprake, zo laten cijfers tot en met 2020 zien. Mogelijk hebben inkomensondersteunende coronamaatregelen in combinatie met de personeelskrapte in verschillende sectoren ervoor gezorgd dat Amsterdammers toch meer inkomen (uit werk) hadden dan eerder werd voorzien. De inkomens- en vermogensbestanden van het CBS komen in de regel met een vertraging van ongeveer 1,5 jaar beschikbaar voor analyse. De voorlopige cijfers over 2021 zullen in het najaar van 2023 worden opgenomen in de armoedemonitor van O&S.

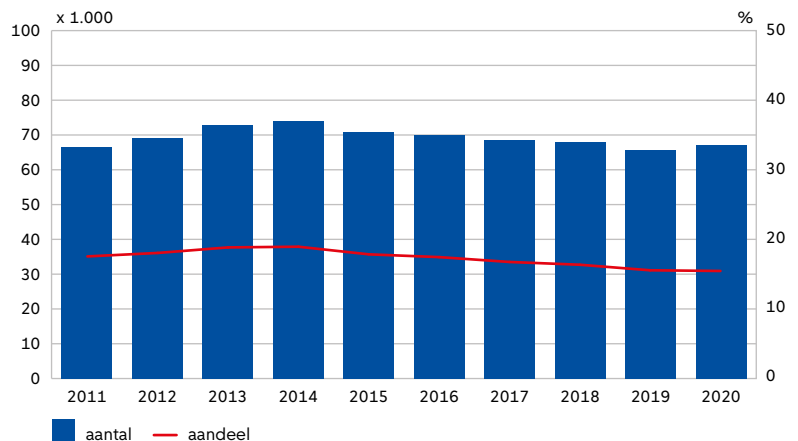
Armoederegelingen

Bijna driekwart van minimahuishoudens kreeg regeling toegekend

In hoeverre maken minimahuishoudens gebruik van de regelingen waar zij recht op hebben? Voor verschillende regelingen – Stadspas, Collectieve Zorgverzekering, gratis OV, tegemoetkoming aanvullend openbaar vervoer (TAOV), de scholierenvergoeding en de kindbonnen – berekent O&S het bereik van deze regelingen. Hiertoe worden de toegekende regelingen en een inschatting van de totale groep rechthebbenden naast elkaar gelegd. Een toelichting op deze methode is te vinden in hoofdstuk 2 van de armoedemonitor 2022.²⁰ Naast het bereik per regeling wordt in deze rapportage het totaalbereik beschreven: het aantal Amsterdammers dat gebruik maakt van tenminste één regeling uitgedrukt in een percentage van alle Amsterdammers met recht op tenminste één regeling.

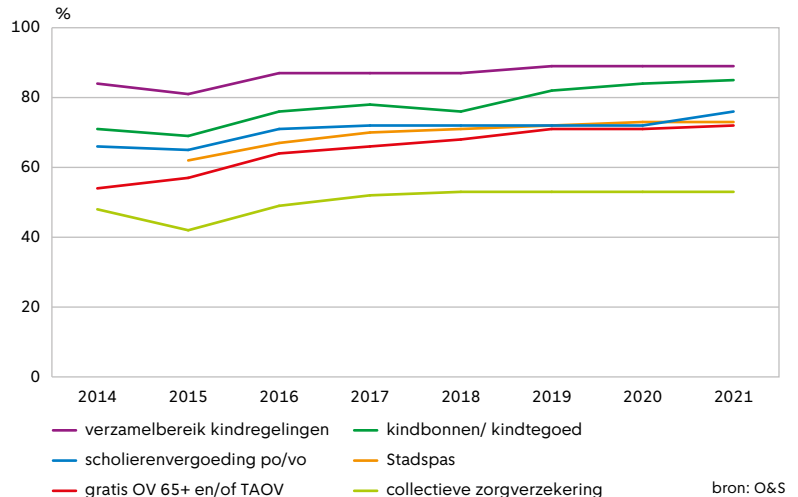
Het totaalbereik is sinds 2019 bij benadering stabiel. In 2021 maakt 74% van de huishoudens met recht op voorzieningen hier ook gebruik van. De Stadspas wordt sinds 2019 jaarlijks door bijna driekwart van de rechthebbenden ontvangen (73% in 2021). Dit bereik ligt hoger onder huishoudens die rondkomen van een uitkering dan onder huishoudens die leven van een eigen bedrijf en tot de minima behoren. Ook onder Amsterdammers in minimahuishoudens die in loondienst werken is het aandeel met een Stadspas relatief laag. Daarnaast ligt het bereik van de kindregelingen hoog (zie afb. 9.12).

Afb. 9.11 Aantal en aandeel minimahuishoudens* in Amsterdam, 2011-2020

*met een heel jaar inkomen, exclusief studentenhuishoudens en instituten bron: CBS, bewerking O&S

Afb. 9.12 Bereik minimaregelingen, 2014-2021 (procenten)

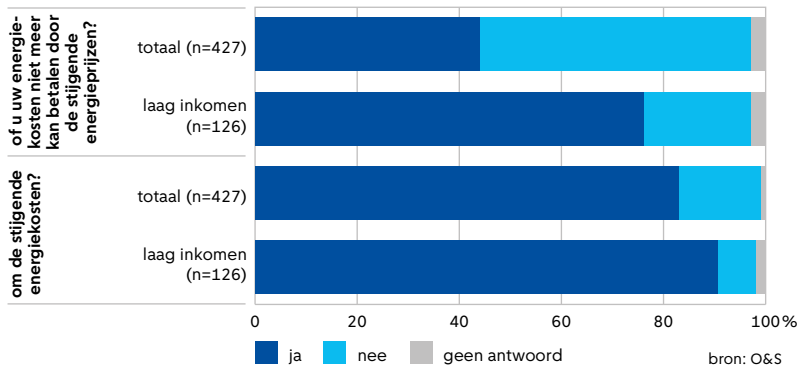
bron: O&S

Voor een enkele regeling is sprake van een toename in het bereik sinds 2019: de scholierenvergoeding voor kinderen in primair en voortgezet onderwijs is in 2021 vaker toegekend dan in de voorgaande jaren (zie afb. 9.12). Met name bij de kindregelingen, in het bijzonder het kindtegoed (bereik 85%) wordt een groot deel van de minima bereikt. De overige regelingen hebben een lager bereik, maar worden in alle gevallen door een ruime meerderheid van alle rechthebbenden benut. 72% van de oudere minima maakte gebruik van het Gratis OV of TAOV. Iets meer dan de helft (53%) van de minima maakt gebruik van de Collectieve Zorgverzekering.

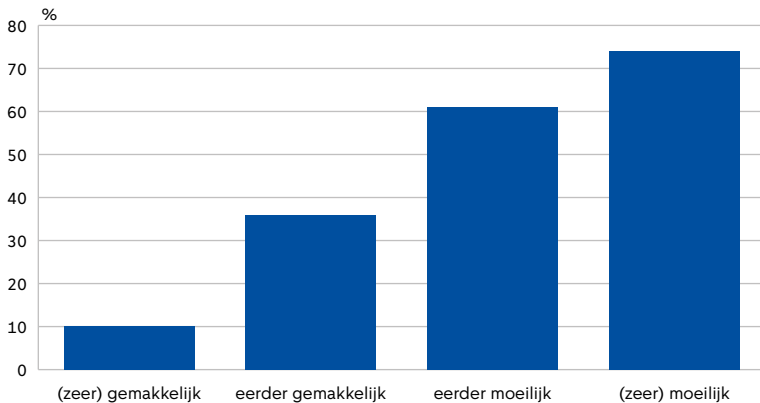
Gebruik voedselbank blijft hoog met ongeveer 1.800 afnemers

Gedurende de coronapandemie nam het aandeel huishoudens dat gebruik maakte van de voedselbank sterk toe.²¹ Deze toename bedroeg 48% tussen maart 2020 en juli 2021. Waar het aantal vóór de coronapandemie rond de 1.200 lag, piekte het aantal in juli 2021 met 2.000 huishoudens, waarna het licht terugliep en stabiliseerde tot mei 2022 (1.800). Sindsdien schommelt het aantal tussen 1.500 en 1.800. Gezien de hoge energieprijzen en inflatie

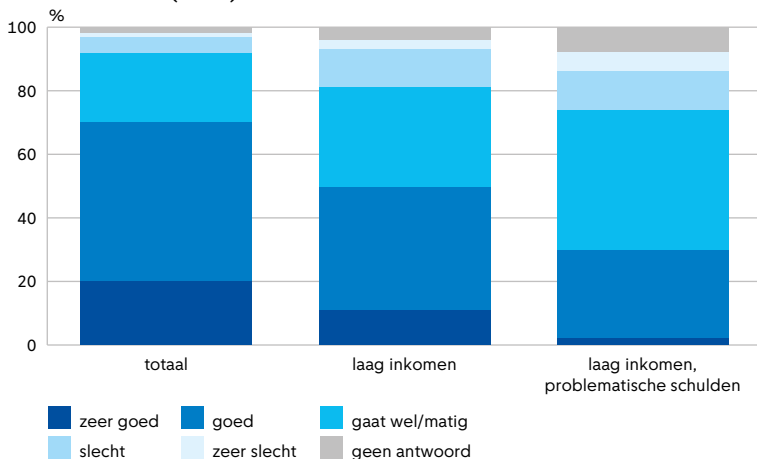
Afb. 9.13 Maakt u zich zorgen ...? Enquête onder Amsterdammers, juli 2022 (procenten)

Afb. 9.14 Aandeel dat moeite heeft met het betalen van de energierekening naar moeite met het rondkomen met het huishoudinkomen, 2022 (procenten)

Afb. 9.15 Subjectieve gezondheid ('Hoe is over het algemeen uw gezondheid?'), voor totaal (n=4.043) met laag inkomen (n=661), laag inkomen en problematische schulden (n=111)

is de verwachting dat dit aantal ook in 2023 op dit niveau zal blijven.

Betaalbaarheidsproblemen als gevolg van de inflatie en energieprijzen

Zoals beschreven blijken de financiële gevolgen van de coronapandemie voor huishoudens (vooral nog, t/m 2020) minder ernstig dan verwacht. Echter, vanaf eind 2021 doet zich een nieuwe bron van financiële risico's voor: sterk stijgende energieprijzen en hoge inflatie zetten de betaalbaarheid van vaste en

noodzakelijke lasten en daarmee ook de bestaanszekerheid van huishoudens onder druk. Als reactie op de stijgende energieprijzen heeft de regering een aantal energieregelingen in het leven geroepen, zoals de energievergoeding (een vergoeding van twee keer €190 die in november en december 2022 zijn uitgekeerd), het prijsplafond gas en elektriciteit van 1 januari tot en met 31 december 2023, en de Tegemoetkoming Energiekosten (TEK) voor kleine en middelgrote ondernemingen.²² Voor huishoudens met een laag inkomen zijn extra maatregelen beschikbaar zoals het Tijdelijk Noodfonds Energie, en Vangnetregeling Energiearmoede.²³

Op basis van landelijke CPB-ramingen²⁴ berekende O&S in 2022 dat bij het prijsniveau van januari 2021 circa 12% van de Amsterdamse huishoudens de vaste en noodzakelijke lasten niet kon betalen. Dit komt neer op ongeveer 58.000 huishoudens. Deze ramingen laten zien dat als gevolg van de stijgende energieprijzen nog eens 17.000 tot 47.000 extra huishoudens te maken zouden kunnen krijgen met betaalbaarheidsproblemen.²⁵ De betaalbaarheids-crisis leidt tot zorgen onder Amsterdammers. In een enquête afgenomen in juli 2022 gaf het merendeel van de deelnemers aan zich zorgen te maken om de stijgende energiekosten (zie afb 9.13). Daarbij was 44% bang om de energierekening daadwerkelijk niet meer te kunnen betalen. Onder deelnemers met een laag inkomen was dit aandeel aanzienlijk groter: ruim driekwart vreesde de kosten niet langer te kunnen opbrengen.²⁶

Ruim 40% heeft moeite met rondkomen en moeite met betalen van de energierekening

In De Staat van de Stad enquête 2022 is gevraagd of de deelnemers (inwoners van de gemeente Amsterdam van 18 jaar en ouder) moeite hebben met het betalen van de energierekening. Ongeveer 38% geeft aan hiermee moeite te hebben. De gevolgen van de stijgende energiekosten zijn ook terug te zien in het aandeel Amsterdammers dat aangeeft moeite te hebben met het rondkomen met het huishoudinkomen. In 2022 geeft 36% aan moeite te hebben met het rondkomen. In 2020 was dit percentage 29%. Moeite met het rondkomen en moeite met het betalen van de energiekosten hangt sterk samen: onder Amsterdammers die zeer moeilijk kunnen rondkomen geeft 74% aan moeite te hebben met het betalen van de energierekening. Opvallend is dat onder Amsterdammers die eerder gemakkelijk kunnen rondkomen liefst 36% moeite heeft met het betalen van de energierekening. Onder Amsterdammers die zeer gemakkelijk kunnen rondkomen is dit aandeel 10%.

Brede welvaart; relatie inkomen met andere domeinen

Armoede en schulden gerelateerd aan slechtere gezondheid

Een laag inkomen en/of problematische schulden hebben invloed op de levenssituatie in andere domeinen, zoals maatschappelijke participatie, gezond-

heid en welzijn. Zo is een laag inkomen gerelateerd aan een slechtere gezondheid (zie ook hoofdstuk Gezondheid en zorg). Uit landelijke cijfers blijkt verder dat mensen met een laag inkomen gemiddeld genomen een lagere levensverwachting hebben dan mensen met een hoog inkomen en ook minder jaren in goede gezondheid leven.²⁷ Een enquête van O&S onder ruim 500 Amsterdammers liet zien dat personen met een laag inkomen vaker ongezond eten dan andere respondenten. De ondervraagden met een laag inkomen geven aan dat zij gezonder zouden eten als ze meer financiële middelen zouden hebben.²⁸ Ook andere vormen van kostenbesparing, zoals het mijden van zorg, en financiële stress vormen gezondheidsrisico's voor mensen met weinig geld, zo constateert het Nibud.²⁹

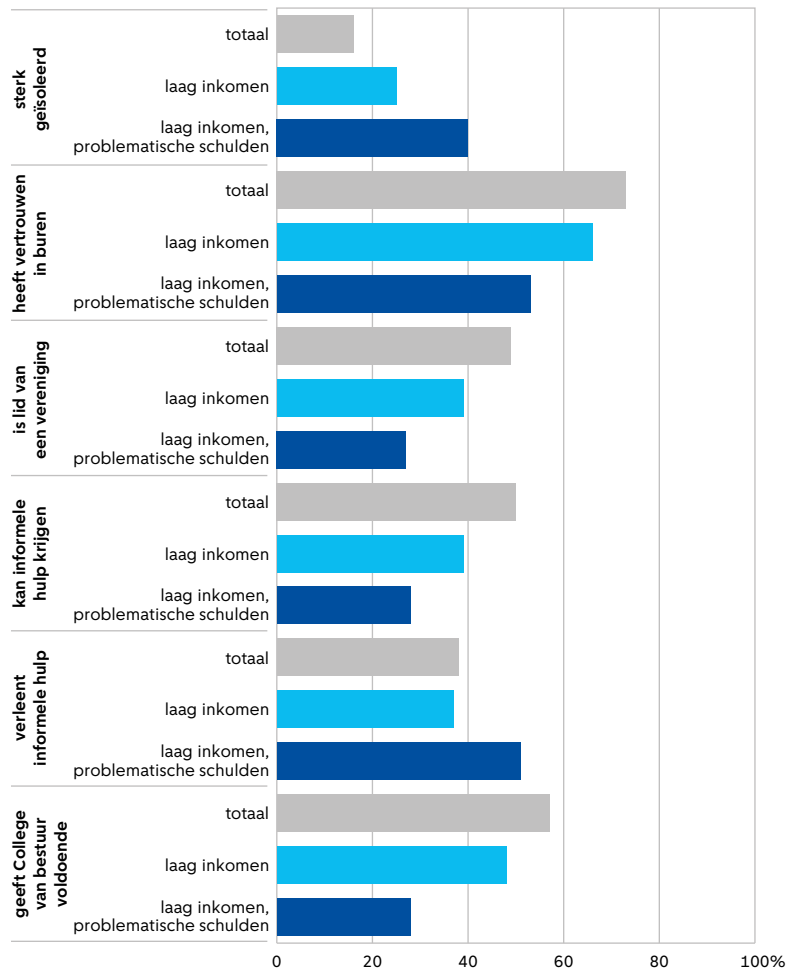
Naast een laag inkomen houden ook problematische schulden verband met een verminderde gezondheid (zie afb. 9.14). Zo is uit landelijk onderzoek bekend dat schulden (chronische) stress veroorzaken en een gezonde leefstijl bemoeilijken.³⁰ Op basis van de Staat van de Staat enquête kan dit verband niet volledig worden verklaard door inkomensverschillen tussen mensen met en zonder problematische schulden. Ook binnen de groep Amsterdammers met een laag inkomen rapporteren mensen met schulden minder vaak een goede gezondheid (42%) dan mensen zonder schulden (73%). Ook hangt het welzijn sterk samen met de hoogte van het inkomen; mensen met een laag inkomen zijn minder vaak gelukkig en minder vaak tevreden over allerlei aspecten van hun leven dan zij met een hoger inkomen (zie hoofdstuk 2).

Sociale participatie Amsterdammers met laag inkomen en/of schulden lager dan gemiddeld

Zowel een laag inkomen als het hebben van problematische schulden zijn gerelateerd aan verminderde sociale participatie en minder vertrouwen in anderen, blijkt uit de Staat van de Stad enquête. Zo zijn Amsterdammers met een laag inkomen (tot €1.350 euro per maand voor alleenwonenden en €2.050 voor overige huishoudens) vaker dan gemiddeld sociaal geïsoleerd (25% tegenover 15%).

Amsterdammers met een laag inkomen zijn ook minder vaak lid van een vereniging (bijvoorbeeld een sport- of hobbyvereniging) dan Amsterdammers in de overige inkomenscategorieën (respectievelijk 49 en 39%). Wanneer er sprake is van problematische schulden ligt dit aandeel nog een stuk lager (27%). Verder hebben Amsterdammers met een laag inkomen en/of problematische schulden minder vertrouwen in hun buurtgenoten dan anderen. Bovendien kan slechts een kleine minderheid (28%) van hen naar eigen zeggen op hulp rekenen wanneer zij gezondheidsproblemen hebben of ontwikkelen terwijl dit voor de gehele groep ondervraagden in één op de twee gevallen zo is. Op basis van deze indicatoren concluderen we met enige voorzichtigheid dat het juist bewoners met problematische schulden ontbreekt aan een sociaal vangnet in de nabijheid.

Afb. 9.16 Participatie, hulp en vertrouwen³¹, voor totaal (n=4.043) met laag inkomen (n=661), laag inkomen en problematische schulden (n=111)

Tegelijkertijd stellen we vast dat mensen met problematische schulden relatief vaak onbetaald vrijwilligerswerk doen voor andere zaken dan officiële verenigingen en organisaties. Zij geven bijvoorbeeld vaak hulp op school. Bovendien rapporteert deze groep vaker dan mensen zonder schulden hulp te verlenen aan hulpbehoevende bekenden. Zij zetten zich dus vaker op informele wijze in voor anderen.

Ook het vertrouwen in het Amsterdamse bestuur houdt verband met inkomen en schulden. Gemiddeld genomen geeft 57% van de Amsterdammers het bestuur een voldoende,³² Onder Amsterdammers met een laag inkomen zonder problematische schulden is dit 48% en onder de groep met een laag inkomen en problematische schulden geeft slechts 28% een voldoende.

Noten

- 1 Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023>
- 2 Bron: CBS. *Materiele welvaart in 2022*. 2022.
- 3 Bron: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85342NED/table?dl=911D2>
- 4 Er zijn drie veelgebruikte maten om de ongelijkheid tussen inkomens uit te drukken: de Gini-coëfficiënt, de Theil-index en de p90/p10 ratio. Allen met voor- en nadelen. De Gini-coëfficiënt drukt de ongelijkheid uit in een waarde tussen de 0 en 1. Hoe dichter bij de 0 hoe gelijkjer de verdeling. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen rond het gemiddelde. Indien ook negatieve waarden worden meegenomen bij de berekening (zoals negatieve vermogens), kan de coëfficiënt een waarde boven de 1 aannemen. De Theil-index kent een ondergrens van 0, de bovengrens wordt bepaald door (de logaritme van) het aantal waarnemingen. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen in de staarten van de verdeling. De ratio p90/p10 geeft de verhouding tussen de waarde van het 90ste en 10de percentiel van de verdeling weer. Deze ratio drukt zo de verhouding tussen inkomen en vermogen aan de boven- en onderkant van de verdeling uit.
- 5 Bron: CBS *Opleidingssegregatie in Nederland gedaald*, april 2023
- 6 Bron: <https://ongelijkheidincijfers.amsterdam/>
- 7 Bron: <https://www.socialevraagstukken.nl/kansenongelijkheid-wordt-van-generatie-op-generatie-overgedragen/>
- 8 Het saldo van bezittingen en schulden. Bezittingen worden gevormd door bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet.
- 9 Ten minste één persoon in het huishouden voldoet aan ten minste één van de volgende criteria op het peilmoment van het betreffende verslagjaar (1 januari of 1 oktober):
 - Volgt een WSNP-traject.
 - Heeft een bij BKR geregistreerde schulde-geling.
 - Heeft een bij BKR geregistreerde betalings-achterstand.
 - Is in het Centraal Curatele en Bewindregister (CCBR) opgenomen op grond van verkwis-ting en/of problematische schulden.
 - Heeft ten minste zes maanden de zorgpre-mie niet betaald.
 - Een betalingsachterstand van een Wet Mulder-boete bij het CJIB heeft waarvan de tweede aanmaning ten minste twee maan-den openstaat, of zich al in een ernstigere wanbetalersfase bevindt. Daarnaast moet het openstaande bedrag in totaal minimaal 50 euro zijn.
 - Heeft langer dan 27 maanden een toeslag-schuld van totaal minimaal 50 euro open-staan bij de Belastingdienst.
 - Heeft langer dan 15 maanden een schuld van totaal minimaal 50 euro voor overige belastingaanslagen openstaan bij de Belastingdienst.
- Heeft een belastingschuld die in de 12 maanden voor het peilmoment oninbaar is geleden.
- Heeft een betalingsachterstand bij de DUO van 3 maanden of langer en van minimaal 270 euro.
- 10 Bron: <https://dashboards.cbs.nl/v3/Schulden-problematiekInBeeld/>
- 11 Bron: O&S (2022). *Schuldenmonitor 2022* <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/schuldenmonitor-2022>
- 12 Hierbij dient te worden vermeld dat de laagste inkomenscategorieën licht zijn ondervertegenwoordigd in deze kwartaalenquêtes en deze 10% waarschijnlijk een onderschatting vormt van het daadwerkelijke aandeel. Op basis van de meting in de Staat van de Stad bedraagt het aandeel Amsterdammers dat aangeeft problematische schulden te hebben 11%. Hoewel het aandeel met problematische schulden op basis van de subjectieve indicator (respectievelijk 10 en 11 %) even hoog is als het aandeel op basis van de objectieve indicator (10,6%), kan niet worden geconcludeerd dat het om dezelfde groep Amsterdammers gaat.
- 13 Bron: https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/1032115/jaarverslag_schuldhulpverlening_2022.pdf
- 14 Amsterdam kent al meer dan 10 jaar een stevige vroegsignaleringsaanpak. In 2021 wijzigde de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (Wgs) en daarmee werd vroegsignalering een wettelijke taak. De wetswijziging betekende dat we hier in 2021 en 2022 veel nieuwe partners bij hebben kunnen aansluiten. In 2022 waren dat vooral veel particuliere verhuurders (klein en

- groot) en energiebedrijven, in totaal 82 nieuwe partners. Dit zorgt ervoor dat we steeds meer meldingen binnenkrijgen en er zo steeds vaker in een vroeg stadium bij kunnen zijn met ondersteuning. In totaal wordt nu samengewerkt met meer dan 170 vroegsignaleringspartners (bron: Jaarverslag Schuldhulpverlening 2022, gemeente Amsterdam, https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/1032115/jaarverslag_schuldhulpverlening_2022.pdf).
- 15 Bron: WPI, 2023
- 16 Bron: Rijksoverheid, <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/12/21/uitkeringsbe-dragen-per-1-januari-2022>
- 17 O&S (2023) *Niet-gebruik van de algemene bijstand in Amsterdam*.
- 18 Bron: ISZW (2021). *Niet-gebruik van de algemene bijstand. Een onderzoek naar de omvang, kenmerken, langdurigheid en aanpak*.
- 19 Bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdams-experiment-met-de-bij-stand-2021>
- 20 Bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/armoedemonitor-2022>
- 21 Bron: https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/1032115/jaarverslag_schuldhulpverlening_2022.pdf
- 22 Bron: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/tek>
- 23 Bron: <https://www.amsterdam.nl/werk-inkomen/hulp-bij-laag-inkomen/regelingen-alfabet/energietoelag/bijzondere-bijstand-ho-ge-energiekosten/>
- 24 Bron: <https://www.cpb.nl/stresstest-kosten-van-levensonderhoud>
- 25 Bron: O&S (2022). *Armoedemonitor 2021*.
- 26 Bron: [uitkomsten-onderzoek-naar-verhoogde-energietarieven-onder-het-stadspaspanel](https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/uitkomsten-onderzoek-naar-verhoogde-energietarieven-onder-het-stadspaspanel)
- 27 Bron: SCP (2023). *Verhoging van het minimumloon en bijstand als wondermiddel voor welvaart en welbevinden van de lage inkomensgroep?* <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2023/02/15/verhoging-van-minimumloon-en-bijstand-als-wondermiddel-voor-welvaart-en-welbevinden-van-de-lage-inkomensgroep>
- 28 Bron: O&S (2023) *Betaalbaarheid gezonde voeding*. <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/betaalbaarheid-gezonde-voeding>
- 29 Bron: <https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/rapport-huren-en-rondkomen-in-amsterdam-2022/>
- 30 Bron: <https://www.wrr.nl/binaries/wrr/documenten/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-geen-doen/R097-Weten-is-nog-geen-doen.pdf>
- 31 Gebaseerd op de volgende stellingen:
- **Vertrouwen in buurt:** In welke mate kunt u mensen in uw buurt vertrouwen? (veel of redelijk)
 - **Lidmaatschap vereniging(en):** Kunt u voor de volgende soorten verenigingen en organisaties aangeven of u er lid van bent en of u er eventueel onbetaald vrijwilligerswerk voor verricht. Vergeet u s.v.p. niet beide vragen te beantwoorden. (1) zangvereniging of muziekvereniging, (2) toneelvereniging, (3) vereniging met godsdienstig of levensbeschouwelijk doel (geen kerkgenootschap), (4) vrouwenvereniging of vrouwenbond, (5) sportvereniging, (6) hobbyvereniging, (7) politieke organisatie, (8) organisatie met maatschappelijke doelen: bijv. mensenrechten, natuur- of dierenbescherming e.d., (9) werknemers- of werkgeversorganisaties
- (vakbond, vakvereniging), (10) migrantenvereniging / zelforganisatie (ten minste 1x ja)
- **Vrijwilligerswerk andere zaken:** (1) en oudercommissie of schoolbestuur, (2) door middel van andere hulp op school, (3) een crèche, peuterspeelzaal of andere kinderopvang, (4) een jeugd- of clubhuis, (5) burens- of gehandicaptenhulp, (6) op het gebied van hulpverlening: bijvoorbeeld op het gebied van advies, voorlichting, telefonische hulpdienst, wetswinkel en dergelijke, (7) een buurtvereniging of buurtcentrum, (8) ouderen of met ouderen, bv: bejaardentehuis of ouderenbond, (9) een andere (niet eerder genoemde) vereniging of organisatie (tenminste 1x ja)
- **Kan informele hulp (bij gezondheid) krijgen:** Kunt u, als u dit soort hulp [bij huishoudelijke activiteiten, de persoonlijke verzorging of de verpleging] vanwege uw gezondheid nodig zou hebben, (nog meer) terecht bij uw naaste omgeving (familie, vrienden, kennissen, burens)?
- **Informele hulpverlening:** Veel mensen kennen iemand die wel wat hulp kan gebruiken, bijvoorbeeld een buurman die geen boodschappen meer kan doen, of familieleden die een oppas nodig hebben. Hoe vaak heeft u de afgelopen 12 maanden dit soort hulp verricht? (vaak of soms)
- **Rapportcijfer College van B&W:** Hoe tevreden bent u met het Amsterdamse bestuur? Rapportcijfers 1-5 = onvoldoende, 6-10 = voldoende
- 32 29% geeft een onvoldoende en 17% geeft geen antwoord. Deze percentages zijn exclusief personen van wie niet bekend is of zij ervaren problematische schulden hebben.

10

Maatschappelijke participatie

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan manieren waarop Amsterdammers zich in 2022 hebben ingezet om een bijdrage te leveren aan een betere maatschappij. Dat kan vrijwilligerswerk zijn, maar ook het geven van informele hulp aan familie en vrienden. Ook wordt in kaart gebracht hoe vaak Amsterdammers contact hebben met anderen, nu alle beperkende coronamaatregelen zijn opgeheven. Hoeveel Amsterdammers leven in 2022 in sociaal isolement? En onder welke bevolkingsgroepen heerst deze problematiek het meest? Ook komen thema's als religie en ervaren discriminatie aan bod.

Auteurs: Lieselotte Bicknese & Nina Vos

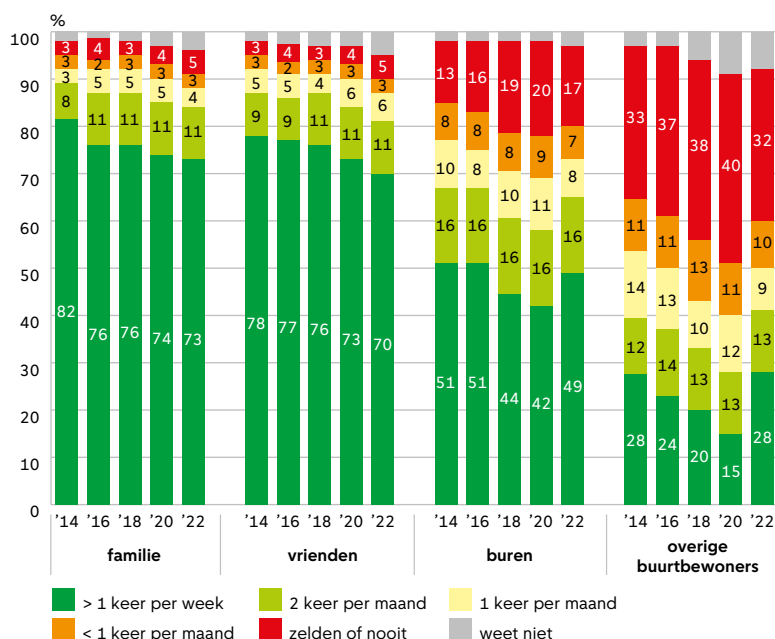
Kernpunten

- Amsterdammers hebben minder vaak dan Nederlanders gemiddeld wekelijks contact met vrienden, familieleden en buren. Het contact met vrienden en familieleden volgt een dalende trend. Het contact met buren en buurtgenoten is na een lange daling gedurende de periode van coronamaatregelen juist weer toegenomen.
- Tot in de coronaperiode schommelde het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt rond de 13%. Eind 2022, na de opheffing van beperkende maatregelen, ligt dit percentage echter hoger, op 18%.
- Groepen die sinds de coronaperiode aanzienlijk vaker in sociaal isolement leven zijn huisvrouwen en -mannen, werkzoekenden en mensen zonder startkwalificatie, alleenstaanden en eenoudergezinnen, mensen zonder toegang tot internet en jongeren.
- Amsterdamse jongvolwassenen rapporteren vaker negatieve gevolgen van corona dan jongvolwassenen in de rest van Nederland. Zo geven zij vaker aan de coronatijd als (heel) negatief te hebben ervaren, hulp of steun nodig te hebben gehad en dat zij nergens naartoe konden met hun emoties of problemen.
- In 2020 nam het aandeel Amsterdammers dat vrijwilligerswerk deed af van 39% naar 31%. Nu de coronamaatregelen weer zijn opgeheven, zien we in 2022 een licht herstel naar 33%. Vooral bij sportorganisaties blijft het aantal vrijwilligers achter.
- Vergelijkbaar met eerdere jaren, verleent in 2022 nagenoeg drie op de vijf Amsterdammers weleens informele hulp.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers zet zich op meerdere manieren in voor de maatschappij (voor vereniging, vrijwilligerswerk, informele hulp). Het gaat dan met name om zzp'ers, bewoners van stadsgebied Weesp, mensen die gemakkelijk rondkomen, hbo- of wo-geschoolden en 65 tot 75-jarigen. Een op de drie neemt aan geen van deze drie vormen van participatie deel.
- Minder Amsterdammers zeggen zich verwant te voelen met een godsdienst dan in voorgaande jaren. Het aandeel gelovigen daalde van circa 33% in 2016 en 2018 tot 27% in 2022. In 2022 gaat 9% van Amsterdammers regelmatig naar een gebedshuis.
- Een op de zes Amsterdammers voelt zich weleens gediscrimineerd. Dit geldt vaker voor mensen met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse achtergrond en homo- of biseksuelen. Discriminatie op basis van ras of huidskleur wordt het vaakst gerapporteerd.

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe vaak Amsterdammers sociaal contact onderhouden met anderen en elkaar een helpende hand bieden. Specifiek wordt gekeken in hoeverre er sprake is van een herstel nu de beperkende maatregelen ten gevolge van de coronacrisis zijn opgeheven. Ook wordt aandacht besteed aan de impact van de coronaperiode op

de mate waarin groepen Amsterdammers sociaal geïsoleerd zijn. Daarnaast wordt besproken hoeveel Amsterdammers zich verbonden voelen aan een religie en hoeveel Amsterdammers discriminatie ervaren. Thema's als het geven van mantelzorg en het ervaren van eenzaamheid komen in het hoofdstuk Gezondheid en zorg aan bod. Wel wordt de samenhang tussen maatschappelijke participatie en brede welvaart besproken. De bevindingen zijn, tenzij anders vermeld, afkomstig uit De Staat van de Stad Enquête van O&S die in het laatste kwartaal van 2022 plaatsvond.

Afb. 10.1 Hoe vaak heeft u contact met familieleden, vrienden/echt goede kennissen, buren en overige buurtbewoners? 2014, 2016, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

Sociale contacten

Na de coronamaatregelen weer meer contact met de buurt, maar blijvend minder met familie en vrienden

Tussen januari 2020 en mei 2022 werd het aangaan en onderhouden van sociale contacten bemoeilijkt door coronamaatregelen. De kwaliteit van de sociale contacten nam hierdoor merkbaar af. Tijdens corona vonden circa zes op de tien Nederlanders hun sociale contacten goed. Eind 2022, als alle beperkende maatregelen zijn opgeheven, gaat het om circa acht op de tien Nederlanders.¹ In De Staat van de Stad Enquête wordt voor Amsterdam geen verschil gevonden. In 2020 en 2022 geven Amsterdammers hun vrienden- en kennissenkring gemiddeld een 7,7 als rapportcijfer, terwijl dat voor de coronaperiode een 7,8 was.

Vergeleken met de rest van Nederland hebben Amsterdammers minder vaak wekelijks contact met vrienden (70% versus 74%), familieleden (73%

versus 83%) en buren (49% versus 56%).² In de periode voor corona volgden deze percentages al een licht dalende trend. In Amsterdam zette dit zich tijdens corona voort voor de contacten met vrienden en familie, terwijl landelijk deze percentages niet of minder sterk daalden. Daarentegen is het regelmatig contact met buren en buurtgenoten in de loop van de coronaperiode wel gestegen. Zo ligt het percentage Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met de buren met 49% weer bijna op het niveau van 2016. Deze toename zien we niet in de rest van het land, waar de afname van het burencontact slechts stagneerde.

Sociale isolatie

Aandeel sociaal geïsoleerde Amsterdammers toegenomen sinds corona

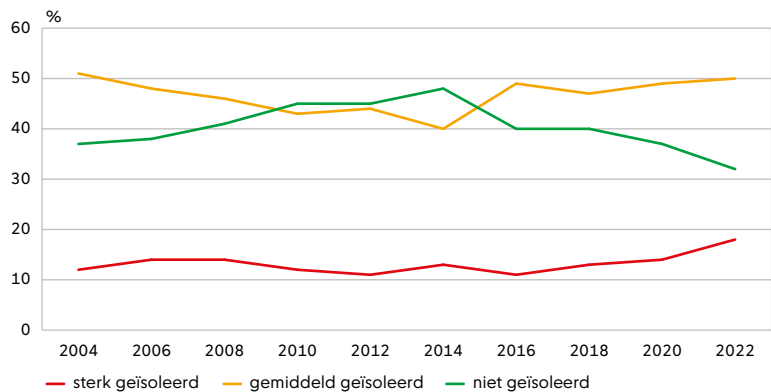
Sociaal isolement is het ontbreken van ondersteunende relaties in het persoonlijke leven. Het gaat dan om persoonlijke relaties met familie, vrienden en bekenden waar mensen in geval van nood op terug kunnen vallen.³ Bij objectieve sociale isolatie wordt er alleen gekeken naar hoeveel contacten iemand heeft. Er is sprake van objectieve sociale isolatie als iemand minder dan één keer per week contact heeft met familie, vrienden of buren. Het aandeel objectief sociaal geïsoleerde Amsterdammers lag jaren vrij stabiel op 7%, maar steeg tijdens corona naar 10%. In 2022 blijft dit aandeel constant.

Hoe sociaal geïsoleerd iemand zich voelt wordt subjectieve sociale isolatie genoemd en wordt gemeten met de Sociale-Isolatie-Index. Op basis van stellingen als 'Ik maak deel uit van een groep vrienden', 'Mijn sociale contacten zijn oppervlakkig' en 'Ik voel me van andere mensen geïsoleerd' wordt een score bepaald die aangeeft of iemand sterk sociaal geïsoleerd is (score tussen 6 en 13 op de index), gemiddeld geïsoleerd (score 14-17) of niet-geïsoleerd (maximale score 18). Tot de coronaperiode schommelde het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt rond de 13%. Eind 2022 ligt dit percentage echter hoger, op 18% (zie afb. 10.2). Het aandeel Amsterdammers dat zich niet sociaal geïsoleerd voelt schommelt door de jaren heen rond de 40%. De piek lag in 2014 op 47% en mede door corona is dit percentage sindsdien gedaald tot 32%.

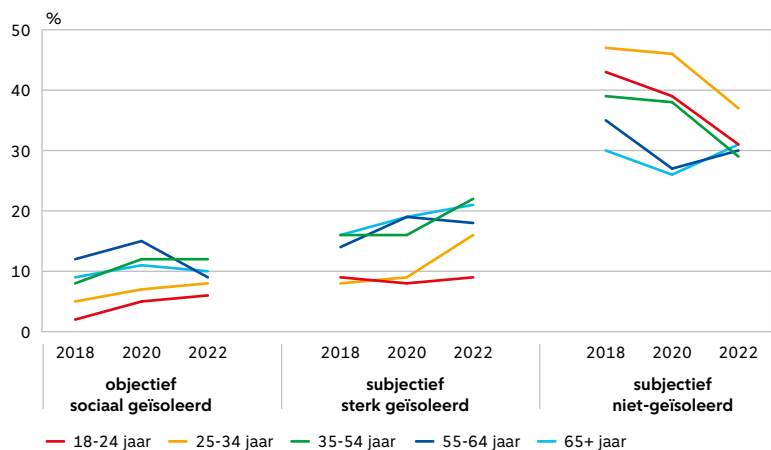
Het hebben van een baan of studie, een startkwalificatie, een hoger inkomen, internet en een goede gezondheid verlagen de kans op sociaal isolement. Sociaal isolement komt juist vaker voor bij migranten van de eerste generatie, PVV- en FvD-stemmers, alleenstaanden en eenoudergezinnen. De gebieden in Amsterdam met de meeste objectief en/of subjectief sociaal geïsoleerden zijn Geuzenveld, Slotermeer, Oud-Noord en Bijlmer-Centrum.

Een aantal groepen was tijdens corona extra kwetsbaar voor het risico op sociaal isolement. Onder huisvrouwen en -mannen is het aandeel dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt ten opzichte van 2018

Afb. 10.2 Sociale-Isolatie-Index, 2004-2022 (procenten)

Afb. 10.3 Objectief en subjectief isolement naar leeftijd, 2004-2022 (procenten)

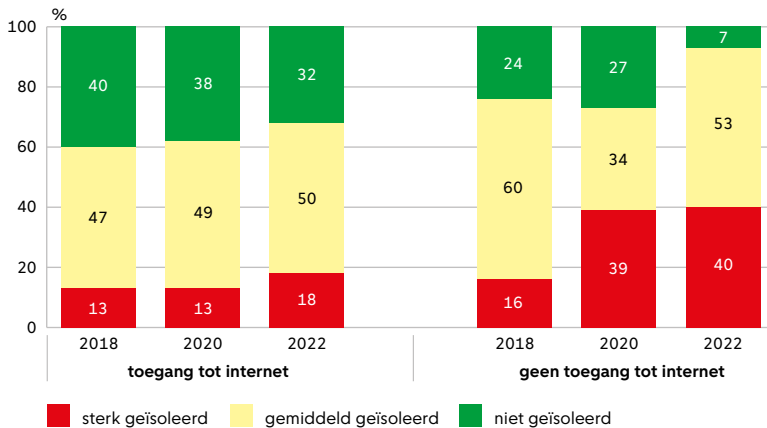

verdriedubbeld (van 13% in 2018 naar 37% in 2022). Onder werkzoekenden en mensen zonder startkwalificatie verdubbelde dit percentage (2022: 30% en 35%). Ook de huishoudvorm speelt een rol: bij alleenstaanden en eenoudergezinnen nam het aandeel dat zich sterk geïsoleerd voelt meer toe dan bij Amsterdammers die hun huishouden samen met een andere volwassene voeren.

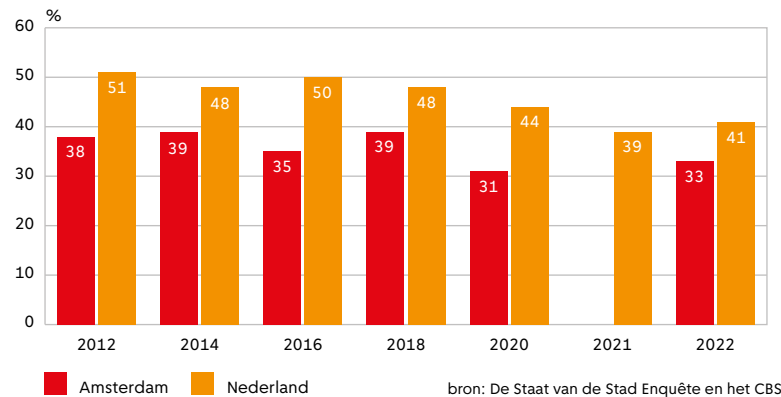
Jongeren, die normaal gesproken minder vaak sociaal geïsoleerd zijn, werden eveneens sterk geraakt. Zowel objectief als subjectief was de toename van isolement sterker dan onder ouderen. Daarnaast is onder 55-minners ook het aandeel dat niet sociaal geïsoleerd is sterk afgenomen. Hiermee is het verschil in mate van sociale isolatie tussen jonge Amsterdammers en gepensioneerden voor het eerst in jaren klein (zie afb. 10.3).

Ook uit onderzoek van de GGD blijkt dat Amsterdammers die tijdens de coronaperiode aan de start van hun volwassen leven stonden sterk geraakt zijn.⁴ Nagenoeg de helft (47%) van Amsterdamse jongvolwassenen tussen de 18 en 25 jaar geeft aan de coronatijd als (heel) negatief te hebben ervaren. Landelijk ligt dit op 43%. Bijna driekwart (73%) van Amsterdamse jongvolwassenen zegt door de coronaperiode hulp of steun nodig te hebben gehad. Ook dit is vaker dan gemiddeld in Nederland (64%). Acht

Afb. 10.4 Sociale-Isolatie-Index voor Amsterdammers met en zonder internet thuis, 2018-2022 (procenten)

Afb. 10.5 Aandeel Amsterdammers en Nederlanders dat vrijwilligerswerk doet, 2012-2022

procent geeft aan dat ze nergens met hun emoties of problemen naartoe konden. Daarmee markeert 2022 niet alleen het einde van een uitdagende periode voor Amsterdamse volwassenen, maar benadrukt het ook een zorgelijke ontwikkeling in het sociaal welzijn van jongvolwassenen in de stad. In het hoofdstuk 'Gezondheid en zorg' wordt nader ingegaan op de gezondheid van jongvolwassenen en resultaten van onderzoek daarnaar.

Sociaal isolement hangt ook samen met toegang tot internet. Een kleine groep respondenten heeft thuis niet de beschikking over internet (3%) en is ruim twee keer zo vaak sociaal geïsoleerd als zij die wel internet hebben (zie afb. 10.4). Tijdens de coronamaatregelen is het internet een belangrijk hulpmiddel gebleken om contacten te blijven onderhouden en zo sociaal isolement te voorkomen. We zien dan ook dat de kloof in sociale isolatie tussen Amsterdammers met en zonder toegang tot internet in deze periode is ontstaan. Groepen die vaker geen internet hebben zijn ouderen en/of mensen met een laag inkomen, geen werk of geen startkwalificatie. Van de Amsterdammers die wel internet hebben, voelen degenen die gebruik maken van Facebook en Instagram zich minder vaak sociaal geïsoleerd dan degenen die hier geen gebruik van maken.

Vrijwilligerswerk

Veel organisaties hebben minder vrijwilligers

In coronajaar 2020 daalde het aandeel Amsterdammers dat vrijwilligerswerk deed van 39% in 2018 naar 31%. Nu de coronamaatregelen weer zijn opgeheven, zien we in 2022 een licht herstel naar 33% (zie afb. 10.5). Ook landelijk nam het aandeel vrijwilligers sterk af tijdens corona⁵ en lijkt daarna sprake van een licht herstel.⁶ Het aandeel vrijwilligers is relatief hoog onder 45- tot en met 54-jarigen, leden van gezinnen met kinderen, mensen met een hoog inkomen, hbo- of wo-geschoolden, rooms-katholieken en/of zzp'ers.

Door corona veranderde het type vrijwilligerswerk waar behoefte aan was of wat nog uitgevoerd kon worden. In 2020 nam het aandeel Amsterdammers dat zich als vrijwilliger inzetten voor ouderen, burenen of gehandicapten licht toe, terwijl bij alle andere organisaties het aandeel vrijwilligers afnam (zie afb. 10.6). In 2022 is dit percentage verder gestegen tot 7%, en daarmee zijn organisaties voor burenen-, gehandicapten- en/of ouderenhulp de enige organisaties waarvoor het aandeel vrijwilligers in 2022 hoger is dan in de periode voor corona. Voor maatschappelijke doelen, buurthuizen en clubhuizen ligt in 2022 de inzet van vrijwilligers weer op het niveau van voor corona (respectievelijk 9%, 4% en 2% van de Amsterdammers). Voor alle andere organisaties geldt dat het aanbod van vrijwilligers nog steeds fors lager ligt dan voor de coronapandemie. De terugval is het sterkst bij sportorganisaties: in 2018 was 10% van de Amsterdammers vrijwilliger bij een sportvereniging en in 2022 gaat het om 6%. Bij organisaties waar een kleiner deel van de Amsterdammers zich vrijwillig voor inzet gaat het om kleinere percentages, maar betekent het kleinere aanbod van vrijwilligers al gauw een halvering of meer. Dit geldt bijvoorbeeld voor hobbyverenigingen, kerken, migrantenverenigingen en politieke organisaties.

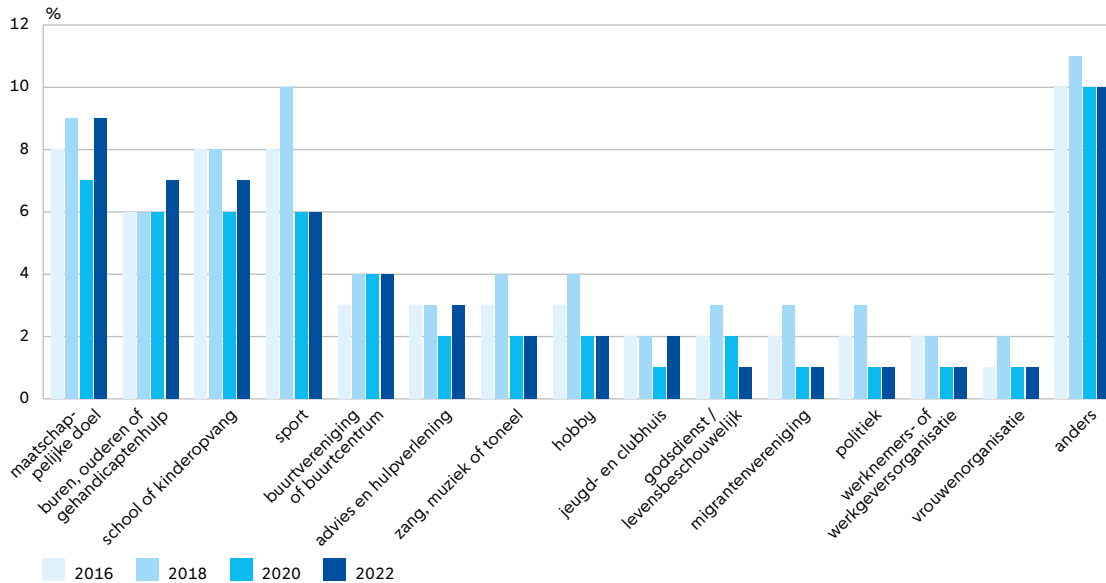
Informele hulp

Bijna twee derde biedt informele hulp of is hiertoe zeker bereid

Informele hulp is hulp die zonder tussenkomst van een organisatie of vereniging aan anderen wordt gegeven. Het gaat bijvoorbeeld om boodschappen doen voor een buurman die daartoe niet in staat is of het oppassen op kinderen van een familielid. Het aandeel Amsterdammers dat weleens een helpende hand biedt ligt stabiel rond de 60%. In 2022 gaat het om 57%. Daarnaast zegt 8% de afgelopen 12 maanden geen informele hulp te hebben geboden, maar hiertoe zeker bereid te zijn als het zou worden gevraagd. Bij nog eens 17% hangt het af van de situatie en 8% zegt zeker geen hulp te bieden.

Groepen die relatief vaak weleens informele hulp bieden zijn 45- tot 75-jarigen, vrouwen, mensen die zelf een langdurige aandoening hebben, niet-alleenwonenden, zzp'ers en/of huisvrouwen of -mannen.

Afb. 10.6 Aandeel Amsterdammers dat vrijwilligerswerk doet naar type, 2016- 2022 (meerdere antwoorden mogelijk, procenten)

Inzet op meerdere fronten

Ruim een kwart van Amsterdammers zet zich op meerdere manieren in

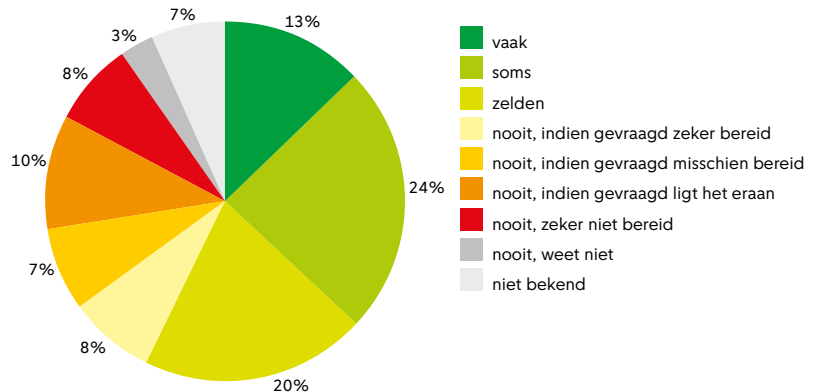
Amsterdammers die zich maatschappelijk inzetten doen dit in veel gevallen niet slechts op één manier. Op basis van de antwoorden op De Staat van de Stad enquêtevragen over actief lidmaatschap van verenigingen, vrijwilligerswerk en het verlenen van informele hulp is een optelsom gemaakt. Hieruit blijkt dat drie op de tien Amsterdammers zich inzet voor de maatschappij op twee of drie van deze verschillende manieren. De grootste groep (41%) zet zich op één manier in. Een op de drie (29%) neemt aan geen van deze drie vormen van participatie deel. Deze groep bestaat voornamelijk uit Amsterdammers tussen de 18 en 24 jaar, die van een studiebeurs of ouderbijdrage leven, AOW-gerechtigden, mensen met een laag inkomen (<€1.350) en mensen die maximaal een mbo-1 opleiding hebben afgerond. De groep die zich op meerdere fronten inzet voor de maatschappij bestaat voor een relatief groot deel uit zzp'ers, bewoners van Weesp, Amsterdammers die aangeven zeer gemakkelijk rond te komen, hbo- of wo-geschoolden en Amsterdammers tussen de 65 en 74 jaar oud.

Geloof

Bijna twee op de drie Amsterdammers zijn niet gelovig

In Amsterdam is het aandeel niet-gelovigen al decennia in de meerderheid. Landelijk werd deze grens in 2022 bereikt.⁷ Het aandeel Amsterdamse inwoners dat zich niet verwant voelt met een geloof of levensbeschouwelijke stroming volgt nog steeds een licht stijgende trend. Zo ging het in 2010 nog om 60% en in 2022 om 64% (zie afb. 10.8). Daarnaast stijgt de laatste jaren het aandeel dat geen antwoord geeft op de vraag sterk (van nog geen 1% in 2016 tot 6% in 2020 en 9% in 2022). Ook dit draagt bij

Afb. 10.7 Frequentie waarmee Amsterdammers de afgelopen 12 maanden informele hulp gaven of daartoe bereid zijn als ze daarvoor gevraagd worden, 2022 (procenten)

aan de afname van het aandeel Amsterdammers dat aangeeft gelovig te zijn. Tussen 2006 en 2010 waren ongeveer vier op de tien Amsterdammers gelovig, in 2016 en 2018 ging het om ongeveer een derde van de Amsterdammers. In 2022 is dit percentage verder gedaald tot 27%. De afname komt vooral doordat minder Amsterdammers zich verwant voelen met het christendom (11% in 2022 versus 18% in 2012). Ook op landelijke schaal vindt deze ontwikkeling plaats. Het aandeel moslims volgt ook een dalende trend (10% in 2022 versus 13% in 2012). Hoewel deze daling landelijk niet zichtbaar is, is het aandeel moslims in Amsterdam nog altijd hoger dan in Nederland (schatting circa 6%).

Van de gelovige Amsterdammers gaat 30% minstens 2 keer per maand naar een kerk, moskee of andere godsdienstige bijeenkomst. Tijdens corona vonden deze bijeenkomsten veelal online plaats. De afname van het aandeel gelovigen dat bijeenkomsten bezoekt werd hierdoor beperkt. In 2018 ging het om 32% van de gelovigen. Door de afname van het aantal gelovigen neemt het aandeel onder alle Amster-

dammers die regelmatig naar een gebedshuis gaan wel af. In 2018 ging het om 12% en in 2022 is dit 9%.

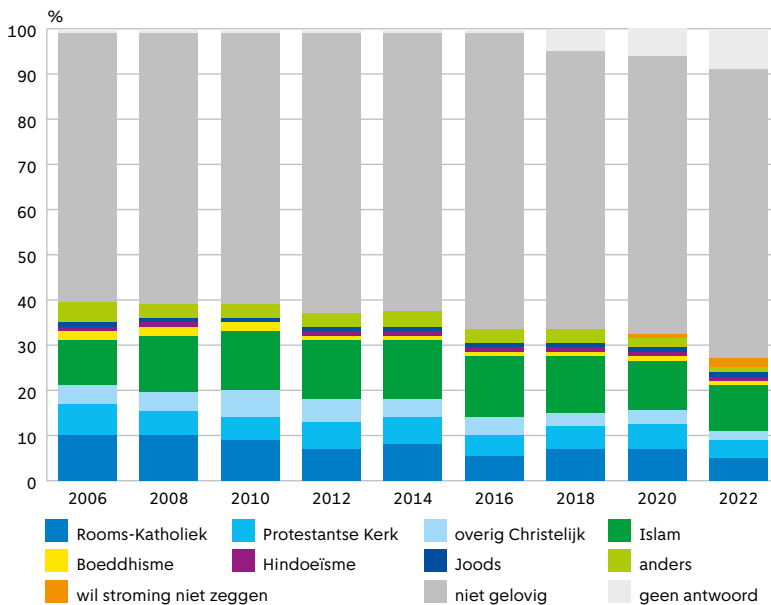
Ervaren discriminatie

Een op de zes Amsterdammers voelt zich weleens gediscrimineerd

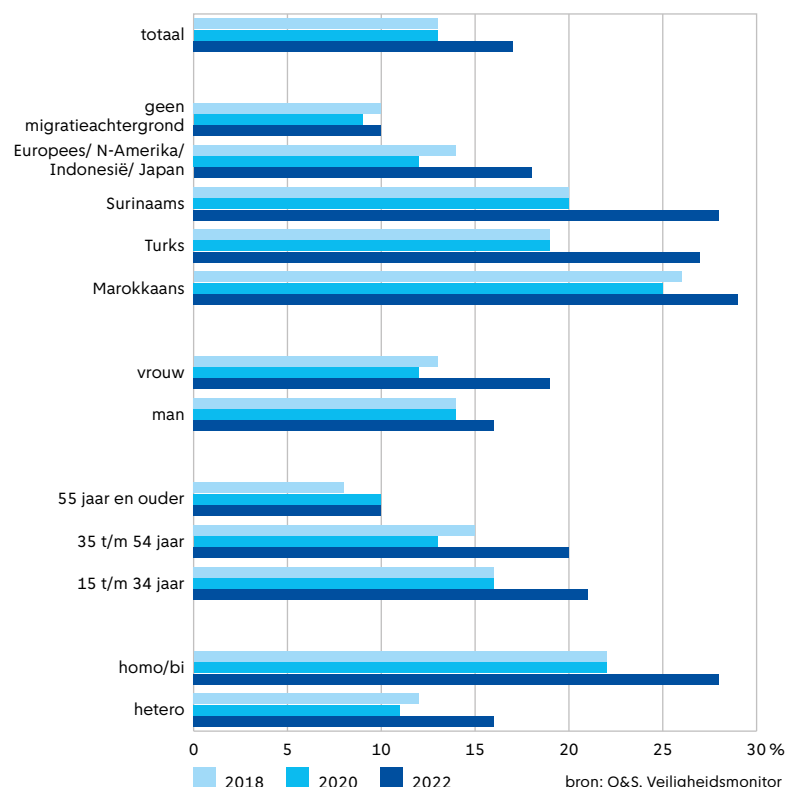
Discriminatie is het onterecht verschil maken in de behandeling van mensen. Het aandeel Amsterdam-

mers dat zich weleens gediscrimineerd voelt lag jarenlang rond de 13%.⁸ In 2022 ligt dit op 17%. Deze toename geldt voor Amsterdammers met verschillende achtergrondkenmerken (zie figuur 10.9). Deze ontwikkeling wordt mogelijk beïnvloed door de aandacht voor de problematiek in de media en politiek.⁹ Zo leiden bewegingen zoals 'Me Too', 'Black Lives Matter', de LHBTQI+ en de Feminist March tot een sterkere mate van bewustzijn over vormen van discriminatie. Dit kan ervoor zorgen dat discriminerende interacties eerder als dusdanig herkend worden.

Afb. 10.8 Met welke godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming voelt u zich verwant? 2006-2022 (procenten)

Afb. 10.9 Aandeel Amsterdammers dat zich de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd heeft gevoeld, naar achtergrondkenmerken, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

Het percentage dat zich weleens gediscrimineerd heeft gevoeld is het hoogst onder Amsterdammers met een Marokkaanse achtergrond (29%), homo- of biseksuele Amsterdammers (28%) en Amsterdammers met een Surinaamse of Turkse migratieachtergrond (28% en 27%, zie afb. 10.9). Ook in voorgaande jaren waren dit de groepen die het vaakst aangeven zich gediscrimineerd te voelen. Ook zijn in deze groepen Amsterdammers de sterkste toenames te zien ten opzichte van 2020. Opvallend is dat in tegenstelling tot voorgaande jaren, vrouwen zich in 2022 iets vaker gediscrimineerd voelen dan mannen. Zij voelen zich met name gediscrimineerd op basis van geslacht. Dit geldt voor 35% van hen.

Van alle volwassen Amsterdammers die zich de afgelopen 12 maanden weleens gediscrimineerd hebben gevoeld, geeft 44% aan dat dit te maken heeft met hun ras of huidskleur (zie afb. 10.10). In 2020 gold dit voor een even groot deel. De groep die zich gediscrimineerd heeft gevoeld op basis van nationaliteit nam tussen 2020 en 2022 toe van 34% naar 38%. Ook nam de ervaren discriminatie op grond van geslacht toe, van 17% naar 23%.

In 2021 registreerde het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam (MDRA) 802 meldingen van discriminatie, ruim vijfhonderd meldingen minder dan in 2020. In de coronaperiode werd veel melding gedaan van een stigmatiserend carnavalslied, discriminerende opmerkingen tegen mensen met een Aziatische achtergrond en discriminatie van zieken die geen mondkapje konden dragen. In 2022 ligt het aantal meldingen nog steeds hoger dan de circa zeshonderd meldingen in de periode voor corona. De gemeente Amsterdam telt al jaren ongeveer tweeënhalf keer zoveel meldingen als het landelijk gemiddelde. De meeste meldingen die het MDRA binnenkrijgt gaan over discriminatie op grond van afkomst of huidskleur en met name over anti-zwart racisme.¹⁰

Maatschappelijke participatie als brede welvaartsaspect

Een belangrijk onderdeel van brede welvaart is een samenleving waaraan iedereen kan deelnemen. Maatschappelijke participatie in de vorm van vrijwilligerswerk en het hebben van een goed sociaal netwerk zijn daarom belangrijke welvaartsaspecten. Zij maken dan ook onderdeel uit van één van de acht thema's van brede welvaart zoals geformuleerd door het CBS, namelijk het thema 'samenleving'.¹¹

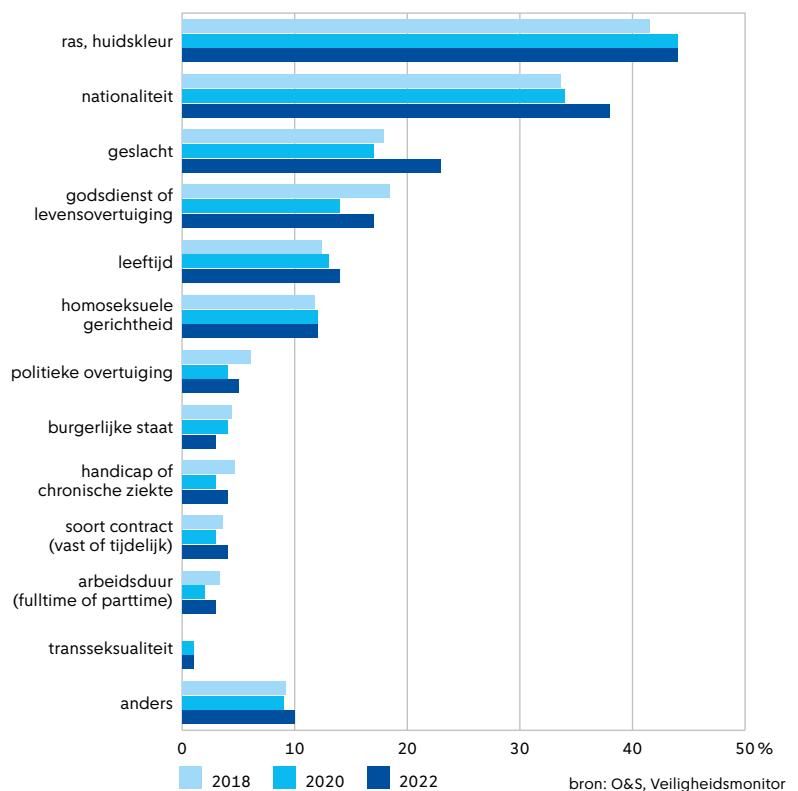
Mensen die zich inzetten ten behoeve van de samenleving dragen bij aan sociale verbinding. Dat maakt het blijvend lage aandeel Amsterdamse vrijwilligers in 2022 een zorgelijke zaak. De sterke terugval in vrijwilligers bij sportorganisaties, bijvoorbeeld, zou op de langere termijn tot gevolg kunnen hebben dat ledencontributies gedwongen toenemen en een grotere groep Amsterdammers het zich niet langer kan veroorloven om lid te blijven. Ook zal een afname in het aantal beschikbare vrijwilligers gevolgen hebben voor ouderen en mensen met gezondheidsproblemen die vanwege de grote vraag naar en tekorten in de gezondheidszorg vaker een beroep zullen doen op vrijwilligers en mantelzorgers (zie hoofdstuk Gezondheid). Landelijk zien we het aandeel vrijwilligers wel weer stijgen richting pre-coronaneiveau. Maatschappelijke ontwikkelingen zullen doen blijken of Amsterdam hierin zal volgen.

Daarnaast geldt dat wie vrijwilligerswerk doet, in contact komt met anderen. Want ook in het sociale contact met familie, vrienden en burens zien we een neerwaartse trend. Sinds de coronaperiode lijken Amsterdammers het sociale contact met familie en vrienden wel deels te hebben aangevuld met banden met buurtgenoten. Dit onderstreept het belang van betrokken buurtbewoners, nu en in de toekomst.

Bovendien is de sterke toename in sociaal geïsoleerde jongvolwassenen een zorgelijke ontwikkeling in het sociaal welzijn binnen de stad. Door de coronaperiode werden jongvolwassen Amsterdammers in een belangrijke periode van hun leven hard geraakt. Dit wordt gereflecteerd in de psychische gezondheidscijfers over de groep, zoals besproken in het hoofdstuk Gezondheid. Door grote tekorten en bezuinigingen in de jeugdzorg ontstaan steeds langere wachtlijsten en krijgen jongeren niet de ondersteuning die zij nodig hebben.

We zien dus dat de algehele maatschappelijke participatie van Amsterdammers afneemt terwijl de behoefte juist toeneemt. De gemeente Amsterdam zet zich daarom de komende jaren in op de verbinding binnen de stad. Bijvoorbeeld door informele netwerken te ondersteunen, de sociale functie van sportverenigingen te versterken en de samenwerking in de jeugdzorg te verbeteren, met speciale aandacht voor problemen die ontstaan bij de overgang van 18- naar 18+.¹²

Afb. 10.10 Op grond waarvan heeft u zich in de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd gevoeld?, 2018, 2020 en 2022 (meerdere antwoorden mogelijk, procenten onder gediscrimineerden)

Noten

- 1 Bron: RIVM: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/welbevinden-en-leefstijl>, 2022.
- 2 Bron: CBS: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/82249NED/table>, 2021.
- 3 Bron: Machielse A. *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement*. Utrecht: Jan van Arkel. Zie: <https://www.samentegeneenzaamheid.nl/blog/blik-uit-de-wetenschap/verschillende-gevolgen-van-eenzaamheid-en-sociaal-isolement>.
- 4 Bron: GGD. *Corona Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen*. Amsterdam, maart 2023.

- 5 Bron: CBS. *Steeds minder mensen doen vrijwilligerswerk*. Oktober 2022.
- 6 Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023#2>
- 7 Bron: SCP. *Religie in een pluriforme samenleving. Deel 3: buiten kerk en moskee*. Den Haag, maart 2022.
- 8 Bron: OOV/Eenheid Amsterdam. *Veiligheidsmonitor 2022*. Amsterdam, 2022.
- 9 Tussen 2020 en 2022 vond in de data-

verzameling van de Veiligheidsmonitor een methodische wijziging plaats, die mogelijk mede de verschillen met voorgaande jaren zou kunnen verklaren.

- 10 Bron: Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam. *Jaarverslag 2021*.
- 11 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023#2>
- 12 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdams Akkoord 2022-2026*. Amsterdam, mei 2023.

11

Vrijtijdsbesteding

Nu de coronapandemie uitgedoofd is, hebben Amsterdammers weer de mogelijkheid om van het brede aanbod aan vrijetijdsbestedingen in de stad gebruik te maken. Uitgaansgelegenheden en sportclubs kunnen weer bezoekers op maximale capaciteit verwelkomen en verenigingen kunnen elkaar weer ontmoeten. In dit hoofdstuk wordt besproken wat Amsterdammers doen in hun vrije tijd. Daarbij gaat het om het hebben van hobby's, hun deelname aan verenigingen, uitgaan en cultuurbezoek, sportdeelname, mediagebruik en vakanties.

Auteurs: Nina Vos, Rogier van der Groep & Bart Sleutjes

Kernpunten

- Het aandeel Amsterdammers met een hobby ligt in 2022 op 63% en blijft daarmee gelijk aan het niveau in coronajaar 2020, waarin meer Amsterdammers een hobby hadden dan in eerdere jaren.
- Amsterdammers die moeilijk kunnen rondkomen hebben minder vaak een hobby dan zij die gemakkelijk rondkomen (68% tegenover 81%). Hetzelfde geldt voor Amsterdammers met een slechte gezondheid (55% versus 77% van hen met goede gezondheid).
- De mate van cultuurbezoek is nog niet hersteld naar pre-coronaneiveau. In 2018 gaf 80% aan ten minste naar één uitgaansgelegenheid te gaan, in 2022 73% en in 2022 blijft dit op 72%.
- Vier van de tien inwoners van Amsterdam (42%) geven in 2022 aan lid te zijn van tenminste één vereniging. In 2018 was dit aandeel nog 52% en in 2020 45%.
- Het lidmaatschap van sportverenigingen neemt onder volwassenen wat af, 26% was lid in 2022. In 2020 lag dit aandeel op 28%. Onder jongeren zien we juist een toename van sportlidmaatschappen.
- De sportdeelname ligt weer op het niveau van vóór corona. Zeven op de tien (70%) Amsterdammers tussen 6 en 80 jaar sporten wekelijks. Dat is meer dan landelijk (59%). Sportdeelname neemt af met de leeftijd en toe met het opleidingsniveau. Het kostenplaatje wordt vaker als reden genoemd om niet (meer) te sporten.
- Individueel sporten is de meest populaire vorm (40%), al neemt het aandeel individuele sporters wel af na een sterke stijging tijdens de coronacrisis. Daarnaast sport 29% bij een commerciële aanbieder en 25% als actief lid van een sportvereniging. Vooral in deze verbanden werd tijdens de coronapandemie veel minder gesport.
- Fitness is de meest populaire sport. Daarnaast zien we een opkomst van urban sports (zoals skateboarden, BMX en calisthenics) en padel.
- In 2022 heeft 3% van Amsterdammers van 18 jaar en ouder thuis geen toegang tot Wi-Fi. Amsterdammers van 75 jaar of ouder met een laag inkomen hebben dit het minst vaak (64%). Basisopgeleiden, lagere inkomensgroepen en ouderen beschikken het minst vaak over een smartphone en een laptop.
- Facebook wordt steeds minder vaak gebruikt, vooral onder inwoners tot 30 jaar, die steeds vaker gebruik maken van TikTok.
- Bijna vier op de tien Amsterdammers heeft een abonnement op een krant (37%). Dit gaat met name om Amsterdammers met een hoog inkomen, hbo- of wo-opgeleiden en 55-plussers.
- Inwoners van Amsterdam gaan in 2022 weer bijna even vaak op vakantie als in 2018 en gaan net als toen weer graag naar het buitenland. Het hangt sterk samen met het inkomen: het aandeel dat met vakantie gaat onder respondenten met een laag inkomen is een stuk lager dan onder hen met een hoog inkomen.

In dit hoofdstuk wordt in kaart gebracht hoe Amsterdammers in 2022 hun vrije tijd hebben ingevuld, nu corona de stad niet meer in haar greep heeft. Maken zij weer volop gebruik van de heropening van vele culturele instellingen en sportclubs? Of hebben de gedwongen aanpassingen in het dagelijks leven van Amsterdammers de besteding van vrije tijd structureel veranderd? Hoe ziet het aanbod aan mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding eruit na de coronacrisis? Gaat men meer of minder op vakantie naar het buitenland? Zijn coronahobby's stilgelegd? En welke rol vervullen de digitale media, na een periode waarin sociaal contact bijna volledig digitaal plaatsvond? In dit hoofdstuk worden, tenzij anders benoemd, gegevens uit De Staat van de Stad-enquête (die in het laatste kwartaal van 2022 plaatsvond) besproken. Deze gaan over Amsterdammers van 18 jaar en ouder.

De relatie tussen vrije tijd en inkomen

Door het opheffen van de coronamaatregelen is men niet meer daardoor beperkt in de keuzes aan vrijetijdsbestedingen. Door de huidige inflatie stijgen echter de kosten van veel zaken, zo ook vrijetijdsbestedingen, wat de keuzevrijheid kan beperken. Veel bezigheden die men in de vrije tijd kan doen kosten immers geld, zoals uitgaan, hobby's en lidmaatschap van (sport)verenigingen. Eerder onderzoek van het CBS laat zien dat de mogelijkheden in en de tevredenheid met de vrije tijd anders liggen voor mensen

met een laag inkomen dan voor mensen met een hoog inkomen.¹ Zo rapporteren volwassen Nederlanders met een laag inkomen minder vaak weleens samen te komen met familie of vrienden voor een drankje of maaltijd, regelmatig deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten, ten gevolge van een gebrek aan financiële middelen.² Ook zijn Nederlanders met een inkomen onder de laagste 20% minder tevreden met hun hoeveelheid vrije tijd dan gemiddeld.

Van Amsterdamse huishoudens valt 29% in de laagste 20%-groep (quintiel) van het besteedbaar inkomen. Ook rapporteert van respondenten in De Staat van de Stad enquête in 2022 een groter deel (zeer) moeilijk te kunnen rondkomen dan twee jaar eerder (resp. 20% en 15%). Deze ontwikkeling in financiële ruimte van Amsterdammers heeft mogelijk gevolgen voor de manier waarop zij in 2022 hun vrije tijd (kunnen) invullen. In de rest van dit hoofdstuk worden deze relaties en eventuele ongelijkheden onder de loep genomen.

Hobby's

Amsterdammers houden coronahobby's aan

In 2022 heeft driekwart van de Amsterdammers één of meer hobby's, zoals wandelen, schilderen, het bespelen van een muziekinstrument of rolschaatsen.

Dat komt overheen met het aandeel in het coronajaar 2020, toen dat was toegenomen ten opzichte van de jaren ervoor (zie afb. 11.1). Ruim drie op de vijf Amsterdammers (63%) houdt er meer dan één hobby op na. In 2020 ging dit om een vergelijkbare 64%, wat destijds ook een toename was ten opzichte van voorgaande metingen. Daarmee lijken Amsterdammers hun (extra) coronahobby's te hebben aangehouden. Zo hebben enkele Amsterdammers in coronatijd hun liefde voor 'aquascaping' (het creëren van landschappen in een aquarium) ontdekt en wint analoge fotografie vooral onder jongvolwassenen steeds meer populariteit.^{3 4}

Amsterdammers die moeilijk rondkomen hebben minder vaak een hobby

Het wel of niet hebben van een hobby hangt samen met het gemak waarmee iemand financieel rond kan komen. Van Amsterdammers met een hoog inkomen (> €3.200 netto per maand) heeft 81% een hobby. Onder hen met een laag inkomen (< €1.350 netto per maand) ligt dit lager, namelijk op 74%. We zien dat het aandeel Amsterdammers met een hobby vooral sterk afneemt naarmate men meer moeite heeft om rond te komen. Van de Amsterdammers die gemakkelijk rondkomen heeft circa acht op de tien een hobby. Onder zij die moeilijk rondkomen ligt dit aandeel op nog geen zeven op de tien (zie afb. 11.2). Daarmee lijkt, in lijn met de landelijke bevindingen van het SCP, een deel van de Amsterdammers onvoldoende financiële ruimte te hebben om de vrije tijd in te vullen met een hobby.

Ook hebben Amsterdammers met een slechte gezondheid minder hobby's

Gemiddeld genomen hebben Amsterdammers met een goede gezondheid meer hobby's dan Amsterdammers die aangeven een slechte gezondheid te hebben. Van Amsterdammers die hun gezondheid als (zeer) goed beoordelen geeft minder dan een kwart aan geen hobby te hebben, waar dit onder Amsterdammers met een (zeer) slechte gezondheid om nagenoeg de helft gaat (zie afb. 11.3). Bovendien heeft ruim vier op de tien Amsterdammers met een goede gezondheid drie of meer hobby's. Onder hen met een slechte gezondheid gaat dit slechts om een kwart. Toch zien we ongeacht ervaren gezondheid dat de meeste Amsterdammers met een hobby er drie of meer hobby's op nahouden.

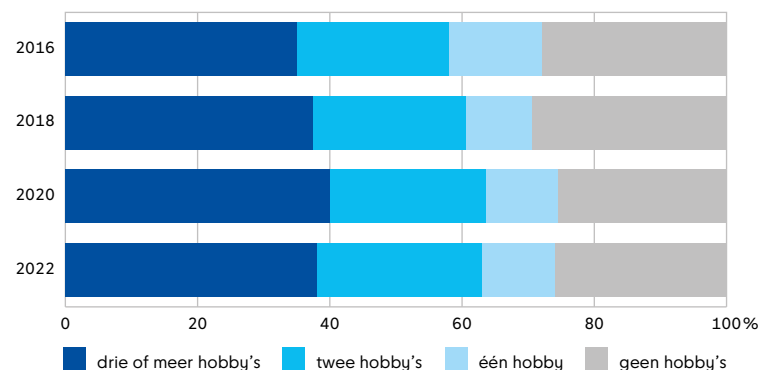
Uitgaan en cultuurbezoek

Cultuurbezoek nog niet hersteld naar pre-coronaniveau

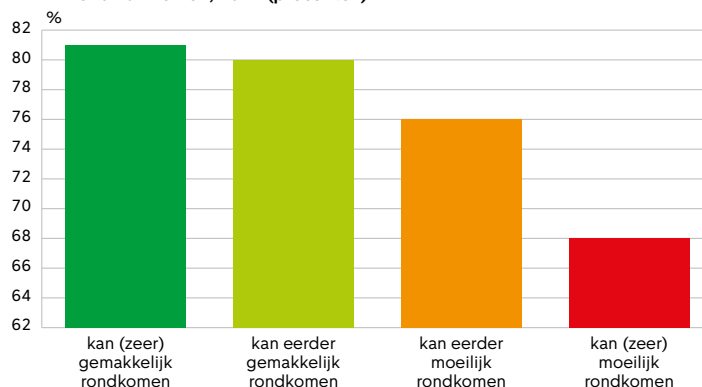
Uit veel cijfers blijkt dat de cultuursector zich met moeite herstelt na de coronacrisis. Een samenvatting van de landelijke Cultuurmonitor van de Boekmanstichting staat in het kader hiernaast.

In 2016 en 2018 gaf circa acht op de tien inwoners van Amsterdam aan ten minste een van de in de vragenlijst genoemde uitgaansgelegenheden bezocht te hebben. In het coronajaar 2020 zakte dat

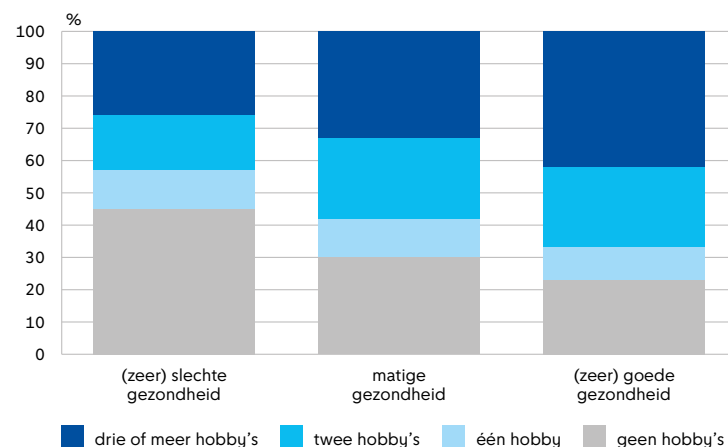
Afb. 11.1 Hoeveelheid hobby's, 2016, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

Afb. 11.2 Aandeel Amsterdammers met één of meer hobby's naar gemak waarmee men rond kan komen, 2022 (procenten)

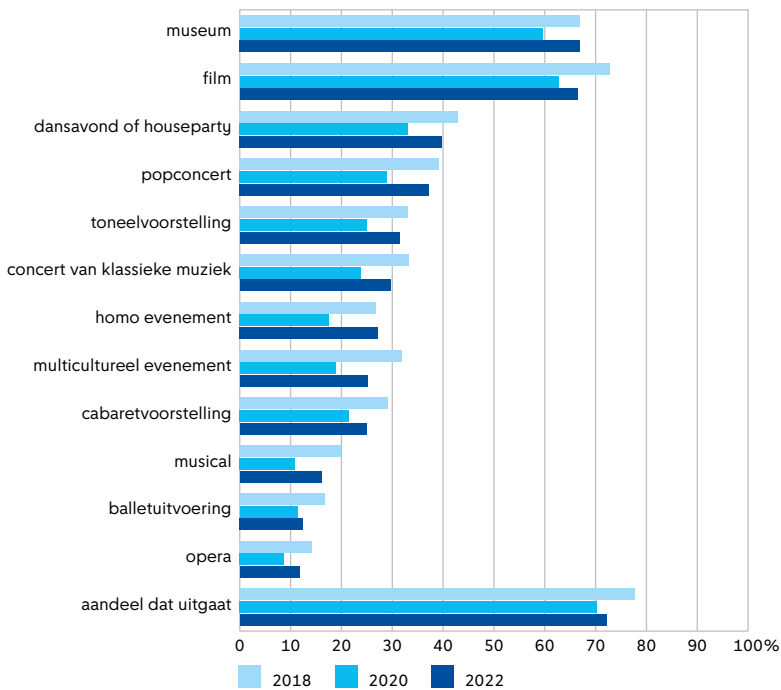

Afb. 11.3 Hoeveelheid hobby's naar ervaring van gezondheid, 2022 (procenten)

'De culturele en creatieve sector begon 2022 in lockdown, maar kon eind januari de deuren weer definitief openen. Daarmee was de coronacrisis echter nog niet voorbij. Gedurende het jaar bleek dat bezoekersaantallen zich weliswaar gedeeltelijk herstelden, maar nog lang niet alle bezoekers keerden terug. Ook werkte de coronacrisis door in de culturele arbeidsmarkt: grote personeelstekorten, vrijwilligers die moeilijk terugkeerden en voortdurende ongelijkheid in onder meer de positie van zzp'ers. Gedurende het jaar kreeg de cultuursector bovendien te maken met nieuwe crises, waarvan vooral de inflatie- en energiecrisis culturele organisaties raakten.' (Cultuurmonitor 2022, p.7).

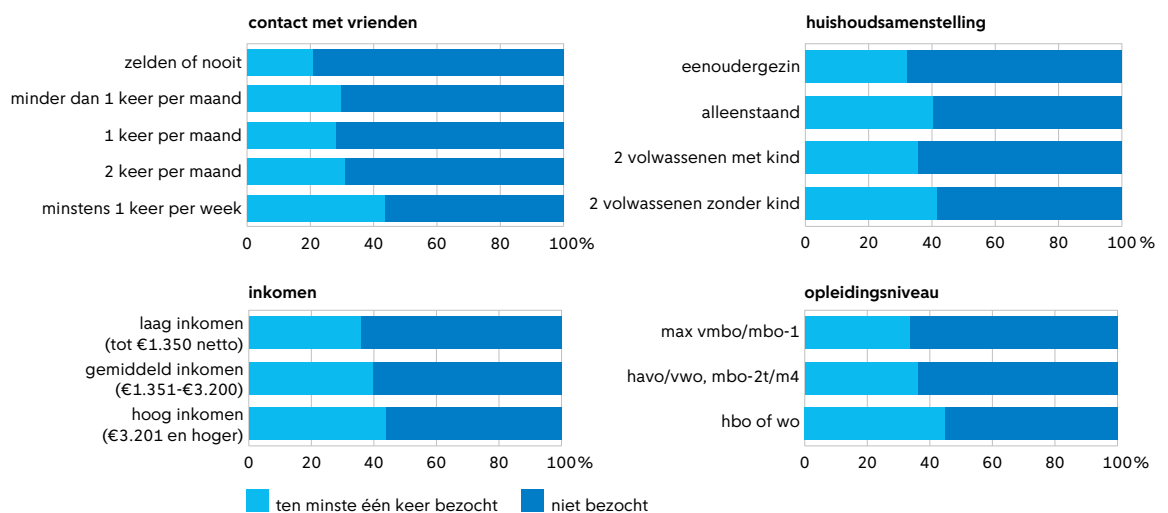
Afb. 11.4 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden minstens één keer de genoemde uitgaansgelegenheden heeft bezocht, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

terug tot 70% en in 2022 werd dat 72%. De mate van uitgaan is onder inwoners van Amsterdam in de meeste gevallen nog niet op het niveau van voor de coronacrisis. Meer specifiek valt op dat de mate van filmbezoek, ballet, opera en toneel en cabaret nog niet op het niveau van 2018 is, maar de mate van museumbezoek wel (zie afb. 11.4).

Bovendien is in de landelijke Cultuurmonitor geconstateerd dat er een verschil is tussen grootschalige evenementen zoals ADE of een concert van Coldplay in de Arena, waarbij het ene na het andere bezoekersrecord wordt gebroken, en anderzijds kleine evenementen in lokale theaters en poppodia waar de bezoekersaantallen bij lange na nog niet op het niveau zijn van 2019.⁵

Afb. 11.5 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden minstens één keer de genoemde uitgaansgelegenheden heeft bezocht naar enkele achtergrondkenmerken, 2022 (procenten)

Uitgaan met een Stadspas

Amsterdammers met een laag inkomen komen in aanmerking voor een Stadspas waarmee zij onder meer korting op uitjes kunnen krijgen. Tussen augustus 2021 en augustus 2022 waren 126.457 Amsterdamse minima in het bezit van een Stadspas. In augustus 2022 werd deze (opnieuw) toegekend aan 115.823 van de minima. Eind 2022 waren deze Stadspassen 243.495 keer gescand, gemiddeld ruim twee keer per pashouder. Onder actieve Stadspashouders (46% van gehele Amsterdamse minimapopulatie) werd de pas in 2022 gemiddeld viereneenhalf keer gebruikt, waarmee zij deden aan recreatie, sport en culturele uitjes. Daarnaast werd met het jongerencultuurfonds 2.295 kinderen van 4 tot en met 17 jaar met een Stadspas vergoeding toegekend voor het volgen van culturele lessen, zoals dans.⁶

Bron: Werk, Participatie & Inkomen, gemeente Amsterdam. Brede Monitor Armoederegelingen. Amsterdam, augustus 2022.

Amsterdammers met laag inkomen gaan minder uit

Zoals vaker geconstateerd, zijn achtergrondkenmerken van invloed op de mate van participatie, zo ook bij uitgaansparticipatie. We zien dat Amsterdammers met een hoog inkomen vaker aangeven uit te gaan dan de groep met een laag inkomen. In dit geval geeft 44% van de respondenten met een hoog inkomen tegenover 36% van de respondenten met een laag inkomen aan ten minste een keer een uitgaansgelegenheden bezocht te hebben.

Naast een hoog inkomen werkt regelmatig contact met vrienden bevorderend om deel te nemen aan het uitgaansleven (zie afb. 11.5). De huishoudsamenstelling is ook van invloed: het aandeel onder stellen met kinderen en eenoudergezinnen dat aangeeft uit te gaan is lager dan onder alleenstaanden en onder stellen met een kind. Daarnaast speelt de genoten

opleiding een rol, waarbij inwoners met een hbo- of wo-opleiding het vaakst uitgaan.

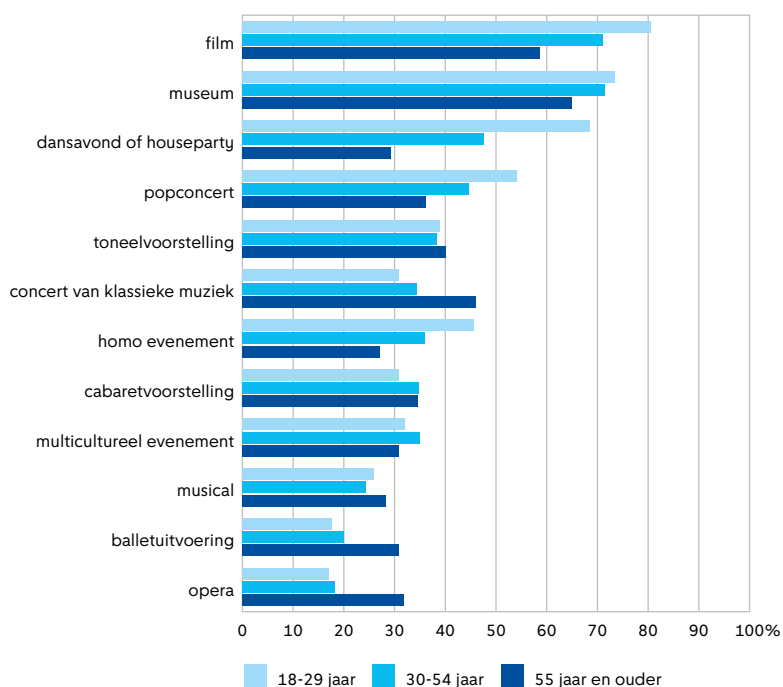
Er zijn geen algemene verschillen in de mate van bezoek tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Maar er zijn wel verschillen in uitgaansvoorkeuren. Jongeren gaan vaker naar de film, houseparty's en popconcerten dan ouderen (zie afb. 11.6). Andersom gaan ouderen vaker naar een concert van klassieke muziek, een balletuitvoering of een opera.

Opmars van instagramwaardige musea en andere nieuwe concepten

Dat het uitgaan nog niet op het niveau is van 2018 vindt zijn weerslag niet terug aan de aanbodkant, wellicht het gevolg van de tegemoetkomingsregelingen ten tijde van de coronacrisis. De afgelopen jaren is het aantal musea, theaters en bioscopen niet noemenswaardig gedaald. Het aantal kunstgalerieën en -expositieruimten, pret- en themaparken in Amsterdam is zelfs toegenomen (zie afb. 11.8).

Dit komt doordat er binnen deze twee branches veel concepten zijn bijgekomen op het snijvlak van museum, beleving en entertainment die een groot publiek aanspreken, zoals *NDSM-Fuse*, *WONDR* en *Electric Ladyland - the First Museum of Fluorescent Art* en *Museum of Amsterdam Illusions*. Dit zijn allemaal themaparken, of expositieruimtes met een licht kunstzinnig aanbod waar beleving centraal staat en waar de bezoeker ook komt om foto's te maken om op sociale media te posten. Naast deze instagramwaardige musea zijn er ook andere attracties in de stad bijgekomen voor toeristen, dagjesmensen en bewoners, waaronder VR-game en VR-experience hallen (sommige ten tijde van de coronacrisis en dus corona-proof). Andere pret- of amusementsparken die onder de noemer van spel, sport en experience vallen zijn de lasergame en paintball hallen, bowlingbanen, maar ook een dartcentre en een free-run en trampoline hal. Erg populair zijn daarnaast escape-rooms waarvan er in 2022 in Amsterdam 22 zijn.

Afb. 11.6 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden minstens één keer de genoemde uitgaansgelegenheden heeft bezocht, naar leeftijdsgroep, 2022 (procenten)

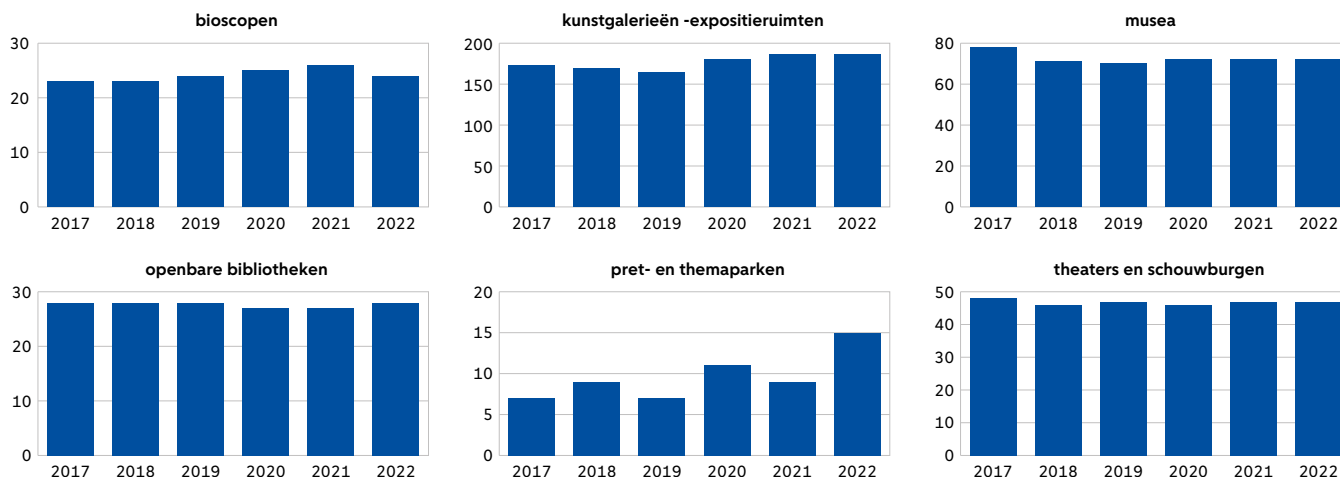

Afb. 11.7 Aantal attracties per type in Amsterdam, 2022

museum	91
theater	46
spel, sport, VR, experience	42
entertainment	32
muzieklocatie	25
escaperoom	22
natuur/park/waterrecreatie	20
bioscoop/filmtheater	17
bezienswaardigheid	14
entertainment kinderen	5

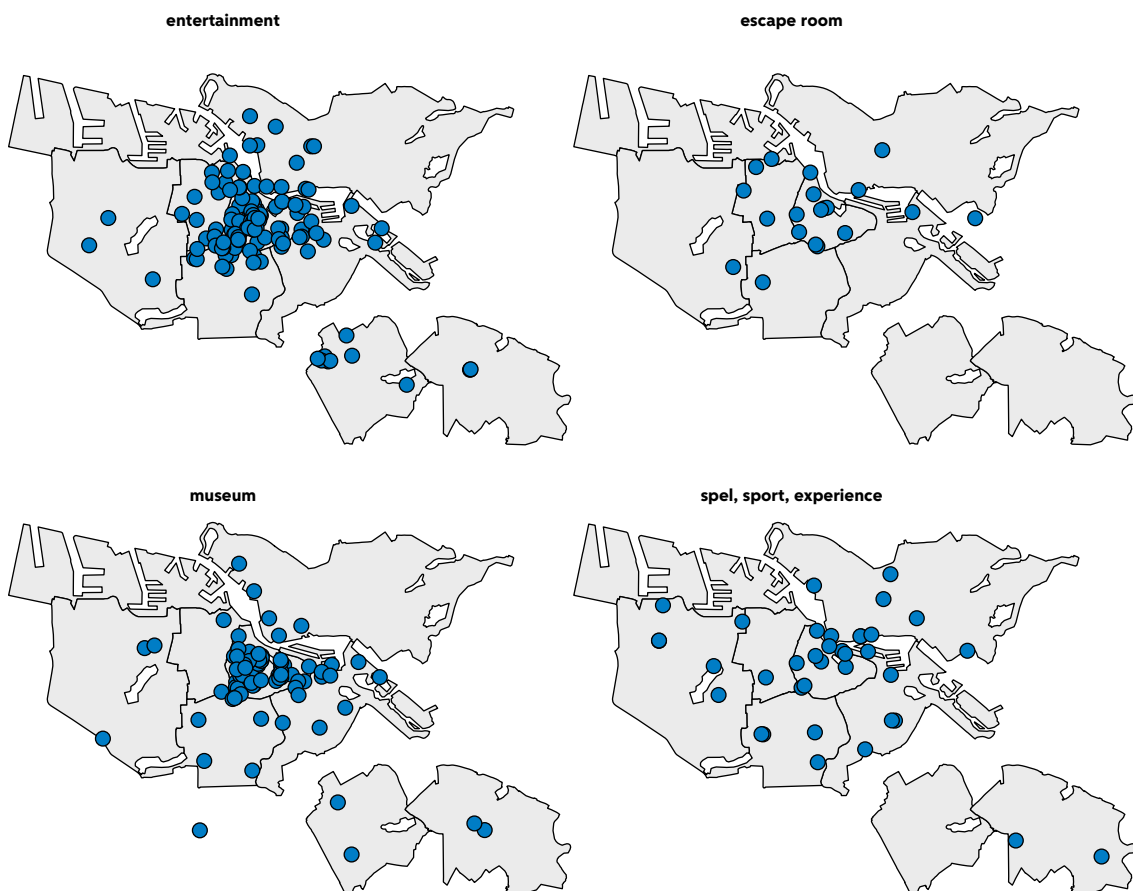
bron: O&S, Attractiemonitor 2023

Afb. 11.8 Aantal vestigingen in geselecteerde culturele branches, 2017-2022

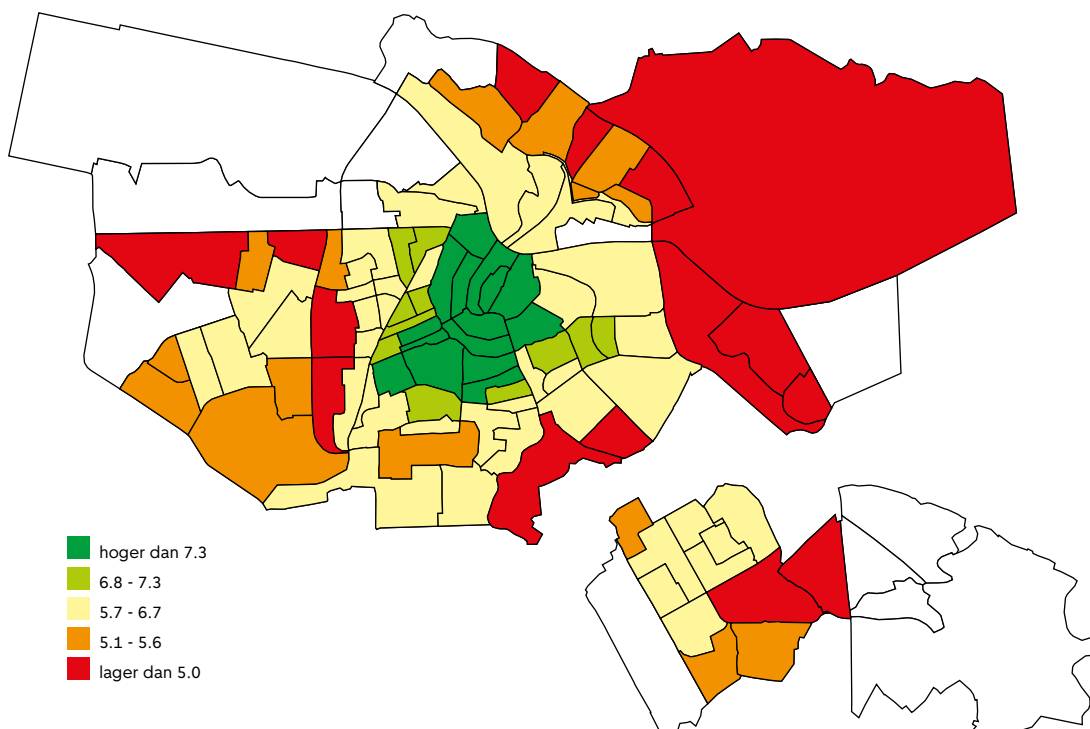
bron: LISA/O&S

Afb. 11.9 Spreiding attracties per type in Amsterdam in 2022

bron: O&S, Attractie-monitor 2023

Afb. 11.10 Oordeel over aanbod culturele voorzieningen per wijk, 2021 (op basis van rapportcijfers)

bron: O&S, BBGA (Wonen in Amsterdam)

Wanneer we naar de concentratie en spreiding kijken van diverse typen attracties dan valt op dat musea, en diverse vormen die onder entertainment vallen (waaronder muzieklocaties en theaters), in de binnenstad van Amsterdam geconcentreerd zijn, terwijl aanbieders van sport, spel en experience in de buitenwijken te vinden zijn (zie afb. 11.9). Dit is niet verwonderlijk omdat skate-, free-run en paintball ruimtes een groot oppervlak nodig hebben. Veel van deze aanbieders zijn dan ook vaak in (oude) fabrieksloodsen te vinden op industrieterreinen aan de rand van de stad.

Inwoners van de gemeente Amsterdam geven in 2021 het aanbod aan culturele voorzieningen in hun buurt gemiddeld een 6,2 als rapportcijfer.⁷ Dat de meeste cultuurvoorzieningen als musea, theaters en muzieklocaties in de binnenstad van Amsterdam gevestigd zijn, heeft zijn weerslag op de mate van tevredenheid hierover. In de wijken in Centrum geven de inwoners voor het aanbod van voorzieningen in hun buurt een rapportcijfer ruim boven het stedelijk gemiddelde, terwijl bewoners in de buitenwijken aan de randen van stad, maar ook in Overtoomse Veld, De Omval en Westlandgracht het aanbod juist laag beoordelen (zie afb. 11.10).

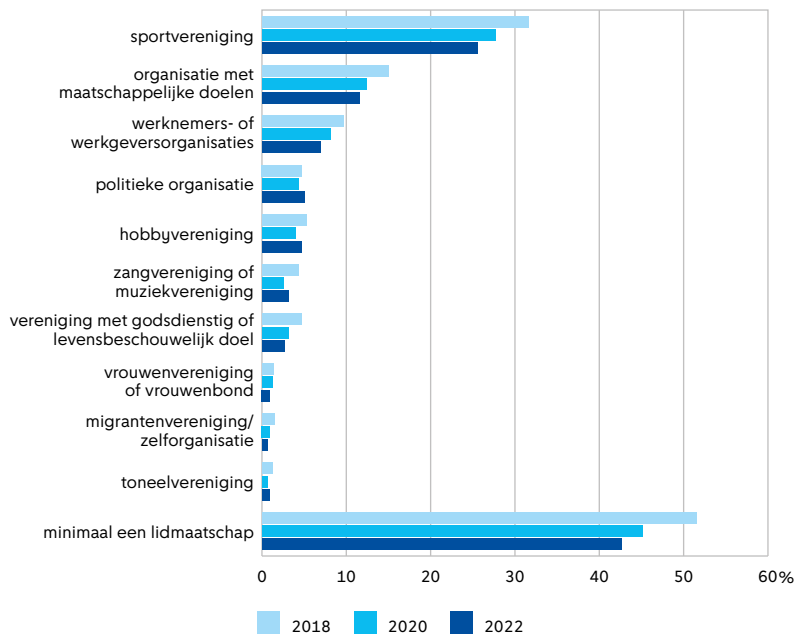
Lid verenigingen

Aandeel dat lid is van een vereniging daalt

Vier van de tien inwoners van Amsterdam (42%) geven in 2022 aan lid te zijn van tenminste één vereniging. In 2018 was dit aandeel nog 52%. Lidmaatschap van een sportvereniging wordt in 2022 het vaakst genoemd, gevolgd door een lidmaatschap van een organisatie met een maatschappelijk doel. Het is daarbij opvallend dat juist deze soorten lidmaatschap een stuk minder vaak genoemd worden dan in voorgaande jaren (zie afb. 11.11).

Of je lid bent van een vereniging wordt mede bepaald door je achtergrondsituatie (zie afb. 11.12). Zo

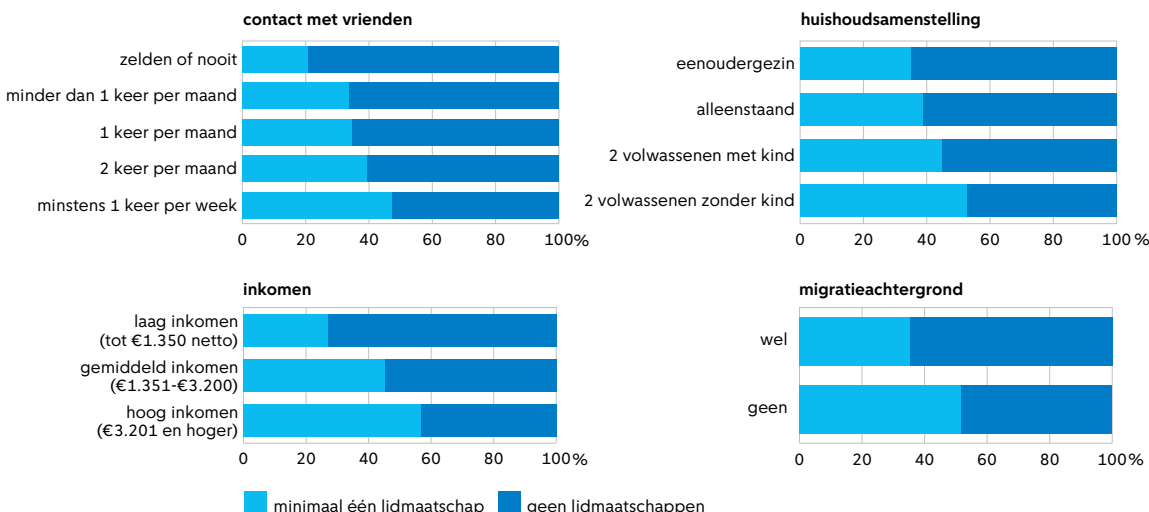
Afb. 11.11 Aandeel inwoners Amsterdam met een lidmaatschap van organisaties en verenigingen naar soort, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

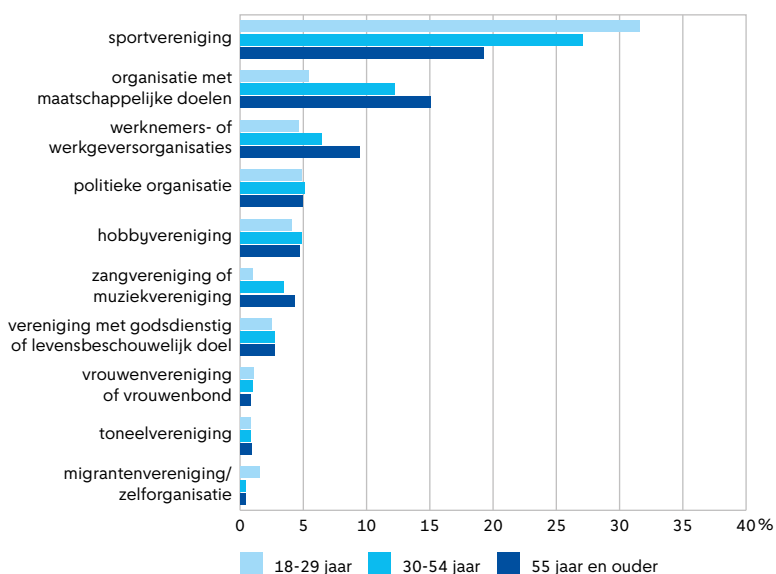
is het aandeel eenoudergezinnen dat over minimaal een lidmaatschap beschikt een stuk lager dan bij stellen. Ook onder inwoners met een hoog inkomen ligt het aandeel dat lid is van een vereniging hoger dan onder inwoners met een laag inkomen. Inwoners met een migratieachtergrond zijn minder vaak lid van een vereniging dan zij zonder een migratieachtergrond. Daarnaast hangt het hebben van een lidmaatschap ook af van het aanwezige sociale kapitaal dat mensen tot hun beschikking hebben. Zo blijkt dat onder respondenten die veel contact hebben met vrienden, het aandeel dat lid is van een vereniging hoger dan bij de groep respondenten die weinig contacten hebben met vrienden.

Het aandeel jongeren dat lid is van een vereniging is ongeveer even hoog als het aandeel ouderen. Wel

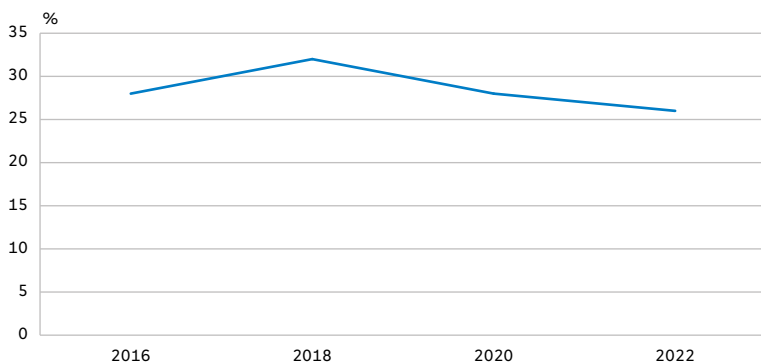
Afb. 11.12 Aandeel Amsterdammers dat (actief dan wel passief) lid is van organisaties en verenigingen naar enkele achtergrondkenmerken, 2022 (procenten)

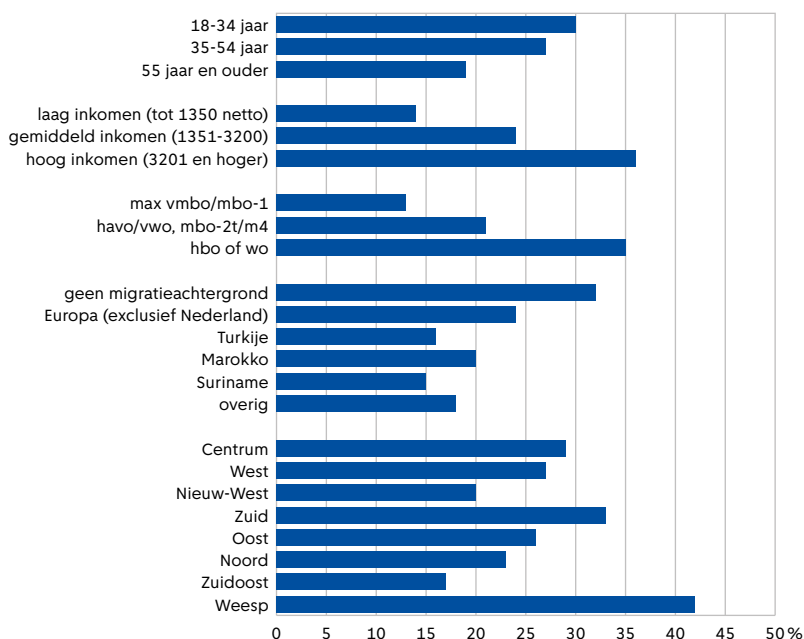
Afb. 11.13 Aandeel inwoners van Amsterdam dat lid is van organisaties en verenigingen per leeftijdsgroep, 2022 (procenten)

Afb. 11.14 Lidmaatschap van sportvereniging, 2018-2022 (procenten van volwassen Amsterdammers)

Afb. 11.15 Lidmaatschap van sportvereniging, naar achtergrondkenmerken en stadsdeel, 2022 (procenten van volwassen Amsterdammers)

hebben verschillende leeftijdsgroepen natuurlijk hun specifieke voorkeuren. Zo zijn jongeren tussen de 18 en 29 jaar vaker lid van een sportvereniging en ouderen vanaf 55 jaar juist vaker van een werknemers- of werkgeversorganisatie of van een organisatie met een maatschappelijk doel (zie afb. 11.13).

Lidmaatschap sportverenigingen daalt onder volwassenen, stijgt onder jongeren

In dit deel gaan we verder in op lidmaatschappen bij sportverenigingen. Het aandeel volwassen Amsterdammers dat lid is van een sportvereniging vertoont sinds 2018 een licht dalende trend. In 2022 was 26% lid van een sportvereniging, in 2018 betrof dit nog 32% en in coronajaar 2020 28% (zie afb. 11.14). Het gaat hierbij om de brede definitie van lidmaatschap, waarbij iemand niet per definitie ook actief sport bij de vereniging. Leden die niet actief zijn kunnen bestuursleden zijn, maar ook 'slapend' lid vanwege langdurige afwezigheid (door bijvoorbeeld een blessure).

Er bestaan sterke verschillen naar leeftijd. Zo is van de 18 tot 34-jarigen 30% lid van een sportvereniging en van de 55-plussers nog 19%. Uit de Amsterdamse Sportmonitor 2022⁸ blijkt overigens dat het lidmaatschap onder jongeren van 13 tot 17 jaar juist is toegenomen ten opzichte van de vorige meting in 2017. Ook komt lidmaatschap van een sportvereniging vaker voor onder volwassenen met een hoog inkomen (36%) of een hbo- of wo-opleiding (35%). Van de volwassenen met een basisopleiding is 13% lid van een sportvereniging. Dit geldt voor 40% van de volwassenen Amsterdammers met een laag inkomen. Daarnaast zijn volwassen Amsterdammers zonder migratieachtergrond vaker lid (32%) dan hun stadgenoten met een migratieachtergrond. Vooral volwassen Amsterdammers met een Surinaamse (15%) of Turkse (16%) achtergrond zijn weinig lid. Verder zijn er grote verschillen tussen stadsdelen. In stadsgebied Weesp ligt het aandeel volwassenen dat lid is van een sportvereniging het hoogst (42%), binnen de stad Amsterdam tellen de stadsdelen Zuid (33%) en Centrum (29%) de meeste leden. In Zuidoost (17%) en Nieuw-West (20%) ligt het aandeel leden van een sportvereniging lager dan gemiddeld (zie afb. 11.15).

Sport

Sportdeelname terug op niveau vóór corona

Uit de Amsterdamse Sportdeelname Index⁹ blijkt dat zeven op de tien (70%) Amsterdammers tussen 6 en 80 jaar wekelijks sporten. Dat is meer dan landelijk het geval is (59%). Ruim acht op de tien kinderen en jongeren (van 6 t/m 18 jaar) sporten wekelijks. In 2022 sportten 8.338 Amsterdamse kinderen bij een sportclub met een Stadspas of met geld van het Jeugdfonds Sport.¹⁰

De sportdeelname neemt af met de leeftijd: onder Amsterdammers van 45 jaar en ouder ligt het aandeel dat wekelijks sport beduidend lager (zie afb. 11.16). Daarnaast sporten hbo- en wo-opgeleiden veel vaker wekelijks (79%) dan Amsterdammers met een andere

opleiding (55%). Ook wordt vaker gesport in stadsdelen binnen de ring: in Zuid (78%), Centrum (72%) en West (71%) wordt het vaakst wekelijks gesport (73%), in Zuidoost (63%) en Nieuw-West (66%) het minst vaak. Verschillen tussen mannen en vrouwen zijn klein.

Gedurende de coronapandemie schommelde de sportdeelname van Amsterdammers sterk (zie afb. 11.17). Tijdens de lockdown in april 2021 sportte zes op de tien Amsterdammers nog wekelijks (62%). Een jaar later ligt dit aandeel weer op hetzelfde niveau als vóór de coronapandemie. Drie op de tien Amsterdammers (30%) deden in april 2021 helemaal niet aan sport. In november 2022 sport een op de vijf Amsterdammers niet (22%). Bijna de helft van de niet-sporters wil hier wel verandering in brengen (46%).

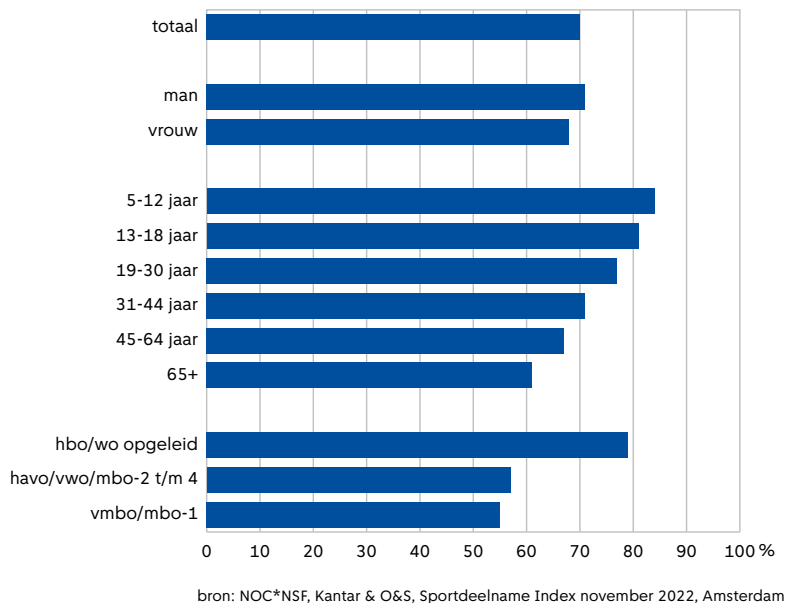
De grootste groep sporters sport individueel en ongeorganiseerd, dit geldt voor 40% van alle sporters in november 2022 (zie afb. 11.18). Dat is ongeveer gelijk aan 2019, het jaar vóór de coronacrisis, maar minder vaak dan tijdens de verschillende lockdowns het geval was. Tijdens de eerste lockdown in april 2020 sportte bijvoorbeeld nog zes op de tien Amsterdamse sporters alleen (59%). Daarnaast sport 29% in november 2022 als abonnee, klant of cursist van een commerciële aanbieder, en 25% als actief lid van een sportvereniging. Vooral in deze verbanden werd tijdens de coronapandemie veel minder gesport. Het aandeel dat actief in verenigingsverband sport ligt nog altijd lager dan vóór corona, maar stijgt wel weer geleidelijk. De laatste jaren is er een opmars van flexibele abonnementsvormen, zoals Onefit en ClassPass. Daarbij kun je via een app sportlessen reserveren bij een groot aantal sportscholen.

Fitness meest populaire sport, opkomst urban sports en padel

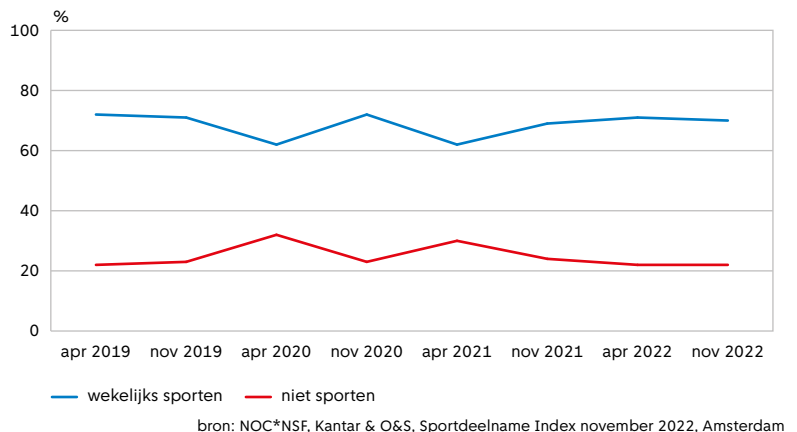
De Amsterdamse Sportmonitor 2022 laat zien welke sporten volwassen Amsterdammers doen. De meest beoefende sport door volwassenen in 2022 is individuele fitness in een binnenruimte: 39% van de Amsterdammers ouder dan 18 jaar heeft deze sport beoefend. Nagenoeg een vijfde van volwassenen doet aan hardlopen of joggen. De top 5 wordt gecombineerd door wandelsport (15%), wielrennen (10%) en yoga (9%). Sommige sporten zijn vooral populair bij mannen of bij vrouwen. Zo worden wandelsport, yoga en zwemsport vaker beoefend door vrouwen dan door mannen. Mannen doen juist vaker aan hardlopen, wielrennen en voetbal.

Daarnaast heeft 11% van de volwassenen het afgelopen jaar een *urban sport* gedaan: een verzamelaar van sporten met een expressief en creatief karakter die vaak niet of los georganiseerd worden beoefend in een stedelijke omgeving. Daarbij worden calisthenics, skateboarden, golfsurf en 3x3 basketbal het vaakst genoemd. Deze sporten zijn in opkomst en worden door de gemeente Amsterdam gestimuleerd door middel van de Agenda Urban Sports.¹¹ Urban sports worden vooral beoefend door jongeren: 43% van de kinderen en jongeren (6 tot 18 jaar) heeft

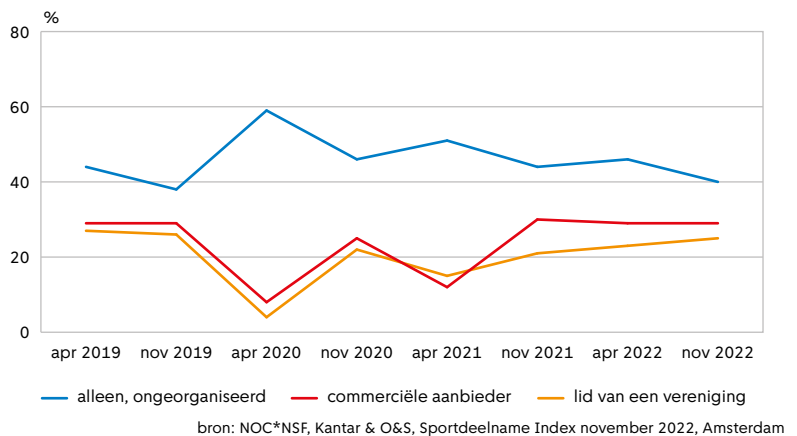
Afb. 11.16 Aandeel Amsterdammers dat wekelijks sport, november 2022 (procenten van Amsterdammers tussen 6 en 80 jaar)

Afb. 11.17 Aandeel Amsterdammers dat wekelijks sport en niet sport, april 2019 tot november 2022 (procenten van Amsterdammers tussen 6 en 80 jaar)

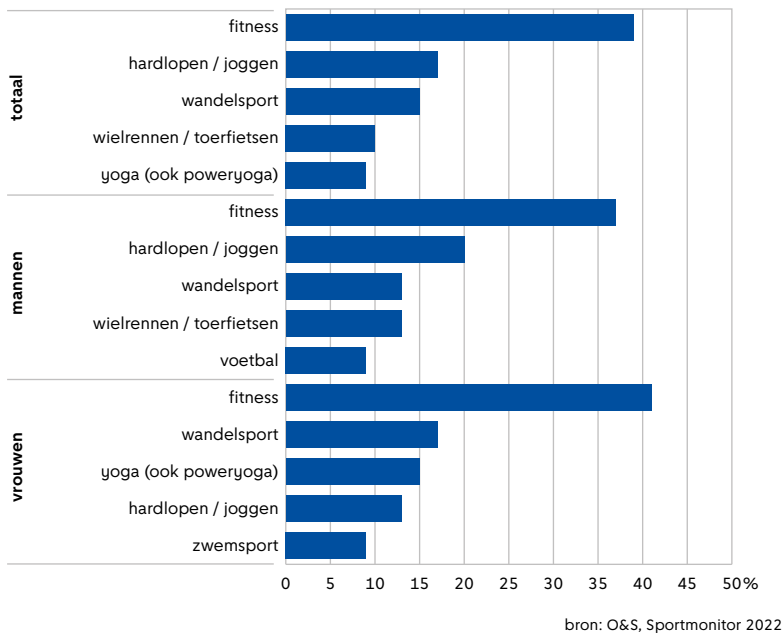
Afb. 11.18 Het verband waarin men sport, april 2019 tot november 2022 (procenten van Amsterdammers tussen 6 en 80 jaar)

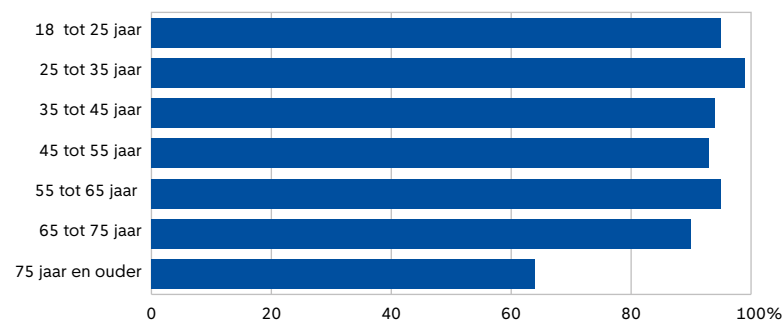
minimaal één urban sport gedaan. Onder volwassenen worden urban sports het vaakst beoefend door 18 tot 34-jarigen (24%), Amsterdammers met een tweede generatie migratieachtergrond (15%) en

met een hbo- of wo-opleidingsniveau (14%). Naast de urban sports is een andere nieuwe sport aan een opmars bezig: padel is de snelst groeiende sport van Nederland. Van alle Amsterdammers heeft 8% in het afgelopen jaar een partijtje padel gespeeld. Padel wordt iets vaker door mannen dan door vrouwen beoefend, en daarnaast relatief vaak door 18 tot 34-jarigen, Amsterdammers zonder migratieachtergrond en hbo- of wo-opgeleiden.

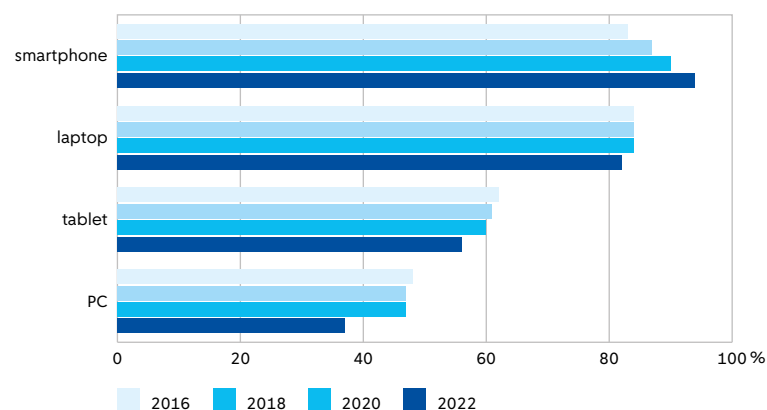
Afb. 11.19 De vijf meest beoefende sporten, 2022 (procenten van volwassen Amsterdammers)

Afb. 11.20 Aandeel minimahuishoudens en toegang tot internet thuis, naar leeftijd, 2022 (procenten)

Afb. 11.21 Bezit van digitale middelen, 2016-2022 (procenten)

Sterke stijging contributie en overige kosten

Sporten is de laatste jaren duurder geworden, zo blijkt uit de Sportmonitor 2022. De gemiddelde contributie is sterk gestegen. In 2017 lag de gemiddelde jaarlijkse contributie nog op €257, nu bedraagt deze €335. Waar in 2017 de contributie met 6% steeg ten opzichte van 2013, is die in 2022 met 30% gestegen. Dit kan waarschijnlijk worden verklaard doordat sportaanbieders ook te maken hebben gehad met stijgende energielasten, die doorberekend worden in de contributie. Van de niet-sporters noemt 14% als belangrijkste reden om niet (meer) te sporten dat het te duur is (geworden), waarmee hoge kosten na fysieke problemen de meest genoemde reden zijn. In 2017 noemde nog 6% dit als belangrijkste reden.

Internetgebruik

75-plussers met laag inkomen vaakst geen toegang tot internet

Het aandeel volwassen Amsterdammers zonder toegang tot internet thuis is in 2022 gedaald tot 3%. De groep Amsterdammers van 75 jaar en ouder rapporteert relatief weinig thuis een internetverbinding te hebben (83%). Wel nam dit aandeel toe sinds 2020 (77%). Ook Amsterdammers met een basisopleiding (87%) en met een laag inkomen (91%) rapporteren minder vaak thuis internet te hebben. De groep Amsterdammers met een laag inkomen van 75 jaar en ouder rapporteert veruit het minst vaak thuis toegang tot internet te hebben (64%, zie afb. 11.20). Dit is ook een groep die zich gemiddeld vaak sociaal geïsoleerd voelt. Wel neemt ook onder deze groep het aandeel dat thuis beschikt over internet snel toe (2020: 47%).

Basisopgeleiden, ouderen, lage inkomensgroepen en alleenstaanden hebben vaker geen smartphone

In 2022 heeft 94% van de volwassen Amsterdammers een smartphone (zie afb. 11.21). In 2020 gold dit voor 91%, in 2018 voor 87% en twee jaar eerder voor 83%. Amsterdammers met een basisopleiding rapporteren het vaakst geen smartphone te hebben (15%), gevolgd door inwoners van 55 jaar en ouder (14%) en zij met een laag inkomen (11%). Ook is het aandeel zonder smartphone relatief groot onder alleenstaanden (9%).

Ruim vier op de vijf Amsterdammers beschikt thuis (ook) over een laptop. Dit aandeel ligt iets lager dan in voorgaande jaren. Groepen die vaker een laptop hebben zijn inwoners met een hoog inkomen (96%), hbo- of wo-opgeleiden en 18- tot 30-jarigen (beide groepen 94%). Ruim de helft van de Amsterdammers heeft een tablet, hoewel dit de laatste jaren teruggeloopt. Het apparaat komt in 2022 met name veel voor in huishoudens van stellen met kinderen (71%) en huishoudens met een hoog inkomen (70%). Een vaste PC komt steeds minder vaak voor in Amsterdamse huishoudens. In 2022 gaat dit nog maar om ruim een op de drie, waar dit in 2020 gold voor bijna de helft. Vooral Amsterdammers tussen de 55 en 65 jaar rapporteren nog vaak een vaste PC in huis te hebben (48%).

Mediagebruik

Jonge Amsterdammers ruilen Facebook in voor TikTok en Instagram

Van de volwassen Amsterdammers geeft 93% aan een account te hebben voor een sociaal mediaplatform of streamingdienst. In 2020 lag dit aandeel op 95%, waarmee voor het eerst een daling wordt gemeten. Dit is het resultaat van een daling in Facebookgebruikers. In 2020 gaf 61% aan lid te zijn van het platform en twee jaar later gaat dit om 52% (zie afb. 11.22). Vooral 18- tot 30-jarigen hebben hun deelname aan het platform gestaakt. In 2020 maakte nog 77% van 30-minners gebruik van het platform en in 2022 geldt dit nog voor 57%. Hetzelfde geldt voor Amsterdammers met een hbo- of wo-opleiding (van 67% naar 53%). Het gebruik van overige sociale media, op TikTok na, komt overeen met dat in 2020. Het aandeel TikTok-gebruikers verdubbelde tussen 2020 en 2022 van 8% naar 16%. Dit platform wordt nadrukkelijk veel gebruikt door Amsterdammers tot 30 jaar oud (37%). Overige sociale mediaplatforms die worden genoemd zijn BeReal, Signal, Reddit, Telegram, Discord, Twitch en datingapps.

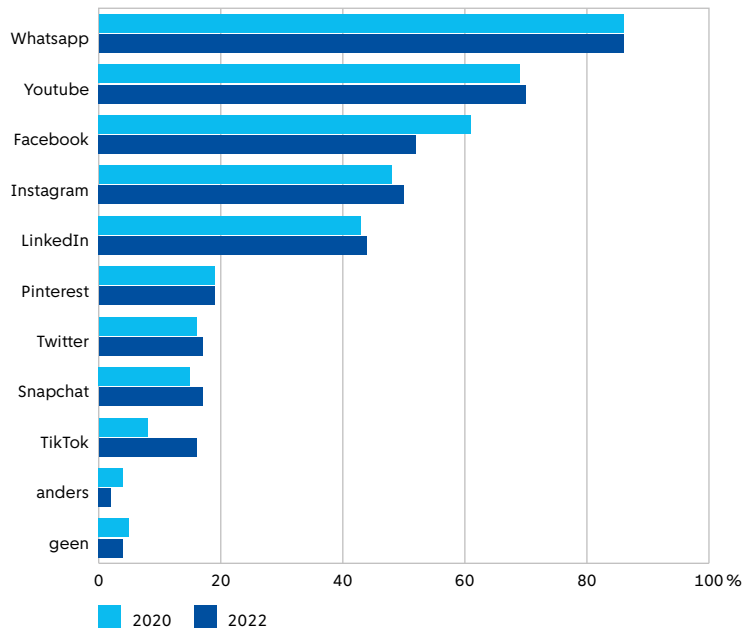
Ook landelijk is TikTok het snelst groeiende sociale mediaplatform.¹² Het groeit momenteel vooral sterk onder twintigers. Van de Nederlandse tieners tussen 15 en 19 jaar is 42% dagelijks op TikTok te vinden. Gevolg hiervan is dat het platform een grote bron van informatie wordt. Een groot deel van jongeren gebruikt sociale media zoals TikTok en Instagram als zoekmachine.¹³ Reden hiervoor zou zijn dat het algoritme van deze apps de voorkeuren van de gebruiker kent en op basis hiervan zoekresultaten aanbiedt, waar zoekmachines zoals Google dat doen op basis van algemeen relevante informatie. Keerzijde hiervan is dat deze platforms vatbaar zijn voor de verspreiding van nepnieuws, waardoor jongeren hier steeds vaker aan worden blootgesteld.¹⁴

Streamingdiensten vaak gebruikt door jongeren en inwoners met hoog inkomen of hbo-/wo-opleiding

Ruim twee op de drie volwassen Amsterdammers maakt gebruik van tenminste één streamingdienst, zoals Netflix, Videoland, DisneyPlus, Spotify of NPO Start/Plus. We zien een aantal verschillen tussen groepen. Zo hebben hbo- of wo-opgeleiden ruim twee keer zo vaak een account voor streamingdiensten dan basisopgeleiden. Verder maakt negen op de tien inwoners met een hoog inkomen gebruik van een streamingdienst, tegenover de helft onder hen met een laag inkomen. Eenzelfde verdeling zien we terug voor jongeren ten opzichte van ouderen. Amsterdammers gebruiken ook andere streamingplatforms, zoals HBO Max, Amazon Prime, Apple Music, Ziggo GO, Soundcloud, Storytel, Viaplay en streamingplatforms voor podcasts.

Bijna vier op de tien Amsterdammers heeft een abonnement op een krant (37%). Dit aandeel ligt hoger onder de groep met een hoog inkomen (55%). Van hen met een laag inkomen heeft slechts 14% een abonnement op een krant. Ook basisopgeleiden

Afb. 11.22 Gebruik van sociale media, 2020 en 2022 (procenten)

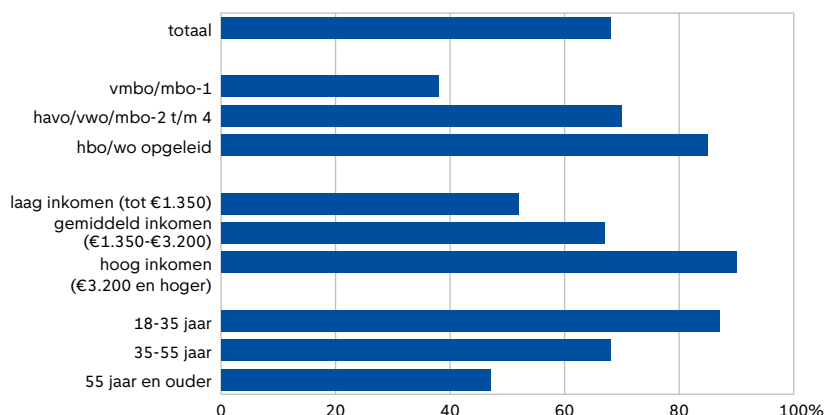

TikTok-toerisme

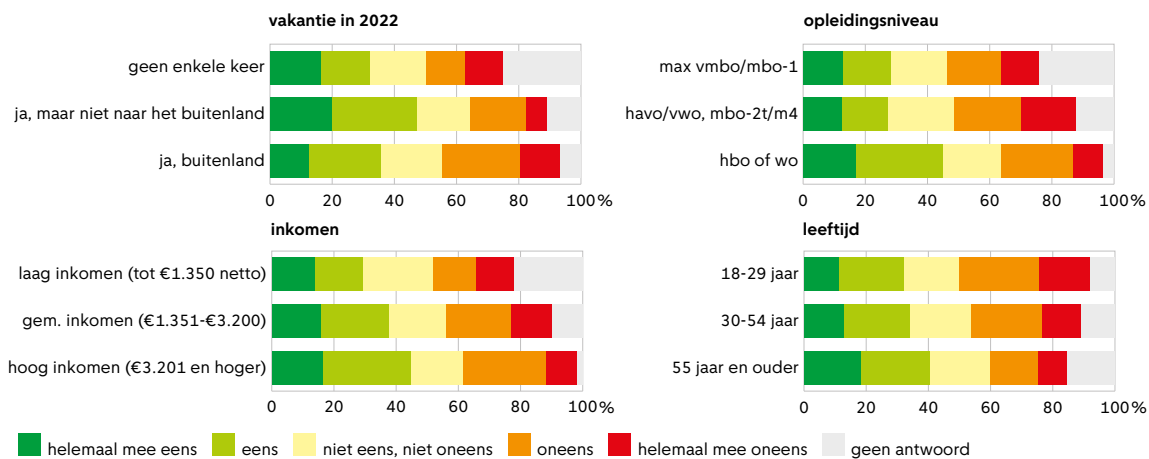
Met de groeiende populariteit van het sociale mediaplatform TikTok ontstond een nieuw Amsterdams fenomeen in de stad: de 'TikTokrijen'. Op het platform worden geregeld recensies gedeeld van bijzondere horecazaken of delicatessenwinkels met unieke producten. Maar ook musea en workshops gaan viral. Sommige van deze TikToks zijn online al miljoenen keren bekeken. Deze digitale belangstelling vertaalt zich nu ook naar het Amsterdamse straatbeeld. De rijen lijken met name te bestaan uit buitenlandse toeristen, dagjesmensen en jonge Amsterdammers en zijn soms wel honderd meter lang. Veelal vormen deze zich in de drukke winkelgebieden in het Centrum, zoals op de smalle stoepen van de Negen Straatjes. Hoewel deze nieuwe hotspots enige druk afhalen van de typische toeristische trekpleisters zoals het Van Goghmuseum en de Bloemenmarkt, werken de concentraties bezoekers de spreiding van het toerisme in het Centrum tegen. Dit heeft niet alleen impact op de drukte op straat, maar belemmert ook lokale ondernemers die (nog) niet ontdekt zijn op het platform.

Bron: Het Parool. *Waarom Amsterdam vol staat met TikTok-rijen: 'Deze friet bleef maar voorbijkomen op mijn TikTok'*. Februari 2023.

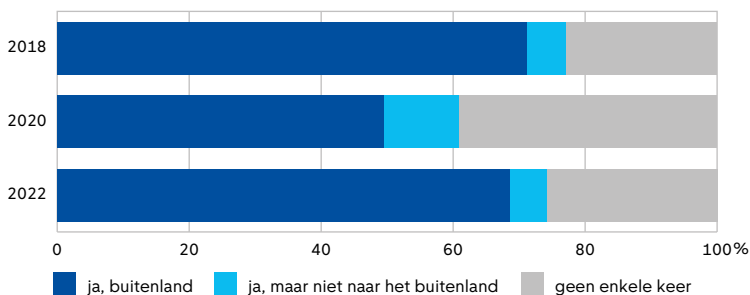
Afb. 11.23 Aandeel inwoners dat gebruik maakt van minstens één streamingdienst, naar achtergrondkenmerken, 2022 (procenten)

Afb. 11.24 Aandeel dat het eens of oneens is met de stelling ‘ik ga minder vaak met het vliegtuig vanwege het klimaat’, naar achtergrondkenmerken (2022)

Afb. 11.25 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

rapporteren dit relatief weinig (13%) ten opzichte van hbo- en wo-opgeleiden (48%). Daarnaast hebben 55-plussers vaker een abonnement op een krant dan 18 tot 35-jarigen (resp. 43% en 26%).

Vakantie

Meer op vakantie na de coronacrisis

De coronacrisis ligt achter ons en dat betekent dat inwoners van Amsterdam weer (naar het buitenland) op vakantie kunnen. Schiphol kon de plotselinge drukte met het afbouwen van de coronarestricties nauwelijks aan.¹⁵ Dit jaar is voor het eerst in de Staat van de Stad enquête gevraagd in hoeverre men het eens is met de stelling ‘ik ga minder vaak met het vliegtuig vanwege het klimaat’.

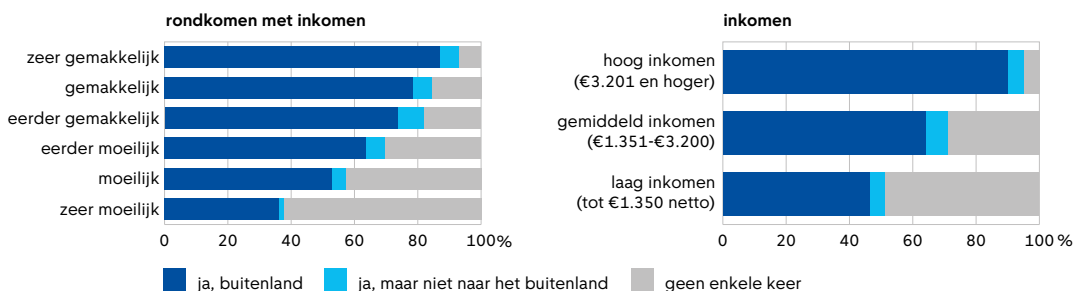
Ongeveer een derde (36%) is het eens met deze stelling en vergelijkbaar deel (34%) is het juist oneens met de stelling. Oudere inwoners van Amsterdam en hoger opgeleiden zijn het vaker met de stelling eens dan andere groepen. Amsterdammers met een hoog inkomen zijn daarbij het stelligst voor of tegen: 46% is het eens met de stelling en 36% is het oneens met de stelling.

Respondenten die het afgelopen jaar *niet* naar het buitenland zijn gegaan op vakantie (een kleine groep waarover later meer) zijn het vaakst eens met de stelling: 47% van hen is het eens. Van de groep die wel naar buitenland is gegaan is 38% het eens met deze stelling. Het is overigens niet gezegd dat deze groep met het vliegtuig naar het buitenland is gegaan.

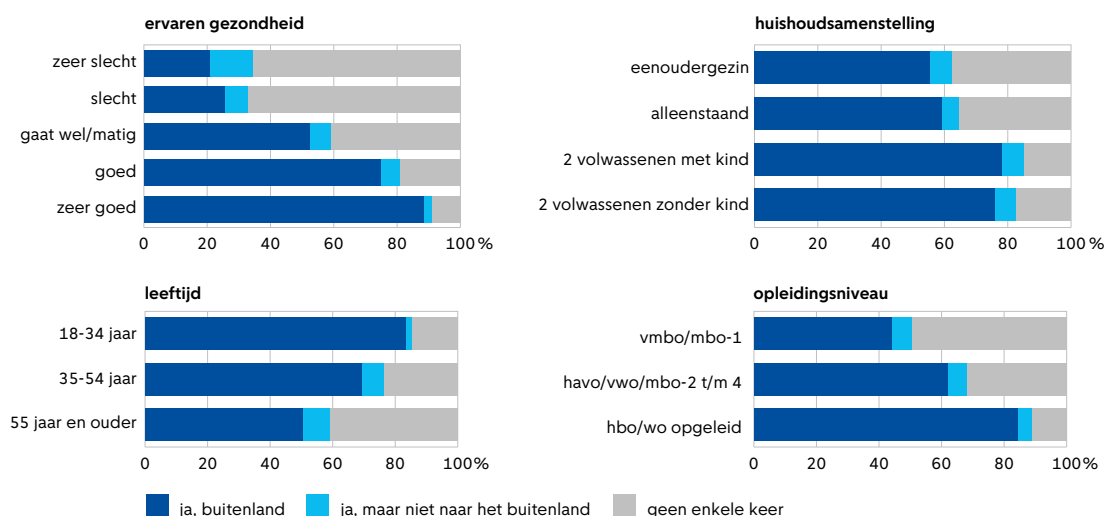
Uit De Staat van de Stad-enquête blijkt dat inwoners van Amsterdam in 2022 weer bijna even vaak op vakantie gaan als in 2018. In 2018 gaf 77% van de respondenten aan met vakantie te zijn geweest, in 2020 was dat aandeel gedaald tot 61% en in 2022 steeg dat aandeel weer tot 74%. Het aandeel dat naar het buitenland met vakantie gaat is ook weer toegenomen, ten koste van het aandeel dat in eigen land vakantie viert. Dit laatstgenoemde aandeel bedroeg in 2020 11% en is in 2022 6% (zie afb. 11.25).

Niet iedereen heeft genoeg geld om naar het buitenland te gaan. Hoe hoger het inkomen, hoe lager het aandeel dat aangeeft niet op vakantie te zijn

Afb. 11.26 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest naar achtergrondkenmerken, 2022 (procenten)

Afb. 11.27 Aandeel Amsterdammers dat in de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest naar achtergrondkenmerken, 2022 (procenten)

geweest. Dit impliceert ook dat respondenten die moeilijk kunnen rondkomen van hun inkomen vaker aangeven niet op vakantie te zijn geweest dan respondenten die makkelijk kunnen rondkomen van hun inkomen (zie afb. 11.26).

Daarnaast zijn andere kenmerken ook bepalend of iemand wel of niet op vakantie is geweest, zoals het gezondheidsniveau, de huishoudsamenstelling, leeftijd en de ervaren gezondheid (zie afb. 11.27), maar indirect speelt inkomen vaak ook een rol bij deze kenmerken. Respondenten met een slechte gezondheid, alleenstaand, alleen een basisopleiding, hebben immers vaak een lager inkomen dan andere groepen.

Vrije tijd en brede welvaart

Vrije tijd heeft een grote invloed op de manier waarop mensen de kwaliteit van hun leven ervaren. De tevredenheid met vrije tijd is dan ook één van de indicatoren van de landelijke Brede Welvaartsmonitor van het CBS. Hieruit blijkt dat de tevredenheid van Nederlanders (van 18 jaar en ouder) met vrije tijd recent is afgenomen (van 76% in 2021 naar 74% in 2022).¹⁶ De tevredenheid met de vrije tijd ligt in Amsterdam lager dan landelijk, 70% in 2021, en vertoont een licht dalende trend van 2020 op 2021.¹⁷ Recentere regionale cijfers, over 2022, zijn nog niet beschikbaar.

In dit hoofdstuk kwam naar voren dat op veel aspecten van de vrijetijdsbesteding van Amsterdammers (nog) geen geheel herstel te zien is naar pre-corona-niveau. Stijgende inflatie en hogere vaste lasten zorgen ervoor dat men minder te besteden heeft aan uitjes, cultuurbezoek, vakantie of sport. Daartegenover staat dat de prijzen van vrijetijdsbestedingen ook zijn toegenomen. Terwijl beperkende maatregelen ten gevolge van corona zijn opgeheven, wordt de

keuzevrijheid in vrijetijdsbesteding voor een aanzienlijke groep Amsterdammers daarom nog steeds beperkt. Zo zien we dat lagere inkomensgroepen in 2022 minder vaak een hobby hebben, minder vaak uitgaan, minder vaak lid zijn van een (sport)vereniging en minder vaak aangeven op vakantie te zijn geweest dan zij met meer inkomen. Ook maken zij minder gebruik van streamingdiensten. De genoten opleiding speelt ook een grote rol: Amsterdammers met een hbo-/wo-opleiding participeren in het algemeen meer in de onderzochte vrijetijdsbestedingen dan zij met andere opleidingsniveaus. Daarnaast speelt het sociaal kapitaal een rol. Amsterdammers die veel contact hebben met vrienden gaan vaker uit en zijn vaker lid van een vereniging dan zij die minder sociaal contact onderhouden. Tot slot zien we dat Amsterdammers met een slechte gezondheid relatief minder vaak hobby's hebben en ook minder op vakantie gaan.

De financiële ruimte voor activiteiten in de vrije tijd zal voor een deel van de Amsterdammers naar verwachting in sterke mate afhangen van maatschappelijke en economische ontwikkelingen. In het Amsterdamse Akkoord voor 2022-2026 is opgenomen dat alle Amsterdammers zich moeten kunnen verrijken met kunst en cultuur.¹⁸ Voor de Amsterdamse minima worden culturele uitjes, sport en recreatie in de vrije tijd toegankelijker gemaakt met voorzieningen zoals de Stadspas. Daarnaast wordt de komende jaren geïnvesteerd in het kunst- en cultuuraanbod in wijken waar nog weinig is, ingezet op cultuureducatie op scholen en wordt gewerkt aan de sport- en beweegparticipatie van Amsterdammers. Hierbij is specifiek aandacht voor het stimuleren van ondervertegenwoordigde groepen en toegankelijkheid voor mensen met een beperking.

Noten

- 1 Bron: SCP. *Verhoging van minimumloon en bijstand als wondermiddel voor welvaart en welbevinden van de lage inkomensgroep*. Den Haag, februari 2023.
- 2 Bron: O&S. *Basisbestand Gebieden Amsterdam (BBGA)*. 2019.
- 3 Bron: Het Parool. *Aquascaping als uit de hand gelopen coronahobby: 'Ik zit al aan 1000 euro'*. Amsterdam, augustus 2021.
- 4 Bron: Het Parool. *Steeds meer jongeren ontdekken analoge fotografie – 'Ik heb er anders door leren kijken'*. Amsterdam, april 2022.
- 5 Bron: Boekmanstichting. *Cultuurmonitor 2022*. Januari 2023.
- 6 Bron: Werk, Participatie & Inkomen, gemeente Amsterdam. *Brede Monitor Armoederegelingen*. Amsterdam, augustus 2022.
- 7 Bron: O&S, BBGA (Wonen in Amsterdam).
- 8 Bron: O&S. *Sportmonitor*. 2022
- 9 Bron: NOC*NSF, Kantar en O&S. *Sportdeelname index november 2022*, Amsterdam. Amsterdam, 2023.
- 10 Bron: Gemeente Amsterdam. *Jaaroverzicht Pak je kans*. Amsterdam, 2022.
- 11 Bron: Sport en Bos, Gemeente Amsterdam. *Agenda Urban Sports 2021- 2025*. Amsterdam, 2021.
- 12 Bron: Newcom. Nationale Social Media Onderzoek 2022.
- 13 Bron: RTL nieuws. Jongeren zoeken anders: steeds vaker op TikTok en Instagram. Juli 2022.
- 14 Bron: NPO. Via TikTok wordt er veel nepnieuws de wereld ingeslingerd over de oorlog in Oekraïne. Februari 2022.
- 15 Bron: Het Parool. *Lange rijen op Schiphol niet uniek in Europa: 'Het spijt me zeer, maar uw vakantie gaat niet door'*. Amsterdam, juni 2022.
- 16 Bron: CBS. *Monitor Brede Welvaart en de Sustainable Development Goals 2023*. Afronding percentages door O&S.
- 17 Bron: CBS. Van 71,4% in 2020 naar 70,0% in 2021.
- 18 Bron: Gemeente Amsterdam. *Amsterdams Akkoord 2022-2026*. Amsterdam, mei 2023.

12

Politieke participatie

In dit hoofdstuk bespreken we hoe Amsterdammers verschillende politieke instituties beoordelen. Ook kijken we naar interesse in de politiek. In maart 2023 vonden daarnaast de Provinciale Statenverkiezingen plaats. In dit hoofdstuk laten we zien hoe Amsterdam stemde vergeleken met de rest van de provincie en van Nederland.

Auteurs: Laure Michon en Sara Rubingh

Kernpunten

- Na een hoger rapportcijfer in coronatijd, krijgt de Nederlandse regering gemiddeld een onvoldoende van Amsterdammers. Het Amsterdamse bestuur krijgt, net als in andere jaren, wel een voldoende van de bewoners.
- 62% van de Amsterdammers is geïnteresseerd in de politiek. Dit aandeel is iets gestegen de afgelopen jaren.
- Amsterdammers met politieke interesse beoordelen hun gezondheid vaker als goed, zijn vaker gelukkig en hebben vaker vertrouwen in de toekomst. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het hebben van hulpbronnen als tijd, geld, opleiding en democratische vaardigheden.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad. Amsterdammers met politieke interesse doen dit relatief vaak.
- Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen in 2022 was de historisch lage opkomst een van de belangrijkste uitkomsten, vooral in delen van Nieuw-West en Zuidoost. Bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2023 was de opkomst iets lager dan in 2019 maar ging de aandacht vooral naar de partijpolitieke verschuivingen.
- Amsterdam liet net als in 2019 een volstrekt andere uitslag van de PS-verkiezingen zien dan de provincie. GroenLinks werd opnieuw de grootste partij en de PvdA behaalde een relatief hoge score. BBB behaalde in tegenstelling tot in de provincie en landelijk een beperkt aandeel stemmen.
- GroenLinks blijft het, net als in 2019, goed doen in de centrale delen van Amsterdam, terwijl de PvdA de grootste is geworden aan de randen van Noord, Nieuw-West en in Zuidoost.
- Vanuit het perspectief van Brede Welvaart zijn vertrouwen in instituties en inspraak/ verantwoordingsplicht indicatoren die samenhangen met politieke participatie. In EU-verband doet Nederland het relatief goed. In Amsterdam is het vertrouwen in instituties stabiel sinds 2012.

In dit hoofdstuk bespreken we het oordeel van Amsterdammers voor de regering en het Amsterdamse bestuur. Verder komt ook de interesse van Amsterdammers in de politiek aan de orde en hun inzet voor buurt en stad. We zullen daarbij vooral inzoomen op verschillen tussen Amsterdammers met en zonder politieke interesse. Daarnaast beschrijven we de uitslag van de Provinciale Statenverkiezingen, maar we hebben ook aandacht voor de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.

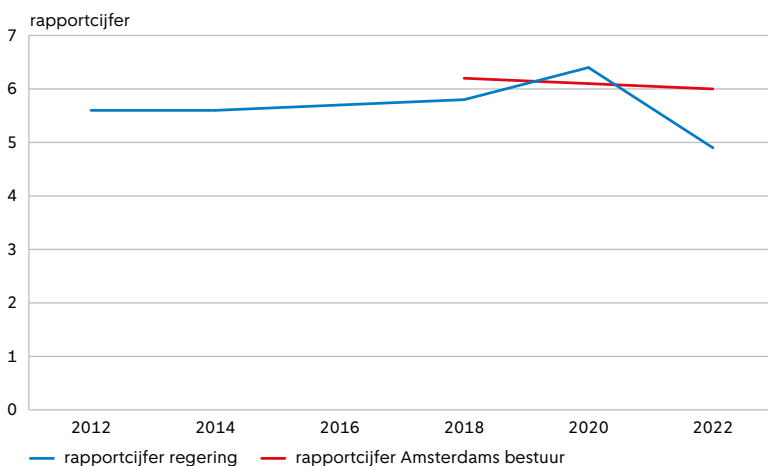
Regering krijgt onvoldoende, maar Amsterdamse bestuur een voldoende

In het coalitieakkoord benoemt het college de erosie van het vertrouwen in de politiek en stelt zich als doel om het vertrouwen van Amsterdammers in de

gemeente te vergroten.¹ In de Staat van de Stad-enquête is Amsterdammers gevraagd hoe tevreden zij zijn met politieke instituties als de regering en het Amsterdamse bestuur. De regering krijgt met het rapportcijfer 5,0 een onvoldoende van Amsterdammers. Meer dan de helft van de Amsterdammers gaf de regering een onvoldoende (52%). Het rapportcijfer is daarnaast lager dan in eerdere jaren. In 2018 gaven Amsterdammers nog een 5,8 voor de regering. Toen gaf 36% van de Amsterdammers een onvoldoende. Tijdens corona was er een lichte stijging in de tevredenheid. Toen kreeg de regering een 6,4. Dit fenomeen is eerder beschreven en wordt *'rallying around the flag'* genoemd. Er heerste het gevoel dat het algemeen belang voorop werd gesteld en de politiek de coronacrisis daadkrachtig aanpakte. Ook landelijk is dit patroon te zien.²

We zien ook verschillen tussen groepen Amsterdammers wat betreft tevredenheid met de regering. Amsterdammers met een havo-/vwo- of mbo 2,3,4 diploma geven een lager cijfer dan gemiddeld (4,5). Amsterdammers zonder migratieachtergrond en Amsterdammers met een Surinaamse achtergrond geven de regering gemiddeld ook een lager cijfer. Amsterdammers met een Afrikaanse achtergrond (zonder Marokko) zijn juist redelijk tevreden. Zij geven de regering een 7. Ook zien we verschillen naar generatie van migratie. Zo geven Amsterdammers die in het buitenland zijn geboren gemiddeld een hoger cijfer (5,9). Amsterdammers die zelf in Nederland geboren en minstens een ouder in het buitenland, (zgn. tweede generatie migranten), geven juist een lager cijfer dan gemiddeld (4,1). Onder deze groep is het rapportcijfer ook het meest gedaald ten opzichte van 2018. Toen gaven deze Amsterdammers nog een voldoende met een 5,6. Verschillen in opvattingen over de politiek tussen verschillende generaties van

Afb 12.1 Tevredenheid met de regering en het Amsterdamse bestuur, 2012-2022 (gemiddelde rapportcijfers)

migratie is ook in ander onderzoek aangetoond. Zo laat recent onderzoek van SCP zien dat Nederlanders die in het buitenland zijn geboren meer vertrouwen hebben in de regering dan hun kinderen die in Nederland zijn geboren.³

Amsterdammers die op een van de huidige landelijke coalitiepartijen zouden stemmen bij nieuwe verkiezingen (VVD, D66, CDA of ChristenUnie) zijn positiever over de regering. Zij geven gemiddeld een rapportcijfer van 6,1. VVD-stemmers zijn daarbij het meest tevreden met een 6,9. Amsterdammers die op een van de landelijke oppositiepartijen zouden gaan stemmen zijn juist meer ontevreden; zij geven een rapportcijfer van 4,5.

Tevredenheid over het Amsterdamse bestuur stabiel

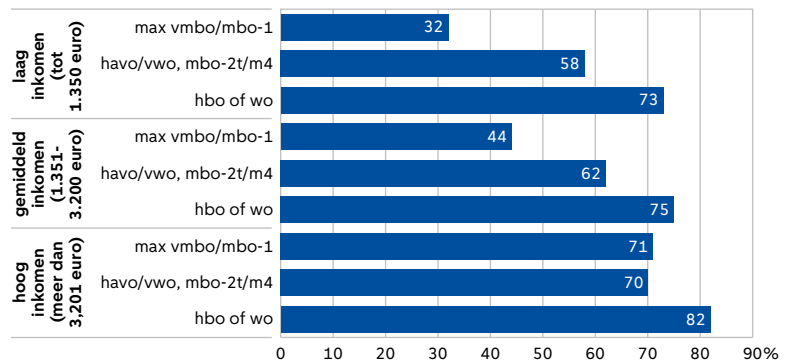
Amsterdammers geven het Amsterdamse bestuur wel een (krappe) voldoende, met het rapportcijfer 6,0. Iets meer dan de helft van de Amsterdammers geeft het bestuur een voldoende (56%) en 27% een onvoldoende. De tevredenheid over het Amsterdamse bestuur is in tegenstelling tot de landelijke regering wel stabiel met een 6,1 in 2020 en een 6,2 in 2018.

Ook hier zien we verschillen tussen groepen Amsterdammers. Hbo- en wo-opgeleide Amsterdammers zijn meer tevreden over het bestuur met een gemiddeld cijfer van 6,4. Onder deze groep is het verschil tussen hun beoordeling voor de regering en hun beoordeling voor het Amsterdamse bestuur ook relatief groot: ze geven het Amsterdamse bestuur 1,2 punten hoger dan de regering. Ook jongeren tot en met 29 jaar zijn iets positiever en geven het bestuur een 6,2. Ook onder hen is het verschil in beoordeling relatief groot: het Amsterdamse bestuur krijgt 1,2 punten hoger dan de regering. Amsterdammers met een Afrikaanse achtergrond geven wederom het hoogste cijfer, een 7,5. Ook zien we wederom verschillen naar generatie van migratie. Zo geven Amsterdammers die in het buitenland zijn geboren gemiddeld een hoger cijfer (6,5). Amsterdammers die zelf in Nederland geboren zijn en minstens een ouder in het buitenland geven juist een lager cijfer (5,6).

Amsterdammers die bij nieuwe verkiezingen op een van de partijen zouden stemmen die in Amsterdam een coalitie vormen (PvdA, GroenLinks of D66) zijn positiever dan gemiddeld over het Amsterdamse bestuur. Zij geven gemiddeld een rapportcijfer van 6,7. Terwijl Amsterdammers die op een van de lokale oppositiepartijen zouden gaan stemmen meer ontevreden zijn. Zij geven een rapportcijfer van 5,8. Er zijn echter verschillen tussen de oppositiepartijen: zo zijn Partij voor de Dieren-stemmers relatief positief met een 6,5. Ja21 en Forum voor Democratie-stemmers zijn juist relatief negatief. Amsterdammers die op een partij die niet in de gemeenteraad zit zouden stemmen zijn het meest ontevreden. Zij geven gemiddeld een 4,5.

Daarnaast zien we dat zowel Amsterdammers die tevreden zijn over de regering als over het Amsterdamse bestuur ook vaker tevreden zijn over andere

Afb. 12.2 Aandeel Amsterdammers met interesse in de politiek naar inkomen en opleidingsniveau, 2022 (procenten)

aspecten van hun leven in de stad. Zo zijn ze vaker gelukkig, beoordelen hun gezondheid vaker als goed en denken vaker dat hun buurt erop vooruit is gegaan de afgelopen 12 maanden. Bovendien hebben ze vaker vertrouwen in de toekomst.

Lichte stijging in interesse in de politiek

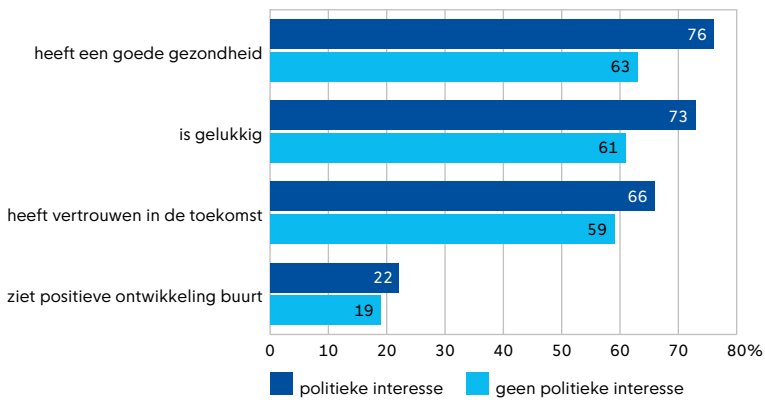
In 2022 was 62% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder geïnteresseerd in politiek. Dat is vergelijkbaar met landelijk.⁴ Politieke interesse is onder Amsterdammers licht gestegen de afgelopen jaren. In 2014 had nog 55% van de Amsterdammers interesse in de politiek.

Sommige groepen Amsterdammers hebben relatief veel interesse in de politiek. Met name hbo- en wo-opgeleide Amsterdammers hebben vaker interesse in de politiek (77%) dan gemiddeld. Op basis van leeftijd zien we geen verschillen, maar de combinatie van leeftijd en opleidingsniveau laat wel verschillen zien. Amsterdammers van 55 jaar en ouder met een hbo- of wo-opleiding hebben bovengemiddeld interesse in de politiek (87%). Amsterdammers van 30-54 jaar met een basisopleiding hebben het minste interesse (30% van hen).

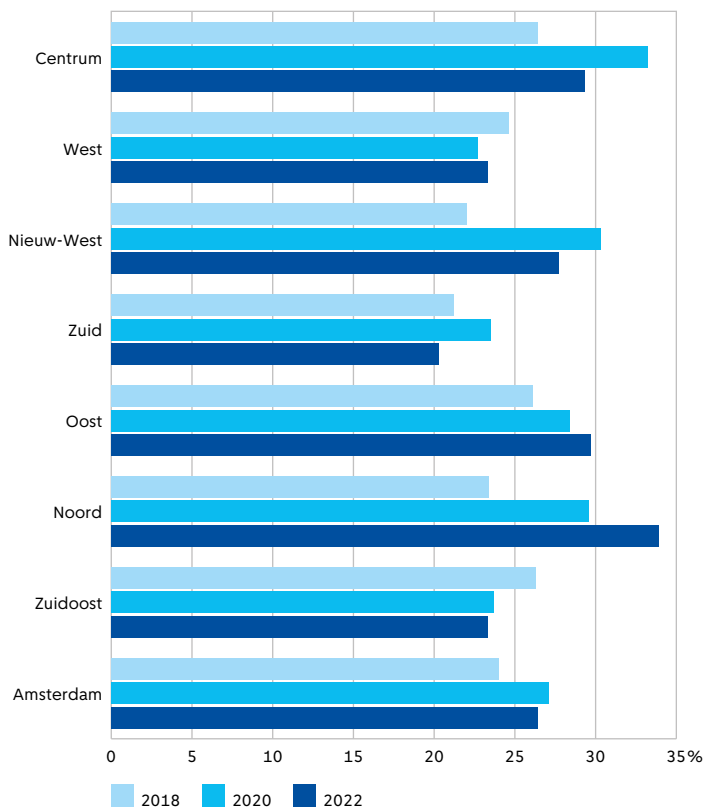
Ook Amsterdammers met een hoog inkomen hebben relatief vaak politieke interesse (79%). We zien daarnaast dat de hoogte van het inkomen en het opleidingsniveau elkaar versterken: dus Amsterdammers met een hbo-/wo-diploma met een hoog inkomen hebben relatief veel politieke interesse (82%) en Amsterdammers met een basisopleiding met een laag inkomen relatief weinig, namelijk een derde van hen (32%, zie afb. 12.2).

Ook naar migratieachtergrond zien we verschillen: Amsterdammers zonder migratieachtergrond en Amsterdammers die zelf in Nederland zijn geboren en minstens een ouder in het buitenland hebben, hebben relatief vaak interesse in de politiek (resp. 74% en 64%).

Afb. 12.3 Beoordeling gezondheid, gelukkig zijn, vertrouwen in de toekomst en zien van een positieve ontwikkeling in de buurt, naar politieke interesse, 2022 (procenten)

Afb. 12.4 Aandeel dat zich inzet voor buurt of stad, per stadsdeel, 2018, 2020 en 2022 (procenten)

Geen interesse in politiek gaat samen met minder vertrouwen in de toekomst

Behalve met achtergrondkenmerken hangt interesse in de politiek ook samen met opvattingen en gedrag op andere vlakken. We zien een samenhang tussen Amsterdammers die gelukkig zijn en hun interesse in de politiek (zie afb. 12.3). Zo voelen Amsterdammers met politieke interesse zich vaker gelukkig: 73% voelt zich (erg) gelukkig tegenover 61% van de Amsterdammers zonder politieke interesse. Ook beoordelen Amsterdammers met politieke interesse hun gezondheid vaker als goed: 76% tegenover 63%.

Daarbij zien we samenhang tussen Amsterdammers die geïnteresseerd zijn in de politiek en in hoeverre ze vertrouwen hebben in de toekomst. Zo hebben Amsterdammers die geen interesse hebben in de politiek minder vertrouwen in de toekomst (59% tegenover 66% die dat wel hebben). Ook vinden zij dat iets vaker dat de buurt achteruit is gegaan het afgelopen jaar: 22% tegenover 18% onder degenen die wel politieke interesse hebben.

Amsterdammers met politieke interesse kritischer op de regering, maar positief over Amsterdamse bestuur

Amsterdammers die interesse hebben in de politiek geven vaker een onvoldoende voor de regering, namelijk 56% van hen tegenover 48% van hen zonder politieke interesse. Wat betreft tevredenheid over het Amsterdamse bestuur zien we een tegenovergestelde trend: Amsterdammers met politieke interesse geven vaker een voldoende dan Amsterdammers zonder politieke interesse (61% tegenover 49%).

Hoewel we samenhang zien tussen politieke interesse en andere aspecten in het leven van Amsterdammers, zal politieke interesse niet de oorzaak zijn van deze verschillen tussen Amsterdammers. Waarschijnlijk zijn er onderliggende oorzaken die zowel politieke interesse als gezondheid, geluk en vertrouwen beïnvloeden. Deze onderliggende oorzaken worden in andere onderzoeken ook wel hulpbronnen genoemd, zoals tijd, geld, opleiding en democratische vaardigheden. Deze hulpbronnen zorgen onder andere voor meer politieke interesse en politieke kennis.⁵

Kwart Amsterdammers zet zich in voor buurt of stad

In totaal heeft 26% van alle Amsterdammers van 18 jaar en ouder zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor of tegen een onderwerp dat met het wonen in de buurt of de stad te maken heeft. Dit aandeel is vergelijkbaar met eerdere jaren (2020: 27%).

Er zijn grote verschillen tussen de stadsdelen in de mate waarin bewoners zich inzetten voor buurt en stad (zie afb. 12.4). Zo is de inzet van bewoners van Noord, Oost en Centrum relatief hoog, terwijl het in Zuid relatief laag is. De verschillen ten opzichte van 2020 zijn klein. De grootste stijging is te zien in Noord (van 30% naar 34%). De grootste daling is in Centrum (van 33% naar 29%). In West, Zuid en Zuidoost is de inzet in 2022 lager dan in 2018.

55-plussers en Amsterdammers met een migratieachtergrond zetten zich vaak in

Er zijn daarnaast ook verschillen tussen groepen Amsterdammers. Vooral Amsterdammers van 55 jaar en ouder zetten zich vaak in voor buurt en stad (30%). Het aandeel onder jongeren (18 t/m 29 jaar) is juist relatief laag (18%), maar wel iets hoger dan eerdere jaren (2020: 15%). Als we kijken naar opleidingsniveau dan zetten hbo- en wo-opgeleiden

zich relatief vaak in voor buurt en stad (resp. 35% en 27%). Het aandeel onder Amsterdammers met een basisopleiding is lager met 20%. De combinatie van leeftijd en opleidingsniveau laat net als in eerdere jaren een ander patroon zien: jongeren zonder startkwalificatie zetten zich meer in voor buurt of stad dan jongeren met een hbo- of wo-opleiding, terwijl we dat juist omgekeerd zien voor de overige leeftijds-groepen.

Ook Amsterdammers met een Turkse migratieachtergrond (33%) zetten zich relatief vaak in voor buurt en stad, net als Amsterdammers zonder migratieachtergrond (31%). Amsterdammers met een migratieachtergrond uit Afrika (zonder Marokko) zetten zich relatief minder vaak in voor hun buurt en stad (13%). Ook zien we verschillen naar generatie van migratie. Amsterdammers die zelf in Nederland zijn geboren (ongeacht waar de ouders zijn geboren) zetten zich daarbij vaker in dan Amsterdammers die buiten Nederland zijn geboren (31% versus 18%).

Amsterdammers met politieke interesse zetten zich vaker in

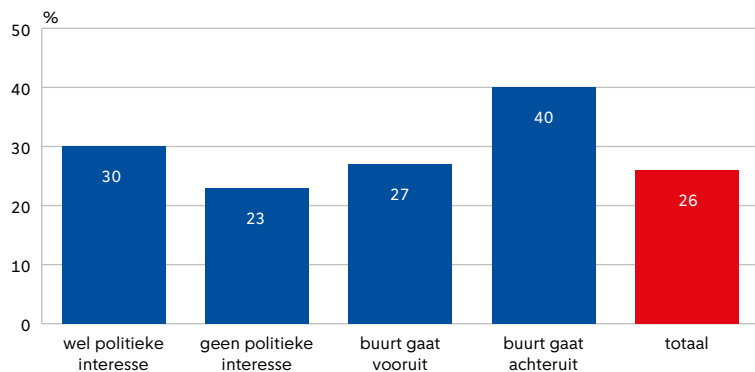
We zien een samenhang tussen de inzet voor buurt of stad en politieke interesse. Van de personen die geïnteresseerd zijn in de lokale politiek zet 30% zich in voor buurt of stad, tegenover 23% van de mensen die aangeeft niet politiek geïnteresseerd te zijn (zie afb. 12.5). In eerdere jaren was dit verschil een stuk groter, met 36% tegenover 15% in 2020. Amsterdammers met politieke interesse zetten zich ook op andere gebieden vaker in. Zo geven ze vaker hulp aan mensen die dat kunnen gebruiken bijvoorbeeld door boodschappen te doen voor een buurman of oppassen op kinderen van familieleden (42% tegenover 30% van Amsterdammers zonder politieke interesse).

Ook Amsterdammers die vinden dat hun buurt de afgelopen 12 maanden achteruit is gegaan zetten zich vaker in voor buurt en stad (40%) dan Amsterdammers die vinden dat hun buurt vooruit is gegaan (27%) of gelijk is gebleven (24%). Deze verschillen zagen we ook in eerdere jaren, maar waar dit precies mee te maken heeft is onbekend. Leidt de ervaring van verslechtering van de buurt tot inzet voor verbetering van de buurt? Het is ook mogelijk dat Amsterdammers door hun inzet in de buurt een verslechtering eerder waarnemen.

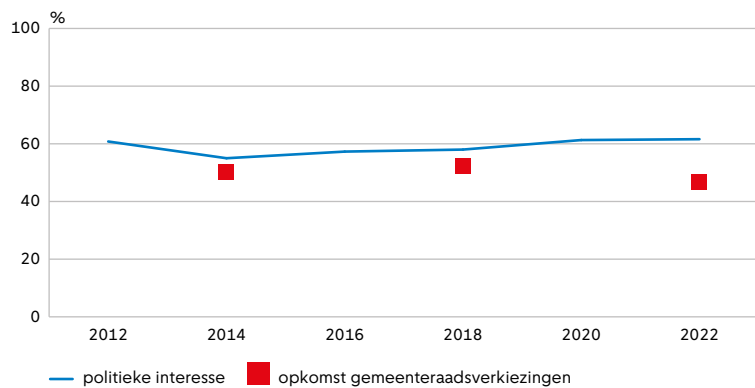
Historisch lage opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen

Tevredenheid met het bestuur, interesse in politiek en betrokkenheid bij de eigen buurt zijn verschillende uitingsvormen van politieke participatie die ook met elkaar samenhangen en elkaar beïnvloeden. Zo gaat interesse in de politiek in principe vooraf aan opkomst bij verkiezingen en kan daarmee worden gezien als een voorspeller voor de opkomst, een belangrijk onderdeel van politieke participatie.⁶ De opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 was met 46,6% historisch laag in Amsterdam, maar

Afb. 12.5 Aandeel dat zich inzet voor buurt of stad, naar politieke interesse en mening over ontwikkeling buurt, 2022 (procenten)

Afb. 12.6 Aandeel Amsterdammers met interesse in de politiek en opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen, 2012-2022 (procenten)

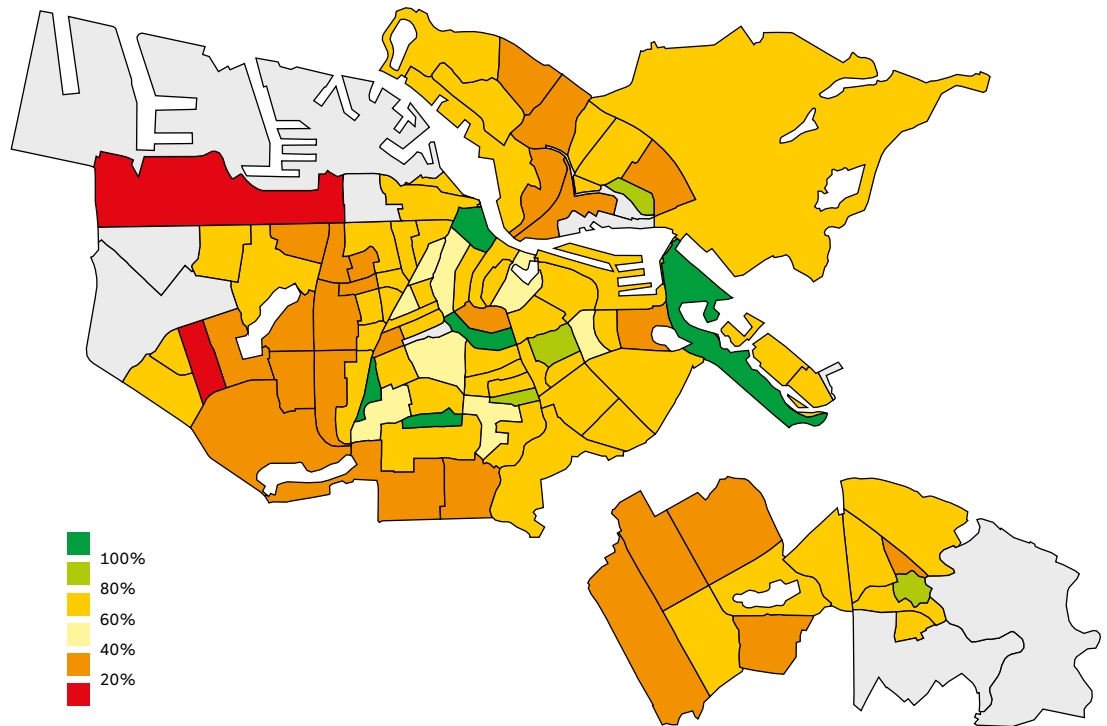

ook een stuk lager dan het aandeel Amsterdammers dat politieke interesse heeft, 62% (zie afb. 12.6). Het gaat hierbij overigens om interesse in de politiek in het algemeen, niet specifiek om interesse in de lokale politiek. In 2014 had 55% van de Amsterdammers interesse in de politiek, dat was meer in lijn met de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Coalitiepartijen binnen het Amsterdamse bestuur hebben in de loop der jaren een steeds kleinere kiezersbasis gekregen. Kiezers verdelen hun stemmen over meer partijen.⁷ Dit vormde de aanleiding tot onderzoek naar de oorzaken voor de lage opkomst en lessen die daaruit getrokken moeten worden.

Vanwege een combinatie van factoren is de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen structureel lager dan bij Tweede Kamerverkiezingen. De oorzaak ligt in de kenmerken van verkiezingen (het politiek en electoraal stelsel, maar ook de 'spanning in de verkiezingsstrijd') en individuele kenmerken zoals interesse, socialisatie, opleiding, netwerk en 'gepercipieerd belang'.⁸ Zo had ruim een derde van de kiezers die in 2021 op landelijk niveau hadden gestemd, dat in 2022 op lokaal niveau niet gedaan. Groepen voor wie dit vooral geldt zijn vrouwen, personen met een basisopleiding en personen met een migratieachtergrond. Daarnaast blijven mensen die veel vertrouwen hebben in het lokaal bestuur en bij de

Afb. 12.7 Opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022, per wijk (procenten)

bron: O&S

Tweede Kamerverkiezingen stemmen, juist thuis bij de gemeenteraadsverkiezingen. Deze kiezers ervaren kennelijk geen behoefte om lokaal te stemmen, wellicht juist vanwege hun vertrouwen in het lokaal bestuur.⁹

Naast praktische redenen om niet te stemmen (geen tijd, op vakantie) die veel worden genoemd¹⁰, spelen ook meer substantiële redenen een rol bij het niet-stemmen: 'wantrouwen richting de politiek, geen belangstelling voor de (lokale) politiek en het gevoel in bepaalde dorpen, stadsdelen of wijken niet gezien te worden door lokale politici'.¹¹ Dat geldt ook in Amsterdam, maar daar komen specifieke redenen bij omdat sommige groepen sterk vertegenwoordigd zijn in de stad. Zo wonen er in Amsterdam veel kiesgerechtigden zonder de Nederlandse nationaliteit. Door de taalbarrière missen zij informatie over de lokale politiek en binding daarmee. Daarnaast telt Amsterdam veel jongeren met een basisopleiding en met een migratieachtergrond. Zij zijn het minst geneigd te gaan stemmen. Door ervaren uitsluiting, achterstelling en gebrek aan vertegenwoordiging toont deze groep wantrouwen ten opzichte van de lokale politiek.¹²

De lage opkomst in 2022 past in een bestaand patroon, benadrukken de onderzoekers in een landelijke¹³ en in een Amsterdamse studie. Grootste punt van zorg is niet de lage opkomst op zich, maar wel de grote verschillen in opkomst in de stad, tussen groepen en tussen gebieden. Die verschillen nemen toe de afgelopen jaren, vooral omdat de opkomst sterker daalt in sommige delen van de stad dan elders (zie afb. 12.7).¹⁴

De oplossing volgens het landelijke en het Amsterdamse onderzoek is om in te zetten op een verbetering van de relatie tussen politie, bestuur en kiezers. Belangrijker dan een hogere opkomst op zich na te streven, is om de verschillen in participatie te bestrijden. Daarvoor is tijd nodig, een structurele aanpak en meer informatie voor burgers.

De opkomst bij de Provinciale Statenverkiezingen (PS-verkiezingen) van maart 2023 was in Amsterdam met 51,5% iets lager dan die bij de vorige verkiezingen voor de Provinciale Staten (53,2%), maar geen dieptepunt zoals bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2022. In 1999 stemde slechts 34,3% van de Amsterdammers bij de PS-verkiezingen, wel een dieptepunt. In de afgelopen 20 jaar stijgt de opkomst bij de PS-verkiezingen gestaag, al zijn er enkele schommelingen (zie afb. 12.8).

Inmiddels is de opkomst bij de Provinciale Statenverkiezingen hoger dan bij de Gemeenteraadsverkiezingen, terwijl dit tussen 1985 en 2017 (met uitzondering van 2011) andersom was. Hierbij speelt mogelijk dat de afgelopen jaren de Provinciale Statenverkiezingen steeds vaker belangrijke implicaties hebben voor de landelijke politiek. Sinds 2011 heeft de zittende coalitie geen meerderheid in de Eerste Kamer (nodig voor het goedkeuren van wetten), die door de Provinciale Staten wordt verkozen.¹⁵ Hierdoor hebben de PS-verkiezingen een landelijk karakter gekregen. Landelijke verkiezingen trekken meer kiezers dan gemeenteraads- en Europese verkiezingen, zoals afbeelding 12.8 ook laat zien.

De opkomst bij de PS-verkiezingen was in Amsterdam weliswaar iets lager dan vier jaar eerder, maar op landelijk niveau is de opkomst gestegen tussen 2015 (47,8%), 2019 (56,2%) en 2023 (58,2%). Bij de analyse van de PS-uitkomsten ging de aandacht dan ook niet naar de opkomst maar naar de uitslag voor partijen.

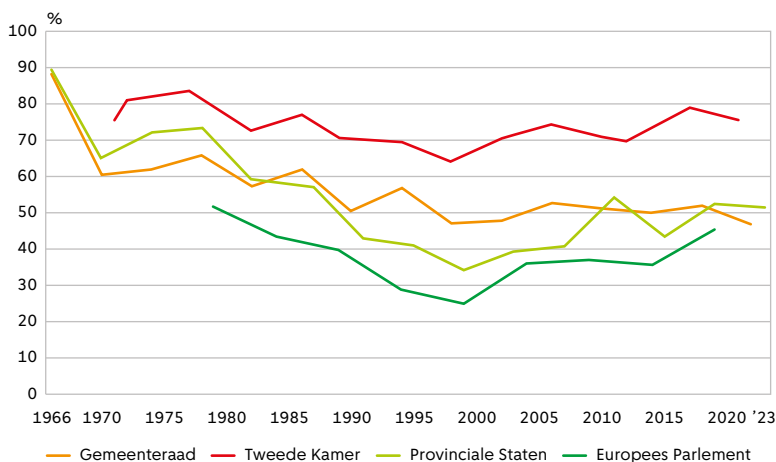
Provinciale Statenverkiezingen: Amsterdam stemt opnieuw anders dan provincie

De PS-verkiezingen hebben gezorgd voor grote veranderingen in de electorale kaart van Nederland. Dat gold ook in Noord-Holland, waar BBB als nieuwe partij de meeste stemmen behaalde en met 13,6% de grootste partij werd. Forum voor Democratie (FvD), in 2019 de grootste, behoudt een vijfde van de score van vier jaar geleden. Er waren meer nieuwkomers, zoals JA21 en Volt, die succes behaalden en zetels veroverden in de Provinciale Staten (zie afb. 12.9).

In Amsterdam ziet de uitslag er heel anders uit. GroenLinks, PvdA en Partij voor de Dieren (PvdD) behalen veel betere resultaten dan op provinciaal niveau, terwijl BBB 5% scoort (tegenover 13,6% op provinciaal niveau). Ook in 2019 was de uitslag in Amsterdam heel anders dan in de provincie, wel zien we verschuivingen tussen beide verkiezingen in de hoofdstad. Zo behaalde GroenLinks meer stemmen in 2019 dan in 2023, terwijl de PvdA en de PvdD juist beter scoorde in 2023. Van de nieuwe partijen doet vooral Volt het goed in Amsterdam met 7,8% van de stemmen.

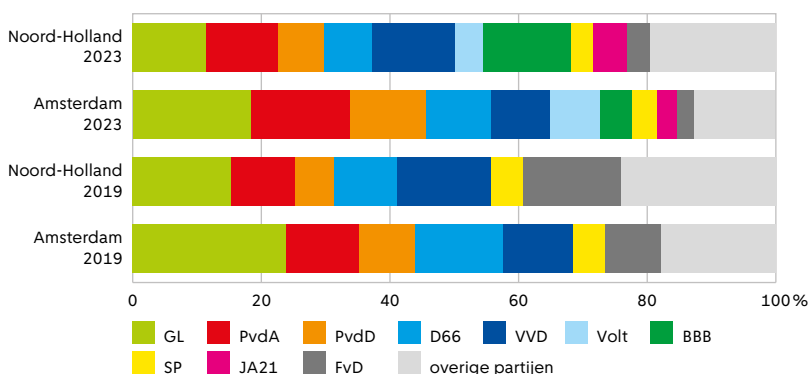
Ook de kaart van de grootste partij per gemeente (zie afb. 12.10) toont duidelijk hoe zeer Amsterdam verschilt van de omliggende gemeenten. In de regio is BBB dan wel de VVD de grootste. Behalve in Amsterdam is alleen in Haarlem en Diemen GroenLinks de grootste partij. Dit patroon is een herhaling, met BBB als de vervanger van FvD, van de kaart van 2019.

Afb. 12.8 Opkomst bij verschillende verkiezingen in Amsterdam, 1966-2023 (procenten)

bron: O&S

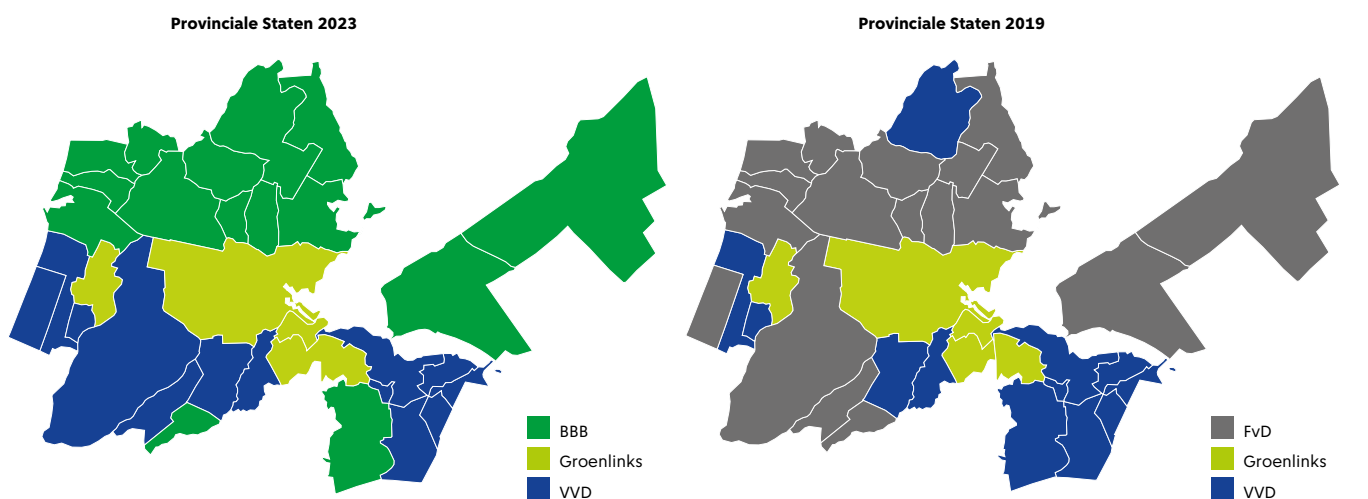
Afb. 12.9 Uitslag Provinciale Statenverkiezingen in Noord-Holland en in Amsterdam, 2019-2023 (procenten)

bron: Kiesraad/ bewerking O&S

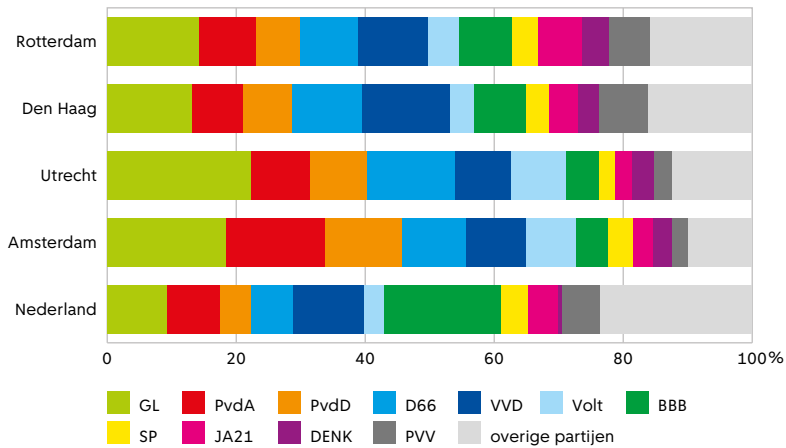
Daarnaast is de VVD in een aantal gemeenten in beide jaren de grootste partij (zoals Hilversum, Amstelveen en Bloemendaal).

Afb. 12.10 Grootste partij bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2023 (links) en 2019 (rechts), per gemeente van de metropoolregio Amsterdam

bron: Kiesraad/ bewerking O&S

Afb. 12.11 Uitslag Provinciale Statenverkiezingen in Nederland en de G4, 2023 (procenten)

Bron: Kiesraad/ bewerking O&S

zingen van 2023, BBB, het veel slechter doet dan op landelijk niveau. De hoogste score in de G4 behaalt BBB in Rotterdam, maar met 8,2% is dit minder dan de helft van de landelijke score (18%).

GroenLinks in de centrale delen en de PvdA aan de randen van Amsterdam de grootste

De verkiezingsuitslag verschilt tussen wijken binnen de stad. Binnen Amsterdam blijft GroenLinks in de meeste wijken de grootste partij (zie afb. 12.12), net als in 2019 (zie afb. 12.13). In Zuid doet de VVD het goed en BBB in landelijk Noord en in Weesp. Wanneer we de uitslagen van de PS-verkiezingen in 2019 en 2023 vergelijken valt vooral op dat de PvdA aan de randen van Noord, Oost, Nieuw-West en in Zuidoost de grootste partij is geworden. DENK heeft vergeleken met 2019 aan terrein verloren in Nieuw-West. GroenLinks blijft de grootste partij in de centrale delen van de stad.

Grote verschillen in partijkeuze tussen vier grootste steden

De uitslagen van de PS-verkiezingen verschillen in de vier grootste steden, en verschillen ook van de landelijke uitkomsten (zie afb. 12.11). In Amsterdam werd zoals eerder gezegd GroenLinks de grootste, maar haalde minder stemmen dan in Utrecht. De score van de PvdA is opvallend hoog in de hoofdstad, (bijna) twee keer zo hoog als in de andere grote steden en heel Nederland. Verder doen de Partij voor de Dieren en Volt het relatief goed in Amsterdam.

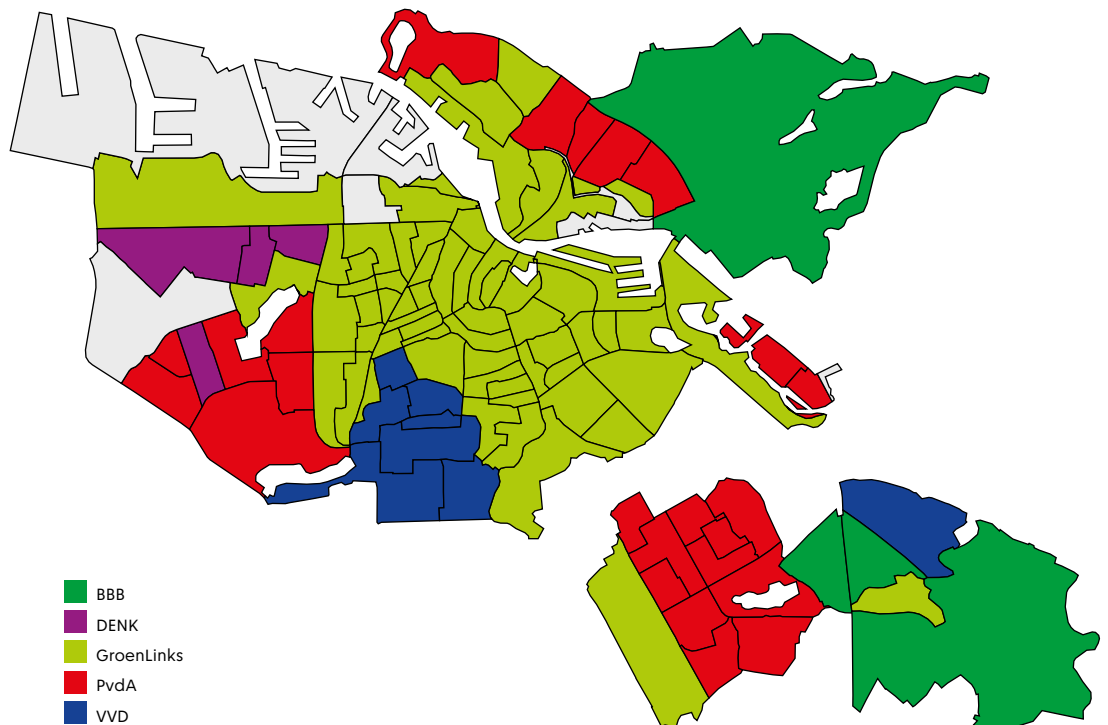
Een overeenkomst in de uitslag in de vier grootste steden is wel dat de grote winnaar van de verkie-

Politieke participatie in perspectief van Brede Welvaart: vertrouwen en inspraak

Om brede welvaart te meten maakt het CBS gebruik van een veelheid aan indicatoren, waaronder twee voor het thema ‘Samenleving’ (‘hier en nu’) die gelieerd zijn aan onderwerpen die in dit hoofdstuk aan de orde zijn gekomen: ‘vertrouwen in instituties’ en ‘inspraak en verantwoordingsplicht’.¹⁶

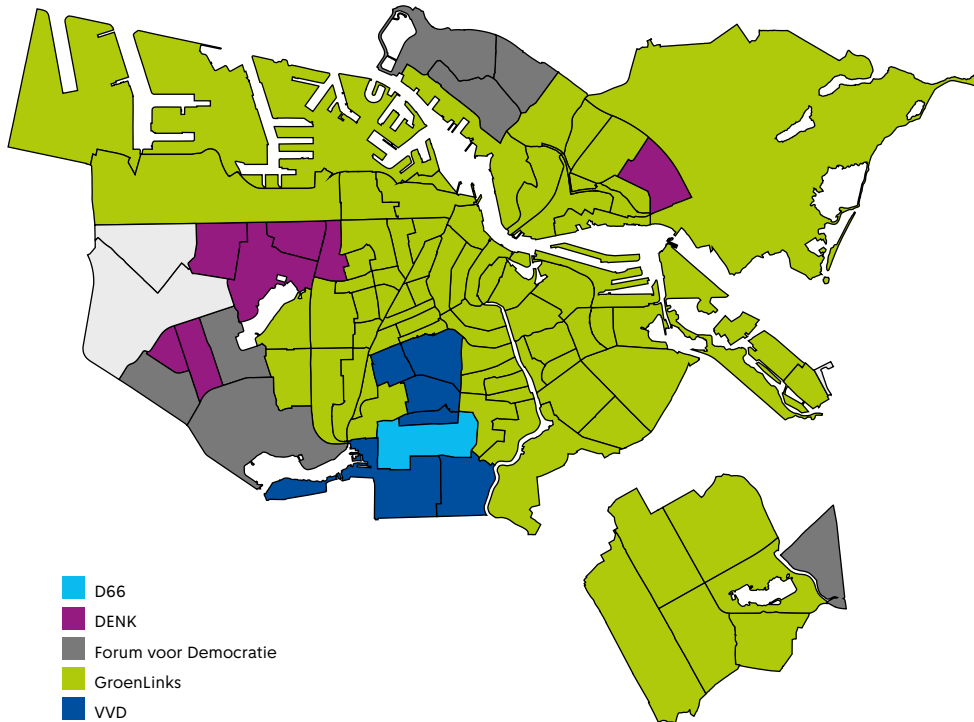
Op het gebied van vertrouwen in instituties zijn de uitkomsten voor heel Nederland beter dan in andere EU-landen. Zo heeft 61,3% van de Nederlandse be-

Afb. 12.12 Grootste partij bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2023, per wijk

bron: O&S

Afb. 12.13 Grootste partij bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2019, per wijk

bron: O&S

volking vertrouwen in Tweede Kamer, politie, en rechters (cijfers voor 2022). Daarmee heeft Nederland de tweede plaats in EU-verband. Dit niveau is stabiel in de afgelopen jaren.¹⁷ Overigens is het vertrouwen in instituties lager volgens andere bronnen: volgens het SCP heeft 50% van de Nederlanders voldoende vertrouwen in de regering en 52% in de Tweede Kamer (eveneens in 2022). Het verschil met de CBS-cijfers zit in het samenvoegen van politiek, politie en rechters: in de rechtsspraak heeft 78% van de Nederlanders vertrouwen.¹⁸ Voor Amsterdam hebben we cijfers voor 2021: toen was het vertrouwen in deze instituties volgens de CBS-meting met 68,6% iets hoger dan landelijk, en redelijk stabiel sinds 2012.¹⁹ Uit de Amsterdamse Burgermonitor kunnen afleiden dat dit vooral ligt aan vertrouwen in de politie (52%) en de rechtsspraak (48%), terwijl het vertrouwen in de Tweede Kamer en in de regering met 16% veel lager is.²⁰

Eerder onderzoek omschrijft zes criteria die mensen hanteren om te bepalen of ze vertrouwen hebben in de politiek. Een van deze zes criteria is vertegenwoordiging, ofwel in hoeverre worden belangen van burgers behartigd en in hoeverre luisteren politici naar wensen van burgers.²¹ Uit de Burgermonitor

blijkt dat een derde van de Amsterdammers denkt dat er genoeg manieren zijn om duidelijk te maken wat hun mening is over de stand van zaken in de stad, maar slechts 13% geeft aan dat ze voldoende invloed hebben op wat er in de stad wordt besloten. Dit is stabiel over de afgelopen jaren. Ervaringen van burgers op het gebied van inspraak zijn daarom een punt van zorg in Amsterdam. Deze cijfers zijn echter moeilijk in een bredere context te plaatsen omdat er geen vergelijkbare cijfers zijn op landelijk niveau. Voor de meting van Brede Welvaart gebruik CBS een schaal voor inspraak en verantwoordingsplicht van -2,5 (zwak) tot +2,5 (deugdelijk). Nederland 1,5 scoorde in 2021, de 5e plaats in de EU-ranglijst.²²

Behalve voor 'hier en nu' gaat het bij Brede Welvaart ook om 'later'. Vanuit het perspectief van politieke participatie is op dit punt de lage opkomst, zoals hierboven besproken, een aandachtspunt. Er zijn zorgen over de mogelijke risico's van een structureel lage opkomst op termijn, en vooral voor de verschillen in opkomst tussen groepen, die gevolgen heeft voor de relatie tussen overheid en burgers. Dat is reden om deze ontwikkelingen in de toekomst te volgen.

Noten

- 1 Bron: 'Amsterdams Akkoord' Coalitieakkoord PvdA/GroenLinks/D66. Mei 2022.
- 2 Bron: Dekker en den Ridder. Afkeer in de Haagse politiek. 2021. <https://www.dpes.nl/wp-content/uploads/2021/12/NKO-2021-Versplinterde-vertegenwoordiging-V5.pdf>
- 3 Bron: Dagevos, J., de Voogd-Hamelink, M. & Damen, R. Gevestigd, maar niet thuis. Den Haag: SCP. <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2022/10/11/gevestigd-maar-niet-thuis.-eerste-bevindingen-uit-de-survey-integratie-migranten-sim2020/Gevestigd+maar+niet+thuis.pdf>
- 4 De laatste landelijke cijfers hierover komen uit 2020. Bron: J den Ridder. Maatschappelijke en politieke participatie. 2020. In: SCP. *De sociale staat van Nederland 2020*. Den Haag: SCP. <https://digitaal.scp.nl/ssn2020/maatschappelijke-en-politieke-participatie/>
- 5 Bron: Smets, K., & Van Ham, C. (2013). The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Electoral studies*, 32(2), 344-359.
- 6 Bron: den Ridder, J. en P. Dekker. 2019. Lokale (en) politieke betrokkenheid en participatie. in G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. Enschede: Universiteit Twente. <https://repub.eur.nl/pub/123036/democratie-dichterbij-lokaal-kiezersonderzoek-2018.pdf>
- 7 Zie ook: <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/amsterdamse-politiek-versnippert>
- 8 Bron: den Ridder, J. en H. Vollaard. 2022. Wat we weten over opkomst en niet-stemmen. In H. Vollaard, L. de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (red). *De lokale niet-stemmer, Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. <https://www.kennisopenbaarbestuur.nl/documenten/rapporten/2022/10/01/de-lokale-niet-stemmer>.
- 9 Bron: Boogers, M. & L. de Blok. 2022. Gebruikelijke verklaringen voor niet-stemmen en de gemeenteraadsverkiezingen van 2022. In H. Vollaard, L. de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (red). *De lokale niet-stemmer, Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- 10 Bron: de Blok, L., J. den Ridder & M. Boogers. 2022. Bijzondere omstandigheden in 2022? In H. Vollaard, L. de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (red). *De lokale niet-stemmer, Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- 11 Bron: van Bochove, M. & H. Moors. 2022. Kwalitatief onderzoek naar motieven van niet-stemmers. In H. Vollaard, L. de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (red). *De lokale niet-stemmer, Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- 12 Bron: Vermeulen, F., F. Kaulingfreks & S. Redan. 2022. *Lage lokale betrokkenheid en grote ongelijkheid, Onderzoek naar opkomst bij Amsterdamse Gemeenteraadsverkiezingen*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. <https://openresearch.amsterdam.nl/page/91442/rapport-lage-betrokkenheid-en-grote-ongelijkheid>
- 13 Bron: Vollaard, H., J. den Ridder & L. de Blok. 2022. Inleiding: zorgen en vragen over een lage opkomst. In H. Vollaard, L. de Blok, J. den Ridder & G. Jansen (red). *De lokale niet-stemmer, Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- 14 Bron: Vermeulen, F., F. Kaulingfreks & S. Redan. 2022. *Lage lokale betrokkenheid en grote ongelijkheid, Onderzoek naar opkomst bij Amsterdamse Gemeenteraadsverkiezingen*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- 15 Bron: Parlement.com. Eerste Kamerverkiezingen 1983-2019. https://www.parlement.com/id/vimrii5o8ord/eerste_kamerverkiezingen_1983_2019.
- 16 Bron: CBS. Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals. Den Haag: CBS. 2023. https://www.cbs.nl/-/media/_pdf/2023/20/mbw-samenvatting.pdf
- 17 Bron: CBS. Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2023. Hier en nu. <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023/brede-welvaart/hier-en-nu>
- 18 Bron: SCP. Burgerperspectieven Bericht 2. 2022. <https://www.scp.nl/onderzoeksprogramma/continu-onderzoek-burgerperspectieven/documenten/publicaties/2022/12/29/continu-onderzoek-burgerperspectieven---bericht-2-2022>
- 19 Bron: CBS. Regionale monitor Brede Welvaart. Brede Welvaart trend. 2022. <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart/brede-welvaart-trend>
- 20 Bron: O&S. Amsterdamse Burgermonitor 2021. 2022. <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdamse-burgermonitor-2021>
- 21 Bron: Steenvoorden, E. 2023. Woorden zeggen meer dan cijfers. *Uiteenlopende betekenissen van (gebrek aan) politiek vertrouwen onder sociale groepen in Nederland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- 22 Bron: CBS. Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2023. Hier en nu.

13

Leefbaarheid en veiligheid

In dit hoofdstuk kijken we naar de woonomgeving in Amsterdam: zijn bewoners tevreden met hun buurt en hoe veilig is het in de stad? De leefbaarheid van een buurt wordt bepaald door een groot aantal factoren. Hoe gaan bewoners met elkaar om? In hoeverre is er sprake van probleemcumulatie? Is de omgeving mooi, schoon en heel? Voelen Amsterdammers zich veilig in de stad en hoeveel misdrijven vinden er plaats in Amsterdam? Daarbij wordt gekeken naar verschillende bronnen van overlast en onveiligheid, zoals jeugd, ondermijning en drugsgebruik.

Auteurs: Lieselotte Bicknese, Sara de Wilde, Harry Smeets, Eliza van der Beek, Anne Huijzer, Nathalie Hesselning, Merel Kieft, Natalie Runtuwene

Kernpunten

Leefbaarheid

- Amsterdammers geven hun buurt gemiddeld een ruime voldoende (2021: 7,6). Dit cijfer, dat de meest gebruikte indicator is voor de leefbaarheid, ligt al enkele jaren rond dit niveau.
- Het aandeel Amsterdammers dat regelmatig contact heeft met buurtgenoten en de sociale cohesie zijn toegenomen. Tijdens de coronaperiode was men meer aangewezen op de directe omgeving. Sociale samenhang tussen bewoners is de belangrijkste voorspeller voor de tevredenheid met de buurt.
- In Centrum staat de leefbaarheid onder druk door de drukte. In 2021, een periode van corona-lockdowns, steeg de buurttevredenheid hier weer naar het oude hoge niveau.
- In de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West gaat ontevredenheid met de buurt vaak samen met relatief veel sociale problematiek onder de bevolking op het gebied van onderwijs, werk en/of veiligheid. De buurttevredenheid is in 2021 het laagst in de gebieden Osdorp, Geuzenveld, Slotermeer en Bijlmer-Centrum.

- Weesp is het enige gebied in de gemeente Amsterdam waar het vertrouwen in de ontwikkeling van de buurt afneemt.
- In 2021 geven Amsterdammers voor het eerst een onvoldoende voor overlast van vervuiling. Het gaat hoogstwaarschijnlijk om de overlast van afval.

Veiligheid

- In 2022 registreerde de politie in Amsterdam meer misdrijven dan in coronajaren 2020 en 2021. Zo waren er in Centrum, waar het aantal bezoekers in 2022 weer toenam, meer zakkenrollerijen en straatroven. Toch ligt het aantal misdrijven in de stad nog steeds lager dan in 2019 en de jaren daarvoor.
- Amsterdammers voelden zich in 2022 iets onveiligder dan in 2021. De ervaren overlast bleef gelijk.
- Het aandeel 12- tot en met 17-jarige Amsterdammers dat verdacht is van een misdrijf (gepleegd in Amsterdam) is in 2022 toegenomen ten opzichte van 2021. Het aandeel jongeren in die leeftijdscategorie dat naar Halt werd verwezen daalde juist.
- 36% van de Amsterdammers kent het advies- en meldpunt Veilig Thuis.

- In 2022 werden 10.195 meldingen van huiselijk geweld gedaan, 3% meer dan een jaar eerder.
- Ondermijnende criminaliteit vormt een bedreiging voor de leefbaarheid in de stad, maar is niet altijd als dusdanig te herkennen. Wel kunnen Amsterdammers situaties zien die zij 'niet pluis' achten. Zo ziet of vermoedt 22% van de Amsterdammers winkels of horeca in de buurt waar geen of weinig klanten komen maar die wel blijven bestaan en 20% ziet of vermoedt samenkomsten van verdachte personen in de buurt.
- De helft van de Amsterdammers maakt zich zorgen om de criminaliteit rondom cocaïne.
- In Amsterdam wonen veel verdachten en veroordeelden van een drugsdelict in vergelijking tot andere gemeenten in Nederland. Amsterdamse drugsverdachten plegen relatief weinig delicten buiten de eigen gemeente en in Amsterdam worden weinig drugsdelicten gepleegd door drugsverdachten van buitenaf.

De term leefbaarheid beschrijft hoe geschikt of aantrekkelijk een buurt is om er te wonen. Welke buurtkenmerken dit (het meest) bepalen kan per gebied verschillen. Volgens de meest gebruikte definitie in Amsterdam wordt leefbaarheid bepaald door de combinatie van schoon, heel, veilig en prettig samenleven.¹ Deze aspecten komen in dit hoofdstuk allemaal aan bod. Daarnaast wordt gekeken naar de samenhang met de definitie van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid, waarin een lage leefbaarheid wordt gezien als de stapeling van problemen bij de bewoners op het gebied van inkomen, werk en opleiding.²

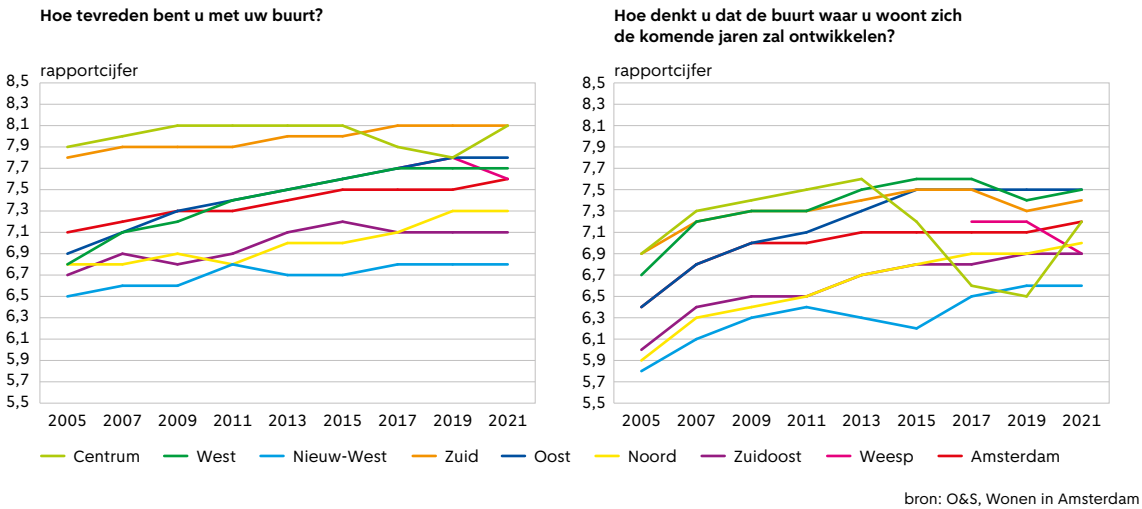
Het deel over de veiligheid in de stad gaat in op de mate waarin criminaliteit en overlast plaatsvinden in de stad en wat er wordt gedaan om de veiligheid in de stad te verbeteren. Daarbij wordt ingegaan op diverse vormen van criminaliteit en er is aandacht voor ondermijnende criminaliteit en drugscriminaliteit.

Buurttevredenheid stabiel

De ervaren leefbaarheid in algemene zin wordt in kaart gebracht door bewoners in de enquête Wonen in Amsterdam een rapportcijfer te laten geven aan hun eigen buurt. In 2021 geven Amsterdammers hun buurt gemiddeld een 7,6. Dit cijfer ligt al enkele jaren rond dit niveau. Ook het vertrouwen in de ontwikkeling van de eigen buurt is stabiel. Amsterdammers geven hiervoor in 2021 gemiddeld een 7,2.

Inwoners van de stadsdelen Zuid en Centrum geven hun buurt gemiddeld genomen het hoogste cijfer van de stad (8,1, zie afb. 13.1). In stadsdeel Zuid is deze situatie stabiel, maar in Centrum staat de leefbaarheid sinds 2015 onder druk door de toenemende drukte. Door de extreme rust tijdens de corona-lockdowns steeg in 2021 de buurttevredenheid in Centrum weer naar het oude hoge niveau. De verwachting is dat de waardering weer af zal nemen nu er inmiddels weer net zoveel toeristen naar Amsterdam komen als voor de coronapandemie. De toeristische draagkracht van een wijk wordt bepaald door te kijken naar het aantal toeristische voorzieningen en bezoekers in een wijk en het oordeel van de bewoners over bezoekers-

Afb. 13.1 Oordeel over de eigen buurt naar stadsdeel, rapportcijfer, 2005-2021

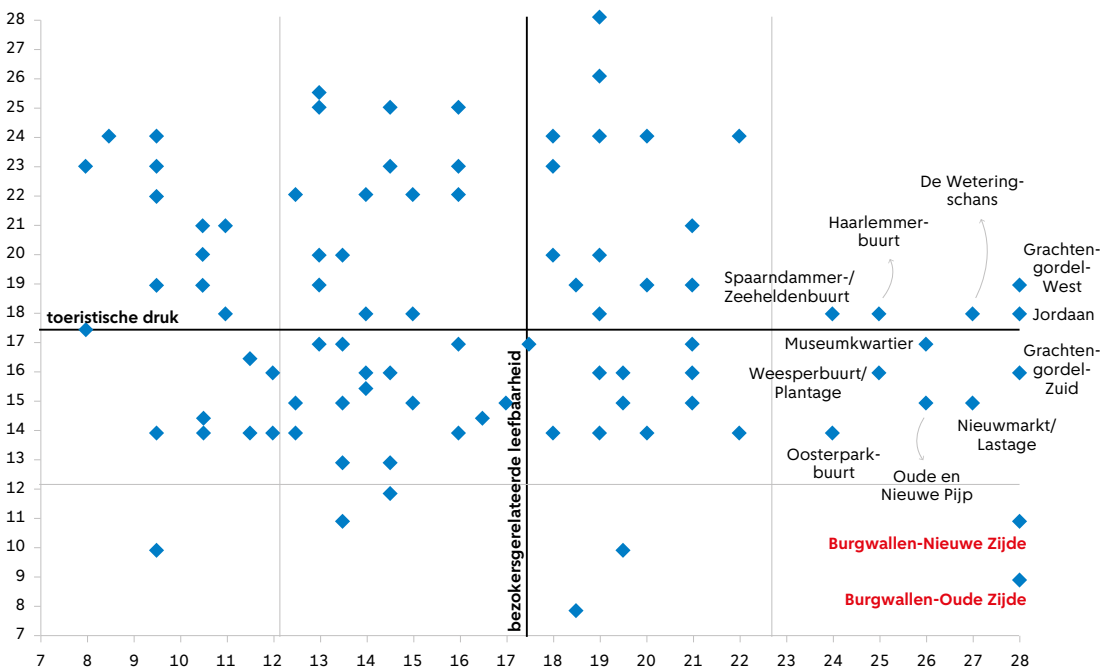
gerelateerde leefbaarheidsaspecten zoals overlast en sociale cohesie.³ Tijdens de coronaperiode (2021) is de toeristische draagkracht alleen nog zeer ongunstig in de wijken Burgwallen-Oude en -Nieuwe Zijde (zie afb. 13.2). Voor deze periode gold dit ook voor andere wijken in Centrum en delen van Zuid en Oost.

In Nieuw-West en Zuidoost is het rapportcijfer voor de buurt sinds 2017 niet gewijzigd (respectievelijk 6,8 en 7,1). Beide stadsdelen hebben langdurig te maken met een relatief lage leefbaarheid in combinatie met sociale problematiek, zoals armoede en criminaliteit. De leefbaarheid is met name laag in de gebieden Osdorp (rapportcijfer buurt 6,4) en Geuzenveld, Slotermeer en Bijlmer-Centrum (beide 6,5).

Ook stadsdeel Noord scoort relatief ongunstig op leefbaarheid en sociale problematiek. Het stadsdeel laat echter meer herstel zien dan Nieuw-West en Zuidoost. Het stadsdeel trekt steeds meer inwoners met een hoge sociaaleconomische score (SES) en de buurtbetrokkenheid en het veiligheidsgevoel nemen langzaam toe. Wijken in Noord die in 2021 niet langer ondergemiddeld scoren op leefbaarheid zijn IJplein/Vogelbuurt en Tuindorp Buiksloot. Daarnaast steeg de waardering voor de geliefde groene wijken Waterland en Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk tijdens de coronaperiode verder van respectievelijk een 8,7 en 8,4 naar een 9 en 9,1.

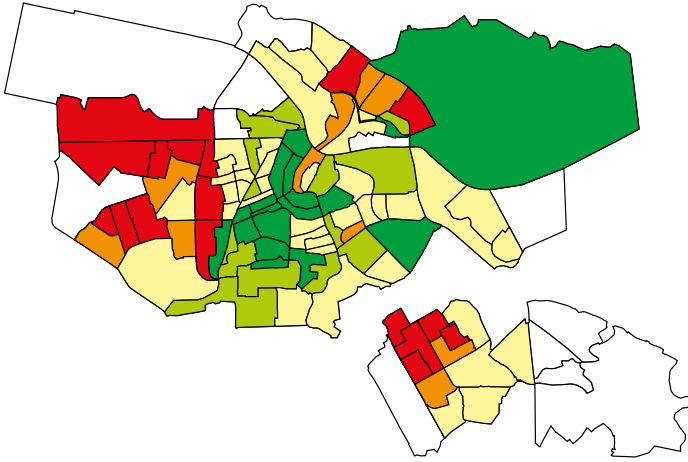
In de stadsdelen West en Oost verbeterde de leefbaarheid tot en met 2017 relatief sterk als gevolg

Afb. 13.2 Wijken waar de toeristische draagkracht onder druk staat, 2021

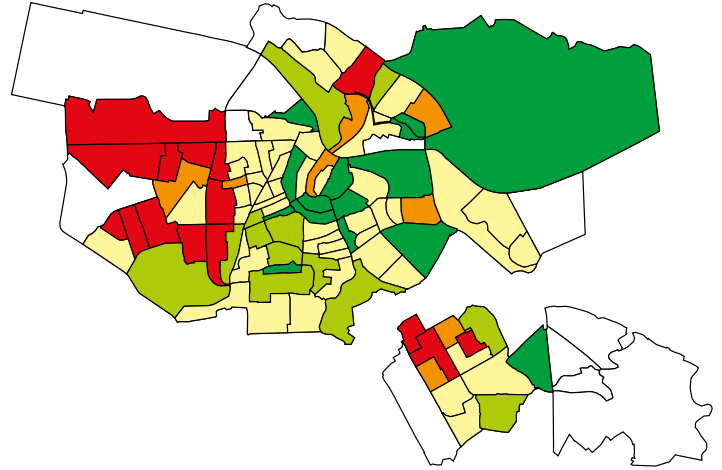

Afb. 13.3 Leefbaarheid (=rapportcijfer eigen buurt 2021) en de factoren die hier het meest mee samenhangen o.b.v. WIA

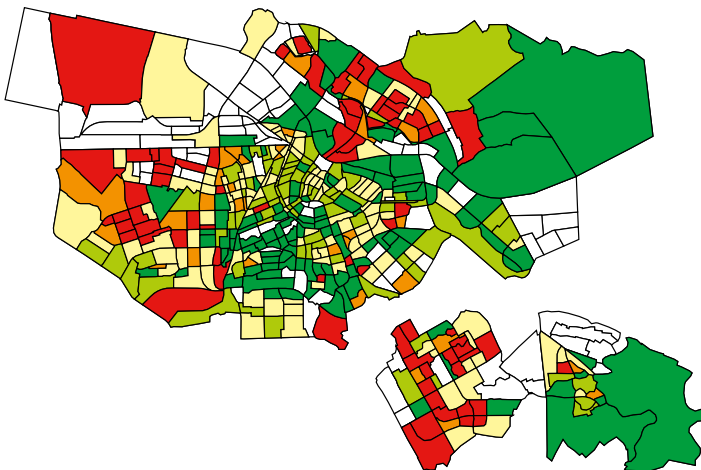
Leefbaarheid: rapportcijfer eigen buurt, 2021 (rood <6,9)

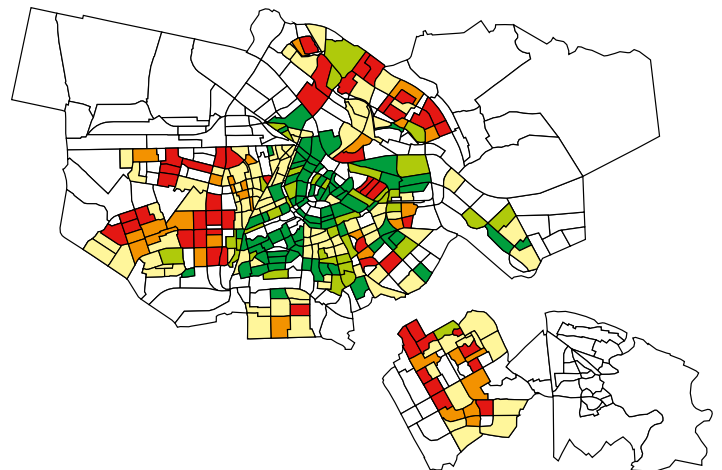
Rapportcijfer omgang groepen, 2021 (rood <6,6)

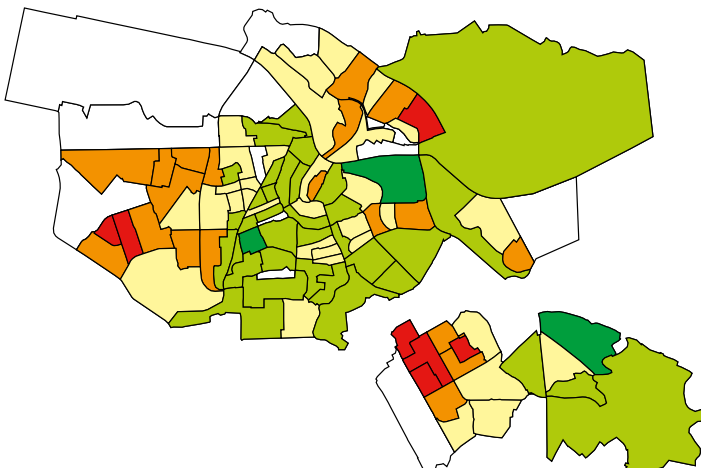
Aandeel inwoners met een lage SES, 2020 (rood > 40,8%)

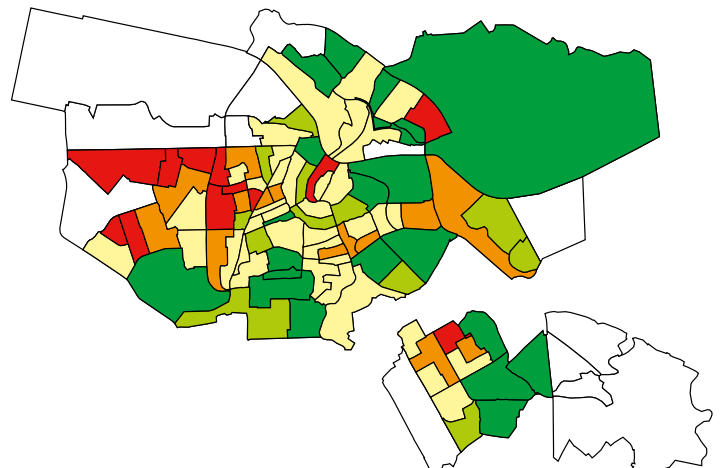
Rapportcijfer uiterlijk woningen, 2019 (rood < 6,4)

Rapportcijfer veiligheidsgevoel 's avonds, 2021 (rood <6,5)

Rapportcijfer overlast van vervuiling, 2021 (rood < 4,7)

van gentrificatie. De combinatie van de komst van nieuwe bewoners, investeringen in de woningen en de openbare ruimte en een diverser winkel- en voorzieningenaanbod maakte dat deze stadsdelen meer geliefde woongebieden werden. In 2021 zijn de rapportcijfers voor de buurt in West en Oost gestabiliseerd op respectievelijk een 7,7 en 7,8 en liggen daarmee net boven het stedelijk gemiddelde. In de nieuwbouwwijken IJburg en Zeeburgereiland neemt de leefbaarheid nog wel verder toe.

Stadsgebied Weesp is het enige gebied in de stad waar het vertrouwen in de ontwikkeling van de eigen buurt is afgenomen (zie afb. 13.1). Met gemiddeld een 7,8 geven Weespers hun eigen buurt een cijfer dat gelijk is aan het stedelijk gemiddelde.

Leefbaarheid vooral bepaald door sociale samenhang

Sociale samenhang bewoners

Volgens het onderzoek Wonen in Amsterdam hangt de tevredenheid met de eigen buurt het meest samen met de sociale samenhang in die buurt.⁴ Sociale samenhang wordt onder andere beschreven door het rapportcijfer dat bewoners geven voor de wijze waarop verschillende groepen bewoners met elkaar omgaan. Dit cijfer is door de jaren heen stabiel en ligt in 2021 op een 7,1. Alle wijken in Amsterdam krijgen van hun bewoners een 6 of hoger (zie afb. 13.3). De wijken waar dit cijfer niet boven een 6,5 uitkomt liggen in 2021 allemaal in Nieuw-West, met uitzondering van de aangrenzende Kolenkitbuurt-Noord in stadsdeel West. In 2021 krijgen de Burgwallen in stadsdeel Centrum niet langer een laag cijfer voor dit aspect van sociale samenhang door de teruggekeerde rust tijdens de corona-lockdowns.

Voor het contact met de eigen burens geven Amsterdammers gemiddeld een 6,1. Hoe langer mensen op hetzelfde adres wonen, hoe beter het contact met de burens gemiddeld genomen is. Dit cijfer varieert van een 5,4 voor Amsterdammers die korter dan 2,5 jaar op hun huidige adres wonen tot een 6,6 voor Amsterdammers die al meer dan 20 jaar op hetzelfde adres wonen. Een groeiende groep Amsterdammers woont maar kort op een adres, omdat zij alleen voor een tijdelijk verblijf naar Amsterdam komen (voor studie, tijdelijke banen) en/of omdat zij een tijdelijk huurcontract hebben. Ook gezinnen hebben meer burenscontact dan huishoudens zonder kinderen en hun aandeel neemt af in de stad. Deze ontwikkelingen kunnen de sociale cohesie in de stad verminderen. Tijdens de lockdowns gedurende de coronapandemie veranderde (tijdelijk) dit beeld en nam de sociale cohesie zelfs toe.⁵ Iedereen was meer aangewezen op de buurt en er ontstonden meer burenscontacten.⁶ In deze periode nam het aandeel mensen dat regelmatig contact heeft met burens en/of buurtgenoten toe tot het niveau van 2016 (zie paragraaf maatschappelijke participatie). Het rapportcijfer dat men voor het contact met de burens geeft, bleef wel stabiel.

Aanpak leefbaarheid in de stadsdelen verschilt

Dat leefbaarheid een verzamelbegrip is voor allerlei kenmerken die de kwaliteit van een buurt bepalen is goed terug te zien aan de verschillende manieren waarop in Amsterdam gewerkt wordt aan het verbeteren van de leefbaarheid.

In stadsdeel Centrum staat de leefbaarheid onder druk door het grote aantal bezoekers. Het doel van de *Aanpak Binnenstad* is dat de binnenstad weer een plek wordt waar alle Amsterdammers graag komen en bewoners zich thuis voelen. Men wil de balans tussen alle verschillende gebruikers van het gebied verbeteren door:

- meer verblijfsruimte en groen
- bevorderen van meer en divers woningaanbod
- versterken van de culturele verscheidenheid en buurtidentiteiten
- een waardevolle bezoekerseconomie
- functiemenging en diversiteit
- beheer en handhaving

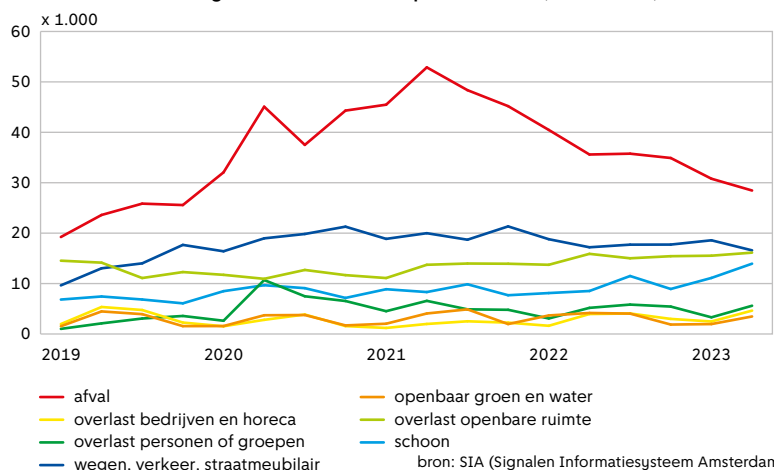
In Zuidoost en Nieuw-West zijn er zorgen over de leefbaarheid en veiligheid. Veel inwoners hebben een lage SES, er is sprake van ongelijke kansen en problemen achter de voordeur. Voor beide stadsdelen is een *Masterplan* opgesteld dat deel uitmaakt van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Beide plannen hebben een looptijd van 20 jaar en richten zich op het verbeteren van de kansen van de bewoners en die van de jongeren in het bijzonder. Er wordt breed ingezet op de thema's:

- wonen
- veiligheid
- opleidingskansen
- werkgelegenheid voor bewoners.

Stadsdeel Zuid kent de hoogste leefbaarheid van de stad. Ook hier worden, net als in de rest van de stad, in overleg met bewoners, ondernemers en instellingen jaarlijks *gebiedsplannen* opgesteld voor het verbeteren van de leefbaarheid. Het gebied Buitenveldert, Zuidas heeft bijvoorbeeld te maken met een hoog aandeel ouderen, veel nieuwbouw en de instroom van nieuwe, vaak buitenlandse, bewoners. Voor 2022 zijn voor dit gebied de volgende focusopgaven vastgesteld:

- sociale problematiek onder ouderen verminderen
- gemeenschapsgevoel in een veranderende wijk stimuleren
- speelplaatsen als ontmoetingsplek
- Zuidas ontwikkelen tot leefbare en levendige wijk.
- fysieke verbindingen tot stand brengen tussen Zuidas, Buitenveldert en Oud-Zuid.

Afb. 13.4 Aantal meldingen van overlast in de openbare ruimte, Amsterdam, 2019-2022

Vier veiligheidsindexen

1. *Geregistreeerde criminaliteitsindex*. Deze index bestaat uit politieciijfers (misdrijven) over high impactcriminaliteit (zoals overvallen, straatroof en bedreiging) en high volume criminaliteit (veelvoorkomende criminaliteit, zoals zakkenrollerij, fietsendiefstal en drugshandel).
2. *Gerapporteerd slachtofferschapindex*. Deze index bestaat uit antwoorden op vragen uit de Veiligheidsmonitor over ervaren slachtofferschap van criminaliteit. Ook hier wordt onderscheid gemaakt naar high impact slachtofferschap en high volume slachtofferschap. Daarnaast wordt in deze index slachtofferschap van digitale criminaliteit meegenomen, zoals hacken, identiteitsfraude en phishing.
3. *Ervaren overlastindex*. In deze index worden overlastmeldingen van bewoners bij de politie en/of de gemeente en antwoorden op vragen uit de Veiligheidsmonitor over overlast gecombineerd. Deze index bestaat enerzijds uit personenoverlast (onder andere jeugdoverlast en geluidsoverlast) en anderzijds uit verloedering (onder andere rommel op straat, onderhoud van straatverlichting en hoe schoon/vies een buurt is).
4. *Onveiligheidsbelevingsindex*. Deze index is volledig gebaseerd op enquêtegegevens uit de Veiligheidsmonitor over onveiligheidsgevoelens, risicoperceptie en vermijdingsgedrag.

De vier indexen worden drie keer per jaar voor 115 wijken in de Veiligheidsregio Amsterdam-Amstelland berekend (gemeenten Amsterdam, Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn) en gaan steeds over de voorgaande twaalf maanden. De eerste berekening betreft 2021, het basisjaar. Om vergelijking door de tijd en met andere wijken mogelijk te maken zijn de indexscores in dat jaar op 100 gesteld. Elke wijkscore wordt bij iedere meting afgezet tegen deze basiswaarde. Zo is eenvoudig te zien wat de ontwikkelingen zijn op verschillende veiligheidsaspecten en welke wijken hoger of lager scoren dan het regiogemiddelde. Hoe hoger de score, des te minder gunstig het veiligheidsaspect.

Meer informatie over de veiligheidsindexen is te vinden op: <https://onderzoek.amsterdam.nl/interactief/dashboard-veiligheid>

Fysieke omgeving

Mooie buurten krijgen hogere cijfers van de bewoners. Het gaat daarbij om het uiterlijk van zowel de woningen, als de openbare ruimte en het groen. De rapportcijfers hiervoor volgen een licht stijgende trend. De woonomgeving vindt men het mooist in stadsdeel Zuid (2019: 7,4), de woningen in stadsdeel Centrum (2019: 7,8) en het groen in stadsdeel Zuid-oost (2019: 7,4). Stadsdeel Oost scoort gemiddeld, maar laat op alle drie de uiterlijke kenmerken de meeste verbetering zien.

Meer overlast van vervuiling

De rapportcijfers die Amsterdammers geven voor het schoonhouden van de openbare ruimte zijn stabiel en laten voor speelplaatsen zelfs een verbetering zien. De overlast van vervuiling neemt desondanks toe. In 2019 gaven Amsterdammers de overlast van vervuiling voor het eerst een cijfer onder de zes (5,9) en in 2021 is het een echte onvoldoende geworden (5,4). Met name in Nieuw-West worden lage cijfers gegeven

(4,9), waarbij de gebieden Geuzenveld, Slotermeer en Osdorp het laagst scoren (4,6 en 4,7). De toename van deze overlast speelt in de hele stad. Stadsgebied Weesp kent de minste overlast van vervuiling, en hier daalde het cijfer van een 7,4 naar 6,3. Bij de overlast van vervuiling gaat het hoogstwaarschijnlijk om de overlast rondom afvalinzameling. Een duidelijke oorzaak is op dit moment niet aan te wijzen. Het kan te maken hebben met veranderingen in de manier van afval inzamelen, zoals de komst van ondergrondse afvalcontainers die onjuist worden gebruikt of nieuwe regels voor het ophalen van grof afval. Daarnaast is bekend dat er in de coronaperiode een toename was in het aantal meldingen van overlast van afval op straat (zie afb. 13.4).⁷ Het aantal meldingen voor de overige vormen van overlast in de openbare ruimte bleef redelijk stabiel.

Sociaaleconomische status bewoners

Van indicatoren die de bevolkingssamenstelling beschrijven heeft alleen de sociaaleconomische status invloed op de leefbaarheid van een buurt.⁸ De sociaal economische score (SES) benadert iemands positie op de maatschappelijke ladder op basis van het inkomens- en opleidingsniveau. Buurten waar veel bewoners een lage SES hebben, krijgen lagere rapportcijfers. Over het algemeen gaat het om buurten waar veel sociale huurwoningen staan. Andere typen woningen zijn meestal te duur voor personen met een lage SES. Tegelijk komen personen met een hogere SES nauwelijks meer in aanmerking voor sociale huur door de (Europese) regels voor de toewijzing van sociale huurwoningen. Als gevolg wonen mensen met een lage SES steeds meer geconcentreerd in buurten met veel corporatiewoningen. Uit landelijk onderzoek blijkt dat de leefbaarheid in wijken met veel corporatiebezit de afgelopen jaren verslechterd is en er in toenemende mate overlastproblematiek speelt.⁹ In de Metropoolregio Amsterdam (MRA) lijkt dit minder te spelen dan in andere delen van Nederland.¹⁰ Met name in naoorlogse wijken in de MRA met veel corporatiebezit spelen er relatief meer leefbaarheidsproblemen, maar deze situatie is niet verslechterd. De leefbaarheid in deze wijken is een groot aandachtspunt, zowel vanuit de stadsdelen en gemeenten als vanuit de corporaties.

De SES is een belangrijke voorspeller van sociale problematiek die op hun beurt weer een voorspeller zijn voor leefbaarheid. Met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid wordt er vanuit verschillende ministeries geïnvesteerd om de stapeling van problemen voor bewoners aan te pakken. Men zet in op betere volkshuisvesting, het voorkomen van jeugdcriminaliteit, de aanpak van armoede en schulden en het verbeteren van de onderwijskwaliteit en de versterking van scholen met veel leerachterstanden. In Amsterdam vallen de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West onder het programma.

Veiligheid

Veiligheid is een belangrijke voorwaarde voor leefbaarheid. Dit onderwerp komt uitgebreid aan de orde in het tweede deel van dit hoofdstuk.

Veiligheidsindexen

Sinds 2021 zijn er voor de regio Amsterdam-Amstelland door O&S vier nieuwe veiligheidsindexen samengesteld. Deze hebben betrekking op vier verschillende aspecten van de sociale veiligheid in een gebied zien (zie kader). De stand van zaken en ontwikkelingen op deze indexen voor Amsterdam komen in deze paragraaf aan de orde.

Geregisteerde criminaliteit toegenomen

Van de vier veiligheidsindexen (afb. 13.8) zien we de grootste verandering bij de geregisteerde criminaliteitsindex. Deze is in 2022 gestegen in Amsterdam ten opzichte van 2021: van 100 naar 117. De toename van de geregisteerde criminaliteit is vooral het gevolg van een stijging van de high volume criminaliteitsindex (HVC-index). Deze index steeg van 100 naar 128. Die stijging komt volledig voor rekening van stadsdeel Centrum, de enige plek waar de HVC-index toenam. Hier is vooral een toename in bijvoorbeeld de misdrijven zakkenrollerij en vermogensdelicten te zien.

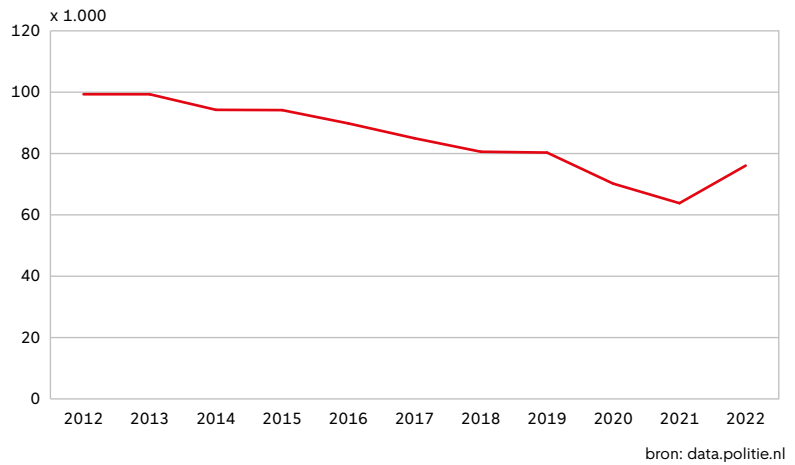
Het aantal bezoekers is in deze gebieden in 2022 toegenomen door het opheffen van coronamaatregelen en reisrestricties, waardoor ook deze vormen van criminaliteit zijn toegenomen. In Centrum steeg ook de high impact criminaliteitsindex, bijvoorbeeld doordat er meer straatroven en geweldsmisdrijven plaatsvonden. In Weesp en Zuid is deze index ook (licht) toegenomen, in de overige stadsdelen afgenomen.

Als we kijken naar het totale absolute aantal geregisteerde misdrijven in Amsterdam, is een toename te zien tussen 2021 en 2022, na een jarenlange daling (afb. 13.5). In 2022 ging het om ruim 76.000 misdrijven tegenover bijna 64.000 misdrijven in 2021, een stijging van 19%. Toch ligt het aantal misdrijven nog steeds lager dan in 2019 en de jaren daarvoor. Ook landelijk is er na een jarenlange daling weer een toename in het aantal misdrijven te zien, alleen was er ook tussen 2018 en 2019 sprake van een toename. In 2022 werden er in Nederland bijna 798.000 misdrijven door de politie geregistreerd tegenover bijna 743.000 in 2021. Die stijging is met 7% minder groot dan in Amsterdam. Net als in Amsterdam is vooral zakkenrollerij in Nederland fors toegenomen tussen 2021 en 2022.

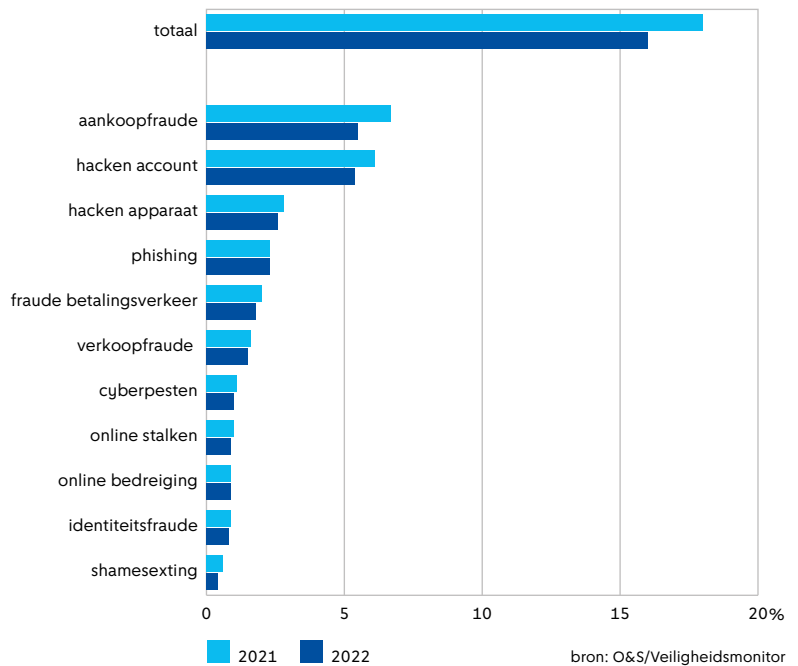
Ervaren slachtofferschap stijgt minder snel dan geregisteerde criminaliteit

De toename in de bij de politie geregisteerde criminaliteit is niet in dezelfde mate terug te zien in de door bewoners gerapporteerd slachtofferschap van criminaliteit. De gerapporteerd slachtofferschapindex bedroeg 104 in 2022 tegenover 100 in 2021, een lichte verslechtering. De indexscores gerapporteerd high volume slachtofferschap en gerapporteerd high impact slachtofferschap stegen tussen 2021 en 2022, terwijl de indexscore van digitaal slachtofferschap afnam. In stadsdeel Centrum steeg de door bewoners gerapporteerd high impact slachtofferschap niet zo sterk als de door de politie geregisteerde high impact criminaliteit. De gerapporteerde high

Afb. 13.5 Totaal aantal geregisteerde misdrijven door de politie in Amsterdam, 2012-2022

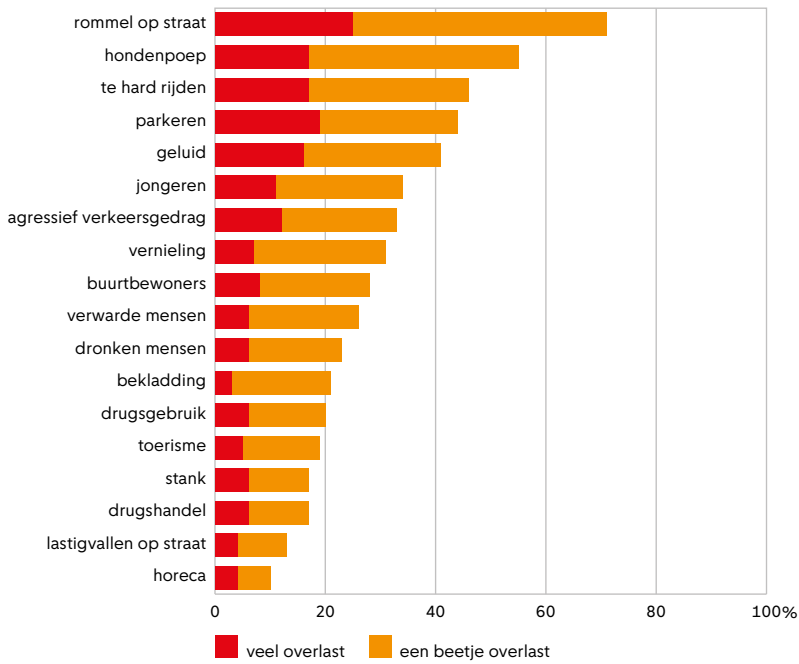
Afb. 13.6 Slachtoffer geworden van ... in de afgelopen 12 maanden, 2021-2022 (procenten)

volume criminaliteit nam zelfs af in Centrum terwijl de geregisteerde high volume criminaliteit wel toenam. Dit komt waarschijnlijk doordat in de binnenstad vaak toeristen slachtoffer worden van criminaliteit en het gerapporteerd slachtofferschap is gebaseerd op ervaringen van bewoners.

Met de toenemende digitalisering van de samenleving hebben cybercrime en online criminaliteit steeds meer aandacht gekregen. Cybercrime biedt criminelen de mogelijkheid om op nieuwe manieren slachtoffers te maken. In 2021 gaf 18% van de Amsterdammers aan slachtoffer te zijn geworden van een of meer vormen van online criminaliteit; in 2022 gaf 16% dit aan (afb. 13.6). Alle onderscheiden vormen van online criminaliteit zijn (iets) afgenomen. Landelijk daalde ook het aantal gevallen van cybercrime dat de politie registreerde. Zij hebben het afgelopen jaar steeds meer ingezet op voorlichting om slachtoffer-

Afb. 13.7 Ervaren overlast per vorm, 2022 (procenten)

schap te voorkomen. Echter zien zij ook de trend dat steeds meer bedrijven, maar ook gemeenten en publieke instellingen slachtoffer worden van verschillende vormen van cybercrime.¹¹

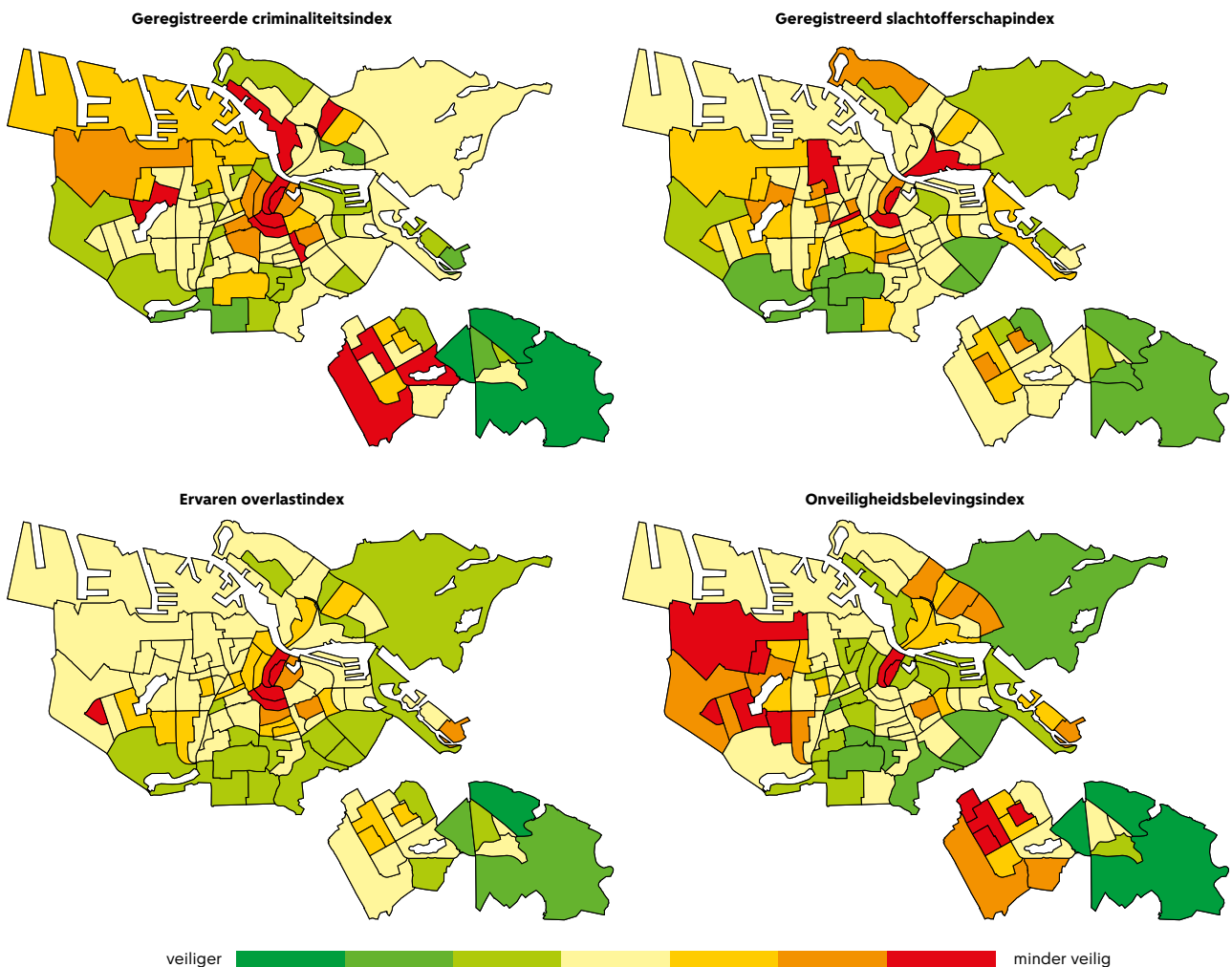
Overlast in de stad gelijk gebleven

De ervaren overlastindex is ongeveer gelijk gebleven tussen 2021 (100) en 2021 (99). Opnieuw geldt dat in stadsdeel Centrum een toename is en in de andere stadsdelen niet. In de buurt Weteringschans, waartoe het Leidseplein behoort, bijvoorbeeld steeg de score voor ervaren overlast door met name een toename in meldingen van personen- en burenoverlast. Ook in andere Centrumgebieden nam de ervaren overlast toe. Amsterdammers ervaren de meeste overlast van rommel op straat. Een kwart van de Amsterdammers zegt hier veel overlast van te ondervinden en bijna de helft een beetje (46%, zie afb. 13.7). Ook van hondenpoep op straat en te hard rijden wordt relatief veel overlast ervaren.

Vier procent voelt zich vaak onveilig in de eigen buurt

De onveiligheidsbelevingsindex is in Amsterdam licht toegenomen. In 2021 was deze index 100 en in 2022

Afb. 13.8 Vier veiligheidsindexen, 2022

bron: O&S/Veiligheidsmonitor, politie, SIA

103. Ook bij de drie onderliggende deelindexen van de onveiligheidsbelevingsindex (risicoperceptie, onveiligheidsgevoelens en vermijding) is sprake van een lichte toename. Het aandeel Amsterdammers dat zich onveilig voelt in de eigen buurt is wel gelijk gebleven. Van alle Amsterdammers zegt 4% zich daar vaak onveilig te voelen in 2022, dat was in 2021 ook het geval (afb. 13.8). Vrouwen voelen zich vaker onveilig dan mannen. Van de vrouwen zegt 5% zich in 2022 vaak onveilig te voelen, tegenover 3% van de mannen. Daarnaast voelen Amsterdammers onder de 25 jaar zich vaker onveilig (5%) dan Amsterdammers van 65 jaar en ouder (3%).

In de stadsdelen Nieuw-West en Zuidoost is de onveiligheidsbelevingsindex met 124 punten het hoogst. In Nieuw-West gaat het vooral om De Punt (162 punten) en in Zuidoost vooral om Bijlmermuseum (153 punten). Hier voelen bewoners zich het meest onveilig in vergelijking met de andere gebieden in Amsterdam. In deze gebieden zijn alle drie de deelindexen hoog. De onveiligheidsbelevingsindex is het laagst in Driemond (62 punten).

Handhaving en veiligheidsmaatregelen

Tevredenheid gemeente, politie en handhaving

In Amsterdam werken gemeente, politie, handhaving en andere partners samen aan de veiligheid en leefbaarheid van de stad. Ruim twee op de vijf Amsterdammers (43%) geven in 2022 aan (zeer) tevreden te zijn over het functioneren van de gemeente als het gaat om de aanpak van leefbaarheid en veiligheid (afb. 13.9).¹² Een op de zes (16%) Amsterdammers is (zeer) ontevreden.

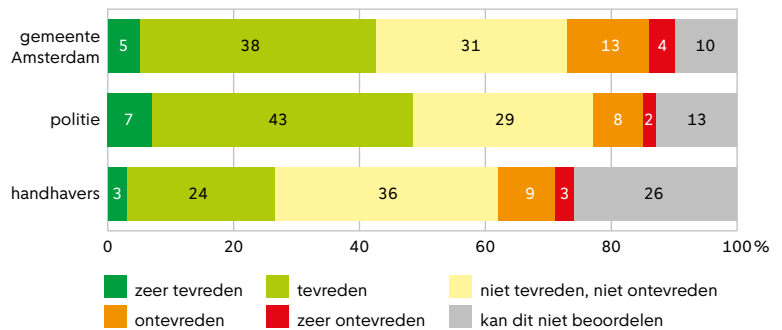
De helft van de Amsterdammers (49%) is in 2022 (zeer) tevreden over het functioneren van de politie in het algemeen, een op de tien is (zeer) ontevreden. Als we kijken naar het vertrouwen in de politie, zien we een soortgelijk beeld.¹³

Over het functioneren van gemeentelijke handhavers is een kleiner aandeel Amsterdammers tevreden (27%); 12% is (zeer) ontevreden. Wat vooral opvalt is dat een kwart van de Amsterdammers het functioneren van handhavers niet kan beoordelen. Bovendien weet niet iedereen wat de bevoegdheden van gemeentelijke handhavers zijn. Zo weet bijna de helft (45%) van de Amsterdammers niet dat gemeentelijke handhavers indien nodig handboeien mogen gebruiken en boetes mogen uitschrijven voor overtredingen. De tevredenheid over de gemeente, politie en handhaving in Amsterdam neemt af met de leeftijd: 15-34 jarigen zijn het meest tevreden; 55-plussers het minst.

Maatregelen in de openbare ruimte

De gemeente Amsterdam en de Politie Eenheid Amsterdam nemen diverse maatregelen om de veiligheid in de openbare ruimte in Amsterdam te verhogen. Het doel van de maatregelen is criminaliteit, overlast en ongelukken tegen te gaan. Voorbeelden zijn het aanwijzen van overlastgebieden, veiligheids-

Afb. 13.9 Tevredenheid over het functioneren van de gemeente, politie en handhavers, 2022 (procenten)

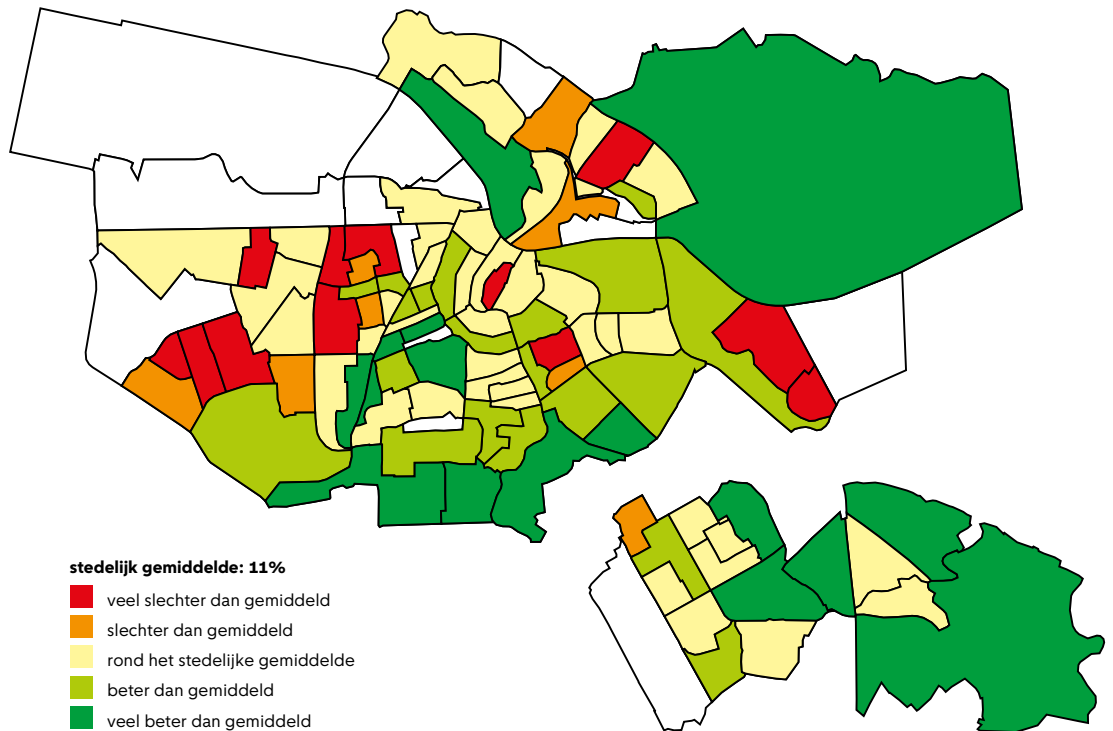
bron: O&S/Veiligheidsmonitor

risicogebieden en alcoholverbodsgebieden, de inzet van cameratoezicht en sluiting van panden na een explosie.¹⁴ Daarnaast zijn er maatregelen om agressie en geweld tegen handhavers tegen te gaan en hun veiligheidsgevoel te vergroten, zoals het uitrusten van handhavers met een korte wapenstok of een *bodycam*. Uit verschillende cijfers blijkt dat in de afgelopen jaren het aantal meldingen van fysieke agressie, persoonlijke bedreiging en (non-)verbale agressie tegen handhavers is gestegen.¹⁵ Daarnaast blijft het tekort aan politieagenten en rechercheurs in Amsterdam groot. Er is sprake van een lage instroom van nieuwe agenten in combinatie met een groot aantal agenten dat met pensioen gaat. Dit zorgt ervoor dat de werkdruk binnen de politie groot is. Andere factoren die bijdragen aan de werkdruk zijn volgens het trendbeeld van de Politie Eenheid Amsterdam¹⁶ verharding van de samenleving, toegenomen maatschappelijke onrust, complexere problematiek, en het gevoel steeds meer (oneigenlijke) taken toebedeeld te krijgen.

Jeugdoverlast en jeugdcriminaliteit

Elf procent van de Amsterdammers ervaart veel overlast van rondhangende jongeren in de buurt. Door de jaren heen is dit percentage nagenoeg stabiel, behalve in coronajaar 2020 (toen 14%). Op sommige plekken in de stad is de ervaren jeugdoverlast (veel) hoger. Jeugdoverlast kent een verscheidenheid aan verschijningsvormen, van rondhangende scholieren in Zuid en recreatieoverlast in Oost tot treiterende of intimiderende jeugdgroepen in Nieuw-West en, opnieuw Oost. Daarnaast is op een aantal plekken sprake van (vermoedelijk) criminele groepen die een structureel intimiderende werking hebben op de buurt, zoals in Osdorp.¹⁷ Een aantal gebieden springt eruit (zie afb. 13.10). Op IJburg-Zuid ervaart 40% van de bewoners veel overlast van rondhangende jongeren. Uit deze wijk kreeg de gemeente in 2022 ook de meeste meldingen (per 1.000 inwoners) van jeugdoverlast.¹⁸ In en rond de Pampuslaan is al sinds 2019 sprake veel overlast, intimidatie en dreiging. Dat was aanleiding voor de gemeente om er camera-toezicht in te stellen.¹⁹ Ook in het naastgelegen IJburg-West is de ervaren jeugdoverlast met 24% hoog. Aan de andere kant van de stad, in Osdorp

Afb. 13.10 Veel ervaren overlast van rondhangende jongeren, 2022 (procenten)

bron: O&S/Veiligheidsmonitor

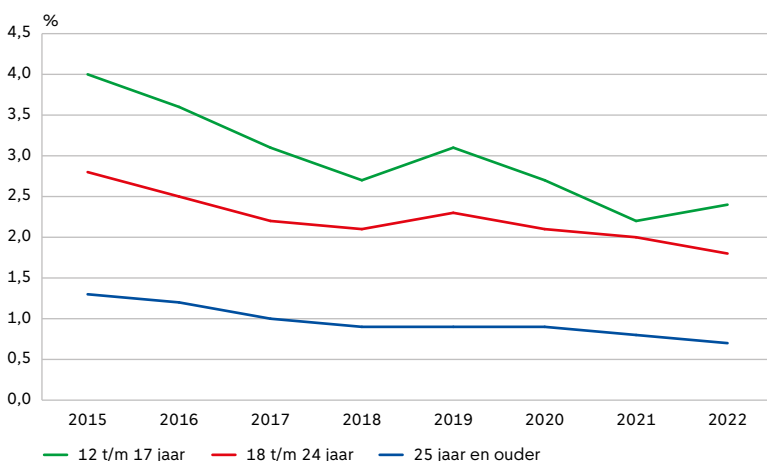
Oost (28%) en de Punt (37%), is er eveneens bovengemiddeld veel overlast van rondhangende jongeren. Onder meer op het Dijkgraafplein, het Osdorppelein en in de Wildemanbuurt zijn intimidatie door jeugd en georganiseerde criminaliteit een zorg.²⁰ Tenslotte is in centrumgebied Burgwallen Oude Zijde veel ervaren overlast van rondhangende jongeren (29%), wat waarschijnlijk gerelateerd is aan de grote drukte in dit deel van de stad.

In 2022 meer 12 tot en met 17 jarige Amsterdamse verdachten

Van alle Amsterdamse jongeren tussen de 12 en 24 jaar oud werd 2% in 2022 verdacht van een misdrijf (gepleegd in Amsterdam); evenveel als in 2021%.

Wel is binnen deze groep jongeren sprake van een verschil naar leeftijd (zie afb. 13.11). In de jongste groep, van 12 tot en met 17 jaar, was 2,4% verdacht van een misdrijf. Bovendien nam onder deze groep het aandeel verdachten iets toe ten opzichte van 2021 (toen 2,2%). Dat is opvallend, aangezien sinds 2015 juist een dalende trend te zien was. Het percentage verdachten van 12 tot en met 17 jaar is echter nog altijd lager dan in 2015 (4%). Het aandeel verdachten ligt onder de 18 tot en met 24-jarigen lager dan onder de 12 tot en met 24-jarigen en nam juist af tussen 2021 en 2022; van 2% naar 1,8%. In deze leeftijdsgroep zet de dalende trend wel door, net als bij de volwassen verdachten van 25 jaar en ouder (van 0,8% naar 0,7%).

Afb. 13.11 Aandeel Amsterdammers dat verdacht wordt van een misdrijf, naar leeftijd, 2015-2022 (procenten)

bron: Politie Eenheid Amsterdam/(bewerking) O&S

In de jongste leeftijdscategorie (12 tot en met 17 jaar) is het aandeel jeugdige verdachten in 2022 het grootst in de stadsdelen Noord en Nieuw-West (allebei 2,8%). In Nieuw-West steeg bovendien het aandeel jonge verdachten relatief sterk (2,2% in 2021). Een soortgelijke stijging is ook te zien in stadsdeel West (van 2% naar 2,6%). Het aandeel verdachten onder 18 tot en met 24-jarigen is in 2022 het hoogst in Noord (2,4%) maar dit cijfer daalde wel licht (2,6% in 2021). De sterkste daling in deze leeftijdscategorie was in stadsdeel Centrum, (van 1,5% naar 1,1%), waarmee dit stadsdeel ook het laagste percentage verdachten heeft in deze leeftijd. Het aandeel volwassen verdachten bleef redelijk stabiel in alle stadsdelen.

Landelijk onderzoek uit 2020 liet zien dat de jeugdcriminaliteit weliswaar daalt maar dat meer jeugdigen worden veroordeeld voor cybercriminaliteit en dat

meer jongeren betrokken zijn bij wapenincidenten en ernstige geweldsmisdrijven.²¹ Op basis van de cijfers waarover O&S beschikt, zijn geen uitspraken te doen over het type delict waar Amsterdammers van worden verdacht, maar ook in Amsterdam zijn er zorgen over de verharding van de jeugdcriminaliteit. Amsterdam is daarom onder meer aangesloten bij het Actieplan Wapens Jongeren²² en heeft persoonsgerichte aanpakken zoals de Top600 (gericht op daders van misdaden die veel impact hebben op de slachtoffers) en de Top400 (voor jongeren die minder vaak in contact zijn geweest met de politie, maar die wel zorgelijk gedrag vertonen).²³

Verwijzingen naar Halt nemen af in Amsterdam

Jongeren van 12 tot 18 jaar die strafbare feiten plegen, zoals winkeldiefstal, vernieling, openbaar dronkenschap of oplichting, kunnen naar Halt worden verwezen. In Amsterdam kregen 272 jongeren in 2022 zo'n verwijzing naar Halt²⁴, wat neerkomt op 0,6% van de jongeren. Vijf jaar eerder was dit met 1,7%, nog bijna het driedubbele (zie afb. 13.12). In de rest van het land werd voorheen een minder groot aandeel jongeren naar Halt verwezen dan in Amsterdam. De Amsterdamse daling van het aandeel jongeren dat naar Halt werd verwezen is echter sterker dan landelijk waardoor het Amsterdamse cijfer inmiddels onder het landelijke cijfer uitkomt.

Huiselijk geweld

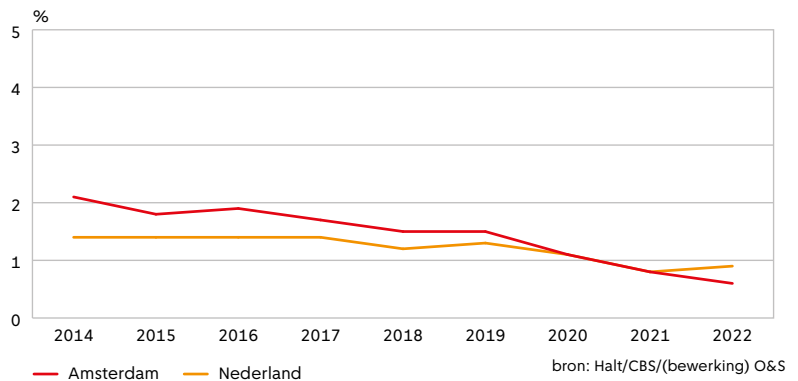
Eén op de tien volwassen Amsterdammers gaf in 2020 in een gezondheidsenquête aan ooit slachtoffer te zijn geweest van huiselijk geweld.²⁵ Meer vrouwen (12%) dan mannen (7%) geven aan ooit huiselijk geweld te hebben meegemaakt, en Amsterdammers met maximaal een mbo-1 opleiding (12%) of maximaal een mbo 4-opleiding (11%) vaker dan Amsterdammers met een hbo- of wo-opleiding (8%). Ook onder de inwoners met een minimuminkomen (17%) of zonder betaald werk (15%) liggen de cijfers hoger. Het aandeel slachtoffers van huiselijk geweld in *het voorgaande jaar* was lager: 0,8% van de volwassen Amsterdammers.

Een derde van alle inwoners van Amsterdam-Amstelland vangt weleens signalen van huiselijk geweld op in de omgeving (33%), onder de jongvolwassenen is dat de helft (51%).²⁶ Hierbij gaan de meeste zorgen over de veiligheid in de thuissituatie van burens en buurtgenoten, gevolgd door die van kinderen. De vormen van huiselijk geweld waarover men zich het meest zorgen maakt zijn ruzies en verbale agressie. Van de regiobewoners die aangeven dat zij in het afgelopen jaar tekenen van huiselijk geweld hebben gesignaleerd, namen drie op de tien (29%) daadwerkelijk contact op met een hulpinstelling voor professionele ondersteuning. De inwoners nemen met name contact op met de politie of de huisarts.

Meldingen bij Veilig Thuis

Bij het advies- en meldpunt Veilig Thuis kunnen burgers en professionals advies vragen over, of melding

Afb. 13.12 Aandeel jongeren (12 t/m 17 jaar) met een Halt-verwijzing, 2014-2021 (procenten)

Afb. 13.13 Aantal meldingen bij Veilig Thuis per type geweld, regio Amsterdam-Amstelland, 2020-2022

	2020	2021	2022
Kindermishandeling	4.669	4.752	5.098
(Ex) partnergeweld	4.891	4.257	4.282
Ouderenmishandeling	222	198	204
Geweld tegen ouders	556	594	612
Overig huiselijk geweld	1.668	1.485	1.427
Andere problematiek dan HGKM	1.556	1.287	1.223
Onbekend	0	0	102
Totaal binnengekomen meldingen	11.117	9.899	10.195

bron: Veilig Thuis

maken van huiselijk geweld en kindermishandeling. Ruim een derde (36%) van de Amsterdammers gaf in 2020 aan het meldpunt te kennen, een stijging in vergelijking met de vorige meting in 2016 (25%).²⁷

In 2022 werden bij Veilig Thuis Amsterdam-Amstelland 10.195 meldingen van huiselijk geweld gedaan: een stijging van 3% ten opzichte van een jaar eerder (9.899 meldingen, zie tabel 13.13). Het aantal meldingen per 1.000 huishoudens is het hoogst in Zuidoost, gevolgd door Noord en Nieuw-West.²⁸

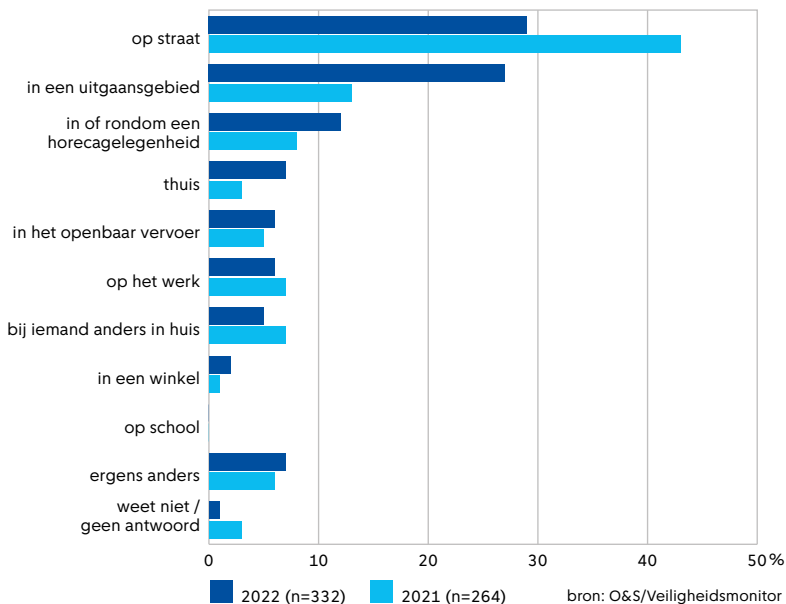
Het merendeel van de meldingen bij Veilig Thuis is afkomstig van de politie: 90% van de meldingen bij huishoudens zonder kinderen, 71% bij huishoudens met kinderen. Bij de huishoudens met kinderen is daarnaast een kwart (24%) van de meldingen afkomstig van andere professionals - bijvoorbeeld uit het onderwijs, een ziekenhuis, een GGD-instelling of de ambulance.

Bij de helft van de meldingen is er sprake van (een vermoeden van) kindermishandeling, zoals fysiek of psychisch geweld, fysieke of psychische verwaarlozing, seksueel misbruik of getuige zijn van (de gevolgen van) geweld in het gezin. Er werden in 2022 meer meldingen gedaan van kindermishandeling (+7%) dan een jaar eerder. Bij 42% van het totaal aantal meldingen is er sprake van (een vermoeden van) (ex-)partnergeweld. Onder overige vormen van

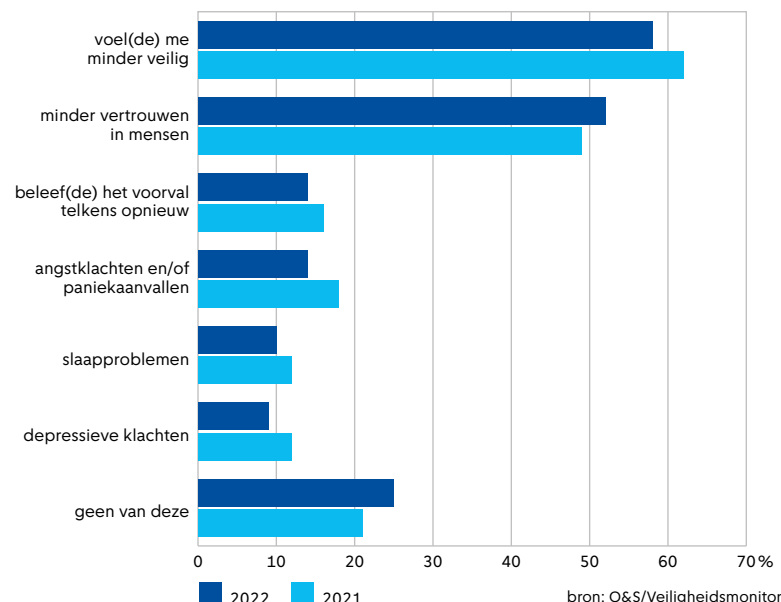
huiselijk geweld vallen bijvoorbeeld mishandeling en misbruik tussen meerderjarige broers en zussen, of mishandeling of verwaarlozing van meerderjarige personen met een fysieke beperking door een familielid of mantelzorger.

In 2022 was bij 5% van de meldingen sprake van acute onveiligheid en bij 73% (een vermoeden van) structurele onveiligheid. In deze gevallen heeft Veilig Thuis de verantwoordelijkheid om te interveniëren. Bij de overige meldingen was er sprake van een eenmalige situatie (11%) of van problemen op andere leefdoelgebieden (6%). In 5% van de gevallen waren er geen zorgen over veiligheid. Dit beeld is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Afb. 13.14 Locatie van seksueel overschrijdend gedrag (laatste voorval in de afgelopen 12 maanden), 2022 (procenten)

Afb. 13.15 Heeft/had dit voorval een of meer van de volgende gevolgen voor u? 2022 (meerdere antwoorden mogelijk, procenten)

Seksueel geweld en seksuele intimidatie

Bijna een op de vijf Amsterdammers (18%) gaf in 2022 in een enquête aan weleens door iemand ongewenst te zijn aangeraakt of vastgepakt met seksuele bedoelingen.²⁹ Bij 3% gebeurde dit in de afgelopen 12 maanden, een toename ten opzichte van 2021 (toen 2%). Vrouwen kregen bijna vijf keer zo vaak als mannen te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag: drie op de tien (29%) vrouwen werden ooit tegen de wil aangeraakt of vastgepakt met seksuele bedoelingen tegenover 6% van de mannen. Ook in de afgelopen 12 maanden maakten meer vrouwen (4%) dan mannen (1%) dit mee. Van de Amsterdammers die in de afgelopen 12 maanden tegen de zin werden aangeraakt of vastgepakt met seksuele bedoelingen, kreeg ruim de helft hier meermaals mee te maken.

Van de Amsterdammers die in de afgelopen 12 maanden te maken kregen met seksueel grensoverschrijdend gedrag gebeurde dit tijdens het laatste voorval bij 35% in de eigen buurt en bij 41% elders in Amsterdam (zie afb. 13.14). 18% maakte het ergens anders in Nederland mee en 4% in het buitenland. Het laatst meegemaakte voorval vond meestal plaats op straat (45%). Hierna volgen in een uitgaansgebied (13%), in of rondom een horecagelegenheid (8%) of bij iemand anders in huis (8%). Op het werk en in het openbaar vervoer kreeg respectievelijk 7% en 6% van de Amsterdammers hiermee te maken.

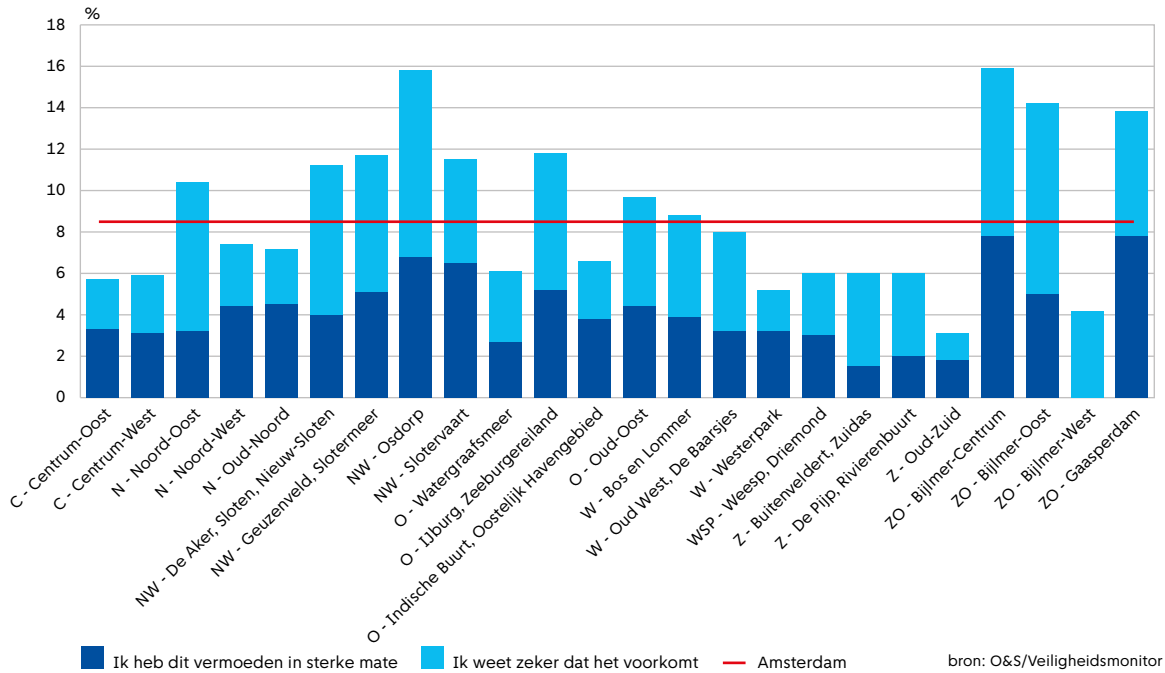
De meeste Amsterdammers die in de afgelopen 12 maanden te maken kregen met seksueel grensoverschrijdend gedrag kenden de dader of daders van het laatste voorval dat zij meemaakten niet (76%). Dat was met name het geval wanneer het voorval in de (semi-)publieke ruimte plaatsvond, zoals in het OV, op straat, in een winkel of in een uitgaansgebied/een horecagelegenheid. Een op de vijf slachtoffers (21%) gaf aan de dader of een van de daders wel te kennen. Daarbij ging het in ongeveer een op de vijf gevallen om een vriend of vriendin (21%), in 13% van de gevallen om een buurtgenoot en in 11% om een collega. Bij een kwart (23%) ging het echter om een andere bekende.

Ervaren gevolgen van seksuele grensoverschrijding

Vier op de tien Amsterdammers (37%) die tegen de zin werden aangeraakt of vastgepakt met seksuele bedoelingen geven aan dat het laatst meegemaakte voorval heeft geleid tot emotionele of psychische problemen. Zes op de tien (58%) voelden zich door het voorval minder veilig en circa de helft (52%) had na het voorval minder vertrouwen in mensen. 14% gaf aan het voorval telkens opnieuw te beleven of hield angstklachten en/of paniekaanvallen aan het voorval over, bij 10% leidde het voorval tot slaapproblemen en bij 9% tot depressieve klachten (zie afb. 13.15).

Twee derde (66%) van de Amsterdammers die ongewenst werden aangeraakt of vastgepakt met seksuele bedoelingen ervoer het laatste voorval in de afgelo-

Afb. 13.16 Productie drugs in de eigen buurt: zeker weten of sterk vermoeden naar gebied, 2022 (procenten)

pen 12 maanden als verkeerd, maar niet als misdrijf. 17% ervoer het voorval als strafbaar en zag het wel als een misdrijf. In de meeste gevallen werd het voorval niet bij de politie gemeld (92%), 8% deed dit wel. Onder de Amsterdammers die het voorval als een misdrijf beschouwden ligt het aandeel dat het voorval wel bij de politie meldde hoger, maar ook voor deze groep geldt dat een minderheid het voorval bij de politie meldde (30%).

Ook online werden Amsterdammers geconfronteerd met seksuele grensoverschrijding. Sociale media spelen een grote rol in het leven van Amsterdamse jongeren. Op internet kunnen foto's en/of filmpjes gemakkelijk en in sommige gevallen anoniem worden verspreid, hetgeen een verwoestend effect kan hebben als het gaat om seksueel getint materiaal.³⁰ Aan Amsterdammers is gevraagd of ze ooit te maken kregen met *shame sexting*. Dit is het ongevraagd doorsturen van seksueel getinte beelden van iemand of daarmee dreigen. 2% van de Amsterdammers geeft aan dit ooit te hebben meegemaakt. Het verschil tussen het aandeel mannen (2%) en vrouwen (3%) dat *shame sexting* meemaakten is kleiner dan bij fysiek grensoverschrijdend gedrag. Onder jongere Amsterdammers (jonger dan 35) komt het vaker voor (4%) dan onder Amsterdammers tussen de 35-54 (2%) en Amsterdammers van 55 jaar en ouder (1%).

Door Amsterdammers ervaren signalen van ondermijning

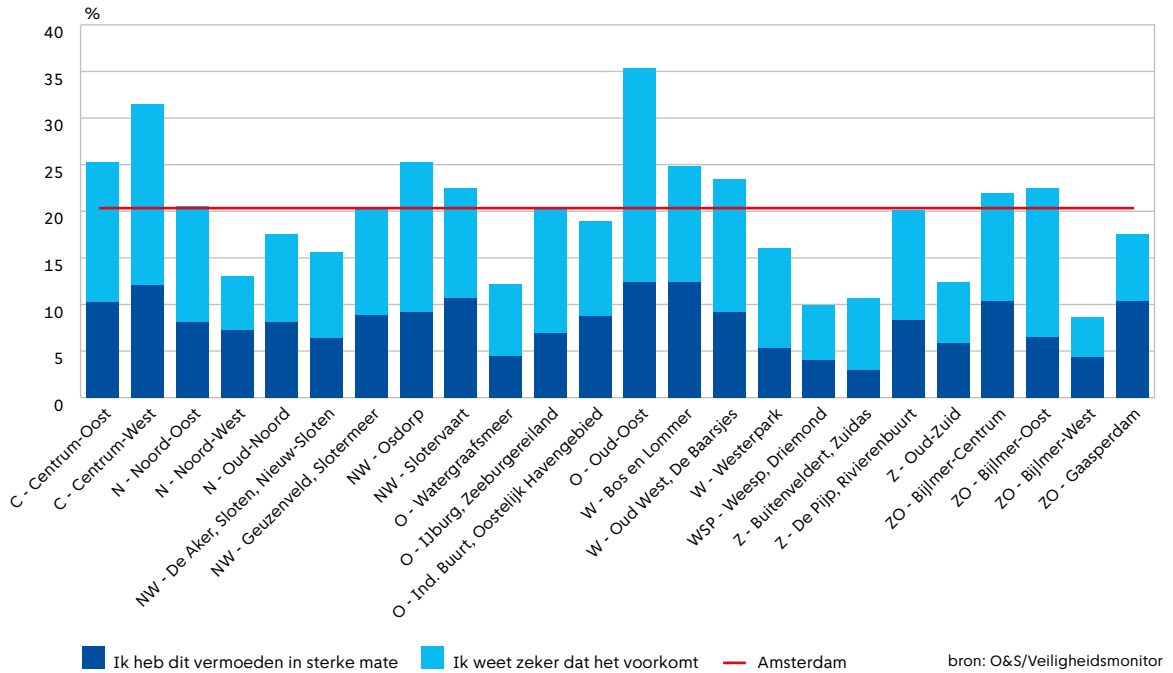
Bij ondermijnende criminaliteit is sprake van verwevenheid van de onderwereld met de bovenwereld. Ondermijnende criminaliteit bestaat uit allerlei misdadervormen die zelden of nooit direct zichtbaar zijn maar door zichtbare activiteiten daaromheen wel een

Net als uit de Amsterdamse cijfers blijkt uit landelijk onderzoek³¹ van het Wetenschappelijk Onderzoek- en documentatiecentrum (WODC) een toename van slachtofferschap van seksuele grensoverschrijding. Begin 2022 was er veel aandacht voor seksuele grensoverschrijding. Onder andere naar aanleiding van een aflevering van het programma BOOS over gebeurtenissen rondom het programma The Voice of Holland. Het WODC concludeerde dat er indicaties zijn dat deze aandacht tot een verhoogde rapportage van seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft geleid, maar de toename kan niet 1-op-1 daaraan worden toegeschreven.

bedreiging vormen voor de leefbaarheid en veiligheid van een buurt.³² Voorbeelden van die zichtbare gevolgen zijn verloedering op straat, verwaarlozing van panden, straatdealers, hennepkwekerijen of drugsproductie in woonwijken of soms ook zwaar geweld, tot liquidaties aan toe. In de Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland is in 2022 aan Amsterdammers een aantal vragen gesteld naar zichtbare signalen die kunnen duiden op ondermijnende activiteiten zoals witwassen, drugshandel of -verkoop of andere illegale activiteiten. Een aantal van deze uitgevraagde signalen wordt hier nader toegelicht.

Van de ondervraagde amsterdammers geeft 9% aan zeker te weten of het sterke vermoeden te hebben dat er drugs worden geproduceerd in de eigen woonbuurt. Als we inzoomen op de werkgebieden dan is dat relatief het sterkst in de stadsdelen Zuid-oost en Nieuw-West. In Zuidoost zijn deze vermoedens er vooral in Bijlmer-Centrum, -Oost en Gaasperdam (zie afb. 13.16). In de wijken Venserpolder en de K-buurt is dat zelfs meer dan 20%. In stadsdeel Nieuw-west is het vermoeden relatief sterk in Osdorp, met name in de wijken Osdorp-Midden en De Punt (beide rond 16%).

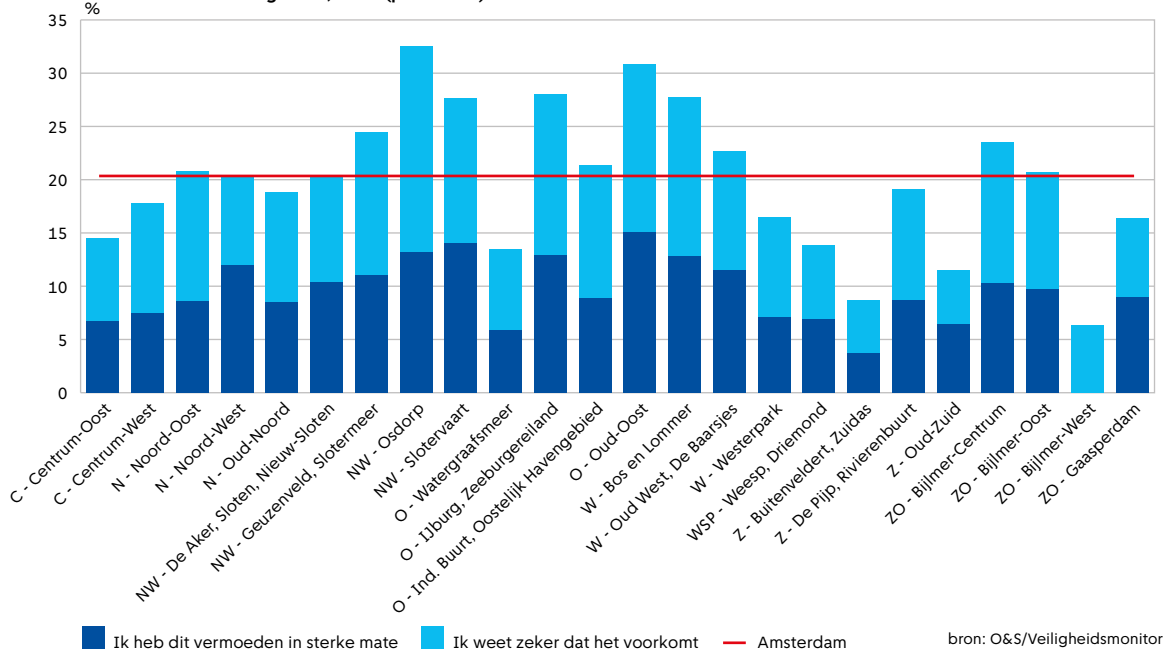
Afb. 13.17 Verkoop van drugs in de eigen buurt: zeker weten of sterk vermoeden naar gebied, 2022 (procenten)

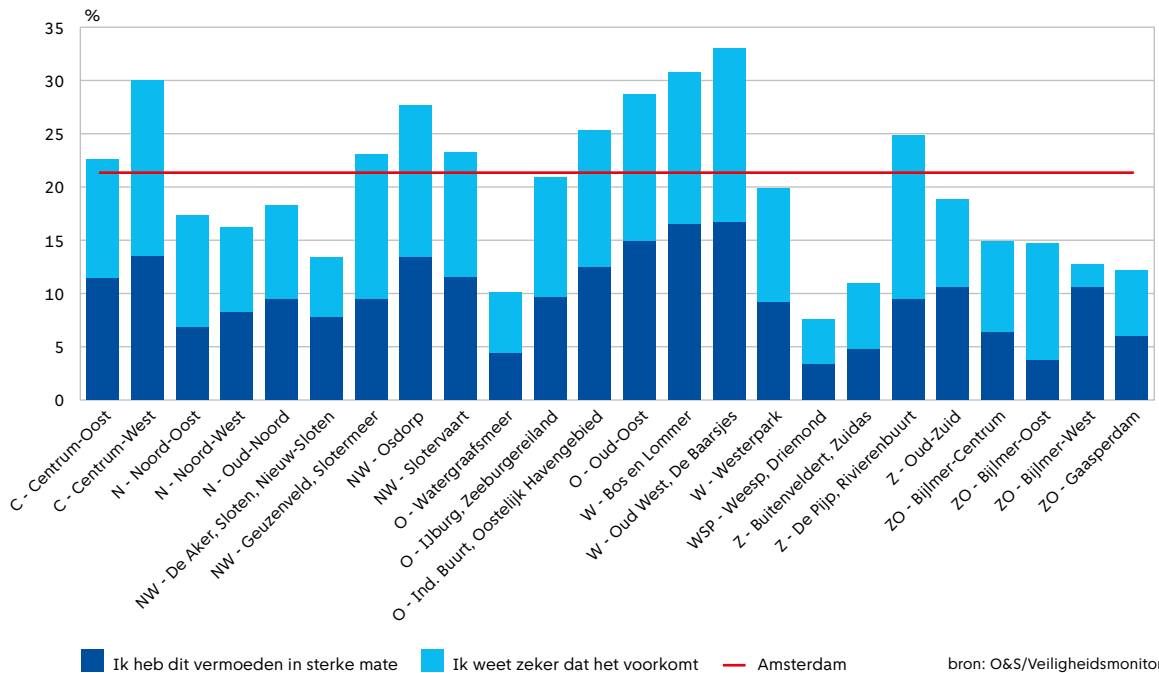
Eén op de vijf Amsterdammers heeft het sterke vermoeden of weet zelfs zeker dat er drugs (bijvoorbeeld XTC, cocaïne, heroïne of LSD) worden verkocht in hun buurt. Die vermoedens zijn relatief sterk in de werkgebieden Centrum-West en Centrum-Oost, Oud-Oost, Bos en Lommer en Osdorp (zie afb. 13.17). Als we verder inzoomen op de wijken in die gebieden dan vallen vooral Burgwallen-Oude en -Nieuwe Zijde (beide Centrum-West) op waar respectievelijk 78% en 43% (bijna) zeker weet dat er drugs worden verkocht. In Oud-Oost zijn dat vooral de respondenten uit de Oosterparkbuurt (47%).

Een ander signaal dat zou kunnen duiden op ondermijnende criminaliteit is observatie of een sterk vermoeden van verdachte samenkomsten van personen in de woonbuurt. In afbeelding 13.18 zijn wederom relatief grote verschillen te zien tussen werkgebieden wat betreft dergelijke signalen. In stadsdeel Nieuw-West zijn die vermoedens van criminele samenkomsten vooral sterk in Osdorp en met name in de wijken Osdorp-Oost (35%) en De Punt (37%). Gebied Oud-Oost laat eveneens relatief hoge scores zien en daarbinnen vooral de Oosterparkbuurt (43%).

Afb. 13.18 Samenkomsten in de eigen buurt van personen die mogelijk zijn betrokken bij criminele activiteiten: zeker weten of sterk vermoeden naar gebied, 2022 (procenten)

Afb. 13.19 Horecagelegenheden of winkels in de eigen buurt waar (bijna) nooit een klant komt, maar die wel blijven bestaan: zeker weten of sterk vermoeden naar gebied, 2022 (procenten)

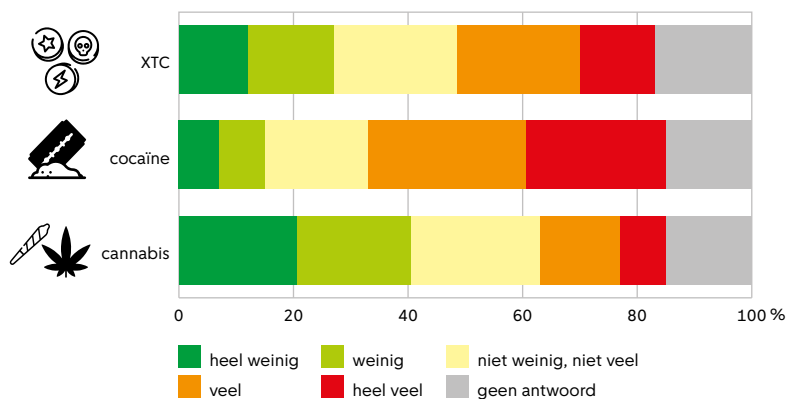

Horecagelegenheden of winkels waar bijna nooit een klant komt maar die wel gewoon blijven bestaan kunnen eveneens duiden op ondermijnende activiteiten, zoals witwassen van illegaal verworven geld en/of het voor criminele doeleinden gebruiken van een pand.³³ In afbeelding 13.19 is te zien dat de werkgebieden behoorlijk van elkaar verschillen in de observaties of het vermoeden van dergelijke activiteiten. Opvallend zijn vooral de relatief sterke vermoedens in Oud west/De Baarsjes. In veel wijken is dat aandeel hoger dan 30% en in de Bellamybuurt zelfs 40%. Ook in Centrum-West weet een substantiële groep dat (vrij) zeker, vooral in de wijken Burgwallen Oude (61%) en Nieuwe Zijde (40%). Hierbij dient te worden opgemerkt dat deze vermoedens wellicht minder spelen in wijken waar weinig horecagelegenheden of winkels zijn.

Ervaren schaduwzijde drugsgebruik

Volgens rioolwatermetingen van de zuiveringsinstallatie Amsterdam-West (deels Amsterdam, deels omliggende gemeenten) is in 2022 zowel het gebruik van XTC (+27%), als cocaïne (+12%) toegenomen in vergelijking met 2021, terwijl het cannabisgebruik juist licht is gedaald (-6%). Uit de Amsterdamse Gezondheidsmonitor (2020) en de Nationale Drugs Monitor (2020) blijkt dat het drugsgebruik van Amsterdammers, afhankelijk van het soort drugs, grofweg 3 tot 6 keer hoger is dan gemiddeld in Nederland in het afgelopen jaar.³⁴ Drugshandel en -gebruik gaat gepaard met ondermijnende criminaliteit die ontwrichtende gevolgen kan hebben op zowel individueel, sociaal als systeemniveau.³⁵ In 2022 is gedurende de zomermaanden in de Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland aan Amsterdammers een aantal vragen gesteld over deze schaduwzijde van drugsgebruik.

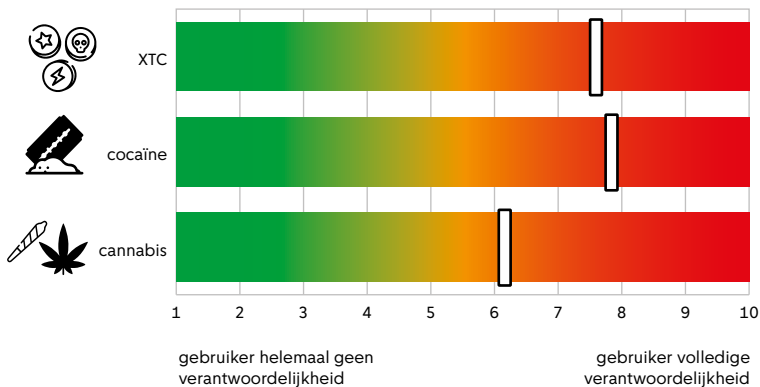
Afb. 13.20 Zorgen om de criminaliteit rondom drugs, 2022 (procenten)

Desgevraagd zijn de zorgen over criminaliteit rondom cocaïne het grootst: 51% van de ondervraagde Amsterdammers heeft (heel) veel zorgen daarover (afb. 13.20). Rondom XTC zijn die zorgen geringer (35% met (heel) veel zorgen) en voor cannabis het kleinst (21% met (heel) veel zorgen). In het algemeen geldt dat (recente) gebruikers zich minder zorgen maken over de criminaliteit dan niet-gebruikers. Maar het valt op dat dat verschil veel kleiner is met betrekking tot cocaïne (50% om 53% (heel) veel zorgen) dan voor beide andere soorten. (XTC: 18% om 41%; cannabis: 10% om 30%).

Op een 10-puntsschaal was de gemiddelde score op de vraag in hoeverre de gebruiker verantwoordelijkheid draagt voor de criminaliteit die samenhangt met de drugs voor cocaïne het hoogst (7,8 op een 10-puntsschaal) en voor cannabis het laagst (6,4, afb. 13.21). De score voor XTC ligt hier tussenin (7,3). Die verantwoordelijkheid wordt hoger ingeschaald door niet-gebruikers dan door gebruikers.

Afb. 13.21 Mate waarin men vindt dat een gebruiker van drugs ook verantwoordelijkheid draagt voor de criminaliteit die samenhangt met deze drugs, 2022 (schaalscore)

Gelet op de achtergrondkenmerken van de respondenten dan geldt in de regel: hoe hoger de leeftijd, hoe meer zorgen er zijn over drugscriminaliteit en hoe meer men vindt dat de gebruikers hier ook verantwoordelijk voor zijn. Vrouwen leggen vaker de verantwoordelijkheid voor de criminaliteit neer bij gebruikers dan mannen. Amsterdammers met maximaal een mbo-1 opleiding houden gebruikers minder vaak verantwoordelijk (voor de criminaliteit die samenhangt met cocaïne- en XTC-gebruik) dan Amsterdammers met een mbo-2 t/m 4 of een hbo/wo-opleiding.

Zicht op Ondernijning

Ondernemingen kunnen op meerdere manieren een rol spelen bij ondernijning. Zo kan een winkel gebruikt worden om geld wit te wassen door het fingen van omzet en een vervoersbedrijf kan als dekmantel dienen bij het transport van drugs. Sommige branches zijn kwetsbaarder voor ondernijning omdat er bijvoorbeeld veel contante betalingen worden gedaan of omdat de prijsvorming van de geleverde goederen of diensten ondoorzichtig is.⁴⁰ Als branches ook nog een groot aandeel veroordeelde eigenaren tellen, verhoogt dit het risico op ondernijning. Door onderzoek te doen naar het aantal veroordeelde bedrijfseigenaren en opvallende kenmerken van bedrijven, zoals de afwezigheid van een actieve

bedrijfsleiding of een recentelijke wijziging van de hoogste bestuurder, is geprobeerd om per branche een inschatting te maken van het risico op crimineel gebruik – met nadruk op *risico*. Of bedrijven ook daadwerkelijk gebruikt worden voor criminele doeleinden is niet onderzocht. In vergelijking met andere gemeenten zijn er in Amsterdam relatief veel branches met opvallende kenmerken en/of veroordeelde eigenaren.

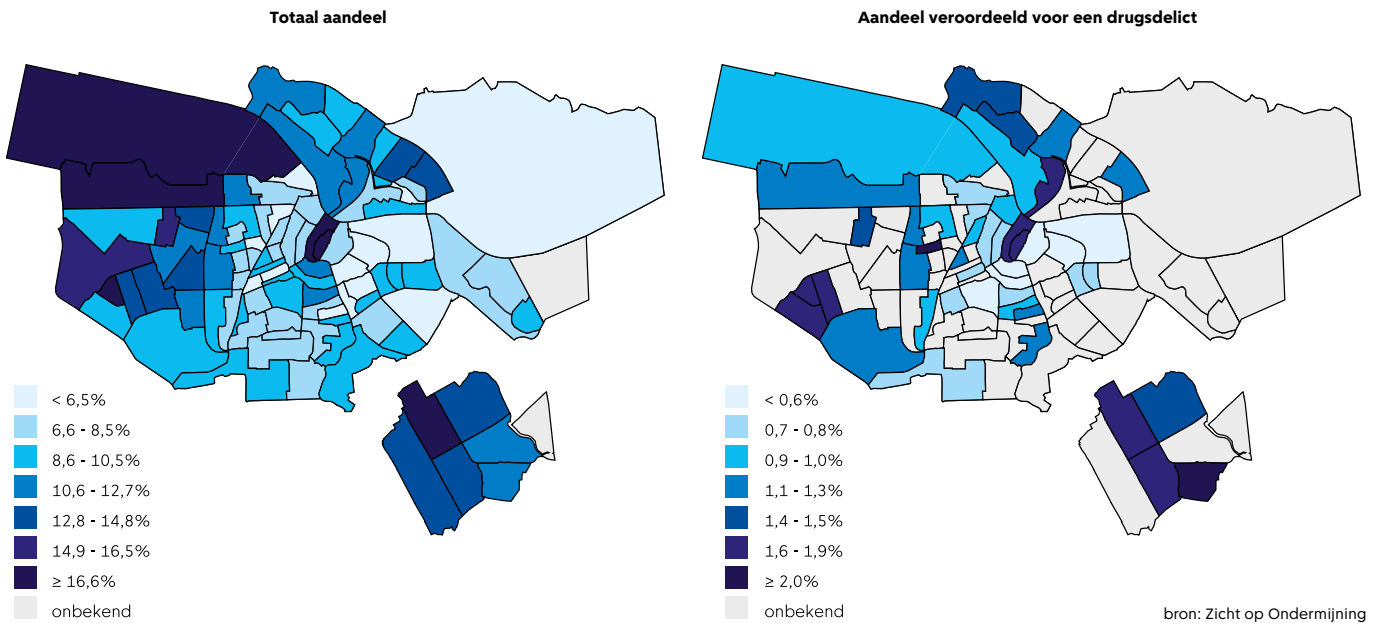
Een indicator van kwetsbare branches is een *veroordeelde eigenaar, bestuurder of bedrijf*. In Amsterdam is 9,6% van de bedrijven veroordeeld of in handen van een veroordeelde eigenaar/bestuurder, ten opzichte van 8,6% in heel Nederland.⁴¹ Binnen Amsterdam valt een aantal wijken⁴² op met een groot aandeel veroordeelde bedrijven, bedrijfseigenaren of bestuurders: Westelijk Havengebied (20,8%), De Punt (19,6%), Bedrijventerrein Sloterdijk (19,5%), Burgwalen Nieuwe Zijde (19,3) en Bijlmer Centrum (18,2%, zie afb. 13.22). Deze analyse laat zien dat veroordeelde eigenaren, bestuurders en/of bedrijven op verschillende typen plekken in de stad voorkomen.

Omdat ondernijning sterk raakt aan drugscriminaliteit, is ook gekeken naar *veroordeelde bedrijven of eigenaren/bestuurders voor een drugsdelict*. De percentages liggen dan een stuk lager dan wanneer gekeken wordt naar alle type veroordelingen. Bovendien vallen dan andere wijken op. Het hoogst scoren Gein (2,3%) en de Van Galenbuurt (allebei 2,3%), gevolgd door Middelveldsche Akerpolder en Osdorp-Midden (beide 1,9%) en Bijlmer Centrum, De Punt, Holendrecht en Volewijck (allen 1,8%).

Naast bedrijven met een veroordeling is binnen Zicht op Ondernijning gekeken naar *bewoners die verdacht of veroordeeld zijn geweest voor een drugsdelict*. In Amsterdam blijken relatief veel verdachten en veroordeelden van een drugsdelict te wonen in vergelijking tot andere gemeenten in Nederland: 0,6% van de Amsterdammers was in de periode 2015 tot en met 2019 verdacht van een misdrijf en 0,4% veroordeeld, tegenover 0,3% en 0,2% landelijk. In afbeelding 13.23 is te zien dat een aantal wijken aan de rand van de stad een relatief hoog percentage drugsverdachten kent: 3,2% in de wijk Sloterdijk, 1,8% in Amstel III/Bullewijk en 1,3% in Lutkemeer/Ookmeer. Daarbij valt op dat de wijken Sloterdijk en Amstel III/Bullewijk relatief dunbevolkte wijken zijn met veelal bedrijfsvestigingen. Naast deze wijken aan de rand van stad, is het aandeel drugsverdachten in de Van Galenbuurt relatief hoog (2,9%); een wijk waar relatief veel personen een briefadres hebben.⁴³ Qua veroordeelden voor een drugsdelict valt wederom de Van Galenbuurt (2,1%) op. Daarnaast is er ook in de Kinkerbuurt en Weesperbuurt/Plantage sprake van relatief grote aandelen: beide 0,8%. Naast deze wijkresultaten blijkt uit de analyses dat Amsterdamse drugsverdachten relatief weinig delicten plegen buiten de eigen gemeente en andersom worden in Amsterdam relatief weinig drugsdelicten gepleegd door drugsverdachten van buitenaf.

Het project Zicht op Ondernijning maakt deel uit van de ondernijningsaanpak van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het ministerie van Justitie en Veiligheid. De gemeente Amsterdam is vanaf 2017 betrokken bij dit project. Door middel van data-analyse wordt onderzocht of kwetsbare sectoren en branches herkend kunnen worden en wat gelegenheidsstructuren voor ondernijning kunnen zijn.³⁶ Het project richt zich op een groot aantal thema's zoals witwassen door middel van bedrijven of vastgoed, maar ook op bijvoorbeeld zorgfraude, verdachte transacties en jonge drugsverdachten.³⁷ De resultaten van het project worden gepubliceerd op het dashboard van Zicht op ondernijning³⁸; een aantal ervan wordt hier toegelicht.³⁹

Afb. 13.22 Aandeel veroordeeld(e) bedrijven (of in handen van veroordeelde bestuurder of eigenaar), totaal of voor een drugsdelict, 2020 (procenten)

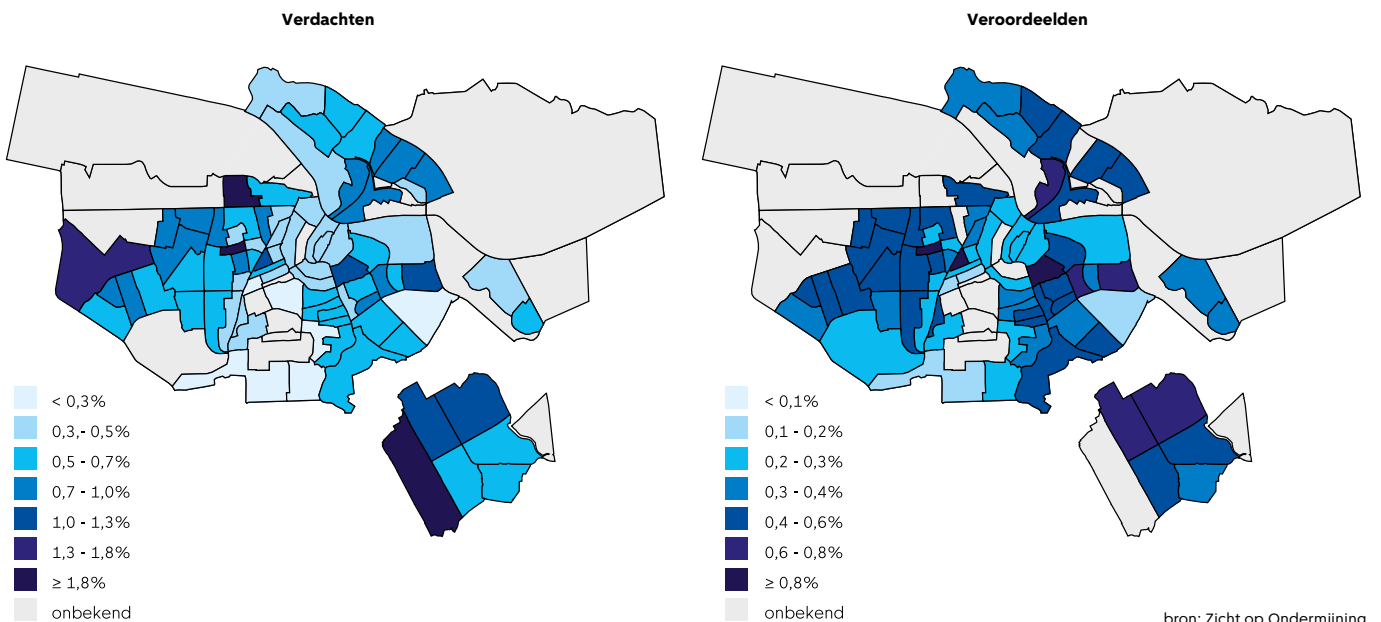
Voor jonge Amsterdammers in de leeftijdsgroep 8 tot en met 23 jaar is, op basis van diverse wetenschappelijke onderzoeken, een model geconstrueerd met daarin verschillende persoons-, huishoud- en buurtindicatoren om te bepalen hoeveel kinderen en jongeren risico lopen om in de drugscriminaliteit te belanden. In Amsterdam is dit risico hoger dan in de meeste andere gemeenten in Nederland, 6,5% van de jongeren in Amsterdam loopt hoog risico ten opzichte van 5% landelijk. Binnen Amsterdam is de wijk IJplein/Vogelbuurt de wijk met het hoogste aandeel hoog-risico jongeren (11,8%, afb. 13.24). Hierbij dient te worden opgemerkt dat het kenmerk 'eerder verdacht geweest' de grootste bijdrage levert aan het model van risicojongeren. Gemeenten en wijken waar

relatief veel jongeren wonen die al eerder verdacht zijn geweest tellen daardoor ook meer hoog risicojongeren.

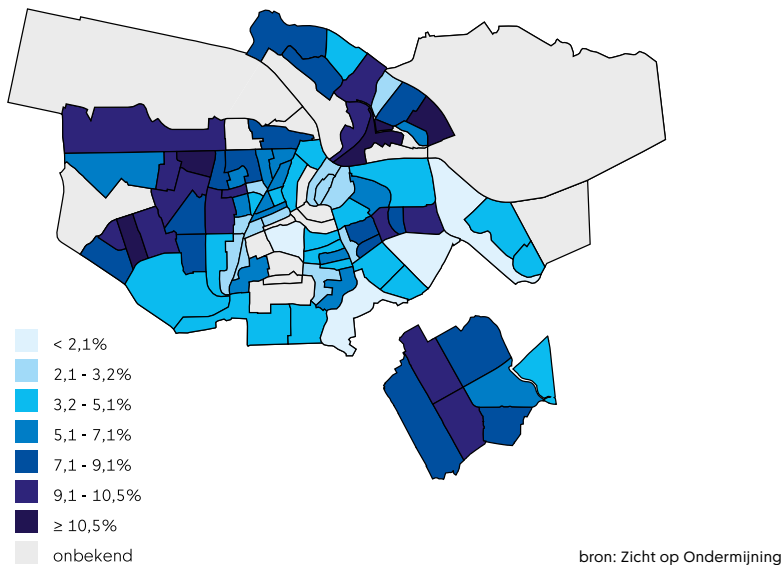
Veiligheid in relatie tot brede welvaart

Het thema veiligheid is een van de acht thema's van de huidige brede welvaart in Nederland zoals beschreven door het CBS: *misdaad en ervaren (on)veiligheid grijpen direct in op de kwaliteit van leven van burgers. Zowel feitelijk risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe.*⁴⁴ Er zijn drie indicatoren geselecteerd om het onderdeel veiligheid van de brede welvaart weer te geven:

Afb. 13.23 Aandeel verdachten en veroordeelden van drugsdelicten, 2015-2019 (procenten)

Afb. 13.24 Aandeel hoog-risico jongeren per wijk in Amsterdam, 2019 (procenten)

- **Vaak onveilig voelen in de eigen buurt:** In 2022 zegt 4% van alle Amsterdammers zich in de eigen buurt vaak onveilig te voelen (gelijk aan 2021).⁴⁵ Dit is hoger dan landelijk (2%).
- **Aantal ondervonden delicten:** De gerapporteerd slachtoffersindex bedroeg 104 in 2022 tegenover 100 in 2021, een lichte verslechtering.⁴⁶ De indexscores gerapporteerd high volume slachtofferschap en gerapporteerd high impact slachtofferschap stegen tussen 2021 en 2022, terwijl de indexscore van digitaal slachtofferschap afnam.
- **Geregistreerde misdrijven (per 1.000 inwoners):** In Amsterdam waren er in 2022 87 geregistreerde misdrijven per 1.000 inwoners.⁴⁷ Dit is fors hoger dan landelijk (46) en (iets) hoger dan de andere G4-steden Rotterdam (81), Den Haag (68) en Utrecht (67). Daar staat tegenover dat Amsterdam aanzienlijk meer bezoekers ontvangt dan andere gemeenten. Daarmee telt Amsterdam meer potentiële slachtoffers maar zij tellen niet mee in het inwoneraantal waar het aantal misdrijven tegen wordt afgezet.

Criminaliteit, slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens hangen samen met ontwikkelingen op andere domeinen in de stad. We zien bijvoorbeeld dat bepaalde vormen van criminaliteit, zoals zakkenrollerij, toenemen nu de stad na de coronapandemie weer meer bezoekers trekt. Diezelfde coronapandemie zorgde ervoor dat mensen nog actiever online waren – waarmee de digitale criminaliteit toenam. Andersom kan criminaliteit impact hebben op andere domeinen. Zo is ondermijnende criminaliteit een bedreiging voor de leefbaarheid van de stad.⁴⁸ Hoewel ondermijnende criminaliteit zelden of nooit zichtbaar is, kan het bijvoorbeeld leiden tot verloedering op straat, verwaarlozing van panden, straatdealers, hennepkwekerijen of drugsproductie in woonwijken en soms ook zwaar geweld, tot liquidaties aan toe.

Daarnaast zijn criminaliteit, slachtofferschap en onveiligheidsgevoelens, net als problematiek op andere domeinen, ongelijk verdeeld over de stad. Zo is te zien dat in gebieden waar mensen zich relatief onveilig voelen, zoals Geuzenveld, Slotermeer en Bijlmer-Centrum, ook de waardering voor de buurt en het welzijnsniveau in de vorm van de Standaard Leefsituatie Index (SLI)⁴⁹ lager zijn (zie hoofdstuk 2). Als mensen zich veilig voelen in hun omgeving, kunnen ze zich vrijer bewegen en deelnemen aan sociale en economische activiteiten die bijdragen aan hun welzijn. Andersom geldt dat mensen last kunnen krijgen van stress, angst en andere psychische problemen als zij zich onveilig voelen. Een veilig gevoel in de buurt heeft daarnaast een positieve impact op sociale cohesie en gemeenschapsvorming en daarmee de leefbaarheid van de buurt. Tijdens de coronapandemie hebben veel Amsterdammers hun buurtgenoten beter leren kennen. We zien dit terug in een toegenomen sociale cohesie en ook het aandeel dat zich wel eens onveilig voelt in de eigen buurt volgde een licht dalende trend. Als mensen zich veilig voelen, zijn ze eerder geneigd om betrokken te zijn bij hun gemeenschap, vertrouwen op te bouwen met anderen en samen te werken aan gemeenschappelijke doelen. Dit draagt bij aan een gevoel van verbondenheid en welzijn binnen de samenleving als geheel.⁵⁰ Maar het kan ook andersom werken; dat een gebrekkige verbondenheid kan leiden tot onveiligheidsgevoelens. Gebrekkige sociale cohesie houdt met name in dat mensen elkaar niet kennen en elkaar niet groeten. Door het gebrek aan sociale cohesie ervaart men bijvoorbeeld eerder overlast van elkaar en is er onderling wantrouwen. Er wordt over elkaar geklaagd maar men durft elkaar niet aan spreken. Wanneer men elkaar wel aanspreekt, kunnen er ruzies ontstaan. Deze elementen zorgen voor een onveilig gevoel.⁵¹

Noten

- 1 Zoals gebruikt in de tweejaarlijkse Enquête Wonen in de Metropoolregio Amsterdam (WIMRA) gebaseerd op de Leefbaarheidsmonitor (LEMON) van RIGO.
- 2 Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/07/01/nationaal-programma-leefbaarheid-en-veiligheid>
- 3 Bron: O&S. *Toeristische draagkracht van wijken in Amsterdam in 2021*. November 2022.
- 4 Bron: Gemeente Amsterdam, WZS en AFWC. Wonen in Amsterdam: Leefbaarheid, 2009.
- 5 Bron: O&S. *Veiligheidsmonitor 2022*, 2023.
- 6 Bron: <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/eerste-lockdown-ook-een-periode-van-herwaardering-van-de-stad>
- 7 Bron: SIA (Signalen Informatiesysteem Amsterdam).
- 8 Bron: Gemeente Amsterdam, WZS en AFWC. *Wonen in Amsterdam: Leefbaarheid, 2009*.
- 9 Bron: AEDS. *Veerkracht in het corporatiebezit, update 2020/2021*. Mei 2023
- 10 Bron: <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/wp-content/uploads/2020/10/Prettig-wonen-over-leefbaarheid-en-duurzaamheid.pdf>
- 11 Bron: Nationale Politie (2023). *Impact en schade cybercrime onverminderd groot*. Te raadplegen via: <https://www.politie.nl/nieuws/2023/januari/19/politie-registreert-minder-cybercrime.html>
- 12 Bron: *Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland, 2022*.
- 13 Bron: Onderzoek en Statistiek (2021). *Amsterdamsse Burgermonitor 2021*. Te raadplegen via: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdamsse-burgermonitor-2021>
- 14 Bron: Gemeente Amsterdam (z.d.) *Veilige stad*. Te raadplegen via: <https://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/veiligheid/>
- 15 Bron: AT5 (2023). *Explosie stijging bedreigde handhavers zet door, vooral persoonlijk en verbaal*. Te raadplegen via: <https://www.at5.nl/artikelen/219103/explosieve-stijging-bedreiging-handhavers-zet-door-vooral-persoonlijk-en-verbaal>
- 16 Bron: Politie Eenheid Amsterdam. Team Analyse & Onderzoek (DRIO, 2023). *Een kwestie van balans: Het trendbeeld van de eenheid Amsterdam: vooruitkijken naar en anticiperen op het jaar 2027*. Te raadplegen via: <https://www.politie.nl/nieuws/2023/maart/8/trendbeeld-eenheid-amsterdam-een-kwestie-van-balans.html>
- 17 Bron: Gemeente Amsterdam (2022). *Amsterdams Veiligheidsbeeld 2022: Verschijningsvormen jeugdoverlast en -criminaliteit* (p.6). Te raadplegen via: https://amsterdam.raadsinformatie.nl/document/12487756/1/Amsterdams_veiligheidsbeeld_2022
- 18 Onderzoek en Statistiek (2023). Analyse van SIA-data, afgezet tegen bevolkingscijfers.
- 19 Bron: Gemeenteblad (2022). *Verlenging aanwijzing cameratoezicht op en rondom de Pampuslaan*. Te raadplegen via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/gmb-2022-413932.pdf>
- 20 Bron: Het Parool (2022). *Osdorp is een hotspot voor onruststokers: 'Ze hebben schijt aan iedereen'*. Te raadplegen via: <https://www.parool.nl/amsterdam/osdorp-is-een-hotspot-voor-onruststokers-ze-hebben-schijt-aan-iedereen-b3e707df/>.
- 21 Bron: WODC en CBS (2020). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2020*. Te raadplegen via: <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3058/Cahier%202021-09-in-fographic.pdf>.
- 22 Bron: Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid et al. (2020). *Actieplan Wapens en Jongeren*. Te raadplegen via: https://www.amsterdam.nl/publish/pages/978988/actieplan_wapens_en_jongeren.pdf.
- 23 Bron: Gemeente Amsterdam (z.d.) *Volg het beleid: veiligheid*. Te raadplegen via: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/volg-beleid/veiligheid/>.
- 24 Bron: Halt (2023). *Cijfers*. Te raadplegen via: <https://www.halt.nl/over-halt/organisatie/cijfers>.
- 25 Bron: GGD Amsterdam (2021). *Gezondheid en welbevinden in Amsterdam*. Te raadplegen via: <https://www.ggdgezondheidinbeeld.nl/wp-content/uploads/2021/09/Amsterdamse-gezondheidsmonitor-2020.pdf>
- 26 Bron: Onderzoek en Statistiek (2021). *Rapportage Huiselijk Geweld Amsterdam-Amstelland*. Te raadplegen via: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/rapportage-huiselijk-geweld-amsterdam-amstelland>
- 27 Bron: GGD Amsterdam (2021). *Gezondheid en welbevinden in Amsterdam*. Te raadplegen via: <https://www.ggdgezondheidinbeeld.nl/wp-content/uploads/2021/09/Amsterdamse-gezondheidsmonitor-2020.pdf>
- 28 Bron: Veilig Thuis Amsterdam-Amstelland (2023) *Jaarrapportage 2022 Veilig Thuis Amsterdam-Amstelland* <https://openresearch.amsterdam.nl/page/96540/jaarrapportage-2022-veilig-thuis-amsterdam-amstelland>
- 29 Bron: Onderzoek en Statistiek (2023). *Seksuele grensoverschrijding in Amsterdam 2022*. Te raadplegen via: <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/fysieke-seksuele-grensoverschrijding-en-ongewenste-sexting>
- 30 Bron: Gemeente Amsterdam (2022). *Amsterdams Veiligheidsbeeld 2022: Seksueel geweld en seksuele intimidatie* (p.16). Te raadplegen via: https://amsterdam.raadsinformatie.nl/document/12487756/1/Amsterdams_veiligheidsbeeld_2022
- 31 Bron: Wetenschappelijk Onderzoek- en documentatiecentrum (2023). *Prevalentiemonitor Huiselijk Geweld en Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag 2022*. Te raadplegen via: <https://www.wodc.nl/actueel/nieuws/2023/01/13/seksueel-grensoverschrijdend-gedrag-toegenomen-in-afgelopen-twee-jaar>
- 32 Bron: Atlas Research (2022). *Leefbaarometer 2020: Ondernemende criminaliteit en ervaren onveiligheid* (p.63). Te raadplegen via: <https://open.veiligheid.nl/documenten/1aae8125-1dde-4f6d-afb6-e5a15fbcd736/file>
- 33 Bron: Gemeente Amsterdam (2022). *Amsterdams Veiligheidsbeeld 2022: Zorgen over malafide ondernemingen* (p.20). Te raadplegen via: https://amsterdam.raadsinformatie.nl/document/12487756/1/Amsterdams_veiligheidsbeeld_2022
- 34 Bron: Actiecentrum Veiligheid en Zorg (2023). *Factsheet Drugsgebruik in Amsterdam november 2022*. Te raadplegen via: <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/organisatie/overige/acvz/weerbaar-amsterdam-drugscriminaliteit/documenten-weerbaar-amsterdam/>.
- 35 Bron: Tops, P. & Tromp, J. (2019). *De Achterkant van Amsterdam*. Te raadplegen via: https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/7918594/1/RIS303447_Tegengaan_drugscriminaliteit_bijlage_2
- 36 Bron: *Dashboard Zicht op Ondernijning*. Te raadplegen via: <https://www.zichtopondernijning.nl/> of <https://data.overheid.nl/community/application/zicht-op-ondernijning>
- 37 Het Centraal Bureau van de Statistiek (CBS) speelt een belangrijke rol binnen dit project, omdat zij de onderzoeksbestanden beschikbaar stelt, aanvullende bestanden van andere overheden en soms bestanden van private partijen importeert en het beheer voert over het dashboard. Ook draagt het CBS zorg voor de afscherming van herleidbare persoons- en bedrijfsgegevens, zowel op het dashboard als in de onderzoeksbestanden. Eén van de voorwaarden van het CBS om met deze gegevens te mogen werken is dat de resultaten van het onderzoek openbaar worden gemaakt, dit gebeurt door middel van het dashboard.
- 38 Bron: *Dashboard Zicht op Ondernijning*. Te raadplegen via: <https://www.zichtopondernijning.nl/>.
- 39 De meest recente informatie op het dashboard is over het algemeen van een paar jaar terug, omdat veel datasets afhankelijk zijn van registraties die na één á twee jaar pas beschikbaar komen of compleet zijn, zoals de data afkomstig uit de landelijke aangifte inkomstenbelasting. De inzichten op het dashboard lopen daardoor een paar jaar achter op het jaar dat centraal staat in de publicatie van Staat van de Stad, in dit geval 2022.

- 40 Bron: Wetenschappelijk Onderzoek- en documentatiecentrum (2015). *Misdaadgeld, witwassen en ontnemen*. Te raadplegen via: https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/786/jv1501-volledige-tekst-%282%29_tcm28-77274.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- 41 Een bedrijf scoort op de indicator 'veroordeelde eigenaar, bestuurder of bedrijf' als
- Minimaal 25% van de aandelen in bezit is van een of meerdere veroordeelde natuurlijk personen óf
 - Minimaal 25% van de bestuurders is een veroordeeld natuurlijk persoon óf
 - Het bedrijf is veroordeeld.
- 42 In dit onderzoek is nog gebruik gemaakt van de oude Amsterdamse gebiedsindeling uit 2015.
- 43 In de Van Galenbuurt is de Screeningsbalie Bijzondere doelgroepen van de gemeente Amsterdam gevestigd, waar met name daklozen een briefadres hebben.
- 44 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023>
- 45 Bron: *Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland, 2022*.
- 46 Bron: *Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland, 2022*/bewerking O&S.
- 47 Bron: CBS Statline (2023). *Geregistreerde criminaliteit; soort misdrijf, regio*.
- 48 Bron: Atlas Research (2022). *Leefbaarometer 2020: Ondernijende criminaliteit en ervaren onveiligheid*. Te raadplegen via: <https://open.overheid.nl/documenten/1aae8125-1dde-4f6d-afb6-e5a15fbcd736/file>
- 49 De Standaard Leefsituatie Index (SLI) beschrijft de kwaliteit van leven op 8 maatschappelijke domeinen: wonen, gezondheid, consumptiegoederen, vrijetijdsactiviteiten, mobiliteit, sociale participatie, sportactiviteiten, vakantie en het sociaal netwerk.
- 50 Bron: SCP (2002). *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Te raadplegen via: https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/1142/Zekere_banden.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- 51 Bron: O&S. *Onveiligheidsbeleving ontwikkelbuurten Noord: Banne Buiksloot*. 2010.

14

Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de verdeling van diverse participatieterreinen¹ naar gebieden en groepen bewoners. In welke delen van de stad wordt er veel geparticipeerd en in welke juist weinig? Zien we verschillen tussen inwoners naar de opleiding die men heeft gevolgd? En wat is de positie van inwoners die een bijstandsuitkering ontvangen?

Auteur: Hetty van Kempen

Kernpunten

- De participatiegraad in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Nieuw-West) ligt lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum, Zuid en stadsgebied Weesp).
- Het gemiddelde welzijnsniveau, in de vorm van de Leefsituatie-index (SLI), is in 2022 voor de relatief laag scorende stadsdelen Nieuw-West en Zuidoost verder gedaald. Voor de relatief hoog scorende stadsdelen Centrum en Zuid is de Leefsituatie-index gelijk gebleven. De verschillen tussen stadsdelen nemen toe. Weesp, als nieuw stadsgebied in de gemeente Amsterdam, heeft het hoogste welzijnsniveau, namelijk een SLI van 107.
- Het absolute verschil tussen het laagst scorende gebied op de Leefsituatie-index (Bijlmer-Centrum, score 94), en het hoogst scorende gebied (Watergraafsmeer, 108) bedraagt 14 punten. In 2020 was dit absolute verschil 10 punten. Op kleiner schaalniveau nemen de verschillen dus nog meer toe dan tussen stadsdelen.
- Het meest onderscheidende kenmerk voor veel vormen van participatie en de leefsituatie is het opleidingsniveau, waarbij een hbo- of wo-opleiding in veel opzichten (veel) gunstiger uitpakt dan een basisopleiding (maximaal mbo-1) of een middelbaar opleidingsniveau (havo/vwo, mbo-2 t/m -4). Het absolute verschil tussen de SLI-scores van de groep hbo-/wo-opgeleiden en de groep basisopgeleiden is met 21 punten groter dan in 2020 (toen 19 punten).
- In de periode 2020-2022 is de positie van bijstandsgerechtigden in Amsterdam op verschillende indicatoren verder verslechterd in vergelijking tot Amsterdam gemiddeld. Zo zien we grote verschillen in SLI (waarde 85 in 2022 voor de bijstandsgroep, tegenover 102 gemiddeld). Ook is de ervaren gezondheid van de groep bijstandsgerechtigden verder achteruitgegaan, alsook het subjectieve welzijn. De verschillen zijn in deze periode vergroot.

In de voorgaande hoofdstukken is de participatie en leefsituatie van groepen op verschillende terreinen besproken. In dit hoofdstuk wordt gekeken op welke geografische plekken in de stad en onder welke groepen de achterstanden in participatie cumuleren en de ontwikkelingen daarin. We doen dat voor verschillende groepen die zijn gebaseerd op woongebied (stadsdelen en gebieden), en opleidingsniveau. Daarmee geven we inzicht in groepen en delen van de stad die mogelijk achterblijven of juist voorlopen op bepaalde participatieterreinen. Ook kijken we naar de participatie op verschillende gebieden van de groep Amsterdamse bijstandsgerechtigden. Zowel in 2020 als in 2022 hebben we de groep bijstandsgerechtigden in de steekproef van De Staat van de Stad-enquête opgehoogd met een steekproef uit het klantenbestand van de directies Werk, Participatie en Inkomen (WPI)², om beter inzicht te krijgen in de leefsituatie en participatie van deze groep minima.³ Er zijn die afgelopen jaren meerdere ontwikkelingen geweest die voor alle Amsterdammers, maar voor deze groep wellicht extra consequenties hebben gehad, zoals de coronapandemie en meer recent de inflatie.

Participatie en leefbaarheid naar woongebieden

In deze paragraaf onderzoeken we of de participatie en leefbaarheid verschilt tussen stadsdelen en tussen de 25 gebieden van het gebiedsgericht werken. De stadsdelen en gebieden die onder het gemiddelde van de gemeente Amsterdam scoren op een domein, zijn in de figuren rood gekleurd; scoren ze boven het gemiddelde dan kleurt het groen. De kleur geel staat voor 'gemiddeld'.

Stadsdelen

De voorgaande hoofdstukken lieten veel verschillen in leefsituatie, participatie, onderwijs en welvaart zien tussen de verschillende stadsdelen. Afbeelding 14.1 somt de verschillen tussen stadsdelen in participatie op. De scores zijn gebaseerd op, afhankelijk van de indicator, enquêtegegevens uit De Staat van de Stad, registratiegegevens, de regionale enquête beroepsbevolking (REB) en de Veiligheidsmonitor.⁴ Zoals we ook in eerdere edities van De Staat van de Stad zagen, is de participatie in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Nieuw-West) lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum, Zuid en het stadsgebied Weesp).

Leefsituatie-index; blijvende driedeling

Het gemiddelde welzijnsniveau in de vorm van de Leefsituatie-index (SLI) is voor de stad als geheel in 2022 met een score van 102 hetzelfde als die in 2020, en drie punten lager dan die van 2018. De stijgende trend in de Leefsituatie-index sinds 2004 kende een trendbreuk in 2020 door de coronapandemie. Inmiddels is er, sinds 2020, geen sprake meer van een daling maar is de index gelijk gebleven (zie voor een nadere toelichting hoofdstuk 2).

Evenals in vorige jaren zien we grofweg een driedeling in de scores op de indicatoren tussen de stadsdelen, waarbij Zuid en stadsgebied Weesp de hoogste scores laten zien (respectievelijk 105 en 107), en Zuidoost en Nieuw-West (97 en 99) de laagste. In 2020 bedroeg de score voor Zuidoost met 99 ook de laagste; in 2022 is deze score nog met twee punten afgenomen van 99 naar 97. De situaties van Oost en Centrum (104), Noord (101) en West (103) vallen daar tussenin.

Afb. 14.1 Rangorde van stadsdelen en stadsgebied Weesp naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index (SLI), 2022

	onderwijs	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet voor buurt of stad	Leefsituatie-index
Centrum	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Nieuw-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99
Zuid	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	105
Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
Noord	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101
Zuidoost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	97
Weesp	*	*	*	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	107

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam⁶

Overige terreinen

In stadsdeel Zuid zien we de meest gunstige scores op de verschillende terreinen. Op bijna alle terreinen, inclusief de twee belangrijke domeinen onderwijs en welvaart, scoren de inwoners van het stadsdeel bovengemiddeld. Alleen de inzet voor buurt of stad is ondergemiddeld in stadsdeel Zuid. De inwoners van stadsdeel Centrum scoren gemiddeld tot bovengemiddeld op de andere terreinen. De inwoners van Nieuw-West en Zuidoost scoren ondergemiddeld op de meeste overige terreinen, waarbij de werkloosheid in Nieuw-West gemiddeld lager is dan in Zuidoost (daar scoort de indicator werkloosheid bovengemiddeld). In Noord zien we een wisselend beeld: op sommige terreinen (onderwijs, werk, actief in vereniging en sociale integratie) wordt gemiddeld gescoord, terwijl op andere terreinen (welvaart, sport, uitgaan, politieke interesse, ervaren gezondheid, schoon en heel en rapportcijfer woonomgeving) ondergemiddeld wordt gescoord. Op twee andere terreinen (sociale cohesie en inzet buurt of stad) wordt juist bovengemiddeld gescoord. In de stadsdelen West en Oost wordt op de overige terreinen veelal gemiddeld gescoord: onderwijs, werk en welvaart valt voor deze stadsdelen gemiddeld uit, en de andere participatierreinen gemiddeld of bovengemiddeld (met uitzondering van inzet voor buurt of stad in West). Voor Weesp zijn de indicatoren onderwijs, werk en welvaart niet beschikbaar. Voor de overige terreinen zien we een gemiddeld tot bovengemiddeld beeld, met uitzondering van uitgaan en sociale integratie, waarop ondergemiddeld wordt gescoord.⁵

Gebiedsindeling

In het kader van het gebiedsgericht werken is de stad opgedeeld in 25 gebieden. Deze gebieden kennen vaak grotere onderlinge verschillen dan de stadsdelen, doordat de stadsdelen groot en divers zijn en extremen binnen het stadsdeel elkaar uitmiddelen.

Daardoor is het ook interessant om naar de kleinere gebieden van de Amsterdamse gebiedsindeling te kijken. Afbeelding 14.2 laat zien dat de verschillen binnen de stadsdelen aanzienlijk zijn.^{7, 8}

Leefsituatie; verschillen nemen toe

Als we naar de 25 gebieden kijken, dan valt het grote verschil op in de leefsituatie tussen het gebied met de hoogste score (Watergraafsmeer, 108) en de gebieden met laagste score (Bijlmer-Centrum, 94), een absoluut verschil van 14 punten. Het verschil is toegenomen ten opzichte van 2020, toen bedroeg het maximale verschil 10 punten (SLI 97 in Osdorp en Bijlmer-Centrum, tegenover SLI 107 in Zuid Noord). Het stadsdeel waarbinnen de gebieden het meest van elkaar verschillen is Oost, waar Oud-Oost een score behaalt van 99 en Watergraafsmeer een score heeft van 108 – een absoluut verschil van 9 punten. In Nieuw-West bedraagt dat absolute verschil 7 punten (tussen Geuzenveld/Slotermeer, SLI 95 en De Aker/Sloten/Nieuw-Sloten en Slotervaart, SLI 102). De gebieden in Zuidoost kennen een absoluut verschil van 6 punten (Bijlmer West; SLI 100 en Bijlmer-Centrum, SLI 94). Het nieuwe gebied Weesp, Driemond kent een hoge SLI, namelijk van 107 punten.

Overige terreinen

Op het gebied van onderwijs, werk en welvaart vallen de scores in Bijlmer-Centrum en Bijlmer-Oost lager dan gemiddeld uit. Centrum-Oost en Oud-Zuid laten de hoogste scores zien op het gebied van onderwijs, werk en welvaart. Voor het gebied Weesp, Driemond konden we de indicatoren voor welvaart, werk en onderwijs niet berekenen in verband met de nieuwe gebiedsindeling.

Op de andere terreinen (zonder onderwijs, werk en welvaart) komen vooral Centrum-Oost en Oud-Zuid als bovengemiddeld uit de bus. Centrum-West blijft iets achter bij Centrum-Oost, en scoort zelfs ondergemiddeld op de indicatoren sociale integratie en 'schoon en heel'. De lage scores op deze twee

Afb. 14.2 Rangorde van gebieden naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2022

	onderwijs	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet voor buurt of stad	Leefsituatie-index
Centrum-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Centrum-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	105
Westerpark	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
Bos en Lommer	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
Oud-West, De Baarsjes	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102
Geuzenveld-Slotermeer	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	95
Osdorp	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	98
De Aker, Sloten, Nieuw-Sloten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102
Slotervaart	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102
Oud-Zuid	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	106
Buitenveldert, Zuidas	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101
De Pijp, Rivierenbuurt	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	105
Oud-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99
Indische Buurt, Oostelijk Havengebied	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102
Watergraafsmeer	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	108
IJburg, Zeeburgereiland	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	107
Noord-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99
Oud-Noord	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102
Noord-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	100
Bijlmer-West	*	*	*	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	100
Bijlmer-Centrum	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	94
Bijlmer-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	97
Gaasperdam	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	98
Weesp, Driemond	*	*	*	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	107

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

indicatoren kunnen niet los gezien worden van het intensieve toerisme in het gebied. Bijlmer Centrum scoort als enige gebied ondergemiddeld op alle onderscheiden indicatoren. Geuzenveld/Slotermeer laat ook ondergemiddelde scores zien op alle gebieden, behalve op inzet voor buurt of stad:

op die indicator wordt in het gebied juist bovengemiddeld gescoord door de inwoners. Het gebied Weesp, Driemond scoort gemiddeld of bovengemiddeld op alle onderscheiden terreinen, behalve op frequentie van het uitgaan en de sociale integratie (beide lager dan gemiddeld in Amsterdam).

Afb. 14.3 Rangorde van opleidingsniveaus naar participatie en de Leefsituatie-index, 2022

	onderwijs	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	inzet buurt voor of stad	Leefsituatie-index
basis (max. basisonderwijs/vmbo/mbo-1)	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	89
middelbaar (havo/vwo, mbo-2 t/m -4)	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99
hbo/wo	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	110

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

Participatie en leefbaarheid uitgesplitst naar opleidingsniveau

In de voorgaande hoofdstukken kwamen grote verschillen in participatie tussen groepen met een verschillend opleidingsniveau naar voren. Afbeelding 14.3 geeft in één oogopslag inzicht in de belangrijkste verschillen op de diverse domeinen tussen drie opleidingsniveaus: basis (max. basisonderwijs/vmbo/mbo-1), middelbaar (havo/vwo, mbo-2t/m4), hbo/wo.⁹ Deels zien we de verschillen tussen opleidingsniveaus ook terug in de ruimtelijke verdeling in de stad, omdat de verdeling van de verschillende opleidingsniveaus niet gelijk is over de verschillende stadsdelen en gebieden. In het algemeen geldt dat het aandeel hbo/wo-opgeleiden in de stad al jaren stijgt, van 44% van de Amsterdammers in 2005 tot 62% in 2020.¹⁰ De hoogste aandelen hbo/wo-opgeleiden wonen in de stadsdelen Centrum en Zuid, de laagste aandelen hbo/wo-opgeleiden wonen in de stadsdelen Zuidoost, Nieuw-West en Noord. Voor Noord geldt overigens wel dat het aandeel hoogopgeleiden snel groeit: van 23% in 2013 tot 27% in 2021.¹¹

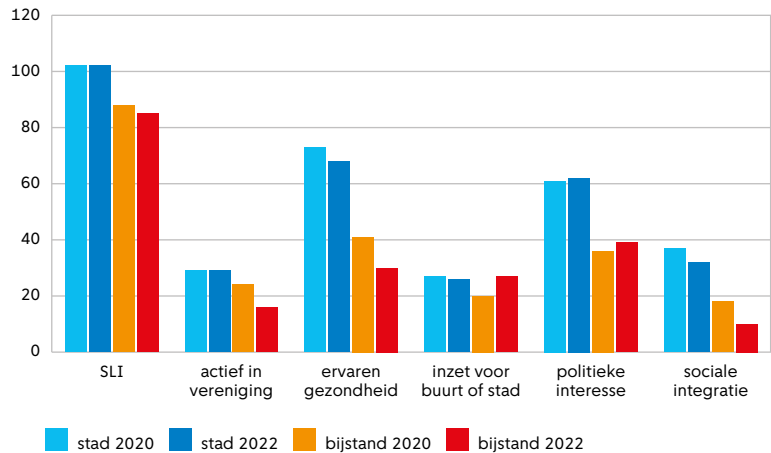
Leefsituatie: grootste verschillen naar opleidingsniveau

De Leefsituatie-index is met afstand het minst gunstig voor Amsterdammers met een basisopleiding (score 89). De Leefsituatie-index van Amsterdammers met een middelbaar opleiding is met een score van 99 gemiddeld. Voor Amsterdammers met een afgeronde hbo-/wo-opleiding pakt de Leefsituatie-index het meest gunstig uit: die is met een score van 110 het hoogst van de drie opleidingsgroepen. Het grote verschil in Leefsituatie-index uitgesplitst naar opleiding is met 21 punten tussen de twee extremen zelfs iets toegenomen ten opzichte van 2020, toen het absolute verschil 19 punten bedroeg (SLI 90 voor Amsterdammers met een basisopleiding en SLI 109 voor Amsterdammers met een hbo-/wo-opleiding in 2020).

Ook op overige terreinen grote verschillen naar opleidingsniveau

We zien grote verschillen in participatie naar het opleidingsniveau van Amsterdammers. De participatie in werk is bovengemiddeld onder Amsterdammers met een hbo/wo opleidingsniveau, en ondergemiddeld onder Amsterdammers met een basisopleiding (maximaal mbo-1) of een middelbare opleiding. Voor welvaart (indicator: gemiddeld besteedbaar inkomen) zien we hetzelfde patroon, evenals voor deelname aan sport en uitgaan. De indicatoren actief zijn in een vereniging, sociale integratie, ervaren gezondheid, inzet voor buurt en stad en politieke interesse volgen het patroon dat Amsterdammers met een basisopleiding minder dan gemiddeld scoren, hbo-/wo-opgeleiden hoger dan gemiddeld, en middelbaar opgeleiden gemiddeld. Het beeld is precies conform dat in 2020; alleen zijn in 2022 hbo-/wo-geschoolden zich iets meer in gaan zetten voor buurt o stad (met als resultaat dat nu de gehele rij 'hbo-/wo-geschoolden' groen gekleurd is). De afbeelding laat zien dat de verschillen naar opleiding erg groot zijn; opleiding is een belangrijke factor achter ongelijkheid.

Afb. 14.4 Ontwikkeling van zes indicatoren, 2020 en 2022 voor Amsterdam gemiddeld en de groep bijstandsgerechtigden. Score (SLI) en percentages (overige indicatoren) op elk domein)

Participatie en leefsituatie van bijstandsgerechtigden

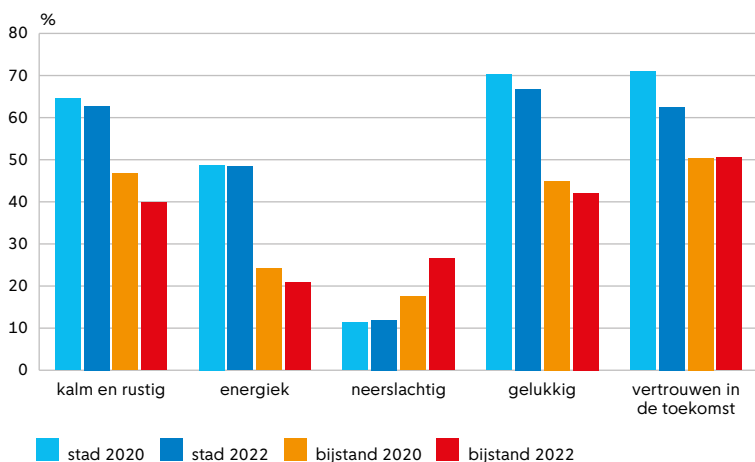
Lage participatiegraad onder bijstandsgerechtigden

In de jaren 2020 en 2022 is binnen De Staat van de Stad enquête de steekproefomvang van de groep bijstandsgerechtigden onevenredig verhoogd (oversampled), zodat we ook uitspraken kunnen doen specifiek voor die groep Amsterdammers.¹² De reden om in te zoomen op de groep bijstandsgerechtigden is dat zij in het algemeen lager dan gemiddeld scoort op participatie- en leefbaarheidsindicatoren, onder andere veroorzaakt door een lager inkomen, minder (financiële en fysieke) zekerheden en een slechtere gezondheid. De achterliggende vraag bij deze twee metingen was ook om in kaart te brengen hoe de situatie van deze groep verandert, onder andere vanwege de coronapandemie en bijbehorende lockdowns in de periode 2020-2022, en door de gevolgen van de grote prijsstijgingen in 2022-2023. De enquête vond plaats in het laatste kwartaal van 2022 waardoor de meest recente ontwikkelingen nog niet zichtbaar zijn.¹³

Achteruitgang op veel indicatoren voor bijstandsgerechtigden

Afbeelding 14.4 laat zien hoe de ontwikkeling in de periode 2020-2022 is geweest op verschillende indicatoren, voor twee verschillende groepen: het gemiddelde van Amsterdam en de groep Amsterdamse bijstandsgerechtigden. Ten eerste valt het verschil op tussen de twee groepen: Amsterdamse bijstandsgerechtigden scoorden in 2020 14 punten lager op de Leefsituatie-index dan de gemiddelde Amsterdammer, verkeerden veel minder vaak dan de gemiddelde Amsterdammer in (zeer) goede gezondheid, voelden zich veel vaker sociaal geïsoleerd, voelden zich minder politiek geïnteresseerd, waren minder vaak actief binnen een vereniging en zetten zich minder vaak in voor buurt of stad. Ten tweede valt aan deze figuur op dat er een grotere achteruitgang heeft plaatsgevonden op veel indicatoren voor de groep bijstandsgerechtigden dan voor de gemiddelde

Afb. 14.5 Ontwikkeling van vijf indicatoren over subjectief welzijn en vertrouwen in de toekomst, 2020 en 2022 voor Amsterdam gemiddeld en de groep bijstandsgerechtigden (procenten)

Amsterdammer. De verschillen zijn toegenomen voor cruciale indicatoren over tijd. Zo blijkt dat:

- De SLI –score over de periode 2020-2022 gelijk is gebleven voor de gemiddelde Amsterdammer, maar dat de toch al lage SLI score voor de bijstandsgerechtigden met drie punten is afgenomen (van 88 naar 85);
- Het percentage dat zich (zeer) gezond voelt in Amsterdam gemiddeld is afgenomen (-5 procentpunt), voor de groep bijstandsgerechtigden bedraagt deze daling -11 procentpunt;
- De sociale integratie is afgenomen voor de gemiddelde Amsterdammer (-5 procentpunt), maar dat die nog sterker is afgenomen voor de bijstandsgroep (-8 procentpunt);
- Voor de andere drie indicatoren (inzet vereniging, inzet buurt en politieke interesse) blijkt dat de verschillen tussen Amsterdammers en de bijstandsgroep ongeveer gelijk blijven, waarbij opvalt dat de inzet voor buurt of stad in 2022 ongeveer even hoog is voor beide groepen.

Naast een ongunstige positie op verschillende participatierreinen en leefsituatie, zien we voor de groep bijstandsgerechtigden ook een minder gunstige situatie in subjectief welzijn (zie afb. 14.5). In 2020 voelden bijstandsgerechtigden zich in veel mindere mate kalm en rustig, energiek en gelukkig dan de gemiddelde Amsterdammer. Ook voelden bijstandsgerechtigden zich veel vaker neerslachtig dan de gemiddelde Amsterdammer; en hadden zij substantieel minder vertrouwen in de toekomst. Als we kijken naar 2022, dan zijn de verschillen op deze indicatoren van subjectief welzijn alleen maar toegenomen tussen de bijstandsgerechtigden en Amsterdam gemiddeld. Het gaat om verschillen variërend van 12 procentpunt (voor de indicator ‘vertrouwen in de toekomst’) tot wel 27 procentpunt (voor de indicator ‘zich energiek voelen’).

Tegelijkertijd is het aandeel bijstandsgerechtigden onder de Amsterdamse bevolking van 15-65 jaar in de periode 2020-2022 gedaald, van 3,8% naar 3,4%.¹⁴ Het zou mogelijk zijn dat de best bemiddelde Amsterdammers in de bijstand in 2022 weer aan het werk zijn gegaan, waardoor er een meer homogene groep is ontstaan van bijstandsgerechtigden: dan is er mogelijk geen, of minder, sprake van een verslechtering van de situatie van de groep bijstandsgerechtigden, maar veeleer een compositie-effect (doordat de samenstelling van de groep anders is, vinden we verschillen in uitkomsten). We hebben dit gecheckt voor de variabelen opleidingsniveau en aantal jaren in de bijstand. Uit die checks blijkt dat er geen sprake is van een compositie-effect: de samenstelling van de groep bijstandsgerechtigden in 2020 en 2022 verschilt nauwelijks als we kijken naar opleidingsniveau en aantal jaren in de bijstand (op basis van registratiedata). Het lijkt erop dat er daadwerkelijk een verslechtering van een aantal indicatoren is geweest voor deze groep in de periode 2020-2022.

Noten

- 1 Het gaat daarbij om ontwikkelingen in participatie in de brede zin van het woord, zoals primaire participatie (op de gebieden onderwijs, inkomen en betaald werk) en sociaal-culturele participatie.
- 2 Zowel in de 2020-editie van de vragenlijst als in de 2022-editie is het aandeel uitkeringsgerechtigden (bijstand levensonderhoud) opgehoogd in de steekproef. In 2020 zijn 2.700 klanten van de directies Werk, Participatie en Inkomen extra benaderd; in 2022 zijn dit er 2.507 geweest. Zij kregen dezelfde vragenlijst als de overige respondenten. De toevoeging van deze steekproef heeft voor De Staat van de Stad een beter bereik onder Amsterdammers met een uitkering, waaronder veel Amsterdammers met een basisopleiding, opgeleverd. In 2020 hebben er in totaal 509 Amsterdamse bijstandsgerechtigden een enquête ingevuld; in 2022 waren dat 367 personen.
- 3 Idealiter zouden we kijken naar de leefsituatie en participatie van de bredere groep minima, dus ook die van bijvoorbeeld werkende minima. Echter, deze groep is in het algemeen minder goed in beeld bij de gemeente en daarmee ook minder goed bereikbaar. Daarom is gekozen voor het oversamelen van enkel bijstandsgerechtigden. Het maakt dat de resultaten voor deze groep niet generaliseerbaar zijn voor de gehele groep Amsterdamse minima.
- 4 Zie voor de meting van de participatie- en leefbaarheidsbegrippen en de samenstelling van de Leefsituatie-index de desbetreffende hoofdstukken in deze rapportage. Welvaart is hier gemeten aan de hand van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen (EBB/CBS, 2021 en REB/OIS, 2021) en participatie in arbeid (werk) aan de hand van het percentage werkloze beroepsbevolking (EBB/CBS, 2021 en REB/OIS, 2021). Onderwijs is gemeten aan de hand van het aandeel adviezen pro/vmbo-bk (bron CBS, schooljaar 2020/'21), waarbij Westpoort bij stadsdeel West is genomen vanwege de kleine aantallen. Hierbij is uitgegaan van de plek waar de leerling woont (dus niet van de plek waar de school staat). Verder gaat het om verschillen in het percentage dat: 1 of meer sporten beoefent (afgelopen 12 maanden), 4 of meer uitgaansactiviteiten heeft (afgelopen 12 maanden), minstens 1x per maand actief deelneemt aan activiteiten van één of meer verenigingen, een score van 18 heeft op de sociale-isolatie schaal (=niet sociaal-geïsoleerd = hoog op sociale integratie), (zeer/tamelijk) politiek geïnteresseerd is, een (zeer) goede gezondheid ervaart, en zich de laatste 12 maanden ingezet heeft voor een kwestie voor de buurt of stad (alle bron: De Staat van de Stad Amsterdam enquête 2022). De mate van verloedering is gebaseerd op het gemiddelde percentage dat aangeeft veel overlast te ervaren op de volgende zes aspecten: bekladding van muren en (of) gebouwen, rommel op straat, hondenpoep op straat en vernieling van telefooncellen, bus- en tramhokjes, onderhoud van wegen, paden en pleintjes, en onderhoud van perken, plantsoenen en parken (bron: Veiligheidsmonitor 2022). Het rapportcijfer voor de woonomgeving is gebaseerd op het cijfer van 1-10 op de vraag 'Als u door middel van een rapportcijfer van 1 tot en met 10 zou mogen aangeven hoe prettig u het vindt om in uw buurt te wonen, welk cijfer zou u dan geven?' (bron: Veiligheidsmonitor 2022). Tot slot is gekeken naar de voor die groep gemiddelde score op sociale cohesie op basis van 6 items (bron: Veiligheidsmonitor 2022).
- 5 Voor Weesp ontbreken de drie belangrijke indicatoren voor onderwijs, welvaart en werk omdat dit stadsgebied nog niet gedefinieerd was in 2021 (het meest recente jaar waarvoor deze drie indicatoren beschikbaar zijn).
- 6 Deze indeling suggereert soms grotere onderlinge overgangen dan er in de scores zit; de achterliggende scores kunnen immers dicht bij elkaar liggen. Bijvoorbeeld de hoogste score die valt in de categorie 'rond het gemiddelde' (geel in de afbeelding) verschilt soms niet veel van de laagste score die valt onder de categorie 'bovengemiddeld' (groen in de afbeelding). De indeling in deze drie gradaties zegt ook niets over de mate waarin een score afwijkt van het gemiddelde over de hele stad. Afhankelijk van de spreiding werd een minimaal verschil van 5% (actief binnen een vereniging, 'schoon en heel' (vs. verloedering), ervaren gezondheid), 10% (welvaart, politieke interesse, deelname aan sport, inzet buurt of stad, sociale isolatie), 15% (werk, uitgaan), of 30% (onderwijs) genomen. Voor de SLI (Leefsituatie-index) is een afwijking van 2 punten onder of boven het gemiddelde als grens genomen. Voor de ervaren sociale cohesie en voor het rapportcijfer voor de woonomgeving is een minimaal verschil van 2% van het gemiddelde genomen, vanwege de geringe spreiding bij deze variabelen.
- 7 Het gebied Sloterdijk Nieuw-West is buiten beschouwing gelaten in verband met een te lage respons in de Staat van de Stad-enquête.
- 8 De gebiedsindeling is veranderd ten opzichte van 2020; de grootste verandering is dat Weesp onderdeel werd van Amsterdam. De cijfers in deze editie van de Staat van de Stad zijn waar mogelijk herberekend naar de nieuwe gebiedsindeling. Voor een aantal variabelen is dat (nog) niet mogelijk of is nadere bewerking nodig. We werken aan verfijning in komende edities. Tot die tijd zijn enkele variabelen niet gevuld. Dit geldt bijvoorbeeld voor Weesp/Driemond en voor Bijlmer West.
- 9 Voor opleidingsniveau geldt dat de verdeling is gemaakt op basis van de hoogstopgeleide persoon in het huishouden (werk, opleiding), of op basis van het opleidingsniveau van de hoofdkostwinner van het huishouden (welvaart). Voor de indicatoren die uit De Staat van de Stad enquête komen, is het opleidingsniveau op individueel niveau (van de respondent) als uitgangspunt genomen.
- 10 Bron: Economische Verkenningen 2021, CBS, bewerking SEO.
- 11 Bron: CBS.
- 12 Zie ook eindnoot 1 voor een technische toelichting.
- 13 In 2020 zijn er 509 bijstandsgerechtigde Amsterdammers geënquêteerd; in 2022 waren dit er 367. Die komen deels vanuit de steekproef van klanten van WPI (zie ook voetnoot 1), deels vanuit de 'moeder'-steekproef (geselecteerd op bron van inkomen: bijstands-uitkering) en deels vanuit het stadspanel.
- 14 <https://gebiedinbeeld.amsterdam.nl/werk-en-inkomen/?ccode=A>

15

Conclusies: Amsterdam in perspectief van brede welvaart

In de voorgaande hoofdstukken is aandacht geweest voor de brede welvaart. Daarbij is ingegaan op vragen als; Hoe staat het ervoor met aan brede welvaart gerelateerde thema's ('hier en nu'), ook in vergelijking met Nederland gemiddeld? Hoe hangen ontwikkelingen op de verschillende thema's met elkaar samen? Wat zijn de verwachtingen voor de komende generaties ('later')? En hoe werkt de situatie in Amsterdam door op gebieden buiten de stad ('elders')? In dit hoofdstuk komen de antwoorden op deze vragen samen.

Auteurs: Mersiha Tepic, Ellen Lindeman, Lotje Cohen & Jorren Bosga

Kernpunten

- De economie in Amsterdam staat er relatief goed voor, de netto arbeidsparticipatie neemt toe, maar in vergelijking met landelijk is er nog altijd sprake van een lager besteedbaar inkomen en een afnemende maar nog steeds hogere werkloosheid.
- Het geluksgevoel, het vertrouwen in de toekomst en de tevredenheid met de regering zijn afgenomen. Jongeren ervaren vaker psychische klachten. Daarnaast komt ernstige eenzaamheid steeds vaker voor en ook vaker dan landelijk.
- Het na coronatijd blijvend lage aandeel Amsterdamse vrijwilligers baart zorgen voor de continuïteit in bijvoorbeeld sportorganisaties en informele zorgverlening.
- Net als in andere stedelijke gebieden staan in Amsterdam zaken rondom woongenot, milieu en veiligheid onder druk. Er is sprake van woningnood en hoge woonlasten en een relatief minder groene, schone (meer fijnstof) en veilige leefomgeving.
- De groeiende groep van inwoners met een hbo-/wo-opleiding, met vaak een hoog inkomen, heeft vaker betaald werk, een betere gezondheid, voelen zich gelukkiger en kennen een hogere maatschappelijke participatie dan inwoners met een laag inkomen en/of schulden.
- Tegelijkertijd zorgt het toenemend aantal hbo-/wo-opgeleiden voor segregatie in het onderwijs en voorzieningen en het woningaanbod in de stad zijn sterk gericht op deze groep met vaak een hoog inkomen.
- Het wegtrekken van hbo-/wo-opgeleiden uit andere delen van Nederland naar Amsterdam kan negatieve gevolgen hebben voor de aanwezige voorzieningen, kennis en vaardigheden en de economische vooruitgang en werkgelegenheid aldaar.
- De verhuisstroom van kapitaalkrachtigen vanuit Amsterdam naar de regio stimuleert het voorzieningsniveau maar zorgt voor concurrentie op de woningmarkt in de regio.
- Veranderingen in de economie en bevolkingsontwikkelingen zullen gevolgen hebben voor de werkgelegenheid; zoals (zorg) personeelstekorten als gevolg van vergrijzing en het verdwijnen en veranderen van banen en gevraagde kennis door verduurzaming en digitalisering.
- De bevolkingsgroei van Amsterdam zorgt voor een bouwopgave die de broeikasgasuitstoot vergroot. Daarbij staan nieuwbouwprojecten nu al onder druk vanwege de stikstofcrisis.
- Mobiliteit is belangrijk vanuit sociaal-economisch perspectief, in termen van bereikbaarheid van bedrijven, banen, voorzieningen en sociale contacten. Tegelijkertijd kan het brede welvaart negatief beïnvloeden door bijvoorbeeld verkeersonveiligheid, geluidsoverlast en vervuiling.
- Het materiaalgebruik in de stad neemt niet snel genoeg af om de duurzaamheidsdoelstellingen in 2030 te halen.
- Het grootste deel van de Amsterdamse klimaatvoetafdruk ligt elders: 78 procent van de CO₂-emissies is elders uitgestoten om de spullen te maken die in Amsterdam worden geconsumeerd. Voor de watervoetafdruk ligt dat percentage nog hoger, op 98 procent.

Inleiding

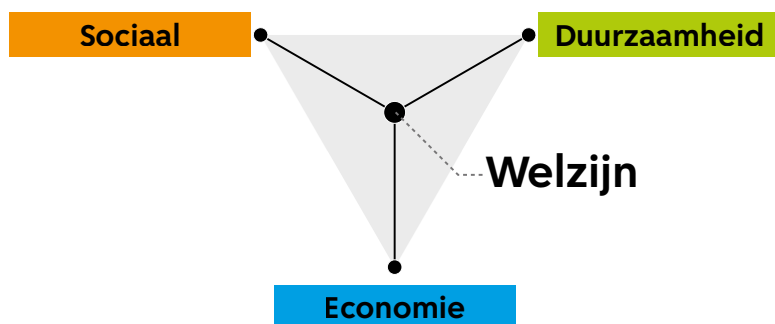
Het concept brede welvaart

Brede welvaart (BW) komt steeds meer prominent naar voren in onderzoeksrapporten en beleidsambities. Zo wordt in het Coalitieakkoord 2022-2026 van de Gemeente Amsterdam gesproken van een nieuwe visie op de lokale economie met brede welvaart als doel en wordt dat verder uitgewerkt in overleg met de Amsterdam Economic Board.¹ Ook in de Econo-

mische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam (EVMRA) staat brede welvaart centraal.² Landelijke planbureaus (CPB, PBL, SCP) en de Sociaal-Economische Raad (SER) werken de toepassing van brede welvaart in beleid uit.³ Het CBS heeft indicatoren ontwikkeld om landelijk en regionaal de brede welvaart te meten en brengt jaarlijks een (Regionale) Monitor Brede Welvaart uit.⁴ In deze rapportage maken we gebruik van deze regionale indicatoren.

BW omvat niet alleen materiële en economische aspecten, maar ook thema's als gezondheid, onderwijs, milieu, sociale cohesie en veiligheid. Het houdt rekening met de samenhang tussen het welzijn van de huidige inwoners ('hier en nu'), mensen buiten het gebied ('elders'), en het toekomstige welzijn ('later'). Dit kader helpt bij afwegingen maken, vaststellen van langetermijndoelen, en het maken van belangrijke beleidskeuzes. Daarbij wordt een balans gezocht tussen economische, sociale en duurzame ontwikkelingen (natuurlijk kapitaal) waarbij de belangen tussen het hier en nu, later en elders worden afgewogen (in afbeelding 15.1 is dat schematisch weergegeven). Ook is er aandacht voor de (ongelijke) verdeling van de BW tussen groepen inwoners. Brede welvaart kan op deze wijze inzichtelijk maken welke gevolgen beleid heeft en welke keuzes dus voorliggen.⁵

Afb. 15.1 Brede welvaart: balans tussen economie, sociale aspecten en duurzaamheid ten behoeve van het welzijn hier en nu, later en elders

bron: EVMRA, bewerking O&S

Monitor De Staat van de Stad geeft beeld van brede welvaart 'hier en nu'

De thema's die in deze publicatie zijn besproken sluiten aan bij het 'hier en nu' van de brede welvaart. Zo is in hoofdstuk 2 het ervaren welzijn en de tevredenheid met het eigen leven besproken. Dit sluit aan bij het thema 'subjectief welzijn' dat door CBS wordt gedefinieerd als een van de acht thema's van brede welvaart. Daarnaast wordt door middel van de Standaard Leefsituatie-index (SLI) de kwaliteit van het leven weergegeven. De thema's 'wonen', 'gezondheid' en 'samenleving' (vrijwilligerswerk en sociale contacten) maken zowel deel uit van brede welvaart als van de kwaliteit van leven zoals gemeten in de SLI. Ook is in dat hoofdstuk besproken in welke mate welzijn samenhangt met materiele welvaart, genoten opleiding en het hebben van werk. In overige hoofdstukken is de huidige stand van zaken op andere onderdelen van brede welvaart beschreven en verschillen tussen groepen Amsterdammers.

Aandacht voor 'later' en 'elders' en synergiën of afruilen tussen ontwikkelingen

Daarnaast is in de huidige editie van De Staat van de Stad voor het eerst in verschillende hoofdstukken aandacht gegeven aan de onderwerpen die relevant zijn voor de brede welvaart 'later' en 'elders'. Hoofdstuk 4 (Duurzaamheid) behandelt nadrukkelijk 'later' en het natuurlijk kapitaal; het schetst hoe Amsterdam invloed uitoefent op de planetaire grenzen en zo de toekomstige leefbaarheid op aarde beïnvloedt. In de overige hoofdstukken wordt in een aparte paragraaf ingegaan op de manier waarop de ontwikkelingen binnen het specifieke thema invloed hebben op mensen later en elders. Daarnaast wordt er aandacht gegeven aan synergiën of afruilen tussen ontwikkelingen. Dat wil zeggen voortgang op één thema/indicator kan zorgen voor voortgang op een andere (synergie) en voortgang op één kan ook zorgen voor achteruitgang op een ander thema/indicator (afruil). In deze rapportage zijn dergelijke verbanden voor het eerst door O&S samengebracht en ze kunnen niet altijd met passende cijfers onderbouwd worden. Het moet dan ook gezien worden als een verder met cijfers uit te werken groeimodel. In dit hoofdstuk brengen we de informatie over brede welvaart uit de verschillende hoofdstukken samen.

Stand van zaken op indicatoren brede welvaart

In de verschillende hoofdstukken van deze rapportage kwamen de onderwerpen en indicatoren van brede welvaart 'hier en nu' en 'later' aan de orde. Afbeelding 15.2 geeft een overzicht van hoe Amsterdam ervoor staat op de verschillende indicatoren, ook in vergelijking met Nederland, en hoe de indicatoren zich recent hebben ontwikkeld. Afbeelding 15.3 geeft een overzicht van deze stand van zaken op de indicatoren voor de brede welvaart 'later'. In deze paragraaf worden de cijfers uit deze afbeeldingen kort toegelicht en wordt ingegaan op gevolgen voor 'elders'.

Hier en nu

Gunstige scores op economie en voorzieningen, maar ongunstige op wonen, milieu en veiligheid

Het CBS onderscheidt acht thema's met bijbehorende indicatoren voor de regionale welvaart 'hier en nu' (zie afb. 15.2). In het overzicht is voor *welzijn* te zien dat Amsterdammers wat minder *tevreden* zijn met hun eigen leven en hun vrije tijd dan gemiddeld in Nederland. Hierin is een dalende trend te zien, die we ook zien bij andere welzijnsaspecten (zie ook hoofdstuk 1).

Economisch staat Amsterdam er relatief goed voor, in de vorm van een gunstig bruto nationaal product per inwoner en ook neemt de netto *arbeidsparticipatie* toe. Ondanks de toename in besteedbaar inkomen over de jaren, is dit in vergelijking met landelijk nog altijd lager en de werkloosheid is ondanks een afname nog steeds hoger. De inkomensongelijkheid is groter dan landelijk en neemt toe terwijl die in Nederland stabiel is over de tijd. Dit geeft weer dat de hoge en groeiende brp in Amsterdam niet terecht komt bij alle groepen in de samenleving. Amsterdammers hebben relatief vaak een hbo-/wo-diploma en dit aandeel is sterk toegenomen.

De *gezondheid* van Amsterdammers is, al dan naar gelang de CBS-indicator, gelijk aan of gunstiger dan gemiddeld in Nederland. Er komt bijvoorbeeld minder vaak overgewicht onder volwassenen voor dan landelijk, maar de levensverwachting in jaren bij de geboorte is in Amsterdam ongunstiger dan landelijk. Amsterdammers zijn minder tevreden met hun *woning* en woonomgeving dan landelijk. Er is een nijpend tekort aan woningen in de stad en de woonlasten zijn hoog. Gunstig is dat er als stedelijk gebied in Amsterdam veel voorzieningen op korte afstand voor de inwoners beschikbaar zijn.

Op de indicatoren van '*samenleving*' zien we dat het aandeel vrijwilligers afneemt en ook de contacten met familie, vrienden en burens afnemen. Op het gebied van vertrouwen in instituties doen de uitkomsten voor Amsterdam echter niet onder voor het landelijk gemiddelde. Ook is dit vertrouwen redelijk stabiel. Het vertrouwen in anderen ligt in Amsterdam relatief hoog en is toegenomen.

De positie van Amsterdam op het thema *veiligheid* is relatief ongunstig. Amsterdammers voelen zich vaker onveilig in de eigen buurt dan Nederland in het algemeen. Ook ligt het aandeel geregistreerde misdrijven in Amsterdam relatief hoog. Na een aanvankelijke daling (in de jaren van coronamaatregelen) registreerde de politie in Amsterdam in 2022 weer meer misdrijven en Amsterdammers voelden zich in 2022 iets onveiliger dan in 2021. De ervaren overlast bleef gelijk (zie hoofdstuk 13).

Op de indicatoren van het domein *milieu* komt Amsterdam naar voren als een minder groene en schone (meer fijnstof) leefomgeving dan gemiddeld landelijk. Wel is er openbaar groen op korte afstand beschikbaar en neemt de uitstoot van fijnstof en broeikasgassen af.

Afb. 15.2 De positie van Amsterdam op indicatoren van brede welvaart 'hier en nu', 2021 (tenzij anders vermeld)

		Amsterdam	Nederland	Relatieve score t.o.v. Nederland (Ned.=1, hoge score is gunstig in termen van brede welvaart)	Recente trend Amsterdam
Welzijn	Tevredenheid met vrije tijd (%)	70	76,1	0,92	↓
	Tevredenheid met het leven (%)	78,8	83,6	0,94	↓
Materiële welvaart	Mediaan besteedbaar inkomen (2020)	24.300	26.600	0,91	↑
	Bruto binnenlands product (euro per inwoner)	84.800*	43.600	1,94	↑
Gezondheid	Levensverwachting bij geboorte (2020)	81,2	81,7	0,99	nb
	Ervaren gezondheid (% , 2020)	79,3	79,1	1	↑
	Overgewicht (% , 2020)	39,3	49,4	1,26	≈
	Personen met één of meer langdurige ziekten/ aandoeningen (% , 2020)	28,7	32,2	1,12	↓
Arbeid en vrije tijd	Tevredenheid met reistijd van en naar het werk (%)	84,2	85	1	≈
	Hbo-/wo-opgeleiden (2020, % 15-75 jaar excl. studenten)	51	32	1,59	↑
	Brutoarbeidsparticipatie (%)	73,7	73,5	1	↓
	Nettoarbeidsparticipatie (% , 2022)	72,8	72,2	0,98	↑
	Werkloosheid (% , 2022)	4,8	3,5	0,73	↓
Wonen	Tevredenheid met woning (%)	76,4	85,6	0,89	≈
	Tevredenheid met woonomgeving (%)	78,4	83,8	0,94	≈
	Afstand tot sportterrein (km, 2017)	1,2	1	0,83	≈
	Afstand tot basisschool (km)	0,5	0,7	1,4	≈
	Afstand tot café e.d. (km)	0,7	1,3	1,9	↑
Samenleving	Vertrouwen in anderen (%)	74,3	66,3	1,12	↑
	Contact met familie, vrienden of burens (%)	68,8	70,8	0,97	↓
	Vrijwilligerswerk (%)	31,8	38,9	0,82	↓
	Vertrouwen in instituties (%)	68,6	66,9	1,03	↓
Veiligheid	Geregistreerde misdrijven (per 1.000 inw.)	74	43	0,58	↓
	Aantal ondervonden delicten (per 100 inw.)	59,8	33,3	0,56	↓
	Vaak onveilig voelen in de buurt (%)	3,5	2	0,57	↑
Milieu	Natuur- en bosgebieden (% , 2017)	3	14,9	0,2	≈
	Emissies van fijnstof naar lucht (2020)	2500	500	0,2	↓
	Broeikasgasemissies per inwoner (2020)**	4,49	9,7	2,16	↓
	Afstand tot openbaar groen (2017)	0,4	0,5	1,25	≈
	Natuurgebied per inwoner(2017)	1	29	0,03	≈

lichtgroen is enigszins positief, donkergroen positief, oranje enigszins negatief en rood is negatief voor de brede welvaart.

*betreft cijfer voor Groot-Amsterdam, **bron voor Nederland Klimaat- en Energieverkenning van het PBL, voor Amsterdam O&S

nb=niet bekend

bron: CBS, bewerking O&S

Later

Brede welvaart 'later' gaat over het veiligstellen van de hulpbronnen die nodig zijn voor brede welvaart van generaties in de toekomst. Het CBS spreekt van economische, natuurlijke, menselijke en sociale hulpbronnen en noemt dit 'kapitalen'. Economisch kapitaal omvat de machines en werktuigen, de ICT, het kenniskapitaal en de infrastructuur die nodig zijn voor het opbouwen van materiële welvaart en het genereren van economische groei. Regionaal wordt dit gemeten door te kijken naar gemiddelde schulden (inclusief studie- en hypotheekschulden)⁶ en mediaan vermogen (inclusief eigen woning) van huishoudens. Bij natuurlijk kapitaal gaat het om energieverbruik en CO₂-uitstoot, emissies van fijnstof, maar ook om het aandeel groen en blauw (d.w.z. water) in het gebied.

Het menselijk kapitaal heeft betrekking op de omvang van de geleverde arbeid, het opleidingsniveau, vaardigheden en gezondheid. Bij sociaal kapitaal gaat het om de kwaliteit van sociale verbanden in de samenleving; in het meedoen in de maatschappij en contacten met andere mensen. In afbeelding 15.3 staat de stand van zaken van Amsterdam op de verschillende indicatoren voor 'later' weergegeven.

Relatief weinig economisch en natuurlijk kapitaal maar veel menselijk kapitaal

Het *economisch kapitaal* ligt in Amsterdam relatief laag: het mediaan vermogen ligt veel lager dan landelijk, maar is wel toegenomen, en de gemiddelde schuld per huishouden neemt toe. Kijken we naar de CBS-indicatoren van *natuurlijk kapitaal* dan staat Amsterdam er in vergelijking met

Afb. 15.3 De positie van Amsterdam op indicatoren van brede welvaart 'later', 2021 (tenzij anders vermeld)

		Amsterdam	Nederland	Relatieve score t.o.v. Nederland (Ned.=1, hoge score is gunstig in termen van brede welvaart)	Recente trend Amsterdam
Economisch kapitaal	Mediaan vermogen van huishoudens	9.000	64.600	0,14	↑
	Gemiddelde schuld per huishouden	107.200	112.100	1,05	↑
Natuurlijk kapitaal	Natuur- en bosgebieden (% , 2017)	3	14,9	0,2	≈
	Emissies van fijnstof naar lucht (2020)	2.500	500	0,2	↓
	Groen-blauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw (m ² per inw.)	106,3	nb	nb	↓
	Bebouwd terrein (% , 2017)	49,8	11	0,22	↑
	Particuliere zonne-energie (gem. watt per woning, 2019)	90	410	0,22	↑
Menselijk kapitaal	Ervaren gezondheid (2020)	79,3	79,1	1	↑
	Hbo-/wo-opgeleiden 18-plus (2020, % excl studenten)	51	32	1,59	↑
Sociaal kapitaal	Sociale cohesie	5,8	6,4	0,91	≈*

lichtgroen is enigszins positief, donkergroen positief, oranje enigszins negatief en rood is negatief voor de brede welvaart.

*stijging van 2019 en 2020 op 2021 en van 2021 op 2022 gelijk (bron: Veiligheidsmonitor, O&S)

nb=niet bekend

bron: CBS, bewerking O&S

Nederland gemiddeld niet goed voor. Zo volgt het materiaalgebruik in de stad de trend van het bruto regionaal product (brp) en daarmee neemt het niet snel genoeg af om de reductiedoelstelling in 2030 te halen. Wel is er een stijgende trend in duurzame energie zoals in het vermogen aan zonne-energie per woning, die nog wel sterk achterloopt op landelijk. Een van de componenten van *menselijk kapitaal* voor de brede welvaart 'later' betreft het opleidingsniveau. In Amsterdam is het aandeel hbo-/wo-opgeleiden een stuk hoger dan het landelijk gemiddelde en het aandeel wo-opgeleiden blijft gestaag toenemen. Een groot deel van de mensen die jaarlijks vanuit elders in Nederland naar Amsterdam verhuizen zijn hbo-/wo-opgeleid. Dit betekent een groot en toenemend menselijk kapitaal in de stad.

Amsterdam doet het relatief goed of, al dan gelang de CBS-indicatoren, gemiddeld op de brede welvaart qua *gezondheid*. Recente gegevens vanuit de GGD laten echter zien dat onder jongeren en jongvolwassenen psychische klachten toenemen. Daarnaast komt ernstige eenzaamheid steeds vaker voor en ook vaker dan landelijk.

Het *sociaal kapitaal*, in de vorm van de ervan sociale cohesie in de buurt, ligt in Amsterdam in 2021 lager dan gemiddeld in Nederland. Van 2020 op 2021 nam de sociale cohesie toe en bleef daarna (in 2022) gelijk.

Elders

De keuzes die 'hier en nu' gemaakt worden ten behoeve van onze welvaart hebben niet alleen gevolgen voor komende generaties in de stad ('later'), maar ook voor gebieden buiten Amsterdam. Dat kan gaan om andere gebieden in Nederland, zoals de regio, of andere landen. Landelijk gaat het in de monitor van het CBS bij 'elders' om indicatoren op de thema's 'milieu en grondstoffen' en 'handel en hulp'. Regionaal betreft het bij 'elders' de effecten van de keuzes binnen een regio op banen, inkomens, (niet-

hernieuwbare) hulpbronnen en het milieu in andere regio's en andere landen. Het CBS heeft daar nog geen regionale indicatoren voor gespecificeerd. In deze rapportage bekijken we of we ontwikkelingen in de stad zien die gevolgen zullen of kunnen hebben voor elders. Daarnaast proberen we via materiaalgebruik in de stad een inschatting te maken van de sociale effecten elders, zoals de arbeidsomstandigheden in de productieketen van de spullen die we in de stad gebruiken. Dit onderzoek is nog in ontwikkeling en er kan pas later over gerapporteerd worden.

Relaties tussen aspecten van brede welvaart; afruil en synergie

In de voorgaande hoofdstukken is ingegaan op hoe verschillende ontwikkelingen op thema's op elkaar ingrijpen. Dergelijke interacties kunnen zowel positief, elkaar versterken (synergie), als negatief (afruil) op de brede welvaart inwerken. Deze paragraaf geeft een overzicht van dergelijke effecten.

Economische groei reflecteert niet in dezelfde mate op sociaal en welzijnsvlak

Economische groei maar verminderd geluksgevoel en minder vertrouwen in de toekomst

De economische groei in Amsterdam is sterker dan in de MRA (Metropool Regio Amsterdam) en in Nederland en er is een sterke groei aan bedrijven en banen. Daarentegen is er een dalende trend waarneembaar op het gebied van ervaren geluk en vertrouwen in de toekomst. Dit speelt het sterkst voor jongvolwassenen. Ook is men in 2022 veel minder tevreden over de regering en de Nederlandse samenleving dan in 2020. Daarnaast komt ernstige eenzaamheid vaker voor (van 15% onder 18-plussers in 2020 naar 23% in 2022) en ook vaker dan landelijk. Amsterdammers die minder opleiding hebben genoten en inwoners met een migratieachtergrond voelen zich vaker ernstig eenzaam dan gemiddeld. Het algehele welzijn

(in de vorm van de SLI) en het ervaren geluk hangen sterk samen met iemands sociaaleconomische status (opleiding en inkomen, zie hoofdstuk 2).

Aandachtspunten rondom ontwikkelingen in maatschappelijke participatie

In deze rapportage signaleren we een aantal zorgelijke ontwikkelingen op het gebied van het thema 'samenleving'. Het blijvend relatief lage aandeel Amsterdamse vrijwilligers baart zorgen voor de continuïteit van activiteiten in bijvoorbeeld sportorganisaties en de beschikbaarheid van informele zorg, zeker gezien de huidige personeelstekorten en de vergrijzing.

Ook in het sociale contact met familie, vrienden en burens zien we een neerwaartse trend die niet hersteld is na de periode van coronamaatregelen. Zeker in relatie met het toenemende sociaal isolement onder jongvolwassenen is dit een alarmerende trend. Daarnaast ligt de ervaren sociale cohesie in Amsterdam relatief laag. Vanuit het perspectief van politieke participatie is de lage opkomst bij verkiezingen, vooral in bepaalde delen van de stad (in delen van Nieuw-West en Zuidoost), een aandachtspunt, evenals de dalende tevredenheid met de regering. Ook is het de vraag of het dalende geluksgevoel en het afgenomen vertrouwen in de toekomst onder Amsterdammers zullen aanhouden.

Toenemende ongelijkheid

Stapeling van voordelen voor mensen met een hbo-/wo-opleiding en/of een hoog inkomen

Amsterdammers hebben relatief vaak een hbo-/wo-diploma en het aandeel neemt alleen maar toe over de jaren. Het effect van de genoten opleiding zien we terug bij verschillende thema's. Zo hebben hbo-/wo-opgeleiden vaker betaald werk, een betere gezondheid en kennen ze een hogere maatschappelijke participatie. Deze stapeling van voordelen leidt over het algemeen tot meer brede welvaart (zoals bijvoorbeeld uitgedrukt in de SLI en in het ervaren geluk). Voor bepaalde groepen is er dus sprake van een stapeling van negatieve of positieve effecten op verschillende fronten (zie ook hoofdstuk 14 Cumulatie). Ook is er sprake van een ongelijke verdeling van menselijk kapitaal over gebieden in de stad. Zo zien we bijvoorbeeld hoge aandelen van huishoudens waarin beide partners hbo-/wo-opgeleid zijn en met een hoog inkomen in Weesp, Oost en Zuid en lage aandelen hiervan in Zuidoost, Nieuw-West en Noord. In alle stadsdelen, met uitzondering van Zuidoost, is dit aandeel toegenomen (gemiddeld van 8% in 2013 naar 11% in 2021), het sterkst in Noord.⁷

Toename van aantal hbo-/wo-opgeleiden; segregatie en ontwikkeling stad gericht op deze groep

De toename in het aandeel hbo-/wo-opgeleiden in de stad heeft ook een keerzijde vanuit meerdere perspectieven. Vanuit het perspectief van onderwijs is segregatie een zorg. Net als alle inwoners van de stad zijn steeds meer ouders van leerlingen hbo- of wo-opgeleid. Vooral in het voortgezet onderwijs

neemt het aantal scholen met een hoge concentratie van hbo-/wo-opgeleide ouders toe. De leerlingen op deze scholen hebben daardoor minder kans op het ontmoeten van kinderen met ouders met een ander opleidingsniveau. Daarnaast speelt het lerarentekort ook een grotere rol, met name op basisscholen met relatief veel leerlingen met een risico op een onderwijsachterstand. Het gebrek aan praktisch opgeleiden in Amsterdam vormt ook een uitdaging op andere vlakken zoals bijvoorbeeld bij verduurzaming van de gebouwde omgeving waar bouwvakkers, loodgieters, elektriciens e.d. voor nodig zijn.

Voorzieningen in de stad zoals horeca en winkels zijn ook vaker gericht op de groeiende groep van hbo-/wo-opgeleiden en mensen met hogere inkomens. Ook het Amsterdamse woningaanbod is meer ingericht geraakt op deze groepen. De woningvoorraad bestaat uit een groeiend aandeel vrije sector huur en koop (ging van 47% in 2013 naar 57% in 2021) en dit deel, met vaak hoge prijzen, bedient vooral mensen met hogere inkomens. Deze ontwikkelingen kunnen nadelig zijn voor het welzijn van Amsterdammers met een lagere sociaaleconomische status.

Ongelijke kansen op krappe woningmarkt

De aantrekkingskracht van Amsterdam is groot, er is een groot tekort aan woningen en de woningprijzen en woonlasten liggen hoog. Dit heeft een negatief effect op de brede welvaart, vooral voor mensen met weinig inkomen die minder kansen op de woningmarkt hebben. Het tekort aan woningen leidt er ook toe dat jongvolwassenen langer bij hun ouders blijven wonen. Daarnaast is er de afgelopen tien jaar sprake van een toenemend aantal (economisch) dak- en thuislozen.⁸ Jaarlijks melden zich zo'n 2.500 mensen bij de gemeente. Zorgorganisatie HVO-Querido schat dat in Amsterdam zo'n tienduizend mensen geen woning hebben.⁹ De verwachting is dat het woningtekort in de komende vijf jaar nog zal toenemen.¹⁰ De brede welvaart in Amsterdam hangt op het thema wonen op verschillende manieren samen met economische welvaart. Zo is er een sterke samenhang tussen de woningtevredenheid en het inkomen en zijn huishoudens met een koopwoning een stuk tevredener over hun woning dan huurders in het sociale segment. Eenzelfde verband is zichtbaar in de tevredenheid met de buurt. Daarnaast zijn Amsterdammers een relatief groot deel van hun inkomen kwijt aan wonen (de zogenaemde woonquote): Eén op de tien inwoners van de gemeente Amsterdam is meer dan de helft van het inkomen kwijt aan woonlasten. Dat is vergeleken met de andere gemeenten in de regio veel (7% gemiddeld in MRA).

Inkomensproblemen gerelateerd aan gezondheidsproblemen, lage participatie en laag vertrouwen

Naast ongelijke kansen op de woningmarkt zien we ook op andere thema's van de brede welvaart ongelijkheid. Ondanks dat het op veel gezondheidsindicatoren beter gaat in Amsterdam dan in Nederland gemiddeld, zijn er in Amsterdam nog altijd groepen mensen die bovengemiddeld te kampen hebben met risico's voor de gezondheid. De toename van psychische klachten onder vooral jongvolwassenen en

de sterke toename van sociaal isolement onder hen zijn belangrijke punten van aandacht, evenals de toegenomen ernstige eenzaamheid in de stad. Ook de toenemende vergrijzing en oplopende personeelstekorten in de zorg kunnen gevolgen hebben voor de gezondheid en daarmee het welzijn van Amsterdammers.

Gezondheidsproblemen hangen vaak samen met een laag inkomen en hoge schulden. Zoals in het hoofdstuk 6 'Gezondheid en zorg' werd getoond, is er onder groepen met een laag inkomen en/of schuldproblemen veel meer stress, is een ongezonde leefstijl veel meer de standaard en voelen zij zich minder gelukkig. Daarnaast kwam naar voren dat zowel een laag inkomen als het hebben van problematische schulden gerelateerd zijn aan verminderde sociale participatie, minder vertrouwen in anderen en laag vertrouwen in het bestuur. Het Sociaal en Cultureel Planbureau signaleert dat één op de zes volwassenen Nederlanders kampt met een stapeling van problemen. Deze mensen hebben vaak weinig hulpbronnen – zoals financiële middelen, opleiding, gezondheid, veerkracht en eigen regie – waardoor ze minder goed kunnen meedoen in de samenleving.¹¹

Ongelijkheid elders: gevolgen voor kennis, voorzieningen en woningmarkt

Amsterdam heeft een grote aantrekkingskracht op jongeren. Dat zien we terug op de Amsterdamse universiteiten waar het studentenaantal sterk is gegroeid. Jongeren verlaten andere delen van het land (en daarbuiten) rond hun studieperiode en een deel keert niet meer terug. Vooral regio's aan de randen van Nederland kampen hierdoor met vergrijzing en soms bevolkingsterugloop, vaak resulterend in een afname van voorzieningen. Ook kan het wegtrekken van hbo-/wo-opgeleiden uit andere delen van Nederland negatieve gevolgen hebben voor de aanwezige kennis en vaardigheden (het menselijk kapitaal) en de economische vooruitgang en werkgelegenheid aldaar, de zogenoemde braindrain.

Tegelijkertijd is er in andere levensfasen een groeiende verhuisstroom vanuit Amsterdam naar de rest van Nederland. Deze stroom bestaat voor een groot deel uit financieel draagkrachtige huishoudens die op zoek zijn naar meer woonruimte dan zij in Amsterdam kunnen betalen. Deze stroom stimuleert het voorzieningenniveau in de regio's waar zij terecht komen. Maar ook wordt hiermee de druk op de woningmarkt in deze gebieden opgevoerd. Lokale bewoners moeten vaker concurreren met Amsterdammers die, wanneer zij een Amsterdamse woning verkopen, vaak veel kunnen betalen. Amsterdam legt daarmee een relatief groot beslag op de brede welvaart elders.

Toekomstbestendig Amsterdam; uitdagingen voor verduurzaming

Economische ontwikkelingen en duurzaamheid

De planetaire grenzen laten zien dat verandering in de huidige economie noodzakelijk is om het voortbestaan van de planeet te beschermen. Met de duurzaamheidsdoelstellingen voor ogen zijn grote

veranderingen in de economie noodzakelijk. Dat wil zeggen dat veel bedrijven, en ook de overheid en consumenten, een omslag moeten maken. Naast de krapte op de huidige arbeidsmarkt, kunnen de veranderingen wegens duurzaamheid op de korte termijn ten koste gaan van economische groei (door aanpassingen van productieprocessen, mogelijke verplaatsing van economische activiteit, et cetera).

Aan de andere kant kunnen de veranderingen ook juist nieuwe bedrijvigheid stimuleren en uiteindelijk tot economische groei met duurzaamheid als basis leiden. De manier waarop dit soort economische ontwikkelingen gestimuleerd worden is afhankelijk van politieke keuzes en voorkeuren. Een voorbeeld is de keuze tussen groene subsidies en CO₂-beprijzing. Subsidies helpen om de transitie in gang te zetten en kunnen leereffecten bewerkstellings, maar zijn minder efficiënt dan belastingen en niet in lijn met het principe 'de vervuiler betaalt'.¹²

Toekomstbestendige werkgelegenheid: onzekerheid en belang van bij- en omscholing

Veranderingen in de economie ten gevolge van bijvoorbeeld verduurzaming, digitalisering maar ook vergrijzing zullen verschillende gevolgen voor de werkgelegenheid hebben. Door vergrijzing ontstaan er personeelstekorten door een verminderd arbeidsaanbod maar ook door een grotere vraag naar zorg(personeel). Door veranderingen ten gevolge van verduurzaming en digitalisering kunnen mogelijk banen verdwijnen en zal de vraag naar kennis en vaardigheden veranderen. Dit heeft gevolgen voor werkgevers die moeilijker (geschikt) personeel kunnen vinden en het levert ook onzekerheid op voor werknemers die zich soms zullen moeten bij- of zelfs omscholen om hun werk te kunnen behouden. Om het menselijk kapitaal van werkenden op peil te houden is het volgen van werkgerelateerde scholing dan ook belangrijk. Een risico op dit vlak is het grote aandeel zelfstandigen in Amsterdam. Zij hebben minder mogelijkheden voor bijscholing en hier ook minder toe bereid zijn dan andere werkenden. Ook flexibilisering van de arbeidsmarkt kan tot meer onzekerheid op dit vlak zorgen.

Afruïl tussen vraag naar woningen en duurzaamheid

Om ook in de toekomst de brede welvaart op het gebied van wonen te behouden en verbeteren, zijn grote investeringen nodig in de woningvoorraad. Het is ook van belang om hierbij rekening te houden met de bevolkingsontwikkeling en de verwachte bevolkingsgroei. Zo zorgt de bevolkingsgroei van Amsterdam voor een bouwopgave die de broeikasgasuitstoot vergroot. Daarbij staan nieuwbouwprojecten nu al onder druk vanwege de stikstofcrisis. Ook zorgt (ver) bouwen voor materiaalverbruik wat weer effect heeft op de natuur. Niet alleen in de directe omgeving, maar vaak juist ook in gebieden waar het materiaal vandaan komt.

Innovatie op het vlak van wonen, bijvoorbeeld door clustering (combinatie van functies en menging van verschillende bewoners doelgroepen) of het beter benutten van de bestaande voorraad, kan ervoor zorgen dat minder nieuw gebouwd moet worden en dit

heeft potentie om tevredenheid met de woonsituatie te verhogen.

Afruil tussen sociaaleconomische functie van mobiliteit en duurzaamheid

Mobiliteit hangt op meerdere manieren samen met de brede welvaart, nu en in de toekomst. Enerzijds levert mobiliteit een belangrijke positieve bijdrage aan het welzijn van mensen: het stelt hen immers in staat onder andere banen, voorzieningen en sociale contacten te bereiken. Mobiliteit en goede bereikbaarheid zijn ook essentieel voor het draaiende houden van de economie. Mobiliteit kan echter ook negatief van invloed zijn op de brede welvaart, bijvoorbeeld door het veroorzaken van verkeersonveiligheid, geluidsoverlast en luchtvervuiling.¹³ Door de bevolkingsgroei en het (weer) toenemend toerisme neemt de drukte in en om de stad toe. Hierdoor staan de bereikbaarheid en mobiliteit onder druk. De gemeente spreekt zich in het Amsterdamse coalitieakkoord van 2022 uit voor een autoluwe stad waarin meer ruimte wordt gegeven aan fietsers en voetgangers en aan groen in de stad, wat bijdraagt aan een leefbare omgeving. Ook een goed functionerend en voor iedereen betaalbaar openbaar vervoer is hierbij van belang. Het toenemende aandeel van elektrische auto's en ander elektrisch vervoer kan zowel de uitstoot als de geluidsoverlast van het verkeer in Amsterdam terugdringen. De productie van deze goederen, het materiaal en energiegebruik hierbij, zorgt echter voor milieubelasting, hier en elders.

Mogelijkheden tot verduurzaming ongelijk verdeeld

De recente energiecrisis maakte duidelijk dat investeringen in de verduurzaming van de woningvoorraad noodzakelijk zijn, maar dat niet iedereen dezelfde mogelijkheden heeft om dit te doen. Met name huishoudens met een lager inkomen hebben weinig mogelijkheden om hun woning beter te isoleren of duurzamer te verwarmen. Dit komt onder andere doordat zij vaker huren en dus afhankelijk zijn van de verhuurder. Huishoudens met lagere inkomens verbruiken wel minder energie dan hogere inkomens, maar bij hogere prijzen voor fossiele energie en gebrek aan schonere alternatieven lopen zij nog meer kans op energiearmoede. Dit wordt versterkt doordat zij relatief vaak in de minst geïsoleerde woningen wonen. Ook op andere domeinen waar verduurzaming kan leiden tot hogere prijzen, bijvoorbeeld mobiliteit en voedsel, is de kans groter dat lagere inkomens op den duur minder toegang hebben tot bepaalde producten en/of faciliteiten, mits er geen

beleidsingrepen plaatsvinden. Groepen met lagere inkomens helpen met verduurzamen van woningen kan juist helpen om brede welvaart te laten stijgen, doordat hun energiekosten dalen en hun leefcomfort verhoogd wordt. Ook het investeren in groen dat bijdraagt aan ontmoeten en sociale cohesie kan een positieve bijdrage leveren aan de brede welvaart. Groepen met hogere inkomens kunnen op een andere manier verduurzamen en daarmee brede welvaart verbeteren. Op basis van budgetonderzoek van CBS¹⁴ is bekend dat groepen met hogere inkomens, meer uitgeven aan vervoer, huisvesting, water en energie, recreatie en voedsel. Hoe meer materiaal en energiegebruik, hoe groter de belasting op de planetaire grenzen. Groepen met hogere inkomens en meer uitgaven kunnen door verandering in hun consumptiegedrag de druk op planetaire grenzen verkleinen en zo bijdragen aan brede welvaart later en elders.

Het grootste deel van de Amsterdamse klimaatvoetafdruk ligt elders

Amsterdammers verbruiken dagelijks circa 141 liter water voor direct gebruik zoals douchen, wassen, en drinken. Hiermee ligt het directe watergebruik iets boven het landelijke gemiddelde. Zo'n 98% van het watergebruik is echter indirect. Voor de Amsterdammer betekent dit dat naast 141 liter direct watergebruik er elke dag nog eens zo'n 6.900 liter water nodig is voor de producten die men aanschaft.¹⁵ Of dat problematisch is hangt sterk af van waar het voedsel en de spullen zijn geproduceerd. Zo is er in Nederland nu nog voldoende water om aan de watervraag van onder andere landbouw, industrie, natuur, en drinkwater te voldoen. Volgens het RIVM kunnen deze belangen in de toekomst echter gaan botsen.¹⁶ Kleding – en dan met name katoenen kleding – wordt echter vaak geproduceerd in gebieden waar water al schaars is. In die gevallen heeft de watervoetafdruk van Amsterdammers een negatieve invloed op ecosystemen elders ter wereld. Hetzelfde geldt voor de klimaatvoetafdruk; 78% van de CO₂-emissies van Amsterdam zijn elders uitgestoten om de spullen te maken die in Amsterdam worden geconsumeerd.¹⁷ De productie van al deze spullen heeft ook sociale effecten elders. Positieve effecten – zoals meer werkgelegenheid, en negatieve – zoals slechte werkomstandigheden. Hier zijn nog geen cijfers over beschikbaar, maar het is duidelijk dat de lokale economie en het gedrag van Amsterdammers een grote invloed heeft op de brede welvaart elders.

Noten

- 1 Zie voor de gemeente Amsterdam: <https://www.amsterdam.nl/nieuws/coalitieakkoord/>
- 2 Zie bijvoorbeeld: https://www.metropoolregioamsterdam.nl/wp-content/uploads/2023/07/Brede-Welvaart-voor-de-metropoolregio-Amsterdam_230711.pdf. En: <https://www.metropoolregioamsterdam.nl/wp-content/uploads/2023/07/Bijlage-bij-EVM-RA-2023-Presentatie-tijdens-State-of-the-Region.pptx>
- 3 Zie bijvoorbeeld: CPB/PBL/SCP. *Verankering van brede welvaart in de begrotingssystematiek. Voortgangsrapportage van de drie gezamenlijke planbureaus*. Den Haag, 30 juni 2022. Zij onderscheiden acht thema's van brede welvaart: 1) subjectief welzijn; 2) gezondheid; 3) consumptie en inkomen; 4) onderwijs en opleiding; 5) ruimtelijke samenhang en -kwaliteit; 6) economisch kapitaal; 7) natuurlijk kapitaal; en 8) sociaal kapitaal. En: <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/advies-sociaal-economisch-beleid-2021-2025>.
- 4 Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals/monitor-brede-welvaart-en-de-sustainable-development-goals-2023> En: [visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart](https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/regionale-monitor-brede-welvaart). De cijfers in dit hoofdstuk komen uit deze bronnen, tenzij anders wordt vermeld.
- 5 Zie: 4. *Wat zijn de gevolgen van deze opties?* | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving (kcbr.nl)
- 6 De schulden betreffen de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed. Bron: CBS.
- 7 Bron: CBS. Het gaat hierbij om huishoudens in de gemeente Amsterdam, van 28 t/m 65 jaar, met een bekend inkomen, exclusief studentenhuishoudens.
- 8 Zie bijvoorbeeld: <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/309779/wethouder-voorspelt-dat-daklozenprobleem-erger-wordt-alle-seinen-op-rood>
- 9 Bron: <https://www.parool.nl/amsterdam/extra-opvang-voor-daklozen-in-amsterdam-maar-de-echte-oplossing-ligt-bij-het-aanpakken-van-de-woningnood~bd98439c/>
- 10 Bron: Primos-prognose 2023 van ABF Research. Zie ook bijvoorbeeld: <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/314771/teller-huidig-woningtekort-regio-amsterdam-staat-op-45000>
- 11 Bron: SCP. *Zicht op zorgen*. Den Haag, mei 2023.
- 12 Zie: https://www.metropoolregioamsterdam.nl/wp-content/uploads/2023/07/Brede-Welvaart-voor-de-metropoolregio-Amsterdam_230711.pdf
- 13 Bron: Planbureau voor de Leefomgeving. *Brede welvaart en mobiliteit*. 2021.
- 14 Bron: CBS. Bestedingen; huishoudenskenmerken, bestedingscategorieën: 2015, 2020. Online: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83678NED/table?ts=1693911713110>
- 15 Bron: Watereducatie.nl. Online: <https://watereducatie.nl/nieuws/watervoetafdruk>
- 16 Bron: RIVM, *Waterbeschikbaarheid voor de bereiding van drinkwater tot 2030 - knelpunten en oplossingsrichtingen*, 2023. Online: <https://www.rivm.nl/publicaties/waterbeschikbaarheid-voor-bereiding-van-drinkwater-tot-2030>
- 17 Bron: CBS.

Bijlage I

Methode enquête

De Staat van de Stad

Dataverzamelmethode en respons

Om Amsterdammers te kunnen bereiken die mee willen doen aan De Staat van de Stad-enquête is een steekproef getrokken uit het bevolkingsregister. Daarbij is gebruik gemaakt van een aselechte steekproef binnen de strata van de zeven stadsdelen en stadsgebied Weesp, 25 gebieden van het gebiedsgericht werken en migratieachtergrond. De doelgroep bestaat uit Amsterdammers van 18 jaar en ouder exclusief tehuisbewoners.

Rekening houdend met de grootte van de betreffende gebieden is gestreefd naar tenminste de volgende aantallen respondenten per gebied:

- 250 Centrum;
- 500 West;
- 600 Nieuw-West;
- 250 Zuid;
- 400 Oost;
- 300 Noord;
- 300 Zuidoost;
- 200 Weesp.

Tevens is bij de steekproeftrekking ingezet op het behalen van minimaal 100 respondenten voor elk van de 25 gebieden van het gebiedsgericht werken. De nieuwe indeling naar deze gebieden (en de wijken en buurten) is te vinden op onze website: <https://onderzoek.amsterdam.nl/artikel/nieuwe-indeling-naar-wijken-en-buurten-2022>

Ook is de steekproef zodanig getrokken, rekening houdend met de responspercentages van vorige keer, dat gestreefd is naar een minimaal aantal van 200 respondenten met een bepaalde migratieachtergrond, te weten:

- geen migratieachtergrond;
- Turkije;
- Marokko;
- Indonesië, Suriname en de Antillen;
- Midden-Oosten en Afrika;
- Oost-EU;
- West-EU;
- Amerika, Oceanië, Azië en overig Europa.

Hierbij is ook gecontroleerd voor dat verschillende leeftijdsgroepen goed vertegenwoordigd zullen zijn, met name volwassenen onder de 35 jaar.

Om de gewenste aantallen te kunnen behalen zijn in totaal bijna 20.000 adressen geselecteerd uit het bevolkingsregister. Daarnaast is evenals vorig keer een steekproef onder uitkeringsgerechtigden toegevoegd. Het gaat daarbij om een steekproef van circa 2.500 klanten die een uitkering ontvangen via WPI (Werk, Participatie en Inkomen, Gemeente Amsterdam). Zij kregen dezelfde vragenlijst als de overige respondenten. De toevoeging van deze steekproef levert voor De Staat van de Stad een beter bereik onder Amsterdammers met een uitkering op. Verder zijn leden van het online Stadspanel en het Stadspaspanel benaderd om de enquête in te vullen. Het ging daarbij om panelleden met een achtergrond (qua migratieachtergrond, leeftijd en gebied) waarvan we nog niet de quota hadden behaald (bruto 1.088 stadspanel en 473 stadspaspanel).

De enquête had een doorlooptijd van ruim drie maanden; van eind september tot en met eind december 2022. Door het onderzoek op verschillende manieren aan te bieden is geprobeerd om zoveel mogelijk mensen te stimuleren om mee te doen. De nadruk lag, evenals in de voorafgaande jaren (vanaf 2010), op internetdeelname en daarmee is ook gestart. Aan de respondenten is in eerste instantie gevraagd om de vragenlijst online in te vullen. Zij kregen daarvoor een brief waarin het onderzoek werd uitgelegd en waarin een persoonsgebonden onlinelink en password stonden. Ook is in de brief (met behulp van een Engelse samenvatting aan de achterzijde) de mogelijkheid genoemd om een Engelstalige vragenlijst online in te vullen. Aangeschreven personen die na een paar weken nog niet de vragenlijst hadden ingevuld, en die vielen onder de strata die nog niet voldoende gevuld waren, kregen een herinneringsbrief, maximaal twee keer. Evenals de vorige keer is bij de herinneringsbrief een schriftelijke vragenlijst met een antwoordersvelop meegestuurd. Dit heeft respons verhogend gewerkt en daarom is minder dan in eerdere jaren (voor 2020) ingezet op telefonische afname van de enquête bij nonrespons.

De respons kwam in totaal neer op 18% (2020 24%, 2018 18%, 2016 16%, 2014 17%, 2012 15%, 2010 16%). De behaalde totale respons op De Staat van de Stad-enquête 2022 is als volgt opgebouwd:

- 2.405 online enquêtes (56% van het totaal aantal respondenten), waarvan 480 in het Engels (11% van het totaal)
- 1.096 schriftelijke vragenlijsten (26% van totaal)
- 57 telefonische enquêtes (1%)
- 511 deelnemers vanuit het online Stadspanel en 175 Stadspaspanelleden (16% van totaal).

Weging

In dit soort onderzoek is de respons in het algemeen vaak geen precieze weergave van de bedoelde populatie. Sommige groepen zijn moeilijker te bereiken dan andere of minder geneigd deel te nemen. Dat geldt bijvoorbeeld vaak voor mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, jongeren, laagopgeleiden en mensen uit de laagste inkomensklasse. Daarnaast is in dit onderzoek sprake van een steekproef binnen de strata van de stadsdelen en binnen migratiegroepen, waardoor de verdeling over de respondenten niet overeen zal komen met de werkelijke verdeling in de populatie. Zo zullen sommige groepen relatief meer of juist minder in het onderzoek vertegenwoordigd zijn dan in de werkelijke populatie het geval is, waardoor bijvoorbeeld de graad van participatie lager of hoger lijkt dan die in werkelijkheid is. Om deze effecten te verminderen wordt de respons op een aantal demografische kenmerken gewogen, zodat groepen die een te klein gewicht in de schaal leggen een groter aandeel en groepen die een te groot gewicht in de schaal leggen een kleiner aandeel in de uiteindelijke respons krijgen. Wanneer bijvoorbeeld het aandeel Amsterdammers met een bepaalde migratieachtergrond in de respons

groter is dan in de populatie, dan worden de resultaten van deze mensen minder zwaar meegeteld, zodat de respondenten wel een representatieve afspiegeling vormen van de populatie.

De weging vond plaats met behulp van het door het CBS ontwikkelde programma Bascula. In dit onderzoek zijn de gegevens van de respondenten teruggewogen naar de verdeling zoals in de Amsterdamse populatie (zelfstandig wonende Amsterdammers van 18 jaar en ouder) op basis van de achtergrondkenmerken: (zo nodig) geslacht, herkomstgroep, leeftijdsgroep, huishoudtype, stadsdeel/-gebied, 25 gebieden en opleidingsniveau. In de wegingsprocedure is gewogen naar het voorkomen van kenmerken in elk stadsdeel, te weten: geslacht, huishoudtype (alleenwonend/niet), leeftijd (vier groepen). Evenals in de vorige rapportage is binnen de 25 gebieden gewogen naar de verdeling van Amsterdammers van Nederlandse herkomst en Amsterdammers met een migratieachtergrond. Binnen de hele stad is gewogen naar het voorkomen van combinaties van de bovengenoemde kenmerken, te weten: leeftijd x huishoudtype, geslacht x huishoudtype, leeftijd x geslacht, herkomstgroep (zes groepen) x huishoudtype, leeftijd x herkomstgroep, geslacht x herkomstgroep en opleidingsniveau (vijf groepen).

Daarnaast is, evenals in voorgaande jaren, een herweging naar methode toegepast waarbij de online geënquêteerden wat minder zwaar zijn meegeteld en de overige respondenten juist wat zwaarder. Op deze wijze zijn deze meting beter vergelijkbaar met de metingen van voor 2010 waar een andere aanpak werd gebruikt.

Bijlage II

Domeinen en indicatoren

Leefsituatie-index

Afb. II.1 Samenstelling van de Leefsituatie-index (SLI) 2022: domeinen en indicatoren (tussen haakjes het aantal vragen daarover opgenomen in de SLI, vragen gaan over situatie van de afgelopen 12 maanden)

domein (7)	indicator
Wonen	<ul style="list-style-type: none"> a. Eigendom woning (1) b. Woningtype (1) c. Aantal kamers (1) d. Oppervlakte woonkamer (1)
Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> a. Ervaren belemmeringen (2)
Vrijtijdsactiviteiten	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal hobby's (1) b. Aantal type uitgaansactiviteiten (10) c. Aantal type verenigingen waarvan lid (12)
Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> a. Autobezit (1) b. Bezit NS-kaart (1)
Sociale participatie	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal type vrijwilligerswerk (19) b. Mate van sociale isolatie (6)
Sportactiviteit	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal keren sporten per week (1) b. Aantal sportactiviteiten (1)
Vakantie	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal keren op vakantie (1) b. Vakantie in buitenland (1)

